SÂBÛNÎ

Tefsirlerin Özü

SAFVETÜ'T-TEFÂSÎR

İZ YAYINCILIK

Safvetü'l-Tefâsîr

Tefsirlerin Özü

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ

© Ensar Vakfı / İz Yayıncılık

İZ YAYINCILIK: 415
İslâm Klasikleri Dizisi (Çağdaş): 33
İstanbul, 2003

ISBN 975-355-481-8 (Takım)
975-355-483-4 (2. Cilt)

yayın yönetmeni: Kerim AYTEKİN
redaksiyon: Doç. Dr. M. Âkif AYDIN [şimdi Prof. Dr.]
son okuma ve tashih: Muharrem TAN

dizgi: Yılmaz SABANCI - Coşkun YILDIRIMTÜRK
iç düzen: İz Yayıncılık
kapak: Medine Efe
baskı : Umut Matbaası

İZ YAYINCILIK
Çatalçeşme Sokağı, Defne Han, No: 27/15 Cağaloğlu 34410 İstanbul
telefon: (212) 5207210
faks: (212) 5115791

http://www.izyayincilik.com
e-mail: bilgi@izyayincilik.com

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ

SAFVETÜ'T-TEFÂSÎR

TEFSİRLERİN ÖZÜ

2

Tercüme ve Tahric:

Prof. Dr. Sadreddin GÜMÜŞ
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Nedim YILMAZ
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

İZ YAYINCILIK

İçindekiler

NİSA SÛRESİ

97-176 Âyetler سورة النساء 7

Nisâ sûresi 97-113 8
Nisâ sûresi 114-134 18
Nisâ sûresi 135-147 29
Nisâ sûresi 148-162 38
Nisâ sûresi 163-176 47

MÂİDE SÛRESİ سورة المائدة 57

Mâide sûresi 1-10 60
Mâide sûresi 11-26 72
Mâide sûresi 27-40 83
Mâide sûresi 41-50 93
Mâide sûresi 51-66 104
Mâide sûresi 67-81 116
Mâide sûresi 82-96 127
Mâide sûresi 97-108 138
Mâide sûresi 109-120 147

EN'ÂM SÛRESİ سورة الانعام 155

En'âm sûresi 1-18 159
En'âm sûresi 19-35 168
En'âm sûresi 36-58 179
En'âm sûresi 59-73 192
En'âm sûresi 74-94 202
En'âm sûresi 95-110 215
En'âm sûresi 111-127 225
En'âm sûresi 128-140 236
En'âm sûresi 141-150 246
En'âm sûresi 151-165 254

A'RÂF SÛRESİ سورة الأعراف 265

A'râf sûresi 1-30 268
A'râf sûresi 31-51 282

A'râf sûresi 52-72 294
A'râf sûresi 73-93 305
A'râf sûresi 94-129 316
A'râf sûresi 130-149 328
A'râf sûresi 150-170 341
A'râf sûresi 171-186 356
A'râf sûresi 187-206 365

ENFÂL SÛRESİ سورة الأنفال 375

Enfâl sûresi 1-23 379
Enfâl sûresi 24-40 392
Enfâl sûresi 41-60 404
Enfâl sûresi 61-75 416

TEVBE SÛRESİ سورة التوبة 427

Tevbe sûresi 1-22 431
Tevbe sûresi 23-33 445
Tevbe sûresi 34-45 455
Tevbe sûresi 46-60 467
Tevbe sûresi 61-74 477
Tevbe sûresi 75-93 489
Tevbe sûresi 94-110 501
Tevbe sûresi 111-129 514

NİSÂ SÛRESİ

97-176. Âyetler

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ
الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ
فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ
مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا
﴿٩٨﴾ فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا
غَفُورًا ﴿٩٩﴾ وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا
وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ
الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾ وَإِذَا ضَرَبْتُمْ
فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ
أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾
وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ
مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ
وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ
وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً
وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ
مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ
لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٠٢﴾ فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ
فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ
فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا
مَوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾ وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ

فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا
يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَا
إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا
أَرَاكَ اللَّهُ ۚ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾
وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ
عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ
خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ
مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ ۚ وَكَانَ
اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَا أَنْتُمْ هَٰؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْ مَنْ
يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ
ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١١٠﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا
فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَىٰ نَفْسِهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾
وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ
بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿١١٢﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ
وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ ۖ وَمَا
يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ ۚ
وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ
تَكُنْ تَعْلَمُ ۚ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

97. Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırkan: "Ne işde idiniz" dediler. Bunlar: "Biz yeryüzünde çaresizdik" diye cevap verdiler. Melekler de: "Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!" dediler. İşte

onların barınağı Cehennemdir, orası ne kötü bir gidiş yeridir.

98. Erkekler, kadınlar ve çocuklardan âciz olup hiçbir çareye gücü yetmeyenler, hiçbir yol bulamayanlar müstesnadır.

99. İşte bunları, umulur ki Allah affeder, Allah çok affedicidir, bağışlayıcıdır.

100. Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek bir çok güzel yer ve bolluk bulur. Kim Allah ve Rasulü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer. Allah da çok bağışlayıcı ve merhametlidir..

101. Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır.

102. Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silahlarını yanlarına alsınlar, secde ettiklerinde onlar geriye gitsinler. Sonra henüz namazını kılmamış olan diğer grup gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da üstünüze birden baskın yapsalar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olur, yahut hasta bulunursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.

103. Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken Allah'ı anın. Emniyete kavuşunca da namazı dosdoğru kılın, çünkü namaz mü'minler üzerine vakitleri belli bir farzdır.

104. O topluluğu takip etmekte gevşeklik göstermeyin Eğer siz acı çekiyorsanız biliniz ki onlar da, sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedirler. Üstelik siz Allah'tan, onların ümit etmedikleri şeyleri umuyorsunuz. Allah ilim ve hikmet sahibidir.

105. Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitab'ı hak ile indirdik, hainlerden taraf olma!

106. Ve Allah'tan mağfiret iste, çünkü Allah, çok bağışlayıcı, ziyadesiyle merhametlidir.

107. Kendilerine hıyanet edenleri savunma, çünkü Allah hain günahkârları sevmez.

108. İnsanlardan gizlenir de Allah'tan utanmazlar. Halbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken O, onlarla beraber idi. Allah yaptıklarını kuşatıcıdır.

109. Haydi siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz, ya kıyamet günü onları kim müdafaa edecek yahut onlara kim vekil olacak?

110. Kim bir kötülük yapar, yahut nefsine zulmeder de, sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve merhametli bulacaktır.

111. Kim bir günah kazanırsa onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilicidir, büyük hikmet sahibidir.

112. Kim kasıtlı veya kasıtsız bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.

113. Allah'ın sana lütfu ve merhameti olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Halbuki onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.

BU ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde samimi mücâhitlere verilecek sevabı anlattıktan sonra, bu âyetlerde de, küfür diyarında oturup da cihada katılmayanların cezalarını açıkladı. Sonra müslümanları küfür diyarından İslâm diyarına hicrete teşvik etti. Hicret için yeryüzünün genişliğini, hicret edene verilecek sevap ve mükâfatı anlattı. Bundan sonra da, cihat ve hicret korkuya sebep olduğu için, Yüce Allah yolcu ve korku namazının usûlünü anlattı. Daha sonra, adâletin üstünlüğü prensibine dair, tarihin kaydettiği en parlak misali verdi! Olay şudur: Zulmen, hırsızlıkla itham edilen bir Yahudiye adâletle muamele edilmiş ve ona komplo hazırlayanlar Medineli Ensâr'dan bir aile olduğu halde onların suçlu olduğuna hükmedilmiştir.

KELİMELERİN İZAHI

مراغما : Mürâğam, toprak manasına gelen رغـام kelimesinden türemiştir. "Gidilen ve dolaşılan yer" demektir. İbni Kuteybe şöyle der: Mürâğim ile muhacir aynı manayadır. Aslı şudur: Bir kimse müslüman olduğunda kavmine kızgın olarak onlardan ayrılırdı. Bu şahsa murâğim, yürüyüp gittiği yola murâğam, Peygamber (s.a.v.)'e ulaşmasına da hicret denilirdi.[93]

93 Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân, s. 134.

سعة : Sea, rızıkta genişlik demektir.

ان تقصروا: Noksanlaştırmanız. Kasr, eksiltmek demektir. Bir kimse, dört rekatlı namazı iki rekat kıldığında قصر الصلاة denir. Ebû Ubeyd şöyle der: Bu, üç türlü ifade edilir. قصرت الصلاة ، قصرت الصلاة veya اقصرت الصلاة Bunların üçü de "namazı kısalttım" demektir.[94]

تغفلون : Gâfil olursunuz. Gaflet, dikkatsizlik ve hafıza zayıflığı sebebiyle insana ârız olan dalgınlık" demektir.

موقوتا : Mevkût, vakitleri belli, vaktinin dışında yapılması câiz olmayan şey demektir.

تهنوا : Gevşersiniz.

خصيما : Hasîm, mühâsım yani çekişen, müdafaa eden demektir.

خوانا : Havvân, "çok hain, hıyanette aşırı giden, manasınadır.

NÜZÛL SEBEBİ

a. İbn Abbas'ın şöyle dediği rivâyet olunur: Müslümanlardan, İslâm'ı hafife alan bir grup Mekke'de oturuyordu. Müşrikler, Bedir savaşına onları da beraberlerinde getirdiler. Onlardan bazıları savaşta öldü. Müslümanlar: "Bu arkadaşlarımız müslümandı. Savaşa zorla getirildiler, dediler. Bunun üzerine ان الذين توفاهم الملائكة ظالمي انفسهم Melekler kendilerine zulmeden kimselerin canlarını alırken... âyeti indi.[95]

b. Damure b. Kays Mekke'deki zayıflardan olup hasta biri idi. Allah'ın hicret hakkında indirdiği âyeti işitince" çocuklarına: Ben zayıflardan değilim, ben yolu mutlaka bulurum. Beni götürünüz. Vallahi, bu gece bile Mekke'de kalmıyacağım, dedi. Onu bir sedyeye koyup yola çıktılar. Damura, yolda Ten'im denilen yerde öldü. Bunun üzerine Yüce Allah: ومن يخرج من بيته مهاجرا إلى الله ورسوله ثم يدركه الموت فقد وقع اجره على الله Kim Allah ve Rasulü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da, sonra kendisine ölüm gelirse, artık onun mükâfatı Allah'a düşer" âyetini indirdi.[96]

c. Rivâyet olunduğuna göre Ensâr'dan Zufroğulları'ndan Tu'me b. Übeyrik isimli bir adam, komşusu Katâde b. Nu'man'ın zırhını çalarak un torbası içine koyup götürdü. Torbadaki bir yırtıktan un akmaya başladı. Zırhı götürüp Zeyb b. Semîn adındaki Yahudinin yanında sakladı. Zırh, Tu'me'nin yanında araştırıldı, fakat bulunamadı. Tu'me, zırhı almadığına ve zırh hakkında her hangi bir bilgisi

94 Kurtubî, 5/360.
95 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/427.
96 Kurtubî, 5/349.

olmadığına yemin etti. Bunun üzerine onu bırakıp dökülen unun izini takip ederek Yahudinin evine geldiler. Zırhı burada bulup aldılar. Yahudi: "Bunu bana Tu'me emanet olarak verdi" dedi. Yahudilerden bir grup da onun lehine şahitlik ettiler. Zufroğulları: Haydin, Rasulullah (s.a.v.)'a gidelim dediler. Rasulullah (s.a.v.)'a gelerek, ondan arkadaşlarını müdafa etmesini istediler. Arkadaşlarının suçsuzluğu ve Yahudinin hırsızlığı hakkında şahitlik ettiler. Rasulullah (s.a.v.) da onların dediği gibi yapmak istedi. Bunun üzerine: انا انزلنا إليك الكتاب بالحق لتحكم بين الناس بما أراك الله Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana kitabı hak ile indirdik, âyeti nâzil oldu. Tu'me, Mekke'ye kaçarak mürted oldu. Mekke'de hırsızlık yapmak için bir evin duvarını deldiği sırada duvar üzerine yıkılarak onu öldürdü.[97]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

97. إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ Küfür diyarında kâfirlerle birlikte ikamet etmek ve İslâm diyarına hicret etmemek suretiyle nefislerin zulmettikleri halde meleklerin kendilerini öldürdüğü kimseler var ya, قَالُوا فِيمَ كُنتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ İşte Melekler onlara: Dininizin emirlerini uygulama hususunda durumunuz nedir?" diye sorarlar. Bu soru kınama ve azarlama ifade eder. Onlar özür beyan ederek: "Biz Mekke'de zayıftık ve orada dinin emirlerini uygulamaktan âcizdik" derler. قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا Melekler onları kınayarak derler ki: Allah'ın arzı geniş değil miydi ki Habeşistan ve Medine'ye hicret edip de dinin emirlerini yerine getirenler gibi siz de küfür diyarından Allah'ın dinini uygulayabileceğiniz bir diyara hicret etseydiniz. Yüce Allah onların cezasını açıklayarak şöyle buyurdu: فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا İşte onların barınacağı yer Cehennemdir. Orası barınacak ne kötü bir yerdir! Yüce Allah bundan sonra zayıfları ve hicret etmekten âciz olanları istisna ederek şöyle buyurdu:

98. إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا Ancak onlardan, müşriklerin ezdiği, fakirlik ve zayıflıklarından dolayı da hicretten âciz olan, kurtuluş çaresi ve hicret yurduna götürecek yolu bulamayan zayıf erkek, kadın ve çocuklar müstesna.

99. فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ İşte bunları umulur ki Allah affeder: Çünkü bunlar hicreti kendi istekleriyle bırakmadılar. وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا Allah çok af edicidir, bağışlayıcıdır. Dolayısıyla mazereti olanları affeder ve bağışlar. عسى fiili Allah kelamında kullanıldığında kesinlik ifade eder.

100. وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً Bu âyet hicreti teşvik etmektedir. Yani kim dini için vatanını terk eder ve düşmanların tuzağından kaçarsa

97 Ebussuûd, 1/380.

yer yüzünde hicret edecek ve dolaşacak geniş bir yer bulur. Bu sayede düşmanının zulmünden korunur. Geniş rızık elde eder. Çünkü Allah'ın arzı geniş ve kulları için rızkları boldur. O, şöyle buyuruyor. "Ey iman eden kullarım! Şüphesiz, benim arzım geniştir. O halde yalnız bana kulluk edin"[98] وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللهِ Kim Allah ve Rasulü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer. Yüce Allah bu âyette haber veriyor ki: Kim dini uğrunda ülkesinden çıkarak, yani küfür diyarından hicret ederek Allah ve Rasulüne giderde hicret yurduna ulaşmadan önce ölürse onun hicretinin sevabı Allah'a düşer. وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَحِيمًا Allah kullarını bağışlayıcı ve merhamet edicidir.

101. وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ Savaş ticaret veya diğer sebeplerle yolculuk ettiğiniz zaman namazları kısaltarak dört rekatlı namazları iki rekat kılmanızda size herhangi bir günah yoktur. إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا Kâfir düşmanlarınızdan size herhangi bir kötülük gelmesinden korkarsanız bu şekilde namazı kısaltabilirsiniz. Âyette geçen "bir kötülük gelmesinden korkarsanız" ifadesi seferde namazın kısaltılmasının şartı değildir. Bu ancak o günkü durumu açıklar. Zira müşriklerin çokluğundan dolayı İslâm'ın ilk dönemlerinde müslümanlar, yolculuklarında düşmandan korkuyorlardı. Ya'lâ b. Ümeyye hadisi de bu görüşü pekiştirir. O şöyle der: Ömer b. Hattab'a: Allah, "Eğer korkarsanız" buyuruyor. Halbuki bugün artık insanlar emniyef içindeler" dedim. Ömer şöyle cevap verdi: Senin dikkatini çeken benim de dikkatimi çekti. Bunu Rasulullah (s.a.v.)'a sordum. "Bu, Allah'ın size verdiği bir sadakadır. Onun sadakasını kabul edin" buyurdu. إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا Şüphesiz kâfirler, sizin düşmanlarınızdır. Size karşı açıkça düşmanlık yürütmektedirler. Allah'a ibadetle meşgul olmanız, onların sizi öldürmesine engel olmaz.

102. وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ Ey Muhammed, savaşta korku namazı kılmak istediklerinde ve sen de onlarla beraber bulunduğunda onlardan bir grup ihtiyaten silahlarını kuşanmış olarak senin arkanda namaz kılsınlar. Diğer bir grup ise düşman karşısında beklesin. فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ Birinci grup namazı bitirdiğinde, arkanızda düşman karşısında beklesinler. Sonra onların yerine, arkanda namaz kılmak üzere, henüz namazını kılmamış olan diğer grup gelsin. وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ Onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. Yani silahlarını kuşanmak suretiyle tedbirli ve düşmanla savaşa hazır olsunlar. وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً Düşmanlarınız, silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olmanızı isterler ki, ani bir baskın yapıp sizi yakalasınlar ve namazda iken öldürsünler. Yani, hep

98 Ankebût sûresi 29/56.

birlikte namazla meşgul olmayın ki, düşman size bir şey yapamasın. Ancak, size emredildiği şekilde namazınızı kılınız. وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنتُمْ مَرْضَى Yağmur veya hastalık hallerinde, gücünüz yetmediği takdirde, silah kuşanmamanızda sizin için bir günah yoktur. أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ Fakat mümkün mertebe, düşmana karşı ihtiyatlı ve uyanık olun. وَخُذُوا حِذْرَكُمْ Şüphesiz Allah kâfirler için rezil edici ve horlatıcı bir azap hazırlamıştır. إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا İbn Kesîr bu âyetin tefsirinde, Ebû Ayyaş Züraki'nin şöyle dediğini rivâyet eder: Biz Rasulullah (s.a.v.) ile birlikte Usfan'da idik. Başlarında Halid b. Velîd'in bulunduğu müşrikler karşımıza çıktı. Onlar bizimle kıble arasında bulunuyorlardı. Rasulullah (s.a.v.) bize öğle namazını kıldırdı. Müşrikler kendi aralarında müslümanlar, ani bir baskınla yok edebileceğimiz bir durumda idiler. Fırsatı kaçırdık, dediler. Sonra da: Az sonra öyle bir namaz vakti girecek ki, o namaz onlar için canlarından da, çocuklarından da daha önemlidir, dediler. Râvî der ki: Bunun üzerine Cebrâil (a.s.), öğle ile ikindi arasında وإذا كنت فيهم فاقمت لهم الصلاة âyetini indirdi.[99]

Bundan sonra Yüce Allah korku namazının arkasından kendisinin çokça zikredilmesini emrederek şöyle buyurdu:

103. فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ Namazı bitirdiğinizde ayakta, oturarak Allah'ı çokça zikredin. Bütün hallerinizde Allah'ı zikrediniz ki düşmana karşı size yardım etsin. فَإِذَا اطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ Korku gidip de düşmandan emin olduğunuz zaman namazı tam kılın. Size emredildiği gibi rükû ile, secdeleri ile ve bütün şartlarıyla huşû içinde kılınız. إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا şüphesiz namaz mü'minler üzerine belli vakitlerle sınırlanmış bir farzdır. Onu vaktinden sonraya bırakmak caiz değildir. Bundan sonra Yüce Allah, cihada ve musibet zamanında sabırlı olmaya teşvik ederek şöyle buyurdu:

104. وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ Düşmanı takip hususunda gevşeklik göstermeyin. Bilakis onları takibe gayret gösterin. Bütün gözetleme yerlerinde onlan bekleyin ve öldürün. إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ Eğer siz yara ve savaştan acı duyuyorsanız, onlar da sizin gibi bunlardan acı duyuyorlar. Fakat siz Allah'tan onların ummadığı şehâdet, sevap ve zafer bekliyorsunuz. وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا Allah, yarattıklarının menfaatlerini pek iyi bilir. Koyduğu kanun ve getirdiği tedbirlerde hikmet sahibidir. Kurtubî şöyle der: Uhud savaşı sona erince, Rasulullah (s.a.v.) müşriklerin takip edilmesini emretti. Müslümanlar ise, yaralı idiler. Rasulullah (s.a.v.), sadece bu savaşa katılmış olanların, düşmanı takip etmesini emretmiştir. Bir başka görüşe göre, gevşeklik göstermeyin emri, her cihada şâmildir.[100]

105. إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ Ey Muhammed, sana Kur'ân'ı hak ile indirdik ki, insanlar arasında, Allah'ın sana öğrettiği ve vahyettiği ile

99 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/431.
100 Kurtubî, 5/374.

hükmedesin. وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا Hainleri müdâfaa edip savunma. Hainlerden maksat Tu'me b. Übeyrik ve onun lehinde yalancı şahitlik eden topluluktur.

106. وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ Kavminin, onun salih bir kişi olduğuna dair şahitlik etmesine inanarak, Tu'me'yi savunmak istediğin için, Allah'tan affını dile. إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا Allah, kendisinden mağfiret isteyen kimseyi çok bağışlayıcı, ziyadesiyle merhamet edendir.

107. وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ Masiyet işleyerek kendilerine hainlik edenleri savunma. إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا Allah hainlik edenleri, masiyet ve günaha dalanları sevmez.

108. يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ Korktukları ve utandıkları için hırsızlıklarını insanlardan gizliyorlar da Allah'tan utanmıyorlar. Oysa, kendisinden utanılmaya ve azabından korkulmaya O daha layıktır. وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ Halbuki geceleyin O'nun razı olmadığı sözü uydururlarken, O, onlarla beraberdi. Yani Yüce Allah onlarla beraberdir, onları ve bütün hallerini bilir. Suçsuz birine iftira atmak, yalan şehadette bulunmak ve yalan yere yemin etmek gizlice düşündükleri ve sır olarak sakladıkları şeylerden haberdardır. وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا Allah, onların yaptıklarını kuşatıcıdır. Yaptıkları hiçbir şey Allah'tan uzak kalmaz ve bilgisi dışında olmaz. Bundan sonra Yüce Allah Tu'me'nin kavmini kınayarak şöyle buyurdu.

109. هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Ey Tu'me'nin kavmi! Haydi siz dünyada hırsızı ve hainleri savundunuz. فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ Ya, ahirette Allah onlara azap ettiğinde Allah'a karşı onları kim savunacak? أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا Yahut, Allah'ın intikamı ve azabına karşı, kim onlara yardım etme ve onları savunma görevini üzerine alacak? Bundan sonra Yüce Allah onları günahlarından dönüp tevbe etmeye çağırarak şöyle buyurdu:

110. وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ Kim suçsuz bir kimseyi itham etme gibi, başkalarını üzecek çirkin bir iş yapar veya hırsızlık gibi, nefsine zulmedeceği bir suç işler de, ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا sonra günahından dolayı Allah'ın affını dilerse, Allah'ın affının büyük, rahmetinin geniş olduğunu görür. İbn Abbas şöyle der: Allah bu âyette Übeyrik oğullarına tevbe yolunu gösterdi.

111. وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا Kim kasıtlı olarak bir günah işlerse, onun vebali ancak kendine aittir. Allah onun günahını bilir. Ve verdiği cezada hikmet sahibidir.

112. وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا Kim, küçük veya büyük bir günah işler de, sonra onu suçsuz birinin üzerine atar ve onu suçlarsa, büyük bir iftira suçu ve açık bir günah yüklenmiş olur. Bundan sonra, Yüce Allah, Rasulüne olan lütfunu bildirerek şöyle buyurdu:

113. وَلَوْ لا فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ Allah sana peygamberlik lütfetmemiş ve rahmetiyle seni korumamış olsaydı onlardan bir grup mutlaka seni haktan saptıracaklardı. Yani arkadaşları Tu'me'yi beraat ettirmesini ve şuçu Yahudiye yüklemesini istediklerinde Allah, Rasulüne lütfederek ona hakikatı bildirdi. وَمَا يُضِلُّونَ إِلاَّ أَنفُسَهُمْ Onlar, kendilerinden başkasını saptırmazlar. Yani yaptıklarının vebali kendilerine aittir. وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ Ya Muhammed, onlar sana hiçbir zarar veremezler. Çünkü Allah seni ondan koruyacaktır. وَأَنزَلَ اللهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ Allah sana Kitab'ı ve sünneti indirdi. O sana Kitab'ı indirir ve hükümleri vahyederken onlar seni nasıl saptırırlar? وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا Yani o sana şeriatın hükümlerinden ve gayb işlerinden bilmediklerini öğrettiği halde seni nasıl saptırırlar? Allah vahiy, risalet ve diğer bol nimetleri vererek sana büyük bir lütufta bulunmuştur.

EDEBÎ SANATLAR

Bu mübarek âyetler, birçok edebî sanatı ihtiva eder. Bunları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

1. "قالوا فيم كنتم Dininizi uygulama hususunda ne durumda idiniz?" ve "ألم تكن أرض الله واسعة Allah'ın arzı geniş değil miydi?" âyetlerindeki soru edatları kınama ve azarlama ifade eder.

2. "فاذا قضيتم الصلاة Namazı kıldığınızda..." Burada الصلاة kelimesinden korku namazı kasdedilmektedir. Umum zikredilmiş, husus kasdedilmiştir.

3. يغفو ile عفوا ، يهاجر ile مهاجر ، يختانون ve يستغفر ile غفورا kelimeleri arasında cinâs-ı muğâyir vardır.

4. "توفاهم الملائكة Melekler onları öldürdü." Burada, meleklerden maksad ölüm meleğidir. Çoğul sîgası, müfred manada kullanılmıştır. Meleğin şanının yüceliğini ve büyüklüğünü ifade etmek için çoğul sîgası getirilmiştir.

5. "يستخفون من الناس ولا يستخفون من الله İnsanlardan haya ediyorlar, Allah'tan haya etmiyorlar" cümlesinde tıbâk-ı selb vardır.

6. "فأقيموا الصلاة ان الصلاة كانت على المؤمن كتابا موقوتا Namazı dosdoğru kılın, çünkü namaz mü'minler üzerine, vakitleri belli bir farzdır" âyetinde, namazın faziletine dikkat çekmek için "salât" lafzı tekrar edilerek itnâb yapılmıştır.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ
أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ
فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَن يُشَاقِقِ الرَّسُولَ
مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ
نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا
﴿١١٥﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ
ذَٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ ۚ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا
بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا ۖ وَإِن يَدْعُونَ
إِلَّا شَيْطَانًا مَّرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ اللَّهُ ۘ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ
مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ
وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَآمُرَنَّهُمْ
فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ ۚ وَمَن يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِّن دُونِ
اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ
وَيُمَنِّيهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُولَٰئِكَ
مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾
وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ
وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾ لَّيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا
أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ ۗ مَن يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ ۙ وَلَا يَجِدْ لَهُ
مِن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ
مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ

أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا ۗ وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٦﴾
وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ ۖ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ
وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي
لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ
وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَىٰ بِالْقِسْطِ ۚ
وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾
وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا ۚ وَالصُّلْحُ خَيْرٌ ۗ وَأُحْضِرَتِ
الْأَنْفُسُ الشُّحَّ ۚ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ
حَرَصْتُمْ ۖ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ ۚ وَإِنْ
تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾ وَإِنْ
يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا
﴿١٣٠﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا
الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَإِنْ
تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَكَانَ
اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ
وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ
وَيَأْتِ بِآخَرِينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾
مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

114. Onların fısıldaşmalarının bir çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka, yahut bir iyilik, yahut da insanların arasını düzeltmeyi istemek müstesna. Kim Allah'ın rızasını elde etmek için bunu yaparsa, biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.

115. Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra, kim peygambere karşı çıkar ve mü'minlerin yolundan başka bir yola girerse, onu o yönde bırakırız ve Cehenneme sokarız, o, ne kötü bir yerdir.

116. Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz, ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar: Kim Allah'a ortak koşarsa büsbütün sapıtmıştır.

117. Onlar O'nu bırakıp yalnızca bir takım dişilere ibadet ediyorlar, ancak inatçı şeytana ibadet ediyorlar.

118. Allah onu lanetlemiş, o da: "Yemin ederim ki kullarından belli bir pay edineceğim"' demiştir.

119. "Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattıklarını değiştirecekler" dedi. Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyana düşmüştür.

120. Şeytan onlara söz verir ve onları ümitlendirir, halbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir.

121. İşte onların yeri Cehennemdir, ondan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklardır.

122. İman eden ve iyi işler yapanları, içinde ebedî kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan Cennetlere koyacağız, Allah, hak bir söz olarak vaadetti. Söz verme ve onu tutma bakımından kim Allah'tan daha doğru olabilir?

123. Ne sizin kuruntularınız ne de Ehl-i Kitabın kuruntuları gerçektir, kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisi için Allah'tan başka dost da, yardımcı da bulamaz.

124. Erkek olsun, kadın olsun, her kim de mü'min olarak iyi işler yaparsa, işte onlar Cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.

125. İşlerinde doğru olarak kendini Allah'a veren ve İbrahim'in, Allah'ı bir tanıyan dinine tabi olan kimseden dince daha güzel kim vardır? Allah İbrahim'i dost edinmişti.

126. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmıştır.

127. Senden kadınlar hakkında fetvâ istiyorlar. De ki: Allah onlar hakkında ve Kur'ân'da size okunan âyetler hakkında açıklamada bulunacak: Kitab'da, kendileri için yazılmış olanı vermeyip nikahlamak istediğiniz yetim kadınlar hakkında, çaresiz çocuklar ve yetimlerin işleriyle adaletle meşgul olmanız hakkında açıklamada bulunacak. Hayırdan ne yaparsanız şüphesiz Allah onu bilmektedir.

128. Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden, yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında, onlara günah yoktur. Sulh hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah'tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

129. Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz, bari birisine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir, günahtan sakınırsanız Allah şüphesiz çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

130. Eğer (eşler) birbirinden ayrılırsa Allah, bol nimetinden her birini zenginleştirir, Allah'ın lütfu geniş, hikmeti büyüktür.

131. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Sizden önce kendilerine Kitab verilenlere ve size "Allah'tan korkun" diye emrettik. Eğer inkâr ederseniz biliniz ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah hudutsuz zengindir, ziyâdesiyle övgüye layıktır.

132. Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter.

133. Ey insanlar! Allah dilerse sizi yokluğa gönderip başkalarını getirir, Allah ona Kâdir'dir.

134. Kim dünya mükâfatını isterse bilsin ki dünyanın da ahiretin de mükâfatı Allah katındadır. Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir.

BU ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Tu'me kıssasını, suçsuz Yahudinin itham edildiği hırsızlık olayını, kavminin Tu'me'yi savunmalarını ve suçsuz Yahudiye suç isnat etmek için gizlice komplo hazırlamalarını anlattı. Burada da, gizlice yapılan işlerin Allah'a kapalı kalmayacağını, alınan her tedbiri bildiğini, hayır ve islâh maksadının

dışında, gizli yapılan hiçbir şeyden hayır gelmeyeceğini açıkladı. Daha sonra Yüce Allah, peygamberin emrine muhalefet etmenin büyük bir suç olduğunu bildirdi ve Şeytandan ve onun aldatma yollarından sakındırdı. Bundan sonra da, söz, mirasları ve mehirleri hususunda kadınlara zulmetmekten sakındırmaya geldi. Yüce Allah onlara iyi muâmele etmenin gerektiğini vurguladı. Bunun ardından da geçimsizliği veya barıştırmak suretiyle eşler arasını islah etme veya ayırma yolunu anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

نجواهم : Necvâ, iki kişi arasındaki sır demektir. Vâhidî: "Necvâ, sadece iki kişi arasında olur" der.

يشاقق : "Muhalefet ediyor" demektir. Şikâk, düşmanlıkla birlikte muhalefet demektir. Muhaliflerden her biri, diğerinin bulunduğu şık (taraf) tan başka bir şıkta bulunduğu için, muhalefete şikâk denilmiştir.

مريدا : Merîd, inatçı zorba demektir. Bir kimse, inat ve zorbacılık ettiğinde مـــرد denilir. Ezherî şöyle der: Bir kimse haddi aşıp Allah'a itaattan çıktığında مرد الرجل denir. Bunun sıfatları مارد ve مريد şeklinde gelir ki inatçı demektir.

فليبتكن: Mutlaka kesecekler demektir. Betk, kesmek manasınadır. Bu kökten, keskin kılıca سيف باتك denir.

محيصا : Mahîs "kaçtı" manasına gelen حـــــاص den türemiş olup "kaçılacak yer" manasınadır. Kurtulmak mümkün olmayan şeylerde darb-ı mesel olarak وقعوا في حيص بيص Bir çıkmaza girdiler" denilir.

خليلا : Halîl, samimi sevgi manasına gelen hulle'den türemiş olup dost manasınadır. Sa'leb şöyle der: Dost sevgisi, kalbe girip boş yer bırakmıyacak şekilde onu doldurduğu için dosta "halil" denilmiştir. Şâir Beşşar şöyle der:

قـــد تخللت مـــسلك الروح مني وبـه ســـــمى الخـليـل خـليـــــلا

Sen benim kalbimin her tarafını doldurdun. Böyle yaptığı için dosta halil denildi.[101]

الشح : Şuhh aşırı cimrilik demektir.

المعلقة : Mualleka, askıda kalmış yani, boşanmamış ama kocası da yok, demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

a) Tu'me b. Übeyrik hırsızlık edip de Rasulullah (s.a.v.), elinin kesilmesine hükmedince Mekke'ye kaçarak İslâm'dan döndü. Bunun üzerine Yüce Allah: ومن يشـاقق الرسـول من بعـد مـا تبين له الـهـدى Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra, kim peygambere karşı çıkarsa.. âyetini indirdi.[102]

101 Kurtubî, 5/400.
102 Kurtubî, 5/385.

b) Katâde şöyle der: Mü'minlerle Ehl-i Kitap, karşılıklı olarak kendilerini övdüler. Ehl-i Kitap: "Bizim peygamberimiz sizin peygamberinizden önce geldi, kitabımız da sizin kitabınızdan önce indi. Dolayısıyle biz Allah'a sizden daha yakınız" dediler. Mü'minler de: "Bizim peygamberimiz, peygamberlerin sonuncusudur, kitabımız da diğer kitapların hükümlerini kaldırmıştır" dediler. Bunun üzerine: **ليس بامانيكم ولا اماني اهل الكتاب** ne sizin kuruntularınız, ne de Ehl-i Kitabın kuruntuları..." âyeti indi.[103]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

114. **لا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ** Kavmin gizlediklerinin ve gizlice konuştuklarının bir çoğunda hayır yoktur. **إِلاَّ مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلاحٍ بَيْنَ النَّاسِ** Ancak birisine sadakayı gizli vermesi veya Allah'a itaat etmesi veya insanlar arasını islah etmesi için emreden kişinin fısıldaması müstesna. Bu hayırlıdır. Taberî şöyle der: Ma'ruf, Allah'ın emrettiği veya teşvik ettiği hayırlı ve iyi amellerin hepsidir. İslah, iki hasmın arasını bulmak demektir.[104] **وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللهِ** Dünya menfaatlerinden hiçbir şey için değil de, sırf Allah rızası için, kim kendisine emredilen sadakayı verir, iyilik eder ve insanlar arasını düzeltirse **فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا** Ona bolca sevap yani Cenneti vereceğiz. Sâvî şöyle der: Bu âyette, gelecek zamanı ifade etmek için kullanılan **فسوف** kelimesi, salih amellerin mükâfatının dünyada değil, ahirette verileceğine bir işarettir. Çünkü dünya, amellerin karşılığının verileceği yer değildir.

115. **وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى** Kim, kendisine mucizeler vasıtasıyle doğru yol belli olduktan sonra, Allah'tan getirdikleri hususunda peygamberin emrine karşı çıkar **وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ** ve mü'minlerin yolundan başka bir yola girerse **نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ** Onu kötü tercihi ile başbaşa bırakır ve ceza olarak onu Cehenneme sokarız. **وَسَاءَتْ مَصِيرًا** Cehennem onlar için, varılacak ne kötü bir yerdir.

116. **إِنَّ اللهَ لا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ** Şüphesiz Allah şirk günahını bağışlamaz. Bunun dışında, istediği kimsenin günahlarını bağışlar. **وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلالا بَعِيدًا** Kim Allah'a ortak koşarsa, hak ve mutluluk yolundan son derece uzaklaşmış olur.

117. **إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلاَّ إِنَاثًا** Onlar Allah'ı bırakıp yalnızca bir takım dişilere dua ediyorlar. Yani o müşrikler Allah'ı bıkakıp, Lât, Uzzâ ve Menât gibi dişilere ait isimleri verdikleri bir takım putlara tapıyor ve onlara dua ediyorlar. et-Teshîl adlı kitabında İbn Cüzeyy şöyle der: Araplar, putlara dişi isimler koyarlardı.[105] **وَإِنْ يَدْعُونَ**

103 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, s. 104.

104 Taberî, 9/201.

105 Taberî'nin tercihi de budur. Bir başka görüşe göre, âyette geçen "إناثا" kelimesinden maksat

إِلاَّ شَيْطَانًا مَرِيدًا Onlar, ancak, kibir ve günahta aşırı gitmiş olan inatçı şeytana tapıyorlardı. Bu şeytan, Rabbinin emrinden çıkmış olan İblis'tir.

118. لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا Allah onu lanetlemişti. Yani rahmetinden uzaklaştırmıştı. Bunun üzerine şeytan: "Kendilerinin yüzünden beni uzaklaştırdığın kullarından mutlaka belli bir pay alacağım. Yani kâfir ve âsî olan kullarını bana itaate çağıracağım" diye yemin etti. Müslim'in Sahihinde şöyle bir hadis vardır: "Allah kıyamet gününde Adem'e der ki: Cehennem'in payını gönder. Adem (a.s.): "Cehennemin payı nedir? diye sorar. Allah: Her binden 999 udur" buyurur.[106]

119. وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ Onları hidâyet yolundan mutlaka çevireceğim. Onlara yalancı kuruntular vaadedeceğim, onların kalplerine tûl-i emeli atacağım, onlara haşir-neşir ve hesâbın olmadığı kuruntusunu vereceğim. وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ Onlara, hayvanların kulaklarını kesmeyi emredeceğim ve kesecekler. Katâde burayı şöyle izah eder: Hayvanların kulaklarını yarmayı ve bunu, Câhiliyye döneminde yaptıkları gibi Bahîra ve Sâibe için alâmet kılmalarını emrederim.[107] وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ Mutlaka, onlara köleleri ve hayvanları iğdiş etmek, dövme yaptırmak ve benzeri şeylerle, Allah'ın verdiği şekli değiştirmelerini emredeceğim ve onlar bunu kesinlikle yapacaklar. Bir görüşe göre bundan maksat, Allah'ın dinini küfür ve isyan haline çevirmek,[108] haram kıldığını helal ve helal kıldığını da haram kılmaktır. وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا Kim Allah'ın emrini bırakır da şeytanı dost edinir ve ona itaat ederse, o dünyada da ahirette de apaçık ziyana uğramıştır. Çünkü o, ebedî Cehenneme girecektir. Bundan daha büyük ziyân olur mu? Bundan sonra Yüce Allah, İblis hakkında şöyle buyurdu:

120. يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ Şeytan onlara kurtuluş ve mutluluğu vaadeder, onlara yalan ve batıl kuruntular verir. İbn Kesîr şöyle der: Bu bir gerçeği haber vermektir. Çünkü şeytan dostlarına birçok şey vaadeder ve dünya ahirette kurtuluşa erenlerin, onlar olacağı kuruntusunu verir. Kuşkusuz o, bu hususta yalan söylemiş ve iftira etmiştir.[109] وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلاَّ غُرُورًا Şeytan onlara batıl ve sapıklıktan başka bir şey vaadetmez. İbn Arefe şöyle der: Âyette geçen gurur kelimesi, dışı sevimli içi sevimsiz, görünüşü süslü içi bozuk olan şey demektir.

121. أُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ Kıyamet gününde onların gidecekleri ve varacakları yer Cehennemdir. وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا Onların oradan, kaçıp kurtulacakları yerleri yoktur. Yüce Allah bundan sonra bahtiyar kişilerin durumlarını ve Cennette kendilerine yapılacak ikramları anlatarak şöyle buyurur

meleklerdir. Nitekim, bir âyet-i kerîmede "Meleklere dişilerin ismini veriyorlar" (Necm Sûresi, 53/27) buyrulmuştur. Müşrikler, meleklerin, Allah'ın kızları olduğunu iddia ediyorlardı.

106 Müslim, iman, 379.

107 Bahîra ve sâibe için bakınız, Mâide 7/103 âyetinin tefsiri.

108 Bu mana İbn Abbas, Mücâhid ve Dahhak'tan rivâyet edilmiştir. Taberî'nin tercihi de budur.

109 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/439.

122. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا İman eden ve iyi işler yapanlar içinde ebedî kalmak üzere zemininden ırmaklar akan naîm Cennetine koyacağız. Onlar buradan hiç ayrılmayacak ve zaval bulmayacaklardır. وَعْدَ اللهِ حَقًّا Bu, Allah'ın öyle bir vaadidir ki, onda şek ve şüphe yoktur. وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللهِ قِيلًا Kim, Allah'tan daha doğru söyler? Bu soru, olumsuzluk ifade eder. Yani: "Allah'tan daha doğru söz söyleyecek hiç kimse yoktur: Ebussuûd şöyle der: Bundan maksat şeytanın dostlarına yaptığı yalancı vaatlere, Allah'ın dostlarına yaptığı doğru vaatle karşılık vermektir.[110]

123. لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ Ey müslümanlar, Allah'ın vaadettiği sevap, ne sizin kuruntularınızla ne de Ehl-i Kitabın kuruntuları ile gerçekleşir. Ancak o, iman ve salih amelle elde edilir. Hasan el-Basrî şöyle der: İman kuruntu ile olmaz. Fakat iman kalbe yerleşen ve amel ile tastik edilen şeydir. Şüphesiz bir kavmi, kuruntuları oyaladı da, nihâyet iyi amel yapmadan dünyadan çıktılar. Allah hakkında iyi zanda bulunup "Allah kerîmdir"diyorlardı. Halbuki bunlar yalan söylüyorlardı. Eğer iyi zanda bulunsalardı, iyi amel işlerlerdi. مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ Kim bir kötülük ve şer işlerse, onun cezasını dünyada veya ahirette çeker. وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا Allah'ın azabına karşı kendisini koruyacak veya yardım edecek bir kimse bulamaz.

124. وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ İman etmiş olmak şartıyle, erkek olsun kadın olsun, kim iyi işler yaparsa, فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا İşte onları Allah Cennete sokar ve amellerinin sevabından en küçük bir şey eksik verilmez. Mükâfatı veren, merhametlilerin en merhametlisi Allah olduktan sonra nasıl Cennete girmezler! Nasıl hakları tam ödenmez! İman etmiş olma kaydı, imansız amelin fayda vermeyeceğini açıklar.

125. وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ Güzel amel etmiş olarak, yüzünü Allah'a teslim etmiş olandan, dince daha güzel kim vardır? Yani Allah'ın emrine ve şeriatına uyup yasâlclarından sakınarak Ona boyun eğen ve Onun için ihlasla amel edenden, dince daha güzel kimse yoktur. وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا Bu kimse Allah'ın dostu İbrahim (a.s.)'nin dinine uyar ki bu da İslâm dinidir. Dosdoğru olarak onun izinde ve yolunda gider. وَاتَّخَذَ اللهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا Çünkü Allah, sevgisi ve halis dostluğu için İbrahim (a.s.)'i seçmiştir. İbn Kesîr şöyle der: Şüphesiz İbrahim (a.s.) sevgi makamlarının en yükseği olan dostluk makamına ermiştir. Bunun sebebi Rabbine karşı çokça itaat etmesinden başka bir şey değildir.[111]

126. وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ Bütün kâinattakiler O'nun mülkü, kulları ve yaratığıdır. Bunların tümü üzerinde tasarruf sahibi O'dur. O'nun hükmünü bozacak ve geri çevirecek kimse yoktur. وَكَانَ اللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا O'nun ilmi herşeyi kuşatmıştır. Yani onun ilmi bütün bunlarda etkilidir. Hiç bir şey O'na gizli kalmaz.

110 Ebussuûd Tefsiri, I/384.
111 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/442.

127. وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ Ya Muhammed, Senden kadınlar hakkında üzerlerine farz olan şeyleri yani yapmaları gerekeni soruyorlar. قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ Onlara de ki: Kadınlar hakkında sorduklarınızı Allah size açıklayacak. Kur'ân'da okunan âyetlerde onların mirasları hakkında açıklamada bulunacak. فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ Allah, mehirlerini tam olarak vermeden güzellikleri veya mallarının çokluğundan dolayı kendileriyle evlenmek istediğiniz yetim kızlar hakkında size bilgi verecek. Yüce Allah bu şekilde bir evlenmeyi yasaklamıştır. İbn Abbas şöyle der: Câhiliyye döneminde kişinin yanında yetim kız bulunduğunda, kendi elbisesini yetimin üzerine atarak ona sahip olduğunu ilan ederdi. Bunu yapınca da, hiç kimse o kızla ebediyyen evlenmezdi. Kız güzel ise ve adam onu seviyorsa onunla evlenir ve malını yerdi. Çirkinse ölünceye kadar başka erkeklerin onunla evlenmesini yasaklardı. Ölünce malına vâris olurdu. Yüce Allah bunu haram kıldı ve böyle bir muameleyi yasakladı. وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ Yine Allah küçük zayıflara haklarını vermenizi, yetimlerin mirasları ve mehirleri hususunda adaletli olmanızı emreder. Câhiliyye halkı küçükleri ve kadınları mirasçı kabul etmiyor ve şöyle diyorlardı: Ata binemiyen, silah kuşanamıyan ve düşmana karşı savaşamıyan kimseye nasıl mal verelim! Yüce Allah bunuda yasakladı ve onlar, küçüklerin ve kadınların mirastan paylarını vermelerini emretti. وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا Kadınlar ve yetimler hakkında yapacağınız iyilik ve uygulayacağınız adaleti Allah bilir ve onun karşılığını size verir. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyet hayır yapmaya ve Allah'ın emirlerine sarılmaya teşvik eder ve bunlara karşılık Allah'ın bolca mükâfat vereceğini ifade eder.[112]

Bundan sonra Yüce Allah, erkeğin kadına karşı geçimsizce davranmasının hükmünü açıklıyarak şöyle buyurur:

128. وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا Bir kadın kocasının kendisini küçük gördüğünü veya çirkinliğinden yahut yaşlılığından ya da kendisinden daha genç ve güzel birisine göz koyması sebebiyle kendisinden hoşlanmadığı için yüz çevirdiğini görür veya sezerse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara bir günah yoktur. Yani kadının, kocasının şefkatini celbetmek, sevgi ve muhabbetini devam ettirmek maksadıyle nafaka, kıyafet ve gece yanında kalmak gibi haklarının bir miktarından vazgeçmesi suretiyle aralarında bir anlaşma ve uyum sağlamalarında eşler üzerine bir günah yoktur. İbn Cerîr Hz. Âişe (r.a.)'nin şöyle dediğini rivâyet eder: Bir erkeğin iki karısı olur, bunlardan birisi çeşitli sebeblerden dolayı âciz veya çirkin olur da adam onu sevmezse kadın şöyle diyebilir: Beni boşama, bunun dışında benim hakkımda yapacağın işlerde serbestsin"[113] وَالصُّلْحُ خَيْرٌ Anlaşma ayrılmaktan daha hayırlıdır. وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ Nefisler, aşırı derecede cimri olarak yaratılmıştır. Dolayısıyle kadın, nafaka ve kocasından faydalanmak gibi haklarından vazgeçmeyebilir. Erkeğin nefsi de, kadını istemeyip

112 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/443.
113 Taberî, 9/271.

başkasını sevdiğinde, erkek onun yatağına gitmeyebilir ve onu evinde tutmayabilir. Yapması gereken iyi muameleyi ondan esirger. وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا Kadınlara zulmetmeyip Allah'tan korkar ve onlara güzel muamele ederseniz, şüphesiz Allah, yaptıklarınızı bilir ve ona göre size bolca mükâfat verir. Bundan sonra Yüce Allah, kadınlar arasında mutlak adaleti uygulamının, dayanılamıyacak kadar güç olduğunu ve tahammül edilemiyecek bir şeye benzediğini açıklayarak şöyle buyurdu:

129. وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ Ey erkekler, elinizden gelen her şeyi yapsanız da kadınlar arasında tam olarak adaleti gerçekleştiremez ve onların arasında sevgi, yakınlık ve onlardan faydalanma hususunda eşit muamele edemezsiniz. Çünkü eşit olarak sevmeye ve kalben bağlanmaya insanın gücü yetmez. فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ Bari, ondan tamamen uzaklaşıp da onu askıya alınmış gibi bırakmayın. Yani sevmediğiniz kadından bütün bütün uzak durup, onu ne boşanmış ne de kocasız bir şekilde askıda bırakmayın. Burada kadın, gökle yer arasında asılı olan bir şeye benzetilmiştir ki o şey ne göktedir, ne de yere yerleşmiştir. Bu, son derece edebî bir teşbihtir. وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا Daha önce yapılan zulmün yarasını islah eder ve adalete sarılmak suretiyle Allah'tan korkarsanız, bilesiniz ki Allah, kusurlarınızı bağışlar ve size merhamet eder.

130. وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ Eğer eşler birbirinden ayrılırlarsa, Allah herbirini lütfu ve ihsanıyle zengin kılar. Ona, önceki eşinden daha hayırlı bir eş nasip eder ve önceki hayatından daha rahat bir hayat verir: وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكِيمًا Allah'ın kullarına olan lütfu boldur ve onlar için aldığı tedbirlerde hikmet sahibidir.

131. وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ın mülkü, yarattıkları ve kullarıdır. وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ Sizden önce kendilerine kitap verilenlere ve size Allah'tan korkun diye emrettik. Yani öncekilere de, sonrakilere de tavsiyede bulunduk onlara emrettiğimiz emirlere bağlılık ve itaati size de emrettik. Hepinize, Allah'tan korkmayı ve O'na itaat etmeyi tavsiye ettik. وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ Eğer küfrederseniz, biliniz ki, sizin küfrünüz Allah'a zarar vermez. Çünkü O'nun kullara ihtiyacı yoktur. O göklerde ve yerlerde bulunanların sahibidir. وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيدًا Allah zengindir, mahlukatına ihtiyacı yoktur; zâtı itibariyle övülmeye layıktır. İtaat edenlerin itaati O'na bir fayda sağlamadığı gibi, isyan edenlerin isyanı da Ona zarar vermez.

132. وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللّٰهِ وَكِيلًا Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Kullarının amellerini koruyucu olarak Allah yeter.

133. إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ Ey insanlar Allah dilerse sizi helak ve yok eder de başkalarını getirir. وَكَانَ اللّٰهُ عَلَى ذَلِكَ قَدِيرًا Allah buna Kâdir'dir.

134. مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا Kim, ameline

karşılık dünya mükâfatı isterse, bilsin ki, Allah katında ondan daha yükseği ve yücesi vardır. O da hem dünya hem de ahiret mükâfatıdır. O halde insan, niçin daha yücesini istemiyor da, adisini istiyor?! Öyleyse kul, Rabbin'den, dünya ve ahiret hayrını istemelidir. Yüce Allah kullarının sözlerini işitici, amellerini görücüdür.

EDEBÎ SANATLAR

Bu âyetler de birçok edebî sanatı ihtiva etmektedir. Bunları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

1. "أسلم وجهه لله Yüzünü Allah'a teslim etti" cümlesinde istiâre vardır. Burada "vech" kelimesi, niyet ve yön manasında müsteâr olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda "واحضرت الانفس الشح nefisler cimri olarak yaratılmıştır" cümlesinde de istiâre vardır. Cimrilik, nefislerden ayrılmayan ve onlardan uzaklaşmayan bir özellik olduğu için, sanki Allah onu nefislerde hazırlamış ve nefislerden ayrılmamak üzere onlara yerleştirmiştir. Burada "ihdâr" (hazır kılmak) kelimesi ملازمة (ayrılmamak) yerinde müsteâr olarak kullanılmıştır.[114]

2. كل الميل ile تميلوا ve والصلح ile صلح، محسن ile احسن، خسرانا ile خسر، ضلالا ile ضل kelimeleri arasında cinâs-ı muğâyir vardır.

3. "فتذروها كالمعلقة Onu askıda bırakırsınız." cümlesinde, mürsel ve mücmel teşbih vardır.

4. Birçok yerde de itnâb ve icaz vardır.

BİR UYARI

129. Âyetteki adaletten maksat, sadece kalbî sevgideki adalettir. Aksi takdirde âyet, daha önce geçen, "Beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın"[115] âyetiyle çelişirdi. Rasulullah (s.a.v.) hanımları arasında nöbet usulünü uygularak adaletli muamele eder ve şöyle derdi: Ey Allahım! Bu, benim yapabildiğim taksimatımdır. Senin elinde olan fakat benim gücümün yetmediği şeyden beni sorumlu tutma. Rasulullah (s.a.v.) bununla, kalbî sevgiyi kastetmiştir. "Onu, askıya alınmış gibi bırakmayın", âyeti de bu manaya delalet eder. Kendilerine "müceddid" denilen bazı kimseler, bu âyeti delil göstererek sadece bir kadınla evlenmenin şart olduğunu iddia etmişlerdir. Bunların iddialarının, bir değeri yoktur: Çünkü böyle bir iddia nassları anlamamak demektir ki bu da kesinlikle batıldır. Şerîat-ı ğarrâ ve sünnet-i seniyye bunu reddeder. Allah bizi, bu kötü âlimlerin şerrinden korusun.

114 Telhîsu'l-Beyân, s.26.
115 NisâSûresi, 4/3.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ
أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ ۚ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ
أَوْلَىٰ بِهِمَا ۖ فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَن تَعْدِلُوا ۚ وَإِن تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا
فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ
وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنزَلَ مِن قَبْلُ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ
وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾
إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا
كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ
الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ
أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ أَيَبْتَغُونَ عِندَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ
الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ
أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا
مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ ۗ
إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾
الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ ۖ فَإِن كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ
نَكُن مَّعَكُمْ ۖ وَإِن كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ
عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ۚ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ ۗ وَلَن يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾
إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ ۚ وَإِذَا قَامُوا إِلَى
الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَىٰ يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا
قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾ مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ

هَٰؤُلَاءِ ۚ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١١٦﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ
أَتُرِيدُونَ أَن تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُّبِينًا ﴿١١٧﴾ إِنَّ
الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ ۖ وَلَن تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا
﴿١١٨﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا
دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ
الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٩﴾ مَّا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ
إِن شَكَرْتُمْ وَآمَنتُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٢٠﴾

135. Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz veya ana babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahidlik eden kimseler olun. Zengin de olsalar, fakir de olsalar Allah onlara daha yakındır! Hevesinize uyup adaletten sapmayın, eğer büker, yahut şahidlik etmekten kaçınırsanız bilin ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

136. Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapıtmıştır.

137. İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletecektir.

138. Münafıklara, kendileri için elem verici bir azap olduğunu müjdele!

139. Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet mi arıyorlar? Bilsinler ki, bütün izzet yalnızca Allah'a aittir.

140. O Kitap'ta size indirmiştir ki: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini, yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, bundan başka bir söze dalıncaya kadar kâfirlerle beraber oturmayın, yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Şüphesiz Allah, münafıkları ve kâfirleri Cehennemde bir araya getirecektir.

141. Sizin başınıza musibetlerin gelmesini bekleyenler, eğer size Allah'tan bir zafer nasib olursa, "Sizinle beraber değil miydik?" derler. Kâfirlere bir zafer nasib olursa, onlara hitaben: "Biz size üstün gelmedik mi? Sizi mü'minlerden korumadık mı?" derler. Artık Allah kıyamet gününde aranızda hükmedecektir ve kâfirler için mü'minler aleyhine asla bir yol vermeyecektir.

142. Şüphesiz münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar, halbuki Allah oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler.

143. Bunların arasında bocalayıp durmaktalar, ne onlara bağlanıyorlar ne bunlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir yol bulamazsın.

144. Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin, Allah'a, aleyhinizde apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?

145. Şüphe yok ki münafıklar Cehennemin en alt katındadırlar. Artık onlara asla bir yardımcı bulamazsın.

146. Ancak tevbe edip hallerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılıp ibadetlerini yalnız O'nun için yapanlar başkadır. İşte bunlar mü'minlerle beraberdirler ve Allah mü'minlere yakında büyük mükâfat verecektir.

147. Eğer siz iman eder ve şükrederseniz Allah size neden azap etsin?! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, kadınlara iyilik ve adaletle muamele etmeyi emrettikten sonra, burada da bütün hükümlerde umumî adaleti emretti, hakkında şahitlik edilen şahıs zengin olsun fakir olsun, şahitliği en mükemmel bir şekilde yerine getirmeye çağırdı ve hevâ ve hevese uymaktan sakındırdı. Bundan sonra bütün meleklere, kitaplara ve peygamberlere iman etmeye çağırdı. Daha sonra da münafıkların rezil vasıflarını ve Cehennemin en alt tabakalarında kendilerini bekleyen azap ve cezayı anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

تلووا : Büker eğersiniz. Leyy, defetmek demektir. Bir kimse birisinin hakkını erteleyip "Sonra ödeyeceğim" diyerek oyaladığında لويت فلانا حقه der.

Hadiste de: لـيّ الواجـــد ظـلـم İmkanı olanın, vereceğini erteleyip oyalaması zulümdür[116] buyrulmuştur.

يخوضون: Dalıyorlar. Havd, bir şeyin içine dalmak demektir. "Suya dalmak" manasına gelen خوض الماء da bu kabildendir.

نـستحوذ : Galip geliriz. İstihvâz, istila etmek, galip gelmek demektir. Bir kimse bir şeye üstün geldiğinde اسـتـحوذ على كذا denilir: اسـتـحوذ عليـهم الشـيطان şeytan onları istila etti,[117] âyetinde de bu manada kullanılmıştır.

مذبذبين : Müzebzebin; bocalayanlar demektir. Zebzebe, hareket geçirmek ve hareket etmek demektir. ذبذبته فتذبذب Onu harekete geçirdim, o hareket etti, şeklinde kullanılır. Müzebzeb, iki şey arasında bocalayan demektir.

الدرك : Derk ve derek, her ikisi de tabaka manasına olup aşağı doğru giden tabakalar için kullanılır. İbn Abbas şöyle der: Cehennem ehli için derk, Cennet ehlinin derecesi gibidir. Ancak dereceler yukarı doğru yükselir, derekeler ise aşağıya doğru iner.[118]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

135. يَا أَيُّهَـا الَّذِينَ آمَنُوا كُـونُوا قَـوَّامِينَ بِالْقِـسْطِ Ey Allah'a inanıp O'nun kitabını tasdik edenler! Adaleti ve doğruluğu ayakta tutmaya çalışın. Bu cümlede قوامين kelimesinin mübâlağa sîgası olarak gelmesi, mü'minlerden asla zulüm sâdır olmaması gerektiğini vurgular. شُـهَـدَاءَ لِلَّـهِ وَلَوْ عَلَى أَنفُـسِـكُمْ أَوْ الْوَالِدَيْنِ وَالأَقْـرَبِينَ Kendiniz veya babalarınız veya akrabalarınızın aleyhinde de olsa taraf tutmaksızın, Allah rızası için . şahitlik ediniz. Ne akrabalık, ne de menfaat, şahitliği mükemmel bir şekilde yerine getirmenize engel olmasın. Çünkü hak, her insana hakimdir. إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيراً Aleyhinde şahitlik edilen kimse zengin ise, zenginliği nazar-ı itibara alınmaz. Yahut fakir ise, acınarak ve merhamet edilerek, aleyhinde şahitlik etmekten sakınılmaz. فَـاللَّهُ أَوْلَى بِهِـمَـا Allah zengine de fakire de daha yakındır. Onların menfaatinin nerede olduğunu daha iyi bilir. Öyleyse, size emrettiği hususlarda Allah'ın emrine uyun. O, kulların menfaatlerini sizden daha iyi bilir. فَـلا تَتَّـبِـعُـوا الْهَـوَى أَنْ تَعْـدِلُوا İnsanlar arasında adalet yapamama korkusuyla nefsin arzusuna uymayın. İbn Kesîr şöyle der: Nefsin arzusu, kavmiyetçilik ve insanların size buğzetmesi, işlerinizde adaleti terketmeye sizi asla

116 Bu manada Buhârî'de hadis, مـطـل الـغـنـي ظـلـم şeklindedir. Bkz. Buhârî, İstikrad, 13. Hadisin varyasyonlan için bkz. Ebû Dâvûd, Akdiye, 29; Nesâî, Buyû, 100; İbn Mâce, Sadakat, 18.

117 Mücâdele sûresi, 58/19.

118 el-Bahr, 3/380.

sevketmesin. Aksine her halûkârda adaletten ayrılmayın.[119] وَإِنْ تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا Eğer doğru şahitlik yapmaktan dillerinizi büker veya bizzat şahitlik etmekten yüz çevirirseniz, فَإِنَّ اللهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيراً Bilin ki Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır ve size ona göre karşılık verecektir.

136. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ Ey mü'minler! Allah'a ve Rasulü'ne iman hususunda sebât ve devam ediniz. وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ Peygamberi Muhammed'e indirdiği Kur'ân'a da iman ediniz. وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنزَلَ مِنْ قَبْلُ Kur'ân'dan önce indirdiği semâvî kitaplara da inanınız. Ebussuûd şöyle der: âyette geçen kitaptan maksat cins ismi olup bütün semâvî kitapları kapsamaktadır.[120] وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللهِ وَمَلائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلالاً بَعِيداً Kim, Allah'ı melekleri, kitapları, peygamberleri ve ahiret gününü inkâr ederse, hidâyet yolundan çıkmış ve orta yoldan tamamen uzaklaşmış olur.

137. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْراً İman edip de sonra mürted olan, sonra tekrar iman edip tekrar mürted olan, sonra da küfür üzerine ölen kimseler var ya, işte, Allah onları bağışlayacak değildir. Bu âyet münafıklar hakkındadır.[121] İbn Abbas şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) zamanında karada ve denizde bulunan her münafık bu âyetin hükmüne girer. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah burada iman edip sonra ondan dönen, sonra tekrar imana dönen, sonra da sapıklığa dönüp onda devam eden ve ölünceye kadar da sapıklığı artan kimsenin, öldükten sonra tevbe edemeyeceğini, Allah'ın kendisini bağışlamayacağını, ona, bulunduğu durumdan hidâyete giden bir yol, ve bir çıkış nasip etmeyeceğini haber verdi.[122] Dolayısıyle şöyle buyurdu: لَمْ يَكُنْ اللهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلا Allah bu hususta onlara müsamaha edecek ve onları Cennete giden yola iletecek değildir. Zemahşerî şöyle der: Bundan maksat, "Onlar tekrar mürted olduktan sonra samimiyetle iman ettikleri takdirde, tevbeleri kabul edilmez ve onlara mağfiret edilmez" demek değildir. Fakat olmaycak bir şeymiş gibi onu uzak görmektir. İşte fasık da böyledir. Görürsün ki o tevbe eder, sonra döner, sonra yine tevbe eder, sonra yine döner. Sanki hiç sebat etmiyecek gibidir. Çoğunlukla fâsık kötü hal üzerine ölür.[123] Bundan sonra Yüce Allah münafıkların gidip varacakları yeri bildirerek şöyle buyurdu:

138. بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَاباً أَلِيماً Ey Muhammed! O münafıklara elem verici Cehennem azabını haber ver. Yüce Allah; münafıklarla alay etmek için, maksadını "müjdele" lafzı ile ifade etti.

---

119 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/447.

120 Ebussuûd, 1/389.

121 Bir görüşe göre âyet, Yahudiler hakkındadır. Onlar Hz. Musa'ya iman ettiler. Sonra buzağıya tapmak suretiyle kâfir oldular. Sonra Hz. Musa dönünce tekrar iman ettiler. Daha sonra Hz. İsa'yı inkâr ettiler. Sonra da Hz. Muhammed (s.a.v.)'i inkârları sebebiyle küfürleri arttı. Bu görüş, Katâde'nin görüşüdür. Taberî de bunu tercih etmiştir.

122 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/448.

123 Keşşaf, 1/447.

139. الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ O münafıklar öyle kimselerdir ki, kâfirleri kuvvetli sanarak onları kendilerine dost ve yardımcı edinirler de, mü'minlerle dost olmazlar. أَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ Kâfirleri dost edinmekle kuvvet ve üstünlük mü istiyorlar? Bu soru inkâr ifade eder. Yani kâfirlerde kuvvet yoktur, onlardan nasıl kuvvet istenir! فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا Çünkü bütün güç Allah'ın ve O'nun dostlarınındır. İbn Kesîr şöyle der: Bundan maksat, gücü Allah'tan istemeye teşviktir.

140. وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا Allah Kur'ân'da indirdi ki, siz kâfirlerin Kur'ân'ı inkâr ettiğini ve alay edenlerin onunla alay ettiğini işittiğinizde, فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ Kur'ân hakkında dedikoduya dalmayı bırakıp da başka bir söz konuşuncaya kadar, Allah'ın âyetleri ile alay eden bu kâfirlerle birlikte oturmayın. Bu hitap, mü'min olsun münafık olsun, imanını izhar eden kimseleredir. إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ Eğer onlarla beraber otursanız, siz de küfürde onlar gibi olursunuz. إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا Şüphesiz Allah bu iki grubu yani kâfirleri ve münafıkları, ahirette Cehennem ateşinde toplayacaktır. Çünkü kişi sevdiği ile beraberdir. Yüce Allah, kâfir ve münafıklarla oturup kalkmak ve onların içine girmekten sakındırmak için böyle bir tehditte bulundu. Sonra da, onların, mü'minlerin başına kötülük gelmesini beklediklerini bildirerek şöyle buyurdu:

141. الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ Sizin başınıza musibetlerin gelmesini bekleyenler, فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ eğer, size Allah'tan düşmana karşı bir zafer ve ganimet nasip olursa قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ Biz de sizinle beraber değil miydik? Kâfirlerden aldığınız ganimetlerden bize de verin" derler. وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ Eğer size karşı kâfirlere bir zafer nasip olursa, قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ O zaman da müşriklere:" Biz size üstün gelmedik mi, sizi öldürecek ve esir alacak güce sahip değil miydik? Ama size acıyarak mü'minlerin azimlerini kırdık da siz onlara galip geldiniz. O halde, aldıklarınızdan bizim payımızı veriniz. Çünkü biz sizin dostlarınızız. Kimsenin size eziyet etmesine izin vermeyiz" derler. Yüce Allah bu iki grubun da âkibetlerini şöyle açıklar: فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ Kıyamet gününde Allah, mü'minlerle kâfirler arasında hükmedecek ve aralarını hak ile ayıracaktır. وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا Ve kâfirlere, mü'minleri esir alıp onları yok etme ve köklerini kesme fırsatını asla vermiyecektir.[124] İbn Kesîr şöyle der: Her ne kadar zaman zaman zafer

124 Kurtubî, bu âyetin tefsirinde müfessirlerin beş görüşünü açıklar. Bunlardan biri, bizim de tercih ettiğimiz yukardaki görüştür. Bir görüşe göre de, âyette geçen سبيل kelimesinden maksat "delil"dir. Bunun kıyamet gününde olacağını söylemişlerdir. Taberî bu görüşü tercih eder. O: "Sebil'den maksat kıyamet günündeki hüccettir" der ve şu rivâyeti de buna delil getirir: Rivâyete göre, bir adam Hz. Ali'ye bu âyeti sordu. Hz. Ali: "Bana yaklaş" dedi. Sonra ona, "Kıyamet gününde Allah, aralarında hükmedecek. Allah, kıyamet günü mü'minlerin aleyhine asla kâfirlere hüccet

kazansalar da, mü'minleri istila edip tamamen köklerini kesecek bir şekilde, onları, mü'minlere musallat olma imkanı vermiyecek. Zira sonuç, dünyada da ahirette de takvâ sahiplerinindir.[125]

142. إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ Münafıklar iman etmiş görünüp küfürlerini gizleyerek hilekar kimsenin yaptığı gibi yaparlar. Allah, onların kanlarını dökmeyi mü'minlere emretmek suretiyle, hilelerine karşılık verecek ve onları derece derece küfre batıracaktır. Ahirette onlar için Cehennemin en alt tabakalarını hazırlamıştır. Yüce Allah, müşâkelet yoluyla, onlara vereceği cezaya "hile" ismini verdi. Çünkü, hilelerinin vebali kendilerine dönecektir: وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى Onlar namazı ağırdan alıp tembel tembel kılarlar. Ne sevap umarlar, ne de azaptan korkarlar. يُرَاءُونَ النَّاسَ" Onlar Allah rızası için değil, görsünler ve duysunlar, diye namaz kılarlar. وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا Allah'ı çok az zikrederler.

143. مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ Küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar. Yüce Allah, onların dinleri konusunda şaşkın olduğunu bildirmektedir. لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ Ne mü'minlere katılıyorlar, ne de kâfirlere. وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا Kimi Allah saptırırsa, sen onun için katiyyen bir mutluluk ve hidâyet yolu bulamazsın.

Bundan sonra Yüce Allah, mü'minleri din düşmanları ile dost olmaktan sakındırarak şöyle buyurur:

144. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ Ey mü'minler! mü'minlerin dostluğunu bırakıp da günahkâr kâfirleri arkadaş ve dost edinmeyin. أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا Münafık olduğunuza dair, Allah'a aleyhinize apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz? İbn Abbas: "Kur'ân da geçen bütün سلطان kelimeleri, delil manasınadır" der. Bundan sonra Yüce Allah münafıkların sonunu haber vererek şöyle buyurdu.

145. إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ Şüphesiz münafıklar yedi kat Cehennemin en alt tabakasındadırlar. İbn Abbas: Onlar Cehennemin dibindedirler, der. Çünkü onlar hem kâfir oldular, hem de İslâm ve Müslümanlarla alay ettiler. Cennet derece derece olduğu gibi, Cehennem de dereke derekedir. وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا Sen o münafıklar için, onları Allah'ın azabından koruyacak bir yardımcı katiyyen bulamazsın.

146. إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ Ancak nifâktan tevbe edenler, amellerini ve niyetlerini düzeltenler, Allah'ın dinine ve kitâbına sarılanlar ve amellerinde Allah'ın rızasından başka bir şey gözetmeyenler müstesna فَأُولَئِكَ مَعَ

---

vermiyecek" meâl ndek âyet okudu. Ibn Arabî bu görüşün zayıf olduğunu kabul eder (Bak. Kurtubî, 5/419).

125 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/ 9.

وَسَوْفَ يُؤْتِ اللهُ الْمُؤْمِنِينَ İşte bunlar kıyamet gününde mü'minlerle beraberdirler. أَجْرًا عَظِيمًا Allah ahirette mü'minlere büyük bir mükâfat yani Cenneti verecektir.

147. مَا يَفْعَلُ اللهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ Eğer siz şükür ve iman ederseniz, Allah size neden azap etsin?! Yani size azap etmede O'nun ne menfati var? Size azap etmekle öfkesini mi söndürecek, yoksa intikam mı alacak? Veya zararı defedip fayda mı sağlayacak? Halbuki O'nun size ihtiyacı yoktur. وَكَانَ اللهُ شَاكِرًا عَلِيمًا Allah şükre karşılık veren ve herşeyi bilendir. Yani, ihtiyacı olmadığı halde kulların gösterdiği itaate şükrederek, az amele çok sevap verir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu âyetler birçok edebî sanatı ihtiva etmektedir. Bunları aşağıdaki şekilde özetliyebiliriz:

1. "قوامين بالقسط Çok âdil olanlar", terkibinde mübâlağa sîgası kıllanılmıştır.

2. غنيا ile فقيرا ve آمنوا ile كفروا arasında tıbâk sanatı vardır.

3. آمنوا ile آمنوا arasında, şekil değişikliğinden dolayı cinâs-i nâkıs vardır.

4. يخادعون ile خادعهم ، جامع ile جميعا ve شكرتم ile شاكرا kelimeleri arasında iştikak cinâsı vardır.

5. "بشر المنافقين Münafıkları müjdele", cümlesinde alay üslubu vardır. Çünkü alay maksadıyle, "korkutma" yerinde "müjde" lafzı kullanılmıştır.

6. "وهو خادعهم Allah onlara hile eder," cümlesinde istiâre vardır. "Hile", "amellere karşılık verme" yerinde kullanılmıştır. Allah, hileden münezzehtir.

7. أيبتغون عندهم العزة "Kâfirlerin yanında güç mü arıyorlar?" cümlesinde istifham-ı inkârî vardır: Kınama ve azarlama ifade eder.

FAYDALI BİLGİLER

1. Yüce Allah'ın "يا أيها الذين آمنوا آمنوا Ey iman edenler! İman ediniz," sözünde tekrar yoktur. Bunun manası, "İmanda sebat ve devam edin" demektir. Nitekim mü'min اهدنا الصراط المستقيم bizi doğru yola ilet" der ki, bu "Bizi doğru yolda sabit kıl", demektir.

2. Yüce Allah mü'minlerin zaferine "büyük bir fetih" ismini verdi ve فتح من الله Allah'tan bir fetih" diyerek onu kendisine nispet etti. Kâfirlerin zaferine de "pay" ismini verdi, ve "وان كان للكافرين نصيب kâfirlerin bir payı olursa", diyerek onu kendisine nisbet etmedi. Bu, müslümanların şanının yüceliğini ve kâfirlerin payının değersizliğini ifade eder.

3. Müfessirler şöyle der: Ateş yukardan aşağıya yedi tabakadır. Bunlar sırasıyle Cehennem, Laza, Hutame, Saîr, Sakar, Cahîm ve Hâviye'dir. Nâr lafzı bunların hepsinin manasını ihtiva ettiği için, bazan birbirinin isimlerini alırlar. Bahr-ı Muhît'te böyle ifade edilmiştir.

BİR UYARI

Münafık, kâfirden daha tehlikelidir. Dolayısıyla onun azabı daha şiddetlidir. Nitekim Yüce Allah, "Şüphesiz münafıklar Cehennemin en alt katındadırlar. Artık onlar için kesinlikle bir yardımcı bulamazsın," buyurmuştur. Yüce Allah, kâfirin tevbesinin kabulü için sadece inkâra son vermesini şart koştu: "İnkâr edenlere, inkârdan vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle"[126] buyurdu. Münafığa gelince onun için "Tevbe etmek, niyet ve amellerini düzeltmek, Allah'ın dinine sımsıkı sarılmak ve sadece Allah için ibadet etmek" gibi dört şart koşarak şöyle buyurdu: "Ancak tevbe edip hallerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılıp ibadetlerini yalnız onun için yapanlar başka." Bunlar Cehenneme girmezler. Bu da gösteriyor ki, münafıklar, Allah'ı inkâr edenlerin en kötüleri, dolayısıyle O'nun azabına en layık olanlar ve tevbe ederek Allah'a dönmekten en uzak olanlardır. Sonra Yüce Allah, "Onlar mü'minlerdir" demedi de, "Onlar mü'minlerle beraberdir" buyurdu. Bundan sonra da: "Allah mü'minlere büyük bir mükâfat verecektir"[127] buyurdu. Burada kızgınlığını, onlardan yüz çevirdiğini ve içinde bulundukları münafıklık halinin çirkinliğini vurgulamak için "onlara mükâfat verecek" demedi de, "Mü'minlere mükâfat verecek" dedi. Allah, kitabının sırlarını daha iyi anlamamıza yardımcı olsun.

126 Enfâl sûresi, 8/38.
127 Nisâ sûresi, 4/146.

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوْٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًا
عَلِيْمًا ﴿١٤٨﴾ اِنْ تُبْدُوْا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوْهُ اَوْ تَعْفُوْا عَنْ سُوْٓءٍ
فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيْرًا ﴿١٤٩﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ
وَيُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّفَرِّقُوْا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَيَقُوْلُوْنَ نُؤْمِنُ
بِبَعْضٍ وَّنَكْفُرُ بِبَعْضٍ ۙ وَّيُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّتَّخِذُوْا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيْلًا ۙ
﴿١٥٠﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ حَقًّا ۚ وَاَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا
مُّهِيْنًا ﴿١٥١﴾ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَلَمْ يُفَرِّقُوْا بَيْنَ
اَحَدٍ مِّنْهُمْ اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيْهِمْ اُجُوْرَهُمْ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ
غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۝ ﴿١٥٢﴾ يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ
كِتٰبًا مِّنَ السَّمَآءِ ۚ فَقَدْ سَاَلُوْا مُوْسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوْٓا
اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا
الْعِجْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ ۚ
وَاٰتَيْنَا مُوْسٰى سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ
الطُّوْرَ بِمِيْثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَّقُلْنَا لَهُمْ
لَا تَعْدُوْا فِى السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ﴿١٥٤﴾
فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِّيْثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْاَنْۢبِيَآءَ
بِغَيْرِ حَقٍّ وَّقَوْلِهِمْ قُلُوْبُنَا غُلْفٌ ؕ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا
يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿١٥٥﴾ وَّبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ بُهْتَانًا
عَظِيْمًا ﴿١٥٦﴾ وَّقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيْحَ عِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُوْلَ اللّٰهِ ۚ
وَمَا قَتَلُوْهُ وَمَا صَلَبُوْهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اخْتَلَفُوْا فِيْهِ
لَفِىْ شَكٍّ مِّنْهُ ؕ مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ اِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوْهُ يَقِيْنًا ۢ
﴿١٥٧﴾ بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿١٥٨﴾ وَاِنْ

مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ
عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾ فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ
طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ
الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا
لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾ لَكِنِ الرَّاسِخُونَ
فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا
أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

148. Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez, ancak haksızlığa uğrayan başka. Allah her şeyi işitici ve bilicidir.

149. Bir iyiliği açıklar, yahut gizlerseniz veya bir kötülüğü affederseniz şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedici ve Kâdir'dir.

150. Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırıp: "Bir kısmına iman ederiz, ama bir kısmına inanmayız" diyenler ve iman ile küfür arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu;

151. İşte gerçekten kâfirler bunlardır. Ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

152. Allah'a ve peygamberlerine iman eden ve onlardan hiçbirini diğerlerinden ayırmayanlara gelince işte Allah onlara mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

153. Ehl-i Kitab senden, kendilerine gökten bir kitab indirmeni istiyor. Onlar Musa'dan, bunun daha büyüğünü istemişler de: "Bize Allah'ı apaçık göster" demişlerdi. Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı. Bilahare kendilerine açık deliller geldikten sonra buzağıyı tanrı edindiler. Daha sonra onları affettik. Ve Musa'ya apaçık delil verdik.

154. Söz vermeleri için Tûr'u başlarına diktik de onlara: "Baş eğerek kapıdan girin" dedik. "Cumartesi günü yasağını çiğnemeyin" dedik. Kendilerinden sağlam söz aldık.

155. Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve "kalplerimiz kapalıdır" demeleri sebebiyle onları lanetledik. Doğrusu inkârları sebebiyle Allah, o kalpler üzerine mühür vurmuştur, pek azı müstesna artık iman etmezler.

156. Bir de inkâr etmelerinden ve Meryem'in üzerine büyük bir iftira atmalarından;

157. Ve: "Allah elçisi, Meryem oğlu İsa'yı öldürdük" demeleri yüzünden onları lanetledik. Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar, fakat öldürdükleri onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilafa düşenler bundan dolayı tam bir karasızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler.

158. Bilakis Allah onu kendisine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

159. Ehl-i Kitab'tan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir. Kıyamet gününde de o, onlara şahid olacaktır.

160, 161. Yahudilerin zulmü sebebiyle, bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmeleri, menedildikleri halde faizi almaları ve haksız yollar ile insanların mallarını yemeleri yüzünden kendilerine daha önce helal kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık, ve içlerinden inkâra sapanlara elem verici bir azap hazırladık.

162. Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman edenler, namazı kılanlar, zekatı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya, işte onlara büyük mükâfat vereceğiz.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah geçen âyetlerde münafıkları ve onların rezilliklerini anlattıktan sonra, burada da rezilliklerin ve çirkinliklerin açığa çıkarılmasından hoşlanmadığını, ancak zararı fazla ve tehlikesi büyük olan kimsenin kötülüklerinin açıklanmasında bir sakınca olmadığını açıkladı. Dolayısıyle Allah'ın, münafıkların sırları açığa çıkarmasında şaşılacak bir şey yoktur. Bundan sonra da Yüce Allah Yahudilerden bahsederek onların Allah'ı görmek istemeleri, buzağıya tapmaları, Hz. İsa (a.s.)'nın çarmıha gerildiğini iddia etmeleri, Meryem el-Betül'ü iffetli olan Hz. Meryem'i fahişelikle suçlamaları ve daha bir çok kötülüklerini ve çirkin suçlarını sayıp döktü.

KELİMELENİN İZAHI

جهرة : Cehre, açıkça demektir.

بهتانا : Bühtân, büyüklüğü ve korkunçluğu dolayısıyla hayret edilen yalan.

شبه : Benzetildi. Yani İsa (a.s.) ile çarmıha gererek öldürdükleri kişi arasında benzerlik meydana geldi.

اعتدنا : Hazırladık, demektir.

الراسخون : Râsihûn, ilimde derinleşenler, manasınadır.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivâyet edildiğine göre Ka'b b. Eşref ile birlikte bir grup Yahudi: "Ey Muhammed!" dediler... Eğer peygamber isen, Hz. Musa'nın Tevrat'ı toptan getirdiği gibi, sen de bize gökten öyle toptan bir kitap getir. Bunun üzerine Yüce Allah: "يسألك اهل الكتاب ان تنزل عليهم كتابا من السماء Ehl-i Kitap, senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor" âyetini indirdi.[128]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

148. لا يُحِبُّ اللهُ الجَهْرَ بالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إلاّ مَنْ ظُلِمَ Haksızlığa uğrayan hariç, Allah, hiç kimsenin kötü söz söylemesinden ve diliyle eziyette bulunmasından hoşlanmaz. Ancak haksızlığa uğrayanın, kendisine haksızlık edene açıktan beddua etmesi ve onun yaptığı kötülükleri anlatması mübahtır. İbn Abbas şöyle der: "Yani Allah, haksızlığa uğrayan hariç, hiç kimsenin bir başkasına beddua etmesinden hoşlanmaz"[129] وَكَانَ اللهُ سَمِيعًا عَلِيمًا Allah mazlumun duasını işitir, zalimi de bilir.

149. إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ Ey insanlar! Eğer yaptığınız hayrı açıklar veya gizlerseniz yahut size yapılan kötülüğü affederseniz, فَإِنَّ اللهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا Bilin ki, Allah cezalandırmaya tam manasıyla gücü yettiği halde, ziyadesiyle affedicidir. Hasan el-Basrî şöyle der: İntikam almaya gücü yettiği halde suçluları bağışlar. Öyleyse sizin de Allah'ın sünnetine uymanız gerekir.[130] Yüce Allah burada affa teşvik ederek intikama gücü yettiği halde kendisinin, ziyadesiyle affedici olduğuna işaret etti. O halde, zayıflığınıza ve âcizliğinize rağmen siz nasıl affetmezsiniz?!..

150. إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللهِ وَرُسُلِهِ Allah ve Rasulü'nü inkâr edenler, kâfirlerin kendileridir. Bu âyet Yahudi ve Hıristiyanlar hakkındadır. Çünkü onlar kendi peygamberlerine iman ettiler, fakat Hz. Muhammed (s.a.v.) ve diğer peygamberleri inkâr ettiler. Dolayısıyla, onların bazı peygamberleri inkâr etmeleri, bütün

128 Mecmau'l-Beyân, 3/133.
129 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/452.
130 Ebussuûd, 1/396.

peygamberleri inkâr sayıldı. Peygamberleri inkâr etmeleri ise Allah'ı inkâr sayıldı. وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللهِ وَرُسُلِهِ Onlar, Allah ile peygamberleri arasında ayrım yapmak isterler. Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak, Allah'a iman edip peygamberleri inkâr etmek demektir. Aynı şekilde peygamberler arasında ayrım yapmak, onların bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr etmek demektir. Yüce Allah bu cümleyi bir sonraki cümle ile açıklayarak şöyle buyurdu: وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ Peygamberlerin bir kısmına inanır, bir kısmını inkâr ederiz, diyorlar. Katâde der ki: Bunlar, Allah'ın düşmanı Yahudi ve Hıristiyanlardır. Yahudiler Tevrat ve Musa'ya inanıp İncil'i ve İsa'yı inkâr ettiler. Hıristiyanlar ise İncil'e ve İsa'ya iman edip Kur'ân'ı ve Muhammed (s.a.v.)'i inkâr ettiler ve Allah'ın peygamberleri ile gönderdiği İslâm dinini kabul etmediler.[131] وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا Ve bunlar küfür ile iman arasında bir yol tutmak isterler. Halbuki bu ikisi arasında bir yol yoktur.

151. أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا İşte bu çirkin sıfatları taşıyanlar, iman ettiklerini iddia etseler de gerçekten kâfirlerdir. وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا "Biz, kâfirler için, ebediyen Cehennem ateşinde kalmak üzere, şiddetli ve aşağılayıcı bir azap hazırladık.

152. وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ Allah'a inanan ve aralarında ayrım gözetmeden bütün peygamberleri tasdik edip hepsine inananlara gelince, ki bunlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'e tâbi olan mü'minlerdir, أُولَئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ Allah'a ve peygamberlere iman ettikleri için, onlara sevaplarını tam olarak vereceğiz. وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَحِيمًا Allah onların geçmişteki isyan ve günahlarını bağışlayıcı ve onlara çeşitli nimetleri lütfedicidlr.

153. يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاءِ "Ehl-i Kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor." Bu âyet Yahudi bilginleri hakkında indi. Onlar Peygamber'e (s.a.v.) şöyle demişler: "Eğer peygamber isen, Musa'nın Tevrat'ı toptan getirdiği gibi, bize gökten toptan bir kitap getir:" İşi zora sokmak ve inat etmek maksadıyle böyle bir istekte bulundular. Yüce Allah, Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek ve dolayısıyle diğer peygamberlere uymasını sağlamak için, onların daha çirkin ve daha âdî isteklerini anlatarak şöyle buyurdu: فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَى أَكْبَرَ مِنْ ذَلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللهَ جَهْرَةً Onlar Musa'dan, bundan daha büyüğünü istemişler ve "Bize, Allah'ı apaçık göster" demişlerdi. فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ Zulümleri sebebiyle onları hemen bir yıldırım çarptı. Yani gökten bir ateş gelerek onları helâk etti. ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ Sonra kendilerine âsâ, beyaz el, denizin yarılması ve benzeri mucizeler ve engin deliller geldikten sonra buzağıyı ilah edinip ona taptılar. Ebussuûd şöyle der: Mesele, yani Allah'ı görme isteği her ne kadar geçmiş atalarından gelmişse de,

131 Taberî, 9/354.

bunlar, atalarının yaptıkları ve yapmadıkları her hususta onlara uydukları için, istek bunlara isnat edilmiştir.[132] فَعَفَوْنَا عَنْ ذَلِكَ Suçlarının ve hainliklerinin büyüklüklerine rağmen yaptıklarını affettik. وَآتَيْنَا مُوسَى سُلْطَانًا مُبِينًا Ve Musa'ya kendisinin ve peygamberliğinin doğruluğunu gösteren apaçık delil verdik. Taberî şöyle der: "Bu delil, Allah'ın Hz. Musa'ya verdiği açık mucizelerdir".[133]

154. وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ Onlar Tevrat'ın hükümlerini kabul etmek istemedikleri için, onu kabul edeceklerine dair kendilerinden söz almak maksadıyla Tûr Dağını üzerlerine kaldırdık. وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا Ve Allah'a boyun eğmek için, başınızı eğip secde ederek Beyt-i Makdis'in kapısından girin" dedik. Fakat onlar, kendilerine emredileni yapmadılar ve kıçları üzerine sürünerek girdiler. Girerken de alay etmek için حنطة في شعرة "Arpa içinde buğday" diyorlardı. وَقُلْنَا لَهُمْ لا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ Onlara "Cumartesi günü balık avlamak suretiyle bu günün hürmetine tecavüz etmeyin" dedik. Fakat buna aykırı davrandılar ve avladılar. وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا Ve onlardan sağlam bir söz aldık.

155. فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللهِ وَقَتْلِهِمُ الأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ Sözlerinde durmadıkları, Kur'ân-ı Kerîm'i inkâr ettikleri, Zekeriya (a.s.) ve Yahyâ (a.s.) gibi peygamberleri haksız yere öldürdükleri ve "Ey Muhammed! Bizim kalplerimiz örtülerle kapanmıştır. Binaenaleyh senin söylediklerin kalplerimize girmez." dedikleri için lanet ettik ve onları zelil kıldık. Yüce Allah onların bu sözlerini reddederek şöyle buyurdu: بَلْ طَبَعَ اللهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلا يُؤْمِنُونَ إِلاَّ قَلِيلا Tam aksine, inkârları ve sapıklıkları sebebiyle Yüce Allah o kalpleri mühürledi. Onlardan, Abdullah b. Selâm ve arkadaşları gibi, az bir grup hariç kimse iman etmez.

156. وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا Ve yine İsa (a.s.)'yı inkâr etmeleri, Allah âlemlerdeki bütün kadınlara üstün kıldığı halde Hz. Meryem'i fahişelikle suçlamaları sebebiyle kalpleri mühürlendi.

157. وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللهِ Keza "Allah'ın elçisi olduğunu iddia eden Meryem oğlu İsa'yı öldürdük" demeleri yüzünden kalplerini mühürledik. Yahudilerin Hz. İsa'ya "Allah'ın elçisi" demeleri alay ve istihzâ kabilindendir. Nitekim Firavun da şöyle demişti: إن رسولكم الذي ارسل إليكم لمجنون "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir!"[134] Çünkü onlar Hz. İsa'nın zina eden bir anne ve babadan meydana geldiğini iddia ediyorlar ve onun Allah'ın Rasulü olduğuna inanmıyorlardı. وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ Onlar İsa'yı ne öldürdüler, ne de çarmıha gerdiler. Ancak ona benzetilen kişiyi çarmıha gerip öldürdüler. Beyzâvî şöyle der: Rivâyete göre bir adam, Hz. İsa'ya karşı münafıklık ediyordu. Onun yerini göstermek için

132 Ebussuûd Tefsiri, I/394.
133 Taberî, 9/360.
134 Şuarâ Sûresi 26/27.

yanından çıktı. Allah da onu Hz. İsa'ya benzetti ve bu adam yakalanıp öldürüldü. Yahudiler, öldürülen kişinin İsa (a.s.) olduğunu zannederler.[135] وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ İsa'nın durumu hakkında ihtilaf edenler, onun öldürülmesi hususunda mutlaka şüphe içindedirler. Rivâyete göre Hz. İsa göklere kaldırılıp bir başkası ona benzetildi ve öldürüldü. Şöyle dediler: Bu öldürülen İsa ise, arkadaşımız nerede?! Eğer bu arkadaşımız ise, İsa nerede?! Bu hususta ihtilafa düştüler. Bir kısmı, öldürülen şahsın İsa (â.s.) olduğunu, bir kısmı da onun, İsa (a.s.) değil, bilakis bir başkası olduğunu iddia ettiler. Bir kişinin öldürüldüğünde ittifak ettiler, fakat öldürülenin kim olduğu hususunda ihtilafa düştüler.[136] مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلاَّ اتِّبَاعَ الظَّنِّ Onun öldürülmesi hususunda onların hakiki bir bilgisi yoktur. Ancak onlar İsa (a.s.) hakkında hayal ettikleri zanna uyuyorlar. وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا Onun İsa olduğunu iyice kanaat getirerek öldürmediler, bilakis şüphe ve tereddüt içinde idiler.

158. بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ Allah Hz. İsa'yı onların şerrinden kurtardı ve cesedi ve ruhu ile birlikte diri olarak göğe kaldırdı. Nitekim sahih hadisler bunu göstermektedir.[137] وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا Allah mülkünde Kâdir, yaptıklarında hikmet sahibidir.

159. وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلاَّ لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ Yahudi ve Hıristiyanların hepsi ölmeden önce yani ölüm meleğini açık açık görünce mutlaka Hz. İsa'ya ve Onun, Allah'ın kulu ve Rasulü olduğuna iman edecektir. Fakat onun bu imanı kendisine fayda vermez. İbn Abbas şöyle der: "Hiçbir Yahudi İsa'ya iman etmeden ölmez. Ona şöyle denildi: Peki, onlardan birinin boynu vurulursa ne dersin? İbn Abbas: Diliyle onu gevelemeye çalışır. Mücâhid, İkrime ve İbn Sîrîn'den de sahih olarak böyle rivâyet edilmiştir.[138] وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا Kıyamet gününde de İsa, Yahudilerin kendisini yalanladıklarına ve Hıristiyanların, kendisine "Allah'ın oğlu" dediklerine şahidlik edecektir.

160. فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا Yahudilerin zulümleri, işledikleri büyük günahları ve birçok insanın Allah'ın dinine girmesini engellemeleri sebebiyle, kendileri için helal olan bir çok türden temiz şeyi onlara haram kıldık. Mücâhid şöyle der: Hem kendilerinin hem de başkalarının hakka yönelmesini engellediler.

---

135 Beyzâvî s.141.

136 et-Teshîl, 1/163.

137 Bunlardan birisi, Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettiği şu hadistir: "Canım kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, yakında Meryem oğlu İsa, adil bir hakem olarak aranıza inecek. Haçı kıracak, domuzu öldürecek ve cizyeyi koyacaktır." Bu hadis için Bak. Keşmiri, التصريح بما تواتر في نزول المسيح (Tahkik: Abdulfettâh Ebû Ğudde) Ayrıca bakınız, Buhârî, Mezalim 31; Buyû 102; Enbiya 49; Müslim, İman 242, 343.

138 Taberî, قبل موته terkibindeki zamirin İsa (a.s.)'ya râci olduğu görüşünü tercih eder. Buna göre mana şöyle olur: Kıyamete yakın bir zamanda Hz. İsa indiğinde, o ölmeden önce, Ehl-i Kitaptan ona iman etmeyen kimse kalmayacaktır. Yukarda bizim getirdiğimiz yorum Ebussuûd, el-Keşşâf ve Celâleyn'in tercih ettikleri görüştür.

161. وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ Yine, Allah Tevrat'ta onlara haram kıldığı halde faiz alıp vermeleri ve insanların mallarını rüşvet ve diğer yasak yollarla yemelerinden dolayı bazı temiz şeyleri onlara haram kıldık. وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا O Yahudilerden kâfir olanlara elem ve ızdırap verici azap hazırladık.

162. لَكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ Fakat onlardan Abdullah b. Selâm ve arkadaşları gibi, ilimde derinleşmiş olanlar ve Ehl-i Kitabın dışında, Peygamber (s.a.v.)'in Ashâbı olan Ensâr ve Muhâcirler, sana indirilen Kur'ân'a ve senden önce gönderilen peygamberlere ve indirilen kitaplara iman ederler. وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ Namazını dosdoğru kıldığı için övgüye layık olanlar, mallarının zekatlarını verenler, Allah'ın birliğine ve öldükten sonra dirilmeye inananlar var ya, أُولَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا işte bu yüce sıfatları taşıyanlara, itaatlarına karşılık bolca sevap vereceğiz. Bu da Cennette ebedî kalmaktır. والمقيمين kelimesi, mukadder امدح fiilinin mefulü olarak mansuptur. "Namaz kılanları överim" demektir.

EDEBÎ SANATLAR

Bu âyetler birçok edebî sanatı ihtiva etmektedir. Bunları aşağıdaki şekilde özetliyebiliriz:

1. تبدوا Açıklarsınız, ile تخفوه onu gizlersiniz, ve نؤمن inanırız" ile نكفر inkâr ederiz, kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

2. "قتلنا المسيح عيسى بن مريم رسول الله Allah'ın elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük. cümlesinde ta'riz ve alay vardır. Zira Yahudiler, onun peygamberliğine inanmadıkları için, alay ve istihzâ yoluyla "Allah'ın elçisi" dediler.

3. فبما نقضهم Bozmaları sebebiyle, terkibinde ما harfi manayı pekiştirmek için fazladan gelmiştir. فبنقضهم takdirindedir.

4. والراسخون في العلم terkibinde istiâre vardır. "İlimde sebat etme ve yerleşme" yerine müsteâr olarak رسوخ kelimesi kullanılmıştır. Aynı şekilde قلوبنا غلف cümlesinde de istiâre vardır. Örtü manasına gelen ğılaf kelimesi, müsteâr olarak "anlayışsızlık ve idraksizlik" yerinde kullanılmıştır. Yani o kalplere, öğüt ve nasihatten hiçbir şey ulaşmaz, demektir.

5. "بل طبع الله عليها بكفرهم Bilakis, inkârları yüzünden Allah onların kalplerini mühürledi", cümlesinde itiraz vardır. Bu, onların bozuk iddialarını reddeder.

6. "اولئك سنؤتيهم اجرا عظيما İşte onlara büyük bir mükâfat vereceğiz" cümlesinde üçüncü şahıstan birinci şahsa dönüş vardır. Aslı "سيؤتيهم Allah onlara verecek"

şeklindedir. Ecir kelimesinin nekre olarak getirilmesi, verilecek mükâfatın büyüklüğünü ifade eder.

7. وقتلهم الانبياء Peygamberleri öldürmeleri sebebiyle" cümlesinde mecâz-ı mürsel vardır. Bu zikr-i küll, irâde-i cüz kabilindendir. Aynı şekilde وكفرهم بآيات الله cümlesinde de mecâz-ı mürsel vardır. Çünkü onlar Kur'ân'ı ve İncil'i ınkâr ettiler ama diğerlerini inkâr etmediler. Bu da zikr-i küll irâde-i cüz kabilindedir.

FAYDALI BİLGİLER

et-Teshîl müellifi şöyle der: "Yahudiler Hz. İsa'yı inkâr ettikleri ve ona sövdükleri halde, ona nasıl "Allah'ın elçisi" dediler diye sorulursa, buna üç türlü cevap verilir:

1. Bunu, alay ve istihzâ yoluyla söylediler.

2. Müslümanların onun hakkındaki inançlarına göre söylediler. Sanki onlar: "Size göre" veya "iddianıza göre Allah'ın Rasulü" dediler.

3. Bu cümle, Yahudilerin değil, Allah'ın sözüdür. Buna göre, رسول الله kelimesinden önce durulur. Bu, onların günahlarının büyüklüğünü ve "onu öldürdük" şeklindeki sözlerinin çirkinliğini ifade eder. وما قتلوه وما صلبوه Onu ne öldürdüler, ne de çarmıha gerdiler bölümü, Yahudileri reddeder ve onları yalanlar. Hıristiyanların da, Hz. İsa çarmıha gerildiği için haça taptıkları şeklindeki görüşlerini reddeder. Onların, Hz. İsa'nın ilah veya ilahın oğlu olduğunu iddia edip sonra da çarmıha gerildiğini söyleyerek çelişkiye düşmeleri, gerçekten şaşılacak bir şeydir.[139]

BİR UYARI

وما قتلوه وما صلبوه ولكن شبه لهم" Onlar onu ne öldürdüler ne de astılar. Fakat onlara İsa gibi gösterildi" âyeti gösteriyor ki Yüce Allah, elçisi İsa'yı pis Yahudilerin şerrinden korumuş, dolayısıyle o, ne öldürülmüş, ne de çarmıha gerilmiştir. Yahudiler, ancak İsa zannettikleri başka bir şahsı çarmıha germişlerdir. Bu şahıs, Allah'ın İsa'ya benzettiği, dolayısıyle Yahudilerin İsa zannederek öldürdükleri kişidir. İşte bu inanç akla ve nakle uygun olan doğru inançtır. Hıristiyanlara gelince onlar, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğine, Yahudilerin onu horladıklarına, başına dikenler koyduklarına ve onun yalvarıp ağladığına inanırlar. Öte yandan Hz. İsa'nın Allah veya Allah'ın oğlu olduğunu ve insanlığı günahlarından temizlemeye geldiğini iddia ederler. Bunun gibi, daha nice acaip ve garip çelişkileri vardır. Şâir ne güzel söylemiş: Hz. İsa'nın Hıristiyanlar arasındaki durumu şaşılacak bir şeydir. Onu, herhangi bir babaya nisbet etmeleri de gariptir. Onu Yahudilere havale ettiler ve dediler ki: Yahudiler ona eziyet edip çarmıha gerdiler: Eğer söyledikleri hak ve doğru ise, oğlu rehin olarak düşmanlara teslim edildiğinde baba neredeydi? Ne dersin, onlar böyle yapmakla onu razı mı ettiler, yoksa kızdırdılar mı? Eğer onların eziyetlerine razı olduysa, Yahudileri övün. Çünkü onlar oğula işkence ettiler. Eğer kızdıysa, onu bırakıp Yahudilere tapın. Çünkü onlar ona üstün geldiler.

139 et-Teshîl, 1/163.

إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦ ۚ
وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ
وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ وَسُلَيْمَٰنَ ۚ وَءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ
زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَٰهُمْ عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَرُسُلًا
لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾ رُّسُلًا
مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةٌۢ
بَعْدَ ٱلرُّسُلِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ لَّٰكِنِ ٱللَّهُ يَشْهَدُ
بِمَآ أَنزَلَ إِلَيْكَ أَنزَلَهُۥ بِعِلْمِهِۦ ۖ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَشْهَدُونَ ۚ
وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ
ٱللَّهِ قَدْ ضَلُّوا۟ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَظَلَمُوا۟
لَمْ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا
طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا
﴿١٦٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلْحَقِّ مِن رَّبِّكُمْ
فَـَٔامِنُوا۟ خَيْرًا لَّكُمْ ۚ وَإِن تَكْفُرُوا۟ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِى
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾
يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُوا۟ فِى دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ ۚ
إِنَّمَا ٱلْمَسِيحُ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ
إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ۖ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۖ وَلَا تَقُولُوا۟ ثَلَٰثَةٌ ۚ
ٱنتَهُوا۟ خَيْرًا لَّكُمْ ۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۖ سُبْحَانَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ
وَلَدٌ ۘ لَّهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾
لَّن يَسْتَنكِفَ ٱلْمَسِيحُ أَن يَكُونَ عَبْدًا لِّلَّهِ وَلَا ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ

الْمُقَرَّبُونَ ۚ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ
فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿١٧٢﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ ۖ وَأَمَّا
الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا
﴿١٧٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ
وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا
بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ
وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾
يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ ۚ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ
أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ ۚ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ ۚ فَإِنْ كَانَتَا
اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ ۚ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ
مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ ۗ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

163. Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, Esbât'a, İsa'ya, Eyyûb'a, Yunus'a Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Davut'a da Zebûr'u verdik.

164. Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Musa ile de gerçekten konuştu.

165. Müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki, insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir.

166. Fakat Allah sana indirdiğine şahidlik eder, onu kendi ilmi ile indirdi. Melekler de şahidlik ederler. Ve şahid olarak Allah kafidir.

167. İnkâr eden ve Allah yolundan alıkoyanlar şüphesiz doğru yoldan çok uzaklaşmışlardır.

168. İnkâr edip zulmedenleri Allah asla bağışlayacak değildir. Onları bir yola iletecek de değildir.

169. Ancak içinde ebedî kalmak üzere Cehennem yoluna onları iletecektir. Bu da Allah'a çok kolaydır.

170. Ey insanlar! Rasul size Rabbiniz'den gerçeği getirdi, şu halde kendi iyiliğinize olarak iman edin. Eğer inkâr ederseniz, biliniz ki göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah'ındır. Allah geniş ilim ve hikmet sahibidir.

171. Ey Ehl-i Kitab! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Mesih, ancak Allah'ın rasulüdür, Meryem'e ulaştırdığı "Kim: Ol" kelimesi (nin eseri)'dir, Kendisinden bir ruhtur. Şu halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. "(İlah) üçtür" demeyin, bundan vazgeçin bu sizin için daha hayırlıdır. Allah ancak bir tek Allah'dır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.

172. Ne Mesih ve ne de Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan çekinirler. O'na kulluktan çekinip büyüklenen kimselerin hepsini Allah yakında huzuruna toplayacaktır.

173. İman edip iyi işler yapanlara Allah ecirlerini tam olarak verecek ve onlara lütfunu arttıracaktır. Kulluğundan yüz çeviren ve kibirlenenlere gelince onlara acı bir şekilde azap edecektir. Onlar, kendilerini Allah'ın azabından koruyacak ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulurlar.

174. Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbinizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik.

175. Allah'a iman edip O'na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları kendinden bir rahmet ve lütuf içine daldıracak ve onları kendine doğru giden bir yola götürecektir.

176. Senden fetvâ isterler. De ki: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kızkardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Kızkardeş ölüp çocuğu olmazsa erkek kardeş de ona vâris olur. Kızkardeşler iki tane olursa erkek kardeşlerinin bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır. Şaşırmamanız için Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektekdir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Yahudilerin birçok kötülüğünü, bu arada İsa (a.s.) ile Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğüi inkâr ettiklerini ve İsa (a.s.)'yı çarmıha gerdiklerini zannettiklerini anlattıktan sonra burada da, imanın doğruluğu için bütün peygamberlere iman etmenin şart olduğunu ve diğer peygamberlerin de müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderildiğini açıkladı. Sonra Hıristiyanları, "İsa (a.s.) Allah'ın oğludur" veya "O, üçün üçüncüsüdür" gibi batıl itikatlara kapılmak suretiyle İsa (a.s.) hakkında taşkınlık yapmamaya çağırarak, onun, Hıristiyanların iddia ettiği gibi, Allah'ın oğlu, Yahudilerin iddia ettiği gibi gayr-i meşru bir çoçuk olmadığını ve bu iki gruptan birinin ifrâta" diğerinin tefrite düştüğünü açıkladı. Daha sonra bu mübarek sûre, başlangıçtaki gibi, akraba vârislerin hukukuna riâyeti emrederek sona erdi.

KELİMELERİN İZAHI

تغلوا : Aşırı gidersiniz, demektir. غلو haddi aşmak, aşırı gitmek manasınadır. Bir malın fiyatı normalden fazla arttığı zaman غـــلا الســـعـــر denilmesi bu kabildendir.

يـستـكف : Çekinir, demektir. İstinkâf, böbürlenmek, kendini üstün görmek manasınadır. Zeccâc der ki: "Bu kelime, bir kimsenin yanakları üzerine doğru akan göz yaşını, parmağıyle silip attığı zaman söylediği نكفت الدمع sözünden alınmıştır.

برهان : Burhan, delil demektir. Burada maksat mucizelerdir.

اعتصموا : Sığındılar demektir. عصمة çekinmek, uzak durmak manasınadır.

كلالة : Kelâle, daha önce de geçtiği gibi, çocuğu ve babası olmayan kimsedir.

NÜZÛL SEBEBİ

Bir Hıristiyan heyeti, Rasulullah (s.a.v.)'a gelerek: "Ya Muhammed! Bizim ilahımızı niçin ayıplıyorsun? dediler. Rasulullah (s.a.v.): "Sizin ilahınız kim? diye sordu. Onlar: "İsa" diye cevap verdiler. Hz. Peygamber (s.a.v.): "Ben onun hakkında ne diyorum? dedi. Onlar: "O, Allah'ın kulu ve Rasulüdür" diyorsun dediler. Rasulullah (s.a.v.): Onun, Allah'ın kulu olması utanılacak bir şey değildir" buyurdular. Onlar ise "Evet, bu, onun için utanılacak bir şeydir" dediler. Bunun üzerine, لن يـستـكف المسيح ان يكون عبدا لله "Mesih, Allah'a kul olmaktan utanç duymaz..." âyeti indi.[140]

140 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, s. 107.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

163. إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ Ya Muhammed! Biz, Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. Hz. Peygamber (s.a.v.), her ne kadar diğerlerinden sonra peygamber olmuşsa da, onlardan daha üstün olduğu için önce zikredildi. وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ Nitekim biz İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, Yakub'un evladına, İsa'ya, Eyyûb'a, Yunus'a Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Yüce Allah'ın bunları özellikle zikretmesi onların şerefini yüceltmek ve yükseltmek içindir. Peygamberler'in pîri ve insanlığın ikinci babası olduğu için, Muhammed (s.a.v.)'den sonra Nûh (a.s.) zikredildi. Daha sonra İbrahim (a.s.) zikredildi. Çünkü o, insanlığın üçüncü babasıdır, nübüvvet ağacı ondan dal budak salarak gelişmiştir. Nitekim bir âyet-i kerîmede: "Peygamberliği ve kitapları, onun soyundan gelenlere verdik"[141] buyrulmuştur. İsa (a.s.) ise, ona aşırı derecede önem verildiği için kendinden önce gelen peygamberlerden önce zikredildi. Zira Yahudiler onu aşırı derecede yeriyor, Hıristiyanlar ise ilahlaştırıyorlardı. وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا Davut'a da Zebûr'u verdik. Kurtubî der ki: Zebûr'da 150 sûre vardı. Bu sûrelerde, hiç ahkâm âyeti yoktu. Bunlar, hikmet ve öğütlerden ibaretti.[142]

164. وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ Ya Muhammed! Biz, haberlerini sana diğer sûrelerde anlattığımız, bazı peygamberler de gönderdi. وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ Ayrıca, durumları hakkında sana hiçbir bilgi vermediğimiz başka peygamberler de gönderdik. وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا Allah, vasıtasız olarak, özellikle Musa (a.s.) ile konuştu. Bundan dolayı Musa (a.s.)'ya "kelîm" ismi verilmiştir. Mecâz ihtimalini gidermek için, âyette geçen "konuştu" fiili, تكليما kelimesi ile vurgulanarak söylenmiştir. Sa'leb şöyle der: Eğer bu vurgulama yapılmasaydı başka bir mana anlaşılabilirdi: Mesela, قد كلمت لك فلانا senin için filan ile konuştum" sözü, "Senin için ona bir pusula yazdım" veya "Senin için ona bir adam gönderdim" manalarına gelebilir. Burada söz, "تكليما" kaydı ile vurgulandığı için, "Allah'tan işitilen söz" den başka bir mana anlaşılmamaktadır.[143]

165. رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ Biz, itaat edenlere Cenneti müjdeleyen, isyan edenleri Cehennem ateşi ile korkutan peygamberler gönderdik ki, لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ insanların, peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın. Yani Yüce Allah peygamberleri, "Bana bir peygamber gönderilmiş olsaydı, ben iman ve itaat ederdim" diyen kimselerin iddialarını kesmek için gönderdi. Allah, peygamber göndermek ve kitap indirmekle, insan oğlunun yapabileceği bu gibi

141 Ankebût Sûresi, 29/27.
142 Kurtubî, 6/17.
143 el-Bahr, 3/398.

itirazların önünü almıştır. وَكَانَ اللهُ عَزِيزاً حَكِيماً Allah, mülkünde güçlü, yaptıklarında ise hikmet sahibidir. Sonra Yüce Allah, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini inkâr eden Yahudilere cevap vererek şöyle buyurdu:

166. لَكِنِ اللهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنزَلَ إِلَيْكَ Onlar senin peygamber olduğuna şahitlik etmeseler de, Allah bu mucize Kur'ân'ı sana indirmekle, senin peygamber olduğuna şahitlik ediyor. أَنزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلائِكَةُ يَشْهَدُونَ Allah bu Kur'ân'ı kimsenin bilemeyeceği, sadece kendine ait olan ilmiyle ve bütün belâgatçıların benzerini getirmekten âciz olduğu bir üslupla indirdi. Allah'ın sana indirdiğine ve senin bir peygamber olduğuna melekler de şahitlik ediyorlar. وَكَفَى بِاللهِ شَهِيداً Şahit olarak Allah yeter. Başkası şahitlik etmese de, O'nun şahitliği senin için yeterlidir, başka şahide ihtiyacın olmaz.

167. إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلالاً بَعِيداً İnkâr edenler ve insanların Allah'ın dinine girmesine engel olanlar, hiç şüphesiz doğru yoldan tam manasıyle uzaklaşmışlardır. Çünkü kendileri dalâlete düştükleri gibi, başkalarını da dalâlete düşürmüşlerdir. Bu sebeple onlar derin bir sapıklık içindedirler.

168. إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا İnkâr edip zulmedenler var ya, işte Allah bunları asla bağışlamıyacak ve kâfir olarak öldükleri için onları asla Cennet yoluna sokmayacak.

169. إِلاَّ طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَداً Ancak, inkâr ve zulümlerine karşılık olarak onları, Cehenneme götüren yola sokacaktır. Onlar orada ebediyen kalacaklardır. Zemahşerî'ye göre, "İnkâr edip zulmedenler"den maksat, inkâr ile isyanı birleştirenlerdir.[144] وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيراً Onları ebediyyen Cehennemde tutmak, Allah için zor ve büyük bir iş değildir.

170. يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ Ey insanlar! Muhammed (s.a.v.) size Rabbiniz'den hak dini ve yüce şeriatı getirdi. فَآمِنُوا خَيْراً لَكُمْ Siz Rabbiniz'den size gelene iman edin, onu tasdik edin. Bu iman sizin için daha hayırlı olur. وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Eğer inkâr üzere kalmakta devam ederseniz, bilin ki Allah'ın size ihtiyacı yoktur, sizin inkârınız O'na hiç zarar verenez. Çünkü mülk, yaratık ve kul olarak kâinatta ne varsa hepsi O'nundur. وَكَانَ اللهُ عَلِيماً حَكِيماً Allah Âlim'dir, kullarının halini bilir, Hakîm'dir, kulları için yaptığı işlerde hikmeti vardır.

Yüce Allah geçen âyetlerde Yahudilerin şüphelerini reddettikten sonra, Hıristiyanların, Allah'ı bırakıp da İsa (a.s.)'ya tapacak kadar onun hakkında aşırı tazîmde bulunmak suretiyle düştükleri sapıklıkları anlatarak şöyle buyurur:

171. يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ Ey Hıristiyanlar! İsa'nın durumu hakkında ifrâta

144 Taberî şöyle der: "Bunlar, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini ve Allah'ı inkâr edenler ve bu hal üzere devam etmek suretiyle zulmedenlerdir.

düşmek ve onun îlâh olduğunu iddia etmek suretiyle din işinde haddi aşmayın. **وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللهِ إِلاَّ الْحَقَّ** Allah'ı Hulûl, üç unsurun birleşmesinden meydana gelme, eş ve çocuk edinme gibi, O'na layık olmayan şeylerle nitelemeyin. **إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللهِ** Meryem oğlu İsa, sadece Allah'ın peygamberlerinden bir peygamberdir. O, sizin iddia ettiğiniz gibi, Allah'ın oğlu değildir. **وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ** O, Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir. Yani Yüce Allah'ın **كن** kelimesi ile yaratılmıştır. Ne bir baba vasıtasıyle, ne de bir meniden yaratılmıştır. **وَرُوحٌ مِنْهُ** O, Allah'tan gelen bir ruh sahibidir. Cebrâil (a.s.)'in, Meryem'in göğsüne üfürmesinin eseridir. İşte Meryem, bu üfürme ile İsa (a.s.)'ya hamile kaldı. İsa (a.s.)'nın şanını yüceltmek için, "Allah'tan bir ruhtur" denilerek, ruh Allah'a izâfe edilmiştir. **فَآمِنُوا بِاللهِ وَرُسُلِهِ** Öyleyse Allah'ın birliğine iman edin ve O'nun bütün peygamberlerini tasdik edin. **وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ** Allah, İsa ve Meryem olmak üzere, ilahlar üçtür" demeyin. Veya "Baba oğul ve Rûhu'l-Kuds olmak üzere Allah üçtür" demeyin. Böylece Allah onları teslisten nehyedip, tevhidi emretti. Çünkü ilah terkipten ve mürekkep olan bir şeyin kendisine isnat edilmesinden münezzehtir. **انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ** Teslisten vazgeçerseniz, bu sizin için daha hayırlı olur. **إِنَّمَا اللهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ** Allah, ancak bir tek ilahtır. Sizin iddia ettiğiniz gibi, üçün üçüncüsü değildir. **سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ** O, çocuk sahibi olmaktan münezzehtir. **لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ** Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi O'nun yarattıkları, mülkü ve kullarıdır. O'na denk ve benzer hiçbir şey olmaz ki, onu çocuk edinsin. **وَكَفَى بِاللهِ وَكِيلًا** Vekil olarak Allah yeter. Bu âyet, Allah'ın bir çocuğa ihtiyacı olmadığına dikkat çekmektedir. Yani, yarattıklarının işlerini düzenleyip onları korumak için Allah yeter. O'nun bir çocuğa ve yardımcıya ihtiyacı yoktur. Çünkü, her şeyin mâliki O'dur. Sonra Yüce Allah, Hıristiyanların batıl inançlarını reddederek şöyle buyurdu:

172. **لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ** Sizin ilah olduğunu iddia ettiğiniz Hz. İsa (a.s.), kibirlenip de Allah'a kul olmaktan asla çekinmez. **وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ** Allah'a yakın olan melekler de O'na kul olmaktan çekinmezler. **وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا** Kim Allah'a ibadet etmekten çekinir ve böbürlenirse, bilsin ki Allah Onların hepsini hesap ve ceza için kıyamet gününde toplayacaktır.

173. **فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ** İman edip iyi işler yapanlara Allah amellerinin sevabını tam olarak verecek ve onlara lütfundan, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın aklına gelmeyen

nimetler ihsan edecektir. وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا Böbürlenip de Allah'a ibadet etmekten çekinenlere gelince, Allah onları da elem verici şiddetli bir azapla cezalandıracaktır. وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا Allah'ın azabına karşı onlara yardımcı olacak herhangi bir dost bulamayacaklardır. Yani onlara dost olacak herhangi bir kimse yoktur.

174. يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُم بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbiniz'den kesin bir delil geldi. O da, engin mucizelerle desteklenmiş Allah'ın elçisi Muhammed (s.a.v.)'dir. وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا Size, parlak nur olan bu Kur'ân'ı indirdik.

175. فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ Allah'ın birliğine inanıp O'nun nurlu kitabına sarılanlara gelince, فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِّنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا Allah onları, ebedilik yurdu olan Cennetine koyacak ve onları dünyada İslâm dinine, ahirette de Cennet yoluna iletecektir.

176. يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ Ya Muhammed! Senden, kendisine vâris olacak babası ve çocuğu olmayan ölü hakkında fetvâ soruyorlar. De ki, Allah onun hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ Bir kişi ölür de, kendisine vâris olacak ne babası, ne de çocuğu bulunmazsa, ki buna kelâle denir. وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ Ve onun öz veya baba bir, tek kız kardeşi bulunursa, bıraktığı malın yarısı kızkardeşin hakkıdır. وَهُوَ يَرِثُهَا إِن لَّمْ يَكُن لَّهَا وَلَدٌ Öz veya baba bir erkek kardeş de, çocuksuz olarak ölen kızkardeşin malının tümüne vâris olur. فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ Kelâle'nin iki veya daha çok kız kardeşi varsa, bıraktığı malın üçte ikisi onların hakkıdır. وَإِن كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ Eğer vârisler erkek ve kız kardeşler iseler, erkeğin hakkı, iki kızkardeşin payı kadardır. يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّوا Allah şaşırmanızı istemediği için, hükümlerini ve koyduğu kanunları size açıklıyor. وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Allah herşeyi bilir. Yani sizin için yararlı olanı bilir. Diri iken de, ölü iken de kullarına yararlı olan şeyi bilen Allah'tır.

EDEBÎ SANATLAR

1. . . . كما اوحينا إلى نوح Âyetinde özellikle bazı peygamberlerin adlarının anılması, onları şereflendirmek ve üstünlüklerini göstermek içindir. Burada "mürsel mufassal" adı verilen teşbih vardır.

2. "يا اهل الكتاب Ey Ehl-i Kitap!" Burada umum zikredilmiş, husus kastedilmiştir. Yani burada Ehl-i Kitaptan maksat sadece Hıristiyanlardır. Nitekim daha sonra

gelen, ولا تقولوا ثلاثة ilah üçtür, demeyin," sözü de bunu gösterir. Zira bu söz, Hıristiyanların sözüdür.

3. "انما المسيح عيسى بن مريم رسول الله Meryem oğlu İsa Mesih, sadece Allah'ın bir peygamberidir." Bu cümlede kasr sanatı vardır. Mevsufun sıfat üzerine kasrı türündendir.

4. "يشهدون Şahidlik ederler" ile "شهيدا şehid" kelimeleri arasında iştikak cinâsı vardır.

FAYDALI BİLGİLER

من Edatı, "bazı" manasına gelir. Bazen de "başlangıç" için kullanılır. Nitekim وروح منه âyet-i kerîmesinde bu manada kullanılmıştır. Anlatıldığına göre Harun Reşîd'in Hıristiyan doktoru bir gün İmam Vâkidî ile tartıştı ve ona: "Sizin kitabınızda, İsa'nın Allah'ın bir parçası olduğunu gösteren bir âyet var" dedi ve وروح منه O'ndan bir ruh" âyetini okudu. Vâkidî şöyle cevap verdi": Yüce Allah bir âyet-i kerîmede şöyle buyurur: وسخر لكم ما في السماوات وما في الارض جميعا منه O, göklerde ve yerde ne varsa size hepsini boyun eğdirmiştir. Tümü Allah'tandır"[145] Eğer İsa Allah'ın bir parçası ise, buna göre, göklerde ve yerde olanların da, Allah'ın bir parçası olması gerekir." Bunun üzerine Hıristiyan sustu ve müslüman oldu. Harun Reşîd buna çok sevindi ve Vâkidî'ye büyük bir hediye verdi.[146]

Yüce Allah'ın yardımı ile 'Nisâ Sûresi"nin tefsiri bitti.

145 Câsiye Sûresi, 45/13.
146 Ebussuûd 1/401

Inhalt

MÂİDE SÛRESİ

Medine'de inmiştir 120 âyettir.

Takdim

Mâide sûresi, Medine'de inen uzun sûrelerden biridir. Medine'de inen Bakara, Nisâ ve Enfâl sûrelerinde olduğu gibi, bu sûre de, inançla ilgili konular ile Ehl-i Kitap kıssaları yanında, çokça hukûkî meseleleri kapsar. Ebû Meysere şöyle der: Mâide sûresi, Kur'ân'ın son inen sûrelerindendir. Bunda, hükmü kaldırdılmış bir âyet yoktur. İçinde 18 farz vardır.[1]

Bu sûre, Rasulullah (s.a.v.) Hudeybiye'den dönerken inmiştir. Genellikle, dinî hukûkî hükümleri kapsar. Çünkü İslâm devleti yeni kurulmaktadır. Onu yıkılmaktan koruyacak ve onu kuruluş ve istikrar yolunu çizecek İlahî prensiplere ihtiyaç vardır.

Bu sûrenin kapsadığı hükümleri şöyle özetleyebiliriz: Akidler, kesilecek hayvanlar, avlanmak, ihram giymek, Ehl-i Kitap kadınlarla evlenmek, dinden dönmek, temizlik hükümleri, hırsızlığın, yol kesiciliğin ve yeryüzünde fesat çıkarmanın cezası, içki, kumar ve yemin kefareti ile ilgili hükümler, ihramlı iken av hayvanını öldürmek, ölürken vasiyet etmek, Bahîra ve sâibe denilen hayvanlarla ilgili hükümler, Allah'in şeriatı ile amel etmeyenler hakkındaki hüküm ve diğer şer'î hükümler.

Şer'î hükümlerin yanında Yüce Allah bu sûrede, öğüt ve ibret almak için bize bazı kıssalar da anlattı. Meselâ, İsrailoğullarının Hz. Musa (a.s.) ile olan kıssasını açıkladı, ki bu kıssa, az sayıda azgın bir Yahudi topluluğunu misal vermek sûretiyle, onların inat ve taşkınlığına işaret eder. Bu grup peygamberleri Hz. Musa'ya "Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturacağız"[2] dediler. Sûre bunların Tîh çölünde kırk sene kalmaları neticesinde meydana gelen dağınıklık ve kayıplarını anlatır.

Daha sonra sûrede, Adem (a.s.)'in iki oğlunun kıssası anlatılır.

Bu, Hâbil ile, Kâbil kıssasında misallendirilerek anlatılan ve hayır ve şer kuvvetler arasındaki şiddetli mücadeleye işaret eden bir kıssadır. Kıssada anlatıldığına göre Kâbil, kardeşi Hâbil'i öldürmüş ve böylece yeryüzünde ilk defa çirkin bir suç işlenmiştir ve temiz ve suçsuz kan akıtılmıştır. Kıssâ, insan tiplerinden iki tipi arzetmektedir: Bunlardan biri günahkâr kötü nefis tipi, diğeri faziletli iyi nefis tipidir. Nitekim âyet-i kerîmede, "Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti de, onu öldürdü. Bu yüzden de kaybedenlerden oldu" [3] buyrulmuştur.

1 Kurtubî, 6/30.
2 Mâide sûresi, 5/24.
3 Mâide sûresi, 5/30

Sûre aynı zamanda, Hz. İsa'nın bir mucizesi olup Havarilerin önünde meydana gelen "Mâide (sofra)" kıssasını da anlatır. Yine bu mübarek sûre, Yahudi ve Hıristiyanların batıl inançları hakkındaki münakaşalarını anlatır. Onlar zürriyet ve oğul gibi Allah'a yakışmayacak şeyleri O'na nisbet ettiler. Ahidlerini bozdular ve sözlerinden döndüler. Tevrat ve İncil'i tahrif ettiler. Hz. Rasulullah (s.a.v.)'in peygamberliğini inkâr ettiler. Sûrede onların daha nice sapıklık ve batıl inançları anlatılır. Bu mübarek sûre, büyük haşir günündeki korkunç durumu anlatarak son bulur O gün Hz. İsa (a.s.) insanların huzuruna çağrılır ve Allah'ı bırakıp da ona ibadet eden Hıristiyanları susturmak için, Rabbi ona sorar: İnsanlara, "Beni ve anamı, Allah'tan başka iki ilah edinin" diye sen mi dedin? der. Hz. İsa da: "Hâşâ Seni tenzih ederim, hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz der"[4] Bu durum, Allah'ın düşmanlarını rezil eden ne korkunç bir durumdur! Bunun şiddetinden saçlar ağarır, ruhlar ürperir!

SÛRENİN FAZİLETİ

Abdullah b. Amr b. Âs'ın şöyle dediği rivâyet olunur: Rasulullah (s.a.v.) bineği üzerinde iken ona Mâide sûresi indi. Binek taşıyamadı. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) bineğinden indi.[5]

İSMİ

Sûrede sofra mucizesi anlatıldığı için buna "Mâide sûresi" ismi verildi. Havariler Hz. İsa'dan, hak peygamber olduğunu göstermesi ve olayın kendileri için bir bayram olması maksadıyla bir sofra istediler. Bunun üzerine sofra geldi. Sofra kıssası, bu sûrede anlatılanların en dikkat çekenidir. Çünkü birçok mucizeyi ve Yüce Allah'ın büyük bir lutfunu kapsamaktadır.

4 Mâide sûresi, 5/116.
5 Ahmed b. Hanbel, II/176

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا أَوْفُوْا بِالْعُقُوْدِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيْمَةُ الْأَنْعَامِ
إِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ
مَا يُرِيْدُ ① يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا لَا تُحِلُّوْا شَعَائِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ
الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِّيْنَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ
يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوْا
وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
أَنْ تَعْتَدُوْا وَتَعَاوَنُوْا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلَى
الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ②
حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيْرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ
بِهٖ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوْذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيْحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا
مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوْا بِالْأَزْلَامِ
ذٰلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ دِيْنِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ
وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ
وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِيْنًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِيْ مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ
لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَحِيْمٌ ③ يَسْأَلُوْنَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ
أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِيْنَ تُعَلِّمُوْنَهُنَّ مِمَّا
عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ فَكُلُوْا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ④ اَلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ
الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِيْنَ أُوْتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ
حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِيْنَ
أُوْتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوْهُنَّ أُجُوْرَهُنَّ مُحْصِنِيْنَ

غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ ۗ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ۝٥
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا
وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ
وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ۚ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا ۚ وَإِنْ
كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ
أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا
فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ ۚ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ
عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ
عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝٦ وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ
عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا
وَأَطَعْنَا ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
۝٧ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ
بِالْقِسْطِ ۖ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا
تَعْدِلُوا ۚ اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ
إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝٨ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ۝٩
وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ
الْجَحِيمِ ۝١٠

başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp olursanız, boy abdesti alın. Hasta, yahut yolculuk halinde bulunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez, fakat sizi tertemiz kılmak ve size nimetini tamamlamak ister, umulur ki şükredersiniz.

7. Allah'ın size olan nimetini ve: "Duyduk ve kabul ettik" dediğiniz zaman sizi bununla bağladığı sözü hatırlayın ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini bilmektedir.

8. Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adâletle şahidlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin. Adâletli olun, bu, Allah korkusuna daha çok yakışan bir davranıştır. Allah'tan korkun. Allah yaptıklarınızı hakkıyle bilmektedir.

9. Allah, iman eden ve iyi şeyler yapanlara söz vermiştir, onlara bağışlama ve büyük mükâfat vardır.

10. İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar Cehennemliklerdir.

KELİMELERİN İZAHI

العقود : Ukûd, akidler demektir. Akid lügatte, bağlamak manasınadır. Bir kimse bir ipi başka bir iple düğümlediğinde عقدتُ الحبل بالحبل der. Daha sonra, çeşitli anlamlar için müsteâr olarak kullanıldı. Zemahşerî şöyle der: Akid, verilen sağlam söz, ahit demektir. Bu ahit, ipin düğümlenmesine benzetilmiştir. Şâir "Hutay'e" şöyle der:

قـوم اذا عـقـدوا عـقـدا لجـارهم شـدوا العناج وشـدوا فـوقـه الكربا

Bu öyle bir topluluktur ki, komşuları ile anlaşma yaptıklarında ipleri bağlar ve sıkı sıkıya düğümlerler, yani anlaşmayı sağlam yaparlardı.[6]

بهيمة الانعام: Behîmetu'l-en'âm. Behîme, konuşma kabiliyeti olmayan hayvandır. Çünkü onun sesinde belirsizlik vardır. En'âm, "نَعَم"kelimesinin çoğuludur. En'âm ise, deve, sığır ve davar manalarına gelir.

القلائد : Kalâid, kılâde'nin çoğuludur. Kılâde; kurbanlık olduğu bilinsin diye, ağaç kabuğundan yapılarak hayvanın boynuna asılan bir şeydir.

6 el-Keşşâf, I/466.

يجرمنك : Sizi suça itmesin. Bir kimse günah işlediği zaman جرم ذنبا denilir. اجرم Suç işledi demektir.

شنآن : Şeneân; buğz, kin demektir.

الموقوذة : Mevkûze, vurularak öldürülmüş hayvandır. Vakz, bir şeyin, hareketsiz ve ölecek duruma gelinceye kadar dövülmesi demektir.

النصب : Nusub, put ve taş demektir. Câhiliyye devrinde put dikilir ve yanında hayvan kesilirdi. Çoğulu "أنصاب" gelir. Lisânu'l-Arap'ta böyle yazılıdır.

الأزلام : Ezlâm, ok manasına gelen "زلم" kelimesinin çoğuludur. Araplardan birisi, sefere çıkmak veya savaşa gitmek veya ticaret yapmak istediğinde oklarla fala bakardı.[7]

مخمصة : Mahmasa, açlık demektir. Çünkü bu durumda karın çöker. Karnın çökmesine "خمص" denir.

الجوارح : Cevârih, köpek, çakal, doğan ve şahin gibi yırtıcı hayvan ve kuşlardan, av için yetiştirilmiş hayvanlardır.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas'tan şöyle rivâyet edilmiştir: Müşrikler Beytullah'ı hacceder , Mekke'ye kurban götürürler, haccın alâmetlerine saygı gösterir ve kurban keserlerdi. Müslümanlar onlara saldırmak isteyince يا أيها الذين آمنوا لا تحلوا شعائر الله "Ey iman edenler, Allah'ın koyduğu alâmetlere... saygısızlık göstermeyin" âyeti indi.[8]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ Ey mü'minler, akitleri yerine getirin. "Ey iman edenler" diye hitap edilmesi, mü'minleri şereflendirmek ve yüceltmek içindir. Ukûd, gerek insanla Rabbi, gerekse insanla insan arasında yapılan her türlü akid ve sözleşmeyi kapsayan bir lafızdır. İbn Abbas şöyle der: Ukûd, ahidler demektir. Ahitler ise, Allah'ın Kur'ân'ın tümünde helâl, haram ve farz kıldığı teklifler ve hükümlerdir.[9] أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ Bu sûrede size haram kılınan leş, kan, domuz eti ve diğerleri hariç, deve, sığır ve davar gibi en'âm cinsinden olan hayvanları kestikten sonra yemek size helâl kılındı. غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ Bunlar

7 el-Bahr, 3/410.

8 Taberî, 9/463.

9 Taberî ve Zemahşerî bu görüşü tercih etmiştir. En çok tercih edilen görüş ise, umum ifade etmesidir ki, bu da her türlü akdi yerine getirmeyi emirdir. Ebû Hayyân ve hir grup müfessirin tercihi budur. İbn Eslem şöyle der: Akitler altıdır: Allah'ın ahdi, antlaşma akdi, şirket akdi, alış-veriş akdi, nikah akdi ve yemin akdi. İbn Kesîr'de böyle yazılıdır.

size ancak, ihramlı iken avlanmayı helâl saymamanız üzere helâl kılındı. إِنَّ اللهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ Şüphesiz Allah, yarattıkları hakkında dilediği şekilde hükmeder. Çünkü O verdiği emir ve koyduğu yasaklarda hikmet sahibidir.

2. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللهِ Ey iman edenler, Allah'ın haram kıldıklarını helâl saymayın, koyduğu sınırları geçmeyin. Hasan el-Basrî şöyle der: Yani Allah'ın, kulları için koyduğu hükümlerin dışına çıkmayın. İbn Abbas da şöyle der: İhramlı iken, yapılması size haram kılınanları yapmayın.[10] وَلا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلا الْهَدْيَ وَلا الْقَلائِدَ Haram ayda savaşmayı, Beytullah'a gönderilen kurbana veya kurban olduğu bilinsin diye boyuna gerdanlık asılan hayvana ya da sahibine saldırmayı helâl saymayın. وَلا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا Rablerinin lütuf ve rızasını isteyerek Beytullah'ı hac veya umre etmek niyetinde olanlarla savaşı helâl saymayın. Yüce Allah, Câhiliyye ehlinin yaptığı gibi onlara saldırmayı veya Beytullah'a gitmelerine engel olmayı yasakladı. وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا İhramdan çıktığınız zaman, sizin için avlanmak helâldir. وَلا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا Bir topluluğun sizi Mescid-i Haram'dan engellemiş olmasına duyduğunuz kin, sakın sizi onlara zulmetmeye sevketmesin. وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلا تَعَاوَنُوا عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ Hayır ve Allah'a yaklaştıran her şeyi yapma ve kötü şeyleri bırakma hususunda yardımlaşınız. Günahta ve zulümde yardımlaşmayın. وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ Allah'ın azabından korkun. Çünkü kendisine isyan edenlere karşı O'nun azabı şiddetlidir.

3. حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ Ey mü'minler, size leş, akmış kan ve domuz eti haram kılındı. Leş, kesilmeksizin kendiliğinden ölen hayvandır. Zemahşerî şöyle der: Câhiliyye dönemi insanları, aşağıda haram olduğu belirtilen şeyleri yerlerdi. Bunlar: kendiliğinden ölen hayvan, Fasîd denilen kan. Fasîd, bağırsaklara doldurup kızarttıkları bir kandır. Bu hususta Araplar şöyle bir darb-ı mesel de söylerler: "Kendisine fasîd kan ikram edilen yemeksiz kalmıştır."[11] Daha sonra bu darb-ı mesel herhangi bir ihtiyacının bir miktarını elde eden kimse için kullanıla gelmiştir.[12] Domuz etinin bizzat haram olduğunu açıklamak için, Yüce Allah onu özellikle zikretmiştir. Şer'î usulle kesilse bile yenilmesi haramdır. وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ Allah'tan başkası adına veya Allah'tan başkasının adı anılarak kesilen, mesela, "بسم اللات والعزى Lât ve Uzzâ'nın adıyla" denilerek

10 Birinci görüş daha tercihe şayandır. Bu Taberî'nin tercih ettiği görüştür. Çünkü âyet umumîdir.

11 el-Keşşâf, I/468.

12 Bu darb-ı meselin aslı şöyledir: İki adam bir bedevîye misafir olur ve ayrı ayrı odalarda ağırlanırlar. Bedevî bunlardan birine sadece fasîd ikram eder. Ertesi sabah o diğer misafir arkadaşına:"Bu akşam ev sahibi sana ne ikram etti?" diye sorar. O da: Bana nefis yemekler ikram edilmedi. Sadece fasîd verildi der. Bunun üzerine arkadaşı لم يحرم من فصد له kendisine fasîd ikram edilen, yemekten mahrum kalmıştır" der. Daha sonra bu söz, az bir şey ile kanaat etme yerinde darb-ı mesel olarak kullanılmıştır. Bakın, Asım Efendi, Kâmus Tercemesi, Fesade maddesi (Mütercimler).

kesilen, ip ve benzeri şeylerle boğulan, taş veya sopa ile vurularak öldürülen, dağ veya benzeri yüksek yerlerden yuvarlanan, bir başka hayvan tarafından boynuzlanan, vücudunun bir kısmı yırtıcı hayvanlar tarafından yenilen ve bu hallerde ölen hayvanların eti haram kılındı. إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ Ancak bu hayvanlarda canlılık alameti görüp de, ölmeden önce şer'î usulle kestikleriniz hariç, bunlar helâldir. Taberî şöyle der: Yani, Allah'ın temizleyici kıldığı şer'î usuller keserek temizlediğiniz helâldir.[13] وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ Dikili taşlar üzerine kesilen hayvanların etleri de size haram kılındı. Katâde şöyle der: Nusub, bir takım taşlardır. Câhiliyye halkı onlara tapar ve onlar için kurban keserlerdi. Yüce Allah bunu yasakladı. Zemahşerî de şöyle der: Müşriklerin, Beytullah'ın etrafına dikilmiş taşları vardı. Bunların üzerinde kurban keser ve etlerini uzunlamasına parçalarlardı. Bu şekilde onlara hürmet gösterir ve onlara ibadet etmeye çalışırlardı. Allah bu kötü işi yapmayı mü'minlere yasakladı. وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالأَزْلاَمِ Fal oklarıyla kısmet aramanız yani ok döndürmek sûretiyle, kısmetinize çıkacak şeyin hayır mı şer mi olduğunu bilmek istemeniz de haramdır.

el-Keşşâf yazarı şöyle der: Araplardan biri bir yolculuğa veya bir savaşa, yahut bir ticarete çıkmak, veya evlenmek ya da önemli bir iş yapmak istediğinde okları döndürerek kısmet arardı. Okların bazılarının üzerine: "Rabbim bana emretti", bazılarının üzerine: "Rabbim bana yasakladı" yazılıydı. Bazılarında da hiçbir şey yazılı değildi. Çektiği okta emir çıkarsa, niyetlendiği işi yapardı. Yasak çıkarsa yapmazdı. Yazısız ok çıkarsa, tekrar çekerdi.[14]

ذَلِكُمْ فِسْقٌ Bu şekilde kısmet aramanız fâsıklık ve Allah'a itaatten çıkmaktır. Zira bu gayıpları pek iyi bilen Yüce Allah'ın kendisine tahsis ettiği gayb bilgisine müdâhaledir.[15] الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ Bugün kâfirlerin sizden ümidi kesildi ve sizin dininizden dönmenizde ümitsizliğe düştüler. İbn Abbas şöyle der: "Artık, onların dinine dönmenizden ebediyyen ümit kestiler" لاَ تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ O halde, müşrikleri heybetli görüp de onlardan korkmayın. Benden korkun ki, onlara karşı size yardım edeyim ve dünyada da ahirette de sizi onlardan üstün kılayım. الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا Bugün, helâlı ve haramı açıklamak sûretiyle sizin için şeriatı kemale erdirdim. En doğru yola iletmek sûretiyle, size nimetimi tamamladım. Dinler arasından size İslâm dinini seçtim. İslâm dini, Allah'ın razı olduğu ve ondan başkasını kabul etmediği bir dindir. Nitekim âyet-i kerîmede: "Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki, kendisinden asla kabul

13 Taberî, 9/502.

14 el-Keşşâf, I/469.

15 ذلكم İşaret isminin, "fal oklarıyla kısmet arama" ya ait olduğunu kabul ettiğimiz takdirde böyle mana verilir. Zira, işaret ismi, daha önce geçenlerin en yakın olanına aittir. Bu, İbn Abbas'ın görüşüdür. Tercih olunan da budur. Taberî ise, işaret isminin, yukarıda haram kılınanların tümüne ait olduğu görüşünü tercih eder. Bunların her ikisi de doğrudur.

edilmeyecek"[16] buyurulmuştur. فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Kim, aç kalır da -günaha meyletmeksizin ve kasten yapmaksızın, zaruret onu-haram olduğu bildirilen bu şeylerden yemeye zorlarsa yediğinden dolayı Allah onu sorumlu tutmaz. Çünkü zaruretler yasakları mübah kılar

4. يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ Ey Muhammed! Sana, yemeklerden kendileri için nelerin helâl kılındığını soruyorlar. قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ Onlara de ki: Lezzetli olan ve pis olmayan şeyler size helâl kılındı. Osurgan böceği, fare ve benzeri her türlü pis şeyler haram kılındı.

وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ Avcılıkta kullanılan köpek ve benzeri, av için yetiştirdiğiniz hayvanların avladıkları şeyler de sizin için helâl kılındı. Zemahşerî şöyle der: Mükellib avcı hayvan yetiştiren demektir. Av için çoğunlukla köpekler yetiştirildiği için, bu kelime, köpeğin kudurması manasına gelen "kelep"ten türetilmiştir. تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ O avcı hayvanlara, Allah'ın size öğrettiği avlama usullerini ve avın nasıl yakalanacağını öğretirsiniz. Bu köpek eğitimi, Allah'ın insana öğrettiklerinden bir tanesidir.

فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ Bu eğitilmiş hayvanlar, sizin için tuttuğu avdan yememişse avlanan hayvanı yeyin. Eğer tuttuğu hayvandan yerse onu yemek helâl değildir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Eğitilmiş köpeğini av üzerine gönderdiğinde avı öldürürse onu ye, av hayvanından yerse onu yeme. Zira onu kendisi için tutmuştur."[17] Ava gönderildiğinde gitmesi, gönderilmediğinde gitmemesi ve yakaladığı avı yememesi köpeğin eğitilmiş olduğunu gösterir. Böyle bir köpek av üzerine salındığı zaman Allah'ın adının anılması gerekir. İşte eğitilmiş köpeğin avladığı hayvanın etinin yenilmesi için yukarıdaki dört şartın bulunması gerekir. وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ köpeği gönderirken Allah'ın adını anın: وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ الْحِسَابِ İşlerinizde Allah'tan korkun şüphesiz onun hesabı süratlidir, kulların amellerinin karşılığını çabucak verir.

5. الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ Kesilen hayvanlar ve diğer temiz şeyler bugün size helâl kılındı. وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ Ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hıristiyanların kestikleri hayvanlar da size helâldir. وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ Sizin kestiğiniz hayvanlar da onlara helâldir. Kestiğiniz hayvanın etinden onlara yedirmeniz ve onlara satmanızda bir sakınca yoktur. وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ Ey müminler! Müslüman olan iffetli hür kadınlarla ve Ehl-i Kitap olan Yahudi veya Hıristiyanların hür kadınlarıyla evlenmeniz size helâl kılındı. Bu cumhurun görüşüdür. Atâ şöyle der: "Allah artık müslüman kadınları çoğaltmıştır. Müslümanların Ehl-i Kitap kadınlarla evlenmelerine sadece ilk dönemlerde izin

16 Âl-i İmrân, 3/85.
17 Buhârî, Vudû', 33.

إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ verilmiştir." Onların mehirlerini verdiğiniz takdirde, evlenmek suretiyle iffetinizi korumanız, açıktan zina etmemeniz, sevgili ve metres edinip onlarla gizli zina etmemeniz halinde o kadınlarla evlenmeniz helaldir. Taberî âyetin manası şöyledir der: Bir müslüman bir fahişe ile dostluk kurup onu kendisine arkadaş edinerek zina etmesi de helal değildir.[18] وَمَنْ يَكْفُرْ بِالإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الخَاسِرِينَ Kim, dinden döner ve İslâm'ın hükümlerini inkâr ederse ameli boşa gider. O, ahirette de helak olanlardandır.

Bundan sonra yüce Allah, namaz kılmak istendiğinde güzel bir şekilde abdest almayı emrederek şöyle buyurur:

6. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ Ey iman edenler! Namaz kılmak istediğinizde abdestiniz yoksa yüzlerinizi ve dirseklerinizle birlikte ellerinizi yıkayın. وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ Başlarınızı mesh edin, ayaklarınızı da topuklarla birlikte yıkayın. Zemahşerî şöyle der: "إلى الكعبين topuklara kadar" kaydıyla ayaklarda yapılan işlemin nereye kadar olduğunu bildirmek, ayakların mesh edileceğini sananların zannını ortadan kaldırmak içindir. Çünkü şeriatte, meshin nereye kadar yapılacağı yani son sınır belirtilmemiştir. Hadiste şöyle buyurulmuştur:"Şu ökçelerin ateşten vay haline"[19] Bu hadis, "Ayakları yıkamak değil mesh etmek farzdır" diyen İmamiyye mezhebi mensuplarının görüşlerini reddeder. Âyet açıktır ve وارجلكم terkibinde ارجل "ayaklar" kelimesi mansub (fethalı) olarak gelmiştir. Burada ارجلكم "Ayaklarınız" kelimesi yıkanan yüzler ve eller üzerine matuftur. Abdestte tertip ifade etmek için başı mesh etme emri, diğer azaları yıkama emirleri arasında getirilmiştir. وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا Eğer cünüp iseniz bütün bedeninizi yıkayarak temizleniniz. وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا Eğer hasta olursanız, su kullanmak size zarar verirse veya yolcu olur da su bulamazsanız veya biriniz tuvaletten gelirse yahut kadınlarla cinsî münasebette bulunup ta aradığınız halde su bulamadıysanız temiz toprakla teyemmüm ediniz. فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ Sünnet-i seniyyenin açıkladığı gibi ellerinizi iki defa toprağa vurarak yüzünüzü ve kollarınızı meshediniz مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ Allah, abdesti, gusulü ve teyemmümü farz kılmakla size güçlük çıkarmak istemiyor. وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ Fakat Allah abdest ve teyemmümü farz kılmakla sizi günahlardan ve hata kirlerinden temizlemek, İslâm'ın hükümlerini açıklamakla

18 Taberî, 9/590.

19 el-Keşşâf, 1/474 Buhârî, ilim 3, 30; Vudu 27, 29 Müslim Taharet 25-28 Rasulullah (s.a.v.) bu hadis-i şerifi ayaklarını güzelce yıkamamış ve ökçelerinde biraz kuruluk kalmış olanlar hakkında buyurulmuştur (Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili 3, 1585. Mütercimler).

size nimetini tamamlamak istemekte ve sayısız nimetlerinden dolayı kendisine şükretmenizi dilemektedir.

7. وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا Ey mü'minler! Allah'ın size lütfettiği İslam nimetini ve Rasulü'nün sizden aldığı sözü hatırlayın. O zaman zorlukta da kolaylıkta da, sevinçte de kederde de kendisini dinleyip itaat edeceğinize dair peygambere biat etmiştiniz. Bu hitap mü'minleredir. Buradaki nimetten maksat da İslâm ve buna bağlı olarak birlik ve izzettir. وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ Allah'tan korkun. Çünkü o kalplerinizde gizlediklerinizi bilir ve ona göre size karşılığını verir.

8. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ Ey mü'minler, Allah için adaletle şahitlik ederek dosdoğru olun. Kavvâm sîgası mübâlağa ifade eder. وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا Düşmanlara karşı aşırı derecede kininiz sizi onlara karşı adaletsizliğe ve zulme sürüklemesin. اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى Adaletli olun. Onlara karşı kininize rağmen adaletle muamele etmeniz takvâya daha yakındır. وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ Allah'tan korkun. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır ve yaptıklarınızın karşılığını verecektir. Zemahşerî şöyle der: Bu âyet, böyle kuvvetli bir vasıf olan adalet sıfatının, Allah'ın düşmanı olan kâfirlere karşı uygulanmasının vacip olduğuna önemle dikkat çekmektedir. Hal böyle olunca, Allah'ın dostları ve sevgilileri olan müminler hakkında niçin vacip olmasın?![20]

9. وَعَدَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ Allah, itaatli mü'minlere, ahirette günahlarının bağışlanacağına ve büyük bir sevap olarak kendilerine Cennetin verileceğine dair söz verdi.

10. وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar Cehennemliklerdir. Yüce Allah bir önceki âyette mü'minlerin sonunu ve varacakları yeri anlattıktan sonra, bu âyette de suçlu kâfirlerin varacakları yeri ve onların Cehennemin alt tabakalarında sürekli azap içerisinde kalacaklarını belirtti. Ebû Hayyân şöyle der: Mü'minlere Cenneti vaadeden âyet, fiil cümlesi olarak ve bu vaadin mutlaka gerçekleşeceğini gösteren mazi sîgasıyla geldi. Kâfirler hakkındaki âyet ise, onlar hakkındaki hükmün sabit olduğunu, onların cehenem ehli olduklarını ve sürekli olarak Cehennem azabında kalacaklarını ifade eden isim cümlesi şeklinde geldi.[21]

EDEBÎ SANATLAR

1. "لا تحلوا شعائر الله Allah'ın haram kıldıklarını helal saymayın, koyduğu sınırları geçmeyin". Bu cümlede istiâre vardır. "Alâmetler" manasına gelen "şeâir" kelimesi

20 el-Keşşâf, 1/476.

21 el-Bahr, 3/441.

kendilerini uygulamakla kulların Allah'a ibadet ettiği helal ve haramlar yerinde kullanılmıştır.

2. "ولا القلائد Gerdanlık takılmış hayvanlara saldırmayı helal saymayın." Bu, hususî olan bir şeyin umumî olan bir şey üzerine atfı kabilindendir. Çünkü gerdanlıklı kurban, kurbanların en şereflisidir. Bu atıf من كان عدوا لله وملائكته ورسوله وجبريل وميكال Kim Allah'a, meleklere, peygamberlerine, Cebrâil'e ve Mikâil'e düşman olursa..."[22] âyetinde Cebrâil ve Mikâil'in melekler üzerine atfına benzer.

3. "وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الاثم والعدوان İyilik ve sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın." Burada edebî sanatlardan mukâbele sanatı vardır.

4. "وطعام الذين اوتوا الكتاب Ehl-i Kitabın yemekleri" burada umum zikredilmiş, husus kasd edilmiştir. Ehl-i Kitabın yemeklerinden maksat kestikleri hayvanlardır.

5. محصنين غير مسافحين Burada محصنين ile مسافحين kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır. Çünkü محصنين nin manası: İffetliler, مسافحين nin manası ise zina edenler demektir.

6. "اذا قمتم إلى الصلاة Namaza kalkmak istediğiniz zaman". Yüce Allah burada namaz kılmak istemeyi قمتم fiiliyle ifade etti ve aralarındaki ilgiden dolayı müsebbeb olan "namaza kalkma"yı, sebep olan "namaz kılmayı istemek" yerine koydu.[23] Bu âyette aynı zamanda hazif yoluyla icaz vardır. Takdiri: "اذا قمتم إلى الصلاة وأنتم محدثون Abdestiniz yok iken namaz kılmak istediğinizde" şeklindedir.

FAYDALI BİLGİLER

1. Anlatıldığına göre Filozof Kindî'nin arkadaşları ona "Ey filozof! Bize bu Kur'ân'ın bir benzerini yap" dediler. O da, "Olur bir kısmının benzerini yapayım" dedi ve günlerce bir köşeye çekildi. Sonra çıkarak şöyle dedi: "Vallahi ben bunu yapamam, hiç kimsenin buna gücü yetmez. Mushafı açtım, Mâide sûresi çıktı. Bir de baktım ki Kur'ân ahde vefadan bahsediyor ve ahdi bozmayı yasaklıyor. Eşyayı genel olarak helal kılıyor, sonra ondan bir şeyi istisna ediyor. Sonra da iki satırda Allah'ın kudret ve hikmetini açıklıyor. Hiç kimse ciltler dolusu eser yazmadan bunu ifade edemez.[24]

2. Câhiliyye adetleri, kör bir kavmiyetçilik ilkesine göre uygulanırdı. Câhiliyye şâiri şöyle ifade eder:

وهل انا الا من غزية ان غوت غويت وان ترشد غزية أرشد

Ben ancak Guzeyye kabilesindenim. Eğer o sapıtırsa ben de sapıtırım. Guzeyye

22 Bakara sûresi, 2/98.
23 Zemahşerî böyle açıklar. Bkz. el-Keşşâf 1/473.
24 Kurtubî, 6/31.

doğru yolu bulursa ben de bulurum. İslâm ise şu değerli insanî ilkeyi getirdi: "وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الإثم والعدوان İyilik ve takvâ üzerinde yardımlaşın. Günah ve zulüm üzerinde yardımlaşmayın." Bu iki ilke arasında büyük fark var!

3. Rivâyete göre Yahudilerden bir adam Hz. Ömer (r.a.)'e gelerek şöyle dedi: Ey mü'minlerin emîri! Kitabınızda okuduğunuz bir âyet var ki, eğer o âyet biz Yahudilere inseydi, indiği günü bayram edinirdik. Hz. Ömer (r.a.): Hangi âyeti kastediyorsun? diye sordu. Yahudi: اليوم اكملت لكم دينكم "Bugün sizin için dininizi tamamladım..." âyetidir dedi. Hz. Ömer (r.a.): "Vallahi ben bu âyetin Rasulullah (s.a.v.)'a indiği günü ve saati bilirim. Bu âyet Rasulullah (s.a.v.)'a Cuma'ya raslayan bir arefe günü öğleden sonra indi.[25] dedi.

25 Buhârî, K.Tefsir, 5.2; Müslim, K. Tefsir, 5.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ
عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ
فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ۖ
وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا ۖ وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ ۖ
لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي
وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ
عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ مِنْكُمْ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ
لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ۖ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ
عَنْ مَوَاضِعِهِ ۙ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ ۚ وَلَا تَزَالُ
تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ ۖ فَاعْفُ
عَنْهُمْ وَاصْفَحْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾
وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا
حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۚ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ
بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ
قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا
كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ ۚ
قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ۙ
﴿١٥﴾ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ
السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۖ
قُلْ فَمَن يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْـًٔا إِنْ أَرَادَ أَن يُهْلِكَ
الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُۥ وَمَن فِى الْأَرْضِ جَمِيعًا ۗ
وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ
يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾
وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَٰرَىٰ نَحْنُ أَبْنَٰٓؤُا۟ اللَّهِ وَأَحِبَّٰٓؤُهُۥ ۚ قُلْ
فَلِمَ يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُم ۖ بَلْ أَنتُم بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ ۚ يَغْفِرُ لِمَن
يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۚ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ
وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ يَٰٓأَهْلَ الْكِتَٰبِ قَدْ جَآءَكُمْ
رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَىٰ فَتْرَةٍ مِّنَ الرُّسُلِ أَن تَقُولُوا۟ مَا جَآءَنَا
مِنۢ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ ۖ فَقَدْ جَآءَكُم بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ
شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ اذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنۢبِيَآءَ وَجَعَلَكُم مُّلُوكًا ۖ وَءَاتَىٰكُم
مَّا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّنَ الْعَٰلَمِينَ ﴿٢٠﴾ يَٰقَوْمِ ادْخُلُوا۟ الْأَرْضَ
الْمُقَدَّسَةَ الَّتِى كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا۟ عَلَىٰٓ أَدْبَٰرِكُمْ
فَتَنقَلِبُوا۟ خَٰسِرِينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ ۖ
وَإِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا۟ مِنْهَا ۖ فَإِن يَخْرُجُوا۟ مِنْهَا
فَإِنَّا دَٰخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ
عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا۟ عَلَيْهِمُ الْبَابَ ۚ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ
غَٰلِبُونَ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓا۟ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾
قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّا لَن نَّدْخُلَهَآ أَبَدًا مَّا دَامُوا۟ فِيهَا فَاذْهَبْ
أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَٰتِلَآ إِنَّا هَٰهُنَا قَٰعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ
لَآ أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِى وَأَخِى فَٱفْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ
الْفَٰسِقِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً ۛ
يَتِيهُونَ فِى الْأَرْضِ ۗ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾

11. Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın, hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun! Mü'minler yalnızca Allah'a güvensinler.

12. Andolsun ki Allah, İsrailoğullarından söz almıştı. İçlerinden on iki de başkan göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti: "Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekatı verir, peygamberlerime inanır, onları desteklerseniz ve Allah'a güzel borç verirseniz andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi, zemininden ırmaklar akan Cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim inkâr yolunu tutarsa doğru yoldan sapmış olur.

13. Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lanetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar kelimelerin yerlerini değiştiriyorlar. Kendilerine öğretilen ahkâmın önemli bir bölümünü de unuttular. İçlerinden pek azı hariç, onlardan daima hainlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.

14. "Biz Hıristiyanlarız" diyenlerden de kesin sözlerini almıştık, ama onlar da kendilerine zikredilenin önemli bir bölümünü unuttular. Bu sebeple kıyamete kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah onlara yaptıklarını haber verecektir.

15. Ey Ehl-i Kitap! Rasulümüz size Kitaptan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi, birçok kusurunuzu da affediyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir kitab geldi.

16. Rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları iradesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve dosdoğru bir yola iletir.

17. "Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesih'dir" diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: "Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse Allah'a kim bir şey yapabilecektir. Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir. O dilediğini yaratır ve Allah her şeye Kâdir'dir.

18. Yahudiler ve Hıristiyanlar: "Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız" dediler. De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor? Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine azap

eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak O'nadır.

19. Ey Ehl-i Kitap! Peygamberler'in arası kesildiği bir sırada size elçimiz geldi. Gerçekleri size açıklıyor ki: "Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi" demeyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir. Allah her şeye hakkıyla Kâdir'dir.

20. Bir zamanlar Musa, kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size nimetini hatırlayın, zira O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi.

21. Ey kavmim! Allah'ın size yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybedersiniz.

22. Onlar şu cevabı verdiler: Ya Musa! Orada zorba bir toplum var, onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla giremeyeceğiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz.

23. Korkanların içinden Allah'ın kendilerine lütufta bulunduğu iki kişi şöyle dedi: Onların üzerine kapıdan girin, oraya bir girdiniz mi, artık galip sizsiniz. Eğer mü'minler iseniz ancak Allah'a güvenin.

24. "Ey Musa! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz, sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturacağız" dediler.

25. Musa: "Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hakim olamıyorum, bizimle, bu yoldan çıkmış toplumun arasını ayır" dedi.

26. Allah: "Öyleyse orası onlara kırk yıl yasaklanmıştır: Yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme" dedi.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah bu mübarek sûrenin ilk âyetlerinde mü'min kulları için koyduğu hükümleri, özellikle bunların en önemlisi olan helal ve haramı açıkladıktan sonra burada da İslâm dinine girmeyi onlara nasip etmek ve kötülük ve günahları onlardan defetmek sûretiyle vermiş olduğu nimetini hatırlattı. Bunun ardından da, Ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hıristiyanlara verdiği nimetini, onlardan ahid ve söz aldığını, fakat onların bu ahdi bozduklarını, dolayısıyla kıyamet gününe kadar Allah'ın hışmına ve düşmanlığına uğradıklarını açıkladı. Daha sonra bu iki grubu Kur'ân'ın nuruyle hidâyete ermeye son peygamberin şeriatına uymaya ve içinde bulundukları sapıklıkları ve evhamı terketmeye çağırdı.

KELİMELERİN İZAHI

نقيبا : Nakîb, toplumun durumlarını ve menfaatlerini gözetip koruyan büyüğü demektir. Bu, topluluğun kefili gibidir.

عزرتموهم : Onları desteklersiniz demektir. تعزير Hürmet ve saygı manasınadır.

سواء السبيل : Sevâe's-sebîl, yolun ortası demektir.

قاسية : Kâsiye; katı, hayrı kabul etmeyen manasınadır. Kâsiye ile âtiye aynı manayadır.

خائنة : Haine, hainlik demektir. Hain bir kimsenin sıfatı olarak da kullabılabilir. Nitekim, taşkın bir erkeğe رجل طاغية hadis râvisine de راوية للحديث denilir ki, her iki terkipte de, sonunda (ة) bulunan kelimeler, müzekkere sıfat olmuştur.

فاغرينا : Sürekli olacak şekilde yerleştirdik. Bu kelime غراء mastarından alınmıştır. Bir şey diğerine yapıştığı zaman غرى بالشئ denilir.

فترة : Fetret, kesinti demektir.

يتيهون : Şaşkın şaşkın dolaşacaklar demektir. تيه (tîh), şaşırmak ve kaybolmak manasınadır.

NÜZÛL SEBEBİ

Nadîroğulları Rasulullah (s.a.v.)'ın başına değirmen taşı atmak ve Rasulullah (s.a.v.) ve Ashâbı ile yaptıkları ahdi bozmak istediler. Bunun üzerine Yüce Allah: "... يا أيها الذين آمنوا اذكروا نعمة الله عليكم اذ هم قوم ان يبسطوا إليكم ايديهم Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah onların ellerini sizden çekmişti" âyetini indirdi.[26]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

11. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ Ey mü'minler! Allah'ın düşmanlarınızdan korumak sûretiyle size lütfettiği nimetini hatırlayın. إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ Hani bir topluluk size el uzatmak yani sizi yakalayıp öldürmek ve yok etmek istemişti der. فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ Allah, onların ellerini sizden çekmiş, yani sizi onların şerrinden korumuş ve size eziyet etmelerine engel olmuştu. وَاتَّقُوا اللهَ وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلْ الْمُؤْمِنُونَ Emirlerine sarılmak ve yasaklarından kaçınmak sûretiyle Allah'tan korkunuz.

26 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/496.

Mü'minler, sadece Allah'a güvensinler. Şüphesiz Allah onların yardımcısıdır ve onlara kâfidir. Bundan sonra Yüce Allah Yahudilerin durumlarını ve fıtratlarında taşıdıkları hainlik ve ahdi bozma gibi hususiyetlerini anlatarak şöyle buyurdu:

12. وَلَقَدْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ Andolsun ki Allah, İsrailoğullarından, sağlam bir söz almıştı. وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا İçlerinden on iki de başkan göndermiştik. Yani Musa'ya 12 tane başkan seçmesini emretmiştik. Her kabilenin bir başkanı olup, bu başkan kabilesinin verdiği sözde duracağına dair kefil olacaktır. Nakîb, topluluğun büyüğü ve onların işlerini yürüten kimse demektir. Zemahşerî şöyle der: İsrailoğulları, Firavun'un helak olmasından sonra Mısır'da yerleşince, Allah onlara Suriye bölgesindeki "Eriha"ya gitmelerini emretti. Bu bölgede zorba Ken'anlılar yaşıyordu. Allah İsrailoğullarına:

"Eriha'yı sizin için yerleşecek bir yurt ve karargâh olarak yazdım. Orada bulunanlara karşı cihat edin. Şüphesiz ben sizin yardımcınızım" buyurdu ve Musa (a.s.)'ya her kabileden bir başkan seçmesini emretti. Bunun üzerine Hz. Musa (a.s.) başkanları seçti ve onlarla birlikte yola çıktı. Ken'an topraklarına yaklaştıklarında Hz. Musa (a.s.) onları Ken'anlılar hakkında gizlice haber toplamaya gönderdi. Başkanlar orada iri cüsseli, güçlü kuvvetli insanlardan bir topluluk gördüler ve korkup geri döndüler. Gelir gelmez de kavimlerine anlattılar. Halbuki Musa (a.s.) onlara gördüklerini anlatmayı yasaklamıştı. Fakat, nakîpler sözlerinde durmadılar ve gördüklerini kavimlerine anlattılar. Ancak onlardan ikisi sözlerinde durdu ve gördüklerini anlatmadılar.[27] وَقَالَ اللّٰهُ إِنِّي مَعَكُمْ Allah: "Şüphesiz Ben sizinle beraberim, sizin yardımcınızım" buyurdu. لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ Buradaki "lâm" kasem ifade eder. Yani," Ey İsrailoğulları! Yemin ederim ki eğer size farz kıldığım namazı dosdoğru kılar, zekatı verir, وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا peygamberlerimi tasdik eder, onlara yardımcı olur ve düşmanlardan korursanız bir de, Allah'ın rızasını elde etmek için malınızı hayır yolunda harcıyarak Allah'a güzel bir borç verirseniz لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ günahlarınızı mutlaka silerim". Bu cümle, yeminin cevabıdır. Beyzâvî şöyle der: Bu cümle şartın cevabı yerine de geçmiştir.[28] وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ Sizi mutlaka, köşklerinin ve ağaçlarının altından su, süt, şarap ve bal nehirleri akan Cennetlere sokarım. فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ Bu ahitten sonra kim kâfir olursa, artık o doğru yoldan çıkmış ve kuşku götürmeyecek bir şekilde sapıklığa düşmüştür.

13. فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً Ahitlerini bozdukları için onları

27 el-Keşşâf, 1/478.

28 Beyzâvî, s. 147. İbn Mâlik şöyle der:

واحذف لدى اجتماع شرط وقسم جواب ما اخرت فهو ملتزم

Şart ve kasem bir araya geldiğinde, sonra söylediğinin cevabını hazfet. Çünkü öncekinin cevabı ona delalet eder.

lanetleyip rahmetimizden uzaklaştırdık ve kalplerini, imanı kabul için yumuşamayacak şekilde kaskatı kıldık.[29] يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ Onlar kitaplarını tahrif ederek kelimelerin yerlerini değiştirirler. İbn Kesîr şöyle der: Allah'ın kitabı Tevrat'ı, indirdiği manadan başka bir manaya yorumlar ve Allah'ın maksadından başka bir manaya çekerler. Allah'ın söylemediğini O'na iftira ederler.[30] Kuşkusuz, Allah'ın kelamını değiştirmeye cüret etmekten daha büyük bir suç yoktur. وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ Tevrat'ta kendilerine verilen emirlerin büyük bir bölümünü terkettiler. وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ Ey Muhammed! Sen devamlı bir şekilde onların ahitlerini bozarak ve tuzaklar kurarak hainlik ettiklerini görürsün. Ahdi bozmak ve hainlik etmek onların ve atalarının âdetidir. Ancak onlardan müslümanlığı kabul eden az bir grup böyle yapmaz. فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ Yine de sen onları cezalandırma, affet ve onlardan kötülük yapanlara aldırma. Şüphesiz Allah, güzel iş yapanları sever. Bu âyetin hükmü, savaş ve cizye âyetiyle kaldırılmıştır. Nitekim cumhur da bu görüştedir.

14. وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ Kendilerinin, Allah'ın yardımcıları olduklarını iddia eden ve kendilerine Nâsârâ (Hıristiyan) ismini verenlerden de, Allah'ı birliyeceklerine ve O'nun Rasulü Muhammed (s.a.v.)'e iman edeceklerine dair söz aldık. فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ İncil'de onlara, peygamberlere iman etmek emredildiği halde onu terkettiler ve ahdi bozdular. فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ bu sebeple, kıyamete kadar sabit kalmak üzere Hıristiyan gruplar arasında düşmanlık ve kin yerleştirdik. İbn Kesîr şöyle der: Onlar sürekli olarak birbirlerine kin besler, saldırır ve birbirlerini kâfir sayar ve lanetlerler. Her grup, diğerinin kendi mabetlerine girmesini engeller...[31]

Aynı dine mensup oldukları halde batı toplumlarının birbirlerini yok etmek için çeşitli yollar aradığını görüyoruz. Bir kısmı atom bombası icat ediyor, bir kısmı hidrojen bombası icat ediyor. Bunlar öyle yok edici maddelerdir ki, meydana getirecekleri zâyiât ve katliâmı aklın tasavvur etmesi mümkün değildir. "Allah bunlarla ancak dünya azaplarını çoğaltmayı ve canlarının kâfir olarak güçlükle çıkmasını istiyor"[32] وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ Yakında, Allah onlara yapmakta olduklarını haber verecektir. Yani çirkin amellerinin cezasını çekeceklerdir. Bu, Hıristiyanlar için bir tehdittir.

15. يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ Bu âyet Yahudi ve Hıristiyanlara hitap etmektedir. Yani, Ey Ehl-i Kitap! Elçimiz Muhammed size hak dini getirdi. O size, kitabınızda bulunan fakat gizlediğiniz birçok şeyi açıklar ki bunlar Muhammed'e iman, recm âyeti, cumartesinin hurmetini ihlal ettiği için

29 Ebû Hayyân'ın da anlattığı gibi bu, İbn Abbas'ın görüşüdür.
30 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/497.
31 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/498.
32 Tevbe sûresi, 9/85.

maymuna çevrilenlerin kıssası ve gizlediğiniz diğer şeylerdir. وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ Bir çoğunu da açıklamayıp bırakır. Sadece Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğine delil ve onun doğruluğunu gösteren şeyleri size açıklar. Eğer herşeyi açıklasıydı sizi rezil ederdi. et-Teshîl yazarı şöyle der: Bu âyet Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin doğruluğunu gösterir. Çünkü o ümmî olduğu ve Hıristiyanların kitaplarını okumadığı halde, kitaplarında gizlediklerini onlara açıkladı.[33] قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ Kuşkusuz Allah'tan size bir nur geldi. O Kur'ân'dır. Çünkü Kur'ân şirk ve şüphe karanlıklarını yok edicidir. O, apaçık bir kitaptır ve mucize oluşu meydandadır.

16. يَهْدِي بِهِ اللهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلامِ Allah Kur'ân'la, kendi rızasına uyanları kurtuluş, selâmet ve doğruluk yollarına iletir. وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ Onları, kendi iradesi ve yardımıyla, küfür karanlıklarından iman nuruna çıkarır. وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ Ve onları dosdoğru bir yola iletir. O yol, İslâm dinidir. Yüce Allah bundan sonra, Hıristiyanların ilah olduğuna inanmak sûretiyle Hz. İsa hakkındaki aşırılıklarından bahsederek şöyle buyurdu:

17. لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ Andolsun ki, "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir" diyenler kâfir olmuştur. Bunlar, Allah'ın Hz. İsa'ya hulûl ettiğini iddia eden bir grup hıristiyandır. Bunlar İsa (a.s)'yı ilah edinmişlerdir. Dolayısıyla bunların kitaplarında "قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الأَرْضِ جَمِيعًا Rab Yesû' geldi" ve benzeri âyetler görmekteyiz. Onlara göre Yesû' Hz. İsa'dır.[34] وجاء الرب يسوع Ey Muhammed, onlara de ki: Siz gerçekten yalan söylüyorsunuz. Eğer Allah İsa'yı, annesini ve bütün yeryüzündekileri helak etmek istese, kim Allah'ın azabını savabilir? İsa zayıf bir kuldur. Diğer yaratıklar gibi yok olmaya müsâittir. Böyle olan bir kimse ise ilahlıktan uzaktır. Eğer ilah olsaydı, kendini fanî olmaktan kurtarırdı. وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan mahlukatın ve harikulade şeylerin mülkiyeti Allah'a aittir. يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ O, dilediğini yaratmaya Kâdir'dir. İşte bunun içindir ki, İsa'yı babasız olarak yarattı. وَاللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Allah herşeye Kâdir'dir. Hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz.

Bundan sonra Yüce Allah, Yahudi ve Hıristiyanların iftiralarını anlatarak şöyle buyurur:

---

33 et-Teshîl, I/172.

34 Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, Hıristiyanlardan bir grubun, Hz. İsa'nın Allah olduğuna, bir grubun Allah'ın oğlu olduğuna, bir grubun da üçün üçüncüsü olduğuna inandıklarını açıkladı. Zâhiren müslüman görünen ve tasavvufa intisâb eden bir takım kimseler, Hıristiyanların bazı inançlarından, Allah'ın güzel şekillere hulul ettiği hükmünü çıkarmıştır. Onların kâfirlerinden, sözü vahdet-i vücûtculuğa kadar götürenler olmuştur. Hallâc, Saffâr, İbnu'l-Lebbâc ve benzerleri böyledir. Ben bu isimleri sırf Allah'ın dini için nasihat olsun diye söyledim. Çünkü tasavvufa intisab edenlerin câhilleri, bu kişilere hürmet etmeye ve bunların Allah'ın saf ve veli kulları olduğunu iddia etmeye düşkündürler (el-Bahru'l-muhît, 3/448).

18. وَقَالَتْ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللهِ وَأَحِبَّاؤُهُ Yahudiler ve Hıristiyanlar: "Biz, Allah'ın oğulları ve dostlarıyız" dediler. Yani babalara göre oğullar nasılsa, Allah'a göre biz öyleyiz. Biz onun dostlarıyız. Çünkü biz onun dinine göre yaşamaktayız, dediler. İbn Kesîr şöyle der: Biz onun peygamberlerine mensubuz. Peygamberler ise onun oğullarıdır. Allah onları korumuştur. Dolayısıyla bizi de sever.[35] قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ De ki, iddia ettiğiniz gibi, Allah'ın oğulları ve dostları iseniz inkâr ve iftiranıza karşılık size niçin Cehennem ateşini hazırladı? بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ Bilakis siz, Allah'ın yarattığı diğer insanlar gibi bir insansınız. Bütün kulları hakkında hüküm verecek olan Yüce Allah'tır. يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ O, kullarından dilediğini bağışlar, dilediğini cezalandırır. O'nun hükmüne itiraz yoktur, hiçkimse O'nun emrini geri çeviremez. وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ Gökler, yer, bunların arasındakiler, hepsi Allah'ın mülküdür. O'nun tasarrufu ve yönetimi altındadır. Dönüş ancak O'nadır. Yüce Allah bundan sonra onları son peygambere imana davet ederek şöyle buyurdu:

19. يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنْ الرُّسُلِ Ey Yahudi ve Hıristiyanlar! Peygamberler'in arası kesildiği ve dinin yok olduğu bir sırada elçimiz Muhammed size dinin hükümlerini açıklayıcı olarak geldi. Hz. İsa (a.s) ile Hz. Muhammed (s.a.v.) arasındaki kesinti süresi beşyüzaltmış senedir. Bu süre içinde hiç peygamber gönderilmemiştir. أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلا نَذِيرٍ Size elçimiz geldi ki, "Bize hayrı müjdeleyen ve şerden sakındıran herhangi bir peygamber gelmedi" diyerek delil getirmeyesiniz. فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ İşte Muhammed, size müjdeleyici ve uyarıcı olarak geldi. Allah herşeye Kâdir'dir. İbn Cerîr şöyle der: Allah, kendine isyan edenleri cezalandırmaya, itaat edenlere sevap vermeye Kâdir'dir. Bundan sonra Yüce Allah Yahudilerin inat ve inkârlarını anlatarak şöyle buyurdu:

20. وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ Ey Muhammed, hatırla ki, bir zamanlar Musa İsrailoğullarına şöyle demişti: Ey kavmim, Allah'ın size verdiği yüce nimetini hatırlayınız ve bu nimete karşılık O'na şükrediniz. إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا Zira Allah içinizden, size dinî bilgileri öğretecek peygamberler gönderdi. Sizi krallar gibi yaşattı. Daha önce, Firavun'un zelil köleleri iken, onu boğmak sûretiyle sizi ondan kurtardı ve kimse sizi yenemez oldu. Beyzâvî şöyle der: İsrailoğullarına gönderilen peygamberler kadar, hiçbir ümmete peygamber gönderilmemiştir.[36] وَآتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنْ الْعَالَمِينَ Âlemlerde hiçbir kimseye vermediği çeşitli nimetleri ve ikramları size verdi. Bunlar denizi yarmak, bulutları gölgelik kılmak, bıldırcın ve kudret helvası indirmek ve benzeri nimetlerdir.

35 Muhtasaru İbn Kesîr, I/499.

36 Beyzâvî, 148.

21. يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللهُ لَكُمْ Ey kavmim, Allah'ın size vatan olarak yazdığı mukaddes toprağa girin. Beyzâvî şöyle der: Burası Kudüs topraklarıdır. Burası peygamberlerin karargâhı ve mü'minlerin meskeni olduğu için buraya "arz-ı mukaddes" denilmiştir.[37] "Allah'ın size yazdığı"ndan maksat, babanız İsrail'in diliyle size vaadettiği ve sizin olmasına hükmettiği yer demektir. وَلا تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ Zorbalardan korkarak gerisin geriye dönmeyin. Yoksa kaybedersiniz. et-Teshîl yazarı şöyle der: Rivâyet edildiğine göre Hz. Musa kavmine mukaddes topraklara girmelerini emrettiğinde kavmi orada bulunan zorbalardan korktu ve Mısır'a dönmek istedi.[38]

22. قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ Dediler ki: Ey Musa! Orada iri cüsseli ve uzun boylu zorba bir kavim var. Bizim onlara karşı savaşacak gücümüz yok. Onlar Âd kavminden geriye kalan Amâlika kavmidir. وَإِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتَّى يَخْرُجُوا مِنْهَا Onlar bu mukaddes topraklardan çıkıp da, savaşmadan bize teslim etmedikçe biz oraya asla giremiyeceğiz. فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ Amâlika orada olduğu sürece bizim girmemiz mümkün değildir. Onlar oradan çıkarlarsa, biz ancak o zaman gireriz.

23. قَالَ رَجُلانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِمَا Onlar girmekten çekinince, Allah'ın emrinden ve azabından korkan iyi hal ve kesin iman sahibi iki başkan onları buna teşvik ederek şöyle dedi: ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ Sakın onların iri cüsseli olması sizi korkutmasın. Cüsseleri iri, fakat kalpleri zayıftır. Siz şehrin kapısından üzerlerine yürüdüğünüzde, Allah'ın izniyle onlara galip geleceksiniz. وَعَلَى اللهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ Eğer gerçek mümünler iseniz, sadece Allah'a güvenin. O, şüphesiz sizin yardımcınızdır.

24. قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ Ey Musa! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz, Sen ve Rabbin gidin savaşın. Biz burada oturacağız, dediler. İşte bu, aşırı derecede isyandır ve inkârı, Allah ve Rasulünü küçük görmeyi gerektiren bir ifade kullanarak edepsizlik etmektir. Bunlar nerede, Rasullullah (s.a.v.)'a şöyle diyen Ashâb-ı Kirâm nerede!: "Biz sana, İsrailoğullarının peygamberlerine dediklerini demeyiz. Fakat biz sana:" Sen ve Rabbin gidin şavaşın. Biz de sizinle beraber savaşacağız" deriz.

25. قَالَ رَبِّ إِنِّي لا أَمْلِكُ إِلاَّ نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ O zaman Hz. Musa, Allah'tan özür dileyerek ve beyinsizlerin sözlerinden uzak durarak dedi ki: Ey Rabbim! Kavmime hakim olamıyorum. Ancak kendime ve kardeşim Harun'a hakimim. Adil hükmünle, bizimle senin itaatından çıkanların arasını ayır.

26. قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الأَرْضِ Yüce Allah Hz. Musa'nın duasını kabul etti ve İsrailoğullarını kırk sene Tîh çölünde bırakarak cezalandırdı. Hz. Musa'ya şöyle buyurdu kırk sene müddetle mukaddes topraklara girmek onlar

37 Beyzâvî, 148.
38 et-Teshîl, I/173.

için haram kılındı. Yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar ve oradan çıkış yolu bulamıyacaklar. et-Teshîl yazar şöyle der: Rivâyet edildiğine göre İsrailoğulları bütün gece yürüyorlardı. Sabaha çıktıklarında kendilerini akşam yola çıktıkları yerde buluyorlardı.[39] فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ Artık sen onlar için üzülme. Zira onlar itaatten çıkarak azaba müstehak olmuş kimselerdir.

EDEBÎ SANATLAR

1. "... إذهم قوم أن يبسطوا إليكم أيديهم Hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti." Burada "el uzatmak" tabiri, yakalamak ve öldürmekten kinayedir. "Ellerini çekmek" ise, engellemek ve durdurmaktan kinayedir.

2. "وبعثنا منهم Onlardan gönderdik". Burada üçüncü şahıs fiilinden birinci şahıs fiiline dönüş vardır. Sözün akışına göre "بعث gönderdi" olması gerekirdi. Yüce Allah, kendi şanına itina göstermek için birinci şahıs fiilini kullandı.

3. "ويخرجهم من الظلمات إلى النور Onları, karanlıklardan aydınlığa çıkarır". Burada istiâre vardır. "Karanlıklar" inkâr yerine, "aydınlık" da iman yerine müsteâr olarak kullanılmıştır.

4. "وجعلكم ملوكا Sizi melikler kıldı." Burada teşbih-i belîğ vardır. Yani, "Sizi bolluk ve huzur içinde yaşama bakımından melikler gibi kıldık". Teşbîh edatı ve vech-i şebeh hazfedildiği için, teşbih-i beliğ olmuştur.

5. "يغفر bağışlar" ve "يعذب ceza verir" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

6. "أنعم الله عليهما Allah onlara lütufda bulundu". Bu, cümle-i mu'teriza (ara cümlesi) olup Allah'ın salih kullarına verdiği lütfu açıklar.

FAYDALI BİLGİLER

1. İçerisinde temiz peygamberler yaşadığı için Kudüs'e, "Mukaddes (temiz) topraklar" ismi verildi. Böylece peygamberler sayesinde temiz ve şerefli oldu. Zarf, mazrûf ile güzelleşti.

2. Ariflerden biri fakihlerden birine: "Dostun, dostunu cezalandırmayacağını Kur'ân'da nerede bulabilirsin?" diye sordu. Fakih sustu, cevap veremedi. Bunun üzerine ârif şu âyeti okudu. "قل فلم يعذبكم بذنوبكم De ki: Allah sizin dostunuzsa, günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor?" Bu âyette, dostun, dostuna azap etmeyeceğine delil vardır.[40]

39 et-Teshîl, 1/174.
40 M. İbn Kesîr, 1/499.

وَاتْلُ
عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ ۘ اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا
وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ ۭ قَالَ لَاَقْتُلَنَّكَ ۭ قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ
مِنَ الْمُتَّقِيْنَ ۝٢٧ لَىِٕنْۢ بَسَطْتَّ اِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِيْ مَآ اَنَا بِبَاسِطٍ
يَّدِيَ اِلَيْكَ لِاَقْتُلَكَ ۚ اِنِّىْٓ اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ ۝٢٨
اِنِّىْٓ اُرِيْدُ اَنْ تَبُوْٓاَ بِاِثْمِيْ وَاِثْمِكَ فَتَكُوْنَ مِنْ اَصْحٰبِ
النَّارِ ۚ وَذٰلِكَ جَزٰۗؤُا الظّٰلِمِيْنَ ۝٢٩ فَطَوَّعَتْ لَهٗ نَفْسُهٗ
قَتْلَ اَخِيْهِ فَقَتَلَهٗ فَاَصْبَحَ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ۝٣٠ فَبَعَثَ اللّٰهُ
غُرَابًا يَّبْحَثُ فِي الْاَرْضِ لِيُرِيَهٗ كَيْفَ يُوَارِيْ سَوْاَةَ
اَخِيْهِ ۭ قَالَ يٰوَيْلَتٰٓى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُوْنَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ
فَاُوَارِيَ سَوْاَةَ اَخِيْ ۚ فَاَصْبَحَ مِنَ النّٰدِمِيْنَ ۝٣١
مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ ۚ كَتَبْنَا عَلٰي بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ اَنَّهٗ مَنْ قَتَلَ
نَفْسًۢا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِي الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ
النَّاسَ جَمِيْعًا ۭ وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَآ اَحْيَا النَّاسَ
جَمِيْعًا ۭ وَلَقَدْ جَاۗءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنٰتِ ۡ ثُمَّ اِنَّ
كَثِيْرًا مِّنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْاَرْضِ لَمُسْرِفُوْنَ ۝٣٢ اِنَّمَا
جَزٰۗؤُا الَّذِيْنَ يُحَارِبُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَسْعَوْنَ فِي
الْاَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُّقَتَّلُوْٓا اَوْ يُصَلَّبُوْٓا اَوْ تُقَطَّعَ
اَيْدِيْهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ ۭ
ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ
عَظِيْمٌ ۝٣٣ ۙ اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوْا عَلَيْهِمْ ۚ
فَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝٣٤ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا

اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي
سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ
لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ
عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾
يُرِيدُونَ أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا
وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا
أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾
فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ
إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ
يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾

27. Onlara, Adem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul diğerinden ise kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen: "Andolsun seni öldüreceğim" dedi. Diğeri de, "Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder" dedi.

28. "Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan bile ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım."

29. "Ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı, hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın, zalimlerin cezası işte budur" dedi.

30. Nihâyet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti de onu öldürdü, bu yüzden de kaybedenlerden oldu.

31. Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. Katil kardeş" Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki kardeşimin cesedini gömeyim" dedi ve ettiğine yananlardan oldu.

32. İşte bu yüzdendir ki İsrailoğullarına şöyle yazmıştık: Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim de bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur. Peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler, ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler.

33. Allah ve Rasulü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır.

34. Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesnâ, biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve merhamet edicidir.

35. Ey iman edenler! Allah'tan korkun. O'na yaklaşmaya yol arayın ve yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.

36. Şüphe yok ki kâfir olanlar, yer yüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyamet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan asla kabul edilmez, onlar için elem verici bir azap vardır.

37. Ateşten çıkmak isterler, fakat onlar oradan çıkacak değillerdir. Onlar için devamlı bir azap vardır.

38. Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

39. Kim bu haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse, şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve merhamet edicidir.

40. Bilmez misin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir, dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah her şeye hakkıyla Kâdir'dir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde İsrailoğullarının inatlarını ve zorbalara karşı savaşma hususunda, Allah'ın emrine isyanlarını anlattıktan sonra, bu âyetlerde de Adem (a.s.)'in iki oğlunun kıssasını, Kâbil'in Allah'ın emrine isyanını ve Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı suçsuz bir nefsi öldürmesini anlattı. Yahudiler, isyan hususunda, yeryüzünde Allah'a ilk isyan edenin peşinden gittiler. Yahudilerdeki kötü huy, Adem'in ilk oğlundan onlara intikal eden huydur. İsrailoğullarının kıssası

ile Adem'in iki oğlunun kıssası, inat ve isyan bakımından birbirlerine benzemektedir. Bundan sonra Yüce Allah, devlet emniyetine karşı çıkan yol kesicilere, hırsızlara ve yeryüzünde fesat çıkaranlara verilecek cezayı anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

قربانا : Kurbân, kendisiyle Allah'a yaklaşılan şey demektir.

تبوء : "Dönersin" demektir. Bir kimse eve döndüğünde باء denilir.

فطوعت: Aldattı ve işi kolaylaştırdı manasınadır. Bir şey kolaylaşıp boyun eğdiğinde طاع الشئ denilir. طوعه له Birşeyi, onun için kolaylaştırdı" demektir.

يبحث : "Araştırıyor, gözetliyor" manasınadır.

سوأة : Sev'e, avret yeri demektir.

يا ويلتا : Yâ veyletâ, eyvah manasına olup üzüntü ve pişmanlık ifade eden bir kelimedir. Sîbeveyh şöyle der: Bu kelime, helak olma esnasında söylenilen bir kelimedir.

ينفوا : Sürülürler. Bir kimse birini kovduğu ve sürgün ettiği zaman نفاه denilir. Bu kelime aslında, helak etmek manasına gelir. Eşyanın âdisi için kullanılan نفاية kelimesi de bu köktendir.

خزي : Hızy, rezillik ve zillet manasınadır. "Allah onu rezil ve zelil etsin" manasına أخزاه الله denilir.

الوسيلة: Vesile, kendisiyle Allah'a ulaşılan herşeye vesile denir.

نكالا : Nekâl, ceza manasınadır.

NÜZÛL SEBEBİ

Enes'ten rivâyet edildiğine göre, Ureyne Kabilesinden bir grup, Medine'ye Rasulullah (s.a.v.)'ın yanına geldiler, fakat Medine'nin havasına alışamayıp hasta oldular. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) onları, zekat develerinin yayıldığı yöreye gönderdi. Develerin sütlerini içmelerini, hastalıklarını da bu develerin idrarları ile tedavî etmelerini emretti. Adamlar gittiler, bir müddet sonra sağlıklarına kavuşunca Hz. Peygamber (s.a.v.)'in çobanını öldürdüler ve develeri sürüp götürdüler. Rasulullah (s.a.v.) arkalarından bir müfreze gönderip onları yakalattı. Medine'ye getirildiler. Rasulullah (s.a.v.)'ın emri üzerine elleri ve ayakları kesildi, gözleri çıkarıldı ve ölünceye kadar, kızgın güneş altında bırakıldılar. Bunun üzerine انما جـــزاء الذين يحاربون الله ورسوله Allah ve Rasulüne karşı savaşanların cezası...." âyeti nâzil oldu [41]

41 Buhârî, Zekat 68; Müslim, Sekâme 10-11; Kurtubî, 6/148.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

27. وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ Ya Muhammed! O hasetçi Yahudilere ve benzerlerine, Adem'in oğulları Hâbil ile Kâbil'in haberini hak ve doğru olarak anlat. Bu kıssa ile onlara öğüt ver. Çünkü bu gerçek bir kıssadır. إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ O zaman her ikisi de kurban takdim etmişler, fakat Hâbil'in kurbanı kabul edilmiş, Kâbil'in kurbanı kabul edilmemişti. Müfessirler der ki: Bu iki kardeşin kurban takdim etmelerinin sebebi şu idi: Havvâ, her batında bir erkek ve bir kız doğuruyordu. Bir batında doğan erkek, diğer batında doğan kızla evleniyordu. Adem (a.s.) Kâbil'i Hâbil'in kızkadeşi ile, Hâbil'i de Kâbil'in kız kardeşi ile evlendirmek isteyince Hâbil buna razı olmuş, Kâbil ise razı olmamıştı. Çünkü onun ikiz kardeşi daha güzeldi. Bunun üzerine Adem (a.s.) onlara: "İkiniz de birer kurban takdim edin. Hanginizin kurbanı kabul edilirse, onunla o evlensin" dedi. Kâbil ziraatçi idi. Ekinin en kötüsünü kurban olarak takdim etti. Hâbil'in ise koyunları vardı. O da, yanında bulunan en güzel koçu kurban etti. Gökten bir ateş inerek Hâbil'in kurbanını yaktığı için, onun takdim ettiği kurban kabul edilmiş oldu. Bunun üzerine Kâbil, daha çok kıskançlık ve öfkeye kapılarak Hâbil'i ölümle tehdit etti.[42] قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ "Andolsun seni öldüreceğim" dedi. Hâbil: Niçin diye sordu. Kâbil: "Çünkü senin kurbanın kabul edildi, benim ki kabul edilmedi" dedi. Bunun üzerine Hâbil şöyle dedi: "Bunda benim günahım ne? قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ Allah ancak Rabbin'den korkanların ve niyeti samimi olanların kurbanını kabul eder". Beyzâvî şöyle der: Kâbil, Hâbil'in kurbanının kabul edilmesini aşırı derecede kıskandığı için onu ölümle tehdit etti. Hâbil ona cevap olarak: "Başına bunun gelmesine, takvâyı terketmek sûretiyle sen kendin sebep oldun. Yoksa bunlar senin başına benim yüzümden gelmedi" dedi. Bu, tâatın, ancak Allah'tan korkan mü'min bir kuldan kabul edileceğini göstermektedir.[43]

28. لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ Sen haksız yere, beni öldürmek için bana elini uzatsan da, ben sana karşılık verecek değilim. İbn Abbas der ki: "Yani, ben kendimi korumak için sana karşı gelecek değilim". إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ "Ben sana elimi uzatmam. Çünkü ben, alemlerin Rabbı olan Allah'tan korkarım". Zemahşerî der ki: "Bazıları, Hâbil'in Kâbil'den daha kuvvetli olduğunu, fakat Allah'tan korktuğu için kardeşini öldürmekten sakındığını" söylemişlerdir.[44]

29. إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ "Ben istiyorum ki sen, hem benim hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılanlardan olasın." Yani, eğer beni öldürürsen, bu benim için, seni öldürmemden daha iyidir. Ebû Hayyân şöyle der: Eğer kaderde, benim seni öldürmem veya senin beni öldürmen yazılı ise, ben, Allah'ın yardımına nail olan bir mazlum olmayı tercih ederim, zalim olmayı değil.[45]

42 el-Keşşâf, 1/484; Kurtubî, 6/134.
43 Beyzâvî, S.149.
44 el-Keşşâf, 1/485.
45 el-Bahr, 3/463.

İbn Abbas şöyle der: Ben, önce davranıp da seni öldürmem. Böyle yapmaktan maksadım, senin beni öldürdüğün takdirde hem beni öldürmenin, hem de daha önce işlediğin suçların günahını yüklenip ateşe atılanlardan olmandır. وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ Haddi aşanların ve Allah'ın emrine karşı gelenlerin cezası işte budur.

30. فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ Nihâyet nefsi ona, kardeşini öldürmesinin güzel ve kolay bir iş olacağını söyledi de onu öldürdü, bu yüzden kaybetti ve bedbaht oldu. İbn Abbas şöyle der: Kardeşi onu, "Eğer beni öldürürsen ateşe atılanlardan olursun" diye korkuttu, fakat o bu işten vazgeçmedi.

31. فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْأَةَ أَخِيهِ Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini katile göstermek için, yeri ayak ve gagasıyla eşeleyen bir karga gönderdi. Mücâhid şöyle der: Allah iki karga gönderdi. Birisi diğerini öldürünceye kadar boğuştular. Sonra katil karga, öldürdüğü karga için bir çukur eşerek onu gömdü. Adem (a.s.)'in bu oğlu, ilk öldürülen insan idi. Rivâyet edildiğine göre Kâbil Hâbil'i öldürdüğü zaman onu meydanda bıraktı. Nasıl gömeceğini bilmiyordu. Nihâyet, öldürdüğü arkadaşını gömen bir karga gördü. Onu görünce hasret ve pişmanlık içinde şöyle dedi: قَالَ يَا وَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْأَةَ أَخِي Vah, yazık bana! Şu karga kadar olup da, onun yaptığı gibi kardeşimin cesedini toprağa gömmekten âciz mi oldum!? فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ Böyle diyerek, kardeşini öldürdüğüne değil de, onu nasıl gömeceğini bilmediğine pişman oldu. İbn Abbas şöyle der: Onu öldürdüğüne pişman olsaydı, bu pişmanlık onun için bir tevbe olurdu.[46]

32. مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ İşte Kâbil ve Hâbil olayından ve Kâbil'in Hâbil'i haksız yere öldürmesinden dolayı, İsrailoğullarına şunları farz kıldık: Sizden kim, başka bir kişiyi öldürmemiş olduğu halde, -ki öldürürse kısâsı hak ederdi- bir kişiyi zulmen öldürürse, keza kim ortada dinden dönmek, yol kesmek gibi kanının heder olmasını gerektiren bir fesat olmaksızın bir diğer kimseyi öldürürse فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا o, bütün insanları öldürmüş gibi olur.

Beyzâvî şöyle der: Zira o böyle yapmakla kanların hürmetini ihlal etmiş, insanların birbirlerini öldürme yolunu açmış ve onlara bu işi yapma cesaretini vermiştir. Bundan maksat, nefisleri öldürmekten men ve onları korumaya teşvik için, kalplerde, bir canı öldürmenin ve ona hayat vermenin büyüklüğünü göstermektir.[47] وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا Her kim de bir canın hayatta kalmasına sebep olur ve onu yok olmaktan kurtarırsa, bütün insanları kurtarmış gibi olur. Bu âyeti tefsir ederken İbn Abbas şöyle der: Kim, Allah'ın haram kıldığı bir tek canı öldürürse, o, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de Allah'tan korktuğu için,

46 Kurtubî, 6/142.
47 Beyzâvî, S.151.

O'nun haram kıldığı bir nefsi öldürmekten çekinir ve hürmetini korursa, bütün insanlara hayat vermiş, onları ölümden kurtarmış gibi olur.[48]

وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ" Biz, İsrailoğullarına bu büyük mükellefiyeti farz kıldıktan sonra, peygamberlerimiz onlara açık mucizeler ve engin deliller getirdiler. ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ Bütün bu yasaklayıcı emirlerden sonra yine de onlar adam öldürmede aşırı gittiler ve bunun vebalinin büyüklüğüne aldırış etmediler. İbn Kesîr şöyle der: "İsrailoğulları haram olan şeyleri bile bile işledikleri için bu âyet onları kınamakta ve rezilliklerini ifade etmektedir." Râzî de şöyle der: "Yahudiler, adam öldürmenin vebalinin bu kadar büyük olduğunu bilmelerine rağmen yine de nebîleri ve rasulleri öldürdüler. Bu, onların kalplerinin ne kadar katı olduğunu ve Allah'a itaatten ne derecede uzak olduklarını gösterir. Bu kıssayı anlatmaktan maksat, Yahudilerin Rasulullah (s.a.v.) ve arkadaşlarını öldürmek maksadıyla suikast düzenledikleri için onu teselli etmek olunca, bu büyük vebalin İsrailoğullarına tahsis edilmesi ifadeye uygun düşmüş ve maksadı pekiştirmiştir.[49]

Bundan sonra Yüce Allah, yol kesicilerin cezalarını anlatarak şöyle buyurur:

33. إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الأَرْضِ فَسَادًا Allah'ın dinine, şeriatine, veli kullarına ve Rasulüne karşı savaşanların, günah işlemek ve kan dökmek sûretiyle yeryüzünde fesat çıkaranların cezası ancak, أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلافٍ أَوْ يُنفَوْا مِنَ الأَرْضِ azgınlıkarından dolayı öldürülmeleri, başkalarına ibret olsun diye öldürüldükten sonra asılmaları veya el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yani sağ elleri ile soy ayaklarının kesilmesi ya da bulundukları ülkeden başka bir ülkeye sürgün edilmeleridir.[50] ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ Anlatılan bu cezalar dünyada onlar için bir zillet ve reziliktir. Ahirette de onlar için büyük bir azap vardır. O da Cehennem azabıdır. Bazı ilim adamları şöyle dediler: Böyle suçluları cezalandırmakta devlet başkanı serbesttir. İsterse öldürür, isterse asar, isterse el ve ayaklarını keser, isterse sürgün eder. Bu İmam Mâlik'in görüşüdür. İbn Abbas şöyle der: Soygunun her derecesi için bir derece ceza vardır: Adam öldüren öldürülür, hem adam öldüren hem de malı alan öldürülür ve asılır. Sadece malı alanın eli ve ayağı çaprazlama kesilir. Sadece korku salan ise o yerden sürülür. Bu da cumhurun görüşüdür.[51]

34. إِلاَّ الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Ancak bu isyankar savaşçı ve soyguncular dan yakalanıp da cezaları verilmeden önce tevbe edenler müstesnadır. Bu takdirde biliniz ki tevbe edip de Allah'a dönenler için onun bağışlaması ve rahmeti boldur. Onun tevbesini kabul eder, günahını da bağışlar.

48 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/509.

49 et-Tefsîru'l-kebîr, 1/211.

50 Şâfiî şöyle der: Nefy, bir beldeden başka bir beldeye olur. Suçlu, kaçma halinde devamlı , takip edilir Ebû Hanîfe şöyle der: Nefy'den maksat hapsetmektir. İbn Cerîr ise, burada Nefyden maksat, bir şehirden başka bir şehire sürgün etmek ve orada hapsedilmektir, şeklindeki görüşü tercih etmiştir.

51 Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 11/215.

Bundan sonra Yüce Allah mü'minlere takvâ ve iyi amel sahibi olmalarını emrederek şöyle buyurdu:

35. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ Ey iman edenler, Allah'ın azabından korkun ve sizi O'na yaklaştıracak ibadet ve itaati isteyin. Katâde şöyle der: Allah'a itaatte ve O'nun râzı olacağı amel ile O'na yaklaşın. وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ Allah'ın dinini yüceltmek için cihad edin ki kurtuluşa erip sonsuz nimetleri elde edesiniz.

36. إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ Eğer her bir kâfirin yeryüzündeki mal ve servetlerin tümü ve bir o kadar daha malı olsa ve kıyamet gününde Allah'ın azabından kurtulmak için o malı kendi yerine fidye vermek istese bu ona fayda sağlamaz. Onun için elem verici bir azap vardır.

37. يُرِيدُونَ أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ Ateşten çıkmak isterler, fakat onlar oradan çıkacak değillerdir. Onlar için kesintisiz devamlı bir azap vardır. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Kıyamet gününde kâfir getirilerek' kendisine: "Ne dersin! Yeryüzü dolusu altının olsa kurtuluşun için onu fidye olarak verir miydin? diye sorulur. Kâfir "evet" der. Ona şöye denilir: "Senden bundan daha kolayı yani bana şirk koşmaman istenmişti de sen ona diretmiştin" Bundan sonra kâfirin ateşe atılması emredilir ve atılır.[52]

Bundan sonra Yüce Allah hırsıza verilecek cezayı anlatarak şöyle buyurdu:

38. وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ Kadın olsun erkek olsun hırsızlık eden herkesin, yaptığı o çirkin fiile karşılık Allah'tan bir ceza olarak elini kesin. Allah koyduğu kanunlarda hikmet sahibidir. Zulmen el kesmeyi emretmez.

39. فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ Kim hırsızlık ettikten sonra tevbe eder, وَأَصْلَحَ yaşayış ve amelini ıslâh ederse فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ Allah, şüphesiz onun tevbesini kabul eder ve ona ahirette de azap etmez. إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Şüphesiz Allah'ın mağfiret ve rahmeti boldur. Yüce Allah bundan sonra mülkünün genişliğine ve onun hükmünü bozacak kimsenin bulunmadığına dikkat çekerek şöyle buyurdu:

40. أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Ey muhatap! Allah'ın kahredici güç ve engin mülk sahibi olduğunu, göklerin ve yerlerin mülkünün O'nun elinde olduğunu bilmiyor musun? Bu soru takrir ifade eder yani biliyorsun demektir. يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Allah azap etmek istediğine azap eder, günahını bağışlamak istediğini de bağışlar. O, her şeye Kâdir'dir, hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz.

52 Buhârî, Rikak 51; Müslim, Münâfikûn 52.

EDEBÎ SANATLAR

1. "قتل öldürdü" ve "أحيا diriltti" kelimeleri arasında tıbâk vardır. Bu, edebi sanatlardandır. Aynı şekilde, "يعذب azap eder" ve "يغفر bağışlar" kelimeleri arasında da tıbâk sanatı vardır.

2. "يحاربون الله Allah'a karşı savaşanlar" cümlesinde muzaf hazfedilmiştir. Takdiri, يحاربون اولياء الله Allah'ın dostlarına karşı savaşanlar şeklindedir. Çünkü Allah'a karşı ne savaşılır, ne de Allah mağlup edilir. Kelâm, mecâz yoluyla söylenmiştir.

3. "ومن احياها Kim, o nefsi diriltirse" cümlesinde istiâre vardır. Çünkü maksat, "kim onu sağ bırakır, öldürmeye teşebbüs etmezse" demektir. Zira ölümünden sonra bir nefsi diriltmeye Allah'tan başka kimsenin gücü yetmez.

4. "لو ان لهم ما في الارض جميعا ومثله معه ليفتدوا به Süphe yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da, kıyamet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler, onlardan asla kabul edilmez." Zemahşerî şöyle der: Bu, azabın onlardan ayrılmayacağını ve onlar için hiçbir şekilde azaptan kurtuluş yolu olmayacağını vurgulayan bir temsildir.[53]

5. "لئن بسطت uzatsan bile" sözü ile "ما انا بباسط يدي Ben el uzatacak değilim" sözü arasında tıbâk-ı selb vardır.

FAYDALI BİLGİLER

1. Herhangi bir kimseyi bir yerden nefy etmek, onu sürgün etmek, kovmak ve uzaklaştırmak şeklinde olabileceği gibi, hapsetmekle de olabilir. Bunun içindir ki Mâlik (r.a.) şöyle der: Nefy, hapsetmek demektir. Zira hapsedilen şahıs, geniş dünyadandır bir dünyaya sürgün edilir. Nitekim, hapishanede bulunan şâir şöyle demiştir:

خرجنا عن الدنيا وعن وصل اهلها فلسنا من الأحيا ولسنا من الموتى

اذا جاءنا السجان يوما لحاجة عجبنا وقلنا جاء هذه من الدنيا

Dünyadan ve orada yaşayanlardan ilgiyi kestik. Biz ne dirilerdeniz, ne de ölülerden. Herhangi bir ihtiyaç için bize bir gün gardiyan geldiğinde, hayret eder ve "Bu adam dünyadan geldi" deriz.[54]

2. Bu sûrenin 38. âyetinde, erkek hırsız kadın hırsızdan önce zikredilmiş, Nûr sûresinin 2. âyetinde الزانية والزاني فاجلدوا buyurularak, zina eden kadın zina eden erkekten önce zikredilmiştir. Bunun sırrı şudur: Hırsızlığa, erkek kadından daha cür'etlidir, dolayısıyla erkek önce zikredilmiştir. Kadının zina etmesi ise daha çirkin ve daha kötüdür. Dolayısıyla, onlardan herbirinin bu şekilde getirilmesi makama uygun düşmüştür:

53 el-Keşşâf, 1/ 488.
54 Fahr-ı Râzî, 11/216.

3. Asmaî şöyle der: Bir gün, السارق والسارقه âyetini okudum. Sonunu sehven "والله عزيز حكيم Allah izzet ve hikmet sahibidir" yerine "والله غفور رحيم Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir" şeklinde okudum. Yanımda bir bedevî vardı. Bana, "Bu kimin sözüdür" diye sordu. Ben: "Allah kelamıdır" dedim. Bedevî: "Hayır, bu, Allah kelamı olamaz, âyeti bir daha oku bakalım" dedi. Âyeti dikkatle tekrarlayınca, doğru olarak والله عزيز حكيم şeklinde okudum. Bedevî: "Evet, işte bu, Allah kelamıdır" dedi. Ben: "Kur'ân okumasını biliyor musun?" diye sordum. Bedevî: "Hayır" dedi. Ben: "Öyleyse hata ettiğimi nereden anladın?" diye sordum. Bedevî: "Bre adam, Allah izzet sahibi oldu, hükmetti ve kesti. Eğer bağışlasa ve merhamet etseydi, elbette kesmezdi" dedi.[55]

4. Yüce şeriatı inkâr edenlerden biri, az bir mal çalan hırsızın elinin kesilmesine itiraz etti ve bu hususta aşağıdaki şiiri söyledi:

يد بخمس مئين عسجد ودين ... ما بالها قطعت في ربع دينار؟

تحكم ما لنا الا السكوت له ... وان نعوذ بمولانا من النار

Kasten kesildiği takdirde beşyüzlerce altınla diyeti ödenen el, dinarın dörtte biri kadar az bir malı çalınca nasıl kesilir? Bu, bir zulümdür. Bizim, sadece susmak ve ateşten, Mevlâmıza sağınmaktan başka çaremiz yoktur. İlim adamlarından biri ona şöyle cevap verdi:

عز الامانة اغلاها وارخصها ... ذل الخيانة فافهم حكمة الباري

El, emin iken değeri yüksekti. Eminlik onun değerini arttırmıştı. Hainlik edince değeri düştü, yani, hıyanet zilleti onun değerini düşürdü. Yaratanın hikmetini anla.

Ne doğru söz!

HIRSIZIN ELİNİN KESİLMESİ HUSUSUNDA BİR KAÇ SÖZ

Batılı bazı kimseler, hırsızın elini kestiği için İslâm şeriatını ayıplar, bu cezanın medenî toplumlara yakışmayacak derecede ağır olduğunu iddia eder ve hırsızı caydırmak için hapis cezası vermenin yeterli olduğunu söylerler. Selim bir mantığa dayanmayan bu felsefe neticesinde suçlar artmış, terör olayları çoğalmıştır. Hapishaneler suçlular ve emniyet ve sükûnu tehdit eden teröristlerle dolmuştur. Hırsız, hiçbir şeyden korkmadan emniyet ve sükûnet içinde hırsızlığını yapar. Sadece hapishane korkusu vardır. Orada da, yeme ve giyme ihtiyaçları temin edilir. Beşerî kanunun takdir ettiği ceza süresini bitirdikten sonra oradan çıkar. Şüphesiz ki böyle bir kimse, suç işlemeye daha eğilimli olur ve daha rahat kötülük yapabilir. Günden güne suç sayısının artmasıyla ilgili okuduklarımız ve işittiklerimiz bu tezimizin doğruluğunu vurgular. Bu da, beşerî aklın bu tehlikeli hastalıkları tedavî edecek faydalı ve şifalı ilacı elde etme hususundaki kusurundan kaynaklanmaktadır. İslâm'a gelince, o, kötülüğü kökünden söküp atmıştır. Kesilen tek bir el, suçluları caydırmak için yeterlidir. Bu ne hikmetli kanun!

55 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 2/354.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ
لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا
آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ ۛ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا
سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ ۖ
يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ ۖ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ
هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا ۚ وَمَنْ يُرِدِ
اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ۚ لَهُمْ فِي
الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾
سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ ۚ فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُمْ
بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ ۖ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ
شَيْئًا ۖ وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَاةُ
فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ ۚ وَمَا أُولَٰئِكَ
بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ۚ يَحْكُمُ
بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ
وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا
عَلَيْهِ شُهَدَاءَ ۚ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا
بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ
فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ
فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ
بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ

قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُ وَمَنْ
لَّمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾
وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
مِنَ التَّوْرَاةِ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا
لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَاةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾
وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَن لَّمْ يَحْكُم
بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ
الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا
عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ
عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا
وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ
فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم
بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ
وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَن بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ
إِلَيْكَ فَإِن تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ
ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾ أَفَحُكْمَ
الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

41. Ey Rasul! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyle "inandık" diyen kimselerden ve Yahudilerden küfür içinde koşuşanlar seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler, ve sana gelmeyen kimselere kulak verirler, kelimeleri, yerlerinden kaydırıp değiştirirler. "Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının!" derler. Allah bir kimseyi şaşkınlığa düşürmek isterse, sen Allah'a karşı,

onun lehine hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada rezillik vardır ve ahirette onlara mahsus büyük bir azap vardır.

42. Hep yalana kulak verir, çok haram yerler. Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah âdil olanları sever.

43. İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da, sonra verdiğin hükümden yüz çevirip gidiyorlar? Onlar inanmış kimseler değildir.

44. Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini Allah'a vermiş peygamberler onunla, Yahudiler arasında hükmederlerdi. Allah'ın Kitab'ını korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zâhidler ve bilginler de onunla hükmederlerdi. Hepsi ona şahidlerdi. Şu halde, insanlardan korkmayın, benden korkun, âyetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.

45. Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş. Yaralar da kısastır. Kim bunu bağışlarsa kendisi için o kefaret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir.

46. Kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzerine, Meryem oğlu İsa'yı arkalarından gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nur bulunmak, önündeki Tevrat'ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidâyet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik.

47. İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdiği ile hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fâsıklardır.

48. Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı gönderdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet, sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma. Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı, fakat size verdiği şeyde sizi denemek için böyle yaptı. Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü

Allah'adır. Artık size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri O haber verecektir.

49. Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et. Eğer yüz çevirirlerse bil ki Allah bazı günahları sebebiyle başlarına mutlak bir musibet getirmek istiyor. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır.

50. Yoksa onlar (İslâm öncesi) Câhiliyyet idâresini mi arıyorlar? İyi anlayan bir topluma göre, hükümrânlığı Allah'tan daha güzel kim vardır?

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Adem (a.s.)'in iki oğlunun kıssasını, kıskançlık ve zulüm sebebiyle kardeşin kardeşi öldürme cür'etini, hırsızlık ve soygunla ilgili hükümleri anlattıktan sonra, burada da münafık ve Yahudilerin Peygamber'e (s.a.v.) karşı kıskançlıklarını, peygamberin (s.a.v.) ve Ashâbının başına felaketlerin gelmesini beklediklerini anlattı. Rasulullah (s.a.v.)'a, insanlık düşmanlarından gelecek eziyetlere üzülmemesini emretti. Çünkü Allah, Rasulünü düşmanların şerrinden koruyacak ve onların tuzağından kurtaracaktı. Bundan sonra da Yüce Allah, Tevrat'ta indirdiği nurânî hükümleri açıkladı.

KELİMELERİN İZAHI

يحزنك : Seni üzer. Hüzün ve hazen her ikisi de sevincin zıddı olup üzülmek demektir.

السحت: Suht, haram manasınadır. İtaatların sevabını yok edip kökünü kestiği için harama bu isim verilmiştir. Suht aslında helak manasınadır. Nitekim âyet-i kerîmede "فيسحتكم بعذاب sonra o bir azap ile sizi yok edip kökünüzü keser,"[56] buyurmuştur.

الأخبار : Ahbâr, âlim manasına gelen "حبر çoğuludur. Güzelleştirmek manasına gelen "تحبير" mastarından alınmıştır.

قفينا : Arkalarından gönderdik.

مهيمنا : Müheymin, bir şeyi gözetleyen ve koruyan demektir. "Bir şeyi gözetledi" manasına gelen هيمن عليه den alınmıştır. "Bir şeyden yüksek olan" manasına da gelir.[57]

56 Tâhâ Sûresi, 20/61.
57 Kurtubî, 6/210.

شرعة : Şir'a, sünnet ve yol demektir. Bir kimse başkaları için çığır açtığında شرع لهم denir.

منهاجا : Minhâc, açık yol manasınadır

NÜZÛL SEBEBİ

Berâ b. Âzib'tan rivâyet edildiğine göre, tahmîm cezasına[58] çarptırılarak kırbaçlanan bir Yahudi, teşhir edilmek üzere hayvan üzerinde dolaştırılırken Rasulullah (s.a.v.)'ın yanından geçirildi. Rasulullah (s.a.v.) onları çağırdı ve:"Kitabınızda, zina edenin cezasını bu şekilde mi buluyorsunuz? diye sordu. Yahudiler, "Evet" dediler. Sonra Rasulullah (s.a.v.) onların âlimlerinden bir adamı çağırdı ve ona: Musa (a.s.)'ya Tevrat'ı indiren Allah aşkına doğru söyle, kitabınızda, zina edenin cezasını bu şekilde mi buluyorsunuz? diye sordu. Adam şöyle dedi: Hayır. Böyle yemin verdirmeseydin söylemezdim. Kitapta recim cezası buluyoruz. Fakat bu suç, ileri gelenlerimiz arasında çoğaldı. Biz, ileri gelenlerimizi yakaladığımızda onlara ceza vermez olduk. Zayıfları yakaladığımızda onlara cezayı uyguladık. Bunun doğru olmadığını görünce dedik ki: Gelin, öyle bir ceza koyalım ki, bunu hem ileri gelenlere, hem de halka uygulayabilelim. Böylece recm yerine, tahmîm ve sopa vurma üzerinde ittifak ettik. Bunu işiten Rasulullah (s.a.v.) "Ey Allahım! Yahudiler senin emrini terkettikten sonra onu ilk defa uygulayan benim, diyerek Yahudinin recmedilmesini emretti ve Yahudi recmedildi. Bunun üzerine Yüce Allah يا أيها الرسول لا يحزنك الذين يسارعون في الكفر ... إن اوتيتم هذا فخذوه Ey Rasul! Yahudilerden küfür içinde koşanlar seni üzmesin.. size tahmîm cezası verilirse onu alınız" âyetini indirdi. Yahudiler şöyle diyorlardı: "Muhammed'e gidin. Eğer size tahmîm ve sopa vurma cezasını emrederse onu uygulayın. Yok, eğer recme fetvâ verirse ondan sakınınız.[59]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

41. يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ Âyet, teselli yoluyla Rasulullah (s.a.v.)'a hitap etmektedir. Yani, Ey Muhammed! yarışırcasına küfre doğru koşan ve hızla küfre düşenlerin yaptıklarından etkilenip de üzülme. مِنْ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ İmanları ağızlarından öte geçmeyen münafıklar, dilleriyle "inandık" derler, halbuki kalpleri inkâr etmektedir. وَمِنْ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ Yahudiler de, yalan ve batıl sözlere aşırı derecede kulak verirler ve âlimlerinin Allah'a karşı yaptıkları iftirayı ve kitabında yaptıkları tahrifi hemen kabul ederler. سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ Onlar, kibir, aşırı kin ve düşmanlıklarından dolayı senin

58 Tahmîm: Zina eden kimseye liflerden örülmüş, ziftlenmiş bir kamçı ile kırk kamçı vurma, yüzünü karalama ve eşeğe tersine bindirip dolaştırarak teşhir etme cezasıdır.

59 Müslim, Hudûd, 28.

meclisine gelmeyen diğer bir kavmin sözlerini kabulde de aşırı giderler. Rasulullah (s.a.v.)'ın meclisine gelmeyenler Hayber Yahudileri, yalan ve batıl sözleri dinleyenler de Kureyzaoğulları'dır. يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ Kelimeleri, Allah'ın yerleştirdiği yerlerinden kaydırıp uzaklaştırırlar. Yani Allah'ın hükümlerini tahrif ederler ve onları başka hükümlerle değiştirirler. İbn Abbas şöyle der: Kelimelerden maksat, Allah'ın Tevrat'taki hükümleridir. Yahudiler recm hükmünü, sopa ve tahmîm (yani yüz karartma) cezası ile değiştirdiler.[60] يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا Yahudiler diyorlar ki: Muhammed size, sopa vurmayı emrederse kabul edin. Eğer recmetmeyi emrederse kabul etmeyin. Yüce Allah onların bu davranışlarını reddederek şöyle buyurdu: وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا Allah kimin kâfir ve sapık olmasını isterse, hiç kimse bunu ondan defedemez. أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ Onlar öyle kimselerdir ki, yaptıklarının çirkinliği ve tercihlerinin kötülüğü yüzünden Allah onların kalplerini inkâr ve sapıklık kirinden temizlemek istemiştir. لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ" Dünyada Yahudiler için zillet ve rezillik ahirette ise büyük bir azap vardır. O da Cehennem ateşinde ebedi kalmaktır. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyet, Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli etmek, Yahudilerin küfre koşmalarından duyduğu üzüntüyü hafifletmek ve onların kurtuluşa ereceklerinden ümidini kesmek için inmiştir.[61]

42. سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ Mânâyı pekiştirmek ve olayın büyüklüğünü ifade etmek için âyet tekrar edildi. Yani yalan ve batıla aşırı derecede kulak verirler, rüşvet, faiz ve benzeri haram şeyleri çok yerler. فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ Ey Muhammed! Aralarında meydana gelen anlaşmazlıklarda senin hakemlik etmeni isterlerse, aralarında hüküm vermek veya onlardan yüz çevirmek hususunda serbestsin. İbn Kesîr şöyle der: Eğer senin hakemliğine başvurmak üzere gelirlerse, onların arasında hükmetmemende bir sakınca yoktur. Çünkü onlar, hakka tâbi olmak maksadıyle senin hakemliğine baş vurmuyorlar. Bilakis, kendi arzularına uygun olana uymak istiyorlar.[62] وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiç bir zarar vermezler. Çünkü Allah insanlara karşı seni korur ve muhafaza eder. وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ Eğer onların arasında hüküm verirsen, her ne kadar onlar adaletle yolundan çıkmış zalim kimseler iseler de, aralarında hak ve adaletle hüküm ver. Çünkü Allah adaletli olanları sever. Bundan sonra Yüce Allah, Yahudilerin Tevrat'ın hükümlerine muhalefetlerini kınayarak şöyle buyurdu:

43. وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَاةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ Ey Muhammed! İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu, onu görüp de amel etmedikleri halde o Yahudiler seni nasıl hakem kılıyor ve hükmüne razı oluyorlar?! Fahr-i Râzî şöyle der: Bu âyet

60 Ebû Hayyân, el-Bahr, 3/488.
61 Ebû Hayyân, el-Bahr, 3/488.
62 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/519.

Hz. Peygamberi (s.a.v.), Yahudilerin kendisini hakem tayin etmelerinden dolayı, aşırı derecede hayrete düşürmeyi ifade eder. Çünkü Yahudiler Tevrat'ta, zina edene verilecek cezayı bildikleri halde o hükmü bırakıp Rasulullah (s.a.v.)'ı hakem tayin ediyorlardı. Böylece, daha hafif ceza almak için, hak olduğuna inandıkları hükmü bırakıyor ve batıl (!) olduğuna inandıkları hükme gidiyorlardı. İşte bu şekilde, cehaletleri ve inatları ortaya çıkmış oldu.[63] ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ Onlar hakkı apaçık gördükten sonra, senin kendi kitaplarına da uygun olarak verdiğin hükmünden yüz çevirirler. Onlar mü'min değillerdir. Çünkü kendi kitapları Tevrat'a inanmıyorlar. Ondan vesenin ona uygun düşen hükmünden yüz çeviriyorlar. et-Teshîl yazarı şöyle der: Bu âyet onları susturur. Çünkü Allah'ın kitabına muhalefet eden ve onu değiştiren kimsenin, mü'min olduğunu söylemesi, boş bir iddiadır.[64] Sonra Yüce Allah, Tevrat'ın nur ve ziya olduğunu bildirerek onu övdü ve şöyle buyurdu:

44. إِنَّا أَنزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ Biz Musa'ya Tevrat'ı indirdik. Onda apaçık bir beyân ve parlak bir nur vardır. O nur, kapalı olan hükümleri açıklar. يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا İsrailoğullarının Allah'ın emirlerine boyun peygamberleri, Tevrat'ın hükmünden çıkmayan onu değiştirip tahrif etmeyen Yahudiler arasında o Tevrat'la hüküm verirler. وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ Yahudilerin âlimleri ve fakîhleri, Allah'ın kendilerine, kitabını tahriften ve zâyi etmekten korumalarını emretmesi sebebiyle Tevrat'la hüküm verirlerdi. Hepsi de, Kitabın değiştirilip tahrif edilmemesi için birer gözetleyici idiler. فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِي Ey Yahudi âlimleri! Hz. Muhammed'in vasfına dair elini de bulunan âyetleri ve recm âyetini açıklama hususunda insanlardan korkmayın. Bilakis onları gizlediğiniz takdirde benden korkun. وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا Âyetlerimizi rüşvet, makam ve basit menfaat gibi geçici dünya malı ile değiştirmeyin. وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ Kim olursa olsun, Allah'ın şeriatı ile hükmetmeyen kâfirdir. Zemahşerî şöyle der: Kim Allah'ın indirdiği hükümleri küçümser de onlarla hükmetmezse onlar kâfirler, zalimler ve fasıklardır. Bu âyet, onların küfürde aşırı gittiklerini gösterir. Çünkü onlar alay ettikleri ve küçümsedikleri için Allah'ın âyetlerine haksızlık ettiler ve başka şeylerle hükmederek inat gösterdiler.[65] Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyetin akışından, her ne kadar hitabın Yahudilere ait olduğu anlaşılsa da, âyet Yahudiler ve diğer insanlar hakkında umumîdir.[66] Kâfirler hakkında gelen her âyet, âsi mü'minleri de içine alır.

45. وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنفَ بِالْأَنفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ Tevrat'ta Yahudilere şunları farz kıldık: Can karşılığı can alınır. Haksız

63 Fahr-ı Râzî. 11/236.
64 et-Teshîl, 1/178.
65 el-Keşşâf, 1/496.
66 Ebû Hayyân, el-Bahr, 3/492.

yere çıkarılan göze karşılık göz çıkarılır. Zulmen kesilen buruna karşılık burun, kulağa karşılık da kulak kesilir. Dişe karşılık diş sökülür. Yaralar da kısastır. Yani yaralayanın, yaralıda meydana getirdiği yaranın benzeri, onda da meydana getirilerek kısas yapılır. Bu uygulama, misli ile cezalandırmanın mümkün olduğu ve uygulandığı takdirde ölüm tehlikesi olmayan yaralamalarda yapılır. فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ Kim kısası bağışlarsa, bu, kendisi için bir kefaret olur. İbn Abbas şöyle der: "Kim suçluyu affeder ve onu bağışlarsa, bu, suçlu için bir kefaret, kısas hakkına sahip olan için de bir sevaptır"[67] Taberî şöyle der: Hak sahiplerinden kim hakkını bağışlar ve affederse, bu kendisi için, bir kefaret olur. Affettiği ve hakkından vazgeçtiği için Allah onun günahlarını bağışlar.[68] وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, Allah'ın şeriatına muhalefetten dolayı, onlar koyu zalim olurlar.

46. وَقَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَاةِ İsa b. Meryem'i de peygamberlerin izlerinden yürüttük. Onu peygamberlerin arkasından daha önce gelmiş olan Tevratı tasdik edici olarak gönderdik. وَآتَيْنَاهُ الإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ Biz İsa'ya İncil'i indirdik. Onda hakka götüren bir rehberlik ve şüpheleri gidermek için, ışığından istifade edilen bir nur vardır. وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَاةِ Aynı zamanda o, Tevrat'ın Allah katından geldiğini itiraf ve tasdik eder. Bu cümlenin tekrar edilmesi, konuyu daha fazla açıklamak içindir. وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ O, sakınanlar için bir rehber ve öğüt vericidir.

47. وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الإِنجِيلِ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فِيهِ İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdiği hükümlerle hükmetsinler. Yani biz, Meryem oğlu İsa'ya İncil'i gönderdik ve ona ve peşinden gidenlere İncil'le hükmetmesini emrettik. وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar imandan ve Allah'a itaattan çıkan azgınlardır.

48. وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ Ey Muhammed, sana da adaletle ve tam bir doğrulukla Kur'ân'ı indirdik. مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ Kur'ân kendisinden önce gelmiş olan semâvî kitapları tasdik edici, koruyucu ve onlara hâkim olarak inmiştir. Zemahşerî şöyle der: "Kur'ân" diğer kitapları gözetleyici olarak inmiştir. Çünkü Kur'ân onların varlıkları ve doğrulukları hakkında şahitlik eder.[69] İbn Kesîr şöyle der: Müheymin ismi bu manaları kapsamaktadır. Yani Kur'ân emindir, şahittir ve kendisinden önceki bütün kitaplara hâkimdir. Allah, önceki kitapların güzelliklerini bunda toplamıştır. Ayrıca ona diğer kitaplarda bulunmayan yüce vasıflar vermiştir.[70]

---

67 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/522.
68 Taberî, 10/369.
69 el-Keşşâf, 1/497.
70 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/524.

فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ Ey Muhammed, insanlar arasında, Allah'ın sana bu yüce kitapta indirdiği hükümlerle hükmet. وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ Sana gelen bu Kur'ân'ı bırakıp da, onların kötü maksatlarına uygun hareket etme. İbn Kesîr şöyle der: Yani, Allah'ın sana emrettiği haktan ayrılıp da, bu câhil bedbahtların arzularına uyma.[71] لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا Her ümmete bir şeriat ve kendilerine mahsus apaçık bir yol verdik. Ebû Hayyân şöyle der: Yahudilerin bir şeriatı ve bir yolu vardır. Hıristiyanların da öyledir. Farklılık sadece şer'î hükümlerdedir. İnanılacak şeyler ise, bütün insanlar içindir. Bunlar da tek Allah inancı, peygamberlere, bütün kitaplara ve onların kapsadığı kıyamet ve cezaya iman etmektir.[72] وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً Allah isteseydi, bütün insanları bir din ve bir şeriat üzerinde toplardı. Bu şeriatların hiçbiri diğerinin hükmünü kaldırmazdı. وَلَكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ Fakat, Allah kullarını imtihan etmek için muhtelif şeriatler gönderdir ki, kullar Allah'ın hükmüne boyun mu eğecekler, yoksa ondan yüz mü çevirecekler, ortaya çıksın. Yani Allah itaat edenle isyan edeni görmek için, şeriatları farklı kıldı. فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ Öyleyse sizin için hayırlı olan, Allah'a itaata ve şeriatını uygulamaya koşunuz. إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ Ey insanlar! Kıyamet gününde hepinizin dönüşü ve gidişi Allah'adır. Din hususunda ihtilaf ettiğiniz şeyleri size bildirecek ve amellerinizin karşılığını verecektir.

49. وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ Ehl-i Kitap arasında da bu Kur'ân'la hükmet. Onların batıl arzularına uyma. وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَن بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ O düşmanların, seni Allah'ın şeriatından döndürmelerinden sakın. Çünkü onlar yalancılar, kâfirler ve hainlerdir. فَإِن تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ Allah'ın indirdiği ile hükmetmekten yüz çevirir de, başka şeyle hükmetmek isterlerse, bil ki ey Muhammed, Allah, ancak bazı suçları yüzünden onları cezalandırmak istemektedir. وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ İnsanlardan birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır. Yani insanlardan çoğu Rablerine itaattan çıkmışlardır: Hakka muhalefet etmekte olup devamlı masiyet işlemektedirler.

50. أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ Yoksa onlar Câhiliyyet kanununu mu istiyorlar? Buradaki istifham inkâr ve kınama ifade eder. Yani, onlar senin verdiğin hükmü kabul etmeyip Allah'ın hükmünden yüz çevirerek Câhiliyyet kânununu mu istiyorlar?!.. وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ Yüce ve hikmet sahibi olan Allah'a inanan bir kavim için, Allah'tan daha âdil hüküm veren, O'ndan daha doğru beyânda bulunan ve O'ndan daha sağlam kanun koyan kim vardır!?..

---

71 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/524.
72 el-Bahr, 3/502.

EDEBÎ SANATLAR

1. "يا أيها الرسول Ey Rasul". Burada "Rasul" lafzı ile hitap etmesi, Hz. Peygamber'i şereflendirmek ve yüceltmek içindir.

2. "يسارعون في الكفر Küfürde yarışıyorlar". Bu cümlede إلى harf-i ceri yerine في harf-i cerinin tercih edilmesi, onların, ayrılamayacak bir şekilde küfrün içine yerleştiklerine ve yarışmakla sadece küfür çeşitlerinin birinden diğerine geçtiklerine işaret eder.[73]

3. سماعون للكذب Burada فعال kalıbı mübâlağa ifade eder. Yani, onlar yalana aşırı derecede kulak verirler.

4. "لهم في الدنيا خزى Dünyada onlar için rezillik vardır" Burada خزى kelimesinin nekre olarak getırilmesi, rezilliğin büyüklüğünü ifade eder. ولهم في الآخرة de, لهم lafzının tekrar edilmesi ise, daha fazla açıklamak ve vurgulamak içindir. الدنيا ve الآخرة kelimeleri arasında da tıbâk vardır.

5. "وكيف يحكمونك Seni nasıl hakem kılıyorlar?!" Yahudilerin Rasulullah'a (s.a.v.) ve onun getirdiği kitaba inanmadıkları halde onu hakem kılmalarının şaşılacak bir şey olduğunu ifade eder.

6. "وما اولئك بالمؤمنين Onlar mü'min değillerdir" Burada, uzak için kullanılan işaret isminin gelmesi, onların kibir ve gururda ne kadar ileri gittiklerini bildirir.

7. "فلا تخشوا الناس İnsanlardan korkmayın" Bu hitap, Yahudilerin ileri gelenlerine ve âlimlerinedir. Üçüncü şahıs fiilinden, ikinci şahsa dönüş vardır. Aslı فلا يخشوا korkmasınlar şeklindedir.

8. "فاستبقوا الخيرات Hayır işlerde yarışınız", Burada istiâre vardır. Çünkü hayırda yarışanlar, at üzerinde yarışanlara benzetilmiştir. Zira yarışanların herbiri, hedefe ulaşmak için arkadaşı ile yarış eder.[74]

FAYDALI BİLGİLER

Fahr-ı Râzî şöyle der: Yüce Allah Hz. Muhammed (s.a.v.)'e bir çok yerde "ey Nebî" lafzı ile hitap etti. "Ey Rasul" lafzı ile ise sadece iki yerde hitap etti. Bunlardan biri, "Ey Rasul! İnkârda yarışanlar seni üzmesin"[75] meâlindeki âyet, ikincisi ise yine bu sûrede bulunan, "Ey Rasul, Rabbin'den sana indirileni tebliğ et"[76] meâlindeki âyettir. Bu hitâp, şüphesiz şereflendirme ve yüceltme hitâbıdır.[77]

73 Ebussuûd, 2/27.
74 Telhîsu'l-Beyân, s. 31.
75 Mâide sûresi, 5/41.
76 Mâide sûresi 5/67.
77 Fahr-ı Râzî, 11/231.

BİR UYARI

Allah kabrini nur etsin, İslâm Şehidi Seyyid Kutub, Fî Zılâli'l-Kur'ân adlı tefsirinde şöyle der: "أفحكم الجاهلية يبغون Yoksa onlar Câhiliyyet kanununu mu istiyorlar?!" Kur'ân'ın bu beliğ metni ışığında diyebiliriz ki, Câhiliyye kanunu, insanın insana hükmetmesi, insanın insana kulluk etmesi, Allah'ın ilahlığını bırakması ve O'na kulluk etmeyerek başkasına kulluk etmesidir. Şüphesiz bu bir yol ayrımıdır. Ya Allah'ın kanunu, veya beşer kanunu... Bunun ortası ve alternatifi yoktur. İnsan hayatında ya Allah'ın kanunu uygulanır veya insanların yaptığı kanun, hevâ ve heves kanunu ve Allah'tan başkasına kulluk metodu uygulanır. Câhiliyyet dönemi, belirli bir zaman kesimi değildir. O öyle bir durumdur ki, dün vardı, bugün vardır, yarın da var olacaktır. İnsanlar ya Allah'ın şeriatı ile hükmeder, onu kabul eder ve ona tam manasıyla teslim olurlar, ki bu takdirde onlar müslüman olurlar, veya beşerin koyduğu kanunla hükmederler, ki, bu takdirde de onlar Câhiliyye dönemini yaşamış ve Allah'ın şeriatından çıkmış olurlar.[78]

78 Fî Zılâli'l-Kur'ân, 6/183 (özetlenerek alanmıştır).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ ۘ بَعْضُهُمْ
أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ
نَخْشَىٰ أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ ۚ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ
فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ
آمَنُوا أَهَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ ۙ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ ۚ حَبِطَتْ
أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ
عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ ۖ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ ۖ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ
لَائِمٍ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾
إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ
آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ
قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾
وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِاللَّهِ
وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾ قُلْ
هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ ۚ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ
وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ ۚ أُولَٰئِكَ شَرٌّ
مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾ وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا

وَقَدْ دَّخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ ۗ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾
وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ
لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ
عَن قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾
وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ ۚ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا ۘ بَلْ
يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم
مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۚ وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۚ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا
اللَّهُ ۙ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا ۚ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾
وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ
وَالْإِنجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِم مِّن رَّبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِن فَوْقِهِمْ
وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِم ۚ مِّنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ سَاءَ
مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

51. Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Zira onlar birbinin dostudurlar. İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez.

52. Kalplerinde hastalık bulunanların: "Başımıza bir felaketin gelmesinden korkuyoruz" diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Umulur ki Allah bir fetih, yahut katından birşey getirecek de onlar, içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olacaklardır.

53. İman edenler: "Bunlar mıdır sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle yemin edenler?" diyeceklerdir. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir de kaybedenlerden olmuşlardır.

54. Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah sevdiği ve kendisini seven, mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. Bunlar Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın, dileğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir.

55. Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Rasulü'dür, iman edenlerdir, onlar Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan ve zekatı verenlerdir.

56. Kim Allah'ı, Rasulü'nü ve iman edenleri dost edinirse bilsin ki üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır.

57. Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine Kitab verilenlerden dininizi alaya ve eğlence konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin. Eğer mü'minler iseniz, Allah'tan korkun.

58. Namaza çağırdınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, onların düşünemeyen bir toplum olmalarındandır.

59. Ey Kitab Ehli! Yalnızca Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilene inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz? Oysa çoğunuz yoldan çıkmış kimselersiniz.

60. De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allah'ın lanetlediği ve gazab ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve tağûta tapanlar çıkardığı kimseler, işte bunlar, yeri daha kötü olan ve doğru yoldan daha ziyade sapmış bulunanlardır.

61. Yanınıza inkârla girip yine inkârla çıktıkları halde size geldiklerinde "inandık" derler. Allah gizlediklerini daha iyi bilmektedir.

62. Onlardan birçoğunun günah, haksızlık ve haram yemede yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları ne kadar kötüdür!

63. Din adamları ve âlimleri onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya! İşledikleri ne kötüdür!

64. Yahudiler: "Allah'ın eli bağlıdır" dediler. Hay dediği yüzünden eli bağlanası ve lanet olası! Bilakis, Allah'ın eli açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana Rabbin'den indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır.

Aralarına, kıyamete kadar düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar, Allah ise bozguncuları sevmez.

65. Eğer Ehl-i Kitap iman edip sakınsalardı, herhalde günahlarını örter ve onları nimeti bol Cennetlere sokardık.

66. Eğer onlar Tevrat'ı İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi. Onlardan aşırılığa kaçmayan bir zümre vardır, fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Ehl-i Kitabın Tevrat ve İncil ile amel etmeyi bıraktıklarını anlattı ve onların kâfir, zalim ve fâsık olduklarına hükmetti. Bu âyetlerde de Yahudi ve Hıristiyanlarla dostluk kurmaktan sakındırdı. Daha sonra da Yahudilerin işledikleri suçları saydı ve çirkin söz ve fiillerle Yüce Allah'ın itham ettiklerini anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

دائرة : Dâire, zamanın başa getirdiği olaylar ve musibetler manasına gelen دوائر kelimesinin tekilidir. Şâir şöyle der:

ترد عنك القدر المقدورا ودائرت الدهر ان تدورا

Sen takdir edilen kaderi kendinden çevirmeye ve zamanın musibetlerinin gelmesine mâni olmaya çalışıyorsun.

حبطت : "Boşa gitti" demektir.

تنقمون : Tenkit ediyor ve ayıplıyorsunuz.

السحت: Suht, haram demektir. Daha önce geçmiştir.

مغلولة : Mağlûle, bağlanmış demektir. غل Ele vurulan kelepçedir. Burada cimrilikten kinayedir. Bir kimse başkasının eline kelepçe vurduğunda غله denir.

اطفأها : Onu söndürdü demektir. İtfâ, yerinde bir iz kalmayacak şekilde söndürmek manasınadır.

مقتصدة: Mukteside; aşırı olmayan, dengeli manasınadır. Denge manasına gelen "قصد" kökündendir

NÜZÛL SEBEBİ

a) İbn Abbas şöyle der: Rifâa b. Zeyd ve Süveyd b. Hâris müslüman olduklarını açıklamışlar, sonra da münafık olmuşlardı. Müslümanlar'dan bazıları onlarla dostluk kurmuşlardı. Bunun üzerine Yüce Allah: "يا أيها الذين آمنوا لا تتخذوا الذين اتخذوا دينكم هزوا ولعبا... Ey iman edenler! Dininizi alay ve eğlence konusu edinenleri dost edinmeyin" âyetini indirdi.[79]

b) İbn Abbas şöyle der: Yahudilerden bir grup Rasulullah (s.a.v.)'a gelerek peygamberlerden hangisine inandığını sordular. Rasulullah (s.a.v.) şöyle cevap verdi: "Biz Allah'a, bize indirilen kitaba, İbrahim ve İsmail (a.s.)'e indirilenlere iman ettik" âyetini "ونحن له مسلمون Biz ona teslim olanlarız,"[80] kadar okudu. Âyette Hz. İsa'nın adı geçince, onun peygamberliğini inkâr ettiler ve şöyle dediler: Allah'a andolsun ki, dünya ve ahirette sizden daha az nasibi olan din mensubu tanımıyoruz. Sizin dininizden daha kötü bir din de bilmiyoruz. Bunun üzerine Yüce Allah: "قل هل أنبئكم بشر من ذلك مثوبة عند الله De ki, Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi?" âyetini indirdi.[81]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

51. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Yüce Allah mü'minlere, Yahudi ve Hıristiyanlarla dost olmayı yasakladı. Onlara yardım etmeyi, onlardan yardım istemeyi, onlarla aynı safta bulunmayı ve onlarla mü'minler gibi haşir-neşir olmayı yasakladı.[82] بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ Onlar, birbirlerinin dostlarıdır. İnkâr ve sapıklıkta birleştikleri için, mü'minlere karşı bir el gibidirler. Küfür, tek bir millettir. وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ Sizden kim onlarla dost olursa, o onlardandır. Onlar hakkındaki hüküm ne ise, onun hakkındaki hüküm de odur. Zemahşerî şöyle der: Bu, mü'minlerin, dine muhâlif olan kimselerden uzak durmalarını ve onlardan ayrılmalarını sağlamak için, Allah'ın sert ve şiddetli bir emridir. Nitekim Rasulullah (a.s.v.): لا تراءى نارا هما Onların ateşi birbirini görmesin[83], yani bir araya gelmesinler, buyurmuştur. إِنَّ اللَّهَ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ Şüphesiz Allah, zalim kavme iman nasip etmez.

52. فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ Abdullah b. Übeyy b. Selûl ve arkadaşları gibi, kalplerinde şüphe ve nifâk hastalığı bulunanların, Yahudi ve Hıristiyanlarla

79 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, s. 114.
80 Bakara sûresi, 2/136.
81 Kurtubî, 2/233; Mecmau'l-Beyân, 3/214.
82 el-Bahr, 3/507.
83 Nesâî, Kasame, 27; Keşşaf, 1/499.

dost olma ve yardımlaşma hususunda yarıştıklarını görürsün. يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ Kâfirlerle kurdukları dostluktan dolayı mazeret beyân ederek:" Zamanın getireceği musibet ve kötülüklerden ve Yahudilerin müslümanlara karşı zafer kazanmasından, dolayısıyle Muhammed'in işinin eksik kalmasından korktuğumuz için böyle yapıyoruz" derler. Yüce Allah onların batıl iddiaları reddederek şöyle buyurdu: فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ Umulur ki Allah bir fetih, yahut katından bir emir getirir de, فَيُصْبِحُوا عَلَى مَا أَسَرُّوا فِي أَنفُسِهِمْ نَادِمِينَ münafıklar, içlerinde gizledikleri şeyden, yani Allah düşman Yahudi ve Hıristiyanlarla dostluk kurmaktan pişmanlık duyarlar. Âyette geçen fetihten maksat, Mekke'nin fethidir.[84] Bu âyet, Yüce Allah'ın fetih ve zafer vaadetmesi sebebiyle Peygamber (s.a.v.) için bir müjdedir. "Katından bir emir getirir"den maksat, "kalplerine korku salmak gibi" katından bir emirle onları helak eder. Bunun için herhangi bir mahluku vasıta olarak kullanmaz. Nitekim Nadîroğullarına böyle yapmıştır.

53. وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ Allah münafıkların sırlarını ortaya çıkardığı zaman, mü'minler onların haline şaşarak şöyle der: Ey Yahudiler! Size yardım ederek sizinle beraber olacaklarına dair bütün güçleriyle yemin edenler bunlar mı? Nitekim Yüce Allah onların şöyle dediklerini nakleder: وإن قوتلتم لننصرنكم Eğer savaşa tutuşursanız, size mutlaka yardım ederiz"[85] حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ Nifâkları sebebiyle amelleri boşa gitti de hem dünyada hem de ahirette hüsrana uğrayanlar oldular.

54. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ Ey mü'minler topluluğu! Sizden kim, hak dinden çıkar, onu başka bir din ile değiştirir ve imanı bırakıp inkâra dönerse[86] bilsin ki, فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ Allah onların yerine, sevdiği ve kendisini seven mü'min insanlar getirecek. أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ Onlar mü'minlere karşı merhametli ve alçak gönüllüdürler. Kâfirlere karşı ise sert ve izzetlidirler. İbn Kesîr şöyle der: Bunlar kâmil mü'minlerin sıfatıdır ki, kâmil mü'min, kardeşine karşı alçak gönüllü, düşmanına karşı ise izzetlidir.[87] Nitekim Yüce Allah mü'minleri böyle vasıflandırmıştır: اشداء على الكفار رحماء بينهم Onlar kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler"[88] mü'minin, mü'min kardeşlerine karşı yumuşak huylu

84 Bu, Süddî'nin görüşüdür. İbn Abbas şöyle der: Bundan maksat, Peygamber'in (s.a.v.) ve müslümanların, düşmana karşı Allah'ın yardımıyle bütün insanalar galip gelmesidir.

85 Haşr sûresi, 59/11.

86 Âyet-i kerîme, bazı müslümanların dinden döneceklerini bildirmekdir. Bu ise, meydana gelmeden önce gaybı haber vermektir. Nitekim bir çok grup İslâm'dan dönmüştür. Bunlardan bir kısmı Hz. Peygamber (s.a.v.), bir kısmı da Hz. Ebû Bekir (r.a.) zamanında dinden çıkmıştır. Müseylemetu'l-kezzâb'ın kavmi olan Hanîfeoğulları Rasulullah (s.a.v.) zamanında dinden çıkmış ve Müseyleme Rasulullah (s.a.v.)'a şöyle bir mektup yazmıştır: "Allah'ın Rasulü Müseyleme'den, Allah'ın Rasulü Muhammed'e yeryüzünün yarısı bana, yarısı sana." Rasulullah (s.a.v.) ona şöyle cevap verdi: Allah'ın Rasulü Muhammed'den, yalancı Müseyleme'ye Bilesin ki, yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona vâris kılar. Sonuç müttakîlerindir.

87 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/528.

88 Fetih sûresi, 48/29.

ve alçak gönüllü olması, kâfir ve münafıklara karşı ise onurlu olması Allah'ın onu sevdiğinin alametidir. يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ Bu mü'minler Allah'ın dinini yüceltmek için cihat ederler ve kendilerini kınayanların kınamasına aldırış etmezler. Çünkü onlar Allah'ın dini hususunda çetindirler, Allah uğrunda cihat ederken kimseden korkmazlar. ذَلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ İşte bu güzel vasıflarla vasıflanan kimse bilsin ki bunlar ona Allah'ın lütfu ve yardımıdır. وَاللهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ Allah'ın lütuf ve ihsanı boldur, buna kimin layık olduğunu bilir. Yüce Allah, mü'minlere kâfirlerle dostluk kurmayı yasakladıktan sonra burada da kimlerin dostluk kurmaya layık olduklarını bildirerek şöyle buyurdu:

55. إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا Sizin dostlarınız Yahudi ve Hıristiyanlar değildir. Dostlarınız ancak Allah, Rasulü ve mü'minlerdir. الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ O mü'minler, huşû ve tevâzu içerisinde namazlarını kılar, zekatlarını verirler. İşte bu güzel vasıfları taşıyan mü'minler sizin dostlarınızdır. et-Teshîl yazarı şöyle der: Asıl Dostun sadece Allah olduğunu vurgulamak maksadıyle, Yüce Allah ولي lafzını müfret olarak zikretti. Bundan sonra, Rasulünü ve mü'minleri kendi ismi üzerine atfedip onların da kendisine tâbi olarak dost olduklarını bildirdi. Eğer çoğul olarak إنما أولياؤكم sizin dostlarınız, ancak... deseydi, kelâmda asıllık ve tâbilik olmazdı.[89]

56. وَمَنْ يَتَوَلَّ اللهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللهِ هُمُ الْغَالِبُونَ Kim Allah'ı Rasulünü ve mü'minleri dost edinirse o, Allah'ın tarafını tutanlardandır. Bilsin ki, düşmanlarına galip ve üstün gelenler de onlardır.

57. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ Ey mü'minler! Dininizi alay ve oyun konusu edinen din düşmanlarını dost edinmeyin. O alaycı Yahudi, Hıristiyan ve diğer kâfirleri kendinize dost edinip de, onlar size düşman olduğu halde siz onları sevmeyin. Dininizle alay eden kimseyle dost veya arkadaş olmanız sizin için doğru olmaz. Bilakis ona buğz ve düşmanlık etmeniz gerekir. وَاتَّقُوا اللهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ Eğer hakiki mü'min iseniz, kâfir ve fasıkları dost edinme hususunda Allah'tan korkunuz. Bundan sonra Yüce Allah, onların alay ettikleri konulardan bir kısmını açıklayarak şöyle buyurdu.

58. وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا Ezan okuyup insanları namaza çağırdığınızda onlar sizinle ve namazınızla alay ederler. Ebû Hayyân şöyle der: Yahudiler ezan sesini işitince Rasulullah'ı kıskandılar ve: "Peygamberlerde olmayan bir şeyi icat ettin. Bu, deve gibi bağırmak da sana nerden geldi? Bu ne çirkin bir ses!" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah bu âyeti indirdi.[90] Böylece, namazla alay eden kimsenin

89 et-Teshîl, 1/181.

90 el-Bahr, 3/515 Ebussuûd bu âyetin tefsirinde şöyle der: Rivâyet edildiğine göre Medineli bir

dost edinilmemesi, bilakis kovulup uzaklaştırılması gerektiğini vurguladı. Bu âyet, önceki âyetin manasını pekiştirmek üzere gelmiştir. ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لا يَعْقِلُونَ Onların böyle davranmaları, namazın hikmetini düşünemeyen ve onun, ruhları temizleme hususundaki gayesini anlamayan kâfirler olmalarındandır. Onlar her ne kadar dünya menfaatlerini kavrayacak akılları olsa da, din hususunda bu akıldan faydalanmadıkları için "akılsız" diye nitelenmişlerdi.

59. قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنقِمُونَ مِنَّا إِلاَّ أَنْ آمَنَّا بِاللهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ Ya Muhammed! De ki: Ey Yahudi ve Hıristiyan topluluğu! Biz sadece Allah'a bize indirilene ve daha önce peygamberlere indirilenlere inandığımızdan dolayı mı bizi ayıplıyor ve kınıyorsunuz? İbn Kesîr şöyle der: Bizim size karşı ayıbımız veya kusurumuz bu mu? Bu, ne bir kusur, ne de kınanacak bir şeydir. Buna göre bu istisna, istisna-i munkatıdır.[91] وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ Şüphesiz, çoğunuz doğru yoldan çıkmış kişilersiniz.

60. قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللهِ Bizi ayıpladığınız bu şeyden , Allah katında sevabı(!) daha kötü olanı size haber vereyim mi? et-Teshîl yazarı şöyle der: Burada, onlarla alay etmek için, ceza yerine sevap kelimesi kullanılmıştır. Bu, فبشرهم بعذاب أليم onları elem verici bir azap ile müjdele"[92] âyetindeki müjdeye benzer.[93] مَنْ لَعَنَهُ اللهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ Allah'ın rahmetinden kovduğu, açık âyetler geldikten sonra yine küfre ve günaha dalması sebebiyle kızdığı, bazılarını maymun ve domuzlara çevirdiği ve bazılarını da, şeytana itaat etmek sûretiyle ona kul ettiği kimseler var ya, أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ işte bu çirkin ve rezil sıfatlarla vasıflanan o lanetliler, ahirette yerleri daha kötü olanlar ve doğru yoldan daha çok sapanlardır. İbn Kesîr şöyle der: Âyetin manası şudur: Ey bizim, bir Allah inancına ve başkasına değil, sadece O'na ibadet etme esasına dayanan dinimizi kınayan Ehl-i Kitap! Bu anlatılanların hepsi sizde mevcut olduğu halde, nasıl böyle konuşursunuz?[94] Kurtubî şöyle der: Bu âyet inince müslümanlar onlara: "Ey domuzların ve maymunların kardeşleri!" diye hitap ettiler. Onlar bunu duyunca utançlarından başlarını eğdiler. Şâir onlar hakkında şöyle der:

فلعنة الله على اليهود ان اليهود اخوة القرود

Allah'ın laneti Yahudilerin üzerine olsun. Çünkü Yahudiler, maymunların kardeşleridir.[95]

61. وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا Bu cümlenin fâili, Yahudilerin münafıklarıdır. Yani,

---

Hıristiyan, müezzinin: اشهد ان محمد رسول الله dediğini işitince, "Allah, yalan söyleyeni ateşte yaksın" derdi. Bir gece, aile efradı uyurken, hizmetçisi bir ateşle içeri girdi. Ateşten bir kıvılcım sıçrayarak evini ve bütün aile efradını yaktı (Ebussuûd 2/40).

91 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/530.

92 Tevbe sûresi, 9/34.

93 et-Teshîl, I/182.

94 İbn Kesîr, 1/531.

95 Kurtubî, 6/236.

Yahudilerin münafıkları size geldiklerinde müslüman oldukların açıklarlar. وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ Halbuki onlar senin yanına kâfir olarak girdi ve kâfir olarak çıktılar. Ey Muhammed! Senden dinledikleri ilimden faydalanamadılar. Öğüt ve uyarılar onlara fayda vermedi وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ Allah onların gizlemekte oldukları kâfirlik ve nifâklarını bilir. Bu âyette onlar için şiddetli bir tehdit vardır.

62. وَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ Yahudilerden bir çoğunun günahta, zulümde ve haram yemede yarıştıklarını görürsün. لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Onların yaptığı bu çirkin işler, ne âdi huylardır.

63. لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ Din adamları ve âlimleri günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten onları sakındırsalardı ya! لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ O âlimlerin yaptıkları ne kötüdür. Bu, Allah'ın haramlarını işlemekten onları nehyetmemeleridir. İbn Abbas şöyle der: Kur'ân'da âlimleri, bu âyetten daha şiddetli kınayan başka bir âyet yoktur. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyet, Allah'ın haram kıldığı şeyleri işleyenleri nehyetmeyip susan âlim ve âbitleri kınamaktadır. İbn Mübârek şöyle bir şiir okudu:

وهل افسد الدين الا الملو ك واحبار سوء ورهبانها

Dini ancak krallar, kötü âlimler ve rahipler bozmuştur.[96]

64. وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ Lanetli Yahudiler, "Allah cimridir, kulların rızkını kısıyor" dediler. İbn Abbas şöyle der: مغلولة elinde bulunanı cimriliğinden dolayı tutan kimsedir. Onlar böyle demekle, Allah'ın elinin bağlı olduğunu kastetmiyorlar.[97] غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ Elleri bağlansın. Bu onlar için bir bedduadır. Kınanan cimrilik, fakirlik ve sıkıntıya uğramaları için beddua edilmiştir. وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا Bu âdî sözlerinden dolayı Allah onları rahmetinden uzaklaştırdı. بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ Bilakis Allah cömert ve kerîmdir, ihsanı boldur, dilediği gibi rızık verir. Ebussuûd şöyle der: Allah'ın rızkı daraltması, bereketinin azalmasından değildir. Bilakis Onun vermesi, hikmetlere dayanan dilemesine bağlıdır. Belki de işlemiş oldukları kötülüklerden dolayı, hikmet, onların rızıklarının daraltılmasını gerektirmiştir.[98] وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا Ya Muhammed! Sana indirilen bu Kur'ân, mutlaka onların inkâr üzerine inkârlarını, taşkınlık üzerine taşkınlıklarını arttıracaktır. Çünkü her âyet indikçe onlar onu inkâr edecek, böylece azgınlık ve inkârları artacaktır. Bu, sağlıklı kişiler için hazırlanmış olan yemeğin, hastaların hastalığını arttırmasına benzer. Taberî şöyle der: Yüce Allah Peygamberi'ne (s.a.v.), Yahudilerin rablerine

96 el-Bahru'l-muhît, 3/522.
97 Taberî, 10/452.
98 Ebussuûd, 2/43 .

karşı kibirli ve gururlu olduklarını, her ne kadar hakkın doğruluğunu bilseler de anlamak istemeyip inat edeceklerini bildirmiştir. Bununla Yüce Allah, onların Allah'tan uzaklaşmaları ve Peygamber'i (s.a.v.) yalanlamalarından dolayı Rasulünü teselli etmektedir. وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ Kıyamet gününe kadar Yahudiler arasına düşmanlık ve kin saldık. Onların görüşleri farklı, kalpleri darmadağınıktır. Kıyamete kadar, sürekli olarak birbirlerine buğz ve düşmanlık ederler. كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ Ne zaman Allah Rasulüne karşı bir harp ateşi tutuşturmak istemişlerse Allah onu söndürmüştür. وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا İslâm'a ve müslümanlara tuzak kurmaya çalışıyor ve müslümanlar arasında fitne çıkarmaya uğraşıyorlar. İbn Kesîr şöyle der: Yeryüzünde sürekli olarak fesat çıkarmaları onların tabiatları gereğidir.[99] وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ Allah bu sıfatı taşıyanları, yani fesat çıkaranları sevmez.

65. وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ Eğer Yahudi ve Hıristiyanlar Allah ve Rasülü'ne hakkıyle iman edip haram kıldığı şeylerden sakınsalardı, işlemiş oldukları günahları silerdik. Ve onları, bununla birlikte, Naîm Cennetlerine koyardık.

66. وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ Eğer onlar Allah'ın emrinde doğru dürüst yürüseler, Tevrat ve İncil'de olan emirlerle ve son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gönderilen bu yüce kitapta kendilerine indirilenlerle amel etselerdi. لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ Elbette hem üstlerinden hem de ayaklarının altlarından yerlerdi. Yani Yüce Allah, göklerin ve yerlerin bereketlerini onlar üzerine yağdırarak, rızıklarını genişletir ve mallarını çoğaltırdı. مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ Onlardan dengeli, ne aşırı giden, ne de eksik yapan, ve fakat orta yolu tutan bir grup vardır. Bunlar Abdullah b. Selâm, Necâşî ve Selmân gibi, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e iman eden kimselerdir. وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ Onlardan bir çoğu da şerli kimselerdir. Onların söylediği sözler ne çirkin, yaptığı işler ne kötüdür.

EDEBÎ SANATLAR

1. "اذلة على المؤمنين أعزة على الكافرين Mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı izzetlidirler" Burada أذلة ve أعـــــزة kelimeleri arasında tıbâk vardır. Bu, bedîî sanatlardandır. Aynı şekilde, "من فوقهم üstlerinden" ve "ومن تحت ارجلهم ayaklarının altından" lafızları arasında da tıbâk sanatı vardır.

2. "لومة لائم kınayanın kınaması". Burada لومة ve لائم kelimelerinin nekre olarak getirilmesinin aşırılık ifade ettiği açıktır. Çünkü لومة kelimesi لوم kökünden, mastar-ı bina-i merredir.

99 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/532.

3. "إن كنتم مؤمنين Eğer mü'min iseniz". Burada müslümanları, Allah'ın uygun bulmadığı kimseleri dost edinmemeye teşvik vardır.

4. "هل تنقمون منا الا أن آمنوا Siz sadece, iman ettiğimiz için bizi ayıplıyorsunuz". Bu tür ifadelere edebiyatçılar, "zemme benzeyen bir şeyle medhi pekiştirmek" diye isim verirler. Bunun aksi de olur. İmana sarılmayı kınama ve ayıplama sebebi saymışlardır. Halbuki durum bunun aksidir.

5. "مثوبة عند الله Allah katında sevap olarak". Bu da alay kabilindendir. Zira "ceza" yerinde "Sevap" kullanılmıştır.

6. "شر مكانا Yer bakımından daha kötü" Burada kötülük, mekana nisbet edilmiştir. Gerçekte kötü olan, o yerdekilerdir. Bu da kınamada mübâlağa ifade eder.

7. "يد الله مغلولة Allah'ın eli bağlıdır" Elin bağlı olması cimrilikten, açık olması da cömertlikten kinayedir.

8. "او قدوا نارا للحرب Harp için ateş yaktılar" Harp için ateş yakılması istiâredir. Çünkü harbin ateşi yoktur. Ateşin odunu yakıp yok ettiği gibi, savaş da, savaşanları yok ettiği için ateşe benzetilmiştir.

9. "لاكلوا من فوقهم ومن تحت ارجلهم elbette üstlerinden ve ayaklarının altlarından yerlerdi". Bu da onlara verilen nimetin bolluğu ve rızkın genişliğinden istiâredir. Nitekim, bir kimsenin rızkı çok bol olduğunda, عمه الرزق من فوقه إلى قدمه "Rızık, onun baştan ayağa her tarafını kuşatmıştır" denir.

FAYDALI BİLGİLER

1. Rivâyete göre Hz. Ömer, Ebû Musa el-Eş'arî'nin Hıristiyan bir katip istihdam ettiğini haber alır ve Ebû Musa'ya şöyle yazar: "Hıristiyanlara değer verme, çünkü Allah onları zelil kılmıştır.Onlara güvenme, çünkü Allah onların hain olduğunu bildirmiştir. Onları kendine yaklaştırma. Çünkü Allah onları uzaklaştırmıştır." Ebû Musa ona şöyle cevap verdi. Basra'yı ayakta tutan bu Hıristiyandır. Bunun üzerine Hz. Ömer tekrar şöyle yazdı. "Kabul et ki o Hıristiyan öldü, o zaman ne yapacaksın?"[100]

2. Yalancı peygamber Müseylime, Hz. Ebû Bekir (r.a.) zamanında Hamza'nın (r.a.) katili Vahşî tarafından öldürüldü. Vahşî, Hz. Hamza'yı kasdederek Câhiliyye döneminde insanların en hayırlısını öldürdüm, yalancı peygamber Müseylimeyi kasdederek de, Müslüman olduktan sonra insanların en kötüsünü öldürdüm, derdi.[101]

3. Tefsirciler şöyle der: عسى Fiili Allah için kullanıldığında gereklilik ifade eder. Çünkü cömert kimse iyilik edeceğine dair birini umutlandırdırsa, onu yapar. Nefis o iyilikle ilgilendiği için onun bu sözü vaad yerindedir.[102]

100 Ebû Hayyân el-Bahr, 111/507.
101 Kâsimî, Mahâsinu't-te'vîl 6/2084.
102 Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr, 12/16.

4. "لو لا ينهاهم الربانيون Din adamları onlara mâni olsalar ya!" Beyzâvî der ki: "Bu âyet Yahudi âlimlerinin onları günahtan ve haramdan sakındırmasını teşvik eder. Çünkü لو لا mâzî fiilin başına geldiğinde, kınama, muzâri fiilin başına geldiğinde teşvik ifade eder.[103]

103 Beyzâvî 156.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ
مِن رَّبِّكَ ۖ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِ ۗ
إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٦٧﴾ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ
لَسْتُمْ عَلَىٰ شَىْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا۟ ٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم
مِّن رَّبِّكُمْ ۗ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ
طُغْيَٰنًا وَكُفْرًا ۖ فَلَا تَأْسَ عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٦٨﴾
إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلصَّٰبِـُٔونَ وَٱلنَّصَٰرَىٰ
مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾ لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ
وَأَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمْ رُسُلًا ۖ كُلَّمَا جَآءَهُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَىٰٓ
أَنفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا۟ وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾
وَحَسِبُوٓا۟ أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ ۖ فَعَمُوا۟ وَصَمُّوا۟ ثُمَّ تَابَ ٱللَّهُ
عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا۟ وَصَمُّوا۟ كَثِيرٌ مِّنْهُمْ ۚ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا
يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾ لَقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ
ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ ٱلْمَسِيحُ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ
ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ ۖ إِنَّهُۥ مَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدْ
حَرَّمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ ٱلْجَنَّةَ وَمَأْوَىٰهُ ٱلنَّارُ ۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ
مِنْ أَنصَارٍ ﴿٧٢﴾ لَقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ ثَالِثُ
ثَلَٰثَةٍ ۘ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّآ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۚ وَإِن لَّمْ يَنتَهُوا۟ عَمَّا
يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
﴿٧٣﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى ٱللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿٧٤﴾ مَّا ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ

مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ۚ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ ۖ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ ۗ
انْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ
﴿٧٥﴾ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ
ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ۚ وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾
قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ
وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِن قَبْلُ وَأَضَلُّوا
كَثِيرًا وَضَلُّوا عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا مِن بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُودَ وَعِيسَى
ابْنِ مَرْيَمَ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا وَّكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾
كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا
يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا ۚ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ اللَّهُ
عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوا
يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ
أَوْلِيَاءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

67. Ey Rasul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah kâfirler topluluğunu hidâyete iletmez.

68. "Ey kitab ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbiniz'den size indirileni hakkıyle uygulamadıkça, doğru bir şey üzerinde değilsinizdir" de. Rabbin'den sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette arttıracaktır. Kâfirler topluluğuna üzülme.

69. İman edenler ile Yahudiler, Sâbiîler ve Hıristiyanlardan

Allah'a ve ahiret gününe inanıp iyi amel işleyenler üzerine asla korku yoktur, onlar üzülecek de değillerdir.

70. Andolsun ki İsrailoğullarının sağlam sözünü aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin arzu etmediğini getirdi ise, bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler.

71. Bir bela olmayacak zannettiler de kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah tevbelerini kabul etti. Sonra onların çoğu yine kör ve sağır oldu. Allah onların yaptıklarını görmektedir.

72. Andolsun ki "Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesih'tir"diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki Mesih: "Ey İsrailoğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz. Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona Cenneti haram kılar, artık onun yeri ateştir ve zalimler için yardımcılar yoktur"demişti.

73. Andolsun "Allah, üçün üçüncüsüdür"diyenler de kâfir olmuşlardır. Halbuki bir tek Allah'dan başka hiçbir ilah yoktur. Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara elem verici bir azap isabet edecektir.

74. Allah'a tevbe edip O'ndan bağışlanmayı dilemezler mi onlar? Allah çok bağışlayan, merhamet edendir.

75. Meryem oğlu Mesih ancak bir rasuldür. Ondan önce de rasuller gelip geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, inkâr edenlere delilleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl yüz çeviriyorlar?

76. De ki: "Allah'ı bırakıp da sizin için fayda ve zarara gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Hakkıyla işiten ve bilen yalnız Allah'tır.

77. De ki: "Ey Kitab ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapmış olan ve birçoklarını da saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın.

78. İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davut ve Meryem oğlu İsa diliyle lanetlenmişlerdir. Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır.

79. Onlar, işledikleri kötülükten, birbirini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Yaptıkları ne kötüdür!

80. Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün. Nefislerinin onlar için önceden hazırladığı şey ne kötüdür: Durum şu ki, Allah onlara gazab etmiştir ve onlar azap içinde devamlı kalıcıdırlar.

81. Eğer onlar Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman etmiş olsalardı, onları dost edinmezlerdi, fakat onların çoğu yoldan çıkmışlardır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, mü'minleri kâfirlerle dost olmaktan sakındırdı. Peygamberlik görevinin içinde kâfirlerin ve münafıkların durumlarını kınamak da vardır. Bu ise onların Hz. Peygamber'e ve onun tâbilerine düşmanca davranmalarına sebep oluyordu. Bu âyetlerde Yüce Allah Peygamber (s.a.v.)'e, İslâm'ı tebliğ etmesini emretti ve bu hususta karşılaşabileceği tehlikelere karşı kendisine yardım edeceğini ve onu koruyacağını vaadetti. Bundan sonra da Ehl-i Kitabın batıl inançlarından bir kısmını, özellikle, Hz. İsa'nın ilah olduğuna ve üçün üçüncüsü olduğuna inanan Hıristiyanların batıl inançlarını anlattı ve açık ve kesin delillerle onları reddetti.

KELİMELERİN İZAHI

يَعْصِمك : Seni korur. عصمة himaye etmek, korumak demektir.

طغياناً : Tuğyan, zulüm yaparak haddi aşmak ve aşırı gitmek demektir.

تَأس : Üzülürsün. أسي - يأسى kökündendir. الاسَى üzülmek demektir. Şâir şöyle der:

وانحلبت عيناه من فرط الأسى

Aşırı üzüntüden, gözlerinden yaş aktı.[104]

خَلَت : Geçip gitti.

صديقة : Sıddîk, çok doğru insan demektir. فعّيل kalıbı, aşırılık ifade eden kalıplardandır. Nitekim çok sessiz kimseye سكّيت çok sarhoş kimseye de سكير denilir.

يُؤْفَكون : Haktan döndürülüyorlar demektir. Bir kimse birisini bir şeyden çevirip döndürdüğünde أفَكَه denilir. أجئتنا لتأفكنا Bizi döndürmek için mi geldin?[105] âyetinde de bu manada kullanılmıştır.

تَغْلو : Aşırı gidiyorsunuz demektir. غُلُوّ sınırı geçmek, bir konuda aşırı gitmek manasınadır. Bir kimse, dini hususunda aşırı gider ve haddi aşarsa غلا في دينه denilir.

104 Kurtubî, 6/245.
105 Ahkâf sûresi, 46/22

NÜZÛL SEBEBİ

a) İbn Abbas, Rasulullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu rivâyet eder: Yüce Allah beni peygamberlik görevi ile gönderince çok darlandım ve insanların bir kısmının beni yalanlıyacaklarını anladım. Bunun üzerine Yüce Allah, يا أيها الرسول بلغ ما انزل إليك من ربك Ey Rasul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, âyetini indirdi.[106]

b) İbn Abbas'ın şöyle dediği rivâyet olunur: Yahudilerden bir grup Peygamber (s.a.v.)'e gelerek: "Tevrat'ın hak bir kitap olup, Hak katından geldiğini sen itiraf etmiyor musun? dediler. Rasulullah (a.s.v.): "Evet" dedi. Yahudiler: "İşte biz ona inanıyoruz ve ondan başkasına da inanmıyoruz" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah: قل يا أهل الكتاب لستم على شئ حتى تقيموا التوراة والانجيل Ey Ehl-i Kitap! Siz Tevrat'ı ve İncil'i... uygulamadıkça doğru bir şey üzerinde değilsiniz" âyetini indirdi.[107]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

67. يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ Bu hitap, şereflendirici ve yüceltici bir hitaptır. Yüce Allah, Rasülüne, en şerefli bir vasıf olan "Rasüllük" vasfı ile hitap etti. Yani "Ey Rasul! Hiçkimseden sakınmaksızın ve sana herhangi bir kötülüğün gelmesinden korkmaksızın Rabbinin risaletini tebliğ et. وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ Bunu yapmazsan, onun elçiliğini yapmamış olursun. İbn Abbas şöyle der: "Yani, Rabbin'den sana indirilen her şeyi tebliğ et. Ondan herhangi bir şeyi saklarsan, Rabbinin elçiliğini yapmış olmazsın.[108] Bu âyet Allah'ın şeriatından herhangi bir şeyi gizlemeleri için Rasulullah (s.a.v.)'ın ümmetinden ilim sahibi olanları yetiştirmekte ve uyarmaktadır. وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ İnsanlardan sana gelebilecek bir kötülüğe karşı Allah seni koruyacaktır. Zemahşerî şöyle der: Bu, Allah'ın onu koruyup himaye edeceğine dair bir vaadidir. Yani: Allah seni düşmanlarından koruyacağına dair garanti veriyor. Öyleyse onlardan korkman için ne mazeretin var? Rivâyete göre Rasulullah (s.a.v.) daha önceleri, muhafızlarla korunuyordu. Bu âyet inince, artık muhafızlarla korunmaktan vazgeçti ve şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Artık gidiniz, Allah beni koruması altına aldı"[109] إِنَّ اللَّهَ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ Rasulüm! Senin görevin sadece tebliğ etmektir. Allah hidâyeti dilediğine verir. Kimin kâfirliğine hükmedilmişse, o aslâ hidâyet bulamaz.

68. قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالإِنجِيلَ Ey Muhammed! O Yahudi ve Hıristiyanlara de ki: "Tevrat ve İncil'dekilerle amel etmedikçe ve hükümlerini tam manasıyla uygulamadıkça, din hususunda doğru bir yol üzerine olamazsınız. Hz. Muhammed'e iman etmek de, onlardaki hükümleri uygulama kabilindendir.

106 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, s.115.
107 Kurtubî, 6/245.
108 Kurtubî, 6/242.
109 el-Kessâf, 1/514; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, VI, 3046.

وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ Aynı şekilde, Rabbiniz'den size indirilene inanmadıkça, doğru bir yolda olamazsınız. İbn Abbas, bundan maksadın, Kur'ân-ı Kerîm olduğunu söyler. وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا Bu cümlenin başındaki "lâm" yemin ifade eder. Yani: "Ey Muhammed! Yemin ederim ki, sana indirilen bu Kur'ân, onların bir çoğunun seni yalanlamalarını, peygamberliğini inkârlarını[110] ve inkâr ve sapıklıkta ısrarlarını arttıracaktır. فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ Kâfirler topluluğuna üzülme. Çünkü peygamberleri yalanlamak onların adetleri ve gelenekleridir. Bu âyet, Rasulullah'ı (s.a.v.) teselli etmektedir. Yoksa ona üzülmeyi yasaklamaz.[111] Bundan sonra Yüce Allah şöyle buyurur:

69. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَى مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلا هُمْ يَحْزَنُونَ Allah ve Rasulünü tasdik eden müslümanlar, Yahudiler, yıldızlara tapan bir grup Hıristiyan ve Hz. İsa'nın peşinden giden Hıristiyanlar var ya, işte bunlardan kim, şek ve şüphe katmaksızın, samimi bir şekilde Allah'a ve ahiret gününe iman eder ve kendisini Allah'a yaklaştıracak iyi amel işlerse, insanlara gösterilecek kıyamet şiddetinden onların korkuları olmaz, orada Allah'ın bol mükâfatını gördükten sonra, dünya nimetlerinden geride bıraktıkları şeylere de üzülmez.[112] İbn Kesîr şöyle der: Bundan maksat şudur: Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve iyi amel işleyen gruplar var ya, ki bu da ancak, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bütün insanlara ve cinlere peygamber olarak gönderilmesinden sonra, onun şeriatına uygun olarak amel etmekle olabilir. İşte kim bu vasıfları taşırsa, ilerde karşılaşacakları şeylerde onlar için bir korku yoktur ve onlar arkada bıraktıkları şeylere de üzülmezler.[113]

70. لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ Yahudilerden Allah'a ve peygamberlerine iman edeceklerine dair kuvvetli söz aldık. Ebû Hayyân şöyle der: Bu, Yahudilerin atalarının, Allah'ın kendilerinden aldıkları sözden döndüklerini, peygamberleri yalanlama ve bazılarını öldürme gibi büyük suçlar işlediklerini, haber vermektedir. Bunlar onların halefleridir. Dolayısıyle bunların Rasulullah (s.a.v.)'e yaptıklan eziyet ve isyanlar yeni icat ettikleri bir şey değildir. Çünkü bu tür işler, onların atalarının da âdetleri olup bunlara intikal etmiştir.[114] وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلا Onları irşat etmek ve dini onlara açıklamak için kendilerine peygamberler gönderdik. كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لا تَهْوَى أَنفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ Allah'ın peygamberlerinden bir peygamber onlara, arzu ve isteklerine uymayan bir şey getirdiğinde, hemen, peygamberlerden bir grubu yalanladılar, diğer bir grubu da öldürmektedirler. Beyzâvî şöyle der: Geçmişte olan bir olayı, şimdi oluyormuş gibi muhatabın zihninde canlandırmak, öldürme

110 Taberî, 10/474.
111 Kurtubî, 6/245.
112 Taberî, 10/476.
113 Muhtasaru İbn Kesîr, I/535.
114 Ebû Hayyân, el-Bahr, 3/531

olayının büyüklüğünü ifade etmek, geçmişte ve gelecekte Yahudilerin adetlerinin böyle olduğuna dikkat çekmek ve âyet sonlarındaki fasılalara riâyet etmek için, قتلوا yerine يقتلون getirildi.[115]

71. وَحَسِبُوا أَلاَّ تَكُونَ فِتْنَةٌ İsrailoğulları, Allah'ın kendilerine mühlet vermesine aldanarak, peygamberleri yalanlamaları ve onları öldürmelerin"den dolayı kendilerine bir bela ve azabın gelmeyeceğini sandılar. فَعَمُوا وَصَمُّوا Kör ve sağır kesildiler. Yani azgınlık ve bozgunculukta devam ettiler, hidâyeti görmediler ve hakkı dinlemediler. Âyette Yahudiler kör ve sağırlara benzetilmiştir. Çünkü onlar, dine bakmaktan yüz çevirdikleri için, dinde doğru yolu bulamazlar. ثُمَّ تَابَ اللهُ عَلَيْهِمْ Sonra Allah onların tevbesini kabul etti. Kurtubî şöyle der: "Bu âyette hazif vardır. Âyetin takdiri şu mealdedir: Onların başlarına musibet geldi de tevbe ettiler. Allah da tevbelerini kabul etti.[116] ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ Sonra onlardan birçoğu, hakkı açıkça, gördükten sonra kör ve sağır kesildiler. وَاللهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ Allah, onların yaptıklarını bilir. Bu âyet, Yahudiler için bir tehdit ve uyarı ifade eder. Bundan sonra Yüce Allah Hıristiyanların Hz. İsa hakkındaki sapık inançlarını anlatarak şöyle buyurur:

72. لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ Andolsun ki, "Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesih'tir." diyenler kâfir olmuştur. Ebussuûd şöyle der: Yüce Allah, daha önce Yahudilerin çirkin davranışlarını açıkladıktan sonra, bu âyette de Hıristiyanların çirkin davranışlarını açıklamaya ve batıl sözlerini reddetmeye başladı. Bunlar, Hz. Meryem'in bir ilah doğurduğuna inanan ve Allah'ın, Hz. İsa'nın zâtına hulûl ederek onunla birleştiğini iddia eden "Ya'kûbî Hıristiyanlar"dır. Allah, bu gibi vasıflardan münezzehtir.[117] وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ Halbuki Mesih: "Ey İsrailoğulları! Ben de sizin gibi bir kulum. O halde, beni de sizi de yaratana kulluk ediniz. Her şey ona boyun eğer ve her varlık ona itaat eder." İbn Kesîr şöyle der: Hz. İsa'nın, çocukluğunda ilk söylediği söz, "Ben Allah'ın kuluyum" sözüdür. O, ne "Ben Allahım" ne de, "Ben Allah'ın oğluyum" demiştir. Bilakis o: "Ben Allah'ın kuluyum. O bana kitabı verdi ve beni peygamber yaptı.[118] demiştir.[119] Kurtubî şöyle der: Allah, Hıristiyanların bu inançlarını kesin delille reddederek şöyle buyurdu: Halbuki Mesih, "Ey İsrailoğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz."dedi. Hz. İsa, Allah'a "Yarabbi" ve "Ya Allah" diye hitap edince, kendisini nasıl çağıracak ve kendisine nasıl soracak? Bu imkansızdır.[120] إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ Kim, Allah'tan başkasının ilah olduğuna inanır ve Ona ortak koşarsa, Allah ona Cenneti haram kılar ve o asla Cennete giremez. Çünkü Cennet, bir olan

115 Beyzâvî, s.157.
116 Kurtubî, 6/248.
117 Ebussuûd, 2/49 .
118 Meryem sûresi 19/30.
119 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/536.
120 Kurtubî, 6/249

Allah'a inananların yurdudur. وَمَأْوَاهُ النَّارُ Onun varacağı yer Cehennem ateşidir. وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ Zalimleri Allah'ın azabından kurtaracak ne bir kurtarıcı ve ne de bir yardımcı vardır.

73. لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلاثَةٍ Allah, üç ilahın üçüncüsüdür" diyenler de kâfir olmuştur. Bu söz, kendilerine "Nasturiyye" ve "Melkâniyye" denilen Hıristiyan grupların sözüdür. Bunlar teslîs akidesine inanarak, "İlahlık; Allah İsa ve Meryem arasında müşterektir. Bunların herbiri ilahtır" derler. Bundan dolayı, "Baba oğul ve Rûhu'l-Kuds" sözleri yaygındır.[121] وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلاَّ إِلَهٌ وَاحِدٌ Halbuki varlık aleminde bir tek Allah'tan başka hiç bir ilah yoktur. O tekdir, eşi ve benzeri olmaktan münezzehtir. وَإِنْ لَمْ يَنتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ Eğer teslîs inançlarından vazgeçmezlerse, bilsinler ki, الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ o kâfirlere dünyada ve ahirette elem verici bir azap isabet edecektir.

74. أَفَلا يَتُوبُونَ إِلَى اللهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ Buradaki soru kınama ifade eder. Yani onlar hâlâ batıl inanç ve iddialarına son vermeyecek ve Allah'ın Hz. İsa'ya hulûl ettiği ve onunla birleştiği şeklindeki iddialarından dolayı Allah'tan mağfiret dilemiyecekler mi?! وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ Eğer tevbe ederlerse, Allah onları bağışlar ve onlara merhamet eder. Beyzâvî şöyle der:" أفلا يتوبون Tevbe etmeyecekler mi?" cümlesindeki soru, inkârda ısrar etmelerine karşı duyulan şaşkınlığı ifade eder.

75. مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلاَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ . Meryem oğlu İsa, kendisinden önce gelmiş geçmiş peygamberler gibi, sadece bir peygamberdir. Allah, özel olarak bazı peygamberlere mucizeler verdiği gibi, ona da doğruluğunu göstermek için açık bazı mucizeler vermiştir. Eğer Allah Hz. İsa vasıtasıyla ölüleri dirilttiyse, kuşkusuz Musa vasıtasıyla asâya can verdi. Ve asâ sürünen bir yılan oldu. Bu, ötekinden daha hayret vericidir. Eğer İsa babasız yaratıldıysa, şüphesiz Adem hem anasız, hem babasız yaratılmıştır. Bu daha gariptir. Bunların hepsi, Yüce Allah'ın katındandır. Hz. Musa ve Hz. İsa, ancak Allah'ın fiil ve işlerinin tecellî yerleri ve vasıtalarıdır. وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ Onun annesi, çok doğru bir hanımdır. كَانَا يَأْكُلانِ الطَّعَامَ Her ikisi de yemek yerlerdi. Yani İsa da, diğer yaratılanlar gibi yaratılmıştır. Kemik, et, kan ve sinirlerden meydana gelmiştir. Burada, yemek yiyen bir kimsenin, mutlaka onu çıkarma ihtiyacı hissedeceğine latîf bir işaret vardır. Bu durumda olan kimseye nasıl ibadet edilir? Veya onun ilah olduğu nasıl düşünülür? انظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الآيَاتِ Bak, onların inançlarının batıl olduğuna dair, nasıl açık deliller getiriyoruz. Bu âyet, Hz. İsa (a.s.) ve onun annesinin ilah olduğunu iddia edenlerin durumlarının

121 Süddî şöyle der: Bu âyet, Hıristiyanların, Hz. İsa'yı ve annesini, Allah'la beraber iki ilah kabul etmeleri hakkında nâzil olmuştur. Buna göre onlar Allah'ı üç ilahın üçüncüsü saymışlardır. Ebû Hayyân şöyle der: Hıristiyanlar Allah'ın bir cevher ve "baba, oğul ve Rûhu'l-Kuds" olmak üzere üç şahıs olduğunu kabul ederler. Bu üçü bir tek ilahtır. Bu güneşin kurs, ışın ve ısı ihtiva etmesine benzer. Bunlar baba, oğul ve Rûhu'l-Kuds'ten her birinin birer ilah olduğuna ve hepsinin bir tek ilah olduğunu iddia ederler. Üçün bir, birin de üç olmasının mümkün olmadığı, aklen açıkça sabittir.

hayret verici olduğunu ifade eder. ثُمَّ انظُرْ أَنَّى يُؤْفَكُونَ Sonra bak ki, gündüzün ortasındaki güneşten daha açık olmasına rağmen, bu açıklamadan sonra, hâlâ hakkı dinlemek ve düşünmekten nasıl yüz çeviriyorlar?!

76. قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ مَا لا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلا نَفْعًا Ey Muhammed! De ki, Allah'ı bırakıp da, size fayda ve zarar veremeyen kimseye mi ibadet ediyorsunuz?[122] وَاللهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ Sözlerinizi hakkıyle işiten, durumlarınızı hakkıyle bilen, yalnız Allah'tır. Bu âyet, zararı defetmekten veya menfaat sağlamaktan âciz olan Hz. İsa'ya ibadet ettikleri için Hıristiyanları kınamaktadır.

77. قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ Ey Yahudi ve Hıristiyanlar! Dininiz hakkında haddi aşmayın. Atalarınızın yaptığı gibi, İsa'nın bir "ilah" veya bir "ilah oğlu" olduğunu söylerek aşırı gitmeyin. Kurtubî şöyle der: Yahudiler, Hz. İsa hakkında, onun meşru çocuk olmayıp veled-i zina olduğunu söyleyerek aşırı gittiler. Hıristiyanlar da, onun ilah olduğunu söyleyerek aşırı gittiler.[123] وَلا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ Hz. Muhammed (s.a.v.) gönderilmeden önce sapıklık üzerinde bulunan atalarınızın ve önderlerinizin peşinden gitmeyin. وَأَضَلُّوا كَثِيرًا Onlar, vesvese vererek birçok halkı da saptırmışlardı. وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ Onlar açık ve doğru yoldan sapmışlardı. Kurtubî şöyle der: Burada "ضَلُّوا saptılar", fiilinin tekrar edilmesi, Yahudi ve Hıristiyanların önceden de, sonradan da hak yoldan sapmış olduklarına işarettir. Burada sapan ve saptıranlardan maksat Yahudi veHıristiyanların ileri gelenlerinden sapıklıkta çığır açan ve o yolda yürüyenlerdir.[124]

78. لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُودَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ" İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davut ve Meryem oğlu İsa diliyle lanetlenmişlerdir. Yani Allah onları Zebûr'da ve İncil'de lanetlemiştir. İbn Abbas şöyle der: "Onlar, her dilde lanetlendi. Musa (a.s.) zamanında Tevrat'ta, Davut (a.s.) zamanında Zebûr'da, İsa (a.s.) zamanında İncil'de ve Hz. Muhammed (s.a.v.) zamanında da Kur'ân'da lanetlendiler.[125] Müfessirler şöyle der: Yahudiler cumartesi günün hürmetini ihlal edince, Hz. Davut onlara beddua etti ve bunun üzerine Allah onları maymunlara çevirdi. Ashâb-ı Mâide[126] ise, Hz. İsa'yı inkâr edince İsa (a.s.) onlara beddua etti, onlar da domuzlara çevrildiler. ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ Onların bu şekilde lanetlenmeleri, isyanları ve haddi aşmalarından dolayıdır. Bundan sonra Yüce Allah onların çirkin durumlarını anlatarak şöyle buyurdu.

---

122 Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, Hz. İsa'nın ilah olmadığını aklî ve naklî delillerde açıklayıp, Hıristiyanları tevbe ve istiğfara çağırdıktan sonra, başka bir yönden olanları ayıplayıp kınadı. O da, İsa (a.s.)'nın kendisine gelecek bir zararı defetmekten ve kendine bir menfaat sağlamaktan âciz oluşudur. Kendisinden zararı defedemiyen bir kimse, sizden hiç defedemez (el-Bahr, 3/538).

123 Kurtubî, 6/252.

124 Kurtubî, 6/652.

125 Ebû Hayyân, el-Bahr, 3/539.

126 Ashâb-ı Mâide, 112. âyette de geleceği gibi, Hz. İsa'dan sofra isteyenler demektir.

79. كَانُوا لا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنكَرٍ فَعَلُوهُ İşledikleri kötü fiilden birbirlerini sakındırmıyorlardı. لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ Onların yaptıkları şey ne kötüdür. Zemahşerî şöyle der: Bu âyet, Ehl-i Kitabın yaptıkları kötülüğün hayret verici olduğunu yeminle ifade eder. Durum böyleyken, kötülüğe karşı birbirlerini uyarmaktan yüz çeviren mü'minlerin vay haline! Bu konuda Allah'ın kitabında bir çok âyet okumalarına rağmen, kötülüklere karşı uyarmak, sanki İslâm'ın emri değilmiş gibi davranıyorlar,[127] Ebû Hayyân şöyle der: Ehl-i Kitabın lanetlenmesinin sebebi şudur: Onlar kötülüğü açıktan yapıyorlar ve birbirlerini kötülükten nehyetmiyorlardı. Halbuki, bir masiyet işlenmişse onun gizlenmesi gerekir. Zira Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Sizden kim, bu kötülüklerden birini işlemişse onu gizlesin,[128] Eğer günah açıktan yapılır ve insanlar da bunu kınamayı uygun bulurlarsa bu durum o işe bir teşvik ve onun yayılmasına ve çoğalmasına tahrik edici bir sebep olur.[129]

80. تَرَى كَثِيراً مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا Yahudilerden bir çoğunu, Rasulullah (s.a.v.)'a ve mü'minlere kızgınlıklarından dolayı, müşrikleri dost edindiklerini görürsün. Bunlardan maksat Ka'b b. Eşref ve arkadaşlarıdır. لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ Nefislerinin, ahiret hayatları için yaptıkları iş ne kötüdür. أَنْ سَخِطَ اللهُ عَلَيْهِمْ Kınanılacak şey budur. Onların ahiretleri için takdim ettikleri şey yani ahirette görecekleri ceza ne fenadır! وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ Onlar Cehennem azabında ebedî olarak kalacaklardır.

81. وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ Eğer o Yahudiler Allah'ı, Peygamberlerini ve kendilerine gelen kitabı tasdik etselerdi, müşrikleri dost edinmezlerdi. وَلَكِنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ فَاسِقُونَ Fakat onların çoğu, imandan ve Allah'a itaatten çıkmışlardır.

EDEBÎ SANATLAR

1. "لستم على شئ" Hiç bir şey üzerinde değilsiniz." Bu tâbir sınırsız bir şekilde küçümseme ve hakir görme ifade eder.[130]

2. "وما أنزل إليكم من ربكم Rabbiniz'den size indirilen şeyler". Yüce Allah, davette onlara lütuf ile muamele etmek için, ismini onların ismine muzaf kıldı.

3. "فلا تأس على القوم الكافرين Kâfir toplumuna üzülme." Bu cümlede, onların derin bir inkâr içinde bulunduklarını tescil etmek için, عليهم şeklindeki zamir yerine zâhir isim getirilmiştir.

4. "والله بصير بما يعملون Allah, yaptıklarını görür." Burada, onların yaptıkları

127 el-Keşşâf, 1/519.
128 Muvatta, Hudûd 12 (Bir farklı lafızla).
129 el-Bahr, 3/540.
130 Ebussuûd, 2/46.

hareketin korkunç şeklini muhatabın zihninde canlandırmak ve bir de âyet sonlarındaki fasılalara riâyet etmek için, بما عملوا yerine, geniş zaman için kullanılan muzari fiili getirilmiştir.

5. "قد حرم الله عليه الجنة Allah ona Cenneti haram kıldı." Burada zamir yerine الله lafzı gelmiştir. Bu işin şiddetini ve korkutmanın büyüklüğünü ifade eder.

6. "فعموا وصمّوا Kör ve sağır oldular." Bu arada körlük ve sağırlık, hidâyet ve imandan yüz çevirme yerine müsteâr olarak kullanılmıştır.

7. "انظر كيف نبين Bak nasıl açıklıyoruz", "ثم انظر أنّى يُؤفكون Sonra bak nasıl yüz çeviriyorlar." Ebussuûd şöyle der: Burada "bak" emrinin tekarar edilmesi, olaya son derece hayret edilmesi gerektiğini ifade eder. ثم Lafzı ise, bu iki enteresan şey arasındaki farklılığı gösterir. Yani bizim âyetleri açıklamamız son derece açık ve dikkat çekici gerçek bir olaydır. Onların bundan yüz çevirmesi ise daha dikkat çekici ve garip bir olaydır.[131]

8. "لبئس ما كانوا يفعلون Yapmakta oldukları şey ne kötüdür". Bu onların yaptıkları kötü amellerin çirkinliğini ortaya kor ve olaya hayret edilmesi gerektiğini yeminle pekiştirerek açıklar.

FAYDALI BİLGİLER

قل أتعبدون من دون الله ما لا يملك لكم ضراً ولا نفعاً De ki: Allah'ı bırakıp da, sizin için fayda ve zarar gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz?" Bazı ilim adamları, bu âyetle ilgili olarak şöyle der: Peygamber İsa (a.s.) hakkında durum böyle olunca, velilelerden herhangi biri hakkında ne dersiniz? İnsanlara fayda veya zarar verebilir mi?!

BİR UYARI

İbn Kesîr şöyle der: "وأمه صديقة Annesi çok doğru kadındır" âyeti, İbn Hazın ve diğerlerinin ifade ettiklerinin aksine Hz. Meryem'in peygamber olmadığını gösterir. İbn Hazm ve onun görüşünde olan diğer kişiler, Meleklerin Hz. Sâra ve Hz. Meryem ile konuşmalarını delil göstererek, Hz. Meryem'in, Hz. Sârâ'nın ve Hz. Musa'nın annesinin peygamber oldukları kanaatindedirler. Cumhur ise, وما ارسلنا من قبلك الاّ رجالاً نوحي اليهم Biz senden önce de, elçi olarak, ancak kendilerine vahyettiğimiz erkekleri gönderdik."[132] âyetine dayanarak peygamberlerin sadece erkeklerden gönderildiği görüşündedir. Eş'arî bu hususta icmâ bulunduğunu söyler.[133]

131 Ebussuûd, 2/50.
132 Enbiyâ sûresi, 21/7.
133 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/537.

لَتَجِدَنَّ
أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ
أَشْرَكُوا ۖ وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِّلَّذِينَ
آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ
قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾
وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا
عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ ۖ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾
وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَن يُدْخِلَنَا
رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾ فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ
الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ
مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾
وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي
أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ
وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَّدتُّمُ الْأَيْمَانَ ۖ فَكَفَّارَتُهُ
إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ
أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ
أَيَّامٍ ۚ ذَٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ ۚ
كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّمَا ٱلْخَمْرُ وَٱلْمَيْسِرُ وَٱلْأَنصَابُ وَٱلْأَزْلَٰمُ
رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ فَٱجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ
ٱلشَّيْطَٰنُ أَن يُوقِعَ بَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةَ وَٱلْبَغْضَآءَ فِى ٱلْخَمْرِ وَٱلْمَيْسِرِ
وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ وَعَنِ ٱلصَّلَوٰةِ ۖ فَهَلْ أَنتُم مُّنتَهُونَ ﴿٩١﴾
وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ وَٱحْذَرُوا۟ ۚ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَا
عَلَىٰ رَسُولِنَا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿٩٢﴾ لَيْسَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ
جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوٓا۟ إِذَا مَا ٱتَّقَوا۟ وَّءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ
ثُمَّ ٱتَّقَوا۟ وَّءَامَنُوا۟ ثُمَّ ٱتَّقَوا۟ وَّأَحْسَنُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾
يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَيَبْلُوَنَّكُمُ ٱللَّهُ بِشَىْءٍ مِّنَ ٱلصَّيْدِ تَنَالُهُۥٓ أَيْدِيكُمْ
وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ ٱللَّهُ مَن يَخَافُهُۥ بِٱلْغَيْبِ ۚ فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَقْتُلُوا۟ ٱلصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ ۗ
وَمَن قَتَلَهُۥ مِنكُم مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ ٱلنَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِۦ ذَوَا
عَدْلٍ مِّنكُمْ هَدْيًۢا بَٰلِغَ ٱلْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّٰرَةٌ طَعَامُ مَسَٰكِينَ
أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِۦ ۗ عَفَا ٱللَّهُ عَمَّا سَلَفَ ۖ
وَمَنْ عَادَ فَيَنتَقِمُ ٱللَّهُ مِنْهُ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ ذُو ٱنتِقَامٍ ﴿٩٥﴾
أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ ٱلْبَحْرِ وَطَعَامُهُۥ مَتَٰعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۖ وَحُرِّمَ
عَلَيْكُمْ صَيْدُ ٱلْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ إِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

82. İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile, şirk koşanları bulacaksın. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da: "Biz Hıristiyanlarız" diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve rahibler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.

83. Rasule indirileni duydukları zaman, hakkı anladıkları için gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: Ey Rabbimiz! İman ettik, bizi şahid olanlarla beraber yaz."
84. "Rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken, niçin Allah'a ve bize gelen gerçeğe iman etmeyelim?"
85. Söyledikleri sözden dolayı Allah onlara, içinde devamlı kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan Cennetleri mükâfat olarak verdi. İyi hareket edenlerin mükâfatı işte budur.
86. İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar Cehennemliklerdir.
87. Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı iyi ve temiz şeyleri haram kılmayın ve sınır aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez.
88. Allah'ın size helal ve temiz olarak verdiği rızıklardan yeyin ve kendisine iman etmiş bulunduğunuz Allah'tan korkun.
89. Allah, kasıtsız olarak ettiğiniz yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek, yahut da bir köle âzâd etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemini bozduğunuz tedirde yeminlerinizin kefareti işte budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah size âyetlerini açıklıyor, umulur ki şükredersiniz!
90. Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir, bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.
91. Şeytan içkide ve kumarda, ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?
92. Allah'a itaat edin, Rasule de itaat edin ve kötülüklerden sakının. Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki, Rasulümüz'ün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir.
93. İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyle sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyle sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyle sakınıp yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde haram kılınmadan önce tattıklarından dolayı günah yoktur. . Allah iyi ve güzel yapanları sever.
94. Ey iman edenler, Allah sizi ellerinizin ve mızraklarınızın

erişeceği bir av ile dener ki, gizlide kendisinden kimin korktuğu ortaya çıksın. Kim bundan sonra sınırı aşarsa onun için elem verici bir azap vardır.

95. Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse, onun cezası öldürdüğü hayvanın dengi bir cezadır. Buna Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder. Yahut onun kefareti fakirleri doyurmaktır, yahut bunun dengi oruç tutmaktır. Ta ki işinin cezasını tatmış olsun. Allah geçmişi affetmiştir. Kim bu suçu tekrar işlerse Allah onu cezalandıracaktır. Allah daima galiptir, intikam alandır.

96. Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Yahudi ve Hıristiyanların durumlarını ve içinde bulundukları sapıklıkları anlattıktan sonra burada da Yahudilerin müslümanlara aşırı derecede düşman olduklarını bildirdi. Ve bu sebeple onları aşırı düşmanlıkta müşriklerle bir tuttu. Hıristiyanların Yahudilerden daha yumuşak huylu ve müslümanlara daha yakın olduklarını anlattı. Ehl-i Kitapla münâzarayı bitirince şer'î hükümleri açıklamaya başladı ve bunlardan yemin kefaretini, içki ve kumarın haram kılınmasını ve ihramlı iken av hayvanı öldürmenin cezasını anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

قِسِّيسِين: Kıss ve Kıssîs, âlim manasına olup Hıristiyanların ileri gelenlerine verilen bir addır.

رُهْباناً : Ruhbân, korku manasına gelen "Rehbe" kökünden olup "Rahib"in çoğuludur. Ruhbâniyyet ve terehhüb, Hıristiyan mabetlerinde ibadet etmek demektir.[134]

تفيض : "Akar" demektir. فيض kabın dolup taşması manasınadır. Su taştığında فاض الماء göz yaşı aktığında فاض الدمع denilir. Şâir şöyle der:

وفاضت دُموعُ العين مِنّي صبابة على النحر حتى بلّ دمعي مِحْمَلي

Göz yaşlarım göğsümün üzerine o kadar aktı ki, göz yaşım kılıç bağımı ıslattı.

رِجْس : Rics, pislik demektir. Zeccâc şöyle der: Rics, pis kabul edilen her işe verilen isimdir. İnsan ve hayvan pisliğine de "Rics" denir. Çünkü onlar da pislik ve necâsettir.

134 Kurtubî, 6/256.

الجحيم : Cahîm, şiddetli yanan ateş demektir.

الصيد : Sayd, kuş ve diğer avlanan hayvanlardır. Yani, avlanan her şeye sayd denilir. Şâir şöyle der:

صـــيـــد الملوك ارانب وثعـــالب واذا ركـــبـت فـــصـــيـــدي الابطال

Kralların avı tavşanlar ve tilkilerdir. Ben bineğime bindiğimde, benim avım kahramanlardır.

NÜZÛL SEBEBİ

a. İbn Abbas şöyle der: Rasulullah (s.a.v.)'a. bir adam gelerek: "Ya Rasulallah! Ben bu eti yediğimde, kadınlara karşı nefsim uyanıyor ve şehvetime mağlup oluyorum. Onun için ben bu eti kendime haram kıldım, dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: يا أيها الذين آمنوا لا تحرّموا طيبات ما احلّ الله لكم Ey iman edenler, Allah'ın size helal kıldığı helal ve temiz şeyleri kendinize haram kılmayın, âyetini indirdi.[135]

b. Enes'in şöyle dediği rivâyet olunur: Şarap haram kılındığı gün, ben Ebû Talha'nın evinde bir işret meclisinde sâkîlik yapıyordum. İçkileri sadece üzüm ve hurma çeşitlerinden yapılan içkilerdi. Bir de baktık ki birisi: "Şarap haram kılındı, diye sesleniyor.. Bunun üzerine Ebû Talha bana: Git şu şarabı dök dedi. Enes diyor ki: Şaraplar Medine sokaklarına döküldü. Bazıları: Karınlarında içki bulunduğu halde şehid olanlar var. (Bunların hali ne olacak?) dediler. Bunun üzerine Yüce Allah: ليس على الذين آمنوا وعملوا الصالحات جناح فيما طعموا İman edip de amel-i salih işleyenlere, daha önce tattıklarından dolayı günah yoktur, âyetini indirdi.[136]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

82. لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا Bu cümlenin başındaki lâm yemin ifade eder. Yani, Ey Muhammed, yemin ederim ki, insanlar içerisinde mü'minlere en şiddetli düşman olarak Yahudi ve müşrikleri bulursun. وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ Onlar içinde, sevgi bakımından, iman edenlere en yakın olarak da "Biz Hıristiyanız" diyenleri bulacaksın. Bu âyet Habeş kralı Necâşî ve arkadaşları hakkında nâzil olmuştur. Zemahşerî şöyle der: Allah Yahudilerin katı huylarını ve hakkı kabul etmedeki inatlarını anlattı. Hıristiyanların da yumuşak huylarını ve İslâm'a kolaylıkla yönelebileceklerini bildirdi. Mü'minlere aşırı düşmanlık hususunda Yahudileri, müşriklerle bir tuttu. Hatta onları müşriklerden önce zikretmekle, düşmanlıklarının daha fazla olduğuna dikkat çekti.[137] ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ Bu bölüm, Hıristiyanların müslümanlara karşı sempati

135 Hadis Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'ân, VI, 3054 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, 118, Kurtubî, 6/260.
136 Buhârî, Mezâlim, 21; K. Tefsir. V, 11 Kurtubî, 6/293; Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, 120.
137 el-Keşşâf, 1/521.

duymalarının sebebini gösterir. Yani onlara sempati duymalarının sebebi, içlerinde âlim keşişler ve rahiplerin bulunmasıdır. Onlar, ağırbaşlı oldukları için alçak gönüllüdürler ve Yahudiler gibi kibirlenmezler. Beyzâvî şöyle der: Bu âyet gösteriyor ki, alçak gönüllülük, ilim ve amele yönelme ve şehvetlerden yüz çevirme gibi davranışlar, kâfir tarafından da yapılsa, övülen davranışlardır.[138]

83. وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ Mü'minler, Hz. Muhammed'e indirilen Kur'ân'ı dinlediklerinde, kalplerinin yumuşaklığı ve Allah kelâmından etkilenmeleri sebebiyle, Allah korkusundan gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün.. Çünkü onlar Kur'ân'ın Allah kelâmı ve hak olduğunu bilirler. يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ Onlar, Ey Rabbimiz! Peygamberi'ni tasdik ettik ve kitabına da inandık. Bizi kıyamet gününde diğer ümmetlere şahitlik edecek Ümmet-i Muhammed'le birlikte yaz derler. İbnAbbas şöyle der: Bu âyetler Necâşîve arkadaşlan hakkında nâzil olmuştur. Habeşistan'da Cafer b. Ebû Talib onlara Kur'ân âyetlerini okuduğunda, onlar o derece ağlamışlardı ki, göz yaşları ile sakallarını ıslatmıştı.[139]

84. وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ Doğru yolu ve parlak gerçeği gördüğümüz halde, iman etmemize ve hakka tâbi olmamıza engel ne? Bunu, İslâm'ı kabul etmelerinden dolayı onları ayıplayan Yahudilere cevap olarak söylemişlerdir. Ebû Hayyân şöyle der: "Bu âyet, onların iman etmelerini gerektiren hakkı bilmelerine rağmen iman etmemelerini garipsemekte ve kınamaktadır.[140] وَنَطْمَعُ أَنْ يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ Halbuki Rabbimiz'in bizi iyi ve salih kullarıyla birlikte Cennete sokmasını umuyoruz.

85. فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا İnanmaları, tasdik etmeleri ve hakkı kabul etmeleri sebebiyle mükâfat olarak Allah onlara zemininden ırmaklar akan Cennetler verdi. Onlar orada ebedî kalacaklar, yok olmayacaklar ve asla oradan çıkmayacaklardır. وَذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ Bu sevap ve mükâfat, niyeti hâlis olan ve güzel amel işleyen kimseler içindir. Bundan sonra Yüce Allah, bedbahtların durumunu anlatarak şöyle buyurdu:

86. وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ Âyetlerimizi ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini inkâr edenlere gelince, işte onlar Cehennemliktir. Orada azap göreceklerdir. Ebussuûd şöyle der: Allah özendirme ile korkutmayı birlikte yapmak için, âyetlerini tasdik edenlere karşılık, bu âyette, inkâr edenlerin durumlarını zikretti.[141]

87. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ Ey mü'minler! Allah'ın size helal kıldığı temiz şeyleri bırakarak ve zühd için bunlardan uzaklaşarak, "bunları kendimize haram kıldık" deyip bu leziz nimetlerden kendinizi mahrum etmeyiniz.

---

138 Beyzâvî, s.159.
139 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/539.
140 el-Bahr, 4/6.
141 Ebussuûd, 2/55.

Taberî, İkrime'nin şöyle dediğini rivâyet eder: Peygamber (s.a.v.)'in Ashâbından bazı kimseler kendilerini iğdiş ettirmek, et yemek ve kadınlarla münasebeti terketmek istediler. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.[142] وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ Helal olanı bırakıp harama gitmek suretiyle, Allah'ın sizin için helal kıldığı sınırları geçmeyin. Çünkü Allah sınırı geçenlere buğzeder. İslâm, insanları ifrat ve tefritten uzak ve dengeli olmaya çağırır. Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

88. وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا Allah'ın size helal ve temiz olarak verdiği rızıklardan yeyin. et-Teshîl yazarı şöyle der: "Helal olan yiyeceklerden, kadınlardan ve diğer nimetlerden yararlanın" demektir. İnsanın en büyük ihtiyacı yemek olduğu için burada özellikle o zikredilmiştir.[143] وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ Kendisine iman etmiş olduğunuz Allah'tan korkun. Bu âyet en güzel bir şekilde, insanları takvâya çağırmaktadır. Sanki şöyle diyor: Yüce Allah'a itaat hususunda kusur göstererek imanınızı zayi etmeyiniz. Sonra büyük pişmanlık duyarsınız. Çünkü Allah'a iman etmek, O'na karşı son derece takvâlı davranmayı gerektirir.

89. لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ "Evet vallahi, hayır vallahi" gibi, yemin maksadı olmaksızın ağzınızdan çıkan yeminlerden dolayı Allah sizi sorumlu tutmaz. وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ Fakat maksatlı ve niyetli olarak bir şey hakkında yemin edip de yemininizi bozarsanız sizi sorumlu tutar. فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ Bozulduğu takdirde yeminin kefareti, ailenize yedirdiğiniz orta halli yemekten on fakire yedirmenizdir. İbn Abbas şöyle der: Ailenize yedirdiğiniz orta derecedeki yemekten yediriniz. İbn Ömer şöyle der: Yemeğin orta hallisi, ekmek ile hurma veya ekmek ile kuru üzümdür. Ailemize yedirdiğimiz en iyi yemek de, ekmek ile ettir.[144] أَوْ كِسْوَتُهُمْ Yahut kefaret, bu on fakire bedenlerini örtecek elbise giydirmektir. أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ Veya Allah rızası için, bir köleyi hürriyetine kavuşturmaktır. Ebû Hayyân şöyle der: Âlimler, yeminini bozan kimsenin yedirme, giydirme ve köleyi hürriyetine kavuşturmaktan herhangi birini yapma hususunda serbest olduğunda görüş birliğine varmışlardır.[145] فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ Kim, bu anlatılanlardan hiçbirini yapma imkânı bulamazsa onun kefareti üç gün oruç tutmaktır.[146] ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ İşte, yemin edip de bozduğunuz zaman, yeminlerinizin şer'î kefareti budur. وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ Yeminlerinizi koruyunuz ve zaruret olmaksızın rastgele yemin etmeyiniz. İbn Abbas: "Yeminlerinizi koruyun demek,

142 Taberî, I/514.

143 et-Teshîl, I/186.

144 Muhtasaru İbn Kesîr, I/543.

145 el-Bahr, 4/11.

146 Hanefî ve Hanbelîler, bu üç günün aralıksız olmasını şart koşmuşlardır. Şâfiî ve Mâlik ise, "peşpeşe olması gerekmez" demişlerdir. Taberî: İster peşpeşe, ister ayrı ayrı günlerde tutsun, üç gün oruç tutması yeter" şeklindeki görüşü tercih etmiştir (Taberî, 10/562).

yemin etmeyin demektir" der. İbn Cerîr: "Yeminlerinizi bozduğunuz takdirde kefaretini ödeyin, onu bırakmayın" diye tefsir etmiştir. كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ İşte Allah, şer'î hükümleri bu şekilde açıklar ve izah eder ki, size hidâyet verdiği ve o yolda muvaffak kıldığı için O'na şükredesiniz.

90. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ Ey iman edenler! Şarap, kumar, putlar, fal okları, şeytan işi birer pisliktir. İbn Abbas şöyle der: "Hamr, yani şarap sarhoşluk veren her türlü içki demektir. Meysir ise, Arapların Câhiliyye devrinde oynadıkları kumar demektir. Ensâb, ibadet için dikilmiş putlardır. Ezlâm, Beytullah'ın ve putların hizmetçilerinin yanında bulunan oklardır." İbn Abbas ve Mücâhid şöyle der: Ensâb, yanlarında kurbanlarını kestikleri taşlardır. Ezlâm, kısmet çektikleri oklardır.[147] Bütün bunlar, akılların hoşlanmadığı birer pislik ve necâsettir. Şeytanın süslediği habîs pisliklerdir. فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ Büyük mükâfatı kazanabilmek için bu pislikleri bırakıp onlardan uzak durun.

91. إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ Şeytan bu pisliklerle, içki içmeleri ve kumar oynamaları yüzünden mü'minler arasına düşmanlık ve kin salmaktan başka bir şey istemez. وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللهِ وَعَنِ الصَّلاةِ İçki ve kumarla şeytan, dünyanız ve ahiretiniz için faydalı olan Allah'ı anmaktan ve dininizin direği olan namazı kılmaktan sizi alıkoyar. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah içki ve kumarın biri dünyevî, diğeri dinî olmak üzere iki kötülüğünün bulunduğunu anlattı. Dünyevî olan şudur: İçki, kötülükleri ve kini tahrik eder ve içenler arasında yakınlık bağlarını koparır. Kumar ise, kişi buna alıştığında bütün servetini harcayıp beş parasız kalıncaya kadar kumar oynamaya devam eder. Nihâyet bir şeyi kalmayınca ya, ailesinin ve çoluk çocuğunun üzerine kumar oynar. Dinî olana gelince: İçki, aşırı keyif ve neşe verdiği için, kişiyi Allah'ı anmak ve namaz kılmaktan alıkoyar.[148] فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi? Cümle soru şeklinde olmakla birlikte, emir manası ifade eder. "Vazgeçiniz" demektir. Bundan dolayı Hz. Ömer (r.a.): "Vazgeçtik, Rabbimiz" demiştir. Ebû Hayyân şöyle der: Bu soru en beliğ yasaklama ifadelerindendir. Sanki şöyle denilmiştir. Mutlaka vazgeçmenizi gerektiren içki ve kumardaki kötülükler size anlatıldı." Artık vaz mı geçeceksiniz? Yoksa eskisi gibi devam mı edeceksiniz?[149]

92. وَأَطِيعُوا اللهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا Allah ve Rasulü'nün emirlerine itaat edin. Onlara muhalefetten sakının. فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلاغُ الْمُبِينُ Eğer yüz çevirir de Allah ve Rasulü'nün emriyle amel etmezseniz biliniz ki, sizi hidâyete iletmek ona ait değildir. Onun görevi, sadece size risâleti tebliğ etmektir. Size yaptıklarınızın karşılığını vermek bize aittir. Taberî şöyle der: Bu âyet, emir ve nehyinden çevirenler

147 el-Bahru'l-muhît, 4/14.
148 el-Bahru'l-muhît, 4/15.
149 el-Bahru'l-muhît, 4/15.

için, Allah tarafından bir tehdittir. Yüce Allah onlara şöyle der: Emrimden ve nehyimden yüz çeviriyorsanız, azabımı bekleyiniz. Gazabımdan da sakınınız.[150] Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyette çok açık ve şiddetli bir tehdit vardır. Çünkü âyet, "Sizi azaplandırmayı peygamber değil, onu gönderen üstlenmiştir." manasını taşımaktadır.[151]

93. لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا İman eden ve iyi işler yapanlara haram kılınmadan önce yaptıklarından dolayı bir günah yoktur. İbn Abbas şöyle der: İçkiyi yasaklayan âyet inince, bazı kimseler: Daha önce içki içtikleri ve kumar parası yedikleri halde ölenlerimiz ne olacak?" dediler. Bunun üzerin bu âyet indi. Yüce Allah bununla, günahın ve kınamanın ancak isyan etmekle ilgili olduğunu, içki haram kılınmadan önce ölenlerin ise âsi sayılmadıklarını bildirdi. إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Haram kılınanlardan sakındıkları iman ve salih amellerde sebat ettikleri takdirde, yedikleri içtikleri şeylerde onlar için bir günah yoktur ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا Haram olduğuna inanarak, Allah'ın haram kıldığı şeyden sakındıkları ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا sonra Allah'tan korkmaya ve haramlardan sakınmaya devam ettikleri ve kendilerini Allah'a yakınlaştıracak güzel ameller işledikleri takdirde onlar için bir günah yoktur. وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ Allah, salih amel işleyerek kendisine yaklaşanları sever. et-Teshîl yazarı şöyle der: Yüce Allah, mübâlağa ifade etmek için takvâyı tekrar tekrar söyledi. Denildi ki Takvânın birinci mertebesi şirkten sakınmak, ikincisi, masiyetlerden sakınmak, üçüncüsü ise günahlardan korunmak için, yapılmasında bir beis olmayan şeylerden sakınmaktır.[152]

94. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ Ey iman edenler! Hacc veya umre için ihrama girdiğiniz zaman, Allah küçüklerine ellerinizle, büyüklerine de mızraklarınızla yetişebildiğiniz av hayvanlarıyla sizi mutlaka imtihan eder. Beyzâvî şöyle der: Bu âyet, Hudeybiye yılında nâzil oldu. Yüce Allah onları av hayvanları ile imtihân etti. Onlar bineklerinin üstünde iken o hayvanları elleriyle yakalayarak veya mızraklarıyla yaralayarak avlamaları mümkün oluyordu.[153] Ebû Hayyân şöyle der: Avcılık, Arapların geçim kaynaklarından ve zevk aldıkları işlerden biriydi. Onların avcılıkla ilgili şiir ve güzel tavsifleri vardır.[154] لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ Allah, imanı kuvvetli olduğu için, görmediği halde Allah'tan korkan ile, imanı zayıf olduğu için korkmayan birbirinden ayrılsın diye bu imtihanı yapar. فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ Bu uyarı ve bildiriden sonra kim avlanmaya yeltenirse, bilsin ki, onun için elem verici, şiddetli bir azab vardır.

150 Taberî, 10/575.
151 el-Bahr, 4/15.
152 et-Teshîl, I/187.
153 Beyzavî, s. 160.
154 el-Behr, 4/16.

95. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ Ey mü'minler! Hacc veya umre sebebiyle ihram giymiş iken, av hayvanını öldürmeyiniz. وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ İçinizden kim, ihramlı iken kasden av hayvanını öldürürse, onun cezası, öldürdüğü hayvana denk gelecek deve, sığır ve koyun cinsinden bir hayvandır. يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ Hangi hayvanın denk olacağına müslümanlardan iki âdil hakem hüküm verir. هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ Bu da Kâbe'de kesilmek ve fakirlerine sadaka olarak dağıtılmak üzere oraya gönderilen bir kurbandır. Avlanan hayvan, serçe ve çekirge gibi bir hayvan olup deve, sığır ve koyun cinsinden bir dengi yoksa, bu takdirde değerini sadaka olarak vermesi gerekir. أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ İhramlı kimse, öldürdüğü hayvanın dengini bulamazsa, öldürülen av hayvanın değeri takdir edilerek bir miktar yiyecek satın alınır ve her fakire ondan bir müdd[155] verilir. أَوْ عَدْلُ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ Veya, ihramın hürmetini ihlal etmenin cezasını çekmesi için, her müdde karşılık bir gün oruç tutması gerekir. et-Teshîl yazarı şöyle der: Yüce Allah, ihramlının av hayvanını öldürmesi halinde gerekli olan cezaları saydı. Önce deve, sığır ve koyun cinsinden olan cezaları, sonra da yiyecek şeyleri, daha sonra da orucu anlattı. İmam Mâlik ve Cumhûra göre, ihramlı iken avlanan kimse, bunlardan birini yerine getirmekte serbesttir. "او veya " edatı ile yapılan atıf bunu gerektirir. İbn Abbas'a göre âyetteki tertibe riâyet gerekir.[156] عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ Haram kılınmadan önce öldürdüğünüz hayvanlardan dolayı meydana gelen günahı Allah affetti. وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ Kim, ihramlı iken tekrar av hayvanını öldürürse, Allah ahirette onun cezasını verir. وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ Allah işinde galibtir, kendisine isyan edenleri cezalandırır.

96. أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ Ey insanlar! İster ihramlı, ister ihramsız olun, hem size menfaat ve azık, hem de yolculara yolculuklarında yiyecekleri bir azık olmak üzere, balık ve benzeri yenilebilen deniz hayvanlarını avlamak ve yemek size helal kılındı. وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا İhramlı olduğunuz sürece, kara avı size yasaklandı. وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ Kıyamet gününde huzuruna toplanacağınız ve amellerinize göre sizi cezalandıracak olan Allah'tan korkunuz. Bu âyet tehdit ifade etmektedir.

EDEBÎ SANATLAR

1. "عداوة düşmanlık" ve "مودة dostluk" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır. Bu bedîî sanatlardandır.

155 Bir müdd, 171 dirhem ile bir dirhimen yedide üçüne veznen eşittir (Ö. N. Bilmen, İ. F. Kamusu, 2/452).

156 et-Teshîl, 1/188. Tertipten maksat: Gücü yettiği takdirde öncelikle kurban kesecek, buna gücü yetmezse fakirlere yedirecek, ona da gücü yetmezse oruç tutacaktır (Mütercimler).

2. "تفيض من الدمع yaş dolar" demektir. Çok olduğu için taşıp dökülmek manasına gelen فـــيض kelimesi " dolmak" yerinde müsteâr olarak kullanılmıştır. Veya çok ağladıkları için bizzat gözlerin kendisi akıyormuş gibi bir mana ifade eder.[157]

3. "تحـــرير رقـــبة Boynu hürriyete kavuşturmak" bu da mecâz-ı mürseldir. Cüz zikredilmiş, küll murad edilmiştir. Bir insanı hürriyetine kavuşturmak demektir.

4. "فهل انتم منتهون Artık son verecek misiniz?" Burada sorudan maksad emirdir. Yani "artık son verin" demektir. Bu, en beliğ nehiy ifadelerindendir. Ebussuûd şöyle der: Bu âyet-i kerîmede içki ve kumarın haram kılınışı çeşitli tekît sanatlarıyla pekiştirilmiştir. Şöyle ki: Cümle, kasr edatı olan انما ile başlamış, içki ve kumar, putlar ve fal oklarıyle birlikte zikredilmiş ve bunlar, şeytanın pisliklerinden bir pislik olarak adlandırılmıştır. Bizzat kendilerinden sakınılmak emredilmiş ve bu sakınma kurtuluş sebebi kılınmıştır. Daha sonra, onlarda mevcud olan dinî ve dünyevî kötülükler zikredilmiş, daha sonra da "artık son verecek misiniz?" şeklindeki soru cümlesiyle, bunlardan vaçgeçirmek için yapılan tevşik tekrarlanmıştır. Bütün bunlar, sakındırma ve yasaklama emrinin son derece vurgulu ve kuvvetli olduğunu ifade eder.[158]

FAYDALI BİLGİLER

Yüce Allah'ın, "فـاجـتـنـبـوه Ondan sakınınız" şeklindeki ifadesi, onun haram olduğuna bir delildir. Ancak bu ifade, nehiy ve haram kılma konusunda, "حـــرّم haram kılındı" lafzından daha edebîdir. Çünkü bu, içkiden tamamen uzak durmak manasına gelir. Bu, zina hakkında indirilen "ولا تقـربوا الزنى zinaya yaklaşmayın"[159] âyetine benzer. Çünkü zinaya yaklaşmak haram ise, onu yapmak haydi haydi haram olur. Burada durum aynıdır.

BİR UYARI

Kur'ân-ı Kerîm'de şer'î hükümlerin illetleri çok kısa olarak anlatılmıştır. Burada ise illet, çok geniş olarak açıklanmıştır. Yüce Allah bu illetleri şöyle sıralar: Mü'minler arasına düşmanlık ve kin sokmak, Allah yolundan ve onu zikretmekten engellemek ve mü'minleri namazdan alıkoymak. Yüce Allah ayrıca, şarap ve kumarın birer pislik ve şeytanın amellerinden bir amel olduğunu, şeytanın insanları aldatmak istediğini anlattı. İşte bütün bunlar bu iki rezil şeyin, yani şarap, içki ve kumarın zarar ve tehlikesini göstermektedir. Şu halde, Kur'ân-ı Kerîm'in esrarını iyice düşünün.[160]

157 Bakınız, el-Keşşâf Hâşiyesi, I/521.
158 Ebussuûd, II/56.
159 İsra sûresi, 17/32.
160 Revâiu''l-Beyân.

جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا
لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ ذٰلِكَ لِتَعْلَمُوٓا
اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾ اِعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿٩٨﴾ مَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ
وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾ قُلْ لَّا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ اَعْجَبَكَ
كَثْرَةُ الْخَبِيثِ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يٰٓاُولِي الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَسْـَٔلُوا عَنْ اَشْيَآءَ اِنْ تُبْدَ لَكُمْ
تَسُؤْكُمْ ۚ وَاِنْ تَسْـَٔلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْاٰنُ تُبْدَ لَكُمْ
عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَاَلَهَا
قَوْمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ اَصْبَحُوا بِهَا كٰفِرِينَ ﴿١٠٢﴾ مَا جَعَلَ اللّٰهُ
مِنْ بَحِيرَةٍ وَّلَا سَآئِبَةٍ وَّلَا وَصِيلَةٍ وَّلَا حَامٍ ۙ وَلٰكِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ۖ وَاَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾
وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا
مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا ۗ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَّلَا
يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ اَنْفُسَكُمْ ۚ لَا يَضُرُّكُمْ
مَّنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَيْتُمْ ۗ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ
الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ اَوْ اٰخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ
اِنْ اَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْاَرْضِ فَاَصَابَتْكُمْ مُّصِيبَةُ الْمَوْتِ ۚ تَحْبِسُونَهُمَا
مِنْ بَعْدِ الصَّلٰوةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ اِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهٖ ثَمَنًا

وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ۙ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّٰهِ اِنَّآ اِذًا لَّمِنَ
الْاٰثِمِيْنَ ﴿١٠٦﴾ فَاِنْ عُثِرَ عَلٰٓى اَنَّهُمَا اسْتَحَقَّآ اِثْمًا فَاٰخَرٰنِ يَقُوْمٰنِ
مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِيْنَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْاَوْلَيٰنِ فَيُقْسِمٰنِ
بِاللّٰهِ لَشَهَادَتُنَآ اَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَآ ۖ اِنَّآ
اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٠٧﴾ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يَّاْتُوْا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى
وَجْهِهَآ اَوْ يَخَافُوْٓا اَنْ تُرَدَّ اَيْمَانٌ ۢ بَعْدَ اَيْمَانِهِمْ ۗ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَاسْمَعُوْا ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿١٠٨﴾

97. Allah, Kâbe'yi, o saygıya layık evi, haram ayı, hacc kurbanını ve gerdanlıkları insanların kalkınmasına sebep kıldı. Bu da, Allah'ın göklerde ve yerde ne varsa bildiğini ve Allah'ın her şeyi bilici olduğunu bilmeniz içindir.

98. Biliniz ki Allah'ın cezalandırması çetindir ve yine Allah'ın bağışlaması ve rahmeti sınırsızdır.

99. Rasule düşen ancak duyurmadır. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir.

100. De ki: "Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir, pis ve kötünün çokluğu hoşunuza gitse de bu böyledir. Öyleyse ey akıl sahipleri, Allah'tan korkunuz ki kurtuluşa eresiniz.

101. Ey iman edenler! Açıklanınca hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın. Eğer Kur'ân indirilirken onları sorarsınız size açıklanır. Allah onları affetmiştir. Allah çok bağışlayıcıdır, aceleci değildir.

102. Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da bunları inkâr eder olmuştu.

103. Allah bahîre, sâibe, vaîle ve hâm diye bir şey meşru kılmamıştır. Fakat kâfirler, yalan yere Allah'a iftira etmektedirler ve onların çoğunun da kafaları çalışmaz.

104. Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Rasul'e gelin" denildiği vakit: "Babalarımızı üzerinde bulduğumuz yol bize yeter" derler. Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi?

105. Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda

olunca sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık O, size yaptıklarınızı bildirecektir.

106. Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi iki kişi şahid olsun. Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alıkor, "Bu vasiyet karşılığında hiçbir şey almayacağız, akraba da olsa, Allah için yaptığımız şahitliği gizlemeyeceğiz, bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz" diye Allah üzerinde yemin ettirirsiniz.

107. Bu şahitlerin bir günah kazandıkları anlaşılırsa, şahidlerin haklarına tecavüz ettiği, ölüye daha yakın olan mirasçılardan iki kişi onların yerini alır ve: "Andolsun ki bizim şahidliğimiz onların şahidliğinden daha gerçekçidir ve biz kimsenin hakkına tecavüz etmedik, aksi takdirde biz, elbette zalimlerden oluruz diye Allah'a yemin ederler.

108. Bu usul, şahidliği gerektiği şekilde yapmaya yahut yeminlerinden sonra, yeminlerin reddedilmesinden korkmalarına daha uygundur. Allah'tan korkun ve dinleyin. Allah, yoldan çıkmışlar topluluğunu doğru yola iletmez.

ÂYETLERİN ÖNCEKİ ÂYETLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde ihramlılar için avlanmanın haram olduğunu bildirdi ve ihramlı iken kuş ve diğer yabani hayvanları öldürmeyi yasakladı. Bu âyetlerde de, Kâbe'yi insanlar için bir tutunma ve kalkınma yeri kıldığını bildirdi. Zira ona hürmet etme duygusunu insanların kalplerine o şekilde yerleştirdi ki, orada hiç kimseye eziyet edilmez. Nasıl ki Harem-i Şerif yabani hayvanların ve kuşların emniyeti için bir sebep ise, aynı şekilde insanların, âfetlerden ve korkulardan emniyeti için de bir sebeptir. Ayrıca dünya ve ahiret mutluluklarını ve hayırlarını elde etmek için de bir sebeptir.

KELİMELERİN İZAHI

بَحِيرة : Bahîra, yormak manasına gelen بَحْـر kökündendir. Ebû Ubeyde şöyle der: Bahîra, sonuncusu erkek, olmak üzere beş doğum yaptıktan sonra kulakları yarılan, serbest bırakılan, binilmeyen ve sağılmayan devedir.[161]

سائبة : Sâibe, adak ve benzeri sebeplerle kendisinden faydalanılmamak üzere salıverilen devedir.

وصيلة : Vasîle, koyundan olur. Yani koyun, yedi defa doğum yapar ve son doğumunda biri erkek biri dişi olmak üzere ikiz doğurursa, Araplar:

161 el-Bahr, 4/28.

"وصلت أخاها Dişi, erkek kardeşini kurtardı" derler ve onun hürmetine erkeği de kesmezlerdi. İşte böyle bir doğumu yapan koyuna vasîle denir.[162]

حام : Hâm, dölünden on batın doğan erkek devedir ki, böyle bir deveye قد حمى ظهره Sırtını korudu" denir, ona binilmez ve hiçbir otlak ve sudan menedilmez.

عُثِرَ : Görüldü, ortaya çıktı, demektir. Bir kimse, bir başkasının hainliğini gördüğünde عثرْتُ منه على خيانة der.

الاوليان: Evleyân, daha yakın, manasına gelen اولى kelimesinin tesniyesidir.

NÜZÛL SEBEBİ

a. İbn Abbas'ın şöyle dediği rivâyet olunur: Bazı kişiler Peygamber (s.a.v.)'e sorarlardı. Meselâ biri: "Benim babam kimdir?" derdi. Bir diğeri devesini yitirir: "Devem nerde?" diye sorardı. Bunun üzerine Yüce Allah "يا أيها الذين آمنوا لا تسألوا عن اشْياءَ إن تبدَلكم تسُؤْكم Ey iman edenler! Açıklandığı takdirde, hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın..." âyetini indirdi.[163]

b. İbn Abbas'ın şöyle dediği rivâyet olunur: Temîm-i Dârî ile Adiyy Beddâ Mekke'ye gider gelirlerdi. Bir defasında Sehmoğulları'ndan bir genç onlarla birlikte yola çıktı ve hiçbir müslümanın bulunmadığı bir yerde öldü. Ölmeden önce onlara, terikesini ailesine vermelerini vasiyet etti. Onlar da terikeyi ailesine verdiler. Fakat altın süslemeli gümüş bir tabağı vermediler. Durum Rasulullah (s.a.v.) intikal etti. Rasulullah (s.a.v.) da, onlardan tabağı gizlemediklerine ve görmediklerine dair yemin aldı. Sonra tabak Mekke'de bulundu. Tabağı almış olanlar "Biz bunu Adiyy ve Temîm'den satın aldık" dediler. Sehm kabilesinden olan o gencin varislerinden iki kişi gelerek, bu tabağın o gence ait olduğuna yemin ettiler. Bizim şahitliğimiz Adiyy ve Temîm'in şahidliğinden daha gerçektir. Biz, kimsenin hakkına tecavüz etmedik dediler. Ve tabağı aldılar. Bunun üzerine يا أيها الذين آمنوا شهادة بينكم Ey mü'minler! Aranızda şahitlik...." diye başlayan âyet nâzil oldu.[164]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

97. جَعَلَ اللهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ Allah, Beyt-i Haram olan Kâbe-i Muazzama'yı, insanların din ve dünya işlerini yürütebilmeleri için bir fayda sağlama ve maîşet temin etme yeri kıldı. Çünkü Kâbe, din ve dünya işleri için bir maîşet sebebidir. Korkan oraya sığınır, güçsüz orada emniyet içinde olur. Tüccar orada kazanır, hacılar ve umre yapanlar oraya yönelir. وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ Haram aylarını

162 Ebû Ubeyde, Garîbu'l-Kur'ân, s. 147.
163 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, s. 120.
164 Kurtubî, 6/346.

(Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Receb) da, bu aylarda savaş korkusundan emin oldukları için, maîşetlerini temin zamanı kıldık. Aynı zamanda Harem'e gönderilen kurbanlık hayvanları, hem kendilerinin, hem de sahiplerinin emniyet içinde olmaları için, kezâ Harem'in bitkilerinden gerdanlık takılmış olan develeri de Allah insanların maîşet temin etmelerine sebep kıldı. ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Ey insanlar! Allah'ın Beyt-i Haram, Haram aylar, Harem'e gönderilen kurbanlar ve gerdanlık asılmış kurbanlar için gösterilmesini istediği bu hürmet, O'nun, göklerin ve yerlerin işlerini tafsilatı ile bildiğini, sizin yararınıza olan şeylerden haberdar olduğunu, dolayısıyle Harem-i Şerif'i, içinde her şeyin barındığı emniyetli bir yer kıldığını bilmeniz içindir. İnkârlarına ve sapıklıklarına rağmen, O'nun, kullarına yaptığı lütfa bir bakınız.

98. اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Ey insanlar! Bilesiniz ki, kendisine isyan edenler için Allah'ın azabı şiddetlidir. Tövbe ve itaat edenler için ise, O çok bağışlayıcı ve pek merhamet edicidir. Öyleyse O'nun azabı sizi ümitsizliğe düşürmesin, rahmeti de sizi ümitlendirmesin.

99. مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلاَّ الْبَلاغُ Peygamberlerin, risâlet görevini edâ ve Şeriatı tebliğ etmekten başka bir görevi yoktur. O da, üzerine vacip olanı tebliğ etmiştir. Artık, görevini yerine getirmede kusur eden kimsenin hiçbir özrü yoktur. وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ Allah sizin gizlediklerinizi de, açığa çıkardıklarınızı da bilir. Amellerinizden ve hallerinizden hiçbir şey O'na gizli kalmaz. O, amellerinizin karşılığını verecektir. Ebû Hayyân şöyle der: Bu cümlede tehdit vardır. Çünkü Yüce Allah kulunun gizli ve açık hallerinden haberdar olduğunu ve kendisinin gerek sevap gerekse ceza bakımından bunların karşılığını vereceğini ona haber vermiştir[165]

100. قُلْ لا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ Ey Muhammed! De ki: Ey insanlar, pis olan şeyin çokluğu sizi hayrete düşürse de, pis ile temiz bir değildir. Allah burada helal ile haramı, itaatkâr ile âsîyi, âdî olan şeyle iyi olan şeyi birbirinden ayırmak için darb-ı mesel getirdi. Kurtubî şöyle der: Bu lafız bütün işlere şâmildir. Kazançlarda, işlerde, insanlarda, ilimde ve diğer hususlarda düşünülebilir. Bütün bunlardan pis olan, çok olsa da, fayda vermez, değersizdir ve sonu güzel olmaz. İyi olanlar, az da olsa, faydalıdır, değerlidir ve sonu güzeldir.[166] Ebû Hayyân şöyle der: Açık olan şudur ki, habîs (pis) ve tayyib (temiz) kelimeleri umumîdir. Malın helalı ve haramı, amelin iyisi ve kötüsü, insanların iyisi ve âdîsi, inançların sağlamı ve bozuğu bunun ifade ettiği manaya dahildir. A'râf sûresinde bulunan والبلد الطيب يخرج نباته باذن ربه والذي خبث لا يخرج الا نكدا Rabbin izniyle güzel memleketin bitkisi güzel çıkar. Kötü olandan ise, faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz[167] âyeti, bu

165 el-Bahr, 4/27.
166 Kurtubî, 6/327.
167 A'râf sûresi, 7/58.

âyetin bir benzeridir.[168] فَاتَّقُوا اللهَ يَا أُولِي الأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ Ey akıl sahipleri! Allah'ın emirlerine sarılmak ve yasaklarından sakınmak suretiyle O'ndan korkunuz ki kurtuluşa eresiniz ve Allah'ın rızasını ve ebedî nimetini kazanasınız.

101. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ Ey iman edenler! Açıklandığı takdirde sizi üzecek olan ve muhtaç olmadığınız şeyleri, Peygambere sormayınız. Zemahşerî şöyle der: Peygambere çok soru sormayın. Böyle yapmaya devam ederseniz neticede, size zor gelecek mükellefiyetleri ona sormuş olursunuz. O da sorduğunuz şeyler hakkında size fetvâ verir ve onlarla sizi mükellef tutarsa bu durum, sizi üzer, onları yapma zor gelir ve sorduğunuza pişman olursunuz.[169] وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ Eğer bu zor mükellefiyetleri vahiy indiği zaman sorarsanız, sizi üzecek bu zor şeyler size açıklanır. Öyleyse bunları sormayın.[170] عَفَا اللهُ عَنْهَا Allah, daha önce zarûret olmadan sorduğunuz soruları affetti ve ahirette sizi cezalandırmaktan vaz geçti. Artık tekrar böyle şeyler yapmayın. وَاللهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ Allah'ın mağfireti bol, lütuf ve ihsanı büyüktür. Dolayısıyle sizi affetti ve cezalandırmakta acele etmedi.

102. قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ Sizden önce de bir toplum, bu gibi sorular sormuştu. Kendilerine cevap verilip bazı mükellefiyetler yüklenince onu inkâr etmişlerdi. Bundan dolayı Yüce Allah: ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ "Sonra onunla amel etmedikleri için kâfir oldular" buyurdu. İsrailoğulları, peygamberlerinden bazı şeyleri sorarlar, sordukları şey kendilerine emredilince de onu yerine getirmez ve bu sebeple helak olurlardı.

103. مَا جَعَلَ اللهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلا سَائِبَةٍ وَلا وَصِيلَةٍ وَلا حَامٍ Allah bahîre, sâibe vasîle ve hâm diye bir şey meşru kılmamıştır. Câhiliyye halkı, bir deve sonuncusu erkek olmak üzere beş doğum yaptığında onun kulaklarını yarar ve ona binmeyi haram sayarlardı. İşte bu deveye bahîre denilir. Bir kimse: "Yolculuğumdan dönersem" veya "hastalığımdan kurtulursam devem serbest olsun" der ve bahira gibi, bu deveden yararlanmayı haram sayardı. İşte böyle deveye de sâibe denir. Bir koyun dişi doğururusa o kendilerinin, erkek doğururusa ilahlarının olurdu. Bir erkek ve bir dişi olmak üzere ikiz doğururusa: "وصلت اخاها kardeşini kurtardı" derler ve erkeği ilahları için kesmezlerdi. Bu kuzuya da vasîle denir. Erkek devenin sulbünden on doğum meydana geldiğinde "sırtını korudu" derler ve onun sırtına yük vurmazlardı. Böyle deveye de "hâm" denir. İslâm gelince, bu geleneklerin tümünü ortadan kaldırdı.

168 el-Bahr, 4/27.

169 el-Keşşâf, 1/533.

170 İbn Abbas bu âyetin tefsirinde şöyle der: Size haber verildiği takdirde sizi üzecek şeyleri sormayın. Bu şey, ya yapmanı gereken dinî bir yükümlülük olur veya sizi üzecek bir haber olur. "Babam nerede?" diye soran ve "Cehennemededir" diye cevap alan kimsenin durumu böyledir. Fakat Kur'ân bir hüküm indirir de Rabbiniz size bir şey emrederse, işte o zaman bunun açıklanmasını isterseniz onu size açıklayıp izah eder (el-Bahru'l-muhît, 4/31'den nakleden).

Ne bahîre, ne sâibe, ne vasîle ve ne de hâm kaldı. وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللهِ الْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لا يَعْقِلُونَ Fakat Allah'ı inkâr edenler ona karşı yalan uyduruyorlar ve bunları Allah'ın haram kıldığını söyleyerek: "Allah bize böyle emretti" diyorlar. Halbuki onların çoğu bunun bir iftira olduğunu anlayamazlar. Çünkü onlar bu hususta babalarını taklit ediyorlar. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurdu:

104. وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنزَلَ اللهُ وَإِلَى الرَّسُولِ Bu sapıklara: "Gelin, helal ve haram kıldığınız hususlarda, Allah ve Rasulünün hükmüne gidelim" denildiğinde: قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لا يَعْلَمُونَ "Babalarımızın dini bize yeter" derler. شَيْئًا وَلا يَهْتَدُونَ Babaları, din hususunda bir şey bilmiyor ve hakka yönelemiyorlarsa yine onların üzerinde bulundukları sapıklığa tâbi mi olacaklar?! Bu âyetteki hemze inkâr içindir, maksat ise kınamadır.

105. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ لا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ Ey iman edenler! kendinizi düzeltmeye bakın. Yani kendinizi, isyanlara dalmaktan ve ısrarla günah işlemekten koruyun ve nefislerinizi ıslahtan ayrılmayın. Siz hidâyete erince, insanlardan sapıklığa düşenlerin sapıklığı size zarar vermez. Zemahşerî şöyle der: Müslümanlar, kâfirler için üzülüyorlar ve onların İslâm'a girmelerini arzu ediyorlardı. Onlara: "Siz kendi nefsinizi ıslah edin, hak yolda yürüyün. Siz hidâyette olduğunuz sürece, dininizden olmayan sapıklar size zarar veremez. Nitekim Yüce Allah peygamberine şöyle buyurdu: فلا تذهب نفسك عليهم حسرات O halde onlar uğruna üzüntülere dalarak canın sıkılıp yıpranmasın[171] Ebussuûd şöyle der: Hiç kimse, âyette, emr-i bi'l-marûf ve nehy-i ani'l-münker (iyiyi emretme, kötüden sakındırma) görevini bırakma hususunda bir ruhsat bulunduğu vehmine kapılmasın. Çünkü bu görevi yapmak, hidâyetin bir parçasıdır. Rivâyet olduğuna göre Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.) bir gün minberde şöyle dedi: "Ey insanlar! Siz bu âyeti okuyor fakat yanlış anlıyorsunuz. Ben, Rasulullah (s.a.v.)'ın şöyle dediğini işittim: "İnsanlar kötü bir şeyi gördüklerinde onu değiştirmezlerse Allah onlara umumî bir ceza verir".[172] إِلَى اللهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا Sizin ve bütün mahlukatın dönüşü Allah'adır. فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ O, amellerinizin karşılığını verecektir. Beyzâvî şöyle der: Bu âyet hak ve batıl gruplardan birisi için vaad, diğeri için tehdit ifade eder. Ayrıca, hiç kimsenin, diğerinin günahından sorumlu tutulmayacağına dikkat çeker.

106. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ Ey iman edenler! Sizden biri ölmek üzere olup da, üzerinde ölüm belirtileri görüldüğünde, onun

171 Fâtır sûresi, 35/8; Kesşâf, I/538.

172 İbn Mâce, Fiten 20; İbn Hanbel, I/25; Ebussuûd, 2/65 Aşağıdaki hadis de bu manayı destekler. "İyiliği emredin, kötülükten nehyedin. Nihayet peşine düşülen bir cimrilik, kendisine uyulan bir heves, tercih edilen bir dünya ve her görüş sahibini kendi görüşünü beğendiğini gördüğünde, kendini düzeltmeye bak." Bu hadisi Hâkim rivâyet etmiştir (Ayrıca bkz, İbn Mâce, Fiten, 21).

vasiyetine, اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ müslümanlardan iki âdil şahıs, veya sizden iki şahid bulamadığınız takdirde gayr-i müslimlerden iki kişi şahitlik etsin. إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ Eğer siz yolculuğa çıkar da eceliniz gelir ve ölüm belirtileri görülürse böyle yapın. تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلاةِ O iki şahidi ikindi namazından sonra alıkorsunuz. Çünkü ikindi vakti, insanların toplanma vaktidir. Rasulullah (s.a.v.) böyle yapmış ve ikindi namazından sonra minberin yanında Adiyy b. Beddâ ile Temîm-i Dârî'ye yemin ettirmiştir. فَيُقْسِمَانِ بِاللهِ إِنْ ارْتَبْتُمْ Şahitliklerinden emin değilseniz ve şüpheye düşmüşseniz, Allah adına yemin etsinler. Ebussuûd şöyle der: Eğer sizden bir vâris, iki şahidin hidâyetinden ve terikeden bir şey almalarından kuşku duyarsa, onları tutun ve Allah adına onlara yemin ettirin.[173] لا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى Onlar şöyle diyerek yemin ederler: Biz bu şahitliğimizle kimseyi kayırmıyoruz ve Allah adına yemin ederek bir dünyalık almıyoruz. Yani, lehinde yemin ettiğimiz kişi bir yakınımız da olsa, mal için yalan söyleyerek Allah adına yemin etmeyiz. وَلا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الآثِمِينَ Allah'ın bize yerine getirmeyi emrettiği şahitliği de gizlemeyiz. Eğer böyle yaparsak günahkârlardan oluruz.

107. فَإِنْ عُثِرَ عَلَى أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا Onlar yemin ettikten sonra, hainlikleri veya yalancı şahitlikleri ortaya çıkarsa فَآخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الأَوْلَيَانِ terikede hak sahibi olan vârislerden iki adam, o iki hain yerine şahitlik eder. Bunlar, mîrasa hak kazananların en layıklarından olmalıdır. فَيُقْسِمَانِ بِاللهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا Bu iki şahit Allah adına yemin ederek: "Bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha doğru, dinlenmeye ve dikkate alınmaya daha layıktır. Çünkü onlar hainlik ettiler. وَمَا اعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ Biz onlar hakkında hain demekle zulmetmedik. Biz onların aleyhinde yalan söylersek zalimlerden oluruz.

108. ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَى وَجْهِهَا Bu hüküm, gerçeği değiştirmeden olduğu gibi şahitlik etmeye أَوْ يَخَافُوا أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانٌ بَعْدَ أَيْمَانِهِمْ veya kendilerinden sonra bir başkasının yemin etmesi böylece yeminleri reddedilerek rezil duruma düşmekten korkmalarını sağlamaya daha uygundur. وَاتَّقُوا اللهَ وَاسْمَعُوا Rabbinizden korkunuz ve emrine itaat ediniz. وَاللهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ Allah, kendisine itaatten çıkanları rahmetine ve Cennetine iletmez.

EDEBÎ SANATLAR

1. "الهدْيَ والقلائد Kurban ve gerdanlık takılmış kurban." Burada القلائد kelimesinin الهدى üzerine atfı kabilindendir. Kendilerine gerdanlık takılmış kurbanların sevâbı

173 Ebussuûd, 2/66.

daha çok olduğu ve haccın değeri de bunlarla daha iyi ortaya çıktığı için, kalâid kelimesi özellikle zikredildi.

2. "ما على الرسول الاّ البلاغ Peygamber'in görevi sadece tebliğ etmektir." Burada, mübâlağa ifade etmek için البلاغ mastarı zikredildi, fakat onunla tebliğ kastedildi.

3. "الخبيث والطيب Pis ve temiz", kelimeleri arasında tıbâk, أصابتكم مصيبة arasında da iştikak cinâsı vardır. Her ikisi de edebî santlardandır.

4. "شهادة بينكم aranızdaki şahitlik." Bu cümle, lafzan haber, mana olarak inşâ cümlesidir. Bununla "emir" murat olunur. Yani "aranızda şahitlik etsin" demektir.

FAYDALI BİLGİLER

İmam Şâtıbî şöyle der: Çok soru sormak yerilmiştir. Soru sormanın yerildiği bir çok yer vardır. Bunlardan on tanesini yazıyoruz:

1. Dînî hiçbir faydası olmayan şeyi sormak: Bir kimsenin Peygamber'e (s.a.v.): "Babam kimdir?" diye sorması gibi.

2. İhtiyaçtan fazla olan şeyi sormak. Bir adamın, hac hakkında: "Her sene mi yapılacak?" diye sorması gibi.

3. O anda ihtiyacı olmadığı halde soru sormak: "Sizi bıraktığım sürece siz de beni bırakın"[174] hadisi buna delildir.

4. Zor ve kötü meseleleri sormak. Nitekim, bilmece gibi yanıltıcı sözler kullanmak yasaklanmıştır.

5. İbadetle ilgili konularda hükmün illetini sormak. Hayızlı kadının, namazı değil de orucu kaza etmesinin sebep ve hikmetini sormak gibi.

6. Derinleştirerek ve zorlaştırarak sormak. İsrailoğullarının sığırı, mahiyetini ve rengini sormaları gibi.

7. Kitap ve Sünnetin rey ile çeliştiğini ortaya koymak için soru sormak. Bundan dolayı Saîd adamın birine: "Sen Irak'lı mısın?" demiştir.

8. Müteşâbihler hakkında soru sormak. İmam Mâlik'e "İstivâ"dan sorulması bu kabildendir. O: "İstivâ malumdur...." şeklinde cevap vermişti.

9. Geçmiş kimseler arasında meydana gelen olayları sormak. Ömer b. Abdülaziz şöyle demiştir: Allah, o kanlardan ellerimi korudu. Ben artık dilimi onlara bulaştırmam.

10. Zora sokmak, susturmak ve mücadelede galip gelmek için soru sormak. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Allah'ın en çok buğzettiği adam, aşırı mücadeleci olan adamdır.[175]

---

174 Müslim, Hacc 412; Fedâil 131.

175 Buhârî, Ahkâm 34, Mezâlim 15, K. Tefsir, 37, Kâsımî, Mehâsinü't-te'vîl, 6/2176.

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَآ أُجِبْتُمْ ۖ قَالُوا لَا عِلْمَ
لَنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ الْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾ إِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ
مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ ۘ إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ
الْقُدُسِ ۖ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ۖ وَإِذْ عَلَّمْتُكَ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ ۖ وَإِذْ تَخْلُقُ
مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا
بِإِذْنِي ۖ وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي ۖ وَإِذْ تُخْرِجُ
الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِي ۖ وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنكَ إِذْ جِئْتَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ
﴿١١٠﴾ وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي ۖ قَالُوٓا
آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ
يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَن يُنَزِّلَ عَلَيْنَا
مَآئِدَةً مِّنَ السَّمَآءِ ۖ قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾
قَالُوا نُرِيدُ أَن نَّأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ
أَن قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّٰهِدِينَ ﴿١١٣﴾
قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا أَنزِلْ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِّنَ السَّمَآءِ تَكُونُ لَنَا
عِيدًا لِّأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِّنكَ ۖ وَارْزُقْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّٰزِقِينَ ﴿١١٤﴾
قَالَ اللّٰهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ ۖ فَمَن يَكْفُرْ بَعْدُ مِنكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا
لَّآ أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِّنَ الْعَٰلَمِينَ ﴿١١٥﴾ وَإِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ
ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ اللّٰهِ ۖ قَالَ
سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِيٓ أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ ۚ إِن كُنتُ قُلْتُهُ فَقَدْ

عَلِمْتَهُۥ ۚ تَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِى وَلَآ أَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِكَ ۚ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ
الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَآ أَمَرْتَنِى بِهِۦٓ أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ رَبِّى
وَرَبَّكُمْ ۚ وَكُنتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ ۖ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِى كُنتَ
أَنتَ ٱلرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾
إِن تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ ۖ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ
ٱلْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ ٱللَّهُ هَٰذَا يَوْمُ يَنفَعُ ٱلصَّٰدِقِينَ صِدْقُهُمْ ۚ لَهُمْ
جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ رَّضِىَ ٱللَّهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلَّهِ مُلْكُ
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ ۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

109. Allah'ın, peygamberleri toplayıp da: "Size ne cevap verildi?" dediği gün: "Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz ğaybları hakkıyle bilen ancak Sensin" diyeceklerdir.

110. Allah o zaman şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene verdiğim nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh ile desteklemiştim, sen beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı, hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölüleri benim iznimle hayata diriltiyordun. Hani İsrailoğullarına mâni olmuştum: Kendilerine apaçık deliller getirdiğin zaman inkâr edenler: "Bu apaçık bir sihirden başkası değildir" demişlerdi.

111. Hani havarilere: "Bana ve peygamberime iman edin" diye ilham etmiştim. Onlar da: "İman ettik, bizim Allah'a teslim olmuş kimseler olduğumuza sen de şahid ol" demişlerdi.

112. Hani havariler: "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O: "İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun" demişti.

113. Onlar: "İstiyoruz ki ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain

olsun, bize doğru söylediğini bilelim ve onu gözleriyle görmüş şahidler olalım" demişlerdi.

114. Meryem oğlu İsa şöyle dedi: "Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir âyet olsun. Bizi rızıklandır, zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısısın."

115. Allah da şöyle buyurdu: "Ben onu size şüphesiz indireceğim, ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiçbir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim."

116. Allah: "Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara: "Beni ve anamı, Allah'tan başka iki ilah bilin" diye sen mi dedin buyurduğu zaman o, şöyle dedi: "Hâşâ! Seni tenzih ederim, hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim Sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, halbuki ben senin zatında olanı bilmem. Gaybları eksiksiz bilen yalnızca Sensin.

117. Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müdüetçe onlar üzerine kontrolcü idim. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyle görensin.

118. Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar Senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan, şüphesiz Sen izzet ve hikmet sahibisin".

119. Allah şöyle buyuracaktır: Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan Cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur.

120. Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin mülkiyeti Allah'ındır, O, her şeye hakkıyle kâdirdir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, ecel yaklaştığında vasiyet edilmesini anlattı ve Allah'a karşı takvâ ile amel edilmesini, emrinin dinlenip itaat edilmesini emretti. Bu âyetlerde de, Allah'ın öncekileri ve sonrakileri hesap ve ceza için toplayacağı o korkunç kıyamet gününden bahsetti: Daha sonra, kulu ve Rasulü Hz. İsa'yı desteklemek için verdiği mucizeleri anlattı. Bunlardan birisi de, gökten sofranın inmesidir. Bu mübarek sûreyi, Hz. İsa'nın ilahlık iddialarından uzak olduğunu bildirerek sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

كَفَفْتُ : Men ettim ve çevirdim. Görmekten men olunduğu için âmâya da "كفيف" denilir.

أيَّدْتُك : Seni kuvvetlendirdim demektir. Kuvvet manasına gelen "أيد" kelimesinden alınmıştır.

اوحيت: Vahyettim. Vahy: manayı, gizlice kalbe atmak demektir. Vahy birkaç kısma ayrılır: İlham manasına olan vahy, uykuda veya uyanıkken bildiri manasına vahy, Cebrâil (a.s.)'i peygambere göndermek manasına[176]

مائدة : Mâide, üzerinde yemek bulunan masadır. Üzerinde yemek olmayan masaya sofra مائدة denmez.[177]

الرقيب: Rakîb, murâkıb ve yapılan işlere şahit olan demektir.

ابدا : Ebeden, kesintisiz demektir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

109. يَوْمَ يَجْمَعُ اللهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ Ey insanlar! Allah'ın hesap ve ceza için peygamberleri ve bütün mahlukatı toplayacağı o korkunç kıyamet gününü hatırlayın. O gün Allah peygamberlere: "Ümmetleriniz size ne cevap verdi? Kavminizi imana ve tevhide çağırdığınızda size ne cevap verdiler?" der. قَالُوا لا عِلْمَ لَنَا إِنَّكَ أَنْتَ عَلاَّمُ الْغُيُوبِ Peygamberler: Senin ilminin yanında bizim ilmimiz bir hiçtir. Muhakkakki sen gaypları bilicisin. Sen bizim bilmediğimiz açık ve kapalı şeylerin hepsini bilirsin. İbn Abbas şöyle der: "Biz neyi biliyorsak, Sen onu bizden daha iyi bilirsin" demektir.[178] Ebussuûd şöyle der: Burada, peygamberlerin karşılaştıkları durumlar ve çektikleri sıkıntılar sebebiyle şikayetlerini izhâr ve işi Allah'ın ilmine havâle vardır. Aynı zamanda, bu âyet, kavimlerinden intikam alma hususunda Rablerine sığındıklarını ifade eder.[179]

110. إِذْ قَالَ اللهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَى وَالِدَتِكَ Allah o zaman şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene verdiğim nimetim hatırla. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, kulu ve Rasulü İsa b. Meryem vasıtasıyle mucizeler ve harikulade olaylar göstererek ona ihsanda bulunduğunu hatırlatıyor. Yani, seni erkeksiz bir anneden yaratmak ve kudretinin kemâline kesin bir delil kılmak suretiyle sana olan nimetimi hatırla. Annene de ihsanda bulunduk. Zira seni, zalimlerin, anneni itham ettiği fahişelik suçundan uzak olduğuna delil kıldık.[180] Kurtubî şöyle

176 Kurtubî, 6/363.

177 el-Bahr, 4/30.

178 Kurtubî, 6/361; İbn Kesîr şöyle der: Bu âyet, Allah'a karşı nasıl edebli olunacağını öğreten âyetlerdendir. Yani, senin her şeyi kuşatan ilmine nisbetle bizim hiç ilmimiz yoktur. Sen herşeyden haberdarsın. Bizim ilmimiz, Senin herşeyi kuşatan ilminin yanında "Yok" gibi'dir.

179 Ebussuûd, 2/70.

180 İbn Kesîr, 1/561.

der: "Bu, kıyamet gününün vasıflarındandır. Sanki Yüce Allah şöyle buyurdu: Allah'ın, peygamberleri topladığı ve İsa (a.s.)'ya da şöyle dediği günü hatırla"[181] Yüce Allah, kıyametin yakın olduğunu vurgulamak için اذ قال buyurarak mâzî sîgasını kullandı. Çünkü gelecek olan her şey yakındır: إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ Hatırla ki seni, Rûhu'l-Kuds ile destekledim. Yani, seni mukaddes ve temiz Ruh Cebrâil ile desteklediğimiz zamanı da hatırla. تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلاً İnsanlarla, bir çocuk olarak beşikte ve peygamber olarak da olgunluk çağında konuşuyordun. وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالإِنجِيلَ Sana Tevrat ve İncil ile beraber yazmayı ve faydalı ilim olan hikmeti öğrettiğim zamanki nimetimi hatırla. وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي Yine hatırla ki, benim emrim ve kolaylaştırmamla, çamura kuş sureti veriyordun. فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي O suret ve şekle üfürdüğünde, Allah'ın emri ve dilemesiyle o bir kuş oluyordu. وَتُبْرِئُ الأَكْمَهَ وَالأَبْرَصَ بِإِذْنِي Görmeyen körlere, şifa bulmaz alacalılara benim emrim ve dilememle şifa veriyordun. وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَى بِإِذْنِي Benim emrim ve dilememle ölüleri diriltiyordun. Hz. İsa'ya ilahlık nisbet edenleri reddetmek, bu harikulade hallerin Allah tarafından olduğunu ve mucize olarak onları Hz. İsa'nın eliyle gösterdiğini açıklamak için, Yüce Allah, "باذني iznimle" lafzını her mucize ile tekrarladı. وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ Hatırla o zamanı ki, Yahudilere hüccetler ve mücizeler getirdiğinde, seni öldürmeye azmetmişlerdi de ben Yahudilerin seni öldürmesine mani olmuştum. فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلاَّ سِحْرٌ مُّبِينٌ Peygamberliğini inkâr edip sana iman etmeyenler: "Bu harikulade olaylar, açık bir sihirden başka bir şey değildir" dediler.

111. وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي Bu da, Hz. İsa'ya yapılan lütuflardandır. Yani, hatırla ki, ben bir zamanlar Havarilere. Beni ve peygamberim Meryem oğlu İsa'yı tasdik edin" diye emir ve ilham etmiştim. قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ Onlar da: Ey Rabbimiz! Bize emrettiğini tasdik ettik. Bizim bu iman ve tasdikte samimi olduğumuza ve senin emrine boyun eğdiğimize şahit ol" demişlerdi.

112. إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِّنَ السَّمَاءِ Yine hatırla ki, Havariler, "Ey İsa! Rabbin gökten bize bir sofra indirebilir mi? diye sordular. Kurtubî şöyle der: Bu soru, başlangıç dönemlerinde Allah hakkındaki bilgileri tam olarak oturmadan önce, idi. Bu sözün, onlarla beraber bulunan Câhiller tarafından söylenmiş olması da mümkündür. Nitekim Hz. Musa'nın kavminden bazıları da واجعل لنا إلهاً كما لهم آلهة Onların ilahları gibi, bize de bir ilah yap[182]

181 Kurtubî, 6/362.
182 A'râf sûresi, 7/138.

demişlerdir.[183] Ebû Hayyân şöyle der: Bu lafzın zâhiri, onların, Allah'ın gökten bir sofra indirmeye kâdir olması hususunda şüpheye düştüklerini ifade eder. Zemahşerî'nin görüşü de budur.[184] Diğer tefsircilere gelince, bunlar, Havarilerin mü'min ve İsa (a.s)'nın yakın arkadaşları olduklarında ve Allah'ın gökten bir sofra indirebileceğinde şüphe etmediklerinde ittifak etmişlerdir. Hatta Hasan el-Basrî şöyle der: Onlar Allah'ın kudreti hususunda şüphe etmediler. Sadece, indirip indirmeyeceğine dair bilgi isteyen kimsenin sorusu gibi soru sordular. Eğer indirecekse, onu bizim için iste, dediler.[185] Onların soruları, kalplerinin huzur ve sükûnet bulması içindi. قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ Hz. İsa onlara: "Eğer, Allah'ın kemâl-i kudretine inanıyorsanız, böyle sorular sormak hususunda Allah'tan korkunuz.

113. قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا Havariler dediler ki: Biz sofra istemekle, teberrüken ondan yemek ve kalplerimizin yakîn, imanımızın artmasıyla sükûnete ermesini istiyoruz. وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا Etrafında şâibe bulunmayan kesin bir bilgi ile, senin peygamberlik davandaki doğruluğunu bilmek istiyoruz. وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ Bir de onu görmeyen insanların yanında onun hakkında şahitlik edelim.

114. قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ Meryem oğlu İsa: " Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir" dedi. Hz. İsa, susturucu bir delille onları susturmak için sofra isteklerine cevap verdi. Rivâyet edildiğine göre Hz. İsa dua etmek isteyince kıldan yapılmış bir cübbe ve yine kıldan yapılmış bir aba giydi. Kalkıp namaz kılmaya, Rabbine dua etmeye ve ağlamaya başladı. Ebussuûd şöyle der: Son derece yalvarıp yakardığını göstermek için Rabbine iki defa seslendi. Bir defa bütün kemal sıfatlarını toplamış olan ilahlık sıfatıyla, bir defa da terbiye bildiren Rablik sıfatıyla seslendi.[186] تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ Bu sofra bizim için ve bizden sonra gelecekler için bir ferâh ve sevinç günü ve senin Rasulü'nün doğruluğuna şahit, hüccet ve delil olsun. وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ Ey Allahım! bize rızık ver. Şüphesiz sen nimet ve rızık verenlerin en hayırlısısın. Çünkü sen zengin ve övgüye layıksın.

115. قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ Allah İsa (a.s.)'ın duasını kabul ederek şöyle buyurdu: "Ben gökten sofrayı size indireceğim. فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ Artık bu açık mucizeden sonra kim inkâr ederse ona, hiçbir insana yapmadığım bir şekilde azap edeceğim. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Gökten ekmek ve etle donanmış sofra indirildi. Onlara ertesi güne saklamamaları ve hainlik etmemeleri

183 Kurtubî, 6/364.

184 Zemahşerî şöyle der: Eğer sen: "Onlar iman ve ihlastan sonra, "Rabbin indirebilir mi?" diye nasıl sordular? dersen, derim ki: Allah onları iman ve ihlas ile vasıflandırmadı. Sadece onların "ihlaslı mü'min" olduklarına dair iddialarını nakletti. Onların bu iddiaları batıldır ve onlar şüphecidirler. Bu öyle bir sözdür ki, Rablerine tazim eden mü'minlerden böyle bir söz çıkmaz (el-Keşşâf, I/540).

185 el-Bahr, 4/53.

186 Ebussuûd Tefsiri, 2/73.

emredildi. Fakat onlar hainlik etti ve ertesi gün için kaldırıp sakladılar. Bunun üzerine maymun ve domuzlara çevrildiler."[187] et-Teshîl yazarı şöye der: Bir mucize isteyip de bu mucize kendisine gösterildikten sonra yine inkâr edenlere Allah'ın kanunu, ceza vermek suretiyle cereyan eder. Bunların bazıları (sofra mucizesini gördükten sonra) yine inkâr edince Allah onları domuzlara çevirdi.[188]

116. وَإِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ Allah: "Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara: 'Beni ve anamı, Allah'tan başka iki ilah bilin' diye sen mi dedin?" buyurduğu zamanı hatırla واذ قال الله عيسى ابن مريم ile başlayan kıssa, اذ قال الحواريون ile başlayan kıssa üzerine atedilmiştir. İbn Abbas şöyle der: "Bu söz kıyamet gününde bütün mahlukatın huzurunda Yüce Allah tarafından söylenecek ki kâfirler kendilerini, batıl yolda olduklarını anlasınlar.[189] Buna göre mana şöyledir: Kâfirleri kınamak ve susturmak için Allah'ın ahirette kulu ve elçisi Meryem oğlu İsa'ya hitap edeceği günü insanlara hatırlat. Allah şöyle hitap edecek: Ey İsa! İnsanları sana ibadet etmeye, senin ve annenin ilah olduğuna inanmaya sen mi çağırdın?! Kurtubî şöyle der: Yüce Allah bu soruyu, Hz. İsa'nın ilah olduğunu iddia edenleri kınamak için soracak ki bu sorudan sonra onları daha sert bir şekilde ayıplasın, kınasın ve onlara daha şiddetli muamele etsin[190] قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ İsa şöyle dedi: Ey Rabbim! Sana layık olmayan şeylerden seni tenzih ederim. Söylemeye hakkım olmayan sözü söylemek bana yakışmaz. إِنْ كُنتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ Ben onu söylediysem şephesiz sen bilirdin. Çünkü sana hiçbir şey gizli kalmaz. Benim söylemediğimi Sen biliyorsun. Hz. İsa'nın bu ifadesi, onun böyle bir söz söylemediğinin delili olup onun bundan uzak olduğunu gösterir. Ayrıca onun, celâl sahibi Yüce Allah'ın huzurunda son derecede edepli davrandığını; kendisinin zillet ve aczini ortaya koyduğunu ifade eder. تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ Sen benim zâtımın hakikatini ve içindekileri bilirsin. Halbuki ben senin zatının hakikatini ve onda bulunan kemal sıfatlarını bilemem. Sen bütün gizli şeyleri ve niyetleri bilirsin. Senin ilmin, olmuşları ve olacakları kuşatır.

117. مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ Ben onlara, ancak bana emrettiklerini söyledim. Râzî şöyle der: Hz. İsa, kendisini ve Allah'ı beraberce emredici durumuna sokmamak için, edebin gereğini yaparak, "Onlara emrettim" yerine, "Onlara söyledim" demiştir. أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ Onlara: Beni ve sizi yaratan Allah'a ibadet edin. Ben de sizin gibi bir kulum" dedim. وَكُنتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ Onların aralarında bulunduğum sürece, yaptıklarına şahit idim. فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنتَ أَنتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ Beni semaya kaldırarak kendine çekince, ey Allahım, onların amellerinin gözetleyicisi ve yaptıklarının şahidi

187 Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'ân, VI, 3061.
188 et-Teshîl, I/194.
189 Ebû Hayyân, el-Bahr, 4/58.
190 Kurtubî, 6/375.

yalnız Sen oldun. وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ Her şeyi görensin. Senden hiçbir şey gizli kalmaz.

118. إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ Eğer onlara azap edersen, sen onların malikisin. Onlar hakkında istediğin gibi tasarrufta bulunursun. Sana asla itiraz edilmez. وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ Eğer onlardan tevbe edenleri bağışlarsan, şüphesiz işinde galip olan, yaptıklarını bir hikmete göre yapan sensin.

119. قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ Yüce Allah şöyle buyuracaktır: Bu, kıyamet günüdür. Bugün, dünyada doğru olanlara, bu doğrulukları fayda verecektir. Çünkü bugün, yapılan amellerin karşılıklarının verileceği bir gündür. لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا Onlar için, köşklerinin ve ağaçlarının altından ırmaklar akan, içinde devamlı kalıp hiç çıkmayacakları Cennetler vardır. رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ Doğruluklarından dolayı, Allah'ın rızasına nâil olmuşlar. Kendilerine verdiği sevap ve mükâfattan dolayı onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu Naîm Cennetlerini elde etme ve onlara kavuşma nimetidir.

120. لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Göklerin, yerlerin ve bunlar arasındakı şeylerin mülkü Allah'ındır. Yani bunların hepsi O'nun mülküdür. Onun idaresi ve dilemesi altındadır. O, her şeye Kâdir'dir.

BİR UYARI

İmam Müslim'in, Sahîh'inde rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Yüce Allah'ın İbrahim (a.s.)'in söylediği: "Rabbim, bu putlar insanlardan bir çoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, şüphesiz Sen çok bağışlayan, merhamet edensin,[191] meâlindeki âyeti ile İsa (a.s.)'nın söylediği: "Eğer kendilerine azap edersen, şüphesiz onlar Senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan, şüphesiz Sen izzet ve hikmet sahibisin"[192] meâlindeki âyetini okudu, sonra ellerini kaldırarak: "Allahım! Ümmetim, ümmetim" dedi ve ağladı. Bunun üzerine Yüce Allah Cebrâil (a.s.)'e şöyle buyurdu: Muhammed'e git Rabbin daha iyi bilmekle beraber Ona: "Seni ağlatan şey nedir? diye sor. Cebrâil (a.s.) Hz. Peygamber (s.a.v.)'ye geldi ve durumu sordu. Rasulullah (s.a.v.) kendisinin ne söylediğini ona haber verdi. Halbuki Allah, onun ne söylediğini pekala bilir. Nihayet Allah: Ya Cibrîl, git Muhammed'e şunu söyle: Biz ümmetin hakkında seni râzı edeceğiz ve seni üzmeyeceğiz, buyurdu.[193]

Allah'ın yardımı ile Mâide Sûresinin tefsiri bitti.

191 İbrâhîm sûresi, 14/46.
192 Mâide sûresi, 5/118.
193 Müslim, İmân, 346.

EN'ÂM SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 165 âyettir.

Takdim

En'âm sûresi Mekke'de nâzil olan uzun sûrelerden biridir. Genellikle akîde ve iman esaslarını konu alır. Bu sûre hedef ve gâyeleri bakımından, bundan önce geçen ve Medine'de nâzil olan Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ ve Mâide gibi sûrelerden farklıdır. Bu sûre oruç, hac, cezalar ve aile hukuku gibi, müslüman toplumun nizamını sağlayan hükümlerden bahsetmez. Ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hıristiyanlarla münafıklardan bahsetmediği gibi savaşla ilgili meselelerden ve İslâm davetine karşı çıkanlarla savaşmaktan da bahsetmez. Bu sûre sadece akîde ve iman esaslarının ana meselelerinden bahseder. Bu meseleleri aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

1. İlahlık meslesi,

2. Vahy ve risalet meselesi,

3. Öldükten sonra dirilme ve hesap meselesi.

Bu sûrede İslâm davetinin esasları üzerinde çokça durulduğunu ve bahsedildiğini görmekteyiz. Bu hususta, ikna etme ve susturma için kullandığı silahın kesin, engin ve susturucu deliller olduğunu görmekteyiz. Çünkü bu sûre Mekke'de müşrik bir kavme inmiştir. Bu mübarek surede dikkat çeken hususlardan biri de onun iki açık üslup ile hitap etmesidir ki, bu üslupları, bu kadar çok olarak diğer sûrelerde hemen hemen görememekteyiz. Bunlar:

1. Takrîr üslubu

2. Telkîn üslubudur.

1. Takrîr üslubu: Şüphesiz Kur'ân, Allah'ın birliği, varlığı, kudreti, gücü ve üstünlüğünü gösteren delilleri, herkesin itirazsız kabul edebileceği bir şekilde sunar. Bunun için, duyu organlarıyla algılanamayan fakat kalpte hazır olan bir şahsa ait bir zamirle, o şekilde hitap eder ki, hiç bir akl-ı selim ve kalb-i selim, kâinatın yaratıcısının, lütuf ve ihsan sahibi Allah olduğuna şüphe etmez. O bunun için, her şeyi hikmetle idare eden yaratıcıyı gösteren هو O zamirini kullanır. Yüce Allah'ın şu âyetlerine bir kulak ver: "هو الذي خلقكم من طين O, sizi çamurdan yaratandır". "وهو الله في السموات وفي الارض O, göklerin ve yerin Allah'ıdır". "وهو الذي يتوفاكم بالليل O

geceleyin sizi uyutandır". "وهو القاهر فوق عباده O, kullarının üstünde kuvvet sahibi olandır". "وهو الذي خلق السموات والارض بالحق O, gökleri ve yeri hak ile yaratandır"....

2. Telkîn üslubu: Bu üslup, Yüce Allah'ın Peygamber'e (s.a.v.) hüccet telkinini öğretmesi esnasında açıkça görülmektedir. Peygamber (s.a.v.) hüccetleri hasmına o şekilde sunar ki, onun kalbine ve kulağına hakim olur. Artık hasmı ondan kurtulamaz. Bu, soru-cevap üslubudur. Yüce Allah onlara sorar, sonra kendisi cevap verir. Şu âyet-i kerîmeleri bir dinle: "قل لمن ما في السموات والارض قل لله كتب على نفسه الرحمة Göklerde ve yerde olanlar kimindir" diye sor... "Allah'ındır" de. O, merhamet etmeyi kendi zatına farz kıldı." قل اي شئ أكبر شهادة قل الله شهيد بيني وبينكم De ki: "Şahitlik yönünden hangi şey daha büyüktür?" De ki, "Benimle sizin aranızda Allah şahittir." قل ارأيتم ان اخذ الله سمعكم وابصاركم وختم على قلوبكم من إله غير الله يأتيكم به De ki: "Ne dersiniz, eğer Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör eder, kalplerinizi de mühürlerse, bunları size geri verecek Allah'tan başka bir ilah var mı?" وقالوا لو لا نزل عليه آية من ربه قل ان الله قادر على ان ينزل آية ولكن اكثرهم لا يعلمون "Keşke Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi" dediler. De ki: "Şüphesiz Allah mucize indirmeye Kâdir'dir. Fakat onların çoğu bilmezler."

İşte böylece bu mübarek sûre müşriklerle münakaşa ve onları susturmak için, batılın belini kıracak kesin deliller ve parlak hüccetler getirir. Buradan anlaşılıyor ki En'âm sûresi, yoğun bir şekilde İslâm daveti yapmak bakımından Mekke'de inen sûreler arasında, büyük bir önem taşımaktadır.[1] Bu sûre, İslâm davetinin hakikatlerini açıklar, onu ayakta tutan unsurları sağlamlaştırır ve münâzara ve mücadelede çeşitli enteresan deliller getirerek muârızlarının şüphelerini giderir. Yaratma, icat etme, kanun koyma ve ibadet hususlarında Yüce Allah'ın tek olduğunu zikreder, peygamberleri yalanlayanların durumlarını ve geçmiş toplumlarda onların benzerlerinin başlarına gelenleri anlatır. Onların vahy ve peygamberlik hakkındaki şüphelerini, öldükten sonra dirilme ve hesap gününü zikreder. Bütün bunları insanın kendisinde dış dünyada ve şiddet ve rahatlık anlarındaki beşerî tabiatlarda bulunan delillere dikkat çekerek geniş geniş anlatır. Peygamberler'in babası İbrahim'i ve onun peygamber olan çocuklarından bir grubu anlatır. Meşakkatlere katlanma ve sabretme hususunda Peygamber (s.a.v.)'e onların yolundan gitmesini ve onlara uymasını tavsiye eder. İnkârcıların kıyamet günündeki hallerini tasvir eder, bunu farklı şekillerde çokça izah eder. Helâl ve haram kılma hususlarında, şirklerinin sebep olduğu Câhiliyye tasarruflarından bir çoğunu açıklar. Onların geçersiz ve batıl olduklarına hükmeder. Bundan sonra sûre, tam bir açıklıkla önceki kitaplarda mevcut ve bütün peygamberlerin, kendisine çağırdığı vasiyetlerle son bulur: "قل

1 İmam Râzî şöyle der: Bu sûreyi, diğerlerinden ayıran iki önemli fazileti vardır. Birisi: Bu sûre bir defada inmiştir. İkincisi: Bu sûreyi 70 bin melek uğurlamıştır. Bu imtiyazın sebebi şudur: Bu sûre tevhîd, adâlet, nübüvvet ve ahiret delillerini ihtiva eder. İnkârcı ve batıl mezhep sahiplerinin görüşlerini de iptal eder. İmam Kurtubî şöyle der: Bu sûre müşrikler, diğer bid'atçiler ve haşri ve neşri inkâr edenlerle mücadelede asıldır. Bu durum, onun toptan, bir defada inmesini gerektirir.

تعالوا اتل ما حرم ربكم عليكم ... De ki, gelin, Rabbiniz'in size haram kıldıklarını okuyayım". Sûre, bu hayatta, insanın Rabbinin katındaki yerini açıklayan tek âyetle sona erer ki o da insanın yeryüzünde halife oluşu ve Yüce Allah'ın kâinatın imarını insan eline vermiş olmasıdır. İnsan, kâinatta nesilden nesile devam eder. Geçmişlerin yerine yenileri gelir. Yine bu âyette, Yüce Allah'ın yüce bir gaye ve büyük bir hikmete binaen insan fertlerine farklı lütuflarda bulunduğu açıklanmıştır ki o hikmet de, bu hayatın gereklerini yerine getirirken, insanın bir takım şeylerle imtihan edilmesi ve denenmesidir. Bu öyle bir durumdur ki, insanın kemâli ona bağlıdır. Yaratmaktan ve nizamdan maksat da budur: وهو الذي جعلكم خلائف الارض ورفع بعضكم فوق بعض درجات ليبلوكم فيما آتاكم ان ربك سريع العقاب وانه لغفور رحيم Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği nimetler hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün tutan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır. Ve gerçekten O, bağışlayan merhamet edendir.[2]

SÛRENİN İSİMLENDİRİLMESİ

وجعلوا لله مما ذرأ من الحرث والانعام نصيبا ..." Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a pay ayırdılar..."[3] âyetinde انعام hayvanlar, lafzı geçtiği için, sûreye "En'âm sûresi" denilmiştir. Ayrıca müşriklerin o hayvanlarla putlarına yaklaşmak için yaptıkları câhillikleri açıklayan hükümlerin çoğunun bu sûrede zikredilmiş olması da, sûrenin bu ismi almasının sebeplerindendir. İbn Abbas'tan rivâyet edilen şu hadis, bu sûrenin özelliklerinden birini gösterir: "En'âm sûresi Mekke'de, bir gecede toptan indi. Etrafında 70 bin melek yüksek sesle tesbih ediyorlardı".[4]

2 En'âm sûresi, 6/165.
3 En'âm sûresi, 6/136.
4 Mehâsinü't-te'vîl, 6/2232.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمٰتِ وَالنُّورَ ثُمَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ① هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضٰى
اَجَلًا وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ② وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوٰتِ
وَفِي الْاَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ③ وَمَا تَاْتِيهِمْ
مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيٰتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ④ فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ
لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَاْتِيهِمْ اَنْۢبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ⑤ اَلَمْ يَرَوْا
كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنّٰهُمْ فِي الْاَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ
وَاَرْسَلْنَا السَّمَٓاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْاَنْهٰرَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ
فَاَهْلَكْنٰهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِينَ ⑥ وَلَوْ
نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتٰبًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِاَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ
كَفَرُوٓا اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ⑦ وَقَالُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ
مَلَكٌ وَلَوْ اَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْاَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ⑧
وَلَوْ جَعَلْنٰهُ مَلَكًا لَجَعَلْنٰهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ
مَا يَلْبِسُونَ ⑨ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ
فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ⑩ قُلْ
سِيرُوا فِي الْاَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ
⑪ قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلْ لِلّٰهِ كَتَبَ عَلٰى
نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ
اَلَّذِينَ خَسِرُوٓا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ⑫ وَلَهُ مَا سَكَنَ
فِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ⑬ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ

أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ
قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذَٰلِكَ
الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ
إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾
وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1. Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı vareden Allah'a mahsustur. Bunca âyet ve delillerden sonra kâfir olanlar hâlâ putları Rabb'leri ile denk tutuyorlar.

2. Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur. Bir de O'nun katında muayyen bir ecel vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz.

3. O, göklerde ve yerde tek Allah'tır. Sizin gizlinizi, açığınızı, ne kazanacağınızı bilir.

4. Rablerinin âyetlerinden onlara bir âyet gelmeyedursun, o âyetlerden ille de yüz çeviririler.

5. Gerçekten onlar, kendilerine Hak geldiğinde onu yalanlamışlardı. Fakat yakında onlara alay ettikleri şeyin haberleri gelecektir.

6. Görmediler mi ki, onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz bütün imkânları kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmurlar indirip evlerinin altlarından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helâk ettik. Biz onları, günahları sebebiyle helâk ettik ve onların ardından başka nesiller yarattık.

7. Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de inkâr ediciler: "Bu apaçık büyüden başka bir şey değildir." derlerdi.

8. Muhammed'e "Bir melek indirilseydi ya!" dediler. Eğer biz

öyle bir melek indirseydik elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı.

9. Eğer Peygamber'i bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan sûretine sokar onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük.

10. Senden önceki peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden içlerinden alay edenleri eğlenceye aldıkları şey kuşatıvermişti.

11. De ki: "Yeryüzünde dolaşın, sonra yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bakın!"

12. "Göklerde ve yerde olanlar kimindir?" diye sor... "Allah'ındır"de. O, merhamet etmeyi kendi zatına farz kıldı. Sizi, varlığında şüphe olmayan kıyamet gününde elbette toplayacaktır. Kendilerini ziyâna sokanlar var ya işte onlar inanmazlar.

13. Gecede ve gündüzde barınan her şey O'nundur. O her şeyi işitendir, bilendir.

14. De ki: "Gökleri ve yeri yoktan var eden, yedirdiği halde yedirilmeyen Allah'tan başkasını mı dost edineceğim!" De ki: "Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve "Sakın müşriklerden olma!" denildi.

15. De ki: "Ben, Rabbim'e isyan edersem gerçekten büyük bir günün azabından korkarım."

16. O gün kim azaptan kurtarılırsa, gerçekten Allah onu esirgemiştir. İşte bu da kesin kurtuluştur.

17. Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa, onu kendisinden başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır verirse, şüphesiz O herşeye Kâdir'dir.

18. O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, herşeyden haberdardır.

KELİMELERİN İZAHI

يعدلون : Allah'la başkasını bir tutuyorlar, O'na denk ve ortak koşuyorlar. Bir kimse birini bir başkası ile eşit tutarsa عدل فلان بفلان denir.

تمترون : Kuşkulanıyorsunuz. Bir kimse, bir konuda kuşkuya düştüğünde امترى في الامر denir.

قرن : Karn, belli bir zaman içerisinde yaşamış insan topluluğudur. خير القرون قرني Ümmetlerin en hayırlısı, benim zamanımdaki ümmetimdir"[5] hadisinde bu manada kullanılmıştır. Karn kelimesi aslında "yüz sene" için kullanılan bir isimdir. Daha sonra o asırda yaşıyan insan topluluğuna isim olmuştur. Şâir şöyle der:

اذا ذهب القــرن الذي كنت فــيــهم وخلقت في قــــرن فــــأنت غــــريب

Senin içinde yaşadığın toplum yok olur gider de, sen başka bir toplum içinde kalırsan, garipsin demektir.[6]

مدرارا : Midrâr, bol ve daimi, demektir.

قرطاس : Kırtâs, üzerine yazı yazılan sahife.

لبــنا : Karıştırdık, demektir. Bir kimse bir şeyi, başkasına karışık gelecek şekilde karıştırırsa لبست عليه الامر der.

حاق : Başlarına geldi ve isabet etti, demektir.

وليا : Veli, yardımcı, manasınadır

NÜZÛL SEBEBİ

Rivâyete göre Mekke müşrikleri şöyle dediler: Ey Muhammed! Bu kitabın Allah katından olduğuna ve senin peygamberliğine şahitlik edecek dört melekle beraber Allâh katından bize bir kitap getirmedikçe vallahi sana inanmayız. Bunun üzerine Yüce Allah: ولو نزلنا عليك كتابا في قرطاس فلمســوه بايديهم لقال الذين كفروا ان هذا الا سحر مبين "Eğer sana kağıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de inkâr ediciler: "Bu apaçık bir büyüden başka bir şey değildir." derlerdi" âyetini indirdi.[7]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ Hamd, gökleri ve yeri yaratan Allah`a mahsustur. Yüce Allah, kullarının, kendisine bütün ta'zîm, hürmet ve kemâl çeşitlerini kapsayan bu cümle ile hamd etmelerini öğretmek ve kendisinin bütün övgülere layık olduğunu, ortağı, dengi ve benzeri bulunmadığını bildirmek için bu sûreye, kendisine hamd ile başladı. Âyetin manası şudur: Size çeşitli ihsan ve ikrâmlarla lütufta bulunan Rabbiniz Allah'a hamd edin. O gökleri ve yeri içlerinde, insanı hayrete düşüren güzelliklerle birlikte yoktan yaratan, icad ve inşa edendir. O gökler ve yerde insanı şaşırtan, hikmet dolu güzel şeyler vardır. Onlar akılları ve fikirleri dehşete düşürür.

5 Buhârî, Şehâdet 9; Fezâil-i Ashâb 1; Rikak 7 (az farklı lafızlarla).
6 Kurtubî, 6/391.
7 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, 122.

Bütün bunlar, basiret sahipleri için bir ibret ve öğüttür. وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ Allah, karanlıkları, nuru ve âlemlerin faydası için varlıkta birbirini takip eden gece ve gündüzü bunların yanında aklın ve fikrin kabul edemiyeceği birçok şeyi yaratandır. Dalâlet yolları çok ve çeşitli olduğu için نور kelimesi çoğul olarak getirilmiştir. Nûrun kaynağı ise, kâinatı aydınlatan bir olan Allah olduğu için, kelimesi müfret getirilmiştir. Teshîl yazarı şöyle der: Bu âyet, Mecûsîlerin ateşe ve benzeri aydınlıklara tapmalarını ve hayrın nurdan, şerrin de karanlıktan olduğuna dair inançlarını reddeder. Çünkü yaratılan şey, ne ilah olabilir, ne de sonradan olan şeylerin yaratıcısı olabilir.[8] ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren bu kesin ve açık delillerden sonra, kâfirler, Rablerine ortak koşup elleriyle yonttukları putları ve hayallerinin ürünleri olan bir takım kuruntu ve vehimleri ona denk tutuyorlar. Bu âyet, yaptıklarının hayret verici olduğunu ifade eder ve onları kınar. İbn Atıyye şöyle der: Âyet, kâfirlerin yaptıklarının çirkinliğine delâlet eder. Zîra Allah'ın gökleri, yeri ve diğer şeyleri yaratmış olduğu anlaşıldı, mucizeleri görüldü, bunları ihsan ettiği ortaya çıktı. Bütün bunlardan sonra kâfirler Rabbleri'ne ortak koştular. Bu ifade şöyle demeye benzer: Ey falan! Sana lütuf, ihsan ve ikramda bulundum. Bütün bunlar açıkca yapıldıktan sonra sen bana sövüyorsun.[9]

2. هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَى أَجَلًا O, sizi yani babanız Adem'i çamurdan yaratan, sonra da sizin için bir müddet takdir edendir. O müddet sona erince ölürsünüz. وَأَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ Hepinizin dirilmesi için Onun katında tayin edilmiş başka bir ecel vardır. Birinci ecel ölümdür, ikincisi ise, öldükten sonra dirilme ve haşirdir. ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ Sonra siz ey kâfirler! Öldükten sonra dirilme hususunda şüpheye düşüyor ve bu büyük mucizelerin ortaya çıkmasından sonra dahi onu inkâr ediyorsunuz.

3. وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ O, göklerde ve yerde kendisine ibadet ve tazim edilen Allah'tır. İbn Kesîr şöyle der: Göklerde ve yerde ne varsa, O'na şirk koşmaz, tevhid eder. O'na ibadet eder, ilahlığını ikrar eder, korku ve ümitle dua eder ve O'na "Allah" diye isim verirler.[10] يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ O sizin gizlinizi, açığınızı ve hayır ve şerden ne kazanacağınızı bilir ve size ona göre karşılığını verir.

Bundan sonra Yüce Allah Onların inatlarını ve yüz çevirdiklerini haber vererek şöyle buyurur:

4. وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ Onlara ne kadar delil, mucize veya Kur'ân âyetlerinden bir âyet geldiyse mutlaka bunlar hakkında düşünmeyi terkettiler ve dönüp bakmadılar. Kurtubî şöyle der: Bundan maksat, Allah'ın birliğine delil edinmeleri gereken âyetler ve peygamberin Rabbinden getirdiği şeylerin

8 et-Teshîl 2/2.
9 el-Bahu'l-muhît, 6/68.
10 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/568.

tümünün doğru olduğuna delil olmak üzere Allah'ın ona verdiği mucizelerin üzerinde düşünmeyi terketmeleridir.[11]

5. فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ Şüphesiz onlar Allah tarafından kendilerine gelen Kur'ân'ı yalanladılar. فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ Er veya geç onlara ceza gelecek ve alay ettikleri şeyin haberini göreceklerdir. Bu âyet, alay etmelerine karşılık onlara azap ve ceza verileceğine dair bir tehdit ifade eder. Bundan sonra Yüce Allah onları, geçmiş milletlerden ibret almaya teşvik ederek şöyle buyurdu:

6. أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ Kendilerinden önce gelen ve peygamberleri yalanladıkları için helâk ettiğimiz ümmetlerden ibret almıyorlar mı? Bunu bilmiyorlar mı? مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ Ey Mekke halkı! Biz, size vermediğimiz bolluk, geçim ve yeryüzünde yerleşme gibi nimetleri onlara vermiştik. وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا Gökten onların üzerine, sicim gibi yağan bol yağmurlar indirdik. وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ Evlerinin ve ağaçlarının altından ırmaklar akıttık da nehirler ve meyveler arasında bolluk ve refah içinde yaşadılar. فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ Fakat bütün bunlardan sonra inkâr ve isyan ettiler de günahları yüzünden onları helâk ettik. Bu âyet geçmiş kavimlerin, kuvvetlerine ve yeryüzünde yerleşmiş olmalarına rağmen başlarına gelen musibetlerin benzerinin, bu kâfirlere gelebileceğine dair bir tehdit ifade eder. وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ İnkârcıları helâk ettikten sonra, onların dışında başka bir kavim yarattık. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyette, öncekilerin helâk edildiği gibi, isyân ettikleri takdirde muhâtabların da helâk edileceği, îmâ yoluyla anlatılmaktadır.[12]

7. وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ Ey Muhammed! Sana, onların teklif ettikleri gibi, kağıtla yazılmış bir kitap indirseydik, onlar da bunu açık açık görseler ve bütün şüphelerinin gitmesi için onu elleriyle tutsalardı, لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ Mutlaka kâfirler, bu açık âyeti gördüklerinde, inat ve küfürlerinden dolayı: "Bu apaçık bir sihirden başka bir şey değildir" derlerdi. Yani: Onlara en açık mucize ve deliller gelse bile onlar iman etmezler.

8. وَقَالُوا لَوْ لَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ Kâfirler, "Muhammed'e, onun doğruluğuna ve peygamber olduğuna şahitlik edecek bir melek indirilse ya" dediler. Buradaki **لو لا** edatı, teşvik ifade eden **هلا** manasınadır. Ebussuûd şöyle der: Yani: "Ona, görebileceğimiz ve bize onun peygamber olduğunu söyleyecek bir melek indirilse ya" dediler. Bu, onların her çaresiz kaldıkları ve başka sebep bulamadıkları zaman, ileri sürdükleri,

11 Kurtubî, 6/390.
12 el-Bahru'l-muhît, 4/77.

yaldızlı hurâfeleri ve hakikatmış gibi göstermeye çalıştıkları batıllarıdır.[13] وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ Onların teklif ettikleri gibi bir melek indirseydik ve onlar onu açık açık görüp de inkâr etselerdi, mutlaka helâk olurlardı.[14] Nitekim Allah'ın kanunu şöyle cereyan etmiştir: Kim bir mucize ister, mucizeyi gördükten sonra da iman etmezse, Allah onu anında helâk eder. ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ Sonra onlara mühlet verilmez ve cezaları ertelenmez. Bu âyet, onların isteklerinin kabul edilmeyişinin sebebini gösterir. Onlar bu teklifleri ile kendi kuyusunu kazan kimseye benzemektedirler.

9. وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا Eğer Peygamberi bir melek kılsaydık, elbette o da bir erkek şeklinde olacaktı. Çünkü onların, meleği kendi şeklinde görmeye tâkatleri yoktur. وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم مَّا يَلْبِسُونَ Ve mutlaka onlar, hem kendilerini, hem de kendilerinden zayıf olanları düşürdükleri şüpheye düşürürdük. Çünkü onlar meleği insan şeklinde gördükleri zaman, bu bir insandır, melek değildir, derler. İbn Abbas (r.a.) şöyle der: Eğer onlara bir melek gelseydi, erkekten başka şekilde gelmezdi. Çünkü onlar, nurdan yaratılmış meleklere bakamazlar.[15] Bundan sonra Allah, Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmek için şöyle buyurdu:

10. وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ Allah'a andolsun ki, bütün milletlerin kâfirleri, kendilerine gönderilen peygamberlerle alay etmişlerdir. فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ Peygamberlerle alay eden bu kimseleri, alaylarının akibeti kuşatmıştır. Bu haber, kâfirler için bir tehdittir.

11. قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ Ey Muhammed! O alaycılara de ki: Geçmiş milletlerin kalıntılarından ibret almanız için yer yüzünde yolculuk yapın da bakın ve sizden önceki kâfirlerin başına gelen cezayı ve acıklı azabı bir düşünün. Allah onları nasıl helâk etti ve ibret alabilecek kimseler için nasıl bir ibret olduklarını görün.

12. قُل لِّمَن مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Ey Muhammed! De ki: Bu kâinatın tümü kimindir? Onu kim yarattı, kimin mülkü ve kimin tasarrufundadır? Bu soru, kâfirlere karşı delil getirmek için sorulmuştur. Susturma sorusudur. قُل لِّلَّهِ Zihinlerine iyice yerleştirmek ve uyarmak için onlara de ki: "Onlar Allah'ındır." Çünkü kâfirler bunu mecburen kabul edeceklerdir. Zira onlar, Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu ya itiraf ederler veya kendilerine bu konuda delil getirildiği için kabul ederler. كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ Allah bir lütuf ve ihsan olarak, merhamet etmeyi kendi nefsine farz kıldı. Bundan maksat, onları imâna çağırma ve Rahman'a dönmeleri hususunda

13 Ebussuûd, 2/83.

14 Bir görüşe göre mana şöyledir: Biz bir melek indirseydik, onlar onu gördüklerinde korkudan helâk olurlardı. Çünkü onu görmeye tahammül edemezler. Bu mana İbn Abbas'tan nakle.dilmiştir. Kurtubî'de böyledir. 6/293.

15 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/569.

لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لا رَيْبَ فِيهِ lütufla muamele etmesidir. Allah sizi, amellerinizin karşılığını vermek için kabirlerinizden kaldırıp varlığında şüphe olmayan kıyamet gününde toplayacaktır.[16] الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لا يُؤْمِنُونَ Dünyada inkârları ve kötü amelleri sebebiyle kendilerini ziyana sokmuş olanlar var ya, işte onlar iman etmezler. Bundan dolayı onlar için ahirette bir mizan kurulmaz, orada onların Cehennem ve elem verici azaptan başka bir payları yoktur.

13. وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ Gecede ve gündüzde inen ve olan şeyler O'nundur. Hepsi O'nun kulu ve mahlukudur. O'nun hükmü ve tasarrufu altındadır. Âyet, Allah'ın mülkünün her şeyi kuşattığını ifade etmektedir. وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ O, kullarının sözlerini işiten ve hallerini bilendir.

14. قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا Ya Muhammed! O müşriklere de ki: Ben Allah'tan başkasını mı dost edineyim? Buradaki soru, kınama ifade eder. فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ O, gökleri ve yeri, daha önce bir benzeri olmadığı halde yoktan var eden ve yaratandır. وَهُوَ يُطْعِمُ وَلا يُطْعَمُ O besler, fakat Kendisi beslenmekten münezzehtir. İbn Kesîr şöyle der: Yani o, mahlukatına ihtiyacı olmadığı halde onlara rızık verip besleyendir.[17] قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ Ya Muhammed! Onlara de ki: Rabbim bana, bu ümmet içerisinde Allah'a teslim olanlardan ilki olmamı emretti. وَلا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ Bana: "Asla Allah'a ortak koşanlardan olma" denildi. Zemahşerî der ki: Âyetin manası şudur: Bana müslüman olmam emredildi, müşrik olmam yasaklandı.[18]

15. قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ Yine onlara de ki: Eğer ben Rabbime isyan eder ve ondan başkasına taparsam, büyük bir günün, yani kıyamet gününün azabından korkarım.

16. مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ Kim azaptan kurtarılırsa, gerçekten Allah ona merhamet etmiştir. وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ İşte bu, açık bir kurtuluştur.

17. وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلا كَاشِفَ لَهُ إِلا هُوَ Ya Muhammed! Eğer Allah sana bir zarar verirse, yani senin başına fakirlik ve hastalık gibi bir sıkıntı gelirse, Allah'tan başka kimse onu senden çeviremez. Senden o sıkıntıyı, Allah'tan başka kimse gideremez. وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Ve eğer, sana sıhhat ve refah gibi bir hayır verirse, onun sana gelmesine kimse engel olamaz. Çünkü hayır ve şer vermeye gücü yeten tek varlık O'dur. Teshîl yazarı şöyle der: Âyet, Allah'ın birliğine delildir.

---

16 Ebussuûd şöyle der: ليجمعنكم sizi mutlaka toplayacak, cümlesi mahzûf bir kasemin cevabıdır. Bu cümle isti'naf cümlesi olup kâfirlerin Allah'a ortak koşmaları ve tefekkür etmemeleri yüzünden tehdit için getirilmiştir. Yani: Allah'a andolsun ki, o sizi kabirlerden toplayacaktır.

17 Muhtasaru İbn kesir, 1/570.

18 el-Keşşâf, 2/7.

Çünkü hayrı ve zararı sadece O verir. Aynı şekilde, bundan sonra anlatılan vasıfları da Onun birliğine delalet etmekte ve müşrikleri reddetmektedir.[19]

18. وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ O kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahip olan, her şeyi yerli yerinde yapan ve her şeyden haberdar olandır. İbn Kesîr şöyle der: Bütün boyunlar onun önünde eğilmiş, zorbalar O'nun üstünlüğünü kabul ederek önünde zelil ve hakir olmuş, yüzler O'na çevrilmiştir. O her şeye üstün gelmiştir. Her yaptığını bir hikmete göre yapar, neyin nerede olduğundan haberi vardır.[20]

EDEBÎ SANATLAR

1. الحمد لله Hamd, Allah'a mahsustur. Bu cümle hasr ifade eder. "Hamde ve övgüye, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan başka kimse layık değildir" demektir.

2. "جعل الظلمات والنور Karanlıkları ve nuru yarattı". Burada edebî sanatlardan tıbâk yardır.

3. ثم الذين كفروا بربهم يعدلون Sonra, Rabblerini inkâr edenler, başkasını O'na denk tutarlar. Âyet, Allah'ın kudretini gösteren bu kadar açık delillerden sonra, başkasını O'na denk tutmalarının çok uzak bir şey olduğunu ifade eder.

4. "سرّكم Sizin sırrınız" ile "جهركم sizin açıktan yaptığınız şeyler" lafızları arasında tıbâk sanatı vardır.

5. "من قرن Bir asırdan" Bu "aynı asırda yaşayanlardan" demektir. Burada mecâz-ı mürsel vardır.

6. وارسلنا السماء عليهم مدرارا Üzerinize semayı bolca indirdik, Burada "yağmur indirdik" yerine "semayı indirdik" denilmiştir. Çünkü yağmur semadan iner. Bu da aynı şekilde mecâzdır.

7. استهزئ برسل Birçok peygamberle alay edildi. Burada büyüklük ve çokluk ifade etmek için رسل kelimesi nekre olarak getirilmiştir.

8. "السميع العليم Çok işiten ve çok bilen". Bu iki kelime mübâlağa ifade eden sîgalardandır.

FAYDALI BİLGİLER

Kur'ân-ı Kerîm'de beş sûre الحمد لله ile başlar. Bunlar: Fatiha sûresi: الحمد لله رب العالمين En'âm sûresi: الحمد لله الذي خلق السموات والارض Kehf sûresi: الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب Sebe' sûresi: الحمد لله الذي له ما في السموات وما في الارض ve Fâtır sûresidir: الحمد لله فاطر السموات والارض

19 et-Teshîl, 2/4.
20 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/571.

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَٰذَا
الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُم بِهِ وَمَن بَلَغَ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ آلِهَةً
أُخْرَىٰ قُل لَّا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ
﴿١٩﴾ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ الَّذِينَ
خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ
كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢١﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا
ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ
لَمْ تَكُن فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾ انظُرْ
كَيْفَ كَذَبُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾
وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ
وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِن يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ
يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ
الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ وَإِن يُهْلِكُونَ إِلَّا
أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا
يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾
بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ
وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا
نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَٰذَا بِالْحَقِّ
قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾
قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً
قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ
ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ

وَهُوَ وَلَلدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾ قَدْ نَعْلَمُ
إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ
بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ
فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا
مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ۚ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِن نَّبَإِي الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾
وَإِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَن تَبْتَغِيَ
نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُم بِآيَةٍ ۚ وَلَوْ
شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾

19. De ki: Şahitlik yönünden hangi şey daha büyüktür? De ki: Benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'ân bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu. Yoksa siz, Allah ile beraber başka ilahlar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz? De ki: "Ben buna şahitlik etmem. O ancak bir tek Allah'tır, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım."

20. Kendilerine kitap verdiklerimiz onu, oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerini ziyana sokanlar var ya, işte onlar inanmazlar.

21. Allah'a karşı yalan sözlerle iftira edenden veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir? Şüphe yok ki, zalimler kurtuluşa ermezler!

22. Unutma o günü ki, onları hep birden toplayacağız sonra da, Allah'a ortak koşanlara: "Nerede boş yere davasını güttüğünüz ortaklarınız" diyeceğiz.

23. Sonra onların cevabı ancak, "Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar değildik!" oldu.

24. Gör ki, kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler ve uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti!

25. Onlardan seni dinleyenler de vardır. Fakat O'nu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler, kulaklarına da ağırlık verdik. Onlar her türlü mucizeyi

görseler bile yine de ona inanmazlar. Hatta o kâfirler sana geldiklerinde, "Bu Kur'ân eskilerin masallarından başka bir şey değildir.." diyerek seninle tartışırlar.

26. Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Onlar birşeyi helâk ediyorlarsa, o da ancak kendileridir. Bunun da farkında değiller.

27. Onların, ateşin karşısında durdurulup, "Ah, n'olur keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimiz'in âyetlerini yalanlamasak ve müslümanlardan olsak" dediklerini bir görsen!..

28. Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler kendilerine göründü. Eğer onlar, geri gönderilseler yine men olundukları şeylere döneceklerdir. Zirâ onlar gerçekten yalancıdırlar.

29. Onlar, hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdan ibarettir, biz, bir daha da diriltilecek değiliz, demişlerdi.

30. Rablerinin huzurunda durduruldukları zaman sen onları bir görsen! Allah onlara: "Bu hak değil miymiş?" diyecek. Onlar da "Rabbimize andolsun ki evet!" diyecekler. Allah: "Öyle ise inkâr ettiğinizden dolayı azabı tadın!" buyuracak.

31. Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramıştır. Nihayet onlara Kıyamet vakti ansızın gelip çatınca, onlar, günahlarını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki "Dünyada iyi amelleri terketmemizden dolayı vah bize!" Yüklendikleri şey ne kötüdür!

32. Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Müttakî olanlar için ahiret yurdu muhakkak ki daha hayırlıdır. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?

33. Onların dediklerinin hakikaten seni üzmekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar.

34. Andolsun ki senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur. Muhakkak ki peygamberlerin haberlerinden bazısı sana da geldi.

35. Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldi ise, yapabilirsen yerin içine inebileceğin bir tünel, ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki, onlara bir mucize getiresin! Allah

dileseydi, elbette onları hidâyet üzerinde toplayıp birleştirirdi, o halde sakın câhillerden olma!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah bu mübarek sûrenin evvelinde, birliğine ve kudretine dair birçok delil getirdi. Burada da, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğine şahitlik ettikten sonra, Kur'ân'ı inkâr edenlerin ve vahyi yalanlayanların durumlarını ve onların kıyamet günü duyacakları şiddetli hasreti anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

لأنذركم : Sizi korkutmak için. İnzâr, korkutarak haber vermektir.

فتنتهم : Onların imtihanı. Fitne, imtihan etmek, denemek demektir.

أكنة : Ekinne, örtü ve perde manasına gelen كِنان kelimesinin çoğulu olup "perdeler" demektir.

وقرا : Vakr, ağırlık demektir. Bir kimsenin kulağı ağır işittiği veya sağır olduğu zaman وقرت أذنه denir.

أساطير : Esâtîr, hurâfeler ve batıllar demektir. أسطورة kelimesinin çoğuludur. Cevherî şöyle der: Esâtîr, batıl ve faydasız sözler demektir.[21]

ينأون : Uzaklaşıyorlar. Bir kimse birşeyden uzaklaştığı zaman نأى عنه denir.

بغتة : Bağteten, ansızın manasınadır. Bir kimse, ansızın birisinin karşısına çıktığı zaman بغته denir.

فرطنا : Kusurlu davrandık. فـــرط Kusurlu davranmaması mümkün olduğu halde kusur işledi, demektir. Ebû Ubeyd der ki: فرط kaybetti demektir.

اوزارهم : Evzârahüm günahları demektir. Evzâr, وزر kelimesinin çoğuludur.

يزرون : Taşıyorlar.

لهو : Lehv, Nefsi ciddiyetten uzaklaştırıp eğlenceye çevirmektir. Herhangi bir şey kişiyi meşgul ettiği zaman الهاك denir.

NÜZÛL SEBEBİ

a. Rivâyet olunduğuna göre Mekke'nin reisleri Hz. Peygamber (s.a.v.)'e dediler ki: Ya Muhammed! peygamberlikle ilgili olarak söylediklerinde, seni doğrulayan

21 Mecmau'l-Beyân, 4/286.

hiç kimse göremiyoruz. Seni Yahudilere ve Hıristiyanlara sorduk, kitaplarında, adının ve sıfatlarının geçmediğini söylediler. İddia ettiğin gibi bir peygamber olduğuna dair, bize lehinde şahitlik yapacak birini göster. Bunun üzerine Yüce Allah: "De ki: "Şahitlik yönünden hangi şey daha büyüktür?" De ki: "Benimle sizin aranızda Allah şahittir.." meâlindeki âyeti indirdi.[22]

b. İbn Abbas'tan rivâyet olunduğuna göre Ebû Süfyân, Velîd b. Muğîre ve Nadr b. Hâris Rasulullah (s.a.v.) Kur'ân okurken onun yanına oturdular. Nadr'a: "Muhammed ne diyor?" diye sordular. Nadr: Benim size geçmiş milletler hakkında anlattığım gibi, eskilerin hikayelerini anlatıyor, dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: "Onlardan seni dinleyenler de vardır. Fakat onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler koyduk" mealindeki âyeti indirdi.[23]

c. Rivâyet olunduğuna göre Ahnes b. Şüreyk, Ebû Cehil b. Hişâm'a rastladı, ona dedi ki: Ey Ebu'l-hakem! Muhammed doğru mu söylüyor, yoksa yalan mı? Bana haber ver. Bak, yanımızda hiç kimse de yok. Ebû Cehil dedi ki: Vallahi, Muhammed doğru söylüyor. O, asla yalan söylemedi. Fakat Kusayyoğulları sancağı, hacılara su verme ve Beytullah'a hizmet edip onu koruma görevlerini ve peygamberliği alınca, diğer Kureyşlilere ne kalacak? Bunun üzerine Yüce Allah: "Onların dediklerinin hakikaten seni üzmekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar..." mealindeki âyeti indirdi.[24]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

19. قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً Ey Muhammed! Onlara de ki: Hangi şey benim peygamberlik iddiamdaki doğruluğuma şahitlik edecek en büyük şahittir!.. قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ Onlara sen cevap ver ve de ki: Benim peygamberliğime Allah şahitlik ediyor. Allah'ın şahitliği bana yeter. İbn. Abbas şöyle der: Allah, Rasulü Muhammed (s.a.v.)'e buyurdu ki: "Onlara hangi şey en büyük şahittir?" de. Eğer sana cevap verirlerse ne âlâ. Cevap vermezlerse onlara de ki: Benimle sizin aranızda Allah şahittir.[25] وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ Ey Mekke halkı! Bu Kur'ân bana vahyolundu ki sizi ve Kur'ân'ın kendilerine ulaştığı kıyamet gününe kadar gelecek olan Arap ve Arap olmayan tüm insanları uyarayım. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu âyetten maksat, Rasulullah (s.a.v.)'in doğruluğuna, en büyük şahit olan Yüce Allah'ı şahit tutmaktır. Allah'ın bu hususdaki şahitliği ise Efendimiz Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin doğruluğunu bilmesi ve onun doğruluna delâlet eden mucizesini göstermesidir.[26] أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ آلِهَةً أُخْرَى Bu soru kınama ifade eder. Yani, Ey müşrikler! Siz gerçekten Allah'la beraber başka ilahların varlığını ikrar mı

22 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, s. 122.
23 Kurtubî, 6/414.
24 et-Tefsîru'l-kebîr, 12/205.
25 Ebû Hayyân, el -Bahr 4/90.
26 et-Teshîl 2/5.

ediyorsunuz? Allah'ın birliğine dair açık deliller ve hüccetler getirildikten sonra O'nunla beraber başka ilahların varlığına nasıl şahitlik ediyorsunuz? قُلْ لا أَشْهَدُ Onlara, ben buna şahitlik edemem." de. قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ Ey Muhammed de ki: Ben ancak Allah'ın bir ve tek olduğuna ve herkesin O'na muhtaç olup kendisinin kimseye muhtaç olmadığına şahitlik ederim. وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ Ben şüphesiz sizin ortak koştuğunuz bu putlardan uzağım. Bundan sonra Yüce Allah kâfirlerin câhil ve inatçı olduklarını anlatarak şöyle buyurdu.

20. الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'i tanıyıp da inatçılık eden Yahudi ve Hıristiyanlar onu Tevrat ve İncil'de zikredildiği üzere şekil ve şemâilinden tanırlar. Onlardan biri kendi çocuğunu nasıl tanırsa Hz. Muhammed'i (s.a.v.) de o şekilde tanıyıp bu hususta asla şüphe etmez. Zemahşerî şöyle der: Bu âyet Ehl-i Kitabın, Hz. Peygamberi (s.a.v.) tanımasını, dolayısıyla onun peygamberliğinin doğruluğunu Mekkelilere karşı şahit olarak göstermektedir.[27] الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لا يُؤْمِنُونَ İşte onlar kendilerine ziyan edenlerdir. Çünkü onlar apaçık âyetler geldiği halde Hz. Muhammed'e (s.a.v.) iman etmediler.

21. وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ Bu soru ayıplama ve kınama ifade eder. Manası olumsuzdur. Yani Allah'a karşı yalan uydurandan veya Kur'ân'ı ve açık mucizeleri yalanlayıp onlara "sihir" adını verenden daha zalim hiç kimse yoktur. Ebussuûd şöyle der: أو Edatı iftira ve yalanlamadan herbirinin tek başına ne kadar büyük bir zulüm olduğunu göstermektedir. Durum böyleyken onlar bu suçların ikisini de işlemişler, Allah'ın yok dediğine var demişler, var dediğine yok demişlerdir.[28] Bu takdirde zulmün derecesi nasıl olur? Allah canlarını alsın! Nasıl da yüz çeviriyorlar إِنَّهُ لا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ Kuşkusuz ne iftiracı, ne de yalanlayıcı felah bulur. Bu âyet gösteriyor ki peygamberlik iddiasında bulunan kimse eğer yalancı olsa Allah'a karşı iftira etmiş olur. Bu takdirde mucizeler gösterme imkânı olmaz.

22. وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ Hesap için onların hepsini toplayacağımız ve onlara insanların huzurunda "Allah'a ortak koştuğunuz ilahlarınız nerede? diye soracağımız günü hatırla." Beyzâvî şöyle der: Bu sorudan maksat onları kınamaktır. تزعمون fiilinin iki mefûlu hazfedilmiştir. Takdiri şöyledir. تزعمونهم الهة وشركاء مع الله Belki de kıyamet gününde fayda umdukları ilahlarından ayrı olmaları için o gün ilahları ile kendileri arasına bir engel girer.[29] İbn Abbas şöyle der: Kur'ân'da geçen bütün زعم (zu'mlar) yalan ifade eder.

23. ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلاَّ أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ Bu soruyla imtihana çekildikleri ve hakikatleri gördükleri zaman onların cevabı ancak, "Rabbimiz Allah hakkı için,

27 el-Keşşâf 2/9.
28 Ebussuûd 2/88.
29 Beyzâvî 169.

biz ortak koşanlar olmadık!" demelerinden başka bir şey olmayacaktır. Yani, Ey Rabbimiz! Biz müşriklerden değildik, şeklindeki sözlerinde yalan söyleyerek yemin ederler. Kurtubî şöyle der: Müşrikler Allah'ın, müminleri bağışladığını ve günahlarından vazgeçtiğini görünce şirkten uzak olduklarını böyle birşey yapmadıklarını söyleyecekler. İbn Abbas şöyle der: Allah samimi müslümanların günahlarını bağışlayacak. Müşrikler bunu görünce diyecekler ki: "Gelin biz de: "Şüphesiz biz günahkârdık, müşrik değildik, diyelim." Bunun üzerine ağızlarına mühür vurulur. Yapmakta olduklarını elleri söyler ve ayakları şahitlik eder.[30]

24. انظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَى أَنفُسِهِمْ Ey Muhammed! Şirk koşmadıklarını söyleyerek gaypları pekiyi bilen Allah'ın huzurunda kendilerine karşı nasıl yalan söylüyorlar?! Bu âyet, onların açık yalanlarından dolayı hayret ifade eder. وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ Şefâatlerini umdukları ilahları dağıldı ve yok olup gitti ve Allah'a iftira edip O'na ortak koştukları şeyler kaybolup gitti.

Bundan sonra Yüce Allah müşriklerin Kur'ân'ı dinleme esnasındaki durumlarını anlatarak şöyle buyurdu:

25. وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ Ey Muhammed! Sen Kur'ân'ı okurken o müşriklerden bazıları seni dinler. وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ Kur'ân'ı anlamamaları için onların kalplerini perdelerle örttük: وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا Kulaklarına da işitmelerini engelleyecek ağırlık ve sağırlık verdik. İbn Cüzeyy, âyetin manası şöyledir der: Onlar Kur'ân'ı dinlerlerken Allah onların Kur'ân'ı anlamalarına engel oldu. Bunu daha vurgulu ifade etmek için "أكنة perdeler ve وقر sağırlık" kelimeleri ile ifade etti.[31] وَإِن يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا Onlar ne kadar mucize ve açık deliller görürlerse görsünler, aşırı derecede inat oldukları için inanmazlar. حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ Onlar kibir ve yalanlamada o kadar ileri gittiler ki seninle cedelleşmek üzere geldiklerinde Kur'ân hakkında "Bu öncekilerin hurâfeleri ve batıl sözlerinden başka bir şey değildir." derler.

26. وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ O yalanlayıcı müşrikler insanları Kur'ân'a ve Hz. Muhammed'e uymaktan vazgeçirmeye çalışırlar, kendileri de ondan uzak dururlar. وَإِن يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ Onlar bu yaptıkları ile kendilerinden başkasını helâk etmezler. Fakat bunun farkında değillerdir. İbn Kesîr şöyle der: Onlar bu iki çirkin fiili bir arada yaptılar. Kendileri Kur'ân'dan faydalanmadıkları gibi, başkalarının da faydalanmasına müsaade etmiyorlar. Bunun vebali sadece onlara aittir, fakat farkına varamazlar.[32]

27. وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ Ey Muhammed! O müşrikler ateşe arzedildikleri zaman

30 Kurtubî 6/401.
31 et-Teshîl, 2/6.
32 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/573.

sen onları bir görsen büyük bir olay görmüş olursun. Bu öyle bir olaydır ki, onun şiddetinden saçlar ağarır. Beyzâvî şöyle der: لو Edatının cevabı mahzuftur. Takdiri: لرأيت امرا شنيعا Elbette korkunç olay görmüş olurdun" şeklindedir.[33] Muhatabın düşünebileceği en korkunç bir olay olduğunu ifade etmek için hazfedilmiştir. فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ O zaman onlar, "Ah ne olur, keşke dünyaya geri gönderilsek de, bir daha Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve inananlardan olsak", derler. Dünyaya geri dönüp iyi amel işlemeyi, Allah'ın âyetlerini yalanlamamayı ve mü'minlerden olmayı temenni ederler. "Dünyaya dönersek Allah'ı tasdik edeceğiz ve O'na sâdık bir iman ile iman edeceğiz" derler. Amellerini düzeltmek ve eksikliklerini gidermek için dünyaya dönmek isterler. Yüce Allah onların bu isteğini reddederek şöyle buyurdu:

28. بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ Bilakis onların dünyada gizledikleri kusur ve kabahatleri kıyamet günü kendilerine gösterilmiştir. Onun için, dünyaya dönmeyi isterler. وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ Ölümden sonra dünyaya geri dönmek yoktur ama, farzedelim ki dünyaya geri gönderildiler, mutlaka yine inkâr ve sapıklığa dönerler. Şüphesiz onlar, iman edeceklerine dair verdikleri sözlerde yalancıdırlar.

29. وَقَالُوا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ O kâfirler: "Hayat, bu dünya hayatından ibarettir. Öldükten sonra tekrar dirilmek yoktur" derler.

30. وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى رَبِّهِمْ Suçlu kölenin, cezalandırılmak için efendisinin huzurunda durdurulduğu gibi onların, Alemlerin Rabbi olan Allah'ın huzurunda hesap için durdurulduklarını zamanki hallerini bir görsen. Bu duruşun korkunçluğunu ifade etmek için لو edatının cevabı hazfedilmiştir. قَالَ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ Allah, "Öldükten sonra dirilmek hak değil miymiş?!" der. Buradaki soru edatı hemze, onların yalanlamalarını kınamak içindir. قَالُوا بَلَى وَرَبِّنَا Onlar: "Evet, Rabbimiz Allah'a andolsun ki, o haktır" derler. قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ Allah: "Öyleyse dünyadaki inkârınız ve Allah'ın peygamberlerini yalanlamanız sebebiyle şimdi azabı tadınız, der. Bundan sonra Yüce Allah, o kâfirlerin durumlarını bildirerek şöyle buyurur.

31. قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ Öldükten sonra dirilmeyi yalanlayanlar, şüphesiz ziyana uğramışlardır. حَتَّى إِذَا جَاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَى مَا فَرَّطْنَا فِيهَا Nihayet bilemedikleri bir anda ansızın kıyamet geldiğinde onlar: "Dünyada iyi amelleri yapmadığımızdan ve kusur ettiğimizden dolayı, vah bize!" derler. Kurtubî şöyle der: Kıyamet gününde hesap süratli olacağından ona, "ساعة bir an" ismi verilmiştir.[34] وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَى ظُهُورِهِمْ Onlar, günahlarının ağırlıklarını sırtlarına yüklenmiş olarak bu sözleri söylerler. Beyzâvî şöyle der: Bu, onların günahlarının ağırlığını

33 Beyzâvî, s. 169.
34 Kurtubî, 6/412.

taşımaya müstehak olduklarını ifade eden bir temsildir.[35] Genellikle ağır yükler sırtta taşındığı için Allah "على ظهورهم sırtlarında" buyurdu. İbn-i Cüzeyy şöyle der: Bu, onların günahlarını yüklenmelerinden kinayedir. Onların, günahlarını gerçekten sırtlarına yükleneceğini söyleyenler de vardır. Rivâyet edildiğine göre, kâfirin ameli en çirkin bir şekilde girip sahibine göründükten sonra, onun sırtına biner. Mü'minin ameli ise sahibi için en güzel bir şekli aldıktan sonra sahibi ona biner.[36] أَلا سَاءَ مَا يَزِرُونَ Dikkat ediniz, yüklendikleri günah ne kötüdür.

32. وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلاَّ لَعِبٌ وَلَهْوٌ Dünya hayatının müddeti kısa ve lezzeti de geçici olduğu için, o, bir aldanma ve oyalanmadan başka bir şey değildir. وَلَلدَّارُ الآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ Ahiret ve ordaki çeşitli nimetler, Allah'ın müttakî kulları için bu fâni dünyadan daha hayırlıdır. Çünkü ahiret devamlıdır. Onun nimetlerinden devamlı olarak istifade ederler ve sevinçleri yok olmaz. أَفَلا تَعْقِلُونَ Ahiretin dünyadan hayırlı olduğuna akıl erdiremiyorlar mı?

Bundan sonra Yüce Allah, kavminin yalanlamalarına karşılık peygamberini (s.a.v.) teselli ederek şöyle buyurur:

33. قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ Onların seni yalanlamalarını, üzmelerini ve onların davranışlarına karşı olan üzüntü duyduğunu mutlaka biliyoruz. Hasan el-Basrî şöyle der: Müşrikler Peygamber'e (s.a.v.)"Sihirbaz, şâir, kâhin ve deli" diyorlardı. فَإِنَّهُمْ لا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ Onlar seni kalben yalanlamıyorlar, senin doğruluğuna inanıyorlar. Fakat inatlarından dolayı inkâr ediyorlar. Onların yalanlamasına üzülme. İbn Abbas şöyle der: Rasulullah (s.a.v.)'a "Emîn" ismi verilmişti. Onun hiçbir hususta yalan söylemeyeceğini biliyorlardı. Fakat yine de onu inkâr ediyorlar. Ebû Cehil şöyle diyordu: Ey Muhammed! Biz sana yalancısın demiyoruz. Bize göre sen doğru bir insansın. Biz ancak, senin bize getirdiğin kitabı yalanlıyoruz.[37]

34. وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّى أَتَاهُمْ نَصْرُنَا Kuşkusuz senden önceki peygamberler de yalanlandı. Onlar kavimlerinden gördükleri yalanlama ve alaya karşı kendilerine Allah'ın yardımı gelinceye kadar yalanlanmalarına ve çektikleri eziyetlere sabrettiler. Âyet-i kerîmede sabırlı olma tavsiye edilmekte ve Peygamber'e (s.a.v.) zafer vaad edilmektedir. وَلا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ Allah'ın kelimelerini değiştirecek hiç kimse yoktur. İbn Abbas şöyle der: Kelimeden maksat Allah'ın vaadleridir. Bu söz, vaadin mutlaka yerine getirileceğini ifade eder. وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَإِ الْمُرْسَلِينَ Şüphesiz, yalanlanan ve kendilerine eziyet edilen peygamberlerin bazı haberleri, onları nasıl

35 Beyzâvî, s. 169.
36 et-Teshîl, 2/7.
37 el-Bahru'l-muhît, 4/112.

kurtardığımız ve kavimlerine karşı nasıl yardım ettiğimize dair bilgiler sana geldi. Sen bunlarla kendini teselli et ve üzülme. Çünkü Allah, onlara yardım ettiği gibi, sana da yardım edecektir.

35. وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ Ey Muhammed! Eğer onların İslâm'dan yüz çevirmesi zor ve ağır geliyorsa فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ Onlara, teklif ettikleri bir mucizeyi getirmen için yeraltında bir yol, tünel veya göklerde yükselmek için bir merdiven arayıp bulmaya gücün yeterse yap. وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ Allah dileseydi, elbette onlara iman yolunu gösterirdi. Ey Muhammed! Sen, Allah'ın hikmetini ve ezeli dilemesini bilmeyen câhillerden olma.

EDEBÎ SANATLAR

1. "كما يعرفون ابناءهم Oğullarını tanıdıkları gibi" Burada mürsel mücmel denilen bir teşbih vardır.

2. "الذين كنتم تزعمون İddia ettiğiniz kimseler". Burada hazif yoluyla icaz vardır. "تزعمونهم شركاء Ortak olduklarını iddia ettiğiniz kimseler" takdirindedir.

3. "انظر كيف كذبوا Bak nasıl yalan söylüyorlar!" Bu ibâre, onların garip yalanlarının hayret verici olduğunu ifade eder.

4. "وفي آذانهم وقرا Kulaklarında bir ağırlık vardır." Allah "onların kalplerinde perdeler, kullaklarında ağırlık vardır" ifadesini kullandı. Bu onların Kur'ân'dan yüz çevirmelerini istiâre yoluyla gösteren bir temsildir.

5. "يقول الذين كفروا Kâfirler diyorlar." Burada, onların küfrünü tescil etmek için, zamir yerine zahir isim kullanıldı.

6. "ينهون وينأون Yasaklarlar ve uzak dururlar" Bu iki fiil arasında edebî sanatlardan olan "nâkıs cinâs" vardır.

7. "وانهم لكاذبون Muhakkak onlar yalancıdırlar" Yalancılığın, onların tabiatları haline geldiğine dikkat çekmek için bu cümle, birisi ان diğeri ل olmak üzere, iki pekiştirme edatı ile pekiştirilmiştir.

8. "وما الحياة الدنيا الا لعب ولهو Dünya hayatı, sadece bir oyun ve eğlenceden ibarettir." Burada teşbih-i beliğ vardır. Zira mübâlağa ifade etmek için dünya, oyun ve eğlencenin kendisi gibi ifade edilmiştir. Nitekim, Hansâ'nın şu sözünde de durum böyledir: "فإنما هي إقبال وإدبار Dünya ancak talih ve talihsizlikten ibarettir."

9. "افلا تعقلون Akıl erdiremiyor musunuz? Bu soru kınama ifade eder.

10. "كـذبت رسـل Birçok peygamber yalanlandı." Burada رسـل kelimesinin tenvîni, büyüklük ve çokluk ifade eder.

BİR UYARI

Fahreddin Râzî şöyle der: "ولو ترى اذ وقفوا على النار Ateşin karşısında tutuldukları zaman bir görsen." Bu şartın bir cevabı olması gerekir. Ancak olayın azâmetini ve şanının büyüklüğünü ifade etmek için bu cevap hazfedilmiştir. Kur'ân ve şiirde bunun benzerleri çoktur. Bu tür yerlerde cevabın hazfedilmesi, mana bakımından, zikredilmesinden daha beliğdir. Sen kölene: "Vallahi, eğer kalkarsam, dedikten sonra, ne yapacağını söylemeyip susarsan, kölenin aklına dövmek, öldürmek ve bir yerini kırmak gibi çeşitli cezalar gelir ve daha çok korkar. Çünkü o, bu ceza türlerinden hangisini uygulamak istediğini bilemez. Eğer sen: "Vallahi kalkarsam, mutlaka seni döverim" diyerek şartın cevabını da söylersen, köle senin dövmekten başka bir şey yapmayacağını anlar. Anlaşılıyor ki, şartın cevabını hazfetmek, korkutmak için daha etkilidir.[38]

38 et-Tefsîru'l-kebîr, 12/190.

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ۘ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ
يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ ۚ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ
عَلَىٰ أَن يُنَزِّلَ آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾ وَمَا مِن دَابَّةٍ
فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُم ۚ
مَّا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِن شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ ۗ مَن يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ
وَمَن يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ
إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ
إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ
إِلَيْهِ إِن شَاءَ وَتَنسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ
مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُم بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ
﴿٤٢﴾ فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُم بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَٰكِن قَسَتْ
قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا
مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ ۖ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا
بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾
فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾
قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُم
مَّنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِهِ ۗ انظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ
يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً
أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرْسِلُ
الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۖ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ

الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ
اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا
مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ ۚ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ۚ أَفَلَا
تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ
رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ
﴿٥١﴾ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ۚ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ
حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾
وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَٰؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
مِنْ بَيْنِنَا ۗ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٣﴾ وَإِذَا جَاءَكَ
الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ
نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ۖ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ
وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ
وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾ قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ
تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۚ قُلْ لَا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ ۙ قَدْ ضَلَلْتُ
إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي
وَكَذَّبْتُمْ بِهِ ۚ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ ۚ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا
لِلَّهِ ۖ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ لَوْ أَنَّ
عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۗ
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥٨﴾

36. Dâvete ancak dinleyenler icabet eder. Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O'na döndürülecekler.

37. "Keşke O'na Rabbinden bir mucize indirilseydi!" dediler. De ki: "Şüphesiz Allah mucize indirmeye Kâdir'dir. Fakat onların çoğu bilmezler."

38. Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa, hepsi ancak sizin gibi canlılar topluluğudur. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihâyet toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler.

39. Âyetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir.

40. De ki: "Ne dersiniz; size Allah'ın azabı veya o kıyamet saati gelse, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Doğru sözlü iseniz (söyleyin bakalım)!"

41. Bilakis yalnız Allah'a yalvarırsınız, O da kendisine yalvardığınız belâyı dilerse kaldırır, ve siz de ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz.

42. Andolsun ki, senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından boyun eğsinler diye, onları darlık ve hastalıklara uğrattık.

43. Hiç olmazsa onlar azabımız geldiği zaman boyun eğselerdi! Fakat kalpleri iyice katılaştı ve şeytan da onlara yaptıklarını cazip gösterdi.

44. Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında üzerlerine herşeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman, onları ansızın yakaladık, birdenbire bütün ümitlerini yitirdiler.

45. Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

46. De ki: "Ne dersiniz? Eğer Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör eder, kalplerinizi de mühürlerse bunları size Allah'tan başka geri verecek bir ilah var mı?!" Bak, delilleri nasıl ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz. Onlar hâlâ yüz çeviriyorlar.

47. De ki: "Söyler misiniz! Size Allah'ın azabı ansızın veya açıkça gelirse, zalim toplumdan başkası mı helâk olur?"

48. Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyecekler.

49. Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, yoldan çıkmaları yüzünden onlar azap çekeceklerdir.

50. De ki: "Ben size, Allah'ın hazineleri benim yanımdadır demiyorum! Ben gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben, sadece bana vahyolunana uyarım." De ki: Kör ile gören hiç bir olur mu? Siz hiç düşünmez misiniz?

51. Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları Onunla uyar. Onlar için Rablerinden başka ne bir dost, ne de bir aracı vardır, belki sakınırlar.

52. Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk, senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur, ki onları kovup ta zalimlerden olasın!

53. "Aramızdan Allah'ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı!" demeleri için biz onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle imtihan ettik. Allah, şükredenleri daha iyi bilmez mi?

54. Âyetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: "Selâm size! Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı. Durum şu ki: Sizden kim, bilmeyerek bir kötülük yapar, sonra ardından tevbe edip de kendini islâh ederse, bilsin ki Allah, Gafûr'dur, Rahîm'dir."

55. Böylece suçluların yolu belli olsun diye âyetleri iyice açıklıyoruz.

56. De ki: "Allah'ın dışında taptığınız şeylere tapmak bana yasak edildi." De ki: "Ben sizin arzularınıza uymam, böyle yaparsam sapıtırım da hidâyete erenlerden olmam."

57. De ki: "Şüphesiz ben Rabbim'den gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz azap benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O, hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır."

58. De ki: "Acele istediğiniz şey benim elimde olsaydı, elbette benimle sizin aranızda iş bitirilmişti. Allah zalimleri daha iyi bilir."

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, müşriklerin Kur'ân'dan ve Hz. Peygamber'e iman etmekten yüz çevirmelerini anlattıktan sonra, bu âyetlerde de bunun sebebini

açıkladı. Sebep şudur: Kur'ân-ı Kerîm nur ve şifâdır. Mü'minler onunla doğru yolu bulurlar. Kâfirler ise işitmeyen ve cevap vermeyen ölüler gibidirler. Dolayısıyla ondan yüz çevirirler. Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerin bazı mucizeler teklif etmelerini anlattı ve onları kafası çalışmayan sağır ve dilsizlere benzetti.

KELİMELERİN İZAHI

تضرعوا : Boyun eğdiler. Tedarru, zillet manasına gelen "ضراعة" kökünden türetilmiş bir mastardır. Bir kimse, bir şeye boyun eğdiğinde ضرع bu şahsa da ضارع denilir.

البأساء : Be'sâ darlık, demektir. Fakirlik manasına gelen بؤس kökünden türemiştir.

الضراء : Darrâ hastalık demektir. Bela manasına gelen ضر kökündendir. Kurtubî şöyle der: بأساء mallarda, ضراء bedenlerde olur. Bu, cumhurun görüşüdür.[39]

مبلسون : Mublis, hayırdan ümit kesen manasınadır. Bir kimse, hayırdan ümit kestiğinde ابلس الرجل denilir. Şeytan, Allah'ın rahmetinden ümit kestiği için ona da "iblis" denilmiştir.[40]

دابر : Dâbir, sonuncu demektir. Bir kavmin, neslinden son gelenlere دابر القوم denilir. Kutrub, bu kelimeye "helâk oldular, kökleri kesildi" şeklinde tefsir etmiştir. Şâir şöyle der:

فاهلكوا بعذاب حص دابرهم فما استطاعوا له صرفا ولا انتصروا

Köklerini kesen bir azap ile helâk oldular. O azabı defetmeye güçleri yetmedi ve ona galip gelemediler.[41]

يصدفون : Yüz çeviriyorlar. Bir kimse bir şeyden yüz çevirdiğinde صدف عن الشئ denir.

تطرد : Kovarsın, demektir. Tard, hakaret ederek uzaklaştırmak demektir.

الفاصلين : Fâsılîn, hükmedenler demektir.

NÜZUL SEBEBİ

İbn Mesud'un şöyle dediği rivâyet olunur: Rasulullah (s.a.v.)'ın yanında Süheyb, Habbâb, Bilâl, Ammâr ve diğer güçsüz müslümanların bulunduğu bir sırada Kureyş'in ileri gelenlerinden bir grup gelerek dediler ki: Ey Muhammed! Sen kavminin yerine bunları mı tercih ettin! Biz onların peşinden mi gideceğiz! Allah'ın lütfuna nâil olanlar bunlar mı! Onları kendinden uzaklaştır. Onları uzaklaştırırsan belki sana uyarız. Bunun üzerine Yüce Allah: "ولا تطرد الذين يدعون ربهم بالغداة والعشى

39 Kurtubî, 6/424.
40 İbn Kuteybe, Garîbu'l-Kur'ân, s. 23.
41 Bu beyit Ümeyye b. Ebi's-Salt'a aittir. Kurtubî, 6/427.

يريدون وجهه Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam ona yalvaranları kovma!" âyetini indirdi.[42]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

36. إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ Samimiyetle ve kabul edecek bir şekilde dinleyenler ancak imanı kabul eder. Önceki cümle burada tamamlanmıştır. Bundan sonra gelen yeni bir cümledir. وَالْمَوْتَى يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ Ölülere gelince, Allah onları diriltecektir. İbn Kesîr şöyle der: Ölülerden maksat kâfirlerdir. Çünkü onların kalpleri ölüdür. Allah onları bedenen ölülere benzetmiştir. Bu, onlarla alay etme ve onları ayıplama kabilindendir.[43] Taberî şöyle der: Yani kâfirelere gelince, Allah onları ölülerle birlikte diriltecektir. Yüce Allah böyle demekle onları hiçbir ses işitmeyen, herhangi bir çağrıyı idrak edemeyen ve hiçbir sözü anlamayan ölülerin içinde saymıştır. Çünkü onlar Allah'ın delillerini düşünemiyor, O'nun mucizelerinden ibret ve öğüt alıp da Allah'ın peygamberlerini yalanlamaktan vageçemiyorlar.[44] ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ Sonra onların dönüşü Allah'adır. Allah, onların amellerinin karşılığını verecektir.

37. وَقَالُوا لَوْلا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ Mekke kâfirleri: "Deve, âsâ ve mâide (sofra) gibi, Muhammed'in doğruluğunu gösterecek bir mucize indirilse ya" dediler. Kurtubî şöyle der: Bir sûresinin benzerini getirmekten âciz kaldıkları Kur'ân hakkında hüccet ve delillerin getirilmesinden sonra, onlar inatlarından dolayı böyle diyorlardı.[45] قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً De ki: Allah onların teklif ettikleri bu mucizeyi getirmeye kâdirdir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمُونَ Fakat onların çoğu, o mucizenin indirilmesinin kendileri için bela ve musibet getireceğini bilmezler. Çünkü Allah onların isteklerine uygun olarak bir mucize indirir de onlar inanmazsa, Allah hemen onları cezalandırır. Nitekim geçmiş milletlere de böyle yapmıştır.

38. وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الأَرْضِ وَلا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلاَّ أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve gökyüzünde iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa, hepsi ancak sizin gibi yaratılmış varlıklardır. Allah onları yarattı, hallerini, rızıklarını ve ecellerini takdir etti. Beyzâvî şöyle der: Bundan maksat, Allah'ın kudretinin kemalini, ilminin ve tedbirinin genişliğini göstermektir. Bu da O'nun mucize göstermeye Kâdir olduğuna delildir.[46] مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ Din hususunda insanların muhtaç olduğu ne varsa hepsini Kur'ân'da açıkladık, onları bırakmadık ve onlardan gafil olmadık. Bir görüşe göre, Kitaptan maksat, Levh-i Mahfûz'dur. Buna göre mana şöyle olur:

42 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, s. 124.
43 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/576.
44 Taberî, 11/341.
45 Kurtubî, 6/419.
46 Beyzâvî, s. 170.

Levh-i Mahfûz'da yazmadığımız hiçbir şey bırakmadık.[47] ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ Nihayet hepsi Rabbleri'nin huzurunda toplanacaklar ve O, onların aralarında hükmedecek. Zemahşerî şöyle der: Bütün hayvan ve kuşlar toplanacak. Allah onların hakkını birbirlerine ödettirecek. Nitekim hadiste: Allah, boynuzsuz koyunun hakkını boynuzlu koyundan alacaktır[48] buyuruldu.[49]

39. وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ Kur'ân'ı yalanlayanlar var ya , onlar sağırlardır, Allah kelâmını kabul edecek şekilde dinlemezler, dilsizlerdir, hakkı söyleyemezler, inkâr karanlıklarında bocalarlar. İbn Kesîr şöyle der: Bu bir temsildir. Yani onların cehâlet, bilgisizlik ve anlayışsızlık hususundaki halleri hiçbir şeyi göremez bir halde karanlıklar içinde kalan sağır ve dilsiz bir kimseye benzer ki, o ne işitebilir, ne de konuşabilir. Böyle bir kimse, yolunu nasıl bulabilir veya bulunduğu kötü durumdan nasıl çıkabilir![50] مَنْ يَشَأِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ وَمَنْ يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ Allah kimi şaşırtmak isterse onu şaşırtır. Kimin de hidâyetini dilerse onu hidâyete iletir ve müslüman olmayı nasip eder.

40. قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ De ki: Söyleyin bana, eğer, sizden öncekilere geldiği gibi, Allah'ın azabı size de gelirse veya ansızın kıyamet koparsa, kime dua edersiniz? Bu soru hayret ifade eder. أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ Sizden sıkıntıyı gidermesi için Allah'tan başkasına mı dua edersiniz? Putların size fayda vereceği iddianızda doğru iseniz, söyleyin bakalım, hangisine dua edersiniz?

41. بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ Bilakis şiddet anlarında sadece Allah'a dua edersiniz. Kaldırılması için dua ettiğiniz musibeti, dilerse o kaldırır. وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ Allah'a ortak koştuğunuz ilahları terkedip unutursunuz. Onlara dua etmezsiniz. Çünkü artık sıkıntıyı, başkası değil, sadece Allah'ın kaldırabileceğine inandınız.

42. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ Bu âyet, Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli etmektedir. Yani andolsun ki, senden önce bir çok millete peygamberler gönderdik de, onlar bu peygamberleri yalanladılar. فَأَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ Allah'a dönüp O'na boyun eğmeleri için, biz onları fakirlik, hastalık ve ağrılarla cezalandırdık.

43. فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا Buradaki لو لا edatı teşvik ifade eder. Yani, hiç olmazsa, onlara azabımız geldiğinde boyun eğselerdi. Bu, duayı terketmelerinden dolayı bir kınamadır. Boyun eğip yakarmalarını gerektiren sebepler varken boyun eğmediklerini haber vermektedir. وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ Fakat onlar bunun tam tersini

47 Bu, Taberî, Zemahşerî ve Celâleyn'in tercihidir. Ebû Hayyân ise, el-Bahru'l-muhît adlı tefsirinde, Kitap'tan maksadın Kur'ân-ı Kerîm olduğu görüşünü tercih ettikten sonra şöyle der: Âyetin siyakı ve mana bunu gerektirir. İbn Atıyye de bunu tercih eder.

48 Hadis İbn Hanbel, s. 72.

49 el-Keşşâf, 2/16.

50 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/577.

yaptılar. Zira kalpleri katılaştı ve iman için yumuşamadı. وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا Şeytan onlara isyanı ve dalâlette ısrar etmeyi güzel gösterdi. يَعْمَلُونَ

44. فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ Kendilerine yapılan öğüt ve nasihatı unutup gereğini yapmayınca, فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ Onlara herşeyin kapısını açtık ve derece derece nimetlerini ve mallarını çoğalttık. حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا Nihâyet bu nimetler sebebiyle sevindiler ve aşırı derecede şımardılar. أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ Azabımızla onları ansızın yakaladık. Bir de baktık ki onlar, her türlü iyilikten ümitlerini kesmişler.

45. فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا Zulmeden kavmin kökü kesilip son ferdine kadar helâk oldular. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ Hamd peygamerlere yardımı ve kâfirleri helâk etmesine karşılık âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Hasan el-Basrî şöyle der: Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, bu kavme tuzak kuruldu. Bu kavim bir tuzağa düştü. Önce ihtiyaçları giderildi, sonra cezalandırıldılar.[51] Hadiste şöyle rivâyet edilmiştir: Masiyet işlemesine rağmen, Allah'ın bir kula istediği dünya nimetlerini verdiğini gördüğünde, bil ki o istidrâctır.[52] Sonra da bu âyeti okudu: فلما نسوا ما ذكروا به فتحنا عليهم ابواب كل شئ حتى اذا فرحوا بما اوتوا اخذناهم بغتة فاذا هم مبلسون Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında üzerlerine herşeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman, onları ansızın yakaladık. Birdenbire bütün ümitlerini yitirdiler.

46. قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ Ey Muhammed! Mekkeliler'den o inatçı yalanlayıcılara de ki: "Söyleyin bana, eğer Allah duyu organlarınızı yok eder de sizi sağır ve kör ederse وَخَتَمَ عَلَى قُلُوبِكُمْ akıl erdiremeyecek ve anlayamayacak bir şekilde kalplerinizi mühürlerse مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ işte bunları Allah sizden aldığında, O'ndan başka bunları size geri verebilecek herhangi bir kimse var mı? انظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ Bak, birliğimize delâlet eden âyetleri nasıl açıklıyoruz. Bütün bunlardan sonra yine de onlar, âyetlerimizden yüz çeviriyor ve ibret almıyorlar.

47. قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً O yalanlayıcılara de ki: "Söyleyin bana, Allah'ın âcil azabı gece veya gündüz, ansızın veya açıkça gelirse هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ zalim kâvimden başkası mı helâk olur? Buradaki soru inkâr için olup olumsuzluk manası ifade eder. Yani, o azap ile, sizden başkası helâk olmaz. Çünkü siz inkâr ve inat ettiniz.

---

51 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/578.

52 Ahmed b. Hanbel, 4/145 İstidrâc: Allah, düşmanlarının cezalarını arttırıp ansızın cezalandırmak için derece derece nimetlerini arttırmasıdır (Mütercimler).

48. وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلاَّ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ Peygamberleri ancak, müminlere sevabı müjdelemek, kâfirlere de azabı haber vermek için göndeririz. Onlar, kâfirlerin teklif ettikleri mucizeleri getirmek için gönderilmezler. فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلا هُمْ يَحْزَنُونَ Kim o peygamberlere inanır ve salih amel işlerse, onlar için ahirette bir korku yoktur. Onlar üzülmezler de. Yani ne korkarlar, ne de üzülürler. Çünkü ahiret takvâ sahibi kimseler için mükâfat yurdudur.

49. وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ Allah'ın âyetlerini yalanlayanlara gelince, fıskları ve Allah'a itaatten çıkmaları sebebiyle onlara acıklı bir azap dokunacaktır. İbn Abbas: "Fıskları sebebiyle demek, inkârları sebebiyle demektir" der.[53]

50. قُلْ لا أَقُولُ لَكُمْ عِندِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلا أَعْلَمُ الْغَيْبَ Ey Muhammed! Sana mucizeler ve harikulade şeyler indirmeyi teklif eden o kâfirlere de ki: Ben, Allah'ın hazinelerinin bana bırakıldığını iddia etmiyorum ki, bana mucizeler indirmeyi teklif ediyorsunuz. Ben ğaybı bildiğimi de iddia etmiyorum ki, azabın ne zaman indirileceğini benden soruyorsunuz. وَلا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ Ben size meleklerden olduğumu da söylemiyorum ki, bana göklere yükselmemi, çarşı ve pazarlarda yürümememi, yemememi ve içmememi teklif ediyorsunız. Sâvî şöyle der: Bu âyet, müşriklerin Rasulullah (s.a.v.)'a: "Eğer peygambersen, Rabbin'den bize bol rızık vermesini, fakirliğimizi gidermesini, yararımıza ve zararımıza olan şeyleri bize haber vermesini iste" dedikleri zaman nâzil oldu. Rasulullah (s.a.v.) onlara, bunun kendi elinde değil, Allah'ın elinde olduğunu haber verdi.[54] Âyetin manası şöyledir: Ben bu üç şeyden hiçbirini iddia etmiyorum ki, bunlara cevap vermememi, peygamberliğimin doğru olmadığına delil sayasınız. إِنْ أَتَّبِعُ إِلاَّ مَا يُوحَى إِلَيَّ Sizi çağırdığım şeyde, ben, Allah'ın bana vahyettiğinden başka bir şeye uymam. قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الأَعْمَى وَالْبَصِيرُ De ki: Kâfirle mü'min, sapıkla doğru yolda giden bir olur mu? أَفَلا تَتَفَكَّرُونَ Bu soru kınama ve azarlama ifade eder. Yani, siz dinleyip de düşünmüyor musunuz? demektir.

51. وَأَنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَى رَبِّهِمْ Ey Muhammed! Bu Kur'ân ile Allah'ın vaadine ve azabına inanan mü'minleri korkut. Onlar haşir gününün azabının geleceğine inanırlar. Ebû Hayyân şöyle der: Sanki şöyle denilmiştir: Bu Kur'ân'la, iman etmesi ümit edilen kimseleri korkut. Yüz çeviren kâfirlere gelince, onları kendi görüşleri ile başbaşa bırak.[55] لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلا شَفِيعٌ Onların Allah'tan başka kendilerine yardım edecek ne bir dostları ve ne de şefaat edecek bir şefaatçileri vardır. لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ İnkâr ve isyandan sakınmaları için onları uyar.

52. وَلا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ Ey Muhammed! Allah'a ve O'nun rızasına yakın olmak maksadıyla, sabah akşam devamlı olarak Rablerine

53 Zâdu'l-mesîr, 3/42.
54 Sâvî Hâşiyesi, 2/16.
55 el-Bahr, 4/134.

ibadet eden o zayıf mü'minleri meclisinden kovma. Taberî şöyle der: Bu âyet, zayıf müslümanlardan bir grup hakkında nâzil olmuştur. Müşrikler Rasulullah (s.a.v.)'a dediler ki: Eğer bunları yanından kovarsan, sana gelir ve meclisinde hazır bulunuruz.[56] Rasulullah (s.a.v.) onların müslümanlığı kabul etmeleri ümidiyle bunu yapmak istedi. İşte o zaman bu âyet indi. مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ Onların amelleri ve günahları yüzünden sana bir sorumluluk yoktur. Nitekim Hz. Nuh da: إن حسابهم الا على ربي Onların hesapları ancak Rabbime aittir"[57] demiştir. Sâvî şöyle der: Âyetin bu bölümü, önceki bölümün sebebi gibidir. Yani, sen onların günahlarından ve senin yanında bulunmakla, Allah'ın rızasından başka istedikleri takdirde, kalplerinde bulunan şeyden sorumlu değilsin. Bu, müşriklerin söylediklerinin doğru olduğunu farzettiğimiz takdirde böyledir. Yoksa Yüce Allah, يريدون وجهه Onun rızasını isteyerek" lafzıyla mü'minlerin ihlaslı olduklarına şahitlik etmiştir. وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ Bu tekit, kelâmda uygunluk içindir. Mânâsı şöyledir: Sen onların hesabından sorumlu tutulmazsın, onlar da senin hesabından sorumlu tutulmazlar. Onları niçin kovuyorsun? Bir görüşe göre "hesap"tan maksat "rızık"tır. Buna göre mana şöyle olur: Ne onların rızkı senin üzerine, ne senin rızkın onların üzerinedir. Senin rızkını da, onların rızkını da, ancak âlemlerin Rabbi olan Allah verir.[58] فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ Sakın onları kovma. Çünkü onları kovarsan zalimlerden olursun. Bu âyet, böyle bir durumda verilecek hükmü açıklar. Yoksa hâşâ, Peygamber (s.a.v.)'den böyle bir şeyin meydana gelmesi mümkün değildir. Kurtubî şöyle der: Bu âyet, لئن اشركت ليحبطن عملك Allah'a ortak koşarsan, şüphesiz amelin boşa gider,[59] âyeti gibidir. Halbuki Allah, onun şirk koşmayacağını ve amelinin boşa gitmeyeceğini biliyor.[60]

53. وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ İşte böylece biz, zengini fakir ile, asilzâdeyi asilzâde olmayanlarla imtihan ettik ki, لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا asilzade ve zenginler: "Allah, aramızdan bu zayıf ve fakirlere mi hidâyet ve bizden önce müslüman olma şerefi ihsan etti" desinler. Bunu ayıplama ve alay etmek için dediler. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) hakkında da أهذا الذي بعث الله رسولا Bu mu, Allah'ın peygamber olarak gönderdiği?[61] diye alay etmişlerdi. Yüce Allah onların bu sözlerini reddederek şöyle buyurdu: أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi? Yani Allah, kimin şükredeceğini daha iyi bilir ve ona hidâyet verir, kimin inkâr edeceğini bilir, onu da rezil eder. Buradaki soru takrîr ifade eder. Yani "Allah daha iyi bilir" demektir.

56 Taberî, 11/374.
57 Şuarâ sûresi, 26/113.
58 Taberî ve müfessirler bu görüştedirler.
59 Zümer sûresi, 39/65.
60 Kurtubî, 6/434.
61 Furkân sûresi, 25/41.

54. وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلامٌ عَلَيْكُمْ Âyetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara: "Selâmün Aleyküm, Selâm size" de. Kurtubî şöyle der: Bu âyet Yüce Allah'ın Peygamberine, kendilerini kovmamasını emrettiği kimseler hakkında inmiştir. Rasulullah (s.a.v.) onları gördüğünde selâm verir ve şöyle derdi: Allah'a hamdolsun O Allah ki, ümmetin içerisinde kendilerine selâm vermemi emrettiği kimseler yarattı.[62] Bu zayıf müslümanların kalplerini hoş tutmak ve onlara değer vermek için Rasulullah (s.a.v.)'ın onlara selâm vermesi emredildi. كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ Rabbiniz, kendisinden bir lütuf ve ihsan olarak, merhamet etmeyi kendisine farz kıldı. أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ Durum şu ki: Sizden kim bilmeyerek bir hata işlerse, ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ Bu günahtan sonra tevbe edip amelini düzeltirse, Allah onu bağışlar ve merhamet eder. Bu âyet, tevbe edip amelini düzeltenlerin bağışlanacağına ve merhamet edileceğine dair bir vaaddir. Mücâhid şöyle der: "Bilmeyerek hata işlemek"ten maksat, helal ve haramı bilmeden ve cehâletle bir iş yapmak demektir.

55. وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الآيَاتِ Bu sûrede, müşriklerin sapıklıklarına dair hüccet ve delilleri açıkladığımız gibi, din işlerini de sizin için açıklıyor ve izah ediyoruz. وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ Bunu, suçluların yolu meydana çıksın, yaptıkları anlaşılsın diye yapıyoruz.

56. قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Sizin, ilah olduklarını iddia ettiğiniz ve Allah'ı bırakıp taptığınız şu putlara tapmak bana yasaklandı. قُلْ لا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ De ki: Allah'tan başkasına ibadet etme hususundaki arzularınıza uyacak değilim. Burada, onların dalâletlerinin sebebine dikkat çekilmektedir. قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ Sizin arzularınıza uyduğum takdirde sapıtırım ve hidâyete erenlerin zümresinden olamam.

57. قُلْ إِنِّي عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي De ki: Şüphesiz ben, Rabbimin bana vahyettiği şeriat deliline dayanmaktayım. وَكَذَّبْتُمْ بِهِ Halbuki siz, Allah katından bana gelen bu hakkı yalanladınız. مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ Sizin acele istediğiniz ve çabucak size getireceğim azap benim elimde değildir. Zemahşerî şöyle der: Bundan maksat, فأمطر علينا حجارة من السماء Üzerimize gökten taş yağdır"[63] âyetinde bildirilen acele istedikleri azaptır.[64] إِنِ الْحُكْمُ إِلاَّ لِلَّهِ Gerek azap işinde, gerekse diğer hususlarda hüküm yalnız Allah'ındır. يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ Allah doğruyu haber verir ve yeterli açıklamayı yapar. O, kulları arasında en iyi hüküm verendir.

62 Kurtubî, 6/435.
63 Enfâl sûresi, 8/32.
64 el-Keşşâf, 2/23.

58. قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ De ki: Eğer, acele istediğiniz azap işi benim elimde olsaydı sizden kurtulmak için, acele cezalandırırdım ve elbette aramızdaki iş bitmiş olurdu. Fakat o, Allah'ın elindedir. İbn Abbas şöyle der: Bu iş benim elimde olsaydı size bir an bile mühlet vermez, hemen helâk ederdim.[65] وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ Allah zalimleri daha iyi bilir. Dilerse onlara acele ceza verir, dilerse, cezalarını erteler. Bu âyette bir tehdit vardır.

EDEBÎ SANATLAR

1. "والموتى يبعثهم الله" Ölülere gelince Allah, onları diriltecektir." Burada istiâre vardır. Zira, kalpleri ölü olduğu için kâfirlere "ölüler" denilmiştir.

2. "يطير بجناحيه" İki kanadıyla uçar." Bu cümle, "طائر kuş" kelimesinin mecaz olduğu ihtimalini gidermek için tekit olarak gelmiştir. Çünkü طائر kelimesi, bazan mecaz olarak iş için kullanılır. Nitekim "الزمناه طائره في عنقه Her insanın amel defterini boynuna astık"[66] âyetinde bu manada kullanılmıştır.

3. "صم وبكم Sağır ve dilsizdirler." Burada teşbih-i beliğ vardır. Yani "işitememede ve konuşamamada sağır ve dilsiz gibidirler" demektir. Teşbih edatı ile vech-i şebeh hazfedilmiştir.

4. "إياه تدعون Yalnız O'na dua edersiniz." Burada kasr sanatı vardır. Yani, sıkıntının kaldırılması için başkasına dua etmezsiniz. Bu kasr, sıfatın mevsûfa tahsisi kabilindendir.

5. "فقطع دابر Sonuncular kesildi." Bu, onların kökleri kesilmek suretiyle helâk edilmelerinden kinayedir.

6. "الاعمى والبصير Kör ve gören." Bunlar, kâfir ile mü'min yerinde istiâre olarak kullanılmıştır.

7. "ما عليك من حسابهم من شئ Onların hesabından sana bir sorumluluk; وما حسابك عليهم من شئ senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur." Bu iki cümlede bedîî sanatlardan "Reddu's-sadr ale'l-acez" sanatı vardır.

FAYDALI BİLGİLER

فقطع دابر القوم الذين ظلموا والحمد لله رب العالمين Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." Zemahşerî bu âyetin tefsirinde şöyle der: Bu âyet, zalimler helâk olduğu zaman hamdetmek gerektiğini ve bunun büyük bir lütuf ve ihsan olduğunu göstermektedir.[67]

65 Zâdu'l-mesîr, 3/52.
66 İsra sûresi, 17/13.
67 el-Keşşâf, 2/18.

Bazı müfessirler şöyle der: Duada vacip olan, onun ihlâs ile yapılmasıdır. Zira Yüce Allah: يريدون وجهه O'nun rızasını istiyorlar" buyuruyor. İşte bütün ibadetler böyledir. Dünyevî her hangi bir maksatla yapılmamalıdır.

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ
لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ ۚ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۚ وَمَا تَسْقُطُ
مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ
وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾
وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ
فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُسَمًّى ۖ ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ
﴿٦٠﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً ۖ حَتَّىٰ إِذَا
جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ
رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ ۚ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ
﴿٦٢﴾ قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا
وَخُفْيَةً لَئِنْ أَنْجَانَا مِنْ هَٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللَّهُ
يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾ قُلْ هُوَ
الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ
أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ ۗ انْظُرْ
كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ
وَهُوَ الْحَقُّ ۚ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ
وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ
الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَىٰ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾
وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَٰكِنْ ذِكْرَىٰ
لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾ وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا
وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ۚ وَذَكِّرْ بِهِ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا

كَسَبَتْ ۚ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ ۚ وَإِن
تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَّا يُؤْخَذْ مِنْهَا ۗ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا
كَسَبُوا ۖ لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا
يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾ قُلْ أَنَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُنَا وَلَا
يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللَّهُ كَالَّذِي
اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ أَصْحَابٌ
يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا ۗ قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ ۖ
وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ
وَاتَّقُوهُ ۚ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۖ وَيَوْمَ يَقُولُ كُن فَيَكُونُ ۚ
قَوْلُهُ الْحَقُّ ۚ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ ۚ عَالِمُ
الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

59. Gayb'ın anahtarları Allah'ın yanındadır, onları ancak O bilir. O, karada ve denizde ne varsa bilir, O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.

60. Geceleyin sizi öldüren, gündüzün de ne işlediğinizi bilen, sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüzün sizi dirilten O'dur. Sonra dönüşünüz yine O'nadır. Sonunda, O, yaptıklarınızı size haber verecektir.

61. O, kulların üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir. Size koruyucu melekler gönderir. Nihâyet birinize ecel geldi mi, elçilerimiz onun canını alırlar. Onlar vazifede kusur etmezler.

62. Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler. Bilesiniz ki, hüküm yalnız O'nundur ve O hesap görenlerin en çabuğudur!

63. De ki: Karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır ki? Siz O'na gizlice ve aşikâr olarak yalvarır da şöyle dua edersiniz: "Eğer bizi bundan kurtarırsan, andolsun şükredenlerden olacağız".

64. De ki: "Ondan ve bütün sıkıntılardan sizi Allah kurtarır. Sonra siz yine O'na ortak koşarsınız."

65. De ki: "Allah, size üstünüzden veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeğe, ya da sizi gruplar halinde birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter." Bak, anlasınlar diye âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz!

66. Kur'ân hak olduğu halde kavmin onu yalanladı. De ki: "Ben size vekil değilim."

67. "Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de gerçeği bileceksiniz."

68. Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceya kadar kendilerinden uzak dur. Eğer şeytan sana unuttururssa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma.

69. Takvâ sahiplerine, inanmayanların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat, belki korunurlar diye hatırlatmak gerekir.

70. Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinen ve kendilerini dünya hayatının aldattığı -kimseleri bırak! Kazandıkları sebebiyle hiç bir nefsin felakete dûçâr olmaması için Kur'ân ile nasihat et. Felakete uğrayan nefis için Allah katında ona yardım edecek ne bir dost vardır, ne de şefaatçi. O, bütün varını fidye olarak verse, yine de ondan kabul edilmez. Onlar kazandıkları yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. İnkâr ettiklerinden dolayı kendileri için kaynar sudan ibaret bir içecek ve elem verici bir azap vardır.

71. De ki: "Allah'ı bırakıp da bize fayda ya da zarar veremeyecek olan şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra, şeytanların saptırıp şaşkın olarak yeryüzünde dolaştırmak istedikleri, arkadaşlarının ise: "Bize gel!" diye doğru yola çağırdıkları şaşkın kimse gibi gerisin geri mi döndürüleceğiz?" De ki: "Allah'ın hidâyeti doğru yolun ta kendisidir. Bize âlemlerin Rabbine teslim olmamız emredilmiştir."

72. Bize "Namazı dosdoğru kılın ve Allah'tan korkun denildi." O, huzuruna varıp toplanacağınız Allah'tır.

73. O, gökleri ve yeri hak ile yaratandır. "Ol!" dediği gün oluverir. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üflendiği gün de hükümranlık O'nundur. Gizliyi ve açığı bilendir ve O, hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde varlığını ve birliğini gösteren delilleri getirdikten sonra, burada da kudsî sıfatlarını yani ilim, kudret, azamet, celâl ve diğer cemâl ve celâl sıfatlarını gösteren delilleri zikretti. Bundan sonra da, kullarını musibetlerden kurtarmak suretiyle onlara lütfettiği nimetleri ve emrine muhalefet edip peygamberine isyan edenlerden intikâm alma gücüne sahip olduğunu bildirdi.

KELİMELERİN İZAHI

كرب : Kerb, canı sıkan keder, gam demektir.

شيعا : Şiya', fırkalar manasınadır. Şîa: Başkasına tabi olan fırka demektir. Çoğulu شيع ve اشياع şeklinde gelir.

ابسلوا : Helâk oldular demektir. İbsâl, insanın kendini helâk olmaya teslim etmesi manasınadır.

عدل : Adl, fidye demektir.

حميم : Hamîm, kaynar su demektir.

حيران : Hayrân, şaşkın manasınadır. Hayret: Bir işte çıkış yolu bulamayıp tereddüt etmek demektir.

الغيب : Gayb, duyu organları ile algılanamayan şey demektir.

الشهادة : Şehâdet, açıkça görünen şey demektir.

تحشرون : Toplanırsınız.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

59. وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لا يَعْلَمُهَا إِلاَّ هُوَ Gaybın hazineleri Allah'ın yanındadır. Bunlar, gizli olan gayb işleridir. Allah'tan başkası onları bilmez. Ondan başka hiçkimsenin ilmi onları kuşatamaz. وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ O, karada ve denizde olan canlıları ana hatlarıyla da, detaylı olarak da bilir. Onun ilmi ve kudreti, bütün âlemlerde olan acaip ve garip şeyleri kuşatır. وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلاَّ يَعْلَمُهَا Ağaçtan düşen her yaprağın düştüğü zamanı ve yeri bilir. Bu âyet, Allah'ın ilminin teferruatı ihâta ettiğini kuvvetli bir şekilde ifade eder. وَلا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الأَرْضِ Toprak içinde bulunan küçük bir tohumun

yerini, bitip bitmeyeceğini, bu tohumdan ne kadar ürün meydana geleceğini ve bunu kimin yiyeceğini bilir. وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ Yaş ve kuru ne varsa hepsi Allah katında bilinmektedir. Levh-i Mahfûz'da yazılıdır.[68]

Ebû Hayyân şöyle der: Bu bilgilerin terkip edilişindeki güzelliğe bak: Yüce Allah önce, akılla bilinen, duyularımızla anlayamıyacağımız şeyleri zikretti. O da, "gaybın anahtarları"dır. İkinci olarak, çoğunu duyularımızla anlayabileceğimiz şeyleri bildirdi ki, bu da karalar ve denizlerdir. Üçüncü olarak da iki lâtif cüz'î şeyi açıkladı. Bunlardan biri ulvîdir ki bu ağaç yapraklarının yüksekten düşmesidir. İkincisi süflîdir ki, bu da tohumun toprak içinde gizlenmesidir. Bu, Allah'ın, külliyâtı ve cüz'iyâtı bildiğini göstermektedir.[69]

60. وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ Geceleyin sizi öldüren, yani uyutan, gündüzün ne işlediğinizi bilen O'dur. Kurtubî şöyle der: Bu hakiki bir ölüm değil, sadece ruhların alınmasıdır.[70] İbn Abbas şöyle der: Uykunuzda ruhlarınızı alan Allah'tır.[71] Bu âyette öldükten sonra dirilmeye bir delil vardır. ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَى أَجَلٌ مُسَمًّى Sonra hayatınızın sona ermesi için tayin edilen müddete varasınız diye, gündüzün sizi uyandıran O'dur. فيه deki zamir, "gündüz"e râcidir. Çünkü uyanıklık genellikle gündüzün, uyku ise, gece olur. ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ Sonra kıyamet gününde dönüşünüz sadece Allah'adır. ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ Sonra da yaptıklarınızı size bildirir ve onların karşılığında size, hayırsa hayır, şer ise şer verir.

Yüce Allah bundan sonra kendisinin azamet ve büyüklüğünü anlatarak şöyle buyurur:

61. وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ O, kullarının üstünde herşeye hükmedicidir. Her şey O'nun azamet ve büyüklüğüne boyun eğmiştir. وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً Sizin üzerinize, amellerinizi tesbit edecek melekler gönderir. Bunlar "yazıcı melekler"dir. Ebussuûd şöyle der: Bunda güzel bir hikmet ve büyük bir nimet vardır. Çünkü mükellef,

68 İslâm şehidi Seyyid Kutub "Fî Zılâli'l-Kur'ân" adlı tefsirinde bu âyetle ilgili olarak çok güzel bir açıklama yapmıştır. Onun bazı bölümlerini aşağıya alıyoruz. Allah makamını Cennet etsin, o şöyle der: Bu âyet, Allah'ın hudutsuz ilminin bir tasviridir. Zaman ve mekanda, yerde ve gökte, karada ve denizde, yerin dibinde ve göğün katlarında, ölü ve diri, yaş ve kuru ne varsa, hiçbiri onun ilminin dışında kalmaz... İnsanın hayal gücü, bu kısa metinlerin gerisinde hızla ilerleyerek, bu görülen âlemin sınırlarını aşıp bilinen ve bilinmeyen âlemlerin ufuklarını araştırıyor. Geçmişte, halde ve gelecekte daima kapalı kalacak olan gayp perdelerini açmaya çalışırken, insanın vicdanı titriyor. Bunlar, son derece uzak ve ufukları geniş perdelerdir. Bunların hepsinin anahtarları Allah'ın katındadır. Ondan başka kimse bunları bilemez. Onun ilmi, karaların bilinmeyen noktalarını, denizlerin en derin diplerini kuşatır. Bunların hepsi Allah'ın ilmine açıktır. Yeryüzünde bulunan sayılamayacak kadar ağaçlardan düşen yaprakları bilir. Onun gözü, nerede olursa olsun, düşen her yaprağı görür. Toprağın içinde gömülü olan her tohumu da görür, hiçbiri Allah'ın gözünden kaçmaz. Bu geniş kâinatta yaş ve kuru ne varsa hepsini kontrol eder. Hiçbiri onun kuşatıcı ilminin dışında kalamaz. İşte beşer hayalinin bu âlemlerde dolaşması, başları döndüren akılları alan bir dolaşmadır. Görünen ve görünmeyen, bilinen ve bilinmeyen uzaklıklarda bir turdur. İşte bu âyet, onların hepsini birkaç kelime içinde, bütün inceliğiyle ve tam manasıyla tasvir edip gözler önüne seriyor. Dikkat buyurun, işte bu bir icazdır. (Fî Zılâli'l-Kur'ân, 7/247).

69 el-Bahru'l-muhît, 4/146.

70 Kurtubî, 7/5.

71 Zâdu'l-mesîr, 3/55.

amellerinin tesbit edilip korunduğunu ve insanların huzurunda arzedileceğini bilirse, bu durum onun için, masiyet ve günah işlemeye karşı daha caydırıcı olur.[72]

حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا Nihayet insanın eceli sona erdiğinde, ruhları almakla görevli melekler onu öldürür. Bunun manası şudur: Eceller sona erdiğinde, meleklerin şahısları koruması da son bulur. Çünkü onlar, Ademoğlu sağ olduğu müddetçe onu korumakla görevlidirler. Ademoğlu'nun eceli sona erince, meleklerin onu koruma görevi de son bulur. وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ Melekler, kendilerine emredilen koruma ve öldürme görevlerinde kusur etmezler.

62. ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ Sonra kullar, ahirette diriltildikten sonra yaratıcıları ve mâlikleri olan Allah'a döndürülür. O, öyle bir Allah'tır ki, hüküm ve tasarruf yalnız O'na aittir. O, sadece adâletle hükmedendir. أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ Bilesiniz ki, kıyamet gününde hükmetmek, sadece Yüce Allah'a aittir. O, hak ile batılı ayıracak ve hasımlar arasında hükmünü verecektir. Onu hiçbir hesap diğer hesaptan ve hiçbir iş diğer işten alıkoyamaz. Dünya günlerinden bir günün yarısı kadar bir zaman içerisinde, bütün mahlukatın hesabını görür. Nitekim hadiste de böyle bildirilmiştir. Allah'ın, bir koyun sağacak kadar zaman içerisinde insanları hesaba çekeceği de rivâyet edilmiştir.

63. قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ Ey Muhammed! O kâfirlere de ki: Yolculuklarınızda sizi karaların ve denizlerin şiddet ve korkularından kim kurtaracak? تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً Bu şiddetleri gördüğünüzde Rabbinize ihlas ile dua eder, O'na açıktan yalvarır, yakarırsınız. Dilinizle açıkça, kalbinizle gizlice yalvarırsınız. İbn Abbas âyetin manası şöyledir der: Açıktan ve gizlice: لَئِنْ أَنْجَانَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ diyerek dua edersiniz. Yani: "Bizi bu karanlıklardan ve şiddetlerden kurtarırsan, mutlaka şükreden mü'minlerden olacağız" dersiniz. Netice şudur: Helâk olmaktan korktuğunuz zaman Allah'a dua edersiniz. Sizi kurtardığında ise O'nu inkâr edersiniz. Kurtubî şöyle der: "Allah sıkıntılı anlarda yalnız kendisine dua edip, rahat hallerde ise onunla beraber başkalarına dua etmelerinden dolayı onları kınadı.[73]

64. قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ De ki, sizi o sıkıntılardan ve bütün gam ve kederlerden kurtaran yalnız Allah'tır. ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ Siz bütün bunları bildikten ve bunlar tahakkuk ettikten sonra, hâlâ Allah'a ortak koşuyor ve iman etmiyorsunuz. Bu cümle, kınama ve ayıplama ifade eder.

65. قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ Ey Muhammed! O kâfirlere de ki: "Şüphesiz Yüce Allah gökten yıldırımlar göndermekle, volkanların attığı taşlar ve lavlarla, üzerinize taş yağdırmakla, tufan, gök gürültüsü ve kasırgalarla sizi helâk

72 Ebussuûd, 2/107.
73 Kurtubî, 7/8.

etmeye kâdirdir. Nitekim sizden öncekilere bu tür cezalar vermiştir. أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ Kârûn ve Medyen halkına yapıldığı gibi sizi de yere batırmak, deprem ve yer sarsıntısı gibi, ayaklarınızın altından gelecek azaplar ile de cezalandırmaya Kâdir'dir. أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ Veya sizi birbirleriyle savaşan hizipler haline getirir. Beyzâvî şöyle der: Sizi, her biri farklı isteğe sahip olan fırkalar haline getirir de aranızda savaş çıkar.[74] İbn Abbas şöyle der: Allah aranızda farklı görüş ve istekler yayar da gruplara ayrılırsınız.[75] Bu manaların hepsi birbirine yakındır. Bundan maksat tehdittir. انظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ Bak onlara anlasınlar ve Allah'ın âyetleri, delilleri ve hüccetleri hakkında düşünsünler diye, öğüt ve ibretler yoluyla âyetlerimizi nasıl açıklayıp izah ediyoruz. Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediği rivâyet olunur: "De ki, Allah size üstünüzden bir azap göndermeye Kâdir'dir" bölümü inince, Rasulullah (s.a.v.): "Sana sığınırım, ya Rabbî!" dedi. "Veya ayaklarınızın altından.." bölümü inince yine: "Ya Rabbî, sana sığınırım" dedi. "Ya da, sizi gruplar halinde birbirinize düşürüp, kiminize kiminizin şiddetini tattırır" bölümü inince: "Bu daha hafif ve daha kolay" dedi.[76]

66. وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ Ey Muhammed! Senin kavmin Kureyş, bu Kur'ân'ı inkâr etti. Halbuki o, hak olarak indirilmiş bir kitaptır. قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ Ben sizin kontrolcünüz ve başınıza musallat olmuş biri değilim. Ben ancak bir uyarıcıyım.

67. لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ Allah'ın verdiği her haberin meydana geleceği bir zaman vardır. O, söylediğinden vazgeçmez ve ertelemez de. وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ Yakında başınıza gelecek olan azabı bileceksiniz. Bu cümle kuvvetli tehdit ifade eder.

68. وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا O kâfirlerin Kur'ân'ı tenkit, yalanlama ve alay etmeye daldıklarını gördüğünde فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ onlarla oturma, başka bir söze dalıp da Kur'ân'la alay etmeyi bırakıncaya kadar onların yanından kalk git. Süddî şöyle der: Müşrikler mü'minlerle oturduklarında Rasulullah (s.a.v.) ve Kur'ân hakkında dedikodu eder söver ve onunla alay ederlerdi. Allah, başka bir söze dalıncaya kadar, mü'minlerin onlarla beraber oturmalarını nehyetti.[77] وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ Eğer şeytan sana onlarla oturmanın yasak olduğunu unutturur da, oturursan, daha sonra da bunun yasak olduğunu hatırlarsan فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ Kur'ân ve dinle alay eden bu kâfir ve fasıklarla oturmanın yasak olduğunu hatırladıktan sonra, artık onlarla oturma. İbn Abbas şöyle der: Bu yasağı hatırladığın zaman kalk, müşriklerle beraber oturma.

74 Beyzâvî, s. 173.
75 Zâdu'l-mesîr, 3/59.
76 Buhârî, Tefsir-i sûre 6/2; İ'tisâm, 11.
77 Taberî, 11/437.

69. وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ Mü'minler, kâfirlerden uzaklaşıp onlarla beraber oturmadıkları takdirde, onların Kur'ân'la alay etmeleri ve başkalarını saptırmaları sebebiyle verecekleri hesaptan müminlere bir sorumluluk yoktur. وَلَكِنْ ذِكْرَى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ Fakat mümkün olduğu kadar öğüt ve nasihat yoluyla, müminlerin onları uyarmaları ve yaptıkları çirkin fiillere engel olmaya çalışmaları[78] ve hoşlanmadıklarını göstermeleri gerekir. Böyle yaptıkları takdirde belki onlar, mü'minlerden utanarak Kur'ân hakkında dedikoduya dalmaktan uzak dururlar. Çünkü mü'minler onları bu halde gördüklerinde meclislerini terkedeceklerdir. İbn Atıyye şöyle der: Mü'minin inkârcılara, Kur'ân hakkında cedelleşenlere ve dedikoduya dalanlara karşı, bu âyetin hükmüne sarılması gerekir.[79]

70. وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا Hürmet ve saygı gösterilmesi gereken dini, onunla alay ederek oyun ve eğlence haline getiren günahkârları bırak. وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا Bu fani dünya hayatı onları aldattı da, nihâyet bundan sonra asla bir hayat olmadığını iddia ettiler. وَذَكِّرْ بِهِ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ Hiçbir nefsin, kötü amelinden dolayı helâke sürüklenmemesi ve rehin alınmaması için, Kur'ân ile insanlara öğüt ver. لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ O nefsi Allah'ın azabından kurtaracak herhangi bir yardımcısı ve Allah katında ona şefaat edecek herhangi bir şefaatçisi yoktur. وَإِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا Bu nefis her türlü fidyeyi verse bile, onun fidyesi kabul edilmez. Katâde şöyle der: Dünya dolusu altın getirse, altını kabul edilmez.[80] أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا Onlar öyle kimselerdir ki, çirkin amelleri ve kötü inançları yüzünden Allah'ın azabına teslim edilmişlerdir. لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ Bu sapıklar için, karınlarında gurultu edecek ve bağırsaklarını parçalayacak kaynar sudan şaraplar ve sürekli inkârları sebebiyle bedenlerini yakacak ateş vardır. Bu kaynar şarabın yanında onlar için elem verici azap ve sürekli bir zillet vardır.

71. قُلْ أَنَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا Ey Muhammed! Onlara de ki, Allah'ı bırakıp da, kendilerine dua ettiğiniz takdirde bize fayda vermeyen, kendilerini tekettiğimiz takdirde bize bir zararı dokunmayan putlara mı ibadet edelim? وَنُرَدُّ عَلَى أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللَّهُ Allah bize İslâm'ı nasip edip hidâyete erdirdikten sonra tekrar dalâlete mi döndürüleceğiz? كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانَ O takdirde bizim durumumuz, şeytanların çarpıp saptırdığı, çöllerde ve helâk yerlerinde dolaştırdığı ve nereye gideceğini bilemeyecek kadar şaşkın bir halde, derin bir

78 Taberî'ye göre âyetin manası şudur: Fakat bu takdirde mü'minlerin onlardan yüz çevirmeleri için, onlara Allah'ın emrini hatırlatmak gerekir ki, Allah'tan korksunlar.

79 el-Bahr, 4/154.

80 Taberî, 11/447.

çukura attığı kimsenin durumuna benzer. لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا O şaşkının, bize gel, diye doğru yola çağıran arkadaşları vardır. Fakat o, çağrılarını kabul edip onlara uymaz. قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَى O kâfirlere de ki: "Bizim kabul ettiğimiz İslâm dini, hidâyetin kendisidir. Bunun ötesinde ne varsa sapıklıktır. وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ Bize bütün hal ve hareketlerimizde âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim olmamız ve sadece O'na ibadet etmemiz emredildi. Bu, İslâm'a çağrıldığı halde icâbet etmeyip hidâyetten sapan bir kimsenin durumunu temsil yoluyla anlatmaktır. İbn Abbas şöyle der: Bu, ilahlar, onlara tapanlar ve bunları Allah'a çağıranlar hakkında Allah'ın getirdiği bir darb-ı meseldir. Bu şaşkın bir şekilde doğru yoldan sapan bir adama benzer. Biri ona: "Ey falan oğlu falan! yola gel" diye çağırarak yoldan çıkarmaktadır. Öte yandan onu, "Ey falan! Yola gel" diye doğru yola çağıran arkadaşları vardır. Eğer bu şahıs birinci çağırıcıya uyarsa, o onu, helâk olacağı yere atıncaya kadar götürür. Eğer doğru yola çağıranlara uyarsa, doğru yolu bulur. İbn Abbas der ki: Allah'ı bırakıp da bu ilahlara ibadet edenlerin durumu böyledir. Ölünceye kadar kendisinin doğru bir yolda olduğunu zanneder. Ölüm gelince, pişmanlık ve helâk ile karşı karşıya kalır.[81]

72. وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاتَّقُوهُ Ve namazı dosdoğru kılmamız, bir de bütün hallerde Allah'tan korkmamız bize emredildi. وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ O, öyle bir Allah'tır ki, kıyamet gününde O'nun huzurunda toplanacaksınız ve O, herkesin amelinin karşılığını verecektir.

73. وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ Gökleri, yeri ve bunların içindekileri hak ile yaratan, onların sahibi ve onları idare edendir. Onları boş yere yaratmadı. وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ O'nun "ol" dediğinde her şeyin olacağı gün, O'ndan, O'nun azab ve cezasından korkun. Ebû Hayyân şöyle der: Bu, bir şeyi yokluk âleminden varlık âlemine çıkarmayı ve bunun sür'atini gösteren bir temsildir. Yoksa burada kendisine emir verilen bir şey yoktur. Her şey o istediği an meydana gelir.[82] قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ Allah'ın sözü doğrudur, şüphesiz meydana gelecektir. Kıyamet gününde mülk O'nundur. يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ İsrafil'in sûra ikinci üfürüşü üfürdüğü gün de mülk O'nundur. Bu, diriltmek için yapılan üfürmedir. عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ Allah gizliyi, açığı, duyu organlarının ve gözlerin idrak edemediği şeyleri ve gece ve gündüz gördüklerinizi bilir. وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ O, yaptıklarında hikmet sahibidir, kullarının işlerinden haberdardır.

81 Taberî, 11/452.
82 el-Bahr, 4/160.

EDEBÎ SANATLAR

1. "وعنده مفاتح الغيب Gaybın hazineleri O'nun yanındadır". Burada "gayb işler" yerine müsteâr olarak "مفاتح kapısı açılan mahzenler" ifadesi kullanılmış ve مفاتح içlerinde gayp şeylerin saklandığı mahzenlere benzetilmiştir. Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah istiâre yoluyla, "gayb" için "anahtarlar" kelimesini kullanmıştır. Çünkü kapıları kilitli mahzenlerde bulunan şeylere anahtarla ulaşılır. Gaybları[83] sadece Allah bilir.

2. "وهو الذي يتوفاكم بالليل O geceleyin sizi öldürendir." Burada müsteâr olarak, "uyku" yerine "ölmek" kelimesi kullanılmıştır. Çünkü her ikisinde de duyu organlarının görevi ve temyiz gücü yok olur gibi bir ortaklık vardır.

3. "فلا تقعد بعد الذكرى مع القوم الظالمين Öğütten sonra artık zalim kavimle oturma." Doğrulamaları ve hürmet etmeleri gerekirken, yalanlama ve alay etme yolunu tutmaları sebebiyle onların işledikleri işin çirkinliğini iyice göstermek için معهم zamiri yerine zâhir isim kullanılmıştır.

4. "ونرد على اعقابنا Topuklarımızın üzerine döndürülürüz." Burada işin çirkinliğini ve kötülüğünü daha fazla vurgulamak için putperestliğe dönmeyi, topuklarının üzerine geri dönmek şeklinde ifade etti.

5. "تعدل كل عدل Her türlü fidyeyi verse de" Burada تعدل ile عدل kelimeleri arasında iştikak cinâsı vardır.

6. رطب Yaş ile يابس kuru, الليل gece ile النهار gündüz, فوق üst ile تحت alt, ينفعنا bize fayda verir ile يضرنا bize zarar verir, الغيب gayb ile الشهادة görülen kelimeleri arasında edebî sanatlardan tıbâk sanatı vardır.

7. "شراب من حميم Kaynar sudan meşrubat" ile "عذاب أليم elem verici azap" terkipleri arasında secî vardır.

Allah daha iyi bilir.

BİR UYARI

el-Hâkim şöyle der: "Yüce Allah'ın وعنده مفاتح الغيب gaybın anahtarları onun katındadır" sözü, İmâmiye mezhebinin: "İmam gaipten bazı şeyler bilir!" şeklindeki görüşünün batıl olduğunu gösterir."[84] Ben de derim ki: "Bu bir yalan ve iftiradır. Çünkü gaybı Allah'tan başka hiçkimse bilemez."

83 el-Keşşâf, 2/32.
84 Mehâsinü't-te'vîl 6/2343.

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا ءَالِهَةً إِنِّي
أَرٰىكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُرِي إِبْرٰهِيمَ
مَلَكُوتَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾
فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا قَالَ هٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ
قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ
هٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِن لَّمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ
الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبِّي
هٰذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يٰقَوْمِ إِنِّي بَرِيٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ
﴿٧٨﴾ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا
وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾ وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ أَتُحَاجُّونِّي
فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدٰىنِ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَآءَ
رَبِّي شَيْـًٔا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾
وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم
بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطٰنًا فَأَيُّ
الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾
الَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوٓا إِيمَٰنَهُم بِظُلْمٍ أُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُم
مُّهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾ وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ ءَاتَيْنَٰهَآ إِبْرٰهِيمَ عَلٰى قَوْمِهِۦ
نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾ وَوَهَبْنَا
لَهُۥٓ إِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ
وَمِن ذُرِّيَّتِهِۦ دَاوُۥدَ وَسُلَيْمٰنَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسٰى
وَهٰرُونَ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيٰى
وَعِيسٰى وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِّنَ الصَّٰلِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمٰعِيلَ وَالْيَسَعَ

وَيُونُسَ وَلُوطًا ۚ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنْ آبَائِهِمْ
وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ ۖ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾ ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ
مِنْ عِبَادِهِ ۚ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۚ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا
هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ ۖ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ ۗ قُلْ لَا
أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾
وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ ۗ
قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى
لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا ۚ وَعُلِّمْتُمْ
مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ ۖ قُلِ اللَّهُ ۙ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ
﴿٩١﴾ وَهَٰذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ
وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا ۗ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ
افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ
قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ ۗ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ
فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ ۖ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ ۖ
الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ
وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ
كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ ۖ
وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ ۚ
لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

74. İbrahim, babası Âzer'e: "Birtakım putları ilahlar mı ediniyorsun? Doğrusu ben, seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum" demişti.

75. Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.

76. Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü: "Rabbim budur" dedi. Yıldız batınca da "batanları sevmem" dedi.

77. Ay'ı doğarken görünce: "Rabbim budur" dedi. O da batınca, "Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette doğru yoldan sapan topluluklardan olurum" dedi.

78. Güneşi doğarken görünce de: "Rabbim budur, zira bu daha büyük" dedi. O da batınca dedi ki: "Ey kavmim! Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.

79. Ben hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.

80. Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: "Beni doğru yola iletmişken Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Ancak, Rabbim ne dilerse o olur! Rabbimin ilmi herşeyi kuşatmıştır. Hâlâ ibret almıyor musunuz?

81. Siz, Allah'ın size haklarında hiçbir hüküm indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz putlardan nasıl korkarım! Şimdi biliyorsanız (söyleyin), iki gruptan hangisi, güvende olmaya daha layıktır?"

82. İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır.

83. İşte bunlar, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki, senin Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyle bilendir.

84. Biz O'na İshak'ı ve Yakub'u da armağan ettik, hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve O'nun soyundan Davut'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u doğru yola iletmiştik, Biz, iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız.

85. Zekeriya, Yahyâ, İsa ve İlyas'ı da doğru yola iletmiştik. Hepsi de iyilerden idi".

86. İsmail, Elyesa, Yunus ve Lut'u da hidâyete erdirdik. Hepsini âlemlere üstün kıldık.

87. Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bazılarını seçtik ve doğru yola ilettik.

88. İşte, bu Allah'ın hidâyetidir, kullarından dilediğini ona iletir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı, yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi.

89. İşte onlar, kendilerine Kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer onlar, bunları inkâr ederse şüphesiz yerlerine bunları inkâr etmeyecek bir toplum getiririz.

90. İşte o peygamberler Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy. De ki: "Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu âlemler için ancak bir öğüttür."

91. Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü "Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi" dediler. De ki: "Öyle ise Musa'nın insanlara bir nur ve hidâyet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi! Siz onu kağıtlara yazıp açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz. Sizin de atalarınızın da bilemediği şeyler size öğretilmiştir." Sen "Allah" de, sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynaya dursunlar!

92. Bu, Ümmü'l-kurâ ve çevresindekileri uyarman için sana, indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır. Ahirete inananlar buna da inanırlar ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya devam ederler.

93. Allah'a karşı yalan uydurandan, yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken, "Bana da vahyolundu" diyenden ve "Ben de Allah'ın indirdiği âyetlerin benzerini indireceğim" diyenden daha zalim kim vardır! O zalimler, ölüm dalgaları içinde, melekler de pençelerini uzatmış, onlara "Haydi canlarınızı kurtarın! Allah'a karşı gerçek olmayanı söylemenizden ve O'nun âyetlerine karşı kibirlilik taslamış olmanızdan ötürü, bugün alçaklık azabı ile cezalandırılacaksınız!" derken onların halini bir görsen!

94. Andolsun ki, sizi evvelce nasıl yarattıysak öyle teker teker bize geleceksiniz ve size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız. Yaratılışınızda ortaklarımız sandığınız şefaatçılarınızı da yanınızda göremeyeceğiz. Andolsun, aranız açılmış ve ilah sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir.

BU ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde kendisinin birliğini ve putlara tapmanın batıl olduğunu gösteren kesin delilleri anlattı. Bu âyetlerde de, putları kudsîleştiren Arap müşriklere karşı delil getirmek için peygamberlerin babası İbrahim (a.s.)'in kıssasını anlattı. Çünkü Hz. İbrahim, Allah'a ortak koşmaya tam manasıyla zıt olan gerçek tevhîd inancını getirdi. Bütün gruplar ve milletler, Hz. İbrahim'in faziletini ve şanının yüceliğini itiraf eder. Bundan sonra Yüce Allah, İbrahim (a.s.)'in soyundan gelen peygamberlerin şerefini anlattı ve Rasulullah (s.a.v.)'a onların doğru yoluna uymasını emretti.

KELİMELERİN İZAHI

ملكوت : Melekût, büyük hükümrânlık demektir. Sonundaki و ve ت hükümrânlığın büyüklüğünü ifade eder. Nitekim, رغبة kökünden gelen رهبة، رغبوت kökünden gelen رهبوت kelimelerinde de و ve ت mübâlağa ifade eder.

جَنَّ : Karanlığı ile onu örttü demektir. Vâhidî şöyle der: أجنه جن عليه الليل ve الليل Gece onu örttü manasınadır. Örttüğün her şeye جُنَّ ve أجِنَّ örtüldü, denilir. جنة، جِن، جنون ve جنين kelimeleri bu köktendir. Bunların hepsinin aslında örtmek ve örtülmek manaları vardır.[85]

بازغا : Bâziğ, doğan, demektir. Ay doğmaya başladığında بزغ القمر denir. Ezherî şöyle der: Bu kelimenin, yarmak manasına gelen بَزْغ mastarından alınmış olma ihtimali vardır. Çünkü ay, ışığıyla karanlığı yarar.[86]

أفَلَ : Gözden kayboldu, demektir. Bir şey gözden kaybolup uzaklaşınca افَلَ denir.

سلطانا : Sultân, delil, demektir.

يلبسوا : Karıştırırlar. Birisi bir işi karıştırdığında لبسَ الامر denir. لبس الثوب Elbiseyi giydi, demektir.

اجتبيناهم : Onları seçtik

قراطيس : Karâtîs, kağıt manasına gelen قرطاس kelimesinin çoğuludur. Şâir şöyle der:

استودع العلم قرطاسا فضيعه فبئس مستودع العلم القراطيس

İlmi kâğıda emanet etti, o da zâyi etti. Kâğıtlar, ne kötü ilim emanetçileridir.

85 Tefsîru Râzî, 13/46.

86 Tehzîbu'l-luğa, بزغ maddesi.

غمرات : Ğamerât, غـمـرة nin çoğuludur. Ğamre ise, aklı gideren şiddet demektir. İçine düşen her şeyi yutarak gizleyen çok su manasındaki غـمْـرةُ الماء dan alınmıştır.

خولناكم : Size verdik, sizi sahip kıldık, demektir. تخويل bağış ve ihsan manasınadır.

ضَلَّ عنكم : Zâyi oldu, boşa gitti, demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

Sâid b. Cübeyr'den rivâyet edildiğine göre, Yahudilerden Mâlik b. Sayf, Peygamber (s.a.v.)'e gelerek onunla mücadele etmeye başladı. Rasulullah (s.a.v.) ona şöyle dedi. Musa'ya Tevrat'ı indiren Allah için yemin eder misin? Tevrat'ta, Allah'ın şişman âlimlere buğzettiğine dair âyet olduğunu bilmiyor musun? Mâlik b. Sayf şişman bir âlimdi. Buna kızan Mâlik şöyle dedi: Vallahi, Allah hiçbir beşere birşey indirmemiştir. Yanında bulunan arkadaşları: Yazıklar olsun sana, Musa'ya da mı bir şey indirmedi? dediler. O, tekrar: "Allah, hiçbir beşere bir şey indirmemiştir" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah: وما قدروا الله حق قدره "Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü اذ قالوا ما انزل الله على بشر من شئ Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi" dediler" âyetini indirdi.[87]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

74. وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً Ey Muhammed! İbrahim'in dîni üzerine olduklarını iddia eden putperest kavmine, onun, babası Âzer'i ayıplayarak "Seni yaratan, sana iyi bir şekil ve rızık veren Allah'ı bırakıp da putları mı kendine ma'bud ve ilah ediniyorsun?" dediği zamanı hatırlat. إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ İbrahim devamla: Şüphesiz sen de, kavmin de, Haktan uzak apaçık bir dalâlet içindesiniz, demişti.

75. وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ İşte böylece biz, İbrahim'e, göklerin ve yerin büyük hükümrânlığını ve engin saltanatını gösteriyorduk. وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ Kesin iman edenlerden olması için, ona bu engin delilleri gösterdik. Mücâhid şöyle der: Ona yerler ve gökler açıldı. En üstte ve en altta bulunan hükümrânlığı gözleriyle gördü.[88]

76. فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا Gece, bütün aydınlıkları karanlığı ile örtünce, gökyüzünde parlayan bir yıldız gördü. Bu, Zühre veya Müşterî gezegenidir. قَالَ هَذَا رَبِّي Sizin iddianıza göre, "Benim Rabbim budur." dedi. Hz. İbrahim, onları reddetmek,

87 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, s.126; Kurtubî, 7/37.
88 el-Bahr 4/165.

kınamak ve derece derece onları helâke götürmek için böyle söyledi. Zira o, kavminin, Allah'ı bırakıp putlara tapma hususundaki cehâlet ve hatalarını kendilerine göstermek istiyordu. Zemahşerî şöyle der: Babası ve kavmi, putlara ve yıldızlara tapıyorlardı. Hz. İbrahim "görme ve delil getirme" yoluyla, kavminin dalâlet içinde olduklarına dikkatlerini çekmek ve onlara doğruyu göstermek istedi. Ayrıca sağlam bir bakışın, yıldızlardan herhangi birinin ilah olamayacağını, arkalarında, onları yaratan, doğuşlarını ve batışlarını, bir yerden diğer yere gidiş ve intikallerini idare eden birinin varlığını gösterdiğini onlara öğretmek istedi. "هذا ربي Bu, benim Rabbim'dir" sözü, hasmının batıl yolda olduğunu bildiği halde, ona insaf ile muamele eden kimsenin sözüdür. Kendi görüşünde mutaassıp değilmiş gibi, hasmının sözünü aynen naklediyor. Zira bu davranış hakka daha iyi götürür. Sonra tekrar ona dönerek, iddiasını delil ile boşa çıkarır. فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لا أُحِبُّ الآفِلِينَ Yıldız batınca, Hz. İbrahim: "Ben böyle batan şeylere tapmayı sevmem" dedi. Çünkü ma'budun durumunun değişmesi ve bir yerden başka bir yere intikali doğru değildir. Esasen bunlar, cisimlerin niteliklerindendir.

77. فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَذَا رَبِّي Hz. İbrahim (a.s.) ayın doğup etrafa ışık saçtığını görünce, önce dediği gibi, "Rabbim budur" dedi. O, bu sözüyle kavminin taptıkları şeylerin batıl olduğuna dikkatlerini çekmek ve beyinsiz olduklarını göstermek istiyordu. فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لأَكُونَنَّ مِنْ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ Ay da batıp gözden kaybolunca İbrahim: "Eğer, Rabbim beni doğru yol üzerinde sabit tutmazsa ben mutlaka doğru yolu şaşırmış topluluklardan olurum" dedi. Burada Hz. İbrahim (a.s.), tariz yoluyla, kavminin dalâlette olduğunu göstermek istemiştir.

78. فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ Güneşin doğduğunu görünce, "Rabbim budur. Bu, yıldızlardan ve aydan daha büyük" dedi. فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ Güneş batınca: "Ben sizin putlarınızdan da, Allah'a ortak koşmanızdan da uzağım" dedi. Ebû Hayyân şöyle der: Hz. İbrahim (a.s.) gördüğü bu yıldızın, ma'budluğa elverişli olmadığını kavmine gösterdikten sonra, ondan daha parlak ve nurlu olanını gözetmeye başladı. Yeni doğmakta olan ayı gördü. O da gözden kaybolunca, güneşin doğmasını bekledi. Çünkü o aydan daha parlak, daha nurlu, daha büyük ve daha faydalı idi. Bunu, onlara karşı delil getirme ve güneşin de yıldızlar gibi sonradan yaratılmış olduğunu göstermek için bu şekilde davrandı.[89] İbn Kesîr şöyle der: Gerçek şudur ki, Hz. İbrahim (a.s.), bu makamda kavmi ile münâzara halinde bulunuyor ve onların putlara ve sırası ile en parlakları güneş, ay ve zühre gibi hareket halindeki yıldızlara tapmalarının batıl olduğunu açıklıyordu. Gözlerin gördüğü bu en parlak üç cismin ilah olmadığı anlaşılıp kesin delillerle ortaya çıkınca, İbrahim: "Ben sizin, Allah'a ortak koştuğunuz putlardan uzağım" dedi.[90]

89 el-Bahru'l-muhît, 4/167.

90 Muhtasaru İbni Kesîr, 1/592.

79. إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ حَنِيفًا Ben batıl dinleri bırakıp Hak dine dönerek, inancımda ve amelimde, âlemleri, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a yöneldim. وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ Ben, ibadette, başkalarını Allah'a ortak koşanlardan değilim.

80. وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ Tevhîd konusunda, kavmi onunla mücadele ve münâzara etti.[91] İbn Abbas şöyle der: İlahları hakkında, kavmi onunla mücadele etti ve ilahları ile onu korkutmaya çalıştılar. Hz. İbrahim de, onları kınayarak şöyle cevap verdi: قَالَ أَتُحَاجُّونِّي فِي اللَّهِ Allah'ın varlığı ve birliği hakkında benimle mücadele mi ediyorsunuz? وَقَدْ هَدَانِ Halbuki Allah bana basiret verdi ve bana doğruyu gösterdi. وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ Ben, sizin Allah'ı bırakıp da kendilerine taptığınız sahte ilahlardan korkmam. Çünkü onlar ne zarar verebilir, ne de menfaat sağlayabilirler. Ne görebilir, ne de işitebilirler. Sizin iddia ettiğiniz hiçbir şeyi yapamazlar. إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا Ancak, Rabbim, hoşa gitmeyen bir şeyin benim başıma gelmesini isterse bu olur. وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ" Hâlâ ibret almıyor musunuz? Bu soru onları kınamak için sorulmuştur. Bu soru, onların tam bir gaflet içinde olduklarına dikkatlerini çekmektedir. Zira Allah'ın birliğini gösteren kesin delillerin ortaya çıkmasına rağmen onlar, hiçbir zarar ve yarar sağlayamayan şeylere taptılar ve Allah'a ortak koştular.

81. وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا Siz, hiçbir hüccet ve deliliniz olmadığı halde kendisine ortak koştuğunuz herşeye Kâdir olan Allah'tan korkmazken, ben, ibadette Allah'a ortak koştuğunuz ilahlarınızdan nasıl korkarım! فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالأَمْنِ إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ Hangimiz, emniyet içinde olmaya daha layıktır. Biz mi, yoksa siz mi? Biz, Allah'ı delillerle tanıdık ve sadece O'na ibadet ettik. Siz ise putları O'na ortak koştunuz ve tek hesaba çekici olan Allah'ı inkâr ettiniz.

82. الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ İnanıp da imanlarını şirkle karıştırmayanlar var ya, أُولَئِكَ لَهُمُ الأَمْنُ وَهُم مُّهْتَدُونَ işte azaptan emin olmak onlara mahsustur. Onlar hidâyet ve doğru yol üzerindedirler. Rivâyete göre, bu âyet inince Ashâb-ı Kirâm korktular

91 Bazı müfessirler, Hz. İbrahim'in yıldız için söylediği: "Benim Rabbim budur" sözünü çocuk iken, Allah'ı tanıma hususundaki fikri tam gelişmeden önce söylediği kanaatindedir. Doğru olan, cumhurun şu görüşüdür: Bu söz, Hz. İbrahim'in, kavmi ile münâzara esnasında, onların yıldızlara, güneşe ve aya tapmalarının batıl olduğuna dair delil getirmek için söylediği bir sözdür. Hasımlarını susturmak için, Onlarla aynı ibâreyi kullanarak, "Bu benim Rabbim'dir" demesi, huccetlerinin en iyisi ve delillerin en açığıdır. "وحاجه قومه Kavmi onunla münâzara etti" ve "وتلك حجتنا آتيناها إبراهيم على قومه işte bunlar, kavmine karşı, İbrahim'e verdiğimiz huccetimizdir" âyetleri, Hafız İbn Kesîr'in de dediği gibi, bu makamın tefekkür makamı değil, münâzara makamı olduğunu göstermektedir. Peygamberler'in babası ve hanîflerin önderi olan Hz. İbrahim'in Yüce Allah hakkında şüpheye düşmesi uygun değildir. Fahr-i Râzî, cumhurun görüşünü teyit eder mahiyette 12 delil getirmiştir (Tesfir-i Kebîr, 13/47). Kurtubî, Zemahşerî, Ebussuûd, İbn Kesîr ve Ebû Hayyân gibi büyük müfessirlerin tercihi budur. Allah daha iyi bilir.

ve Rasulullah (s.a.v.)'a:" Hangimiz nefsine zulmetmiyor ki!?" dediler. Rasulullah (s.a.v.): "O, sizin anladığınız gibi değildir. O ancak Lokman'ın oğluna dediği manadadır", buyurdu![92] يا بني لا تُشرك بالله ان الشرك لظلم عظيم Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma. Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür.[93]

83. وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَى قَوْمِهِ Buradaki تلك kelimesi, Allah'ın dostu İbrahim (a.s.)'i desteklemek üzere yukarda zikrettiği kesin delillere işaret etmektedir. Yani, İbrahim'in Allah'ın birliğine dair getirdiği, güneşin, ayın ve yıldızların batması gibi deliller, kavmine karşı onun için kesin bir delil olsun diye kendisine verdiğimiz delillerimizdir. نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ Biz, dilediğimize ilim, anlayış ve peygamberlik vererek derecelerini yükseltiriz. إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ Şüphesiz Rabbin, hikmet sahibidir, her şeyi yerli yerine kor. İlim sahibidir, hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

84. وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ Soyunun devamıyla mesut olsun diye, İbrahim'e oğlu İshak'ı ve torunu Yakub'u verdik. كُلًّا هَدَيْنَا Onların herbirine saadet yolunu gösterdik, peygamberlik ve hikmet verdik. İbn Kesîr şöyle der: Burada Yüce Allah, ihtiyarlayıp çocuktan kesildikten sonra İbrahim (a.s.)'e oğlu İshak'ı lütfettiğini, onun peygamberliğini ve soyunun devam edeceğini müjdelediğini bildiriyor. Bu en büyük müjde ve en büyük nimettir. Bu, Allah'a ibadet etmek için kavminden ayrılması ve yurdundan hicret etmesine karşılık, İbrahim (a.s.)'e verilmiş bir mükâfattır. Allah, Hz. İbrahim'in gözünün aydın olması için kavminin ve akrabalarının yerine, kendi sulbünden salih evlatlar verdi.[94] وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ İbrahim'den önce de Nuh'a doğruyu göstermiştik. Hz. Nuh, beşerin ikinci babası olduğu için, burada Yüce Allah onu zikretti. Önce İbrahim'in oğullarının sonra da atalarının şerefini anlattı. وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ İbrahim'in soyundan[95] şu yüce peygamberleri gönderdik. Yüce Allah, ilk önce Davut ve Süleyman (a.s.)'ın isimlerini verdi. Çünkü bu ikisi hükümdarlık ve peygamberliği bir arada yürüttüler. Süleyman (a.s.), Davut (a.s.)'un oğludur. Allah Teâlâ, baba ile oğlu beraber zikretti. وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ Eyyûb ve Yusuf (a.s.)'un imtihan ve belalara katlanmada ortak yönleri olduğu için ikisini birlikte zikretti. وَمُوسَى وَهَارُونَ Musa ve Harun'u... Bunlar kardeş olduğu için ikisini birlikte zikretti. Musa (a.s.) Kelîmullah olduğu için, önce onun adını söyledi. وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ İbrahim'e verdiğimiz bu kıymetli mükâfat gibi, sıdk ile iman eden ve güzel amel işleyenleri de mükâfatlandırırız.

---

92 Buhârî, Enbiya 8, 41; Müslim, İman 197.

93 Lokman Sûresi, 31/13.

94 Muhtasaru İbni Kesîr, 1/596.

95 ذريته deki هو zamiri hakkında iki görüş vardır. Birinci görüşe göre bu zamir Nuh Peygamber'e râcidir. Ferrâ ve İbn Cerîr bunu tercih etmişlerdir. Bir başka görüşe göre ise, bu zamir İbrahim'e râcidir. Bu Atâ'nın görüşüdür. Ebussuûd bunu tercih etmiştir. Çünkü âyetin akışı, İbrahim (a.s.)'in fevkalade durumlarını açıklamaktadır.

85. وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَى وَعِيسَى وَإِلْيَاسَ Zekeriya, Yahyâ, İsa ve İlyas'ı da gönderdi. Bunların dünyadan yüz çevirme ve zühd ve takvâ hususunda ortak yönleri bulunduğu için, onları da beraber zikretti. كُلٌّ مِنَ الصَّالِحِينَ Bunların hepsi, son derece salih kullardandır.

86. وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا İbrahim (a.s.)'in oğlu İsmail (a.s.)'i, Elyesa (a.s.)'ı, Mettâ oğlu Yunus (a.s.)'u ve Haran oğlu Lut (a.s.)'u -ki bu İbrahim (a.s.)'in kardeşinin oğludur- gönderdik. وَكُلاًّ فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ Bu âyette adı geçenlerin hepsine peygamberlik vererek, onları zamanlarında yaşayan her şeye üstün kıldık.

87. وَمِنْ آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden birçok cemaatı da doğru yola ilettik. وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ Onları seçtik ve dosdoğru hak yola ilettik. İbn Abbas, şöyle der: Bu peygamberlerin içinde her ne kadar, ana ve baba tarafından doğum yoluyla Hz. İbrahim'in zürriyetine mensup olmayanlar varsa da, hepsi onun soyuna katılmışlardır.[96]

88. ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ İşte bu yola ulaşmak, Allah'ın hidâyetidir. Allah ona, yarattıklarından istediğini iletir. وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Eğer o peygamberler, faziletlerine ve derecelerinin yüksekliğine rağmen, Allah'a ortak koşsalardı, amelleri elbette boşa giderdi. Hal böyle olunca, başkalarının durumu nasıl olur?

89. أُولَئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ İşte onlar, kendilerine semâvî kitapları indirmek, rabbânî hikmet, nebîlik ve rasullük vermek suretiyle ihsanda bulunduğumuz kimselerdir. فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ Ey Muhammed! Senin zamanındaki kâfirler eğer âyetlerimizi inkâr ediyorlarsa, bilsinler ki, biz onların korunmasını ve gözetilmesini rasullerimize ve peygamberlerimize verdik.[97]

90. أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهِ İşte yukarıda adı geçen bu peygamberler, Allah'ın kendilerine hidâyet nasip ettiği rehberlerdir. Onları örnek al ve onların güzel yoluna uy. قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا Ey Muhammed! Kavmine de ki: Kur'ân'ı tebliğ etmeye karşılık ben sizden mal ve ücret istemiyorum. إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَى لِلْعَالَمِينَ Bu Kur'ân bütün mahlukat için öğüt ve nasihatten başka bir şey değildir.

91. وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ Allah'ı hakkıyle bilemediler ve O'nu gerektiği şekilde tazim edemediler. إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ Çünkü onlar vahyi ve peygamberlerin

---

96 el-Bakara, 2/173.

97 Bir görüşe göre قَوْمًا den maksat Medine'li Ensârdır. Bu, İbn Abbas'ın görüşüdür. Başka bir görüşe göre ise, bu âyette isimleri geçen 18 peygamberdir. Bu, Katâde'nin görüşüdür. Zeccâc ve İbn Cerîr'in tercihi de budur.

gönderilişini inkâr ederek: "Allah, hiçbir beşere bir şey indirmedi" dediler. Bunu söyleyenler lanetli Yahudilerdir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Kur'ân'ın inişini şiddetle inkâr etmek için bu çok çirkin şeyi ağızları ile söylediler. "قُلْ مَنْ أَنزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ Ey Muhammed! O inatçı Yahudilere de ki: "İnsanların aydınlanacağı bir nur ve İsrailoğullarına bir hidayet olarak Tevrat'ı Musa'ya kim indirdi? تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا O kitabı, kesilmiş kağıtlara ve dağınık yapraklara yazıyor, onlardan dilediğinizi açıklıyor, dilediğinizi de gizliyorsunuz. Taberî şöyle der: Muhammed (s.a.v.)'in durumu ve peygamberliği ile ilgili olarak halktan gizledikleri şeyler bu âyetlerdendir.[98] وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ Ey Yahudiler! Bu Kur'ân'da size Allah'ın dininden ve hidâyetinden daha önce ne sizin, ne de babalarınızın bildiği şeyler öğretildi. قُلْ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ Onlara cevap olarak: "Onu Allah indirmiştir" de sonra onları oyun ve eğlence etmek üzere daldıkları batılda bırak, oynaya dursunlar. Bu, yaptıkları kötülüklerden dolayı onlara bir tehdit ve korkutmadır.

92. وَهَذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ Muhammed (a.s.)'e indirilen bu Kur'ân, fayda ve menfaatı çok, mübarek bir kitaptır. مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ Kendisinden önce inen Tevrat ve İncil gibi, Allah'ın kitaplarını tasdik eder. وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا Ey Muhammed! Onu Mekke halkını ve Mekke'nin etrafındaki diğer yeryüzü halkını uyarman için indirdik. Bu mana, İbn Abbas'ındır. وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ Haşir ve neşre inananlar, bu kitaba da inanırlar. Çünkü bu kitap vaad ve tehdit, müjde ve korkutma ihtiva etmektedir. وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ Onlar namazlarını vakitlerinde en mükemmel bir şekilde kılarlar. Sâvî şöyle der: Namaz ibadetlerin en şereflisi olduğu için, Yüce Allah sadece onu zikretti.[99]

93. وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا Bu soru olumsuzluk ifade eder. Yani, Allah'a karşı iftira edip O'na ortak koşandan daha zalim hiçkimse yoktur. أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ Veya, kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken, "Bana da vahy geldi." diyenden daha zalim kimse yoktur. Yani Müseylemetü'l-Kezzâb ve Esved-i Ansî gibi, Allah kendisini peygamber olarak göndermediği halde kendisinin peygamber olduğunu iddia eden kimseden daha zalimi yoktur. وَمَنْ قَالَ سَأُنزِلُ مِثْلَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ Yine Allah'ın indirdiği kelâma benzer bir kelâmı söyleyebileceğini iddia edendenden daha zalimi yoktur. Nitekim kâfirler: لو نشاء لقلنا مثل هذا İstesek, biz de bunun benzerini elbette söyleyebiliriz,[100] demişlerdi. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyet Nadr b. Hâris ve onunla birlikte Kur'ân'la alay edenler hakkında nâzil olmuştur. Çünkü o, Kur'ân'a karşı çıkarak anlatılmaya değmeyecek kadar

98 Taberî, 11/527.
99 Sâvî, 2/31.
100 Enfâl sûresi, 8/31.

basit sözlerle onun benzerini söylemeye kalkışmıştır.[101] وَلَوْ تَرَى إِذْ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ Ey Muhammed! O zalimler ölüm sarhoşluğu ve şiddeti içinde iken sen onları bir görsen! Durumun korkunçluğunu göstermek için وjedatının cevabı hazfedilmiştir. Takdiri: "Sen, büyük bir olay görmüş olursun". وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمْ Azap melekleri ise, ruhlarının cesetlerinden çıkması için yüzlerine ve kıçlarına vururlar. Bu esnada onlara: "Haydi canlarınızı azaptan kurtarın!" derler. Zemahşerî şöyle der: Yani, melekler: "Ruhlarınızı bedenlerinizden çıkarıp getirin" derler. Bu, meleklerin, onların canını alırken gösterdikleri sertliği ve nefes aldırmadan ve mühlet vermeden hemen canlarını almak için gösterdikleri şiddetli ısrarı ifade eder.[102] الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ Allah'a iftira etmeniz ve O'na ortak ve çocuk nispet etmeniz sebebiyle bugün, alçaltıcı bir azap ile cezalandırılacaksınız.

Bu azap, son derece rezil edici olmasının yanında, şiddetle küçültücüdür de. وَكُنتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ Siz, Allah'ın âyetlerine inanmayı kibirinize yediremiyor, onlar üzerinde düşünmüyor ve onlara inanmıyorsunuz.

94. وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ Andolsun, siz ilk defa yarattığımız gibi o gün bize hesap vermek için aile, mal ve çocuktan ayrı olarak teker teker, yalınayak çıplak ve sünnetsiz olarak geleceksiniz. Nitekim hadiste şöyle buyurulmuştur: "Ey insanlar! Siz Allah'ın huzuruna yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak toplanacaksınız." Rasulullah daha sonra: "Tıpkı ilk yaratmaya başladığımız gibi, onu tekrar o hale getiririz..."[103] meâlindeki âyeti okudu.[104] وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ Dünya'da size verdiğimiz malları arkanızda bırakmış olacaksınız. Bu zor günde, onların size bir yararı olmayacak. وَمَا نَرَى مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ Size şefaat edeceklerini sandığınız ve ibadete layık ve müstehak olma hususunda Allah'a ortak olduklarına inandığınız ilahlarınızı beraberinizde göremiyoruz. لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمْ تَزْعُمُونَ Şüphesiz aranızdaki bağlar kopmuş, birliğiniz bozulmuş, ortak ve şefaatçi zannettikleriniz dağılmış ve yok olup gitmişlerdir.

EDEBÎ SANATLAR

1. "وكذلك نرى ابراهيم Böylece İbrahim'e gösteririz" Geçmişteki hâlin hikayesidir. "Gösterdik" demektir.

---

101 el-Bahru'l-muhît, 4/180.
102 el-Keşşâf, 2/36.
103 Enbiya sûresi, 21/104.
104 Buhârî, Enbiya 8; K. Tefsir, 5, 14-15; Rıkâk 45; Müslim, Cennet, 58.

2. "لاكونن من القوم الضالين Mutlaka yolunu şaşırmış kavimden olurum." Bu, onun kavminin dalâlette olduğunu tariz yoluyla bildirmektedir.

3. الهداية ve الضلالة lafızları arasında, bedîî sanatlardan tıbâk sanatı vardır.

4. "وجّهْتُ çevirdim" ile "وجْهيَ Yüzümü" arasında, iştikak cinâsı vardır.

5. "هدى الله Allah'ın hidâyeti." Bu izafet, şeref vermeyi ifade eder.

6. "هدى Hidâyet" ve "يهْدي doğru yola iletir" kelimeleri arasında iştikak cinâsı vardır.

7. "ما انزل الله على بشر من شئ Allah, hiçbir beşere bir şey indirmemiştir." Bu, herhangi bir peygambere, vahiyden bir şeyin inişini inkâr hususunda aşırılık ifade eder.

8. "من انزل الكتاب Kitab'ı kim indirdi?" Bu, kınamak ve susturmak için sorulmuş bir sorudur.

9. "تبدونها Onu açıklarsınız" ile "تخفون gizlersiniz" lafızları arasında tıbâk sanatı vardır.

10. "أم القرى Beldelerin anası" Bundan maksat, Mekke-i Mükerreme'dir. Burada istiâre vardır. Çünkü Mekke, şehirlerin ve köylerin aslıdır.

11. "في غمرات الموت Ölüm sarhoşluklarında." Şerîf Râdî şöyle der: Burda güzel bir istiâre vardır. Çünkü Yüce Allah, onlara peşpeşe gelen ölüm sıkıntısı ve kederlerini, insanlara ardarda gelip de onları sürükleyen dalgalara benzetmiştir. Bu hal, insanın kalbini sarıp kuşattığı için غمرة denilmiştir.[105]

BİR UYARI

Bazı müfessirlere göre Âzer, Hz. İbrahim'in babası değil, amcasıdır. Diğer bir gruba göre Âzer put ismidir. Doğru olan araştırmacı müfessirlerin dediğidir. Onlara göre Âzer Hz. İbrahim'in babasının adıdır. Kitap ve Sünnet buna delâlet eder. Âyet, Âzer'in kâfir olduğunu açıkça göstermektedir. Bu, Hz. İbrahim'in (a.s.) derecesini düşürmez. Buhârî'nin Sahihi'nde şöyle rivâyet edilir: Kıyamet gününde, İbrahim, babası Âzer'in yüzünde toz toprak olduğu halde onunla karşılaşacaktır.[106] Âzer'in mü'min olduğu iddiası, Kitab ve Sünnet delili ile çürütülmüştür. Allah daha iyi bilir.

105 Telhîsu'l-Beyân, s. 37.
106 Buhârî, Enbiya 8.

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَىٰ ۖ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ
مِنَ الْحَيِّ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ ۚ وَجَعَلَ اللَّيْلَ
سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ
﴿٩٦﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ
الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾ وَهُوَ الَّذِي
أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ ۗ قَدْ فَصَّلْنَا
الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾ وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ۖ
فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ
حَبًّا مُتَرَاكِبًا ۖ وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ
مُتَشَابِهٍ ۗ انْظُرُوا إِلَىٰ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ
وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا
يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ
تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ ۚ وَهُوَ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ
الْأَبْصَارَ ۖ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾ قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ
فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا ۚ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ
﴿١٠٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ
لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾ اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ

وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا ۗ وَمَا
جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾ وَلَا
تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ
عِلْمٍ ۗ كَذَٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ۖ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ
فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ
أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ
اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾
وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ
أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

95. Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği yaran, ölüden diri, diriden ölü çıkarandır. İşte Allah budur. O halde nasıl dönersiniz.

96. O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bütün bunlar, azîz olan, pek iyi bilen Allah'ın takdiridir.

97. O, kara ve denizin karanlıklarında yıldızlarla yol bulasınız diye sizin için onları yaratandır. Gerçekten biz, bilen bir toplum için âyetleri geniş geniş açıkladık.

98. O, sizi bir tek nefisten yaratandır. Bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Anlayan bir toplum için âyetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık.

99. O gökten su indirendir. İşte biz, her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üstüste - binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik, hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, birbirine benzeyen ve benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır.

100. Cinleri Allah'a ortak koştular. Oysa ki onları da Allah yaratmıştı. Bilgisizce ona oğullar ve kızlar yakıştırdılar.

Hâşâ! O, onların ileri sürdüğü vasıflardan uzak ve yücedir.

101. O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. O'nun eşi olmadığı halde nasıl çocuğu olabilir! Her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyle bilen de O'dur.

102. İşte Rabbiniz Allah O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O, herşeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin, O her şeye vekildir.

103. Gözler O'nu göremez, halbuki O, gözleri görür, O eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

104. Size Rabbiniz tarafından basiretler verilmiştir. Artık kim hakkı görürse faydası kendisine, kim de kör olursa zararı kendinedir. Ben sizin üzerinize bekçi değilim.

105. Böylece biz âyetleri geniş geniş açıklıyoruz ki, "Sen ders almışsın" desinler ve biz, anlayan toplum için Kur'ân'ı iyice açıklayalım.

106. Rabbin'den sana vahyolunana uy. O'ndan başka ilah yoktur. Müşriklerden yüz çevir.

107. Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bir bekçi kılmadık. Sen onların vekili de değilsin..

108. Allah'tan başkasına tapanlara sövmeyin, sonra onlar da bilmeyerek ve haksızlık ederek Allah'a söverler. Böylece biz her ümmete kendi işlerini cazip gösterdik. Sonunda dönüşleri Rablerine'dir. Artık O, ne yaptıklarını kendilerine bildirecektir.

109. Kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inanacaklarına dair kuvvetli bir şekilde Allah'a and içtiler. De ki: Mu'cizeler ancak Allah tarafındandır. Ama mucize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?

110. Yine O'na evvelce iman etmedikleri gibi, onların gönüllerini ve gözlerini ters çevirir iz. Ve onları şaşkın olarak azgınlıkları içerisinde bırakırız.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde tevhîd konusunu, ardından da peygamberlik meselesini açıkladı. Bu âyetlerde de asıl maksadın, Allah'ın zâtını, sıfatlarını ve fiillerini tanımak olduğuna dikkat çekmek için yaratıcının varlığını, ilminin sonsuzluğunu, kudret ve hikmetini gösteren delilleri anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

فالق : Fâlik, yaran. **فلق** yarmak demektir. Sabahın aydınlığı karanlığı yardığında **انفلق الصبح** denir.

سكنا : Seken, insanın kendisiyle sükûnet bulduğu ve ona ısındığı şeydir. **سكن** Aynı zamanda merhamet demektir.

حسبانا : Husbânen, bir hesap ile. Zemahşerî şöyle der: Husbân "hesap etti" manasına gelen **حسب** fiilinin mastarıdır. Nitekim, "sandı" manasına gelen **حسب** fiilinin mastarı ise **حسْبان** dır. "**كفْران** İnkâr etmek" ve "**شكْران** şükretmek" mastarları bunun benzeridir.[107]

مُتراكبا : Müterâkip, üst üste demektir.

قنوان : Kınvan, hurma salkımı manasına gelen "**قنو**" kelimesinin çoğuludur.

وينْعه : Yetişmesi ve olgunlaşması. Ağaç olgunlaşıp meyve verdiğinde **ينعت الشجرة** ve **اينعتْ** denir.

خرقوا : Yalan söylediler ve iftira ettiler.

بديع : Bedî, daha önce benzeri olmayan bir şeyi yaratan. **إبداع** Daha önce benzeri olmayan bir şeyi yaratmak demektir. Bundan dolayı, daha önce başkasının yapmadığı herhangi bir sanatı icat eden kimse için **أبْدع** icât etti kelimesi kullanılır.

نصرف : Çeviriyoruz. **تصريف** Bir şeyi bir halden başka bir hale çevirmek demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas (r.a.)'ın şöyle dediği rivâyet olunur: Kureyş kâfirleri Ebû Talib'e: "Ya, Muhammed arkadaşlarını ilahlarımıza sövmek ve dil uzatmaktan vazgeçirsin veya biz de onun ilahına söver ve hakaret ederiz" dediler. Bunun üzerine **ولا تسبوا الذين يدعون من دون الله فيسبوا الله عدوا بغير علم** "Allah'tan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin. Sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler..." âyeti indi.[108] Başka bir rivâyette de, müşrikler Rasulullah (s.a.v.)'a: "Ey Muhammed! Ya ilahlarımıza sövmeyi bırakırsın, veya biz de senin Rabbine söveriz" dediler. Bunun üzerine âyet nâzil oldu.[109]

---

107 el-Keşşâf, 2/39.
108 Kurtubî, 7/61.
109 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, s. 127.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

Söz sırası müşriklere karşı, yaratılıştaki güzellikler ve tedbirlerdeki inceliklerle delil getirmeye geldi ve Yüce Allah şöyle buyurdu:

95. إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى Allah, bitkinin çıkması için toprağın altındaki tohumu ve ağacın çıkması için de çekirdeği yarandır. Kurtubî şöyle der: Allah, ölü çekirdeği yararak ondan yeşil yaprak çıkarır. Tohum da böyledir.[110] يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ O, kuru tohumdan, yumuşak ve taze bitkiyi çıkarır. Gelişmekte olan canlı bitkiden kuru tohum çıkarır. İbn Abbas şöyle der: Kâfirden mü'mini, mü'minden kâfiri çıkarır. Buna göre الحيّ diri ve الميّت ölü kelimeleri, mü'min ve kâfir yerinde müsteâr olarak kullanılmıştır. ذَلِكُمُ اللَّهُ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ İşte kâinatı yaratan ve idare eden Allah budur. Bu açıklamadan sonra, artık haktan nasıl dönersiniz?

96. فَالِقُ الْإِصْبَاحِ O, karanlığı yarıp sabahı aydınlatandır. Taberî şöyle der: Gecenin siyahlığını ve karanlığını yararak sabahın aydınlığını çıkarandır.[111] وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا Geceyi, dinlenme zamanı yapandır. İnsanlar gece istirahata çekilip dinlenirler. وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا Güneşi ve ayı, insanların menfaatleri ile ilgili ince birer hesap ölçüsü kılandır. Zamanın ve gece ve gündüzün hesabı onlarla bilinir. ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ Bilinen bir hesap ile bunları yürütmek, hiçbirşeyin kendisine karşı çıkamadığı, üstün ve galip olan, yarattıklarına faydalı olanı ve onların tedbirini bilen Allah'ın takdiridir.

97. وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ O, karada ve denizde gece karanlıklarında yolculuk yaparken, kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır. Issız çöllerde ve denizlerde yolculuk yapanlar, varacakları yere geceleyin onlarla yol buldukları için, Yüce Allah onlara bu nimetleri verdiğini bildirdi. قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ Yaratıcının büyüklüğünü düşünebilen bir kavim için kudretimizi gösteren delilleri açıkladık.

98. وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ O, sizi bir tek nefisten yani Adem (a.s.)'den yaratandır. فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ Sizin için bir kalma ve bir de emanet olarak bırakılacağınız yer vardır. İbn Abbas der ki: Anaların rahimlerde kalma yeri ve babaların sulplerinde emanet olarak bırakılma yeri vardır. İbn Mesud şöyle der: Rahimlerde kalma yeri, öldüğün yerde de emanet kalma yeri vardır.[112] قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ Sırları ve incelikleri anlayan bir kavim için, şüphesiz âyetleri açıkladık. Sâvî şöyle der: İnsanın yaratılışındaki merhalelerin ve ihtiva ettiği şeylerin akılların hayrete düşeceği çok

110 Kurtubî, 7/44.

111 Taberî, 11/554.

112 Müstekar, yeryüzünde kalmak, müstevda ise, yer altında kalmak manasında tefsir edilmiştir. Taberî, umumî manayı tercih etmiştir.

ince şeyler olduğuna işaret etmek için, burada "يفقهون iyice anlayanlar" kelimesi kullanıldı. Yıldızlar buna benzemez. Onların durumu açık ve görünmektedir. Dolayısıyla onlar hakkında "يعلمون bilenler" kelimesi kullanıldı.[113]

99. وَهُوَ الَّذِي أَنزَلَ مِنْ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ O, bulutlardan yağmuru iridiren ve onunla her türlü hubûbât, meyveler, ürünler, sebzeler, otlar ve ağaçları çıkarandır. Taberî şöyle der: Yani, biz o yağmurla bitecek, gelişecek ve fayda verecek herşeyi çıkardık, demektir.[114] فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا Bitkiden de yeşil yumuşak şey çıkardık. نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا Yeşilden de, buğday ve arpa başakları gibi üst üste dizilmiş taneler çıkarırız. İbn Abbas şöyle der: حَبًّا den maksat buğday, arpa, mısır ve pirinçtir. وَمِنْ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ Hurmanın tomurcuğundan, yere yakın, toplanması kolay salkımlar çıkardık. Âyette geçen طلع kelimesi, kabuğu içinde ağaçtan ilk çıkan hurma, yani tomurcuk manasınadır. İbn Abbas der ki: Tomurcukların ağırlığından dolayı, koparıp toplayacak olanlara yaklaşacak şekilde sarkmış olan dalları kastediyor. وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ O suyla, bostanlar ve üzüm bahçeleri çıkardık. وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ Ve yine onunla, görünüşte birbirine benzeyen fakat tatları farklı olan zeytin ve nâr ağaçları bitirdik. Katâde şöyle der: Yaprakları birbirine benzer, meyveleri farklıdır. Bunda, istediğini istediği şekilde yapan, her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten Allah'ın varlığına kesin bir delil vardır. انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ Ey insanlar! Bu meyveleri çıkmaya başlamasından olgunlaşmasına kadar nasıl yetiştirdiğine, renklerinin, kokularının, küçüklük ve büyüklüklerinin nasıl değiştiğine ibret ve basiret gözüyle bir bakın. Meyvelerin ilk hallerini bir düşünün. Bu halde onların bazıları acı, bazıları ise ekşidir. Bunların hiçbir şeyinden faydalanılmaz. Sonra yetişip olgunlaştığında tatlı, güzel, faydalı ve yenmesi kolay bir hale gelir. Her şeye gücü yeten ve her şeyi yaratan Yüce Allah noksan sıfatlardan uzaktır. إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ Cinsleri, şekilleri ve renkleri farklı olarak bu meyvelerin ve ekinlerin yaratılmasında, Allah'ın varlığına inanan bir kavim için onun kudretini ve birliğini gösteren kesin deliller vardır. İbn Abbas şöyle der: Bu bitkileri çıkaranın, ölüleri diriltmeye Kâdir olacağını tasdik eden bir kavim için deliller vardır.[115]

100. وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ Müşrikler cinleri Allah'a ortak koştular. Zira putlara ibadet hususunda onlara itaat ettiler. وَخَلَقَهُمْ Halbuki onları Allah'ın yarattığını ve onları yalnız onun vücûda getirdiğini biliyorlar. Durum böyleyken cinleri Allah'a nasıl ortak koşuyorlar! Bu son derece câhilliktir. وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ Onlar

113 Sâvî, 2/34.
114 Taberî, 1 1 /573.
115 Tefsiru'l-Cevzî, 3/96.

câhilce, Allah'a iftira ederek O'na oğullar ve kızlar nispet ettiler. Şöyle ki, cehalet ve beyinsizlikle: "Üzeyir Allah'ın oğludur ve Melekler Allah'ın kızlarıdır" dediler. سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَصِفُونَ Allah, zalimlerin O'na nispet ettiği bu sıfatlardan uzak ve yücedir.

101. بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ O, önceden bir benzeri olmadığı halde, göklerin ve yerin Yaratıcısıdır. O'nun zevcesi olmadığı halde nasıl çocuğu olur?! Zevce olmadan çocuk olmaz. وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Ne varsa, hepsinin Yaratıcısı O'dur. Ve O, hepsini bilir. Böyle olan bir kimsenin, hiçbir şeye ihtiyacı olmaz.

Teshîl yazarı şöyle der: Bundan maksat, Allah'a çocuk nisbet eden kimseyi iki yönden reddetmektir. Birincisi, çocuk ancak babasının cinsinden olur. Allah ise, cinslerden uzak ve yücedir. Çünkü cinsleri yoktan yaratan O'dur. Bu durumda, çocuğunun olması doğru değildir. İkincisi, gökleri ve yeri yaratan Allah'tır. Böyle olan zatın, ne çocuğa ne de başka bir şeye ihtiyacı vardır.[116] Bundan sonra Yüce Allah birliğini, yaratma ve vücuda getirmede tek olduğunu vurgulayarak şöyle buyurdu:

102. ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ İşte Rabbiniz, yaratanınız, sahibiniz ve işlerinizi yürüten Allah O'dur. O'ndan başka hakikî mabud yoktur. خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ O, bütün varlıkları yaratandır. İbadete layık olan, sadece bu vasıfları taşıyan zattır. وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ O, her şeyi koruyan ve idare edendir. O halde işlerinizi Allah'a havale edin. İbadet ederek, O'na yaklaşmaya çalışın.

103. لا تُدْرِكُهُ الأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الأَبْصَارَ Gözler onu göremez ve onu kuşatamaz. Halbuki O, gözleri görür ve onları kuşatır. Çünkü Yüce Allah'ın ilmi, gizli olanları bile kuşatır. وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ O, kullarına lütf ile muamele eden ve onların yararına olan şeyleri bilendir. İbn Kesîr şöyle der: "Bu gözler idrak edemez" demek kıyamet gününde Allah'ı göremez demek, değildir. Çünkü Allah mü'min kullarına, dilediği gibi görünecektir. Fakat gözler, Yüce Allah'ın azamet ve celâlini mahiyetiyle idrak edemezler. İşte bunun içindir ki, Hz. Âişe (r.a.) bu âyeti delil getirerek, Allah'ın ahirette görüleceğini, dünyada ise görülmeyeceğini savunmuştur.[117]

104. قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ Rabbiniz'den size, kendisiyle hidâyeti dalâletten ve hakkı batıldan ayıracağınız hüccet ve deliller geldi. Zeccâc şöyle der: Yani, size içinde açıklama ve uyarıcı basîretler bulunan Kur'ân geldi.[118] فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا Zemahşerî bu âyeti şöyle tefsir eder: Kim, hakkı görür ve ona iman ederse, kendisi için görür ve kendisine fayda sağlar. Kim de kör olursa, kendi aleyhine kör

116 et-Teshîl, 2/18.
117 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/605.
118 Tefsir-i İbnü'l-Cevzî, 3/99.

olur ve körlükle kendisine zarar verir.[119] وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ Ben sizin üzerinizde bir koruyucu ve gözetleyici değilim. Ben ancak uyarıcıyım. Üzerinizde koruyucu olan Allah'tır.

105. وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ Yukarıda geçenleri açıkladığımız gibi, ibret, alsınlar ve وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ müşrikler: "Kitaplarda okudun, ders aldın ve bu Kur'ân'ı getirdin" desinler diye âyetlerimizi açıklıyoruz. Buradaki ل sonuç bildiren ل dır. Yani "Biz bunu sonunda böyle desinler, diye yaptık." وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ Ve hakkı bilen bir kavme Kur'ân'ı izah edelim de, ona uysunlar diye âyetlerimizi açıkladık.

106. اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ Ey Muhammed! Sen, Allah'ın sana vahyettiği Kur'ân'a uy. Kurtûbî şöyle der: Sen kalbini ve zihnini onlarla meşgul etme. Bilakis, Allah'a ibadetle meşgul ol.[120] لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ O'ndan başka gerçek ilah yoktur. وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ Müşrikler'den yüz çevir. Onlarla oturup kalkma, onların görüşlerine iltifat etme.

107. وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا Allah onların hidâyete ermelerini isteseydi onlara bunu nasip ederdi de Allah'a ortak koşmazlardı. Fakat Allah ne dilerse onu yapar. لا يسأل عما يفعل وهم يسألون Allah yaptığından sorumlu tutulmaz, onlar ise sorguya çekileceklerdir.[121] وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا yaptıklarının karşılığını vermen için, seni onların amellerini gözetleyici kılmadık. وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ Sen onların maîşetlerine ve işlerine vekil de değilsin. Sâvî şöyle der: Bu cümle, bir önceki cümleyi tekit etmektedir. Yani, sen onların gözetleyici ve vekilleri değilsin ki, onları imana zorlayasın. Bu hüküm, savaş emri gelmeden önceki hükümdür.[122]

108. وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ Müşriklerin putlarına ve ilahlarına sövmeyin. فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ Sonra, Allah'ın büyüklüğünü bilmedikleri için haksızlık ederek Allah'a söverler. İbn Abbas der ki: "Müşrikler Rasulullah (s.a.v.)'a: Ya ilahlarımıza sövmekten vazgeçersin ya da biz de senin Rabbini hicvedeceğiz dediler. Bunun üzerine Yüce Allah, mü'minlere onların putlarına sövmeyi yasakladı."[123] كَذَلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ İşte onlara amellerini güzel gösterdiğimiz gibi, her ümmete yaptıklarını güzel gösterdik. İbn Abbas şöyle der: İtaat edenlere itaatlarını, inkâr edenlere de inkârlarını güzel gösterdik, demektir. ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Sonra onların dönüşleri Allah'adır. Onların amellerinin karşılığını Allah verecektir. Bu, ceza ve azabı haber veren bir tehdittir.

---

119 el-Keşşâf, 2/43.
120 Kurtubî, 7/60.
121 Enbiya sûresi, 21/23.
122 Sâvî, 2/37.
123 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/607.

109. وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ Mekke kâfirleri kuvvetli bir şekilde Allah'a yemin ettiler ki, لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا eğer onlara istedikleri türden bir mucize veya harikulade bir şey gelirse, ona mutlaka inanacaklar. قُلْ إِنَّمَا الآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ Ey Muhammed onlara deki: Mucizeler benim elimde değil, Allah'ın elindedir. Onları getirebilecek olan ben değil, Allah'tır. وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لا يُؤْمِنُونَ Ey mü'minler! Biliyor musunuz? Mucizeler geldiğinde belki de onlara inanmıyacaklar!!

110. وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ İnen Kur'ân'a ilk defa nasıl inanmadılarsa, yine onların kalplerini ve gönüllerini imandan çevirириz. Sâvî şöyle der: Burası cümle-i müste'nefedir. Hidâyet ve dalâleti başkası değil, Allah'ın yarattığını açıklamak için getirilmiştir. Allah kime hidâyet dilerse onun kalbini hidâyete çevirir, kimin de bedbaht olmasını isterse, onun da kalbini o tarafa çevirir.[124] وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ Onları şaşkın, şeytan çarpmış ve müteredditbir halde dalâletleri içerisinde bırakırız.

EDEBÎ SANATLAR

1. "يخرج الحي من الميّت Ölüden diriyi çıkarttır" Burada الحي ve الميّت kelimeleri arasında edebî sanatlardan tıbâk vardır. Ayrıca يخرج الحي من الميّت ومخرج الميّت من الحيّ cümlesinde "reddu'l-acez" denilen edebî sanat vardır.

2. "فاني تؤفكون Nasıl döndürülüyorsunuz?" Bu, olumsuzluk manası ifade eden kınama sorusudur. Yani, deliller getirildikten sonra artık imandan döndürülmenizin izahı yoktur.

3. "فاخرجنا به Onunla çıkarttık" Burada, üçüncü şahıstan birinci şahsa dönüş vardır. Aslı, "فاخرج به Onunla çıkarttı" şeklindedir. Bundaki nükte ise, çıkaranın şanına itina göstermek ve nimetinin büyüklüğüne işaret etmektir.

4. "والزيتون والرمان Zeytini ve narı..." Değerlerinin fazlalığına binâen, hususî olanın umûmî olan üzerine atfı kabilindendir. Çünkü bunlar en büyük nimetlerdendir.

5. "بصائر من ربكم Rabbiniz'den basiretler" Bu, mecâz-ı mürsel olup, "zikr-i müsebbeb irade-i sebeb" kabilindendir. Yani, kendileriyle hakikatleri görebileceğiniz deliller ve hüccetler geldi, demektir.

6. "ابصر gördü", "عمى kör oldu" kelimeleri arasında tıbâk vardır. ابصار ve بصائر kelimeleri arasında ise iştikâk sanatı vardır.

124 Sâvî, 2/39.

BİR UYARI

"لا تدركه الابصار Gözler O'nu idrak edemez" ifadesi, idrakin olmadığını gösterir, yoksa görmenin olmadığını göstermez. Çünkü Yüce Allah, "gözler O'nu göremez" demedi. Mu'tezile gibi, ahirette Allah'ın görülmeyeceği görüşünü savunanlar, Kitabın ve Rasulullah'ın sünnetinin delâlet ettiği manaya aykırılıklarından dolayı haktan uzaklaşmış ve doğru yoldan çıkmışlardır. Kitaptaki delil: وجوه يومئذ ناضرة إلى ربها ناظرة Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parlayacaktır. Onlar Rabbleri'ne bakacaklardır.[125] Sünnetten delil ise Buhârî'nin rivâyet ettiği şu hadistir: "Şüphesiz siz, bu ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi de göreceksiniz. Onu görürken birbirinizi sıkıştırmayacaksınız."[126] Delil, ve kılavuz olarak Kitap ve Sünnet yeter.

125 Kıyame sûresi, 75/22-23.
126 Buhârî, Mevâkit, 16 Tevhîd, 24; Müslim, Mesâcid, 211.

وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَآ اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا
عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوا لِيُؤْمِنُوٓا اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُوْنَ ﴿١١١﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ
عَدُوًّا شَيٰطِيْنَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوْحِيْ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ
زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوْرًا ۭ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوْهُ فَذَرْهُمْ وَمَا
يَفْتَرُوْنَ ﴿١١٢﴾ وَلِتَصْغٰٓى اِلَيْهِ اَفْـِٕدَةُ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ
وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوْا مَا هُمْ مُّقْتَرِفُوْنَ ﴿١١٣﴾ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْتَغِيْ حَكَمًا
وَّهُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ اِلَيْكُمُ الْكِتٰبَ مُفَصَّلًا ۭ وَالَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ
الْكِتٰبَ يَعْلَمُوْنَ اَنَّهٗ مُنَزَّلٌ مِّنْ رَّبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُوْنَنَّ
مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَّعَدْلًا
لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمٰتِهٖ ۚ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿١١٥﴾ وَاِنْ تُطِعْ اَكْثَرَ
مَنْ فِي الْاَرْضِ يُضِلُّوْكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ اِنْ يَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا
الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُوْنَ ﴿١١٦﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ
مَنْ يَّضِلُّ عَنْ سَبِيْلِهٖ ۚ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِيْنَ ﴿١١٧﴾ فَكُلُوْا مِمَّا
ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ بِاٰيٰتِهٖ مُؤْمِنِيْنَ ﴿١١٨﴾
وَمَا لَكُمْ اَلَّا تَاْكُلُوْا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَّا
حَرَّمَ عَلَيْكُمْ اِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ اِلَيْهِ ۭ وَاِنَّ كَثِيْرًا لَّيُضِلُّوْنَ
بِاَهْوَاۗىِٕهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۭ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِيْنَ ﴿١١٩﴾ وَذَرُوْا
ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهٗ ۭ اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْسِبُوْنَ الْاِثْمَ سَيُجْزَوْنَ
بِمَا كَانُوْا يَقْتَرِفُوْنَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا تَاْكُلُوْا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ
عَلَيْهِ وَاِنَّهٗ لَفِسْقٌ ۭ وَاِنَّ الشَّيٰطِيْنَ لَيُوْحُوْنَ اِلٰٓى اَوْلِيٰۗـِٕهِمْ
لِيُجَادِلُوْكُمْ ۚ وَاِنْ اَطَعْتُمُوْهُمْ اِنَّكُمْ لَمُشْرِكُوْنَ ﴿١٢١﴾ اَوَمَنْ

كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي
النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا ۚ
كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ وَكَذَٰلِكَ
جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا ۖ وَمَا يَمْكُرُونَ
إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا
لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ۘ اللَّهُ أَعْلَمُ
حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ
عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾
فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ ۖ
وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا
يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ ۚ كَذَٰلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿١٢٥﴾ وَهَٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا ۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ
يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۖ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

111. Eğer biz onlara melekleri indirseydik, ölüler de kendileriyle konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi, fakat çokları bunu bilmez.

112. Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi onu da yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle başbaşa bırak ki,

113. Ahirete inanmayanların kalpleri ona kansın, ondan hoşlansınlar ve işledikleri suçu işlemeye devam etsinler.

114. Allah'dan başka bir hakem mi arayacağım? Halbuki size Kitab'ı açık olarak indiren O'dur. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Kur'ân'ın gerçekten Rabbin tarafından

indirilmiş olduğunu bilirler. Sakın şüpheye düşenlerden olma!

115. Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O işitendir, bilendir.

116. Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tâbi olmaz, yalandan başka söz de söylemezler.

117. Muhakkak ki Rabbin, evet o Allah yolundan sapanı en iyi bilendir, yine O, doğru yolda gidenleri de en iyi bilendir.

118. Allah'ın âyetlerine inanıyorsanız, yalnızca üzerine O'nun adı anılanlardan yeyin.

119. Üzerine Allah'ın adı anılanlardan yememenize sebep ne? Allah, çaresiz yemek zorunda kaldığınızın dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu bir çokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak sapıtıyorlar. Muhakkak ki Rabbin, haddi aşanları çok iyi bilir.

120. Günahın açığını da, gizlisini de bırakın! Çünkü günah işleyenler, yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceklerdir.

121. Üzerine Allah'ın adı anılmayan hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu günahtır. Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah'a ortak koşanlardan olursunuz.

122. Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayan kimse gibi olur mu? İşte kâfirlere yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir.

123. Böylece biz, her kasabada, oralarda bozgunculuk yapmaları için liderlerini günahkâr yaptık. Onlar aslında yalnız kendilerini aldatırlar, ama farkında olmazlar.

124. Onlara bir âyet geldiğinde, "Allah'ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kat'iyyen inanmayız." derler. Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşı Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir.

125. Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar, kimi de saptırmak isterse göğe çıkıyormuş gibi kalbini iyice daraltır. Allah inanmayanların üstüne işte böyle murdarlık verir.

126. Bu, Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, öğüt alacak bir kavim için âyetleri ayrıntılı olarak açıkladık.

127. Onlar için Rableri katında esenlik yurdu vardır. Ve yapmakta oldukları işler sebebiyle, Allah onların dostudur.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde kendisinin birliğine, peygamberliğe ve öldükten sonra dirilmeye dair delilleri ve müşriklerin Rasulullah (s.a.v.)'dan bazı mucizeler istediğini anlattı. Bu âyetlerde de, mucize görmenin, basireti kapalı kimselere asla fayda vermeyeceğini ve onların istedikleri bütün mucizeler getirse, yani melekleri indirse, ölüleri diriltse de kendileri ile konuşsalar, yırtıcı ve evcil hayvanları, kuşları toplasa ve bunlar da Rasulullah (s.a.v.)'ın doğruluğuna şahitlik etseler, dalâlette kök saldıkları için yine de Muhammed (a.s.)'e ve Kur'ân'a iman etmeyeceklerini bildirdi.

KELİMELERİN İZAHI

قُبُلا : Kubulen, yüzyüze ve karşı karşıya demektir. Arapların أتيتك قبلا sana arkadan değil, önden geldim sözü bundandır.

وحَشرْنا : Topladık. Haşr, sevkederek toplamak demektir. Her toplama bir haşirdir. فحشر فنادى Derhal topladı ve bağırdı[127] âyet-i kerîmesinde de bu manada kullanılmıştır.

زخرف : Zuhruf, zînet demektir. Zeccâc, "zuhruf zinettir"der. Ebû Ubeyde: "Süsleyip güzel gösterdiğin her türlü batıl, zuhruftur" der.

ولتصغى : Meyletsin. صَغِيَ إلى الشئ O şeye meyletti demektir. اصْغَى kelimesi de bunun gibidir. Hadiste "فاصغى إليها الاناء Kabı, ona doğru eğdi" buyrulmuştur.[128] Bu kelimenin aslı meyletmek demektir.

يقترفون : Kazanıyorlar. اقترف kazandı, demektir. Çoğunlukla şerde kullanılır. Günah kazanan bir kimseye قرف الذنب veya اقترفه denilir.

يخرصون: Yalan söylüyorlar. Ezherî şöyle der: Bunun aslı, kesin bilmediği bir şey hususunda zanda bulunmaktır.[129]

صغار : Sağâr, zillet ve horluk demektir.

يَشْرح : Genişletir. Şerh, yaymak ve genişletmek manasınadır.

---

127 Nâziât sûresi, 79/23.

128 Ebû Dâvûd, Tahâret 38; Tirmizî, Tahâret 69.

129 Ezherî, Tehzîbu'l-luğa خرص maddesi.

حرجا : Harac, şiddetli darlık demektir. İbn Kuteybe şöyle der: Harac, daralıp çıkış yolu bulamayan şeydir.[130]

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre, Ebû Cehil, Rasulullah (s.a.v.)'a bir pislik attı. Bu sırada Hz. Hamza (r.a.) henüz mü'min değildi. Elinde bir yay olduğu halde avdan dönüyordu. Ebû Cehil'in Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yaptıklarını ona haber verdiler. Kızgın bir şekilde Ebû Cehil'e döndü ve yayla ona vurdu. Ebû Cehil dedi ki: Yaptıklarını görmüyor musun? Bizi beyinsizlikle itham etti, ilahlarımıza sövdü ve atalarımıza muhalefet etti.. Hamza şöyle dedi: "Sizden daha beyinsiz kim var! Allah'ı bırakıp taşlara tapıyorsunuz. Ben Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve Rasulü olduğuna şahitlik ederim. Bunun üzerine Yüce Allah "أَوَ مَنْ كان ميْتاً فَاحْيَيْناه ölü iken dirilttiğimiz.." âyetini indirdi.[131]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

111. وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَى Eğer biz, istedikleri mucizelerden bir tanesini dahi bırakmadan hepsini getirseydik. Hatta onlara melekleri indirseydik ve istedikleri gibi ölüleri diriltseydik de onlarla konuşup Muhammed (a.s.)'in doğruluğunu haber verselerdi وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلا ve bütün mahlukatı toplayıp onların gözlerinin önüne getirseydik, yani istedikleri bu mucizeleri, hatta bütün mucizeleri onlara verseydik, Allah dilemedikten sonra yine de iman etmezlerdi. Bundan maksat, onların imanlarından ümit olmadığını Rasulullah (s.a.v.)'a haber vermektir. Bu âyet, müşriklerin, "kendilerine bir mucize gelirse mutlaka iman edeceklerine" dair etmiş oldukları yeminleri hususunda yalancı olduklarını açıklar. مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ Fakat o müşriklerin çoğu bunu bilmez. Taberî şöyle der: Onlar, işin, Allah'ın dilemesine bağlı olduğunu bilmezler. Onlar imanın ve inkârın kendi ellerinde olduğunu, dilediklerini zaman iman edeceklerini, dilediklerinde de inkâr edeceklerini zannederler. Halbuki durum hiç de öyle değildir. Bu, benim elimdedir. Onlardan ancak, benim hidâyet nasip ettiğim ve muvaffak kıldığım kimse iman eder. Ancak benim yardımsız bıraktığım ve saptırdığım kimse inkâr eder.[132]

112. وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الإِنسِ وَالْجِنِّ Bu müşrikleri sana düşmanlık ve muhalefet edecek düşmanlar kıldığımız gibi, senden önceki peygamberlere de insan ve cin şeytanlarından düşmanlar kıldık. Eziyetlere, onlar nasıl sabrettiyse sen de öyle sabret. İbnu'l-Cevzî şöyle der: Eziyetlere karşı sabrettiklerinde sevapları büyük olsun diye seni düşmanlarla imtihan ettiğimiz gibi, senden önceki peygamberleri

130 İbn Kuteybe, Garîbu'l-Kur'ân s. 160.
131 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl s. 128.
132 Taberî, 12/47.

de imtihan ettik[133] يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ O şeytanlar birbirlerine dalâlet ve şerr işlemeleri için vesvese verirler. زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا İnsanları aldatmak ve onlara tuzak kurmak için tumturaklı laflar ve yaldızlı batıl sözler söylerler. Mukâtil şöyle der: İblis, şeytanlara, insanları dalâlete düşürme görevi verdi. İnsan şeytanı, cin şeytanı ile karşılaştığında, biri diğerine: Ben arkadaşımı, şöyle şeyler yaparak saptırdım. Sen de arkadaşını şöyle şeyler yaparak saptır, der. İşte, birbirlerine fısıldadıkları şey budur.[134] وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ Allah dileseydi, bunlar peygamberlerine düşmanlık edemezlerdi. Fakat, Allah'ın hikmeti bu imtihanı gerektiriyordu. İbn Kesîr şöyle der: Bunların hepsi Allah'ın takdiri, kazası, iradesi ve her bir peygamberin bunlardan bir düşmanının olmasını dilemesiyle olmuştur.[135] فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ Onları, kurmakta oldukları tuzaklarla başbaşa bırak. Allah sana yeter ve onlara karşı senin yardımcındır.

113. وَلِتَصْغَى إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ Ahirete inanmayan kâfirlerin kalpleri, bu yaldızlı sözlere meyletsin, وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ bu batıl şeylere razı olsunlar ve kazanmakta oldukları günahları kazanmaya devam etsinler diye böyle yapıyorlar.

114. أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا Ey Muhammed! Onlara de ki: Sizinle benim aramda hükmedecek, Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım? Ebû Hayyân şöyle der: Kureyş müşrikleri Rasulullah (s.a.v.)'a dediler ki: İstersen, kitaplarında bulunan seninle ilgili bilgileri bize bildirmeleri için Yahudi veya Hıristiyan âlimlerinden aramızda bir hakem tayin et. Bunun üzerine bu âyet indi.[136] وَهُوَ الَّذِي أَنزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا Size Kur'ân'ı, hakkı batıldan ve hidâyeti dalâletten ayırıcı olarak en açık bir şekilde indiren O'dur. وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ Kendilerine kitap verdiğimiz Yahudi ve Hıristiyan âlimleri, Kur'ân'ın hak olduğunu tam manasıyla bilirler. Çünkü Kur'ân onların elinde bulunan kitapları tasdik eder. فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ Sakın şüpheye düşenlerden olma. Ebussuûd şöyle der: Bu tahrik ve heyecanlandırma kabilindendir. Bir görüşe göre, bu hitap Peygamber (s.a.v.)'edir, maksat ise ümmetidir.[137]

115. وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا Allah kelâmının haber verdiklerinde doğruluğu, hüküm ve takdir ettiklerinde de adâleti tamamlandı. لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ Onun hükmünü değiştirecek ve verdiği hükmü geri çevirecek hiçbir güç yoktur. وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ O, kulların sözlerini işiten, hallerini bilendir.

133 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 3/108.
134 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 3/109.
135 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/131.
136 el-Bahru'l-muhît, 4/206.
137 Ebussuûd, 4/274.

116. وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ Eğer sen, yeryüzündekilerin çoğunluğunu teşkil eden bu kâfirlere itaat edersen, seni doğru yoldan saptırırlar. Taberî şöyle der: O gün yeryüzünün çoğunu sapık kâfirler teşkil ettiği için âyet-i kerîmede "yeryüzündekilerin çoğuna uyarsan" buyruldu. Âyetin manası şöyledir: Seni çağırdıkları şey konusunda sakın onlara uyma. Eğer onlara itaat edersen sen de onların düştüğü sapıklığa düşer ve onlar gibi olursun. Çünkü onlar seni doğru yola çağırmazlar. Zira, kendileri doğru yolu şaşırmışlardır.[138] إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلاَّ يَخْرُصُونَ Onlar din konusunda zan ve evhamdan başka bir şeye uymazlar. Atalarının doğru yolda olduklarını zannederek onları taklit ederler. Onlar, sadece yalancı bir kavimdir.

117. إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ Ey Muhammed şüphesiz Rabbin, doğru yoldan sapanı da doğru yolu bulanı da yani her iki grubu da daha iyi bilir. Ebû Hayyân şöyle der: Bu cümle müjde ve tehdidi ihtiva eden haber cümlesidir. Çünkü Yüce Allah'ın doğru yoldan sapanı da doğru yolda olanı da bilmesi, onlara, yaptıklarına karşılık ceza veya mükâfat vermesinden kinayedir.[139]

118. فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ Eğer gerçekten mü'minler iseniz Allah'ın adını anarak kestiğiniz hayvanların etini yeyin. İbn Abbas şöyle der: Müşrikler, mü'minlere dediler ki: "Siz Allah'a taptığınızı iddia ediyorsunuz. Öyle ise Allah'ın öldürdüğünü yemeniz -leşi kast ediyorlar- sizin öldürdüğünüzden daha iyidir." Bunun üzerine bu âyet indi.[140]

119. وَمَا لَكُمْ أَلاَّ تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ Kesilirken Rabbinizin adını andıktan sonra ellerinizle kestiklerinizden yemenize engel ne? وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلاَّ مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ Halbuki Rabbiniz size helali ve haramı açıkladı. Darda kalma durumu hariç haramları bildiren âyette leş, akan kan ve diğerlerinden haram olanları size izah etti. Darda kalma durumunda ise, haram olan şeylerin yenilmesine ruhsat verildiğini bildirdi. Durum böyle iken kâfirlerin tahrik ettiği şüphelere nasıl kulak veriyorsunuz? وَإِنَّ كَثِيراً لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ Şüphesiz mücadeleci kâfirlerden birçoğu Allah'ın koyduğu bir kanunla değil de, sırf arzu ve istekleriyle haramları helal, helalları haram kılarak insanları saptırıyorlar. إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ Kuşkusuz Rabbin kitap ve sünetten şer'î bir delil olmaksızın, kendi isteklerine göre bazı şeyleri helal bazı şeyleri haram kılarak haddi aşanları daha iyi bilir. Bu âyet, Allah'ın koyduğu sınırları aşanları şiddetli bir şekilde tehdit etmekte ve sert bir şekilde korkutmaktadır.

120. وَذَرُوا ظَاهِرَ الإِثْمِ وَبَاطِنَهُ Günahların açıktan olanını da, gizli olanını da, zâhirini de bâtınını da bırakın. Mücâhid şöyle der: Bundan maksat, gizli ve açıkça yapılan günahtır. Süddî şöyle der: Açık günahtan maksat, fahişelerle zina etmek, gizli

138 Taberî, 12/64 .
139 el-Bahr, 4/210.
140 Zâdu'l-mesîr, 3/112.

günahtan maksat ise dost ve metresle zina etmektir.[141] إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ Günah ve masiyet işleyen ve Allah'ın haram kıldığı şeyleri yapanlar, şüphesiz ahirette, yaptıklarının karşılığını göreceklerdir.

121. وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ Ey mü'minler! Putlar için kesilen hayvanlarda olduğu gibi, Allah'tan başkası için kesilen veya kesilirken Allah'tan başkasının adı anılan hayvanların etinden de yemeyin. وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ Ondan yemek, hiç şüphesiz bir günah ve Allah'a itaatten çıkmaktır. وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ Şüphesiz ki şeytanlar, sapıklık arkadaşları olan müşriklere mü'minlere karşı batılla mücadele etmeleri için vesvese verirler. Leşi kastederek onlara: Kendi öldürdüğünüz hayvanların etini yiyorsunuz da, Allah'ın öldürdüğü hayvanların etini niçin yemiyorsunuz? derler. وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ Haramları helal sayma hususunda o müşriklere uyar ve batıl amellerinde onlara yardımcı olursanız, hiç şüphesiz bu durumda siz de onlar gibi olursunuz. Zemahşerî şöyle der: ...Çünkü Allah'ın dini hususunda kim ondan başkasına uyarsa şüphesiz Allah'a ortak koşmuş olur. Basiret sahibi bir kimsenin Allah'ın dini konusunda âyette görülen bu büyük tehditten dolayı, nasıl olursa olsun, kesilirken Allah'ın adı anılmayan bir hayvanın etinden yememesi icâbeder.[142]

122. أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah, mü'minleri ve kâfirleri anlattıktan sonra, bu iki grup arasındaki farkı göstermek için mü'mini, ne tarafa giderse kullanabileceği bir ışık sahibi canlıya, kâfiri ise karanlıklar içinde kalan ve orada sağa sola şaşkın şaşkın giden kimseye benzetmiştir.[143] Mana şöyledir: Sapık, kâfir, basireti kapalı ve ölü gibi olup da, iman ile gönlünü canlandırdığımız ve Kur'ân ile dalâletten kurtardığımız وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ ve bu hidâyetle birlikte kendisine, eşyayı düşünebileceği ve hakkı batıldan ayırabileceği büyük ve parlak bir nur verdiğimiz kimse, كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا çıkış ve kurtuluş yolunu bulamayıp inkâr ve sapıklık karanlıklarında yalpalayan kimse gibi olur mu? Beyzâvî şöyle der: Bu, devamlı dalâlette kalıp da asla ondan ayrılamayan kimse hakkında getirilmiş bir misaldir.[144] كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ İşte inanmayan kimse, nasıl karanlıklarda kalıp yalpalıyorsa, bunun gibi, kâfirlerin yaptıkları şirk ve günahları onlara güzel ve süslü gösterdik.

123. وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا Mekke'de, oranın ileri gelenlerini, tuzak kurmaları için günahkârlar kıldığımız gibi, her ülkede fesat çıkarmaları için, oranın büyüklerinden ve ileri gelenlerinden günahkârlar kıldık. İbnu'l-Cevzî şöyle der: İleri gelenler, kendilerine verilen başkanlık ve zenginlik sebebiyle inkâra daha

141 Muhtasaru İbn Kesîr, t/612.
142 el-Keşşâf, 2/49.
143 el-Bahru'l-muhît, 4/214.
144 Beyzâvî, s. 181.

yakın oldukları için, her ülkede onlar fâsıklar kılınmıştır.[145] وَمَا يَمْكُرُونَ إِلاَّ بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ Bilmiyorlar ki, bu tuzağın vebâli kendilerini kuşatacaktır.

124. وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ Bu müşriklere , Muhammed'in doğruluğuna dair katî bir hüccet ve kesin bir delil geldiğinde, "Allah'ın peygamberlerine verilen mucizeler gibi, bize de mucizeler verilmedikçe, onun peygamberliğine asla inanmıyacağız" dediler. Ebû Hayyân şöyle der: Bu sözü alay ve eğlence tarzında söylediler. Eğer onlar inat etmeyip de samimi davransalardı, şüphesiz Allah'ın peygamberlerine uyarlardı. Rivâyete göre Ebû Cehil şöyle dedi: "Abdimenâfoğullarıyla şeref hususunda yarıştık. Nihayet atbaşı yürür hale geldiğimizde: "Bizim içimizden kendisine vahyedilen bir peygamber gönderildi!" dediler. Vallahi biz onu kabul etmeyiz ve ona geldiği gibi bize de vahiy gelmedikçe asla ona uymayız. "Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.[146] اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ Kimin peygamberliğe layık olduğunu Allah daha iyi bilir ve bu görevi ona verir. Şüphesiz o, peygamberliği, Ebû Cehil ve Velîd b. Muğîre gibi, Mekke'nin ileri gelenlerine değil, onların içinden bu göreve seçtiği Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vermiştir. سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ Bu suçluların kibirleri ve sürekli hileleri sebebiyle, kıyamet gününde başlarına zillet, horluk ve şiddetli azap gelecektir. Ebû Hayyân şöyle der: Müşrikler izzet ve şeref kazanmak maksadıyla kibirlenip peygambere uymaktan ısrarla kaçındıkları için, âyette önce zillet, sonra azap zikredilmiştir. Onlar, önce, horluk ve zillet sonra da şiddetli azap göreceklerdir.[147]

125. فَمَنْ يُرِدْ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلإِسْلامِ Allah kimi doğru yola iletmek isterse, onun kalbine bir nur verir, dolayısıyla o kalp İslâm'a açılır. Bu, İslâm'a kavuşmanın alâmetidir. İbn Abbas şöyle der: Yani, Allah onun kalbini, tevhîd ve iman için genişletir Bu âyet Rasulullah (s.a.v.)'a sorulduğunda şöyle buyurdu: Bu nur kalbe girdiğinde, kalp açılır ve genişler. "Bunun böyle olduğunu gösteren bir alâmet var mı?" diye sordular. Rasulullah (s.a.v.): Bunun alâmeti, ebedîlik yurduna dönmek, aldanma yurdundan uzaklaşmak ve ölüm gelmeden önce onun için hazırlanmaktır[148] buyurdu. وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا Allah kimi saptırmak ve bedbaht etmek isterse, onun kalbini, içine hidâyet giremiyecek kadar iyice daraltır. Artık oraya hiçbir şekilde iman giremez. Atâ: O kalbe hayrın girebileceği hiçbir yol yoktur" der.[149] كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ Sanki o semâya yükselmeye ve mümkün olmayan bir işi yapmaya uğraşıyor. İbn Cerîr şöyle der: Bu, kâfirin kalbinin, içine iman giremiyecek kadar dar olduğunu göstermek için Allah'ın getirdiği bir misaldir. Yani gücü dahilinde olmadığı için, semâya yükselmesi mümkün olmadığı ve ondan âciz kaldığı

145 Zâdu'l-mesîr, 3/117.
146 el-Bahr, 4/216.
147 el-Bahr, 4/217.
148 Taberî, 12/100.
149 Muhtasaru İbn Kesîr, I/617.

gibi, iman etmesi de mümkün değildir.[150] كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ Allah, kâfirin kalbini iyice daraltığı gibi, âyetlerine iman etmeyenleri yardımsız bırakacak ve onları cezalandıracaktır. Mücâhid şöyle der: "Rics, kendisinde hayır olmayan her şey demektir. Zeccâc'e göre ise, rics, dünyada lanet ahirette azaptır.

126. وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا Ey Muhammed! Bu senin dinin, kendisinde eğrilik bulunmayan dosdoğru bir yoldur. Binâenaleyh ona iyice tutun. قَدْ فَصَّلْنَا الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ Şüphesiz, akıllarını kullanıp düşünen bir kavim için âyetleri izah ettik ve delilleri açıkladık.

127. لَهُمْ دَارُ السَّلامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ İşte selâm yurdu iman eden, ibret alan ve âyetlerden faydalanan bu kimseler içindir. Yani, hoşa gitmeyen şeylerden selâmette olmak bunlara mahsustur. Selâmet yurdundan maksat, Rablerinden bir ziyafet ve ikram olarak hazırlanmış olan Cennettir. وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ İyi işlerine karşılık olarak Allah onların, koruyucusu, yardımcısı ve destekçisidir.

İbn Kesîr şöyle der: Mü'minler, girmiş oldukları, peygamberlerin yolu ve izi olan doğru yolda selâmetle oldukları için, Yüce Allah burada Cenneti دارُ السلام yani "selâmet yurdu" diye niteledi. Mü'minler, bu yola girmekle, eğrilik âfetlerinden selâmet buldukları gibi, Dâru's-selâm olan Cennete de girerler.[151]

EDEBÎ SANATLAR

1. "ولو شاء ربك Rabbin dileseydi." Burada Yüce Allah'ın ilahlık vasfını belirterek onu peygambere ait zamire muzaf kılması, peygamberin makamını şereflendirmek ve tesellî hususunda, ona son derece lütf ile muamele etmek içindir.[152]

2. "فلا تكونن من الممترين Sakın şüpheye düşenlerden olma." Bu hitap heyecanlandırma ve tahrik yoluyla Rasulullah (s.a.v.)'a yapılmıştır.

3. "وتمت كلمة ربك Rabbinin vahyi ve kelâmı tamamlandı." Burada mecaz-ı mürsel vardır. Zikr-i cüz, irâde-i küll kabilindendir.

4. "وذروا ظاهر الاثم وباطنه Günahın açığını da, gizlisini de bırakın". Burada ظاهر ve باطن lafızları arasında tıbâk sanatı vardır.

5. "او من كان ميّتا فاحييْناه Ölü iken dirilttiğimiz..." Bu âyette geçen ve موت ve نور ve حياة ve ظلمات kelimelerinin hepsi istiâre babındandır. موت İnkâr için, حياة iman için, نور hidâyet için ve ظلمات dalâlet için müsteâr olarak kullanılmıştır.[153]

150 Taberî, 12/109.
151 Muhtasaru İbn Kesîr, I/618.
152 Ebussuûd böyle ifade etmiştir.
153 el-Bahru'l-muhît, 4/214.

6. "يشرح صدره للاسلام Kalbini İslâma açar." Bu âyette شَرْح kalbin, peygamberin getirdiği hak ve hidâyeti kabulünden kinayedir. Ayrıca شَرْح ve ضَيِّق kelimeleri arasında, bedîî sanatlardan tıbâk vardır.

FAYDALI BİLGİLER

Hakem lafzı hâkim lafzından beliğdir ve derin bilgiye daha iyi delâlet eder. Çünkü hakem lafzı, ancak adil ve hükümde tecrübesi olan kimse için kullanılır. Hâkim, böyle değildir.[154]

BİR UYARI

Râzî şöyle der: "وان كثيراً ليضلون باهوائهم بغير علم Doğrusu birçokları, bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar" âyeti din hususunda, taklit yoluyla görüş bildirmenin haram olduğunu gösterir. Çünkü taklit ile söz söylemek, sırf hevâ ve arzu ile söz söylemek demektir. Âyet ise, bunun haram olduğunu göstermektedir.[155]

154 Kâsımî, Mehâsinü't-te'vîl, 6/2474.
155 et-Tefsîru'l-kebîr, 13/167.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ
مِنَ الْإِنْسِ ۖ وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا
بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَّلْتَ لَنَا ۚ قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ
خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾
وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾
يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ
عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ قَالُوا
شَهِدْنَا عَلَىٰ أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا
عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣٠﴾ ذَٰلِكَ أَنْ لَمْ يَكُنْ
رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾
وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ
عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ۚ
إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ
كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ
لَآتٍ ۙ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا
عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ
مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ ۗ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ
﴿١٣٥﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ
نَصِيبًا فَقَالُوا هَٰذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَٰذَا لِشُرَكَائِنَا ۖ
فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ ۖ
وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَائِهِمْ ۗ سَاءَ
مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾ وَكَذَٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ

مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ
لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ ۖ وَلَوْ شَاءَ
اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ ۖ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾
وَقَالُوا هَٰذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ
بِزَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ
اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ ۚ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾ وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَٰذِهِ الْأَنْعَامِ
خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ أَزْوَاجِنَا ۖ وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً
فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ ۚ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ ۚ إِنَّهُ حَكِيمٌ
عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا
بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ
قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

128. Allah, onların hepsini bir araya topladığı gün, "Ey cinler topluluğu: Siz insanlarla çok uğraştınız" der. Onların, insanlardan olan dostları ise: "Ey Rabbimiz! biz birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık"derler. Allah da buyurur ki: "Allah'ın dilediği müddet hariç, içinde ebedî kalacağınız yer ateştir. Şüphesiz Rabbin hikmet sahibidir, bilendir."

129. İşte böylece işledikleri günahlardan ötürü zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmının peşine takarız.

130. "Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerini anlatan ve bu günle karşılacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?" Derler ki: "Kendi aleyhimize şahitlik ederiz." Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler.

131. Durum şu ki: Halkı habersizken, Rabbin haksızlıkla ülkeleri helâk edici değildir.

132. Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir.

133. Rabbin zengindir, rahmet sahibidir. Dilerse sizi yok eder ve sizi, başka bir kavmin zürriyetinden yarattığı gibi sizden sonra yerinize dilediği bir kavmi yaratır.

134. Size vaadedilen mutlaka gelecektir, siz bunu önleyemezsiniz.

135. De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yurdun sonunun kimin lehine olduğunu yakında bileceksiniz. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmazlar.

136. Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a pay ayırıp zanlarınca, "Bu, Allah'a, bu da ortaklarımıza" dediler. Ortakları için ayrılan Allah'a ulaşmıyor, fakat Allah için ayrılan ortaklarına ulaşıyor! Ne kötü hüküm veriyorlar?

137. Bunun gibi, ortakları, müşriklerden çoğuna çocuklarını öldürmeyi hoş gösterdi ki, hem kendilerini mahvetsinler, hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Öyle ise onları uydurdukları ile başbaşa bırak!

138. Onlar saçma düşüncelerine göre dediler ki: "Bu hayvanlarla ekinler haramdır. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez. Şunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır." Birtakım hayvanlar da vardır ki, Allah'a iftira ederek üzerlerine Allah'ın adını anmazlar. Yapmakta oldukları iftiraları yüzünden Allah onları cezalandıracaktır.

139. Dediler ki: "Şu hayvanların karınlarında olanlar, yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır. Şayet ölü doğarsa, o zaman hepsi onda ortaktır." Allah bu değerlendirmelerinin cezasını verecektir. Şüphesiz ki O, hikmet sahibidir, hakkıyle bilendir.

140. Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek haram kılanlar, muhakkak ki ziyana uğramışlardır. Onlar gerçekten sapmışlardır ve doğru yolu bulacak da değillerdir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİ ÂYETLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah, önceki âyetlerde insanoğlunun, "hidâyete erenler ve dalâlete düşenler" olarak iki gruba ayrıldığını, bunlardan Allah hangisinin kalbini açıp nurlandırdı ise, onun iman edip hidâyete erdiğini, hangisinin de heva ve hevesine uyup şeytanın yönetiminde yürüdüyse, onun da dalâlete düşüp saptığını bildirdi. Bu âyetlerde de, kıyamet gününde hesap için bütün mahlukatı

toplayacağını anlattı. Zira o gün, herkes bu dünyada yaptığının karşılığını âdil bir şekilde alacaktır.

KELİMELERİN İZAHI

مثواكم : Mesvâküm, barınacağınız yer. Bir kimse bir yerde ikâmet ettiğinde ثوى بالمكان denilir.

يقصون : Anlatıyorlar. Bir kimse bir haberi anlattığında قَصّ الخبر denilir. Bu fiilin muzârii يقُصُّ mastarı قَصّا dır.

ذرأ : Yarattı

الحرث : Hars, ekin demektir.

ليُرْدوهم : Onları yok etmeleri için. إرداء Yok etmek demektir. Bu fiilin mâzisi أرْدَى mastarı إرداء dır.

حجر : Hıcr, haram demektir. Asıl itibariyle yasaklamak manasınadır. Bir kimse bir başkasını bir şeyden engellediğinde حجره denir. Hıcr, aynı zamanda akıl manasına da gelir. Akıl, kişiyi çirkin davranışlardan engellediği için bu ismi almıştır. "هل في ذلك قسم لذي حجر Bunlarda akıl sahibi için elbette bir yemin (değeri) vardır."[156] âyeti de bu manada kullanılmıştır.

سفهاً : Sefehen, aptallık ve câhillikle demektir. Sefeh, beyinsizlik manasınadır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

128. وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا Allah'ın, hesaba çekmek için bütün insanları ve cinleri toplayacağı günü hatırla. O gün Allah onlara şöyle diyecektir: يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدْ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنسِ Ey cin topluluğu! İnsanları çok aldattınız ve dalâlete düşürdünüz. İbn Abbas şöyle der: "Onlardan bir çoğunu dalâlete düşürdünüz." Bu kınama ve azarlama yoluyla söylenmiştir. وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ Onlara itaat eden insanlar derler ki: Ey Rabbimiz! Biz birbirimizden faydalandık. Beyzâvî şöyle der: İnsanlar cinlerden şu şekilde faydalanmışlardır: Cinler onlara, nefislerinin arzu ettiği şeyleri ve bunlara götüren yolları göstermişlerdir. Cinler de insanlardan, onların kendilerine itaat etmeleri ve insanlardan, istediklerini elde etmeleri şeklinde faydalanmışlardır.[157] وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَّلْتَ لَنَا Ve nihâyet ölüme ve kabre vardık, hesap vermeye geldik. Bu, onların şeytana itaat ve nefsânî arzulara uymalarını itiraf, özür

156 Fecr sûresi, 89/5.
157 Beyzâvî, s. 181.

dileme ve hallerine duydukları pişmanlığın bir ifadesidir. قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ Yüce Allah onları reddederek: "Sizin makamınız ve yurdunuz ateştir" buyurur. خَالِدِينَ فِيهَا إِلاَّ مَا شَاءَ اللَّهُ Allah'ın, kalmamalarını dilediği zaman hariç, o ateşte devamlı kalacaklardır. Taberî şöyle der: Allah'ın dilediği bu süre, toplandıktan sonra Cehenneme gidinceye kadar geçen zamandır.[158] Zemahşerî de şöyle der: Allah'ın dilediği süre hariç, onlar ebedî olan Cehennem azabında kalacaklardır. Allah'ın dilediği süre, ateş azabından zemherîr (soğuk) azabına nakledilirken geçen vakittir. Rivâyete göre onlar soğuk Cehennem vadisine sokulurlar, burada bağrışır ve alev dolu Cehenneme döndürülmek isterler.[159] إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ Şüphesiz Rabbin, yaptıklarında hikmet sahibi, kullarının amellerini bilendir.

129. وَكَذَلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ İnsanlarla cinleri birbirlerinden faydalandırdığımız gibi, işledikleri masiyetler ve kazandıkları günahlar yüzünden zalimleri de birbirlerine musallat kılarız. Kurtubî şöyle der: Bu, zalime karşı bir tehdit ifade eder. Eğer zulmünden vazgeçmezse, Allah onun başına başka bir zalimi musallat kılar. İbn Abbas şöyle der: Allah bir kavimden razı olursa, onların başına en hayırlılarını getirir. Bir kavme de kızarsa, onların başına en şerlilerini getirir.[160] Mâlik b. Dinar'ın şöyle dediği rivâyet olunur: Bazı felsefe kitaplarında Yüce Allah'ın şöyle dediğini okudum: Allah benim, Ben kralların sahibiyim. Kralların kalbi benim elimdedir. Kim bana itaat ederse, kralları onlar için bir rahmet yaparım. Kim de bana isyan ederse, kralları onlar için bir azap ve ceza yaparım. Boşuna krallara sövmekle meşgul olmayın. Fakat bana tevbe edin ki, onları size merhametli kılayım.[161]

130. يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالإِنسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي Bu sesleniş de kıyamet gününde olacaktır. Soru, kınama ve azarlama ifade eder. Yani: Ey cin ve insanlar topluluğu! Size Rabbiniz'in âyetlerini okuyacak peygamberler gelmedi mi? وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا Sizi, bu şiddetli günün azabından korkutacak peygamberler gelmedi mi? قَالُوا شَهِدْنَا عَلَى أَنفُسِنَا Onlar itiraf etmekten başka yol bulamıyarak şöyle derler: Evet, senin peygamberlerinin bize geldiğine ve bugünü göreceğimizi bize haber verdiklerine şahitlik ederiz. İbn Atıyye şöyle der: Bu, onların kendi aleyhlerine kusurlarını itiraf ve inkârlarını ikrardır. قالوا بلى قد جاءنا نذير فكذبنا Nitekim bir âyet-i kerîmede "Evet doğrusu bize (bu azap ile) korkutan bir peygamber gelmişti, fakat biz onu yalanlamıştık."[162] diyecekleri bildirilmektedir. وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا dünya, nimetleri ve aldatıcı güzelliği ile onları aldatmıştır. وَشَهِدُوا عَلَى أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ Kâfir olduklarına dâir kendi aleyhlerine şahitlik ettiler. Beyzâvî şöyle der: Bu âyet, görüş ve düşüncelerinin kötü ve hatalı olması sebebiyle onları kınamaktadır. Çünkü

158 Taberî, 12/118.
159 el-Keşşâf, 2/51.
160 Kurtubî, 7/85.
161 Fahr-i Râzî, 13/194.
162 Mülk sûresi, 67/9.

onlar dünya hayatına ve onun geçici nimetlerine aldandılar. Ahiretten tamamen yüz çevirdiler. Ama sonunda, kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerinde şahitlik etmek ve ebedî azaba teslim olmak zorunda kaldılar. Bu, dinleyicileri, onların haline düşmekten sakındırmaktadır.[163]

131. ذَلِكَ أَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ Biz onlara, sonucun kötü olduğunu haber vermeleri için peygamberler gönderdik. Çünkü Rabbin âdildir. Peygamber göndermeden herhangi bir kavmi helâk edecek değildir. Taberî şöyle der: Ey Muhammed! Biz peygamberleri gönderiyoruz ki, onlara âyetlerimizi anlatsınlar ve kıyamet gününe ulaşacaklarına dâir onları korkutsunlar. Çünkü Rabbin, uyarmadan ve peygamberler, mucizeler ve. ibretlerle nasihat etmeden helâk edecek değildir.[164]

132. وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا Çalışan herkesin, Allah'a itaat veya masiyetine karşılık, ahirette alacağı makam ve mertebeleri vardır. Ameli iyi ise makamı da iyi, ameli kötü ise makamı da kötüdür. İbnü'l-Cevzî şöyle der: Mertebe ve makamlar, yükseklik ve alçaklıkta, merdiven basamakları gibi birbirlerinden farklı olduklarından dolayı onlara "dereceler" denildi.[165] وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ Allah, kullarının yaptıklarından gafil değildir. Burada tehdit ve korkutma ifadesi vardır.

133. وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ Rabbin Yüce Allah'ın mahlukata ve onların ibadetlerine ihtiyacı yoktur. İtaat ona fayda vermediği gibi, masiyet de ona zarar vermez. O, tam bir lütuf sahibidir. İbn Abbas söyle der: O, dostlarına ve kendisine itaat edenlere karşı merhametlidir. Bir başka görüşe göre, bütün mahlukatına karşı merhametlidir. Kendisine muhâlefet edenlerden, intikam almayı ertelemesi O'nun merhametindendir. Ebussuûd şöyle der: Burada, az önce zikri geçen peygamber gönderme işinin, kendi menfaati için değil, kullara merhametinden dolayı olduğuna dikkat çekilmektedir.[166] إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ Ey âsîler! Eğer Allah isterse kökünüzü kesecek bir azapla sizi yok eder ve sizden sonra yerinize daha itaatli, dilediği başka bir toplumu getirir. كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ Nitekim sizi de, sizden önce gelen başka bir kavmin zürriyetinden yaratmış ve vücuda getirmiştir. Ebû Hayyân şöyle der: Bu âyet, Allah'ın yok etmek üzere hemen yakalamasından sakındırma manası ifade eder.[167]

134. إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ Şüphesiz size vaadolunan kıyametin gelmesi ve haşir mutlaka gerçekleşecektir. Bundan kurtuluş yoktur. وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ Kaçmak için, zor ve kolay, her türlü yolu deneseniz de, bizim kudretimizden ve azabımızdan kurtulamazsınız.

135. قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ Ey Muhammed! Onlara de ki: Ey kavmim! İnkârınıza

163 Beyzâvî, s. 182.
164 Taberî, 12/124.
165 İbnu'l-Cevzî, 3/126.
166 Ebussuûd, 2/138.
167 el-Bahr, 4/225.

ve bana karşı düşmanlığınıza devam edin ve yapacağınızı yapın. إِنِّي عَامِلٌ Ben de Rabbimin, bana emrettiğini yapacağım ve O'nun dini üzerine devam edeceğim. Buradaki "اعملوا yapın" emri, tehdit ifade eder. اعملوا ما شئتم Nitekim "Dilediğinizi yapın"[168] âyetinde de, emir, bunun gibi tehdit ifade etmektedir. فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ Ahiret yurdunda övülen sonun, sizin mi yoksa bizim mi, hangimizin olacağını anlayacaksınız. إِنَّهُ لا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ Gerçek şu ki, zalim olan başaramaz ve istediğini elde edemez. Zemahşerî şöyle der: Bu âyette, çok ince bir üslup ile uyarı yapılmıştır. Sözde insaf ve güzel bir edep vardır. Bununla beraber âyet şiddetli tehdit ve kesin olarak uyaranın haklı, uyarılanın batıl yolda oJluğunu ifade eder.[169]

136. وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالأَنْعَامِ نَصِيبًا Kureyş müşrikleri, Allah'ın yarattığı ekin ve hayvanlardan, Allah için, fakirlere verecekleri, ortak koştukları şeyler içinde, onların hizmetçilerine verecekleri bir pay ayırdılar. İbn Kesîr şöyle der: Bu âyet, bid'atler icât eden, kâfir olan ve Allah'a ortak koşan müşrikleri yermekte ve kınamaktadır. Allah herşeyin yaratıcısı olduğu halde O'na ortak koştular ve O'nun yarattığı ekin, meyve ve hayvanlardan bir parça ve bir pay ayırarak,[170] فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا delilsiz ve meşru olmayan söz ve iddialarına göre: "Bu, Allah'ın payıdır, şu pay da ilahlarımızın ve putlarımızındır" dediler. Teshîl yazarı der ki: "زعم kelimesi, genellikle yalanda kullanılır.[171] İbn Abbas şöyle der: Allah düşmanları, ekinden bir mahsül elde ettiklerinde veya meyveleri olduğunda, ondan bir miktar Allah'a, bir miktar da putlara ayırırlardı. Putların payından olan ekin, meyve veya başka ne varsa onu sayar ve korurlardı. Eğer Allah'a ayrılan paydan bir şey düşer veya dökülürse, onu putlara ayırdıkları paya katar ve: "Allah zengindir, putların ihtiyacı var" derlerdi.[172] Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurdu: فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ فَلا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ Putların payına ayrılandan hiçbir şey Allah'a ulaşmıyor. يَصِلُ إِلَى شُرَكَائِهِمْ Allah'ın payına ayrılan ise putlara ulaşıyor. Mücâhid şöyle der: Ekinden bir kısmına "Bu Allah'ındır." diyorlar. Bir kısmına da, "Bu ortakların ve putlarındır." diyorlardı. Rüzgarın, Allah'ın payından putların payına götürdüğünü orada bırakıyorlar, putların payından Allah'ın götürdüğünü ise geri alıyorlardı. Onlara bir kıtlık yılı geldiğinde Allah'ın payını yiyorlar, putların payına dokunmuyorlardı. سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ Bu haksız hükümleri, ne kötü bir hükümdür.

137. وَكَذَلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ Allah ile ilahları arasında yaptıkları sadaka taksimi kendilerine güzel gösterildiği gibi, şeytanları onlara diri diri gömmek

168 Fussilet sûresi, 41/40.
169 el-Keşşâf, 2/53.
170 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/622.
171 et-Teshîl, 2/22.
172 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/622.

veya ilahlarına kurban etmek suretiyle çocuklarını öldürmeyi de güzel gösterdi. Zemahşerî şöyle der: Câhiliyye döneminde kişi, şu kadar oğlum olursa, birini kurban keseceğim, diye yemin ederdi. Nitekim Abdulmuttalib böyle bir yemin etmiştir.[173] لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ Bununla şeytanlar, onları yoldan çıkararak helâk etmek ve yaşamakta oldukları İsmail (a.s.)'in dinini karıştırmak istiyorlardı. وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ Allah dileseydi, onlar bu çirkin işi yapamazlardı. فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ Onları Allah'a yaptıkları iftira ile başbaşa bırak. Bu bir tehdit ve korkutmadır.

138. وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ Bu âyet, müşriklerin bazı çirkin hareketlerini ve işledikleri cürümleri nakletmektedir. Yani müşrikler dediler ki: Bunlar, ilahlarımıza tahsis ettiğimiz ekinler ve hayvanlardır. Bunlar, ilahlarımızdan başkalarına haram ve yasaktır. لا يَطْعَمُهَا إِلاَّ مَنْ نَشَاءُ Bunları, ya putların hizmetçileri, ya da bizim izin verdiğimiz diğerleri yiyebilir. Başkası yiyemez. بِزَعْمِهِمْ Bu, onların hiçbir delili ve hücceti olmayan batıl iddialarına göredir. وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا Bunlar da, bahîre, sâibe ve hâmm gibi, binilmesi yasaklanmış hayvanlardır. وَأَنْعَامٌ لا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ Birtakım hayvanlar da vardır ki, keserken üzerlerine Allah'ın adını anmazlar. Bunlar Allah'a karşı yalan söyleyerek ve iftira ederek sadece putların adlarını anarlar. سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ Bu iftiralarına karşılık, Allah onların cezasını verecektir. Bu sert bir tehdit ve korkutmadır.

139. وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا Bu âyet, müşriklerin çirkin davranışlarından bir başka türe işaret eder. Dediler ki: Bu bahîre ve sâibelerin karınlarında olan yavrular sadece erkeklerimize helaldir. وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا eşlerimize haram kılınmıştır. Kadınlar onun etinden yiyemez. وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ Bu hayvanlardan doğan yavru ölü olarak doğarsa, o zaman, kadınlar da erkekler de bunda ortak olur. سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ Allah, helâl ve haram kılma hususunda kendisine karşı yalan uydurmalarının cezasını verecektir. إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ Şüphesiz Allah yaptığında hikmet sahibidir. Yarattıklarını çok iyi bilir.

140. قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ Kendilerinin de çocuklarının da rızkını Allah'ın verdiğini bilmeyen ve akılsızlık, beyinsizlik ve bilgisizlikleri yüzünden çocuklarını öldürenler, andolsun ki ziyandadırlar. Zemahşerî şöyle der: Bu âyet fakirlik ve düşman eline esir düşerler korkusuyla kız çocuklarını diri diri gömen Rabîa ve Mudar kabileleri ile böyle yapan diğer Araplar hakkında inmiştir.[174] وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ Yalan söyleyerek ve Allah'a iftira ederek, onun verdiği

173 el-Keşşâf, 2/54.
174 el-Keşşâf, 2/57.

rızkı yani bahîre, sâibe ve benzeri hayvanların etini kendilerine haram kıldılar. قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ Onlar bu çirkin işleri sebebiyle gerçekten doğru yoldan sapmışlardır. Aslında, kötü halleri yüzünden, doğru yola gidenlerden değillerdi. İbn Abbas'ın şöyle dediği rivâyet olunur: "Arapların cehâletini öğrenmek istersen En'âm suresinin 130. âyetinden sonraki âyetleri قد خسر الذين قتلوا اولادهم سفها بغير علم وحرموا مارزقهم الله افتراء على الله قد ضلوا وما كانوا مهتدين kadar oku".[175]

EDEBÎ SANATLAR

1. "قد استكثرتم من الانس İnsanları yoldan çıkarma ve saptırma hususunda aşırı gittiniz." Burada hazif yoluyla icaz vardır. Aynı sanat "استمتع بعضنا ببعض birbirimizden yararlandık" cümlesinde de vardır. "Bazı insanlar bazı cinlerden, bazı cinler de bazı insanlardan yararlandı" demektir.

2. "النار مثواكم Kalacağınız yer ateştir." Bu cümlede mübteda ve haberden her ikisinin de marife olarak gelmesi tahsîs ifâde eder. "Ateş size barınak olarak tahsîs edilmiştir." demektir.

3. "ألم يأتكم رسل Size peygamberler gelmedi mi?" Bu soru kınama ve azarlama ifade eder.

4. "ولكل herbirinin" Burada hazif vardır. Hazfedilenin yerine tenvîn gelmiştir. "لكل من العاملين amel edenlerden her birinin" takdirindedir.

5. "انما توعدون لآت Size vaadedilen mutlaka gelecektir." Burada توعدون fiili müzârii teceddüd (yenilenme) ve istimrâr (süreklilik) ifade eder.

6. "ما رزقهم الله افتراء على الله Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek...." Onların aşırı derecede dalâlete düştüklerini ve haddi aştıklarını göstermek için burada zamir yerine isim olarak "Allah" lafzı, yani عليه yerine على الله getirilmiştir.

FAYDALI BİLGİLER

1. Suyûtî, İklîl adlı eserinde şöyle der: Yüce Allah'ın "وكذلك نولي بعض الظالمين بعضا İşte böylece, zalimlerin bir kısmını bir kısmının peşine takarız" âyeti-i kerîmesi "كما تكونون يولى عليكم Nasıl olursanız, öyle idare edilirsiniz" hadisi ile aynı manadadır.[176] Fudayl b. İyaz şöyle der: "Bir zalimin bir zalimden intikam aldığını gördüğünde dur ve hayretle bak."

175 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/624.
176 Kasımî, Mehâsinü't-te'vîl, 6/2505.

2. Âlimlerin çoğunluğuna göre, peygamberler insanlardan gönderilmiştir. Cinlerden hiç peygamber gönderilmemiştir. Yüce Allah'ın "ألم يأتكم رسل منكم Size içinizden peygamberler gelmedi mi?"[177] âyet-i kerîmesinde, tağlib[178] yoluyla, cinleri de içine alacak şekilde "size" buyrulmuştur. Yine "يخرج منهما اللؤلؤ والمرجان İki denizden de inci ve mercan çıkar."[179] âyet-i kerîmesinde de tağlîb yoluyla "iki deniz" denilmiştir. Halbuki inci ve mercan sadece tuzlu sudan çıkar, tatlı sudan çıkmaz.

3. Kurtubî, tefsirinde şöyle anlatır: Rasulullah (s.a.v.)'ın ashâbından bir adam, onun huzurunda daima kederli bir vaziyette dururdu. Rasulullah (s.a.v.) ona: "Niçin böyle kederlisin?" diye sordu. Adam: "Ya Rasulallah!" dedi. Ben Câhiliyye döneminde öyle bir günah işledim ki, Müslüman da olsam, Allah'ın beni bağışlamayacağından korkuyorum." Rasulullah (s.a.v.): "Bana işlediğin bu günahını anlat." dedi. Adam şöyle anlattı: "Ya Rasulallah! Ben kız evlatlarını öldürenlerden biriydim. Bir kız çocuğum olmuştu. Hanımım bana yalvararak, onu öldürmememi istedi. Ben de öldürmedim. Nihayet kız büyüdü ve en güzel kadınlardan biri oldu. Onunla evlenmek istediler. Beni bir Câhiliyye taassubu sardı. Gönlüm onu evlendirmeye veya evde bırakmaya razı olmadı. Hanımıma dedim ki: Ben akrabalarımdan birini ziyarete gitmek istiyorum. Kızı da benimle gönder. Kadın buna çok sevindi ve kızı güzelce süsleyip giyindirdi. Ona bir şey yapmayacağıma dair benden söz üstüne söz aldı. Onu bir kuyunun başına götürdüm. Kuyunun içine baktım. Kız, benim kendisini kuyuya atmak istediğimi anladı. Boynuma sarılarak ağlamaya başladı. Onun bu haline acıdım. Sonra tekrar kuyuya baktım. Beni bir Câhiliyye taassubu sardı. Şeytana mağlup olarak, kızımı başaşağı kuyuya attım. Sesi kesilinceye kadar kuyunun başında bekledim. Sesi kesilince geri döndüm." Rasulullah (s.a.v.) ve ashâbı bunları dinleyince ağladılar. Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Eğer bana, Câhiliyye döneminde yaptıklarından dolayı birini cezalandırmam emredilseydi, mutlaka seni cezalandırırdım."[180]

177 Zümer sûresi, 39/71.

178 Bir ilişik ve ilgiden dolayı bir kelimeyi, başka bir manayı da içine alacak şekilde kullanmaya tağlîb denir. Baba ile anneye ebeveyn (iki baba) denilmesi gibi (Mütercimler).

179 Rahman sûresi, 55/22.

180 Kurtubî, 7/97.

وَهُوَ الَّذِيٓ أَنشَأَ
جَنَّٰتٍ مَّعْرُوشَٰتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَٰتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ
مُخْتَلِفًا أُكُلُهُۥ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَٰبِهًا
وَغَيْرَ مُتَشَٰبِهٍ ۚ كُلُوا۟ مِن ثَمَرِهِۦٓ إِذَآ أَثْمَرَ وَءَاتُوا۟ حَقَّهُۥ يَوْمَ
حَصَادِهِۦ ۖ وَلَا تُسْرِفُوٓا۟ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿١٤١﴾ وَمِنَ
ٱلْأَنْعَٰمِ حَمُولَةً وَفَرْشًا ۚ كُلُوا۟ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ وَلَا
تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ ۚ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٤٢﴾
ثَمَٰنِيَةَ أَزْوَٰجٍ ۖ مِّنَ ٱلضَّأْنِ ٱثْنَيْنِ وَمِنَ ٱلْمَعْزِ ٱثْنَيْنِ ۗ
قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ ٱلْأُنثَيَيْنِ أَمَّا ٱشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ
أَرْحَامُ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۖ نَبِّـُٔونِى بِعِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٤٣﴾
وَمِنَ ٱلْإِبِلِ ٱثْنَيْنِ وَمِنَ ٱلْبَقَرِ ٱثْنَيْنِ ۗ قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ
أَمِ ٱلْأُنثَيَيْنِ أَمَّا ٱشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۖ أَمْ كُنتُمْ
شُهَدَآءَ إِذْ وَصَّىٰكُمُ ٱللَّهُ بِهَٰذَا ۚ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى
ٱللَّهِ كَذِبًا لِّيُضِلَّ ٱلنَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى
ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٤﴾ قُل لَّآ أَجِدُ فِى مَآ أُوحِىَ إِلَىَّ مُحَرَّمًا
عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُۥٓ إِلَّآ أَن يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَّسْفُوحًا
أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُۥ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ ٱللَّهِ
بِهِۦ ۚ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَعَلَى ٱلَّذِينَ هَادُوا۟ حَرَّمْنَا كُلَّ
ذِى ظُفُرٍ ۖ وَمِنَ ٱلْبَقَرِ وَٱلْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا
إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَآ أَوِ ٱلْحَوَايَآ أَوْ مَا ٱخْتَلَطَ
بِعَظْمٍ ۚ ذَٰلِكَ جَزَيْنَٰهُم بِبَغْيِهِمْ ۖ وَإِنَّا لَصَٰدِقُونَ ﴿١٤٦﴾

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَّبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ ۚ وَلَا يُرَدُّ
بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا
لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ ۚ
كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ
عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا ۖ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ
وَإِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ۚ فَلَوْ
شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ
يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا ۖ فَإِن شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ
مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُم بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

141. Çardaklı ve çardaksız üzüm bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Herbiri meyve verdiği zaman meyvesinden yeyin. Devşirilip toplandığı günde hakkını verin, fakat israf etmeyin, çünkü Allah, israf edenleri sevmez.

142. Hayvanlardan yük taşıyanı ve yatırılıp kesileni yaratan O'dur. Allah'ın size verdiği rızıktan yiyin, şeytanın ardına düşmeyin, çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.

143. Sekiz eş yarattı: Koyundan ve keçiden iki eş: De ki: "O, bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram etti? Eğer doğru iseniz bana ilimle söyleyin."

144. Deveden ve sığırdan da ikişer yarattı. De ki: "O bunların erkeklerini mi yoksa dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı? Ya da Allah'ın size böyle vasiyyet ettiğine şahit mi oldunuz?" Bilgisizce insanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uydurandan kim daha zalimdir?! Şüphesiz Allah o zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

145. De ki: "Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan, yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da Allah'tan başkası

adına kesilmiş bir hayvandan başka yemek yiyecek kimseye haram kılınmış birşey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim yemek zorunda kalırsa, bilsin ki, Rabbin bağışlayan ve merhamet edendir."

146. Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları, ya da kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık. Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezadır. Biz elbette doğru söyleyeniz.

147. Eğer seni yalanlarlarsa de ki: "Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir. Bununla beraber O'nun azabı, suçlular topluluğundan uzaklaştırılamaz."

148. Putperestler diyecekler ki, "Allah dileseydi ne biz ortak koşardık, ne de atalarımız. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de aynı şekilde yalanladılar ve sonunda azabımızı tattılar. De ki: "Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz zandan başka bir şeye uymuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz."

149. De ki: "Kesin olan, ancak Allah'ın delilidir. Allah dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi."

150. De ki: "Allah şunu yasak etti, diye şehâdet edecek şahitlerinizi getirin! Eğer onlar şahitlik ederlerse, sen onlarla beraber şahitlik etme, âyetlerimizi yalanlayanların ve ahiret gününe inanmayanların arzularına uyma. Onlar, Rablerine eş tutuyorlar."

ÂYETLERİN ÖNCEKİ ÂYETLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde müşriklerin, Allah'ın rızık olarak verdiği şeyleri kendilerine haram kıldıklarını bildirdi ve onların çirkin fiil ve suçlarından bir kısmını anlattı. Bu âyetlerde de, insanlara rızık olarak lütfettiği nimetleri zikretti. Müşrikler, Allah'ın izni olmadan, ona iftira ederek ve helal kıldığı bu rızıkları haram kılarak onlarda tasarrufta bulunmuşlardı. Bunun ardından da, Allah'a şirk koşmalarının, kaza ve kadere inanmamalarının sebebi hakkında delil getirmeye çalıştıklarını anlattı. İşte bu da, Allah'a karşı yapılan iftira ve söylenen yalanın bir bölümüdür.

KELİMELERİN İZAHI

معروشات : Ma'rûşât, yüksek direkler üzerine kurulmuş çardaklar.

حصاده : Hasâd, ürünü toplamak demektir. Meselâ, hurma ve benzeri olgunlaşmış meyvelerin koparılması gibi.

حَمولة : Hamûle, sırtında ağır yük taşıyan deve.

فَرْشا : Ferş, deve ve sığır yavruları gibi, yük taşımaya elverişli olmayan küçük hayvanlar. Zeccâc: "Ferş, küçük develerdir" der. Şâir de şöyle der:

اورثني حمولة وفرشا أمشيها في كل يوم مشّا

Bana büyük ve küçük develer bıraktı. Ben her gün onları sağarım.

الحوايا : Havâya, bağırsaklar demektir. Vâhidî şöyle der: Havâya, deve, koyun ve benzerlerinin dışkılarının çıktığı bağırsaklar demektir. Tekili حاوية ve حوية dir. Bir başka görüşe göre حوايا üzerinde içyağ bulunan bağırsaktır. Karın bunları ihtiva ettiği için bu ismi almışlardır.

هَلُمّ : Helumme, gelin demektir.

يعدلون : O'na ortak koşuyorlar.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

141. وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ Sadece Allah'a kulluk edesiniz diye, size türlü türlü nimetleri veren O'dur. O sizin için üzüm bahçeleri yarattı. Onlardan bir kısmı çardaklı olup yüksek ağaçlar üzerine konulmuştur. Bir kısmı da çardaksız olarak, tarladaki haliyle bırakılmıştır. وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ Sizin için meyve ve azık veren hurma ağaçlarını ve keza meyve ve tanelerinin rengi, tadı, hacmi ve kokusu farklı olan çeşitli gıda maddeleri veren türlü ekinleri yarattı. وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ Rengi ve şekli birbirine benzeyen fakat tadı farklı olan çeşitli hurma ve zeytinler yarattı. كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ Ey insanlar! Yukarıda anlatılan meyveler yetişip olgunlaştığında herbirinin meyvesinden, hurmasından ve üzümünden yeyin. وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ Hasat zamanı, hoşunuza giden iyi ürünlerden fakirlere ve yoksullara veriniz. İbn Abbas şöyle der: Ürün, ölçüldüğü ve ölçüsünün bilindiği zaman farz olan zekatı veriniz demektir.[181] وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ Çok yiyerek israf etmeyiniz. Çünkü bu akla ve bedene zararlıdır. Taberî şöyle der: Burada tercih edilecek görüş Atâ'nın görüşüdür. Ona göre bu nehiy, her hususta israfı yasaklamayı ifade eder.[182]

142. وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا Allah sizin için, yük taşıyan ve yatırılıp kesilen hayvanlar yarattı. İbn Eslem şöyle der: Hamule, bindikleriniz, ferş ise, etini yiyip sütünü içtiğiniz hayvanlardır. كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ Meyve, ekin ve hayvanlarden yeyin. Çünkü Allah onları sizin için rızık olarak yaratmıştır. وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ Câhiliyye halkının yaptığı gibi, helal ve haram kılma hususunda şeytanın yollarına ve

181 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/624.
182 Taberî, 12/176.

emirlerine uymayın إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ Şüphesiz şeytan, insanın apaçık düşmanıdır. Şu halde onun tuzağından sakının.

143. ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ Allah sizin için, yenilmesini helal kıldığı sekiz tür hayvan yarattı. Koyundan bir erkek ve dişi, keçiden bir erkek ve dişi. Kurtubî şöyle der: Sekiz tane hayvan yarattı. Araplarda biri diğerine muhtaç olan her tek şeye zevc (eş) denir. Meselâ, erkeğe de dişiye de zevc denir.[183] Bir çift koyundan maksat, koç ve dişi koyundur. Bir çift keçiden maksat da, teke ve dişi keçidir. قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الأُنْثَيَيْنِ Bu âyet, Allah'ın helal kıldığı şeyleri müşriklerin haram kılmasını kınamaktadır. Yani: Ey Muhamıned! Kınama ve engelleme üslubu ile onlara de ki Ey müşrikler! Allah size, koyunun ve keçinin erkeklerini mi haram kıldı, yoksa dişilerini mi?!.. أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الأُنثَيَيْنِ Yoksa, bu iki cinsin dişilerinin rahimlerinde taşıdıkları erkek veya dişi yavruları mı haram kıldı?! نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ Bunları, Allah'ın haram kıldığı hususundaki iddianızda doğru iseniz, yalan ve iftirayı değil de, Allah'tan geldiği bilinen bir emri bana haber verin.

144. وَمِنَ الإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ Allah sizin için erkek ve dişi iki deve, erkek ve dişi iki de sığır yarattı. قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الأُنثَيَيْنِ De ki, Allah bunların erkeklerini mi yoksa dişilerini mi veya bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı?!.. Şiddetle kınamak ve azarlamak için, âyet burada tekrar edildi. Ebussuûd şöyle der: Âyetten maksat, Yüce Allah'ın, bu dört çeşit hayvanı onlara haram kıldığı şeklindeki iddialarını reddetmek ve bu hususstaki yalanlarını ortaya çıkarmaktır. Çünkü onlar, bazan bu hayvanların erkeklerini bazan dişilerini ve bazan da yavrularını haram kılıyorlardı.[184] أَمْ كُنتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَصَّاكُمُ اللَّهُ بِهَذَا Yoksa, Allah size bu haram kılmayı emrettiğinde, siz hazır mı bulunuyordunuz? Bu alay kabilinden bir hitap olup şiddetle kınamayı ifade eder. فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ Allah'a karşı yalan söyleyip, hüccetsiz ve delilsiz olarak insanları saptırmak için, onun haram kılmadığı şeyleri haram kıldığını söyleyenden daha zalim hiç kimse yoktur. إِنَّ اللَّهَ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ Şüphesiz Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez. Bu âyetin hükmü bütün zalimleri içine alır. Bundan sonra Yüce Allah, onlara neyi haram kıldığını kendilerine açıklamasını Peygamberine (s.a.v.) emrederek şöyle buyurur.

145. قُلْ لا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلاَّ أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine de ki: "Allah'ın bana vahyettiği Kur'ân'da, herhangi bir insan için haram kılınmış bir şey göremiyorum. Ancak yenilmesi istenen şey leş veya akan kan olursa, yahut domuz eti olursa onu haram

183 Kurtubî, 7/113.
184 Ebussuûd, 2/142.

kılmıştır. Çünkü domuz, pislik yemeğe alıştığı için onun eti pis ve necistir. أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ Veya kesilen hayvan dikili taşlar üzerinde yani putlar adına kesilenler gibi, Allah'tan başkasının adı anılarak kesilen bir fısk olursa, bunları haram kılmıştır. Putlar adına kesildiği için, sanki fıskın kendisi olmuş gibi mübâlağalı bir mana ifade etmek maksadıyla bu hayvana "fısk" denilmiştir. فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Kim bir zarurete düşer de, bu haram kılınanlardan bir şey yemek zorunda kalırsa, zaruret dışında, lezzet almak kastıyle yemediği ve kendisini telef olmaktan kurtaracak zarûrî miktarı geçmediği takdirde ona bir günah yoktur. Çünkü Allah kullarını bağışlayan ve onlara merhamet edendir.

Bundan sonra Yüce Allah, sırf isyanları ve haddi aşmaları sebebiyle Yahudilere bazı şeyleri haram kıldığını açıklayarak şöyle buyurdu:

146. وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ Sadece Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. İbn Abbas şöyle der: Bu hayvanlar, deve ve sığır gibi, çatal tırnaklı olan ve kaz ve ördek gibi açık parmaklı olmayan hayvanlardır.[185] وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا Onlara, sığır ve koyunun içyağlarını yemeyi haram kıldık. Ancak bunların sırtlarına yapışık olan veya bağırsaklarının üzerinde bulunan حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ya da kuyruk yağı gibi, kemiğe karışık olan yağları yemeleri caizdi. ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ Onlara bunların haram kılınması, daha önce anlatılan peygamberleri öldürmek, faiz yemek ve insanların mallarını batıl yollarla yemeği helal görmek gibi zulüm ve taşkınlıkları sebebiyledir. Ey Muhammed! Biz sana anlattıklarımızda gerçekten doğru söylüyoruz. Burada Allah'ın haram kılmadığını haram kılanların yalancı olduklarına tarîz vardır. Bundan sonra gelen şu âyet de, Yahudilerin yalan söylediğine tarîzdir.

147. "فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ Ey Muhammed! O Yahudiler, haram olduğunu açıkladığın şey hususunda seni yalanlarlarsa, onların haline hayret ederek de ki: Rabbiniz geniş rahmet sahibidir. Ağır suçunuza rağmen sizi cezalandırmakta acele etmemesi bunu göstermektedir. Ebû Hayyân şöyle der: Bu, senin büyük bir masiyet işlendiğini gördüğünde şöyle demene benzer: "Allah ne kadar halîmdir!" Sen bu sözünle, Allah'ın masiyet işleyen kişiyi cezalandırmayıp ona mühlet vermesinden dolayı ne kadar halîm olduğunu ifade etmek istersin.[186] Yüce Allah geniş rahmet sahibi olduğunu anlattıktan sonra, bunun ardından şiddetli azabını anlatarak şöyle buyurdu: وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ Onun suçluları cezalandırmasına engel olunamaz. Yani, Onun rahmetinin genişliğine aldanmayın. Çünkü O, merhametli olduğu kadar, azabı da şiddetlidir. Şüphesiz, günah ve kötülük işleyenleri cezalandırmasına engel olunamaz. Günahkârın, Allah'ın rahmetinden ümidini kesmemesi, isyankârın da

185 el-Bahru'l-muhît, 4/243.
186 el-Bahru'l-muhît, 4/246.

O'nun hilmine aldanmaması için, âyet-i kerîmede ümitlendirme ve korkutma birlikte zikredilmiştir.

148. سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلا آبَاؤُنَا وَلا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ Arap müşrikleri diyecekler ki: "Allah isteseydi ne kâfir olurduk, ne de müşrik... Ne biz, ne de babalarımız.." Yani demek istiyorlardı ki, kendilerinin Allah'a şirk koşmaları ve bazı şeyleri haram kılmaları Allah'ın dilemesiyledir. Allah onların bu şeyleri yapmamalarını dileseydi bunları yapmazlardı. Allah böyle murat etti diye delil getiriyorlardı. Nitekim, masiyet işleyen bir kimseden, bu işi bırakması istendiğinde: "Bu, Allah'ın takdiridir. Bundan kaçış ve kurtuluş yoktur" der. Halbuki bu hususta müşriklerin herhangi bir delili yoktur. Çünkü onlar hayır işlemek ve kötülüğü terketmekle yükümlüdürler. Fakat bu iddia, Cebriyye görüşünü[187] savunanların iddiasıdır. Bunu ancak, kuvvetli deliller karşısında susmak zorunda kalan beyinsizler delil getirir. Yüce Allah onların bu iddialarını reddederek şöyle buyurur: كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَأْسَنَا Onlardan önceki toplumlar da aynı şekilde yalanladılar. Sonunda, üzerlerine azab indirdik. قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا Bu, bir inkâr sorusudur. Maksat alay etmektir. Yani: Onlara de ki: Sözünüzün doğru olduğunu gösterecek bir hüccet ve deliliniz var mı ki, onu bize açıklayasınız. إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلاَّ تَخْرُصُونَ Siz bu hususta, sadece evhâm ve zanlara uyuyorsunuz. Gerçekte siz, Allah'a karşı yalan söylemekten başka bir şey yapmıyorsunuz.

149. قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ Onlara de ki: Eğer sizin bir deliliniz yoksa, bilesiniz ki, bu hususta Allah'ın, son derece açık ve ikna edici delili vardır. Allah dileseydi, sizin hepinize iman nasip ederdi. Fakat o, iman ve küfür hususunda tercih işini kullara bıraktı ki, sorumluluk tam olsun. "De ki: Gerçek, Rabbiniz'den gelmiştir. Artık isteyen iman etsin, isteyen inkâr etsin.[188]

150. قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا Ey Muhammed, onlara de ki: Bahîra, sâibe ve benzeri şeyleri, Allah'ın haram kıdığına dair iddialarınızın doğruluğuna şahitlik edecek kim varsa onu bana getirin. فَإِنْ شَهِدُوا فَلا تَشْهَدْ مَعَهُمْ Eğer gelir de yalancı şahitlik ederlerse, sen onlar gibi şahitlik etme ve onları tasdik etme. Çünkü onların yaptığı sırf yalandır. وَلا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ Sakın o, Allah'ın âyetlerini yalanlayan ve ahirete inanmayanların arzularına uyma. وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ Onlar, Allah'a ortak koşarak putlara tapıyorlar.

EDEBÎ SANATLAR

1. "حَمولة وفرْشا Büyük ve küçük develer." Bu iki kelime arasında tıbâk sanatı vardır. Çünkü hamûle, yüke elverişli büyük deve, ferş ise, yüke elverişli olmayan,

187 Cebriyye: Kulun, fiillerinde mecbur olduğunu, kendine has hiçbir gücü ve iradesi olmadığını savunanlardır (Mütercimler).

188 Kehf sûresi, 18/29.

yere yakın küçük develer demektir. Döşekler gibi yer üzerine yayılmış görüldüklerinden bu ismi almışlardır.

2. "خطوات الشيطان Şeytanın adımları." Bu, güzel bir istiâredir. Şeytana itaatten ve onun kafilesinde yürümekten sakındırmayı en beliğ bir şekilde ifade eder.[189]

3. غفور، رحيم Bu kelimeler mübâlağa sîgalarındandır. Son derece bağışlayıcı ve merhamet edici demektir.

4. "ربكم ذو رحمة واسعة ولا يرد بأسه عن القوم المجرمين Rabbiniz geniş rahmet sahibidir. Onun, suçluları cezalandırmasına engel olunamaz." Haber verme hususunda, isim cümlesi fiil cümlesinden daha belîğ olduğu için, birinci cümle isim cümlesi olarak geldi ve Yüce Allah'ın geniş rahmet ile nitelenmesine uygun düştü. İki vasfı aynı seviyede bildirmek için, ikinci cümle ولا fiil cümlesi olarak gelmiştir. Çünkü rahmet kapısı daha geniştir. Ebû Hayyân böyle der.[190]

FAYDALI BİLGİLER

"قل لا اجد فيما اوحي إليّ محرما" De ki: "Bana vahy edilende, haram kılınmış bir şey bulamıyorum." Bu âyet, haram kılmanın, arzu ve istekle değil, ancak vahy ile bilinebileceğini ifade eder. Ayrıca hükümleri koyanın Yüce Allah olduğuriu, Peygamber'in, (s.a.v.) sadece Allah'ın koyduğu hükümleri bildirici olduğunu gösterir. Nitekim âyet-i kerîmede: "O, arzularına göre konuşmaz. Onun konuştukları, vahyedilenden başkası değildir[191] buyrulmuştur.

189 Telhîsu'l-Beyân, s. 1.
190 el-Bahru'l-muhît, 4/246.
191 Necm sûresi, 53/3, 4.

قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوا بِهٖ
شَيْـًٔا ۖ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ۚ وَلَا تَقْتُلُوْٓا اَوْلَادَكُمْ
مِّنْ اِمْلَاقٍ ۖ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ ۚ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ
مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ۚ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ
اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ۗ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿١٥١﴾
وَلَا تَقْرَبُوْا مَالَ الْيَتِيْمِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهٗ ۚ
وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيْزَانَ بِالْقِسْطِ ۚ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا
وُسْعَهَا ۚ وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوْا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ۚ وَبِعَهْدِ اللّٰهِ
اَوْفُوْا ۗ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿١٥٢﴾ وَاَنَّ هٰذَا
صِرَاطِيْ مُسْتَقِيْمًا فَاتَّبِعُوْهُ ۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ
عَنْ سَبِيْلِهٖ ۗ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ اٰتَيْنَا
مُوْسَى الْكِتٰبَ تَمَامًا عَلَى الَّذِيْٓ اَحْسَنَ وَتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ
وَّهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٥٤﴾ وَهٰذَا
كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ مُبٰرَكٌ ۚ فَاتَّبِعُوْهُ وَاتَّقُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ
﴿١٥٥﴾ اَنْ تَقُوْلُوْٓا اِنَّمَآ اُنْزِلَ الْكِتٰبُ عَلٰى طَآئِفَتَيْنِ
مِنْ قَبْلِنَا ۪ وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغٰفِلِيْنَ ﴿١٥٦﴾ اَوْ تَقُوْلُوْا
لَوْ اَنَّآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتٰبُ لَكُنَّآ اَهْدٰى مِنْهُمْ ۚ فَقَدْ
جَآءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ ۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ
كَذَّبَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَا ۗ سَنَجْزِي الَّذِيْنَ يَصْدِفُوْنَ
عَنْ اٰيٰتِنَا سُوْٓءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوْا يَصْدِفُوْنَ ﴿١٥٧﴾

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ
آيَاتِ رَبِّكَ ۗ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا
لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا ۗ قُلِ انتَظِرُوا إِنَّا
مُنتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَّسْتَ
مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ ۚ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾
مَن جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا ۖ وَمَن جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَىٰ
إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾ قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ
مُّسْتَقِيمٍ ۚ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ ۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾
قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ ۚ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ
إِلَّا عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ
فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ
الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا
آتَاكُمْ ۗ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

151. De ki: "Geliniz, Rabbiniz'in size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin sizin de onların da rızkını biz veririz, kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız."

152. Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına yaklaşmayın. Ancak en güzel bir niyetle yaklaşabilirsiniz. Ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz gücünün yettiği kadarından fazlasını yüklemeyiz. Söz söylediğimiz zaman, yakınlarınız dahi olsa

adaletli olun. Allah'a verdiğiniz sözü tutun. İşte Allah size, iyice düşünesiniz diye bunları emretti.

153. Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Şu halde ona uyun. Başka yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti.

154. Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, hidâyete erdirmek ve rahmet etmek maksadıyla Musa'ya da Kitab'ı verdik. Umulur ki, Rablerinin huzuruna varacaklarına iman ederler.

155. İşte bu indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. O'na uyun ve Allah'tan korkun ki size merhamet edilsin.

156. "Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi, biz ise onların okumasından gerçekten habersizdik" dersiniz, diye,

157: Yahut, "Bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk" demeyesiniz diye Kur'ân'ı indirdik. İşte size de Rabbiniz'den açık bir delil, hidâyet ve rahmet geldi. Kim, Allah'ın âyetlerini yalanlayıp onlardan yüz çevirenden daha zalimdir! Âyetlerimizden yüz çevirenleri, yüz çevirmelerinden ötürü azabın en kötüsüyle cezalandıracağız.

158. Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini, yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini bekliyorlar. Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmamış, ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye, artık imanı bir fayda sağlamaz. De ki: Bekleyin, şüphesiz biz de beklemekteyiz!

159. Dinlerini parça parça edip, gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a kalmıştır, sonra Allah onlara yaptıklarını bildirecektir.

160. Kim iyilikle gelirse, ona getirdiğinin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlara haksızlık edilmez.

161. De ki: "Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, dosdoğru dine, Allah'ı birleyen İbrahim'in dinine iletti. İbrahim ortak koşanlardan değildi."

162. De ki: "Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi alemlerin Rabbi Allah içindir."

163. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben müslümanların ilkiyim.

164. De ki: "Allah her şeyin Rabbi iken ben ondan başka Rab mı arayacağım? Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. Ve O, uyuşmazlığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir.

165. Sizi yeryüzünde öncekilerin yerine getiren, size verdiği nimetler hususunda sizi denemek için bazınızı bazınızdan derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır ve gerçekten O, bağışlayan, merhamet edendir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, kâfirlerin kendisine iftira ederek haram kıldıkları şeyleri ve kendisinin onlara mübah kıldığı hubûbât, meyve ve hayvanları anlattıktan sonra, burada da, onlara hakikaten Allah'ın haram kıldığı zararlı şeyleri anlattı ve semâvî dinlerde yer alan, insanlığın mutluluğunun sebebi olan on vasiyeti açıkladı.

KELİMELERİN İZAHI

أُتْلُ : Oku, anlat.

إملاق : İmlâk, fakirlik. Bir kimse fakir düştüğünde أملق الرجل denir.

اشُدَّه : "Kuvveti" demektir. اَشُدّ evlenme ve rüşd çağına ermek demektir. Bu kelime cemî kalıbındadır. Müfredi yoktur.

بالقسط : Adâletle. Eksiksiz ve noksansız.

السبل : Subul, yol manasına gelen سبيل kelimesinin çoğuludur.

شيعا : Şiya; fırka manasına gelen شيعة kelimesinin çoğulu olup fırkalar ve gruplar manasınadır. Şiâ, taraf tutan ve kendi mezhebinde taassub gösteren fırkadır.

قيما : Kıyem, dosdoğru demektir.

نسكي : Nusukî, benim kurbanlarım. Kesilecek hayvan manasına gelen نسيكة nin çoğuludur. Zeccâc şöyle der: نسكي ibadetim demektir. İbadetle Allah'a yaklaşmaya çalışan kimseye verilen ناسك ismi de bu köktendir.[192]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

151. قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ Ey Muhammed! De ki: "Gelin, zan ve tahminle değil, Rabbinizin kesin olarak size haram kıldığı şeyleri okuyayım. أَلاَّ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

192 Kurtubî, 7/152.

O'nunla beraber başkasına ibadet etmeyin." وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا Ana-babaya iyilik edin. Bir şeyi emretmek, onun zıddını yasaklamak olduğu için, anne ve babaya iyilik etme emri, haram kılınan şeyler içerisinde zikredildi. Şanı Yüce Allah: "Ana-babaya kötülük etmeyin" diye buyurdu. Ebussuûd şöyle der: Bundaki sır, onların haklarına aşırı derecede önem vermek ve haklarını ödemek için, onlara kötü davranmamanın yeterli olmadığını göstermektir.[193] وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. İbnu'l-Cevzî bundan maksat, fakirlik korkusuyla kız çocuklarını diri diri gömmektir, der.[194] نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ Onlara da size de rızık vermek bize aittir. Şüphesiz Allah, kullarına bolca rızık verendir. وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ Büyük günahların açığına da gizlisine de yaklaşmayın. İbn Abbas şöyle der: Câhiliyye döneminde insanlar, gizli zinâ etmede bir sakınca görmüyorlar, açıktan zinayı çirkin görüyorlardı. Yüce Allah, onun gizlisini de, açığını da haram kıldı.[195] وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı suçsuz canı, haksız yere sebebsiz öldürmeyin. Rasulullah'ın hadisi bu âyeti şöyle açıklar: Şu üç sebepten biri olmadıkça, müslüman kişiyi öldürmek helâl değildir. Bunlar: Evlenmiş olup da zina eden kişi, öldürdüğü bir can karşılığında kısas edilen kişi ve dininden dönüp cemaatten ayrılan kişi.[196] ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ Bu anlatılanlar, Yüce Allah'ın size korunmasını tavsiye ve kuvvetle emrettiği şeylerdir. Umulur ki, akıllarınızla, bu sorumlulukların din ve dünya işlerinde size vereceği fayda ve menfaatleri anlarsınız. Ebû Hayyân şöyle der: وَصَّاكُمْ Size vasiyet etti, lafzında ve Yüce Allah'ın onları, kendi emirlerini korumaları için vâsî tayin etmesinde, apaçık bir şefkat, rahmet ve ihsan vardır.[197]

152. وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ Kendisi için daha faydalı olan şeklin dışında, erginlik çağına erinceye kadar, hiçbir şekilde yetim malına yaklaşmayın. Burada yaklaşmayı yasaklamak, yasak olunca, bütün tasarruf şekillerini kapsar. Çünkü mala yaklaşmak yasak olunca, yemesinin yasak olması daha evlâ ve daha doğrudur. "Daha faydalı olan şekil"den maksat, yetime fayda sağlamak ve malını arttırmaktır. İbn Abbas şöyle der: Bu, yetim için faydalı bir iş yapmasıdır. Bu takdirde yetimin malından uygun bir şekilde yiyebilir. وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ Alırken de verirken de, ölçü ve tartıyı adaletle ve eşit bir şekilde yapın. لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا Biz herkesi sadece yapmaktan âciz kalmayacağı, gücünün yeteceği kadarıyla sorumlu tutarız. Beyzâvî şöyle der: Biz her nefsi, sadece gücünün yettiği ve yapmakta zorluk çekmeyeceği şeylerden sorumlu tutarız. Hakkı yerine

193 Ebussuûd, 2/146.
194 Zâdul-mesîr, 3/148.
195 Taberî, 12/219.
196 Buhârî, Diyât 6; Müslim, Kasâme 25.
197 el-Bahr, 4/252.

getirmek güç olduğu için, Yüce Allah bunu, ölçüyü tam yapma emrinin arkasından zikretti. Şu halde, sizin, gücünüzün yettiğini yapmanız gerekir. Bundan ötesi bağışlanmıştır.[198] وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى Hüküm verirken de, şahitlik ederken de adâletli olunuz. Aleyhinde şahitlik ettiğiniz kişi, isterse yakınlarınızdan biri olsun. وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا Söz vediğinizde, sözünüzde durun. Kurtubî şöyle der: Bu ahit, Allah'ın, kullarından yapılmasını istediği her şeye şâmildir. İnsanlar arasında yapılan anlaşmanın korunmasını ve yerine getirilmesini emrettiği için "onun ahdi" denilmiştir.[199] ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ İşte Allah size iyice düşünüp öğüt alasınız diye bunları emretti.

153. وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ Şüphesiz bu benim dosdoğru dinimdir. Onu sizin için bir kanun kıldım. Ona sımsıkı sarılın. Farklı farklı din ve eğri yollara girmeyin. O farklı din ve yollar sizi parçalar ve doğru yoldan uzaklaştırır. İbn Mesud'un şöyle dediği rivâyet olunur: Bir gün Rasulullah (s.a.v.) bize bir çizgi çizdi. Sonra: "Bu Allah'ın yoludur" buyurdu. Sonra da bu çizginin sağında ve solunda birçok çizgiler çizdi ve şöyle buyurdu: Bunlar bir takım yollardır. Her bir yolun başında, o yola çağıran bir şeytan vardır. Bundan sonra Rasulullah (s.a.v.) وان هذا صراطي مستقيما âyetini okudu.[200] ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ İşte sakınmanız için Allah bunları size emretti. Yüce Allah, manayı kuvvetlendirmek için emrini tekrarladı. Yani, Allah size bunları emretti ki, O'nun emirlerine sarılmak ve nehiylerinden kaçınmak suretiyle ateşten korunasınız. İbn Atıyye şöyle der: Bu âyetlerde ilk olarak aklı başında olan kimse haram olduğu anlatılan şeyleri yapmayacağı için o bölümde âyet لعلكم تعقلون belki düşünür anlarsınız, şeklinde sona erdi. Haram kılınan diğer şeyler, nefsin arzu ettiği şeyler olduğu için, haram olduğunu hatırlamayan kimse bazan bunları yapabilir. Bunun için âyet "لعلكم تذكرون umulur ki hatırlarsınız". şeklinde son buldu. Doğru yolda yürümek, faziletli işler yapmayı gerektirir. Bunun için elbette takvâ sahibi olmak gerekir. Dolayısı ile âyet, لعلكم تتقون umulur ki takvâ sahibi olursunuz, korunursunuz, şeklinde sona erdi.[201]

154. ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ Sonra, salih olan ve güzel amel işleyen kimselere lütuf ve nimeti tamamlamak için Musa'ya Tevrat'ı verdik. Taberî şöyle der: Emir ve yasaklarımızı yerine getirmesi hususunda kendisine nimetimizi tamamlamak için Musa'ya Kitabı verdik. Çünkü Musa'ya kitabın verilmesi, Allah'ın ona büyük bir nimet ve lütfudur. Bu nimet ve lütuf ona, salih amel işlediği ve güzel itaatte bulunduğu için verilmiştir.[202] وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ Aynı zamanda, İsrailoğullarının

198 Beyzâvî, s. 184.
199 Kurtubî, 7/137.
200 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned 1/435 Muhtasaru İbn Kesîr, 1/633.
201 el-Bahr, 4/254.
202 Taberî, 12/236.

din hususunda muhtaç oldukları her şeyi geniş geniş açıklamak için kitabı gönderdik. وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ İsrailoğullarına bir hidâyet ve rahmet maksadıyla kitabı verdik ki, Allah'a kavuşacaklarına inansınlar. İbn Abbas şöyle der: Öldükten sonra dirilmeye iman etsinler, sevap ve cezaya inansınlar diye kitabı verdik, demektir.[203]

155. وَهَٰذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ Muhammed'e indirdiğimiz bu Kur'ân, şanı büyük, yararları çok olan bir kitaptır. Çeşitli dinî ve dünyevî faydaları ihtiva etmektedir. فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ Binaenleyh ona sımsıkı sarılın ve onu kendinize önder edinin. Rahmete nail olmayı ümit edenlerden olabilmeniz için, ona muhâlefet etmekten sakının.

156. أَن تَقُولُوا إِنَّمَا أُنزِلَ الْكِتَابُ عَلَىٰ طَائِفَتَيْنِ مِن قَبْلِنَا Kıyamet gününde "Bize herhangi bir kitap gelmedi ki ona uyalım. Mukaddes kitaplar sadece bizden önceki Yahudi ve Hıristiyanlara indi" demenizi istemediğimiz için bu büyük vasfı taşıyan, içinde dünya ve ahiret hayırlarını toplamış olan kitabı indirdik. İbn Cerîr der ki: Allah, Muhammed (s.a.v.)'e Kur'ân'ı indirmekle, onların ileri sürecekleri bu mazereti ortadan kaldırdı. وَإِن كُنَّا عَن دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ "Halbuki şüphesiz biz onların kitaplarında bulunan şeylerden ve okuduklarından gafildik. Onlarda ne olduğunu bilmiyorduk. Onlar bize ulaşmamıştı" demeyesiniz diye bu Kur'ân'ı indirdik.

157. أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا أَهْدَىٰ مِنْهُمْ Yahut, Yahudi ve Hıristiyanlara indirildiği gibi bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha iyi hakkı bulur ve Peygamber'in emrine daha çabuk icâbet ederdik. Çünkü biz daha zekiyiz ve daha ciddi çalışıyoruz" demeyesiniz diye bu kitabı indirdik. فَقَدْ جَاءَكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ Şüphesiz size Allah'tan, Muhammed'in lisanı ile Kur'ân-ı Kerîm geldi. Onda helal ve haram açıklanmıştır. Kalplere hidâyet ve Allah'tan kullarına bir rahmet vardır. Kurtubî, "Muhammed (s.a.v.)'in gelmesi ile bu mazeret ortadan kalktı" der.[204] İbn Abbas şöyle der: "Âyette geçen beyyineden maksat hüccettir. O da, Peygamber (s.a.v.) ve Kur'ân'dır.[205] فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَذَّبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا Kur'ân'ı yalanlayan, ona inanmayan ve Allah'ın âyetlerinden yüz çevirenden daha kâfir kim vardır!? Ebussuûd şöyle der: وصدف عنها den maksat, insanları Allah'ın âyetlerinden çeviren ve böylece hem kendisi sapan, hem de başkalarını saptırandır.[206] سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ آيَاتِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ Bu âyet, kâfirler için bir tehdittir. Yani, Allah'ın âyetlerinden ve kesin delillerinden yüz çevirenleri, bundan dolayı ve Allah'ın peygamberlerini yalanlamaları sebebiyle şiddetli azaba çarptıracağız.

158. هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ O müşrikler, ruhlarını alıp kendilerini cezalandırmak için meleklerin gelmesinden başka bir şey beklemiyorlar. Halbuki o

203 Ebussuûd, 2/148.
204 Kurtubî, 7/144.
205 Zâdu'l-mesîr, 3/155.
206 Ebussuûd, 2/149.

zaman tevbelerinin fayda vermeyeceği bir zamandır. أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ Veya onlar Rabbinin gelmesinden veya onun bazı âyetlerinin gelmesinden başka şey beklemiyorlar. İbn Abbas şöyle der: Rabbinin gelmesinden maksat, onların öldürülmesi veya başka bir muameleye tâbi tutulması hususunda emrinin gelmesi demektir. Taberî şöyle der: Maksat kıyamet gününde, mahlukatı arasında hükmetmesi için Rabbinin onlara gelmesidir. Rabbinin bazı âyetlerinin onlara gelmesinden maksat da, güneşin batıdan doğmasıdır.[207] يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا Rabbinin bazı âyetleri, yani kıyamet alâmetleri geldiği gün, daha önce iman etmemiş olup da onda iman eden kâfir kimseye imanı fayda vermez. İman edip de bir hayır işlememiş olan âsî kimseye de imanı fayda vermez. Taberî şöyle der: Daha önce Allah'a ortak koşmuş olan kimselerin, bu alâmetin gelmesinden sonra iman etmeleri fayda vermez. Çünkü onların bu imanı, Allah'ın emriyle kendilerine gelen şiddetli korkudan dolayı olmuştur. Onların imanlarının hükmü kıyametin kopması anında iman etmenin hükmü gibidir.[208] Hadiste şöyle buyurulmuştur: Güneş batıdan doğuncaya kadar kıyamet kopmaz. O batıdan doğup da insanlar onu görünce hepsi iman ederler. İşte bu an, daha önce iman etmemiş olanlara iman etmelerinin fayda vermeyeceği bir andır.[209] قُلْ انتَظِرُوا إِنَّا مُنتَظِرُونَ De ki, "Başınıza gelecek olanı bekleyin. Biz de beklemekteyiz." Bu emir tehdit ve korkutma ifade eder.

159. إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ Dinlerini parça parça edip çeşitli hizip ve gruplara ayrılanlar var ya, Ey Muhammed sen onlardan uzaksın. İbn Abbas der ki: Onlar Yahudi ve Hıristiyanlardır. Hanîf olan İbrahim'in dinini çeşitli parçalara ayırdılar. إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ Onların cezası Allah'a aittir. Onları cezalandırmayı o üzerine almıştır. ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ Sonra da onlara çirkin işlerini haber verecektir. Taberî şöyle der: "Ahirette, onlara yaptıklarını bildireceğim ve onlardan herbirine yaptığının karşılığını vereceğim" demektir.[210]

160. مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا Kıyamet gününde kim bir iyilik getirirse, Allah'tan bir lütuf ve ihsan olarak, onun on misliyle mükâfatlandırılır. Bu, iyiliklere verilen kat kat mükâfatın en azıdır. Çünkü iyiliğe verilen mükâfat 700 misline veya daha fazlasına ulaşmaktadır. "وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلا يُجْزَى إِلاَّ مِثْلَهَا Kim de, kötülük getirirse, getirdiğinin misli ile cezalandırılır, daha fazla ceza verilmez. وَهُمْ لا يُظْلَمُونَ Onlara, yaptıklarının karşılığından hiçbir şey eksik verilmez. Hadis-i kudsîde şöyle buyurulmuştur: Yüce Allah buyurur ki: Kim iyilikle gelirse, ona o iyiliğin on mislini veririm veya daha da arttırırım. Kim kötülükle gelirse, onu kötülüğünün misli ile

207 Taberî, 12/245.
208 Taberî, 12/266.
209 Buhârî, Fiten 25; Müslim, İmân 248.
210 Taberî, 12/274.

cezalandırırırm. Veya bağışlarım".[211] İyiliklerin karşılığının fazla verilmesi, lütuf babındandır. Kötülükleri hususunda misli ile muamele edilmesi ise adâlet babındandır.

161. قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ Ey Muhammed! O yalanlayan müşriklere de ki: Rabbim beni doğru yola iletti ve bana hak din olan İbrahim'in dinini gösterdi. دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا Bana dosdoğru dini gösterdi, onda hiçbir eğrilik yoktur. O, hanîflerin önderi olan Hz. İbrahim'in getirdiği yüce hanîflik dinidir. وَمَا كَانَ مِنْ الْمُشْرِكِينَ İbrahim müşrik değildi. Burada, İslâm dinine muhalefet edenlerin, Hz. İbrahim'in dininden çıktıkları için tarîz yoluyla müşrik oldukları ifade edilmiştir.

162. قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ Ey Muhammed! De ki: "Rabbime ibadet ederek kıldığım namazım, kestiğim kurbanım,[212] hayatım ve ölümüm ve bu hayatta yapmış olduğum hayır ve itaatlerimin hepsi, sizin ortak koştuklarınız için değil, sadece âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.

163. لَا شَرِيكَ لَهُ Onun ortağı yoktur. Ben O'ndan başkasına ibadet etmem. وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ Bana, sadece tek olan Allah'a ibadet etmem emredildi. وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ Ben Allah'ın varlığını kabul eden, O'na boyun eğen ve itaat edenlerin ilkiyim.

164. قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِي رَبًّا Bu soru, takrir ve kâfirleri kınamak için sorulmuştur. Çünkü onlar Rasulullah (s.a.v.)'ı ilahlarına ibadet etmeye davet etmişlerdi. Mana şöyledir: Ey Muhammed! De ki: "Allah'tan başka bir Rab mi arayayım?" وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ Halbuki o her şeyi yaratan ve her şeyin sahibidir. Şu halde Allah'tan başkasını ilah edinmem nasıl münasip olur? وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا Herhangi bir kimsenin cinayeti ancak kendi aleyhinde olur. وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى Hiçbir kimse başka birinin günahını yüklenmez. Herhangi bir insan başkasının suçundan dolayı cezalandırılmaz. ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ Bu da bir tehdit ve korkutmadır. Yani kıyamet gününde dönüşünüz O'nadır. O, iyilik yapanı kötülük yapandan ayıracak ve size amellerinizin karşılığını verecektir.

165. وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ Sizi geçmiş ümmetlere ve toplumlara halef kılan O'dur. Birbirinizin halefi oluyor birbirinizin ardından geliyorsunuz. Taberî şöyle der: Allah sizden önce gelmiş geçmiş ümmet ve milletleri helâk ettikten sonra, onların yerine sizi getirdi ve yeryüzünde sizi onların halefleri kıldı. Onlardan sonra orada siz yaşıyorsunuz.[213] وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ Zenginlik-fakirlik, ilim-cehâlet, güçlülük-güçsüzlük ve kullar arasında üstünlüğe sebep olan diğer hallerinizi farklı

211 Müslim, Zikr 22; İbn Mâce, Edeb 58.

212 Bu, İbn Abbas ve Mücâhid'in görüşüdür. Taberî de bunu tercih etmiştir. Bazı tefsirciler ise, nüsükten maksat "ibadet" tir, demişlerdir. Birinci görüş tercihe şâyandır.

213 Taberî, 12/287.

yapan odur. لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ Size verdiklerine şükredip etmediğinizi denemek için böyle yapıyor. İbnü'l-Cevzî şöyle der: Sizi deneyip sizden sevap ve cezaya sebep olacak şeyi ortaya çıkarmak için böyle yapıyor demektir.[214] إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ Şüphesiz Rabbin, kendisine isyan edenleri süratle cezalandırır. Kendisine itaat edenleri ise elbette bağışlayan ve onlara merhamet edendir. Teshîl yazarı şöyle der: Yüce Allah burada korku ile ümidi bir arada zikretti. Süratli ceza, ya hemen cezalandırmakla dünyada meydana gelir veya ahirette olur. Çünkü gelen herşey yakındır.[215]

EDEBÎ SANATLAR

1. "ولا تتبعوا السبل Yollara girmeyin." Burada السبل kelimesi bid'atlar, sapıklıklar ve sapık mezhepler yerine müstear olarak kullanılmıştır.

2. "لا نكلف نفسا Biz hiçbir nefsi mükellef tutmayız" Burada genellik ve kapsam ifade etmesi için نفساً kelimesi nekra (belirsiz) olarak getirilmiştir.

3. "يصدفون عن آياتنا Allah'ın ahdini" Ahd kelimesinin Allah lafzına muzaf olması şereflendirme ve tazîm ifade eder.

4. "يصدفون عن آياتنا Âyetlerimizden yüz çevirenler." Burada عنها denilmeyip de, zamir yerine zâhir isim kullanılarak عن آياتنا denilmesi, onların taşkınlıklarının çirkinlik ve âdîliğini gösterir.

5. "قل انتظروا De ki: Bekleyin" Buradaki emir, tehdit ve korkutma ifade eder.

6. "لا ينفع نفسا ايمانها Nefse imanı fayda vermez." Bu sözde, beyan ilminde "leff" diye bilinen sanat vardır. Sözün aslı şöyledir: Rabbinin bazı âyetleri geldiği gün, önceden iman etmemiş olan hiçbir nefse, daha sonra iman etmesi fayda vermez. Daha önce, mü'min iken bir hayır kazanmayan hiçbir nefse, daha sonra kazanacağı hayır fayda vermez. Ancak burada iki söz birbirine katılmış ve tek bir söz olmuştur. Bu bir edebî sanattır. Söz kısaltılmış ve muciz hale getirilmiştir. "el-İntisâf" sahibi bunu böyle açıklar.[216]

7. "ظهر Açık oldu" ve "بطن gizli oldu" kelimeleri ile الحسنة iyilik, ve السيئة kötülük kelimeleri arasında edebî sanatlardan tıbâk vardır.

8. "ولا تزر وازرة وزر اخرى Hiçbir suçlu başkasının yükünü yüklenmez". Şerif Râdî şöyle der: Burada gerçek manada sırtlar üzerinde yükler yoktur. Âyette geçen yükten maksat, günahların ve kötülüklerin ağırlıklarıdır. Güzel bir istiâredir.[217]

214 Zâdu'l-mesîr, 3/163.
215 et-Teshîl, 2/28.
216 Keşşâf Hâşiyesi, 2/64.
217 Telhîsu'l-Beyân, s.40.

FAYDALI BİLGİLER

Yüce Allah kendi yolunu tekil, diğer yolları çoğul olarak zikretti. Çünkü dalâlet yolları çoktur ve bir çok dalları vardır.

BİR UYARI

Hafız İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah çoğu zaman Kur'ân-ı Kerîm'de şu iki sıfatı birlikte zikreder:" Senin Rabbin çabuk cezalandırır. Ve gerçekten çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."[218] Yine Yüce Allah, "kullarıma benim çok bağışlayıcı ve pek merhamet edici olduğumu haber ver"[219] dedikten sonra, "Bununla beraber benim azabımın da acıklı azap olduğunu bildir"[220] buyurmuştur. Bunlar gibi, teşvik ve korkutmayı kapsayan başka âyetler de vardır. Yüce Allah bazan heveslendirerek, Cennetin özelliklerini sayarak ve kendi katında bulunan şeylere teşvik ederek kullarını kendisine çağırır. Bazan da korkutarak, Cehennemi ve onun azabını, kıyameti ve onun dehşetini anlatarak kullarını kendisine davet eder. Bazan da, herkese kendi kabiliyetine tesir etsin diye teşvik ve korkutma âyetlerini beraber zikreder.

Allah'ın yardımı ile En'âm sûresinin tefsiri bitti.

218 En'âm sûresi, 6/165.
219 Hicr sûresi, 15/48.
220 Hicr sûresi, 15/49.

A'RÂF SÛRESİ

Mekke'de inmiştir. 206 âyettir.

Sûreyi Takdim

A'râf sûresi Mekke'de inen sûrelerin en uzunlarındandır. Peygamber kıssalarını genişçe açıklayan ilk sûredir. Bu sûre, Mekke'de inen diğer sûreler gibi, İslâm davetinin esası olan Tevhid inancını, öldükten sonra dirilmeyi, hesabı, vahyi ve risaleti açıklamaya önem verir.

Bu mübarek sûre, ilk âyètlerinde Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ebedî mucizesi olan Kur'ân-ı Kerîm'den bahseder. Bu Kur'ân'ın, bütün insanlar için Allah tarafından gönderilmiş bir nimet olduğunu açıklar. İnsanların dünya ve ahiret mutluluğunu elde edebilmeleri için onun yönlendirme ve irşadlarına uymaları gerektiğini vurgular.

İnsanların bir tek babadan yaratılmış olma nimetine ve meleklere, insanlığın babası Adem (a.s.)'e secde etmelerini emretmek sûretiyle onun şahsında bu insan nev'ine verdiği değer ve şerefe dikkati çeker. Sonra şeytanın insanların doğru yola gitmelerini engellemek ve yaratıcılarından uzaklaştırmak için onların yolları üzerinde oturup bekleyen bu azgın düşmanın tuzağından sakındırır.

Yüce Allah bu sûrede, hayır ve şer, hak ve batıl arasındaki mücadeleye örnek olarak İblis'in Adem (a.s.) ve nesline karşı kurmuş olduğu tuzağı açıklamak üzere Adem (a.s.)'in İblis ile olan kıssasını ve onun Cennetten çıkıp yeryüzüne inişini anlatır. Bundan dolayı Yüce Allah, insanlara, İblis'in babalarına karşı gösterdiği düşmanlığı açıkladıktan sonra, onlara, "Ey Ademoğulları!" diyerek, Ademoğlu sıfatı ile arka arkaya dört defa hitap etti. Bu hitap bu sûreye mahsustur. Onunla Yüce Allah, babaları Adem'e vesvese verdiği ilk zamandan beri insanlara karşı düşmanlık üzere yetişmiş olan Şeytandan insanları sakındırır. Zira o zaman Şeytan, insanların babası Adem (a.s.)'e vesvese verip onu hataya düşürdü ve Allah'ın emrine muhalefet ettirdi. Nitekim bu sûrenin 27. âyetinde meâlen şöyle buyurulmuştur: "Ey Ademoğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak Cennetten çıkardığı gibi, sizi de aldatmasın".

Bu mübarek sûre aynı zamanda, kıyamet gününde meydana gelecek olan bir sahneyi açıklar. Bu, üç fırka ve bunlar arasında yapılan konuşma ve münazara sahnesidir. Bu fırkalar, Cennet ehli olan mü'minler fırkası, Cehennem ehli olan kâfirler fırkası ve Kur'ân'ın sadece bu sûrede bahsettiği üçüncü fırkadır. Bu üçüncü fırkaya "A'râf ehli" ismi verilir. Bundan dolayı bu sûreye, A'râf sûresi adı verilmiştir. Bu sahne öyle bir sahnedir ki, kıyamet gününde bütün varlıklar onu, temsilî veya hayalî değil, gerçek olarak göreceklerdir.

Bu sûre, hak yolda olan Cennet ehlinin, batıl yolda olan Cehennem ehline karşı kıyamet günü sevinç gösterilerini açıklar. Kâfirlerin üzerine laneti, kovulmayı ve mahrumiyeti tescil eden yüce bir ses dalgalanır. Bu iki grup arasına bir perde konur. Orada, her grubu simalarından tanıyan adamlar durur. Cennet ehlini, yüzlerinin beyazlığı ve parlaklığından, Cehennem ehlini de yüzlerinin siyahlığı ve donukluğundan tanırlar.

Bu sûre geniş bir şekilde Nuh, Hud, Sâlih, Lut, Şuayb ve Musa (a.s.) gibi peygamberlerin kıssalarından bahseder. Önce peygamberlerin büyüğü Nuh (a.s.)'u ve onun, kavminden gördüğü inkâr, inat, yalanlama ve yüz çevirmeyi anlatır. Hz. Musa Kelîmullah'ın azgın Firavun ile olan kıssasını geniş bir şekilde anlatır. Daha sonra, İsrailoğullarının karşılaştığı şiddet ve musibetlerden, bundan sonra da kavuştukları emniyet ve refahtan nimetini değiştirip emrine muhalefet ettiklerinde de Allah'ın onları maymun ve domuzlara çevirmek sûretiyle nasıl cezalandırdığından bahseder.

Bu sûre, aynı zamanda kötü âlimlerin rezil durumlarını gösteren bir misali ele alır. Onları, hayal edilebilecek en çirkin ve âdî bir şekilde tasvir eder. Devamlı, soluyan, devamlı olarak çamurda yuvarlanan köpek şeklinde tasvir eder. "Dileseydik elbette onu âyetlerle yükseltirdik. Fakat o, yere saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer. Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini çıkarıp solur."[1] Hakka yemin olsun ki bu; Allah'ın kendisine faydalı ilim nasip edip de, onu geçici dünya malı toplamak maksadıyla kullanan insanlar için, küçültücü en çirkin bir tasviridir. Topladığı bu dünya malı onun için bir vebal ve rezillik vasıtası olmuştur. Çünkü o, bu ilimden faydalanmadı ve iman yolunda dosdoğru yürümedi. Bu nimetten sıyrılıp çıktı. O yüzden şeytanın takibine uğradı ve sonunda azgınlardan oldu.

Bu mübarek sûre, Allah'ın birliğini isbat ile ve ortak kıldıkları hiçbir zarar veya menfaat veremeyen, göremeyen, işitemeyen taş ve putlara tapanlarla alay ederek son bulur. Halbuki onları yaratan, şekil veren ve gezip dolaştıkları ve duracakları yeri bilen sadece Allah'tır. Bu mübarek sûre, tevhid ile başladığı gibi, tevhid ile sona erer. Hem başta hem sonda, mabud olan Yüce Allah'ın birliğine iman etmeye davet edilmiş olur.

SÛRENİN İSİMLENDİRİLMESİ

Bu sûrede A'râf ismi geçtiği için buna, A'râf sûresi ismi verilmiştir. A'râf, Cennet ile Cehennem arasına konulmuş bir sûr olup her ikisinin ehlini birbirinden ayırır. İbn Cerîr, Huzeyfe'den şöyle rivâyet etmiştir: Huzeyfe'ye A'râf ehli soruldu. Şöyle cevap verdi: Onlar, sevapları ile günahları eşit olan topluluktur. Günahları Cennete, sevapları ise Cehenneme girmelerine mâni olur. Dolayısıyla, Allah haklarında hükmedinceye kadar, orada sûr üzerinde dururlar.[2]

1 A'râf sûresi, 7/176.
2 Taberî, VIII/137.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

الٓمٓصٓ ① كِتٰبٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِيْ صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ
لِتُنْذِرَ بِهٖ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ② اِتَّبِعُوْا مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَلَا
تَتَّبِعُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ ۭ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ③ وَكَمْ مِّنْ قَرْيَةٍ
اَهْلَكْنٰهَا فَجَاۗءَهَا بَاْسُنَا بَيَاتًا اَوْهُمْ قَاۗىِٕلُوْنَ ④ فَمَا كَانَ دَعْوٰىهُمْ
اِذْ جَاۗءَهُمْ بَاْسُنَآ اِلَّآ اَنْ قَالُوْٓا اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ⑤ فَلَنَسْـَٔـلَنَّ
الَّذِيْنَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔـلَنَّ الْمُرْسَلِيْنَ ⑥ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ
بِعِلْمٍ وَّمَا كُنَّا غَاۗىِٕبِيْنَ ⑦ وَالْوَزْنُ يَوْمَىِٕذِ ۨالْحَقُّ ۚ فَمَنْ ثَقُلَتْ
مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ⑧ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ
فَاُولٰۗىِٕكَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَظْلِمُوْنَ ⑨
وَلَقَدْ مَكَّنّٰكُمْ فِي الْاَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيْهَا مَعَايِشَ ۭ قَلِيْلًا
مَّا تَشْكُرُوْنَ ⑩ وَلَقَدْ خَلَقْنٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنٰكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰۗىِٕكَةِ
اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ ۡ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ۭ لَمْ يَكُنْ مِّنَ السّٰجِدِيْنَ ⑪
قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ ۭ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ۭ خَلَقْتَنِيْ مِنْ نَّارٍ
وَّخَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ ⑫ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُوْنُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيْهَا
فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصّٰغِرِيْنَ ⑬ قَالَ اَنْظِرْنِيْٓ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ⑭
قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِيْنَ ⑮ قَالَ فَبِمَآ اَغْوَيْتَنِيْ لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ
الْمُسْتَقِيْمَ ⑯ ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُمْ مِّنْۢ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ
اَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَاۗىِٕلِهِمْ ۭ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شٰكِرِيْنَ ⑰ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا
مَذْءُوْمًا مَّدْحُوْرًا ۭ لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَاَمْلَــَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ اَجْمَعِيْنَ ⑱
وَيٰٓاٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا ۠ وَلَا
تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُوْنَا مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ⑲ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطٰنُ

لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُۥرِيَ عَنْهُمَا مِن سَوْءَٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَىٰكُمَا رَبُّكُمَا
عَنْ هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةِ إِلَّآ أَن تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ ٱلْخَٰلِدِينَ
﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَآ إِنِّى لَكُمَا لَمِنَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّىٰهُمَا بِغُرُورٍ ۚ
فَلَمَّا ذَاقَا ٱلشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ
عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ ٱلْجَنَّةِ ۚ وَنَادَىٰهُمَا رَبُّهُمَآ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا
ٱلشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَآ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٢﴾
قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ
مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ ٱهْبِطُوا۟ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۖ وَلَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ
مُسْتَقَرٌّ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا
تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾ يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَٰرِى سَوْءَٰتِكُمْ
وَرِيشًا ۖ وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ لَعَلَّهُمْ
يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ كَمَآ
أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ ٱلْجَنَّةِ يَنزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا
سَوْءَٰتِهِمَآ ۗ إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ إِنَّا جَعَلْنَا
ٱلشَّيَٰطِينَ أَوْلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾ وَإِذَا فَعَلُوا۟ فَٰحِشَةً
قَالُوا۟ وَجَدْنَا عَلَيْهَآ ءَابَآءَنَا وَٱللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا ۗ قُلْ إِنَّ ٱللَّهَ
لَا يَأْمُرُ بِٱلْفَحْشَآءِ ۖ أَتَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾
قُلْ أَمَرَ رَبِّى بِٱلْقِسْطِ ۖ وَأَقِيمُوا۟ وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ
وَٱدْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾
فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلضَّلَٰلَةُ ۚ إِنَّهُمُ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلشَّيَٰطِينَ
أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

Rahman ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

1. Elif, Lâm, Mîm, Sâd.

2. (Bu), kendisiyle insanları uyarman, inananlara öğüt vermen için sana indirilen bir kitaptır. Artık bu hususta kalbinde bir darlık olmasın.

3. Rabbiniz'den size indirilene uyun. O'nu bırakıp da başka dostların peşlerinden gitmeyin. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!

4. Nice memleketler var ki biz onları helâk ettik. Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geldi.

5. Azabımız onlara geldiğinde çağırışları "Biz gerçekten zalim kişilermişiz" demelerinden başka birşey olmadı.

6. Elbette kendilerine peygamber gönderilen kimseleri de, gönderilen peygamberleri de mutlaka sorguya çekeceğiz!

7. Ve onlara, tam bir bilgi ile mutlaka anlatacağız. Biz, onlardan uzak değiliz.

8. O gün tartı haktır. Kimin tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

9. Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar, âyetlerimize karşı haksızlık ettiklerinden dolayı kendilerini ziyâna sokanlardır.

10. Doğrusu biz sizi yeryüzüne yerleştirdik ve size orada geçim vasıtaları verdik. Çok az şükrediyorsunuz!

11. Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere "Adem'e secde edin!" diye emrettik. İblis'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı.

12. Allah buyurdu: "Ben sana emretmişken secde etmekten seni alıkoyan nedir?" İblis: "Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu da çamurdan yarattın" dedi.

13. Allah: "Öyle ise, "in oradan" Orada büyüklük taslamaya hakkın yoktur. Çık! Çünkü sen aşağılıklardansın!" buyurdu.

14. İblis, "Bana insanların tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver" dedi.

15. Allah, "Haydi, sen mühlet verilenlerdensin" buyurdu.

16. İblis dedi ki: "Öyle ise beni azdırmana karşılık, and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım.

17. Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın! dedi.

18. Allah buyurdu: "Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık. Andolsun ki, onlardan kim sana uyarsa, sizin hepinizi Cehenneme dolduracağım!".

19. "Ey Adem! Sen ve eşin Cennette yerleşip, dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz."

20. Derken Şeytan birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve "Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı" dedi.

21. Ve onlara, "Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim" diye yemin etti.

22. Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve Cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara: "Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve Şeytan size apaçık bir düşmandır demedim mi?" diye nida etti.

23. Adem'le eşi dediler ki: "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyân edenlerden oluruz."

24. Allah: "Birbirinize düşman olarak inin, sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır" buyurdu.

25. "Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan çıkarılacaksınız" dedi.

26. Ey Ademoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek kıyâfet, süslenecek elbise yarattık. Takvâ elbisesi işte o, daha hayırlıdır. Bunlar, Allah'ın âyetlerindendir. Belki düşünüp öğüt alırlar.

27. Ey Ademoğulları! Şeytan, ana-babanızın, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak, Cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve kabilesi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz Şeytanları, inanmayanların dostları kıldık.

28. Onlar bir kötülük yaptıkları zaman, "Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: "Allah kötülüğü emretmez. Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?

29. De ki: "Rabbim adaleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O'na çevirin ve dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarın. İlkin sizi yarattığı gibi yine O'na döneceksiniz."

30. O, bir grubu doğru yola iletti, bir gruba da sapıklık müstehak oldu. Çünkü onlar, Allah'ı bırakıp Şeytanları kendilerine dost edindiler. Böyle iken kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar.

KELİMELERİN İZAHI

حرج : Harec, darlık demektir. Bir yer daraldığında **حـرج المكان** kalp daraldığında **حرج الصدر** denir.

بياتا : Beyât, gece baskını. Râğıb şöyle der: **بيات** ve **تبيت** düşmana geceleyin baskın yapmaktır.[3]

قائلون : Öğle uykusuna yatanlar. Öğle uykusu manasına gelen **قيلولة** den türemiştir. Öğle vaktine de "**قائلة**" denilir.

مذْؤما : Mez'ûm, yerilmiş demektir. Bir kimse birini yerdiği ve hakir gördüğünde, **ذأمه** denilir.

مدحورا : Medhûr, kovulmuş manasınadır. Bir kimse birini kovup uzaklaştırdığında o denir.

سوٰأتهما : Avret yerleri. **سـوأة** avret demektir. Görünmesini insan kötü karşıladığı için bu ismi almıştır.

طفقا : Başladılar. Bir kimse bir şeye başladığında **طفق** denir. Muzârii **يطفق** dur.

يخصفان : Yamıyorlar, yapıştırıyorlar.

ريشا : Rîş, kendisiyle süslenilen elbise demektir. **ريش** aslında mal ve güzellik manasınadır. Kuşun tüyü, kendisi için bir süs ve güzellik olduğundan dolayı ona da **ريش** denilir.

قبيله : Orduları, demektir. Kabîl, asıl itibari ile ister aynı soydan ister çeşitli soylardan olsun cemaat manasınadır.

الفاحشة : Fâhişe, son derece çirkin şey demektir. Burada maksat, çıplak olarak Beytullah'ın etrafını tavaf etmektir. Çirkin olan her şeye fâhişe denir.

الفحشاء : Fahşâ, bu da fâhişe gibi, aşırı derecede çirkin olan günah demektir.

---

3 Râğıb, el-Müfredât **بيت** maddesi.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. المص Hurûf-i mukatta'a hakkında, Bakara sûresi'nin başında açıklamalar yapıldı ve bu harflerin zikredilmesindeki hikmetin, Kur'ân'ın, bu harflerin benzerlerinden meydana geldiğine, buna rağmen insanlığın edîp, fasîh ve dâhilerinin bunun benzerini getirmekten âciz kaldıklarına işaret etmek sûretiyle Kur'ân'ın icazını beyan etmek olduğu anlatıldı. İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre bu harflerin manası şöyledir: Ben Allahım, bilirim ve hükmederim. Ebu'l-Âliye şöyle der: Elif, Allah (c.c.) isminin, lâm, Lâtif isminin, mîm, Mecîd isminin, sâd ise Sâdık isminin anahtarı (ilk harfi)dir.

2. كِتَابٌ أُنزِلَ إِلَيْكَ Ey Muhammed! Bu, Allah'ın sana indirdiği Kur'ân'dır. فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ Kavminin yalanlaması korkusuyla, onu tebliğ etme hususunda kalbine bir darlık gelmesin. لِتُنذِرَ بِهِ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ Kur'ân'la, Allah'tan korkanları uyarman ve mü'minlere öğüt ve nasihatta bulunman için bunu sana indirdi. Çünkü ondan faydalanacak olanlar mü'minlerdir.

3. اتَّبِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ Ey insanlar! Kur'ân'a uyunuz. Onda hidâyet, nur ve Rabbiniz'den size indirilen beyan vardır. وَلَا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ Allah'ı bırakıp da kâhinler, rahipler ve putlar gibi şeyleri, işlerinizi havale edeceğiniz ve koydukları kanunlar hususunda kendilerine itaat edeceğiniz dostlar edinmeyin. قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz. Hâzin şöyle der: "Az öğüt alıyorsunuz" demektir.[4]

4. وَكَم مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا Nice şehirleri yok ettik. Burada şehirlerden maksat, oralarda yaşayanlardır. فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ Azabımız o şehre geceleyin, ya da onlar kaylûle yaparken geldi. Kaylûle, öğle uykusudur. Ebû Hayyân şöyle der: Bu iki vakit sükûnet, istirahat ve dinlenme zamanı olduğu için azabın gelmesi bu zamanlara tahsis edilmiştir. Azabın bu zamanlarda gelmesi daha sıkıntı verici ve daha korkunçtur. Çünkü azap, helâk edilenlerin gafil oldukları bir anda onları yakalar.

5. فَمَا كَانَ دَعْوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُم بَأْسُنَا Azâbı ve alâmetlerini gördüklerinde, onların dua ve yardım istemeleri إِلَّا أَن قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ancak, hasret ve nedâmet duygularıyla zulümlerini itiraf etmek olacaktır. Pişmanlığın fayda vermesi artık çok geç.

6. فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ Bütün ümmetlere: "Peygamber'ler size tebliğde bulundu mu? Siz ne cevap verdiniz?" diye mutlaka soracağız. Bu sorudan maksat, kâfirleri kınama ve azarlamadır. وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ Ve şüphesiz, peygamberlere de risaleti tebliğ ederek, emaneti yerine getirip getirmediklerini soracağız. Ebû Hayyân şöyle der: Milletlere sorulan soru kınama ve ikrar ettirme sorusudur. Bunun peşinden peygamberlere sevap ve ihsan gelir.[5]

---

4 Tefsir-i Hâzin, 2/173.

5 el-Bahru'l-muhît, 4/270

7. فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ Onlara yaptıklarını tam bilgimizle haber vereceğiz. İbn Abbas şöyle der: Kıyamet günü kitap ortaya konur da, onların yaptıklarının hepsini anlatır. وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ Biz onlardan uzak değildik ki, hallerinden herhangi bir şey bize gizli kalsın. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah kıyamet gününde kullarına söylediklerini, yaptıklarını, azını çoğunu, iyisini kötüsünü haber verecektir. Çünkü o, herşeyi görmektedir. Hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Bilakis O hain gözleri ve kalplerin gizlediklerini bilir.[6]

8. وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ Kıyamet gününde amellerin tartılması adâletle olacak, Rabbin hiç kimseye zulmetmeyecektir. فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ İman ve çokça iyilikler sebebiyle kimin amellerinin tartıları ağır gelirse, yarın azaptan kurtulacak ve bolca sevap kazanacak olanlar onlardır.

9. وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ İnkârı ve işlediği günahları sebebiyle, kimin amellerinin tartısı hafif gelirse, "فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ İşte küfürleri ve Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri sebebiyle nefislerini ziyana uğratan ve mutluluklarını kaybedenler onlardır. İbn Kesîr şöyle der: Kıyamet günü teraziye konulup tartılan şey, bir görüşe göre amellerdir. Onlar her ne kadar cisim olmayıp araz iseler de, kıyamet günü Allah onları cisim haline getirecektir. Bu görüş İbn Abbas'tan rivâyet edilmiştir. Bir görüşe göre de, amel defterleri tartılır. Nitekim Bitâka hadisinde[7] böyle bildirilmiştir. Bir başka görüşe göre ise, amelin sahibi tartılır. Bir diğer hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: "Kıyamet gününde şişman adam getirilip tartılır. Allah katında onun ağırlığı, bir sineğin kanadının ağırlığı kadar olmaz".[8] Bu görüşlerin hepsi sahihtir. Bazan ameller tartılır. Bazan amellerin yazılı olduğu defter tartılır, bazan da amelleri yapan tartılır. Allah daha iyi bilir.[9] Ben derim ki: Amellerin, iyilik ve kötülüklerin bizzat tartılmasında bir gariplik yoktur. Modern ilim sıcak ve soğuğun ölçülmesini, rüzgarların ve yağmurların yönünü bize açıklayabildiğine göre, her şeye Kâdir olan Yüce Allah, insanların amellerini ölçecek aletler yaratamaz mı?

10. وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ Ey insanlar! Sizin için yeryüzünde yerleşecek ve duracak yer yarattık. Beyzâvî şöyle der: Size yeryüzünün meskenlerine yerleşme, tarlalarını ekme ve orada tasarrufta bulunma imkanı verdik" demektir.[10] وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ Ve sizin için orada, yenilecek, içilecek ve hayat sebebi olan diğer yaşama vasıtaları yarattık. قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ Bu lütuf ve ihsanlara rağmen, sizden Rabbine şükredenler azdır. Nitekim âyet-i kerîmede: "وقليل من عبادي الشكور Kullarımdan şükredenler azdır"[11] buyrulmuştur.

6 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/6.
7 Tirmizî, İmân, 17; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, II/213.
8 Buhârî, Tefsir, XVIII/b; Müslim, Münafıkîn, 18; Tirmizî, Zuhd, 12; İbn Mâce Zühd, 3; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, V/154.
9 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/7.
10 Beyzâvî, s. 160.
11 Sebe' sûresi, 34/13.

11. وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ Babanız Adem'i şekilsiz bir çamur olarak yarattık. Sonra ona en güzel bir şekil ve biçim verdik. Adem (a.s.) insanlığın babası olduğu için, ona hürmeten, çoğul zamiri kullanılarak خلقناكم denildi. ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا Sonra meleklere, Adem'e secde etmelerini emrettik. فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ Bütün melekler secde etti. Fakat İblis, kibir ve inadından dolayı secde etmekten kaçındı. Buradaki istisna, istisna-i munkatıdır: Çünkü bu, aynı cinsten olmayan bir şeyi istisna etmektir. Hasan el-Basrî'nin bu hususdaki sözü daha önce geçmişti: "İblis, bir an bile meleklerden olmamıştır.[12]

12. قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ Yüce Allah İblis'e: Emrettiğim halde, seni Adem'e secde etmekten alıkoyan nedir?" dedi. Bu soru kınama ve azarlama ifade eder. قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ Lanetli Şeytan, "Ben Adem'den daha üstün ve ondan daha şerefliyim. Üstün olan, daha aşağı derecede olana nasıl secde eder?" dedi. Bundan sonra, secde etmemesinin sebebini açıklayarak şöyle dedi: خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ Benim aslım onun aslından üstün olduğu için ben ondan daha şerefliyim. Çünkü ben ateşten yaratıldım. Ateş, çamurdan üstündür. Zavallı Şeytan, kendisine secde etmeyi emreden Allah'ın emrini nazar-ı itibara almadı: İbn Kesîr şöyle der: Lanetli Şeytan yaratıldığı aslını, nazar-ı itibara aldı da, şereflendirme ve saygı kazandırma unsurunu nazar-ı itibara almadı. Bu unsur, Allah'ın Adem'i eliyle yaratması ve ona kendi ruhundan üflemesidir. Şeytan yalnış bir kıyas yaparak hataya düştü. Allah onun, ateşin çamurdan daha üstün olduğunu iddia ederek yapmış olduğu kıyasın çirkinliğini açıkladı. Çünkü vakarlı ve ağır başlı olmak çamurun şanındandır. Yakmak ve hafiflik ise ateşin şanındandır. Çamur bitme, gelişme, artma ve ıslâh yeridir. Ateş ise işkence yeridir. Böyle bir kıyaslama yapmakla aslına hainlik etmiş ve bu kıyas onu helâk ve bedbahtlığa sürüklemiştir.[13] İbn Sîrîn şöyle der: İlk defa kıyas yapan ve hataya düşen İblis'tir. Kim, dini kendi görüşüne göre kıyaslayarak açıklarsa, Allah onu İblis'le bir tutar.[14]

13. قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا Yüce Allah, "Öyleyse Cennetten in. Bana itaate ve emrime karşı kibirlilik gösterip de mukaddes yurdumda oturman doğru değildir" dedi. فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ Çık, çünkü sen zelil ve alçaklardansın" diye buyurdu. Zemahşerî şöyle der: Şeytan kibirlilik gösterince, Allah ona zelillik ve aşağılık elbisesini giydirdi. Zira kim Allah'a karşı alçak gönüllü olursa Allah onu yüceltir. Kim de Allah'a karşı büyüklük taslarsa Allah onu alçaltır.[15]

14. قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ İblis: "Bana, tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver" dedi: Melûn sözü değiştirdi ve ölümden kurtulmak için Allah'tan kıyamet

12 İblis hakkında yaptığımız araştırma ve onun cinlerden olup meleklerden olmadığına dair getirdiğimiz deliller için bakınız, en-Nübüvvet ve'l-enbiyâ adlı kitabımız, s. 48

13 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/8.

14 Ebû Hayyân, el-Bahr, 4/273.

15 el-Keşşâf, 2/90.

gününe kadar yaşama izni istedi. Çünkü kıyamet gününden sonra artık ölüm yoktur. Yüce Allah ona cevap vererek,

15. قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ "Haydi sen yaşama izni verilenlerdensin" buyurdu. İbn Abbas (r.a.) der ki: Yüce Allah İblis'e birinci Sûr'a kadar yaşama izni verdi. Bu birinci Sûr'da bütün mahlukat ölecektir. İblis ise, bütün insanların kalkarak, âlemlerin Rabbi Allah'ın huzuruna çıkacakları ikinci Sûr'a kadar yaşama izni istemişti. Yüce Allah bunu kabul etmedi.[16] bu görüşü başka bir âyet desteklemektedir: "قال فانك من المنظرين إلى الوقت المعلوم Haydi sen bilinen güne kadar yaşama izni verilenlerdensin" buyurdu.[17]

16. قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ İblis, "Öyleyse, beni azdırman ve saptırman sebebiyle, yol kesenlerin yolcunun yolunda oturdukları gibi, ben de, Adem'i ve zürriyetini aldatmak için, hak olan ve Cennete ulaştıran yol üzerinde oturacağım.

17. ثُمَّ لآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ Sonra dört taraftan, yani önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından senin kullarına gelip, onları mutlaka senin dininden çevireceğim. Taberî şöyle der: Mutlaka onlara, hak ve batıl yolların tümünden geleceğim. Onları haktan çevireceğim ve onlara batılı güzel göstereceğim. İbn Abbas der ki: Yüce Allah'ın rahmeti ile kulun arasına girmiş olmaması için, onların üstünden gelmeye imkan bulamaz.[18] وَلا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ Sen onların çoklarını itaat eden ve nimetine şükreden mü'minler olarak bulamazsın.

18. قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَّدْحُورًا Allah buyurdu ki: "Haydi, rahmetimden kovulmuş olarak Cennetten çık." لَمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ لأَمْلأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكُمْ أَجْمَعِينَ Andolsun ki, insanlardan ve cinlerden kim sana itaat ederse, Cehennemi mutlaka, aldanıp sana uyanların tümüyle dolduracağım. لمن deki lâm, yemini pekiştirmek için getirilmiştir. Bu, Allah'ın emrini bırakıp da Şeytan'a uyan herkes için azap bildiren bir tehdittir.

19. وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ İblis Cennetten kovulup çıkarıldıktan sonra: "Ey Adem! Eşin Havvâ ile beraber Cennete yerleş" dedik. فَكُلا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ Cennetin meyvelerinden dilediğiniz yerden yeyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olur sunuz" diye emrettik. Yüce Allah onları imtihan etmek ve denemek için, Cennetin bütün meyvelerinden yemelerini mübah kılıp sadece bir ağaca yaklaşmamalarını emretti. Ağacı onlara gösterdi ve ondan yemelerini yasakladı. O zaman Şeytan onları kıskandı ve onlara vesvese verip aldatmaya ve tuzak kurmaya çalıştı.

16 Kurtubî, 7/147.
17 Sâd sûresi, 38/80-81.
18 Taberî, 12/341.

20. فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْآتِهِمَا Derken, açılması ayıp olan örtülü avret yerlerini kendilerine göstermek maksadıyla ağaçtan yemelerini teşvik için onlara vesvese verdi. وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلاَّ أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ Bu âyet, melûn Şeytanın vesvesini açıklamaktadır. Yani Şeytan onlara şu şekilde vesvese verdi: Rabbiniz, sizin bu ağaçtan yemenizi, sırf melek olmanızı veya Cennette ebedî kalanlardan olmanızı istemediği için yasakladı.

21. وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ Ve bu konuda Allah adına onlara and içti ve sonunda da onları aldattı. Demek ki, bazan, Allah'a iman eden kimse de aldanır. Âlûsî şöyle der: Burada, mübâlağa ifade etmek için مفاعلة قاسم sîgası kullanıldı. Çünkü bir konuda birisiyle yarışan, o hususta çok çalışır.[19]

22. فَدَلاَّهُمَا بِغُرُورٍ Böylece Allah adına yemin etmek sûretiye onları hile ile aldattı. İbn Abbas şöyle der: "Onları yeminle aldattı. Adem, hiçkimsenin, yalan yere Allah adına yemin edeceğini sanmıyordu. Böylece Şeytan, vesvesesi ve Allah adına yemini ile onları aldattı.[20] فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا Ağaçtan yeyince avret yerleri açıldı. Kelbî şöyle der: Elbiseleri yavaş yavaş düştü de herbiri diğerinin avret yerini görerek utandı. وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ Daha önce Cennet elbiseleri giymişken, şimdi avret mahallerini örtmek için Cennet yapraklarını birbirlerine yapıştırmaya başladılar. Kurtubî şöyle der: Kendilerini örtmek için yaprakları koparıp yapıştırmaya başladılar. Âyette geçen خصف kelimesi dikmek ve yapıştırmak manasınadır. "Ayakkabıyı dikti" manasına gelen خصف النعل bu köktendir.[21] Vehb b. Münebbih der ki: Adem ile Havvâ'nın elbiseleri avret mahalleri üzerinde bir nurdu. Ne Adem Havvâ'nın, ne de Havvâ Adem'in avret mahallerini görüyordu. Bu hatayı işleyince avret mahalleri görülmeye başladı.[22] وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ Yüce Allah kınama ve azarlama şeklinde onlara şöyle nidâ etti: Ben sizi, bu ağaçtan yemekten sakındırmadım mı? Size, melûn Şeytanın düşman olduğunu bildirmedim mi? Rivâyete göre Yüce Allah Hz. Adem'e şöyle dedi: Sana verdiğim Cennet ağaçları yetmedi mi de bu ağaçtan yedin? Adem: "Evet, izzetine yemin ederim ki yetti. Fakat senin mahlukatından herhangi birinin, senin adına yalan yere yemin edeceğini zannetmiyordum" dedi. Yüce Allah buyurdu ki: İzzetim hakkı için, seni mutlaka yeryüzüne indireceğim. Bundan sonra geçimini meşakkatle temin edeceksin.[23]

23. قَالا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ Adem ile eşi dediler ki: "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan

19 Rûhu'l-meânî, 8/100.
20 Kurtubî, 7/180.
21 Kurtubî, 7/181.
22 Taberî, 12/355.
23 el-Bahr, 4/281.

mutlaka ziyan edenlerden oluruz." Böylece hatalarını itiraf ederek tevbe ettiler ve Allah'tan mağfiret ve rahmet istediler. Taberî der ki: Bu âyet, Adem'in Rabbinden almış olduğu kelimelerdir.[24]

24. قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ Allah: "Birbirinize düşman olarak inin" buyurdu. Burada hitap, Adem, Havvâ ve İblis'edir. Dolayısıyla emir çoğul sîgasıyla gelmiştir. Yani: Birbirinize düşman olarak Cennetten yeryüzüne inin. Şeytan insanın, insan da Şeytanın düşmanıdır. Nitekim bir âyette: ان الشيطان لكم عدو فاتخذوه عدوًا Şüphesiz Şeytan sizin düşmanınızdır. Onu düşman sayın"[25] buyurulmuştur. وَلَكُمْ فِي الأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ Yeryüzünde sizin için yerleşilecek ve ölümünüz gelinceye kadar faydalanılacak yer vardır.

25. قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ Allah: "Orada yaşayacaksınız, oraya gömüleceksiniz ve amellerinizin karşılığını almak için oradan çıkarılacaksınız." buyurdu. Nitekim başka bir âyette de şöyle buyurmuştur: منها خلقناكم وفيها نعيدكم ومنها نخرجكم تارة اخرى Sizi topraktan yarattık, yine oraya döndüreceğiz ve bir kere daha sizi ondan çıkarcağız."[26]

Bundan sonra Yüce Allah Adem'in zürriyetine verdiği elbiseyi, zineti ve diğer faydalı şeyleri anlatarak şöyle buyurur:

26. يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا Ey Ademoğulları! Size, ayıp yerlerinizi örtecek kıyâfet, süslenecek elbise indirdik. Yani size iki elbise verdik. Birisi avret yerlerinizi örter, diğeri sizi süsler, onunla süslenirsiniz. Zemahşerî şöyle der: Rîş, süs elbisesidir. Kuş tüyünden istiâre edilmiştir. Zira o da kuşun elbisesi ve süsüdür.[27] وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ Takvâ ve Allah korkusu elbisesi, kişinin süslendiği elbiseden daha hayırlıdır. Çünkü iç temizliği dış güzellikten daha önemlidir. Şâir şöyle der:

وخير لباس المرء طاعة ربه ولا خير فيمن كان لله عاصياً

Kişinin en iyi elbisesi Rabbine itaatıdır. Allah'a âsi olan kimsede hiçbir hayır yoktur. ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ Onlara bu elbiseleri vermek, Allah'ın kullarına karşı lütuf ve merhametini gösteren büyük alametlerdendir. Umulur ki bu nimetleri hatırlar da, onlara karşılık Allah'a şükrederler.

27. يَا بَنِي آدَمَ لا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ Ey Ademoğulları! Şeytan, o ağaçtan yemek sûretiyle ana-babanızı aldatıp Cennetten çıkardığı gibi, sakın sizi de saptırarak ve fitneye düşürerek aldatmasın. يَنزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا Şeytan, ayıp yerleri görülsün diye, elbiselerini soyarak onları Cennetten çıkardı. Şeytan,

24 Bu rivâyeti Taberî, Dahhâk'tan nakletmiştir. Burada Bakara sûresinin 37. âyetine işaret vardır.
25 Fâtır sûresi, 35/6.
26 Tâhâ sûresi, 20/55
27 el-Keşşâf, 2/97.

onların elbiselerinin soyulmasına sebep olduğu için, burada hedefi, insanın örtüsünü yırtmak ve onu bütün hissî ve manevî faziletlerden yoksun bırakmaktır. إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لا تَرَوْنَهُمْ Şüphesiz Şeytan ve onun ordusu, sizin kendisini göremediğiniz bir taraftan sizi görür. O sizi pusuda gözetlemektedir. Onun hile ve tuzağından sakının. Çünkü düşman, görünmeyen bir taraftan geldiğinde daha şiddetli ve daha korkulu olur. إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ Şüphesiz biz Şeytanları, kâfirlerin yardımcıları ve arkadaşları kıldık.

28. وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا Müşrikler bir kötülük yaptıklarında, "Babalarımızı bu yolda bulduk" diyerek, bu çirkin fiilde babalarını taklit etme mazeretini ileri sürerler. Âyetteki فاحشة kelimesi, Beytullah'ı çıplak olarak tavaf etmek gibi, son derece çirkin fiil manasına gelmektedir. "وَاللهُ أَمَرَنَا بِهَا Bunu, yani elbiselerden soyunmayı bize Allah emretti Çünkü, içinde Allah'a isyan ettiğimiz elbiselerle nasıl tavaf ederiz!" derler. Bu Yüce Allah'a bir iftiradır. Beyzâvî şöyle der: Müşrikler, yaptıkları bu çirkin fiile, babalarını taklit etme ve Allah'a iftira etme şeklinde iki şeyi delil getirdiler. Birinci delilin çürüklüğü açık olduğu için ona cevap verilmedi. İkincisi ise Yüce Allah'ın sözü ile reddedildi.[28] قُلْ إِنَّ اللهَ لا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ Ey Muhammed, onlara de ki: Allah noksan sıfatlardan uzaktır. Kullarına çirkin fiilleri ve kötü hasletleri emretmez. أَتَقُولُونَ عَلَى اللهِ مَا لا تَعْلَمُونَ Buradaki soru edatı red ve kınama ifade eder. Yani, Allah'a karşı yalan söyleyip, bilgisizce ve doğru düşünmeksizin çirkin fiili O'na mı nisbet ediyorsunuz?

29. قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ De ki: "Rabbim, adalet ve doğruluğu emreder." وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ Her secde anında, bütün benliğinizle Allah'a yönelin. وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ İbadet ve tâati ona tahsis ederek kulluk ediniz. İbn Kesîr şöyle der: Allah, kendisine ibadet hususunda size doğruluğu emretti. Bu da, mucizelerle desteklenen peygamberlere tâbi olmaktır. Bir de, ibadeti sadece Allah için yapmayı emretti. Çünkü, Allah şu iki esasın bulunmadığı bir ameli kabul etmez: Birincisi, amelin doğru ve şeriata uygun olması, ikincisi, şirkten arınmış olmasıdır.[29] كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ İlkin sizi topraktan yarattığı gibi, yine toprağa dönceksiniz.

30. فَرِيقًا هَدَى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلالَةُ Allah, sizden bir grubu doğru yola iletti, bir grubu da saptırdı. O, dilediğini yapar, yaptığından sorumlu tutulmaz. إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللهِ Bu bölüm, Allah'ın, bir grubu saptırmasının sebebini gösterir. Yani, onlar Allah'ı bırakıp Şeytanları dost edindikleri için Allah onları saptırdı.

---

28 Beyzâvî, s.189.

29 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/13.

وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ Böyle olduğu halde onlar kendilerinin doğru ve aydınlık bir yolda olduklarını zannederler.

EDEBÎ SANATLAR

1. "حرج منه Ondan, yani onu tebliğ etmekten kalbine bir darlık olmasın." Burada muzâf hazfedilmiştir. Nitekim "واسأل القرية Köye (köy halkına) sor"[30] âyetinde de böyledir.

2. من ربكم Rab kelimesinin muhatap zamirine muzâf kılınması, Allah'ın onlara olan lütfunun çokluğunu gösterir ve emirlerine sarılmayı teşvik eder.[31]

3. "فمن ثقلت موازينه Kimin tartıları ağır gelirse..." Buradaki "ثقلت ağır geldi" fiili, bir sonraki âyette gelen "خفت hafif geldi" arasında tıbâk sanatı vardır. Bunun gibi "بياتا geceleyin" ve "قائلون gündüzün öğle vakti", kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

4. "خلقناكم ثم صورناكم Sizi yarattık, sonra size şekil verdik." Burada muzaf hazfedilmiştir. Yani "خلقنا أباكم وصورنا أباكم babanızı yarattık ve babanıza şekil verdik"dir.

5. "لا قعدن لهم صراطك المستقيم Onlar için, senin doğru yolun üzerine mutlaka oturacağım." Burada, naîm Cennetlerine ulaştıran hidayet yolu yerine "doğru yol" müsteâr olarak kullanılmıştır.

6. "ويا آدم Ey Adem!" Burada hazif yoluyla icaz vardır. Takdiri: وقلنا يا آدم şeklindedir.

7. "ولا تقربا هذه الشجرة Bu ağaca yaklaşmayınız." Ağaçtan yemeği yasaklama hususunda mübâlağa ifade etmek için, "yemeyin" yerine "yaklaşmayın" denilmiştir.

8. "وقاسمهما اني لكما Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim" diye yemin etti. Yalan şüphesini ortadan kaldırmak için haberi yeminle, ان ve ل edatları ile tekit etti. Bu, "haber-i inkârî" diye isimlendirilen bir edebî sanattır. Çünkü burada muhatap tereddüt içindedir.

9. "فيها تحيون وفيها تموتون Orada yaşayacak ve orada öleceksiniz." İki cümle arasında tıbâk sanatı vardır. Tıbâk, bedîî sanatlardandır.

30 Yusuf sûresi, 12/86.
31 Ebussuûd, 2/155.

BİR UYARI

Avret mahallinin açılması sahibini kötü durumda bıraktığı için ona "سوأة" denilmiştir. Âlimler şöyle der: Bu âyette, avret mahallinin açılmasının büyük bir iş olduğuna ve tabiî olarak müstehcen sayıldığına delil vardır. Bundan dolayı ona sev'e denilmiştir. Ben derim ki, âyet melûn İblis'in hedefini açıklar. Ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak onları Cenneten çıkardı. Kim, kadının çıplak olmasını ister ve buna teşvik ederse, ki bu gün ilericilik iddiasında bulunan ve hürriyet ve eşitlik iddiasiyle kadının örtüsünü çıkarınaya davet eden kimselerin durumu budur. İşte onlar, ancak kadının düşmanı ve İblis'in yardımcısı ve taraftarlarıdır. Çünkü hedefleri birdir: O da açık bir davettir. Gayesi ahlâkî çöküntü ve kokuşmadır. İlericilik, açıklık ve çıplaklıkla değil, şeref ve iffeti korumakla olur. Şâir ne güzel söylemiş:

يا ابنتي ان اردت اية حسن وجمالا يزين جسما وعقلا

قانبذي عادة التبرج نبذا فجمال النفوس أسمي واعلى

يصنع الصانعون وردا ولكن وردة الروض لا تضارع شكلا

Ey kızım! Eğer bir güzellik alâmeti, aklını ve vücudunu süsleyecek bir güzellik istersen, süslenme âdetini bırak. Ruhların güzelliği daha yüce ve daha şereflidir. Sanatkârlar gül yapar fakat, şekil bakımından onların hiçbiri bahçenin gülüne benzemez.

يَا بَنِيٓ ءَادَمَ خُذُوا۟ زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ وَلَا
تُسْرِفُوٓا۟ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِىٓ
أَخْرَجَ لِعِبَادِهِۦ وَٱلطَّيِّبَٰتِ مِنَ ٱلرِّزْقِ ۚ قُلْ هِىَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فِى
ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ
يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّىَ ٱلْفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ
وَٱلْإِثْمَ وَٱلْبَغْىَ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا۟ بِٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَٰنًا
وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۖ فَإِذَا جَآءَ
أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَـْٔخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾ يَا بَنِىٓ ءَادَمَ
إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِى ۙ فَمَنِ ٱتَّقَىٰ وَأَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟
بِـَٔايَٰتِنَا وَٱسْتَكْبَرُوا۟ عَنْهَآ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا
خَٰلِدُونَ ﴿٣٦﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ
بِـَٔايَٰتِهِۦ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُم مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَتْهُمْ
رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ ۖ قَالُوٓا۟ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۖ قَالُوا۟
ضَلُّوا۟ عَنَّا وَشَهِدُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا۟ كَٰفِرِينَ ﴿٣٧﴾
قَالَ ٱدْخُلُوا۟ فِىٓ أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُم مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ فِى
ٱلنَّارِ ۖ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا ٱدَّارَكُوا۟ فِيهَا
جَمِيعًا ۖ قَالَتْ أُخْرَىٰهُمْ لِأُولَىٰهُمْ رَبَّنَا هَٰٓؤُلَآءِ أَضَلُّونَا فَـَٔاتِهِمْ
عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ ٱلنَّارِ ۖ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِن لَّا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾
وَقَالَتْ أُولَىٰهُمْ لِأُخْرَىٰهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ
فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟

بِاٰيٰتِنَا وَاسْتَكْبَرُوْا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّمَآءِ وَلَا يَدْخُلُوْنَ
الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِيْ سَمِّ الْخِيَاطِ ۭ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِيْنَ
(٤٠) لَهُمْ مِّنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَّمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۭ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي
الظّٰلِمِيْنَ (٤١) وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَا نُكَلِّفُ
نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَآ ۡ اُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ
(٤٢) وَنَزَعْنَا مَا فِيْ صُدُوْرِهِمْ مِّنْ غِلٍّ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهٰرُ ۚ
وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ هَدٰىنَا لِهٰذَا ۡ وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ
لَوْلَآ اَنْ هَدٰىنَا اللّٰهُ ۚ لَقَدْ جَاۗءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۭ وَنُوْدُوْٓا
اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُوْرِثْتُمُوْهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ (٤٣)
وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ اَصْحٰبَ النَّارِ اَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا
حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُّمْ مَّا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ۭ قَالُوْا نَعَمْ ۚ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌۢ
بَيْنَهُمْ اَنْ لَّعْنَةُ اللّٰهِ عَلَي الظّٰلِمِيْنَ ۙ (٤٤) الَّذِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْ
سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ۚ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ كٰفِرُوْنَ ۭ (٤٥)
وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ ۚ وَعَلَي الْاَعْرَافِ رِجَالٌ يَّعْرِفُوْنَ كُلًّۢا بِسِيْمٰىهُمْ ۚ
وَنَادَوْٓا اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ اَنْ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ ۣ لَمْ يَدْخُلُوْهَا وَهُمْ
يَطْمَعُوْنَ (٤٦) وَاِذَا صُرِفَتْ اَبْصَارُهُمْ تِلْقَاۗءَ اَصْحٰبِ النَّارِ ۙ قَالُوْا رَبَّنَا
لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ (٤٧) وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ الْاَعْرَافِ رِجَالًا
يَّعْرِفُوْنَهُمْ بِسِيْمٰىهُمْ قَالُوْا مَآ اَغْنٰى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُوْنَ
(٤٨) اَهٰٓؤُلَاۗءِ الَّذِيْنَ اَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ ۭ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ
عَلَيْكُمْ وَلَآ اَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ (٤٩) وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ النَّارِ اَصْحٰبَ
الْجَنَّةِ اَنْ اَفِيْضُوْا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاۗءِ اَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ ۭ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ

حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا
وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَوٰةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ نَنسَىٰهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ
يَوْمِهِمْ هَٰذَا وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

31. Ey Ademoğulları! Her secde edişinizde ziynetli elbiseleri giyin, yiyin, için, fakat israf etmeyin, çünkü Allah israf edenleri sevmez.

32. De ki: "Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?" De ki: "Onlar, dünya hayatında, özellikle, kıyamet gününde mü'minlerindir." İşte, bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.

33. De ki: "Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere taşkınlık etmek hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."

34. Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar, ne de bir an ileri gidebilirler.

35. Ey Ademoğulları! Size kendi içinizden âyetlerimi anlatacak peygamberler gelir de kim sakınır ve kendini islah ederse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

36. Âyetlerimizi yalanlayanlar ve büyüklenip onlardan yüz çevirenler var ya, işte onlar Cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.

37. Allah'a iftira eden, ya da O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir? Onların kitaptaki nasipleri kendilerine erişecektir. Sonunda elçilerimiz gelip canlarını alırken: "Allah'ı bırakıp da tapmakta olduğunuz ilahlar nerede?" derler. Onlar da "Bizden kaybolup gittiler" derler. Ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ederler.

38. Allah buyuracak ki: "Sizden önce geçmiş cin ve insan toplulukları arasında siz de ateşe girin." Her ümmet girdikçe yoldaşlarına lanet edecekler. Hepsi birbiri ardından orada toplanınca, sonrakiler öncekiler için: "Ey Rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar! Onun için onlara ateşten bir kat daha fazla azap ver" diyecekler. Allah da: Zaten herkes için bir kat daha fazla azap vardır, fakat siz bilmezsiniz" diyecektir.

39. Öncekiler de sonrakilere derler ki: "Sizin bize bir üstünlüğünüz yok. O halde sizin de bize bir üstünlüğünüz yok. O halde siz de yaptıklarınıza karşılık azabı tadın!

40. Bizim âyetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler var ya, işte onlara gök kapıları açılmayacak ve onlar, deve iğne deliğine girinceye kadar Cennete giremeyeceklerdir. Suçluları işte böyle cezalandırırız.

41. Onlar için Cehennem ateşinden döşekler, üstlerinde de örtüler vardır. İşte zalimleri böyle cezalandırırız.

42. İnanıp da iyi işler yapanlara gelince ki hiç kimseye gücünün üstünde bir vazife yüklemeyiz. İşte onlar, Cennet ehlidir. Orada ebedî kalacaklar.

43. Onların altlarından ırmaklar akarken, kalplerindeki kini çıkarıp atarız. Ve onlar derler ki: "Bizi bu nimete kavuşturan Allah'a hamdolsun, Allah bizi doğru yola iletmeseydi kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik. Hakîkaten Rabbimiz'in elçileri gerçeği getirmişler." Onlara: "İşte size Cennet, yapmış olduğunuz iyi amellere karlışılık ona varis kılındınız" diye seslenilir.

44. Cennet ehli, Cehennem ehline: "Biz Rabbimizin bize vaadettiğini gerçek bulduk, size de Rabbinizin size vaadettiğini geçek buldunuz mu?" diye seslenir. "Evet!" derler. Ve aralarından bir tellâl, "Allah'ın laneti zalimlerin üzerine olsun!" diye bağırır.

45. Onlar, Allah yolundan alıkoyan ve o yolun eğri olmasını isteyen zalimlerdir. Onlar ahireti de inkâr edenlerdir.

46. İki taraf arasında bir sûr ve A'râf üzerinde de herkesi simâlarından tanıyan adamlar vardır ki, bunlar henüz Cennete giremedikleri halde girmeyi umarak, Cennet ehline: "Selâm size!" diye seslenirler.

47. Gözleri Cehennem ehli tarafına döndürülünce de: "Ey Rabbimiz! Bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma!" derler.

48. A'râf ehli, simalarından tanıdıkları bir takım adamlara seslenerek derler ki: "Ne mal biriktirmeniz, ne de büyüklük taslamanız size hiç bir yarar sağlamadı.

49. Allah'ın kendilerini hiç bir rahmete erdirmeyeceğine dair yemin ettiğiniz kimseler bunlar mı? Ey Cennet ehli! Girin Cennete artık size korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz.?

50. Cehennem ehli, Cennet ehline: "Suyunuzdan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bize verin! diye seslenirler. Onlar da "Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır" derler.

51. O kâfirler dinlerini bir eğlence ve oyun edindiler dünya hayatı onları aldattı. Onlar bu günleri ile karşılaşacaklarını unuttukları ve âyetlerimizi bile bile inkâr ettikleri gibi, biz de bugün onları unuturuz.

ÂYETLERİN ÖNCEKİ ÂYETLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Hz. Adem (a.s.) kıssasını ve Hz. Adem'in nesline ihsan ettiği, avret mahallini örtecek elbiseleri anlattı. Burada da beşerî münasebetlerde ve namaz kılma istendiğinde süslenmeyi ve güzelleşmeyi emretti. Daha sonra ahiret hallerini ve insanların Cennet ehli, Cehennem ehli ve A'râf ehli diye gruplara ayrıldığını ve her grubun adalet ve ceza yurdundaki mutluluk ve bedbahtlık durumlarını açıkladı.

KELİMELERİN İZAHI

زينتكم : Süsünüzü. Zînet: Kişinin süslendiği ve güzelleştiği elbise ve diğer şeyler.

الفواحش : Fevâhiş, fâhişe kelimesinin çoğuludur. Fâhişe ise, son derece çirkin olan masiyettir.

البغي : Bağy, insanalara zulmetmek demektir.

سلطانا : Sultan, huccet ve delil manasınadır.

سم الخياط : Semmi'l-hıyât, iğne deliği demektir.

مهاد : Mihâd, insanın yatacağı yatak.

غواش : Ğavâş غاشية kelimesinin çoğulu olup örtüler manasınadır. İbn Abbas: "Bunlar, yorganlardır" demiştir.

الأعراف : A'râf, عرف kelimesinin çoğulu olup Cennet ve Cehennem arasına konmuş bir sûrdur. Horozun ibiği manasına gelen عرف kelimesinden müsteârdır.

بسيماهم : Bi sîmâhum, alâmetleriyle demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Abbas'ın şöyle dediği rivâyet olunur: Kadın, Beytullah'ı çıplak olarak tavaf eder ve şöyle derdi: Bana ödünç olarak tavaf edecek bir elbise kim verecek? Aldığı elbiseyi fercinin üzerine koyar ve: "Bugün onun bir kısmı veya hepsi görünüyor. Ama ondan görüneni helal etmem" beytini okurdu. Bunun üzerine, يا بني آدم خذوا زينتكم عند كل مسجد âyeti nâzil oldu. Ve Rasulullah (s.a.v.)'ın müezzini, Beytullah'ı hiçbir kimsenin çıplak olarak tavâf etmeyeceğine dair ilânda bulundu.[32]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

31. يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ Ey Ademoğulları! Her türlü namaz ve tavâf sırasında elbiselerinizin en iyisini ve en temizini giyiniz. وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا

32 Müslim, Kitabu't-Tefsir, 25.

تُسْرِفُوا Yemede, içmede ve süslenmede mala ve cana zarar verecek şekilde israf etmeyiniz. إِنَّهُ لا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ Allah, helal ve haram kıldığı hususlarda koyduğu sınırları aşanları sevmez.

32. قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ Ey Muhammed! Beytullah'ı çıplak olarak tavaf eden ve benim onlar için helal kıldığım temiz rızıkları kendilerine haram kılan o câhil Araplara de ki: Allah'ın sizin faydalanmanız için bitkilerden yaratmış olduğu elbiselerle süslenmeyi ve yenilecek içilecek tatlı şeylerden yararlanmayı size kim haram kıldı?! Buradaki soru inkâr ve kınama ifade eder. قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ De ki: Bu zinet ve temiz rızıklara, her ne kadar dünyada kâfirler ortak olsalar da, onlar mü'minler için yaratılmışlardır. Kıyamet gününde ise sadece mü'minlerin olacaklardır. Hiçkimse onlara ortak olmayacaktır. Çünkü Allah, Cenneti kâfirlere haram kılmıştır. كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ İşte, Allah'ın hikmetini düşünen ve koyduğu kanunları anlayan bir kavme, ahkâm âyetlerini böyle açıklıyoruz.

33. قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ Ey Muhammed! Onlara de ki: Allah ancak, son derece çirkin ve zararlı olan şeyleri haram kıldı. Bu kötülükler ister açık olsun, ister gizli olsun, haram kılınmıştır. وَالإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ Bütün masiyetleri ve insanlara zulmetmeyi haram kıldı وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللهِ مَا لا تَعْلَمُونَ Hüccetsiz veya delilsiz olarak ibadette Allah'a ortaklar koşmanızı, helal ve haram kılma hususunda Allah'a iftira atmanızı haram kılmıştır.

34. وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ Peygamberleri'ni yalanlayan her ümmetin helâk olması, için tayin edilmiş bir müddet vardır. Ebû Hayyân şöyle der: Bu, Allah'ın emrine muhalefet ettikleri takdirde müşrikleri azap ile tehdittir.[33] فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلا يَسْتَقْدِمُونَ Onlar için takdir edilen helâk vakti geldiğinde, ne bir an ertelenir, ne de ileri alınır. Nitekim bir âyet-i kerîmede şöyle buyurulmuştur: وتلك القرى اهلكناهم لما ظلموا وجعلنا لمهلكهم موعداً İşte şu ülkeler, zulmettikleri zaman onları helâk ettik. Onları helâk etmek için de belli bir zaman tayin etmiştik.[34] Saat en kısa zaman için kullanılan bir örnektir. An demektir.

35. يَا بَنِي آدَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي Âyette geçen Ademoğullarından maksat bütün milletlerdir. Buna göre mana şöyle olur: Ey milletler! Eğer size,

33 el-Bahr, 4/292.

34 Kehf sûresi, 18/59. Âyetin tefsirinde tercih edilen görüş şudur: Bundan maksat, peygamberleri yalanlayan ümmetlerin ecelidir. Bu mana Taberî, İbn Kesîr ve Ebussuûd'un tercihidir. Br görüşe göre de maksat şudur: Her insanın yaşayacağı bir ömrü vardır. Bu ömür ne artar, ne de eksilir. Birinci görüş, daha tercihe şayandır. Çünkü lafız "ولكل أمـــة Her ümmet için.." şeklinde gelmiştir. Allah daha iyi bilir.

hükümleri ve şeriatları açıklamak üzere gönderdiğim peygamberler gelirse, فَمَنِ اتَّقَى وَأَصْلَحَ فَلا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلا هُمْ يَحْزَنُونَ sizden kim, itaat etmek ve haram kılınan şeyleri terketmek suretiyle Rabbinden korkarsa, ahirette onlara herhangi bir korku yoktur. Onlar tasalanmazlar da.

36. وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ Peygamberler'in getirdiklerini yalanlayıp ona iman etmeyi gururlarına yediremeyenlere gelince, işte onlar Cehennem ateşinde kalıcıdırlar. Oradan asla çıkamazlar.

37. فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ Bu âyetteki soru inkâr içindir. Yani, kasten Allah'a iftira eden veya onun indirilmiş âyetlerini yalanlayandan daha çirkin ve âdî kim vardır?! أُولَئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ Dünyada onlar için yazılan ve takdir edilen ecel ve rızıklardan paylarını alacaklardır. Mücâhid: Kendilerine vaad olunan hayır veya şerden paylarını alacaklardır" şeklinde tefsir eder. حَتَّى إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ Onların canlarını almak üzere ölüm melekleri geldiğinde, قَالُوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ onlara: "Allah'ı bırakıp da kendilerine kulluk ettiğiniz ilahlar nerde? Onları çağırın da sizi azaptan kurtarsınlar" derler. Buradaki soru susturmak ve kınamak içindir. قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا Yalanlayıcı bedbahtlar derler ki: "Onlar bizi terkettiler. Onların ne faydalarını ne hayırlarını umuyoruz. وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ Kendilerinin kâfir ve sapık olduklarını ikrar ve itiraf ettiler. İçinde bulundukları hüsran ve ziyan sebebiyle, hasret ve itiraf yoluyla bunu söylediler.

38. قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالإِنسِ فِي النَّارِ Yüce Allah, âyetlerini yalanlayan bu kişilere kıyamet gününde şöyle der: Sizin gibi günahkâr olan milletlerle beraber Cehennem ateşine girin. Onlar, insan ve cinlerden, geçmiş milletlerin kâfirleridir. كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا Onlardan bir grup ateşe girdikçe, öncekileri lanetler. Çünkü onların yüzünden dalâlete düşmüşlerdi. Âlûsî şöyle der: Tâbi olanlar, önderleri lanetleyerek şöyle derler: Bizi buralara siz getirdiniz. Allah size lanet etsin.[35] Bundan maksat, Cehennem ehli birbirini yalanlar, demektir. Nitekim bir âyette şöyle buyrulmuştur. ثم يوم القيامة يكفر بعضكم ببعض ويلعن بعضكم بعضا Sonra kıyamet gününde, bazınız bazınızı tanımayacak, bazınız da bazınızı lanetleyecektir."[36] حَتَّى إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا Nihayet hepsi ard arda ateşte toplanınca, قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لأُولاهُمْ رَبَّنَا هَؤُلاءِ أَضَلُّونَا tâbi olanlar, kendilerini, saptıran liderler ve başkanlar hakkında, "Ey Rabbimiz! Bizi senin yolundan saptıran ve şeytana itaati bize süslü gösterenler işte bunlardır, فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ onlara azabı kat kat tattır. Çünkü bizim kâfir olmamıza onlar sebep oldular." Bu âyetin bir benzeri de şu âyet-i

35 Rûhu'l-meânî, 8/116.
36 Ankebût sûresi, 29/25.

kerîmedir: ربنا انا أطعنا سادتنا وكبراءنا فأضلونا السبيلا ربنا أتهم ضعفين من العذاب والعنهم لعنا كبيرا Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar. Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lanetle rahmetinden kov" derler.[37] قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ Yüce Allah, "Lider ve tâbilerden her birine bir kat fazla azap vardır" buyurur. Liderler, hem kendileri saptıkları hem de diğerlerini saptırdıkları için, tâbiler de hem kâfir oldukları hem de liderleri taklit ettikleri için bu azaba müstehaktır. وَلَكِنْ لا تَعْلَمُونَ Fakat siz o azabın şiddetini bilemezsiniz. Dolayısıyle onlar için kat kat azap istiyorsunuz.

39. وَقَالَتْ أُولاهُمْ لأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ Liderler tâbilere derler ki: Azabın hafifletilmesi hususunda sizin bize bir üstünlüğünüz yoktur. Sapıklık ve elem verici azaba müstehak olma hususunda eşitiz. فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ Liderler bunu tâbilere yürek soğutma yoluyla söylerler. Çünkü onlar, liderlerin azaplarının iki kat olmasını istemişlerdi.[38]

40. إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا Apaçık olmalarına rağmen âyetlerimizi yalanlayıp onlara iman etmeyi ve gerekleri ile amel etmeyi kibirlerine yediremeyenler var ya, لا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ İşte onlara göklerin kapıları açılmaz, yani onların iyi amelleri göklere yükselmez. Nitekim bir âyet-i kerîmede şöyle buyrulmuştur: إليه يصعد الكلم الطيب Ona ancak güzel sözler yükselir.[39] İbn Abbas şöyle der: Onların ne Sâlih amelleri, ne de duaları göklerin kapılarında yukarı geçebilir. Bir görüşe göre onlara, öldüklerinde, ruhları için gök kapıları açılmaz. Şu hadis de bu manayı desteklemektedir. Kâfir kul dünyadan ayrıldığında ona ölüm meleği gelerek baş ucunda oturur ve şöyle der: Ey pis ruh! Allah'ın hışım ve gazabına gitmek üzere çık. Ruh, en kötü leş kokusu gibi bir kokuyla dünyadan çıkar. Her melek topluluğuna uğradıkça melekler: Bu pis ruh nedir? derler. Nihayet ölüm meleği onu dünya semasına götürür. Kapının açılmasını ister, fakat ona kapı açılmaz.."[40] وَلا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ Onlar kıyamet günü, deve iğne deliğine girinceye kadar Cennete giremezler. Bu iri cüsseli devenin ince iğne deliğine girmesinin imkansız olduğu gibi, kâfirlerin de Cennete girmesinin imkansız olduğunu gösteren bir temsildir. Tasvir mübâlağa ifade eder. وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ İşte bu korkunç ceza gibi, âsîleri ve suçluları cezalandırırız.

41. لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ Onların altlarında ateşten yatakları vardır. وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ

37 Ahzab sûresi, 33/67-68.

38 Bazı tefsirciler, "فذوقوا العذاب azabı tadınız" cümlesinin Allah'ın kelâmı olduğu ve kınama yoluyla her iki gruba söylendiği görüşündedirler. Taberî'nin tercihi budur. Fakat zâhir olan, bu cümlenin, liderlerin tâbilere söylediği söz olmasıdır. Nitekim el-Bahru'l-muhît'te böyledir. Allah daha iyi bilir.

39 Fâtır sûresi, 35/10.

40 Ahmed b. Hanbel, 11/364. Hadisin tamamı için, bk. Muhtasaru İbn Kesîr, 2/18.

Üstlerinde de ateşten örtüleri vardır. وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ İşte zulmeden ve Allah'ın koyduğu sınırları aşan herkesi böyle şiddetli bir ceza ile cezalandırırız.

Yüce Allah kâfirlere yaptığı tehdidi ve onlar için ahirette hazırlamış olduğu cezayı anlattıktan sonra, ardından mü'minlere yaptığı vaadi ve onlar için ahirette hazırlamış olduğu mükâfatı açıklar ve şöyle buyurur:

42. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Allah ve Rasulü'ne inanıp O'nun emrettiklerini işleyip O'na itaat edenler var ya, لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا Biz zaten hiçbir kimseye gücünün üstünde veya yapamıyacağı bir sorumluluk yüklemeyiz. Bilakis, gücünün yettiği ile mükellef kılarız أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ İşte o bahtiyar mü'minler Naîm Cennetlerinde ebedî kalmaya hak kazanmışlardır. Oradan asla çıkarılmazlar. Bu cümle والذين آمنوا cümlesinin haberidir. Aradaki cümle ise, mu'teriza cümlesidir. Ebû Hayyân şöyle der: Bu cümle, bu amelin onların güçleri dâhilinde olduğuna ve güçlerinin dışında olmadığına dikkat çeker. Aynı zamanda, Cennetteki şeylerin büyük ve değerli olmalarına mukâbil, meşakkatsiz ve kolay bir amelle oraya girebileceğine dair kâfirleri uyarır.[41]

43. وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ Onların aralarında sevgi ve şefkatten başka bir şey bulunmaması için kalplerini haset ve kinden temizledik. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: Kalplerinde, birbirlerine karşı herhangi bir kin ve haset olmaksızın Cennete girerler.[42] نزعنا Kelimesinin mâzî sîgasiyle gelmesi, temizleme fiilinin muhakkak olacağını ifade eder. تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ Onların içinde bulundukları nimetlerin artması için, köşklerinin altından Cennet nehirleri akar. وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ Onlar şöyle derler: Bu büyük nimetleri elde etmeye bizi muvaffak kılan Allah'a hamdolsun. Allah, bize hidâyet ve başarı nasip etmeseydi biz bu saadete ulaşamazdık. لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ Vallâhi, peygamberler Allah'tan bize getirdikleri haberlerde doğru söylemişlerdir. وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ Melekler onlara, "Dünyada işlemiş olduğunuz iyi amellere karşılık size verilen Cennet budur" diye seslenirler. Kurtubî şöyle der: Cennetteki makamlara amelleriniz sebebiyle vâris oldunuz. Fakat oraya girmeniz Allah'ın rahmeti ve lütfu iledir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Hiçbirinizi, ameli Cennete sokamaz".[43]

44. وَنَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ Bu nidâ, Cennetliklerin Cennete Cehennemliklerin de Cehenneme yerleşmesinden sonra olacaktır. Mutlaka gerçekleşeceğini bildirmek için, ilerde meydana gelecek bir olayı mâzî sîgasıyle ifade etti. Yani Cennet ehli Cehennem

41 el-Bahru'l-muhît, 4/298.

42 Bu hadisi İbn Ebî Hâtim rivâyet etmiştir.

43 Müslim, Münâfikîn, 77; Kurtubî, 7/209.

ehline şöyle seslenir: "Gerçekten biz Rabbimizin, peygamberleri vasıtasıyle bize vaadettiği nimetleri ve ikramları doğru bulduk. Siz de, Rabbinizin size vaadettiği rezillik, horluk ve azabı gerçek buldunuz mu?" Cehennem ehli: "Evet, onu gerçek bulduk" derler. Zemahşerî şöyle der: Cennetlikler bunu Cehennemliklere, kendi hallerinden memnuniyetlerini, onların durumlarına sevinçlerini ifade etmek ve sırf haber vermek ve haber sormak sûretiyle onların kederlerini arttırmak için söylerler.[44] فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِينَ Bu iki grup arasında bir tellâl: "Allah'ın laneti, O'na karşı haksızlık eden herkesin üzerine olsun" diye seslenir. Sonra Yüce Allah, o zalimleri şöyle vasıflandırır:

45. الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا Onlar dünyada insanları Allah'ın dinine tâbi olmaktan alıkoyanlar ve hiçkimsenin girmemesi için yolun dosdoğru olmayıp eğri olmasını isteyenlerdir. وَهُمْ بِالآخِرَةِ كَافِرُونَ Onlar ahirette Allah'la karşılaşmayı yalanlayıp inkâr edenlerdir.

46. وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلاًّ بِسِيمَاهُمْ Bu iki grup arasında bir sur vardır. Bu sur, şu âyet-i kerîmede belirtilmiştir: فضرب بينهم بسور له باب Onların arasına kapılı bir sur çekilir."[45] Bu sur, Cehennem ehlini Cennete girmesine engel olur. Bu surun üzerindekiler Cennetlik ve Cehennemliklerden herbirini Allah'ın üzerlerine koyduğu alâmetle tanırlar. Katâde şöyle der: Cehennem ehlini yüzlerinin siyahlığından, Cennet ehlini de yüzlerinin beyazlığından tanırlar.[46] وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلامٌ عَلَيْكُمْ A'râf ehli Cennet ehlini gördüklerinde onlara "selâmün aleyküm" diye seslenirler. لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ A'râf ehli Cennete girmeyi istedikleri halde oraya giremezler.

47. وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ Gözleri Cehenem ehli tarafına döndürülünce de: "Ey Rabbimiz! Bizi, zalimler topluluğu ile beraber bulundurma" derler. Tefsirciler şöyle der: A'râf ehli, sevapları ile günahları eşit olan topluluktur. Bunlar Cennetlik de değildirler, Cehennemlik de. Haklarında Allah hüküm verinceye kadar orada sur üzerinde tutulurlar. Cennet ehline baktıklarında onlara selâm verirler. Cehennem ehline baktıklarında ise, "Ey Rabbimiz, bizi zalim kavimle beraber etme" diye dua edip kendilerini onlarla beraber etmemesini Allah'tan isterler. Ebû Hayyân şöyle der: "صرفت çevrildi" ifadesi onların çoğu hallerinde Cennet ehline baktıklarını, Cehennem ehline bakmalarının ise kendi istekleriyle olmayıp, bilakis oraya çevrildiklerini gösterir. Buna göre mana şudur: Onlar gözlerini çevirmeye mecbur edildikleri ve Cehennem ehlinin içinde bulundukları azabı gördüklerinde kendilerini onlarla bir tutmaması için Rablerine yalvarırlar.[47]

44 el-Keşşâf, 2/106.
45 Hadîd sûresi, 57/13.
46 Taberî, 12/463.
47 el-Bahru'l-muhît, 4/303.

48. وَنَادَى أَصْحَابُ الأَعْرَافِ رِجَالا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ A'râf ehli, sîmalarından tanıdıkları kâfirlerin reisleri olan Cehennemlik adamlara seslenerek: قَالُوا مَا أَغْنَى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ Mal biriktirmeniz ve iman etmeyi kibirinize yedirememeniz size ne fayda sağladı? derler. Bu soru kınama ifade eder.

49. أَهَؤُلاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لا يَنَالُهُمُ اللهُ بِرَحْمَةٍ Dünyada kendileri ile alay ettiğiniz ve Allah onları Cennete sokmayacak diye yemin ettiğiniz kimseler, bu zayıf mü'minler mi? Bu soru ikrar, kınama ve düşmanın haline sevinmeyi ifade eder. A'râf ehli, Cehennem ehlini bu şekilde kınar. ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ A'râf ehli mü'minlere, "kâfirlerin burunlarını yere sürte sürte Cennete girin, derler. Âlûsî şöyle der: Bu, A'râf ehlinin sözlerindendir. Yukarıda işaret edilen Cennet ehline derler ki: Cennette korkusuz, tasasız, son derece sevinçli ve tam bir ikram içerisinde devamlı kalın."[48]

50. وَنَادَى أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ Yüce Allah (c.c.)'u âyette, her iki grubun yerleşmesinden ve ortalığın sakinleşmesinden sonra Cennet ehli ile Cehennem ehli arasında yapılan konuşmayı ve büyük bela indiğinde, şiddetli açlık ve susuzluktan dolayı Cehennemliklerin Cennet ehlinden yardım istemelerini haber vermektedir. Mana şöyledir: Kıyamet gününde Cehennemlikler Cennetliklere seslenerek "Bize biraz su veya Allah'ın size rızık olarak verdiği diğer içeceklerden verin de onunla ateşin ve susuzluğun hararetini giderelim. Şüphesiz susuzluk bizi öldürüyor" diye seslenirler. قَالُوا إِنَّ اللهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ Mü'minler: "Allah, Cennetin içeceklerini ve yiyeceklerini kâfirlere yasakladı" derler. İbn Abbas şöyle der: Kişi, kardeşine ve babasına seslenip: "Yandım, benim üzerime biraz su dök" der. Cennetliklere, "Onlara cevap veriniz" denilir. Cennetlikler de: Allah onları kâfirlere haram kıldı" derler.[49] Bundan sonra Yüce Allah kâfirleri tanıtarak şöyle buyurur:

51. الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا Onlar Allah'ın dini ile alay edenler, dini oyun ve eğlence haline getirenlerdir. وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا Dünya hayatı, geçici yaldızları ve öldürücü şehvetleri ile onları aldattı. İşte dünyanın, dünya halkına karşı durumu budur: Aldatır ve zarar verir. Hile yapar ve yıkar. فَالْيَوْمَ نَنسَاهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا Onlar, bu günleri ile karşılaşacaklarını unuttukları gibi, biz de bugün onları unuturuz. Yani onlar nasıl bugüne ulaşmak için amel etmeyi terkettiler, amel etmek akıllarına gelmedi ve nasıl buna önem vermedilerse biz de bugün onları azapta bırakacağız. Âlûsî şöyle der: Bu kelâm temsîl makamında gelmiştir. Yani onlar, nasıl unutulmaması gereken bu büyük güne kavuşmayı unuttularsa, biz de onları o şekilde ateşte bırakıp unutacağız.[50] İbn Kesîr şöyle der: Allah onlara unuttuğu

48 Rûhu'l-meânî, 8/126.
49 Taberî, 12/473.
50 Rûhu'l-meânî, 8/127.

kimseler gibi muamele eder. Zira Allah'ın ilminden hiçbir şey hariç değildir. Allah hiçbir şeyi unutmaz.[51] وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ Dünyada Allah'ın âyetlerini inkâr edip onları yalanladıkları ve onlarla alay ettikleri gibi, biz de onları azap içinde unuturuz.

EDEBÎ SANATLAR

1. "عند كل مسجد Her namaz ve tavafta.." Mecâz-ı mürseldir. Alâkası mahalliyettir. Çünkü burada mescidden maksat namaz ve tavaftır. Mescid, namaz kılma yeri olduğu için, ona bu isim verilmiştir.

2. "لا تفتح لهم ابواب السماء Onlara göklerin kapıları açılmaz." Bu amelin kabul olunmayışından kinayedir. Yani onların ne duaları, ne de amelleri kabul olunur.

3. "ولا يدخلون الجنة حتى يلج الجمل في سم الخياط Deve, iğne deliğine girinceye kadar" Burada zımnî teşbih vardır. Yani onlar hiçbir halde Cennete giremezler. Ancak devenin iğne deliğine girmesi mümkün olursa, o zaman girebilirler. Bu onların Cennete girmelerinin imkansızlığını ifade eden bir temsildir.

4. "لهم من جهنم مهادو من فوقهم غواش Altlarında onlar için Cehennem ateşinden döşekler, üstlerinde de örtüler vardır." Ebû Hayyân şöyle der: Bu, onları her taraftan kuşatan ateşten istiâredir. Nitekim bir âyet-i kerîmede şöyle buyrulmuştur: "لهم من فوقهم ظلل من النار ومن تحتهم ظلل Onların üstlerinde ateşten tabakalar, altlarında da ateşten tabakalar var."[52]

5. "ما ظهر منها وما بطن Onlardan görünen ve görünmeyen". Burada "ظهر göründü" ve "بطن gizli oldu" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır. Bu da edebî sanatlardandır:

FAYDALI BİLGİLER

Rivâyet olunur ki, Harun Reşîd'in Hıristiyan fakat çok mâhir bir doktoru vardı. Bu doktor âlimlerden birine dedi ki: Sizin kitabınızda tıp ilmine dair bir şey yoktur. Halbuki ilim ikidir: Bedenler ilmi, dinler ilmi. Âlim ona dedi ki: Yüce Allah, bütün tıp ilmini kitabındaki bir âyetin yarısında toplamıştır. Doktor: O hangi âyettir? diye sordu. Âlim: وكلوا واشربوا ولا تسرفوا yeyin, için, israf etmeyin"[53] âyetidir dedi. Hıristiyan doktor: "Peygamberiniz'den tıp hakkında her hangi bir rivâyet yok" dedi. Âlim: "Peygamberimiz (s.a.v.) tıbbı birkaç lafızda toplamıştır" dedi Hıristiyan doktor: "Nedir o lafızlar?" diye sordu. Âlim onun şu hadisidir diye cevap verdi: "İnsanoğlu karnından daha kötü bir kap doldurmamıştır. Ademoğluna, onu ayakta tutmak için birkaç lokma yeter."[54] Hıristiyan doktor: Kitabınız da, Peygamberiniz de Calinus'a tıp bırakmamış" dedi.[55]

51 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/24.
52 Zümer sûresi, 39/16; el-Bahru'l-muhît, 4/298.
53 A'râf sûresi, 7/31.
54 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, IV/132; Tirmizî, Sünen, Zühd, 47.
55 Mehâsinü't-te'vîl, 7/2664.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ ۚ يَوْمَ يَأْتِي
تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِن قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا
بِالْحَقِّ ۖ فَهَل لَّنَا مِن شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ
الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۚ قَدْ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾ إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ۖ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ
يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ۗ
أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾ ادْعُوا رَبَّكُمْ
تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفْسِدُوا
فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ
إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ
الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا
سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِن كُلِّ
الثَّمَرَاتِ ۚ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾
وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ
إِلَّا نَكِدًا ۚ كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾
لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم
مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾ قَالَ الْمَلَأُ
مِن قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٦٠﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي
ضَلَالَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾ أُبَلِّغُكُمْ
رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ
وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ
مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ
كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾ وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ
اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ
الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ
وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي
سَفَاهَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾
أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ
أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَاذْكُرُوا
إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ
فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ
﴿٦٩﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ
يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧٠﴾
قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَادِلُونَنِي
فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا
مِنْ سُلْطَانٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٧١﴾
فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

52. Gerçekten onlara inanan bir toplum için hidâyet ve rahmet olarak ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik.

53. Onlar, onun sonucundan başka bir şey beklemiyorlar. Sonucu ortaya çıktığı gün, daha önce onu unutmuş olanlar

derler ki: Doğrusu Rabbimiz'in elçileri gerçeği getirmişler. Şimdi bizim şefaatçılarımız var mı ki bize şefaat etsinler veya geri döndürülmemiz mümkün mü ki, yapmış olduğumuz amellerden başkasını yapalım? Onlar cidden kendilerine yazık ettiler ve uydurdukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitti.

54. Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'ı istivâ eden, geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten, güneşi ayı ve yıldızları emrine boyurı eğmiş durumda yaratan Allah'dır. Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!

55. Rabbinize yalvara, yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez.

56. İslah edilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allah'a korkarak ve ümitle dua edin. Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti yakındır.

57. Rüzgarları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. Sonunda rüzgarlar ağır bulutları yüklenince onları ölü bir memlekete sevk ederiz. Orada su indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Her halde bundan ibret alırsınız.

58. Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi, güzel çıkar, kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz. İşte biz, şükreden bir kavim için âyetleri böyle açıklıyoruz.

59. Andolsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik de dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum."

60. Kavminden ileri gelenler dediler ki: "Biz gerçekten seni apaçık sapıklık içinde görüyoruz."

61. Dedi ki: "Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yokdur, fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.

62. Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan gelen vahiy ile biliyorum.

63. Sakınıp da rahmete nâil olmanız ümidiyle, içinizden sizi uyaracak bir adam vasıtasıyla Rabbiniz'den size bir zikr gelmesine şaştınız mı?"

64. Onu yalanladılar, biz onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık, âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk! Çünkü onlar kör bir kavim idiler.

65. Âd kavmine de kardeşleri Hud'u gönderdik. O, dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız?"

66. Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: "Gerçekten biz seni bir beyinsizlik içinde görüyoruz, ve gerçekten seni yalancılardan sanıyoruz."

67. "Ey kavmim! dedi, ben de herhangi bir beyinsizlik yoktur, fakat ben âlemlerin Rabbinin gönderdiği bir elçiyim.

68. Size Rabbimin vahyetdiklerini, gönderdiği gerçekleri duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm.

69. Sizi uyarmak için içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbiniz'den size bir zikir gelmesine şaştınız mı? Düşünün ki O sizi, Nuh kavminden sonra onların yerine getirdi ve yaratılışta sizi onlardan üstün kıldı. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz."

70. Dediler ki: "Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğin azabı bize getir."

71. Hud dedi ki: "Üzerinize Rabbinizden bir azap ve bir hışım inmiştir. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı isimler hususunda benimle tartışıyor musunuz? Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!"

72. Onu ve onunla beraber olanları rahmetimizle kurtardık ve âyetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde bedbaht kâfirlerin ahiretteki hallerini ve büyük zararlarını anlattıktan sonra, burada da hiçkimsenin kendisine karşı bir delil getiremiyeceğini, zira insanlığın hidâyeti için peygamberler gönderdiğini ve kitaplar indirdiğini bildirdi. Daha sonra da bazı peygamberlerin kıssalarını anlattı. Bu kıssalara peygamberlerin şeyhi Hz. Nuh'tan başladı. Onun ardından Hud (a.s.)'u anlatarak peygamberlerin daveti karşısında müşriklerin tutumunu açıkladı.

KELİMELERİN İZAHI

تأويله : Onun işinin sonunu ve varacağı yeri. Bu kelime **يئول ـ آل** kökündendir. Bir şey varacağı yere dönünce **آل** denir.

استوى: İstivâ, yükselmek ve yerleşmek demektir. Cevherî şöyle der: **"استوى على ظهر الدابة** Hayvanın sırtına çıkıp yerleşti." **"استوى إلى السماء** Semâya yöneldi" demektir. **"استوى الشئ** Dengeli oldu" manasınadır.

يُغْشِي : Örter demektir.

حثيثا : Hasisen, sür'atli manasınadır. **حثّ** Sür'at ve çabukluk demektir.

تبارك : **بركة** Kelimesinin, **تفاعل** kalıbıdır. Bereket ise, çokluk ve bolluk manasına gelir. Ezherî şöyle der: **تبارك** Yüce oldu, büyük ve yüce oldu demektir.

تضرعا: Tedarru', zelillik ve boyun eğme, Ruhtaki zilleti huşu ile açığa vurmak manasınadır.

خفية : Hufyeten, gizlice.

بُشْرا : Büşrân, yağmur müjdeleyerek.

اقلّت : Yüklendi.

نكدا : Nekid, az ve zor demektir.

آلآء : Âlâ, nimetler demektir. Müfredi, **معى** vezninde **إلى** kelimesidir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

52. **وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ** Şüphesiz Mekke halkına kitabı yani Kur'ân-ı Kerîm'i gönderdik. **فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ** Onun manalarını ve hükümlerini ilmimizle öyle açıkladık ki, eğri büğrü olmaksızın dosdoğru bir kitap olarak size geldi. **هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ** O, iman eden bir topluluk için bir hidâyet, rahmet ve mutluluk vesilesidir.

53. **هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ تَأْوِيلَهُ** Mekke halkı kendilerine vaat edilen azabın ve işkencenin sonuncundan başka bir şey beklemiyorlar. Katâde: "Tevilden maksat sonudur" der. **يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِن قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ** Onun tevilinin geleceği kıyamet günü, daha önce dünyada onunla amel etmeyenler: "Rabbimizin elçileri bize doğru haber vermişler, onların doğruluğunu anladık. Fakat onlara iman edip tâbi olmamıştık" derler. "Taberî şöyle der: Zavallılar, kendilerine azap gelince, Allah'ın peygamberlerinin, kendilerine risaleti tebliğ ettiklerine, nasihat ettiklerine ve doğru söylediklerine dair yemin ederler. Çok dedikodu etmenin kendilerine fayda vermeyeceği ve onları Allah'ın azabından kurtaramıyacağı bir zamanda

böyle derler.[56] فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا Bugün bizi bu azaptan kurtaracak bir şefaatçimiz var mı? derler. Bu, ümit manası taşıyan bir sorudur. أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ Ya da bizim için dünyaya bir dönüş olur mu ki, işlemiş olduğumuz masiyet ve çirkin amellerden başka Sâlih amel işleyelim. Yüce Allah onların bu isteklerini redederek şöyle buyurur: قَدْ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ Onlar şüphesiz kendilerine zarar verdiler. Zira fani olan değersiz dünyayı, baki olan değerli ahirete tercih ettiler. Putların ve ilahların yapacaklarını umdukları şefâat boşa çıktı.

Sonra Yüce Allah, kudretini ve birliğini gösteren delilleri anlatarak şöyle buyurur: **54.** إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ Şüphesiz sizin mabudunuz ve kendisine ibadet ettiğiniz yaratıcınız, gökleri ve yeri, dünya günlerinden altı gün kadar bir zaman içerisinde yaratan ve icat etme kudretine sahip olan tek Allah'tır. Kurtubî şöyle der: Allah isteseydi onları, bir anda yaratırdı. Fakat o kullarına işlerinde aceleci olmamalarını öğretmek istedi.[57] ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ Sonra şanına layık bir şekilde Arş'ı istivâ etti. Nitekim İmam Mâlik (r.a.) şöyle der: İstivâ malûmdur. Nasıl olduğu mechuldur, ona inanmak farzdır. Onun hakkında soru sormak bid'attir. İmam Ahmed (r.a.) de şöyle der: Sıfatlarla ilgili haberler, bir şeye benzetilmeden ve inkâr edilmeden, nasıl gelmişse öyle devam eder. Nasıl ve niçin böyledir diye sorulmaz. Biz, Allah nasıl dilerse, o şekilde arş üzerinde olduğuna inanırız. O, hiçbir kimsenin anlatamıyacağı ve tarif edemiyeceği bir şekilde, dilediği gibi Arş'ı istivâ etmiştir. Biz, âyet ve hadisleri okur, onlarda olanlara inanırız. Sıfatların nasıllığı hususunu Allah'ın ilmine havale ederiz.[58] Kurtubî şöyle der: Selef-i Sâlihten hiç kimse, Allah'ın Arş'ı hakikaten istivâ ettiğini inkâr etmemiştir. Ancak, istivânın nasıl olduğunu bilememişlerdir. Çünkü onun hakîkatı bilinmez.[59] يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا Allah geceyi gündüz üzerine örter. Gündüzün aydınlığını giderir. Halbuki gündüz, geceye ulaşıncaya kadar onu sür'atle takip etmektedir. وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ Allah güneşi, ayı ve yıldızları hepsini kudreti ve dilemesi ile ve emrine boyun eğmiş olarak yaratandır. أَلا لَهُ الْخَلْقُ وَالأَمْرُ Bilesiniz ki mülk ve kâinatta tam tasarruf O'na aittir. تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ Âlemlerin Rabbi onları yoktan var edip yaratan Allah yüce ve şereflidir.

55. ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً Allah'a yalvara yakara, huşû içinde boyun eğerek gizlice dua edin. إِنَّهُ لا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ Şüphesiz Allah, avurdunu çatlatmak ve sesini

56 Taberî, 12/480.
57 Kurtubî, 7/219.
58 Mehâsinü't-te'vîl, 7/2708.
59 Kurtubî, 7/219.

yükseltmek sûretiyle duada haddi aşanları sevmez. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Siz ne sağıra, ne de yanınızda olmayan birine dua ediyorsunuz"[60]

56. وَلا تُفْسِدُوا فِي الأَرْضِ بَعْدَ إِصْلاحِهَا Allah , peygamberler göndermek sûretiyle yeryüzünü islâh ettikten sonra, siz orada şirk ve masiyetlerle fesat çıkarmayın. وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا Azabından korkarak ve rahmetini umarak O'na ibadet edin. إِنَّ رَحْمَةَ اللهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ Şüphesiz Allah'ın rahmeti O'nun emirlerine sarılan ve yasakladıklarını bırakan itaatlı kullara yakındır.

57. وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ Rüzgarları yağmurun müjdecisi olarak gönderen O'dur. Ebû Hayyân şöyle der: بين يدي رحمته nin manası, "nimetinin önünde" demektir, ki o da nimetlerin en büyüğü ve insana en faydalısı olan yağmurdur.[61] حَتَّى إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ Nihayet rüzgarlar yağmur dolu bulutları yüklendiğinde, o bulutları bitkisiz, çorak, ölü bir arazi üzerine göndeririz. فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ O ölü araziye yağmuru indiririz. O yağmurla orada her türlü meyveyi bitiririz. كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ İşte böyle ölü topraktan çeşitli bitkiler çıkardığımız gibi, ölüleri de kabirlerinden çıkaracağız. Belki ibret alır, iman edersiniz. İbn Kesîr şöyle der: Bu mana Kur'ân'da çok yerde mevcuttur. Allah, ölü olan çorak araziyi yeniden diriltip ona canlılık kazandırmasını kıyamet gününde ölüleri dirilteceğine dair darb-ı mesel getirir. İşte bunun için, "Belki ibret alırsınız" buyurdu.[62]

58. وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ Toprağı kıymetli arazide, Allah'ın dilemesi ve kolaylaştırması ile bol, güzel ve faydalı bitkiler çıkar. Bu, öğüt dinleyip ondan faydalanan mü'min için bir darb-ı meseldir. وَالَّذِي خَبُثَ لا يَخْرُجُ إِلاَّ نَكِدًا Taşlı veya tuzlu arazi gibi, toprağı değersiz olan araziye gelince, orada bitkiler zorluk ve meşakkatle az biter, onda hayır yoktur. İşte bu da, öğütten faydalanmayan kâfir için bir darb-ı meseldir. İbn Abbas şöyle der: Bu, Allah'ın mü'min ve kâfir hakkında getirdiği bir darb-ı meseldir. Mü'min güzeldir, ameli de güzeldir. O, meyvesi güzel olan güzel araziye benzer. Kâfir pistir, ameli de pistir. O da kendisinden faydalanılmayan tuzlu, çorak araziye benzer.[63] كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ Bu darb-ı meseli getirdiğimiz gibi, nimetlerine karşılık Allah'a şükreden topluluk için delil üstüne delil getirerek çeşitli hüccetleri açıklıyor ve onları âyet âyet tekrarlıyoruz. Burada sadece "şükreden topluluğun" adı geçti. Çünkü Kur'ân'ı dinlemekten faydalananlar onlardır. Âlûsî şöyle der: Bu eşsiz tasarruf gibi, Allah'ın nimetlerine şükreden bir topluluk için, engin kudrete delâlet eden âyetleri tekrarlıyoruz. Nimetlere şükür ise, onları düşünmek ve ibret almakla olur.[64]

---

60 Buhârî, Meğâzi, 38, Cihad, 131; Müslim, Zikr, 44, 45.
61 el-Bahru'l-muhît, 4/317.
62 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/27.
63 Taberî, 12/497.
64 Rûhu'l-meânî, 8/148.

59. لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ Andolsun ki, Nuh'u kavmine gönderdik. Buradaki lâm, mahzûf yeminin cevabıdır. Hz. Nuh (a.s.), peygamberlerin şeyhidir. Çünkü o, en uzun ömürlü peygamberdir. İdris (a.s.)'ten sonra, Allah'ın gönderdiği ilk peygamber odur. Hiçbir peygamber Onun kadar eziyet çekmemiştir.[65] فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ Hz Nuh kavmine, "Allah'ı birleyin, O'na ortak koşmayın. Sizin için O'ndan başka ibadete layık bir ilah oktur." إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ Eğer O'na ortak koşar ve iman etmezseniz, ben kıyamet gününde başınıza bir azab gelmesinden korkarım" dedi.

60. قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ Kavminin eşrâfı ve ileri gelenleri dedi ki: Ey Nuh, şüphesiz biz senin hak, doğru ve açık yoldan ayrıldığını görüyoruz. Ebû Hayyân şöyle der: Hz. Nuh'a kavminin, sadece eşrâfı ve ileri gelenleri cevap verdi. Bunlar, akıl ve fikirleri dünya ile meşgul olduğu ve reislik peşinde koştukları için peygamberlere isyan edenlerdir.[66] İşte kötülerin durumu böyledir. İyileri daima dalâlette görürler.

61. قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ Hz. Nuh: "Ben sapık değilim, sizin bütün iş ve hallerinize sahip olan, sizin menfaatinizi gözeten Rabbiniz katından size gönderilmiş bir peygamberim.[67]

62. أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ Ben, Allah'ın benimle size gönderdiği şeyi size tebliğ ediyorum. Sizin iyiliğinizi ve hayrınızı istiyorum. Ben gayb işlerinden, sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum" dedi. İbn Kesîr şöyle der: İşte Peygamber'in şanı budur. O, fasîh bir tebliğci, nasihatçı ve Allah'ı bilen biridir. Allah'ın mahlukatından hiç kimse, bu sıfatlarda ona ulaşamaz.[68]

63. أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ İçinizden bir adam vasıtasıyle size bir zikir gelmesine şaştınız mı? Yani buna şaşmayın. Çünkü, size bir rahmet, bir lütuf ve bir ihsan olarak, içinizden bir adama Allah'ın vahyetmesi şaşılacak bir şey değildir. İman etmediğiniz takdirde, sizi azaptan sakındırması, Rabbiniz'den korkmanız ve bu sayede rahmete nâil olmanız için Allah bu Peygamber'e vahyeder.

64. فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ Uzun süre aralarında kalmasına rağmen onlar Nuh'u yalanladılar. Allah, Nuh'u ve onunla beraber gemide bulunan mü'minleri

---

65 Hz. Nuh'un hayatı hakkında geniş bilgi için, "en-Nubüvvetü ve'l-enbiyâ" adlı kitabımıza bakınız.

66 el-Bahr, 4/320.

67 Âyet-i kerîme, لَسْتُ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ Ben açık bir sapıklık içinde değilim şeklinde gelmeyip gâyet güzel bir ifade ile, لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ Bende herhangi bir sapıklık yoktur" şeklinde gelmiştir. Bu ifade, Hz. Nuh'ta herhangi bir dalâletin bulunması ihtimalini ortadan kaldırır. Bu ifade birinci ifadeden daha beliğ olup dalâlet ihtimalini daha iyi ortadan kaldırır. Çünkü birinci ifade, herhangi bir dalâlet ihtimalini ortadan kaldırmaz.

68 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/28.

kurtardı. وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا Onlardan âyetlerimizi yalanlayanları boğarak helâk ettik. إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ Onlar, kalpleri kör bir kavimdi, hakkı göremiyorlar ve ona yol bulamıyorlardı. İbn Abbas şöyle der: Onların kalpleri kör olmuştu. Tevhidi, nübüvveti ve ahireti anlamıyorlardı.[69]

65. وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا Âd kavmine de kardeşleri Hud'u gönderdi. Onlar, Yemen'in Ahkâf bölgesinde yaşıyorlardı. قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ Peygamberler'i onlara; "Allah'ı birleyin. O'ndan başka sizin ilahınız yoktur" dedi. أَفَلَا تَتَّقُونَ O'nun azabından korkmuyor musunuz?

66. قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ Kavminin kâfir olan eşrâf ve ileri gelenleri şöyle dedi: إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ Biz seni beyinsizlik ve hafif meşreplik içerisinde görüyoruz. Peygamberlik iddianda yalancılardan olduğunu zannediyoruz.

67. قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ Bende sizin iddia ettiğiniz gibi, herhangi bir akıl noksanlığı yoktur. Fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından size hidâyetle gönderilmiş bir peygamberim.

68. أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ Size Allah'ın emirlerini tebliğ ediyorum. Sizi kendisine çağırdığım şey hakkında, size nasihat ediciyim. Söylediğim sözde güvenilir bir kişiyim, yalan söylemiyorum. Zemahşerî şöyle der: Peygamber'in kendilerine beyinsiz ve sapık diyen kimselere verdikleri cevapta güzel bir edep ve yüce bir ahlâk örneği vardır. Kullara beyinsizlere karşı nasıl hitap edileceğini ve onların hatalarının nasıl hoşgörü ile karşılanacağını öğretir. Çünkü onlar beyinsizlere ağır başlı ve yumuşak bir şekilde cevap verirler. Sözlerine aynıyle karşılık vermezler.[70]

69. أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ Allah'ın size içinizden bir peygamber göndermesine şaşmayın. O peygamber, Allah ile karşılaşacağınızı size haber vermek ve O'nun azabından korkutmak için size gönderilmiştir. وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ Allah'ın nimetlerini hatırlayınız. Hani O, Nuh kavmini helâk ettikten sonra yeryüzünde sizi halife kıldı. وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً Sizin bedenlerinizi büyük ve kuvvetli kıldı. فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ Allah'ın size verdiği nimetleri hatırlayın ki, kurtuluşa erip mutlu olasınız.

70. قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا Dediler ki: "Ey Hud! İlahlara ve putlara ibadet etmeyi bırakıp onlardan uzaklaşarak bir tek Allah'a ibadet edelim diye mi sen bizi azapla tehdit ediyorsun? فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ Eğer doğru söyleyenlerden isen, bize vaadettiğin azabı getir. Yoksa sana asla inanmayız.

---

69 el-Bahr, 4/323.

70 el-Keşşâf, 2/116.

71. قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ Hud: "Rabbinizden üzerinize bir azap ve gazap gelmiştir" dedi. أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ Ne zarar veren, ne de menfaat sağlayan putlar hakkında benimle mücadele mi ediyorsunuz? Onlara ibadet edilmesi için Allah herhangi bir hüccet veya delil indirmedi. فَانتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنتَظِرِينَ Azabı bekleyin. Şüphesiz ben de sizin başınıza gelecek olanları bekleyenlerdenim. Bu son derece korkutma ve tehdit ifade eder.

72. فَأَنجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا Biz rahmetimizle Hud'u ve beraberindeki mü'minleri kurtardık. وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا Ve âyetlerimizi yalanlayanların tümünün kökünü kestik, tek kişi bırakmadık. وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ Onlar yalanladılar, iman etmediler. Böylece azaba müstehak oldular. Ebussuûd şöyle der: İnkâr ve yalanlamada ısrar ettiler. Bu cehâletten asla dönmediler. Allah da onları şiddetli bir rüzgarla helâk etti.[71]

EDEBÎ SANATLAR

1. "ألا له الخلق والأمر Mülk ve tam tasarruf O'nundur." Bu âyet, lafızları az olmasına rağmen birçok manalar ifade eder. Bütün eşya ve işleri, son noktasına kadar içine alır. O kadar ki, İbn Ömer bu âyeti okuyunca: "Kimin, bu âyetin muhtevası dışında bir şeyi kalırsa onu istesin" demiştir. Bu belîğ üsluba edebiyatta "icaz-ı kasr" denilir. Bu, az lafızla çok mana ifade etme esasına dayanmaktadır.

2. "سقناه لبلد ميت Onu ölü bir belde üzerine sevkettik." Burada beldenin ölü sıfatı ile nitelenmesi, çorak ve bitkisiz oluşundan güzel bir istiâredir. Sanki o belde, kendisinden faydalanmama bakımından ruhsuz bir ceset gibidir.

3. "كذلك نخرج الموتى Yerden bitkileri çıkardığımız gibi, ölüleri kabirlerinden çıkarttırız." Bu mürsel ve mücmel bir teşbihtir. Teşbih edatı zikredilmiştir" vech-i şebeh zikredilmemiştir.

4. "وقطعنا دابر Sonunu kestik." Sonunu kesmek hepsini helâk ederek kökünü kesmekten güzel bir kinayedir.

BİR UYARI

Büyük âlim Âlûsî, "ادعوا ربكم تضرعا وخفية Rabbinize yalvara yakara gizlice dua edin" âyetinin tefsirinde şu açıklamayı yapar: Hasan el-Basrî'nin şöyle dediği rivâyet olunur: Müslümanlar çokça dua ederler, fakat sesleri duyulmazdı. Onların duası sadece Rableri ile kendileri arasında bir fısıltı idi. Bu da Yüce Allah'ın ادعوا ربكم تضرعا وخفية şeklindeki emrinden dolayıdır. Bir de Yüce Allah sâlih bir kulunu anarken, "إذ نادى ربه نداء خفيا Hani o, gizli bir sesle Rabbine niyaz etmişti" diye buyurdu.

71 Ebussuûd, 2/174.

Âlûsî devamla şöyle dedi: Duanın birçok edebinin var olduğunu anlattılar. Onlardan birkaçı şunlardır: Temiz (abdestli) olmak, kıbleye dönmek, meşgul edici şeylerden kalbi temizlemek, duaya başlarken ve dua sonunda Rasulullah (s.a.v.)'e salât u selâm getirmek, elleri göğe doğru kaldırmak, bütün mü'minler için dua etmek, gecenin son üçte birini, oruçlu ise iftar zamanını, cuma gününü ve duaların kabul edileceği diğer zamanları gözetmek.[72]

72 Âlûsî, Rûhu'l-meânî, 8/139.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ
مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ
هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً ۖ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ
وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾
وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ
فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ
الْجِبَالَ بُيُوتًا ۖ فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ
لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا
مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ ۚ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ
الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾
فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ
ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَأَخَذَتْهُمُ
الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ
وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ
لَكُمْ وَلَٰكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ ﴿٧٩﴾ وَلُوطًا
إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا
مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ
شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾
وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ
مِنْ قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ
وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَأَمْطَرْنَا
عَلَيْهِمْ مَطَرًا ۖ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۗ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ
مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۗ قَدْ جَآءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ
فَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيْزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَآءَهُمْ
وَلَا تُفْسِدُوْا فِى الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا ۗ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ
لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُوْا بِكُلِّ
صِرَاطٍ تُوْعِدُوْنَ وَتَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ
بِهٖ وَتَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ۚ وَاذْكُرُوْٓا اِذْ كُنْتُمْ قَلِيْلًا
فَكَثَّرَكُمْ ۖ وَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ
﴿٨٦﴾ وَاِنْ كَانَ طَآئِفَةٌ مِّنْكُمْ اٰمَنُوْا بِالَّذِىْٓ اُرْسِلْتُ
بِهٖ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُوْا فَاصْبِرُوْا حَتّٰى يَحْكُمَ
اللّٰهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿٨٧﴾
قَالَ الْمَلَاُ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ لَنُخْرِجَنَّكَ يٰشُعَيْبُ وَالَّذِيْنَ
اٰمَنُوْا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَآ اَوْ لَتَعُوْدُنَّ فِىْ مِلَّتِنَا ۗ قَالَ اَوَلَوْ كُنَّا
كٰرِهِيْنَ ﴿٨٨﴾ قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اِنْ عُدْنَا فِىْ مِلَّتِكُمْ بَعْدَ
اِذْ نَجّٰىنَا اللّٰهُ مِنْهَا ۗ وَمَا يَكُوْنُ لَنَآ اَنْ نَّعُوْدَ فِيْهَآ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ
اللّٰهُ رَبُّنَا ۗ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۗ عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۗ رَبَّنَا
افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَيْرُ الْفٰتِحِيْنَ ﴿٨٩﴾
وَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا اِنَّكُمْ
اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ﴿٩٠﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا فِىْ دَارِهِمْ
جٰثِمِيْنَ ﴿٩١﴾ اَلَّذِيْنَ كَذَّبُوْا شُعَيْبًا كَاَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيْهَا ۚ اَلَّذِيْنَ
كَذَّبُوْا شُعَيْبًا كَانُوْا هُمُ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰقَوْمِ
لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسٰلٰتِ رَبِّىْ وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۚ فَكَيْفَ اٰسٰى عَلٰى
قَوْمٍ كٰفِرِيْنَ ﴿٩٣﴾

73. Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. İşte o da, size bir mucize olarak Allah'ın şu devesidir. Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin, ona kötülük etmeyin, sonra sizi acıklı bir azap yakalar.

74. Düşünün ki, Allah Âd kavminden sonra, yerlerine sizi getirdi. Ve yeryüzünde sizi yerleştirdi: Onun düzlüklerinde saraylar yapıyorsunuz, dağlarında evler yontuyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın da yeryüzünde fesatçılar olarak karışıklık çıkarmayın.

75. Kavminin ileri gelenlerinden büyüklük taslayanlar, içlerinden zayıf görülen inananlara dediler ki: "Siz Sâlih'in, Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz?" Onlar da, "Şüphesiz biz O'nunla ne gönderilmişse ona inananlarız" dediler.

76. Büyüklük taslayanlar da dediler ki: "Biz de sizin inandığınızı inkâr edenleriz."

77. Derken o dişi deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler ve Rablerinin emrinden dışarı çıktılar da: "Ey Sâlih! Eğer sen gerçekten peygamberlerdensen bizi tehdit ettiğin azabı getir" dediler.

78. Bunun üzerine onları o sarsıntı yakaladı da yurtlarında diz üstü dona kaldılar.

79. Sâlih de o zaman onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Andolsun ki ben size Rabbim'in elçiliğini tebliğ ettim ve size öğüt verdim, fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz."

80. Lut'u da peygamber gönderdik. Kavmine dedi ki: "Sizden önceki milletlerden hiç birinin yapmadığı bu fuhuşu mu yapıyorsunuz?

81. Siz kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz, taşkın bir milletsiniz."

82. Kavminin cevabı: "Onları memleketinizden çıkarın, çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış!" demelerinden başka bir şey olmadı.

83. Biz de Onu ve karısından başka aile efradını kurtardık. Karısı geride kalıp helâk olanlardan idi.

84. Ve üzerlerine taş yağdırdık. Bak ki günahkârların sonu nasıl oldu!

85. Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur. Size Rabbiniz'den açık bir delil gelmiştir, artık ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların eşyalarını eksik vermeyin. Düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer inananlar iseniz, bunlar sizin için daha hayırlıdır.

86. Tehdit ederek, inananları Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu eğip bükmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün ki siz az idiniz de O sizi çoğalttı. Bakın ki, bozguncuların sonu nasıl olmuştur.

87. Eğer içinizden bir grup benimle gönderilene inanır, bir grup da inanmazsa, Allah aramızda hükmedinceye kadar bekleyin. O hâkimlerin en iyisidir.

88. Kavminden ileri gelen kibirliler dediler ki: "Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız. Veya dinimize döneceksiniz" Şuayb dedi ki: "İstemesek de mi?"

89. Doğrusu Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek, Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah dilemiş başka, yoksa geri dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimiz'in ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah'a dayanırız. Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmet. Sen hükmedenlerin en hayırlısısın.

90. Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: Eğer Şuayb'a uyarsanız o takdirde siz mutlaka ziyâna uğrarsınız.

91. Derken o şiddetli deprem onları yakalayıverdi de yurtlarında diz üstü donakaldılar.

92. Şuayb'ı yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler. Asıl ziyâna uğrayanlar Şuayb'ı yalanlayanların kendileridir.

93. Şuayb, onlardan yüz çevirdi ve dedi ki: "Ey kavmim! Ben size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim. Artık kâfir bir kavme nasıl acırım!"

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah sûrenin baş taraflarında Adem (a.s.)'in kıssasını bununla ilgili kendi kudretinin alâmetlerini, birliğine de ilahlığına delâlet eden güzel sanatlarını anlatıp öldükten sonra dirilmenin hak olduğuna dair sağlam deliller getirerek,

peygamberlerin kıssalarını ve onların ümmetleri ile aralarında geçen olayları anlattı. Hz. Nuh (a.s.) ve Hz. Hud (a.s.)'un durumlarını açıkladı. Bu âyetlerde de Sâlih ve Şuayb (a.s.)'ın kıssalarını ve peygamberlere karşı inatla direnen kimselerin durumlarını anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

ناقة : Nâka, dişi deve. عـقـر الناقـة Akru'n-nâka, devenin ayaklarını kılıçla kesmek demektir.

عَتَوْا : Kibirlendiler. Şiddetli karanlık olan geceye الليل العاتى denir.

جاثمين : Câsimîn, kuşun yere serilmesi gibi, dizleri ve yüzleri üzerine yere yapışanlar.

الرجفة : Recfe, insanı sarsan büyük musibet. Recf'in asıl manası sarsılmaktır. Arz sarsıldığı zaman رجفت الارض denir.

الغابرين: Gâbirîn Allah'ın azabında kalanlar. غـــابر "kalan" demektir. Geçip giden manasına da gelir. A'şâ'nın "Geçmiş zamanda" manasına gelen في الـزمن الغـــابرين sözü bundandır. Bu kelime zıt anlamlı kelimelerdendir. Cevherî, Sıhâh'ında böyle açıklamıştır.

يَغْنَوا : Kalırlar. Bir kimse bir yerde uzun süre kalınca غَنَى بالمكان denir.

عَفَوا : Arttılar, çoğaldılar. Bitki gelişip çoğalınca عـفـا النبـات denir ki, kelimenin aslı budur.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

73. وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ Semûd kavmine kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Onlara: "Ey kavmim, Allah'ı birleyin ve O'na ortak koşmayın. Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur" dedi. قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ Şüphesiz Rabbinizden size benim peygamberliğimin doğruluğunu gösteren apaçık bir mucize geldi. هَذِهِ نَاقَـــةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً Bu bölüm, az önce geçen mucizeyi açıklamaktadır. Yani, "bu deve, benim size getirdiğim mucizemdir." Devenin Allah'ın ismine izafeti, onun önemini ve büyüklüğünü gösterir. Çünkü o, vasıtasız olarak yaratılmıştır. Kurtubî şöyle der: Müşrikler Sâlih (a.s.)'ten mucize isteyince, düz bir kayadan onlara deveyi çıkardı.[73] فَـــذَرُوهَا تَـأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ Onu bırakın, Rabbinin verdiği rızıktan yesin. وَلَا تَمَـسُّـوهَا بِسُـوءٍ فَيَـأْخُـذَكُمْ عَـذَابٌ أَلِيمٌ Ona hürmet edin. Sakın ona bir kötülük etmeyin. Çünkü o, Allah'ın bir mucizesidir. Sonra sizi elem verici bir azap yakalar. Bu azap, devenin ayaklarını kestiklerinde başlarına gelen azaptır.

73 Kurtubî, 7/238.

74. وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ Düşünün ki, Allah Âd kavminden sonra sizi yeryüzünde halifeler kıldı. Şihâb şöyle der: Âd kavmi ile Semûd kavmi arasında uzun bir zaman geçmiş olduğuna işaret için خلفاء عاد Âd'ın halifeleri" değil de sadece خلفاء من بعد عاد Âd'dan sonra halifeler" dedi. وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا Sizi Hicr'e yerleştirdi. Oranın ovalarında yüksek köşkler yapıyorsunuz. وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا Oturmak için dağları oyuyorsunuz. Kurtub şöyle der: Uzun ömürlü oldukları için dağları oyarak ev yapıyorlardı. Çünkü binalar kendileri ölmeden çürüyüp yıkılıyordu.[74] فَاذْكُرُوا آلاءَ اللهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ Allah'ın size verdiği nimetleri düşünün de onun lütfuna şükredin. Yeryüzünde fesat çıkarmayın.

75. قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ Sâlih (a.s.)'in kavminden ileri gelen kibirliler, onun peşinden giden zayıf mü'minlere أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ Allah'ın, Sâlih'i bize ve size peygamber olarak gönderdiğini biliyor musunuz? dediler. Bunu, alay ve eğlence yoluyla söylediler. قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ Onlara üslûbu hâkim ile yani onun peygamberliğine iman ettiklerini bildirerek cevap verdiler. Ebû Hayyân şöyle der: Mü'minlerin, "هو مرسل o bir peygamberdir" yerine, "انا بما ارسل به مؤمنون Biz onun peygamberliğine inanmıyoruz" şeklinde cevap vermeleri son derece güzeldir. Çünkü onun peygamberliği açık ve biliniyordu, kabul edilmişti. Bu hususta herhangi bir şüphe yoktu. Çünkü o bu büyük mucizeyi getirmişti. Onun peygamber olup olmadığını sormaya ihtiyaç yoktu.[75]

76. قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ Kibirliler: "Sizin tasdik ettiğiniz Sâlih'in peygamberliğini biz inkâr ediyoruz". Onlara karşı olduklarını göstermek ve onların sözlerini reddetmek için, انا بما ارسل به كافرون Biz onun peygamberliğini inkâr ediyoruz" yerine انا بالذي آمنتم به كافرون dediler.

77. فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ Deveyi boğazladılar ve Allah'ın emrini kabul etmeyi gururlarına yediremediler. وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ Dediler ki "Ey Sâlih! Eğer sen hak peygamber isen, kendisiyle korkuttuğum azabı bize getir." Bunu, Sâlih (a.s.) ile alay etmek ve onu âciz düşürmek için söylediler.

78. فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ Onları şiddetli bir deprem yakaladı da, evlerinde hareketsiz sakin ölüler haline geldiler. Ebû Hayyân şöyle der: Onları, göklerde ve yerlerdeki bütün gürültülerin şiddetine eşit bir gök gürültüsü yakaladı da kalpleri parçalandı ve helâk oldular.[76]

---

74 Kurtubî, 7/239.
75 el-Bahr, 4/330.
76 el-Bahr, 4/331.

79. فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَكِنْ لا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ Sâlih (a.s.) onların helâkini ve başlarına geleni gördükten sonra onlardan yüz çevirdi ve düştükleri bu kötü durumdan duyduğu üzüntüyü belirterek dedi ki: Ben size risaleti tebliğ etmiş, sizi Allah'ın azabından sakındırmış ve size elimden geldiği kadar nasihat etmiştim. Fakat sizin işiniz, devamlı olarak, nasihatçilere kin gütmek ve düşmanlıkta bulunmaktır. Zemahşerî şöyle der: ولكن لا تحبون الناصحين Fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz" ifadesi, geçmiş bir durumun hikayesidir. Bazan kişi hayatta iken kendisine nasihat edip de nasihatını dinlemeyerek kendini tehlikeye atan ve şu anda ölü bulunan arkadaşına şöyle diyebilir: Ey kardeşim! Sana nice nasihatta bulundum. Sana kaç defa dedim. Fakat sen öğütlerimi kabul etmedin.[77]

80. وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ Lut (a.s.)'un kavmi Sedûm halkına, kınama ve ref yoluyla söylediklerini hatırla. O şöyle demişti: Sizden önce hiçkimsenin hiçbir zaman yapmadığı bu son derece çirkin fiil, erkekleri kullanmaktır. Hz. Lut, kavminin bu yaptıklarını önce reddetmiş sonra da onları, "Bu çirkin fiili ilk defa siz yapıyorsunuz" diye kınamıştır. Bu fiilin çirkinliği halk tarafından bilindiği ve kötülüğü akıllara yerleşmiş olduğu için, kelimeyi الفاحشة şeklinde ال takısı ile marife olarak getirdi. Zira bundan farklı olduğu için Yüce Allah, onu ifade ederken انه كان فاحشة "Şüphesiz o çok çirkin bir iştir"[78] buyurarak kelimeyi nekra getirmiştir. ما سبقكم بها من احد "Sizden önce bunu kimse yapmadı" şeklindeki bu menfi cümle, onların bu çirkin fiili ilk yapanlar olduğunu ifade eder. من احد de ziyade olarak getirilmiş olan من harf-i ceri mübâlağa ifade edip bu işi insan cinsinden hiç kimsenin yapmadığını vurgular. عالم Kelimesinin, umûmî mana ifade etmesi için cem'i olarak getirilmesi de, gene aynı manayı vurgular. Amr b. Dînâr: Lut kavminden önce, hiçbir erkeğin başka bir erkekle münasebette bulunduğu görülmemiştir" der.[79]

81. إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ Bu bölüm fahişenin ne olduğunu açıklamaktadır. Bu, öncekinden daha ağır bir kınamadır. Çünkü cümle "إن" ve "ل" ile tekit edilmiştir. Yani: "Ey kavim! şüphesiz siz, Allah'ın size helal kıldığı kadınlarla münasebette bulunmayı bırakıp, şehvetinize uyarak bu kötü fiili erkek erkeğe cinsî münasebet yapıyorsunuz. Bundan sonra Hz. Lut onları reddetmeyi bırakıp, bu çirkin fiilleri yapmayı ve şehvetlere tâbi olmayı gerektiren hallerini bildirerek بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ Bilakis siz haddi aşan bir kavimsiniz" dedi. Yani, sizin herhangi bir özrünüz yok. Bilakis israf ve her hususta haddi aşmak sizin âdetinizdir. Ebussuûd

77 el-Keşşâf, 2/124.
78 İsra sûresi, 17/32.
79 el-Bahr, 4/333.

şöyle der: "شهوة şehvetle" kaydı, onların sırf hayvanî vasıflarla vasıflandığını gösterir ve akıllı kimseyi cinsî münasebete sevkeden şeyin şehveti tatmin değil çocuk isteme ve neslin devamı olması gerektiğine dikkat çeker.[80]

82. وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلاَّ أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ Hz. Lut, kavminin bu çirkin fiillerini kınadığında, onlar birbirlerine şöyle diyerek cevap verdiler: Lut'u ve onun peşinden giden mü'minleri ülkenizden çıkarın. Çünkü onlar bizim yaptığımız oğlancılıktan uzak duran insanlardır. İbn Abbas ve Mücâhid şöyle der: انهم اناس يتطهرون "Onlar tertemiz insanlardır" demek, erkekleri ve kadınları dübürlerinden kullanmaktan sakınan insanlardır" demektir. Lut kavmi bunu, Lut ve ona inananlarla alay etmek için söylediler ve insanların methedildiği kelimelerle onları ayıpladılar.

83. فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلاَّ امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ Kavminin başına inen azaptan onu ve kendisine iman eden ehlini kurtardık. Ancak karısı kurtarılmadı. O, yurtlarında kalıp helâk olanlardan oldu. Taberî şöyle der: Yani biz Lut'u ve karısı dışında ehlinden, ona inananları kurtardık. Çünkü karısı Hz. Lut'a (a.s.) hainlik etti. Allah'a da inanmıyordu. Dolayısıyle, azap geldiğinde, Lut (a.s.) kavminden helâk olanlarla beraber o da helâk oldu.[81]

84. وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَراً Onların üzerine, acayib bir nevi yağmur yağdırdık. O yağmu pişirilmiş ve istif edilmiş taş yağmurudur. Nitekim başka bir âyet-i kerîmede şöyle buyrulur: وامطرنا عليهم حجارة من سجيل Onların üzerine (balçıktan) pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık.[82] Âyette azab, çokluğundan dolayı bolca yağan yağmura benzetildi. Zira azap, yağmur gibi başlarına yağdırıldı. فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ Ey dinleyen! Bu günahkârların sonlarına bak ki, nasıl oldu? Sonları ne hale geldi?! Sonları musibet ve helâktan başka bir şey mi oldu?!

85. وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْباً قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ Medyen halkına da, onları Allah'ı birlemeye ve ona ibadet etmeye davet eden Şuayb'ı gönderdik. İbn Kesîr şöyle der: Medyen kelimesi, hem kabile, hem de şehre verilen isimdir. Burası Hicaz yolu üzerinde Maan yakınlarında bir yerdir. Buranın sakinleri ilerde belirtileceği gibi Eyke halkıdır.[83] قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ Şüphesiz Rabbinizden size, benim doğruluğumu gösteren bir mucize gelmiştir. فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ Ölçtüğünüz ölçülerde ve tarttığınız tartılarda insanların hakkını tam olarak verin! وَلا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ İnsanların haklarını eksik vererek onlara zulmetmeyin. وَلا تُفْسِدُوا فِي الأَرْضِ بَعْدَ إِصْلاحِهَا Peygamberler göndermek sûretiyle islah edilmiş olan yeryüzünde mâsiyetler

80 Ebussuûd, 2/178.
81 Taberî, 12/551.
82 Hud sûresi, 11/82.
83 Muhtasaru İbn Kesîr. 2/53.

ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ işlemeyin. Eğer benim söylediklerime inanıyorsanız, size emrettiğim şeyleri yapmanız yani Allah'a ihlâs ile ibadet etmeniz, insanların haklarını gözetmeniz ve yeryüzünde fesat çıkarmayı terketmeniz sizin için daha hayırlıdır.

86. وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِهِ İman edenleri ölümle korkutarak Allah yolundan çevirmek üzere hiçbir yola oturmayın. İbn Abbas şöyle der: Kâfirler, Şuayb (a.s.)'a götüren bütün yolların üzerinde otururlar ve Ona gelmek isteyenleri tehdit eder, geri çevirir ve: "Şuayb bir yalancıdır. Ona gitme" der ve Kureyş'in Rasulullah (s.a.v.)'a yaptığı şeyin bir benzerini onlar da Şuayb'a yaparlardı.[84] وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا Siz böyle yapmakla, yolun doğru değil eğri olmasını istiyorsunuz. Nitekim zamanımızdaki sapıklar da: "Bu din akılla bağdaşmaz" diyorlar. Çünkü bu din, onların kötü arzularına uygun düşmüyor. وَاذْكُرُوا إِذْ كُنتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ Hatırlayın ki, siz zayıf ve azlık idiniz de, izzetli ve çok oldunuz. Öyleyse nimetinden dolayı Allah'a şükrediniz. وَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ Bu bölüm, kâfirleri tehdit etmektedir. Yani: Geçmiş milletler peygamberlere isyan ettiklerinde, başlarına gelenlere bakınız. Allah'ın onlardan nasıl intikam aldığını görerek ibret alınız.

87. وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ آمَنُوا بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَائِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ Eğer, onlara getirdiğim şey hakkında bir grup beni tasdik ediyor, bir grup da bana inanmıyorsa, Allah aramızda âdil hükmü ile hükmedinceye kadar sabrediniz. O, hakimlerin en hayırlısıdır. Ebû Hayyân şöyle der: Bu söz, karşılıklı konuşmada kullanılan sözlerin en güzellerindendir. Çünkü kesin olarak bilinen şey şüpheli gibi görünmektedir. Bu, taksim sanatının parlaklığındandır. Dolayısiyle bu bölüm, mü'minler için bir zafer vaadi, kâfirler için ise ceza ve ziyan tehdidi ifade eder.[85]

88. قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ Kavminin ileri gelen, Allah ve Rasulü'ne iman etmeyi kibirlerine yediremeyenler, dediler ki: لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا Ey Şuayb! Mutlaka seni ve sana iman edenleri aramızdan çıkaracağız veya sen ve onlar dinimize döneceksiniz. Kâfirler, iki şeyden birinin yapılması için yemin ettiler. Ya, Şuayb'ı ve onun peşinden gidenleri aralarından çıkarmak veya inananların küfre dönmelerini sağlamak. Şuayb (a.s.) onlara cevap vererek şöyle dedi: قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ Biz bunu istemesek de mi siz bizi vatandan çıkmaya veya dininize dönmeye zorlayacaksınız? Buradaki soru inkâr içindir.

89. قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّانَا اللَّهُ مِنْهَا Allah, bizi iman etmekle kurtardıktan ve doğru yolu gösterdikten sonra sizin dininize dönersek, Allah'a en büyük iftirayı yapmış oluruz. Bu âyet, mü'minlerin tekrar küfre dönmeleri

84 el-Bahr, 4/338.
85 el-Bahr, 4/340.

hususunda kâfirleri ümitsizliğe düşürür. وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا Bizim, sizin milletinize ve dininize dönmemiz ne yakışır ne de doğru olur. Ancak Allah bizim mahcup olmamızı ve yardımsız kalmamızı isterse, o zaman hakkımızda hüküm uygulanır. وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا Rabbimizin ilmi herşeyi kuşatmıştır. عَلَى اللهِ تَوَكَّلْنَا Biz sadece Allah'a tevekkül ederiz. O, kendisine güvenenlere yeter. رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ Ey Rabbimiz! Bizimle onlar arasında, içinde haksızlık ve zulüm bulunmayan hak hükmünle hükmet. Sen, hâkimlerin en hayırlısısın.

90. وَقَالَ الْمَلأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ Kavminin ileri gelen kâfirleri dediler ki: Şuayb'a uyar da onun size yaptığı daveti kabul ederseniz, o takdirde hidâyeti dalâletle değiştirdiğiniz için, mutlaka ziyân edenlerden olursunuz.

91. فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ Derken onları büyük bir zelzele yakaladı da dizleri üzerine kapaklanmış ölüler haline geldiler.

92. الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا Allah, Şuayb'ı (a.s.) yalanlayanları helâk etti. Sanki onlar, ülkelerinde nimetler içerisinde yaşamamış hale geldiler. الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ Şuayb'ı yalanlayanlar, ziyana uğrayanların kendileridir. Bu âyet, daha önce helâk ve yok olacakları bildirilmiş olan yalancıların ziyana uğradıklarını da bildirir.

93. فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ Şuayb onlardan yüz çevirdı ve: "Ey kavmim!" dedi. "Ben size Rabbimin risaletlerini tebliğ etmiş, size öğüt vermiştim. Şuayb (a.s.) bu sözü, onlar için aşırı derecede üzüldüğünden, teessüf ederek söyledi. Çünkü onlar, onun öğüdünü tutmadılar. فَكَيْفَ آسَى عَلَى قَوْمٍ كَافِرِينَ Üzülmeye değmeyen bir kimse için nasıl üzülürüm!? Taberî şöyle der: Allah'ın birliğini inkâr edip peygamberini yalanlayan bir kavim için nasıl üzülür ve onların helâkından dolayı nasıl acı duyarım?![86]

EDEBÎ SANATLAR

1. هذه ناقة الله Bu, Allah'ın devesidir. ناقة nın Allah lafzına izâfeti hürmet ve değer ifade eder.

2. ولا تمسوها بسوء Ona, herhangi bir kötülükte bulunmayın. سوء Kötülük kelimesinin nekre olması azlık ve küçüklük ifade eder. Yani, "Ona en ufak bir kötülükte bulunmayın" demektir.

3. أتأتون الفاحشة Bu çirkin fiili yapıyor musunuz? Buradaki soru inkâr kınama ve işin çirkinliğini ifade eder.

86 Taberî, 12/571.

4. انهم اناس يتطهـــرون Onlar tertemiz insanlardır. Bedîî ilminde bu sanata, "zem vehmini veren şeyle tarîz" denir. Bundan dolayı İbn Abbas şöyle demiştir: Onları, övülen şeyle ayıpladılar.

5. "على الله توكّلنا Biz sadece Allah'a güvendik". Burada Allah lafzının, zamir değil de, açık isim şeklinde gelmesi, yalvarış ve yakarıştaki mübâlağayı ifade eder. Harf-i cerle mecrurun öne alınması tahsis ifade eder.

6. مؤمنون ve كافرون lafızları arasında tıbâk sanatı vardır.

FAYDALI BİLGİLER

Deveyi ayaklarından kesen Kudar b. Sâlih'tir. Bu fiilin "فعـقـروا الناقـة devenin ayaklarını kestiler" şeklinde kâfirlerin hepsine nisbet edilmesi, bu işin, onların rıza ve emirleri ile yapılmış olmasındandır. Çirkin bir fiile razı olan, suça ortak olur.

وَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّبِيٍّ اِلَّآ اَخَذْنَآ
اَهْلَهَا بِالْبَاْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُوْنَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا
مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتّٰى عَفَوْا وَّقَالُوْا قَدْ مَسَّ اٰبَآءَنَا
الضَّرَّآءُ وَالسَّرَّآءُ فَاَخَذْنٰهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٩٥﴾
وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰٓى اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكٰتٍ مِّنَ
السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنْ كَذَّبُوْا فَاَخَذْنٰهُمْ بِمَا كَانُوْا
يَكْسِبُوْنَ ﴿٩٦﴾ اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَّاْتِيَهُمْ بَاْسُنَا بَيَاتًا
وَّهُمْ نَآئِمُوْنَ ﴿٩٧﴾ اَوَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَّاْتِيَهُمْ بَاْسُنَا ضُحًى
وَّهُمْ يَلْعَبُوْنَ ﴿٩٨﴾ اَفَاَمِنُوْا مَكْرَ اللّٰهِ فَلَا يَاْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ
اِلَّا الْقَوْمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿٩٩﴾ اَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِيْنَ يَرِثُوْنَ الْاَرْضَ
مِنْۢ بَعْدِ اَهْلِهَآ اَنْ لَّوْ نَشَآءُ اَصَبْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلٰى
قُلُوْبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُوْنَ ﴿١٠٠﴾ تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ
مِنْ اَنْۢبَآئِهَا وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا كَانُوْا
لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ
الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِّنْ عَهْدٍ
وَاِنْ وَّجَدْنَآ اَكْثَرَهُمْ لَفٰسِقِيْنَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ
مُّوْسٰى بِاٰيٰتِنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَظَلَمُوْا بِهَا
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ
مُوْسٰى يٰفِرْعَوْنُ اِنِّيْ رَسُوْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٠٤﴾
حَقِيْقٌ عَلٰٓى اَنْ لَّآ اَقُوْلَ عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ
مِّنْ رَّبِّكُمْ فَاَرْسِلْ مَعِيَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿١٠٥﴾ قَالَ اِنْ كُنْتَ جِئْتَ

بِاٰيَةٍ فَاْتِ بِهَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿١٠٦﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا
هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِيْنٌ ﴿١٠٧﴾ وَّنَزَعَ يَدَهٗ فَاِذَا هِيَ بَيْضَآءُ لِلنّٰظِرِيْنَ
﴿١٠٨﴾ قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ عَلِيْمٌ ﴿١٠٩﴾
يُّرِيْدُ اَنْ يُّخْرِجَكُمْ مِّنْ اَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَاْمُرُوْنَ ﴿١١٠﴾ قَالُوْٓا
اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَاَرْسِلْ فِي الْمَدَآئِنِ حٰشِرِيْنَ ﴿١١١﴾ يَاْتُوْكَ
بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيْمٍ ﴿١١٢﴾ وَجَآءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوْٓا اِنَّ لَنَا
لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿١١٣﴾ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ
لَمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿١١٤﴾ قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ
نَحْنُ الْمُلْقِيْنَ ﴿١١٥﴾ قَالَ اَلْقُوْا فَلَمَّآ اَلْقَوْا سَحَرُوْٓا اَعْيُنَ
النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوْهُمْ وَجَآءُوْ بِسِحْرٍ عَظِيْمٍ ﴿١١٦﴾ وَاَوْحَيْنَآ
اِلٰى مُوْسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَاْفِكُوْنَ ﴿١١٧﴾
فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُوْا هُنَالِكَ
وَانْقَلَبُوْا صٰغِرِيْنَ ﴿١١٩﴾ وَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سٰجِدِيْنَ ﴿١٢٠﴾
قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿١٢٢﴾ قَالَ
فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهٖ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوْهُ
فِي الْمَدِيْنَةِ لِتُخْرِجُوْا مِنْهَآ اَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿١٢٣﴾ لَاُقَطِّعَنَّ
اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿١٢٤﴾
قَالُوْٓا اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُوْنَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنْقِمُ مِنَّآ اِلَّآ اَنْ اٰمَنَّا
بِاٰيٰتِ رَبِّنَا لَمَّا جَآءَتْنَا رَبَّنَآ اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَّتَوَفَّنَا
مُسْلِمِيْنَ ﴿١٢٦﴾ وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اَتَذَرُ مُوْسٰى
وَقَوْمَهٗ لِيُفْسِدُوْا فِي الْاَرْضِ وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَ قَالَ

سَنُقَتِّلُ أَبْنَآءَهُمْ وَنَسْتَحْيِۦ نِسَآءَهُمْ ۚ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَٰهِرُونَ
﴿١٢٧﴾ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ٱسْتَعِينُوا۟ بِٱللَّهِ وَٱصْبِرُوٓا۟ ۖ إِنَّ
ٱلْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۖ وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ
﴿١٢٨﴾ قَالُوٓا۟ أُوذِينَا مِن قَبْلِ أَن تَأْتِيَنَا وَمِنۢ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۚ
قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ
فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

94. Biz hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, ora halkını yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkmışızdır.

95. Sonra kötülüğü değiştirip yerine iyilik getirdik, nihayet çoğaldılar ve: "Atalarımız da böyle sıkıntı ve sevinç yaşamışlardı" dediler. Biz de onları, kendileri farkına varmadan ansızın yakaladık.

96. O ülkelerin halkı inansalardı korunsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık, fakat yalanladılar, biz de ettikleri yüzünden onları yakalayıverdik.

97. Yoksa o ülkelerin halkı, geceleyin uyurlarken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

98. Ya da o ülkelerin halkı, kuşluk vakti eğlenirlerken, kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

99. Allah'ın azabından emin mi oldular? Fakat ziyâna uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın azap vermesinden emin olamaz.

100. Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne vâris olanlara hâlâ şu gerçek belli olmadı mı: Eğer biz dileseydik onları da günahlarından dolayı musibetlere uğratırdık! Biz onların kalplerini mühürleriz de onlar işitmezler.

101. İşte o ülkeler ki, sana onların haberlerinden bir kısmını anlatıyoruz andolsun ki, peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıkları gerçeklere iman edecek değillerdi. İşte kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler.

102. Onların çoğunda, sözde durma diye bir şey bulamadık. Gerçek şu ki, onların çoğunu yoldan çıkmış bulduk.

103. Onlardan sonra Musa'yı mucizelerimizle Firavun ve kavmine gönderdik de o mucizeleri inkâr ettiler, ama, bak ki fesatçıların sonu ne oldu!

104. Musa dedi ki: "Ey Firavun! Ben alemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.

105. Allah'a karşı, haktan başkasını söylememek benim üzerime borçtur. Size Rabbinizden açık bir delil getirdim, artık İsrailoğullarını benimle bırak!"

106. Firavun dedi ki: "Eğer bir mucize getirdiysen ve gerçekten doğru söylüyorsan onu göster bakalım."

107. Bunun üzerine Musa asâsını yere attı. O birdenbire, apaçık bir ejderha oluverdi.

108. Ve elini çıkardı, birdenbire o da seyredenlere bembeyaz görünüverdi.

109, 110. Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: "Bu çok bilgili bir sihirbazdır. Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor." "O halde ne dersiniz?"

111, 112. Dediler ki: "Onu da kardeşini de beklet, şehirlere toplayıcı yolla. Bütün bilgili sihirbazları sana getirsinler."

113. Sihirbazlar Firavun'a geldi ve: "Eğer üstün gelen biz olursak, bize mutlaka büyük bir mükâfat var mı?" dediler.

114. Firavun, "Evet hem de siz mutlaka yakınlarımdan olacaksınız" dedi.

115. Sihirbazlar, "Ey Musa sen mi önce atacaksın , yoksa atanlar biz mi olalım?" dediler

116. "Siz atın" dedi. Onlar atınca, insanların gözlerini büyülediler, onları korkuttular ve büyük bir sihir getirdiler.

117. Biz de Musa'ya, "Asânı at!" diye vahyettik. Bir de baktılar ki bu, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor.

118. Böylece gerçek ortaya çıktı ve onların yapmakta oldukları yok olup gitti.

119. Böylece orada yenildi ve küçük düşerek geri döndüler.

120. Sihirbazlar secdeye kapandılar.

121, 122. "Musa ve Harun'un Rabbi olan Alemlerin Rabbine inandık" dediler.

123. Firavun dedi ki: "Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz? Bu, hiç şüphesiz şehirde, halkını oradan çıkarmak için kurduğunuz bir tuzaktır. Ama yakında göreceksiniz!

124. Mutlaka ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi asacağım."

125, 126. Onlar: "Biz zaten Rabbimize döneceğiz. Sen sadece Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde onlara inandığımız için bizi kınıyorsun. Ey Rabbimiz bize bol bol sabır ver ve müslüman olarak canımızı al" dediler.

127. Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: "Musa'yı ve kavmini, seni ve tanrılarını bırakıp yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar diye mi bırakacaksınız?" Firavun "Biz onların oğullarını öldürüp kadınlarını sağ bırakacağız. Kuşkusuz biz onları ezecek üstünlükteyiz" dedi.

128. Musa kavmine dedi ki: "Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona vâris kılar. Sonuç, sakınanlarındır.

129. Onlar da, "Sen bize gelmeden önce de, geldikten sonra da bize işkence edildi" dediler. Musa, "Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helâk eder ve onların yerine sizi yer yüzüne hakim kılar da nasıl hareket edeceğinize bakar" dedi.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Nuh, Hud, Sâlih, Lut ve Şuayb gibi peygamberlerin kıssalarını ve öğüt fayda vermeyince kavimlerinin başlarına gelen azap ve musibeti anlattı. Burada da peygamberlerini yalanlayanlardan intikam alma hususundaki ilahî sünnetini açıkladı. Bu sünnet de, onlara sıkıntı ve darlığın sonra da nimet ve bolluğun tedricen gelmesi, sonrada da iman etmedikleri takdirde şiddetle yakalanıp cezalandırılmaları şeklinde tecellî etmektedir. Bunun ardından da Musa (a.s.)'nın azgın Firavun'la olan kıssasını anlattı ki, bu kıssada bir çok ibret ve öğütler vardır.

KELİMELERİN İZAHI

البأساء : Be'sâ, aşırı derecede fakirlik.

الضرّاء : Darrâ' zarar ve hastalık.

عَفَوْا : Çoğaldı ve geliştiler.

بغْتَة : Bağteten, ansızın demektir.

ملائه : Meleihî, kavminin ileri gelenleri.

اَرْجِه : Ertele, beklet demektir.

صاغرين : Sâğırîn, zeliller manasınadır.

تلقف : Yutuyor, lokma lokma yiyor.

يأفكون : Yalan söylüyorlar. إفك yalan demektir.

أفرغ : Boşalt. إفراغ dökmek demektir. "Onu üzerimize dök" manasınadır.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

94. وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ "Biz hangi ülkeye bir peygamber göndermişsek." Bu kelâmda hazif vardır. Yani biz hangi ülkeye bir peygamber göndermiş ve o ülke halkı onu yalanlamışsa, إِلاَّ أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ Biz onları yoksulluk, fakirlik, hastalık ve kötü durumlarla cezalandırmışızdır. لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ Bunu, yalvarıp yakarsınlar, boyun eğsinler ve günahlarına tevbe etsinler diye yaptık.

95. ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ Sonra onların fakirlik ve hastalıklarını zenginlik ve sıhhate çevirdik. حَتَّى عَفَوا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ Nihayet çoğalıp arttılar, nimet onları şımarttı, kötülüğe daldılar ve nimete nankörlük ederek: "Dünyanın hâli budur. Babalarımız da böyle musibetli ve müreffeh dönemler yaşamıştı. Bu Allah'tan gelen bir azap değildir. Biz dinimizde kalalım" dediler. Bundan maksat, şudur: Yüce Allah, kendisine sığınmaları için onları kötü durumlarla imtihan etti. Ona sığınmadılar. Sonra, şükretsinler diye, iyiliklerle imtihan etti. Bunu da yapmadılar. Artık, azap ile cezalandırmaktan başka bir şey kalmadı. Bunun içindir ki Yüce Allah şöyle buyurdu: فَأَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لا يَشْعُرُونَ Biz de onları bilemedikleri bir taraftan ansızın yakalayıp cezalandırdık ve helâk ettik.

96. وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقَوْا Eğer peygamberleri yalanlayıp da helâk edilen ülkelerin halkı Allah'a ve peygamberlere iman etseler, 'inkâr ve masiyetlerden de sakınsalardı. لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ onlara her taraftan bol bol nimet verirdik. Bir görüşe göre, göklerin bereketleri yağmur, yerlerin bereketleri meyvelerdir. Süddî şöyle der: Rızık vermek üzere onlara göklerin ve yerlerin kapılarını açardık.[87] وَلَكِنْ كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ Fakat onlar peygamberleri yalanladılar. Biz de onları, yaptıkları bu kötü işten dolayı helâk ederek cezalandırdık.

97. أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ Soru edatı olan hemze inkâr içindir. Yani peygamberleri yalanlayan o kişiler, azabımızın kendilerine geceleyin, uykuda ve bu azaptan gaflet içinde iken gelmeyeceğinden emin mi oldular?

98. أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ Ya da onlar gündüzleyin eğlence içinde iken ve sanki oyun oynuyorlarmış gibi faydasız şeylerle meşgul olurken azabımızın açıkça gelmeyeceğinden emin mi oldular?

99. أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللهِ فَلا يَأْمَنُ مَكْرَ اللهِ إِلاَّ الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ Yoksa onlar Allah'ın kendilerine

87 el-Bahr, 4/348.

nimet verip de, gaflet içerisinde oldukları halde yavaş yavaş helâke sürüklemesinden emin mi oldular?! Bundan ancak akıllarını ve insanlıklarını yitirmiş, neticede hayvanlardan daha aşağı dereceye düşmüş kimseler emin olur. Hasan el-Basrî şöyle der: Mü'min Allah'ın azabından korkarak ve çekinerek itaat eder. Kâfir ise, emin bir şekilde günah işler.[88]

100. أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا Daha önce yeryüzünü imar etmiş kimselerin helâkinden sonra yeryüzüne vâris olanlar, hâlâ açık ve seçik olarak anlamadılar mı ki, أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ Biz isteseydik, öncekileri helâk ettiğimiz gibi, günahlarından dolayı onları da helâk ederdik. Âyette geçen "yeryüzüne vâris olanlar"dan maksat, Mekke kâfirleri ve onların etrafında bulananlardır. Ebû Hayyân şöyle der: Onların başına gelenleri gördünüz. Onların başına gelenin, sizin başınıza da gelebileceğinden sakınmıyor musunuz? İstesek, bunu yapmak bizim için imkânsız değildir.[89] وَنَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لا يَسْمَعُونَ Onların kalplerini mühürleriz de faydalanacak şekilde ne öğüt, ne de nasihat dinleyip kabul etmezler.

101. تِلْكَ الْقُرَى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَائِهَا Ey Muhammed! İşte adı geçen bu ülkelerin bazı haberlerini ve halklarının başına gelen yere batırma, deprem ve başlarına taş yağdırma gibi olayları sana anlatıyoruz ki, işiten ibret alsın. Halbuki meydana gelen olaylar bundan daha şiddetli ve daha korkunçtur. وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ Şüphesiz peygamberleri onlara mucizeler ve kesin deliller getirmişti. فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ Peygamberleri, mucizeler getirmeden önce de sonra da yalanladıkları için, onların getirdilerine iman edecek değillerdi. Kibir ve sapıklıkta onların durumları aynıdır. Zemahşerî şöyle der: Kendilerine peygamberin gelmesinden itibaren, ölünceye kadar ısrarlı bir şekilde yalanlamaya devam ettiler. Kendilerine tekrar tekrar nasihat edilmesine ve arka arkaya mucizeler gelmesine rağmen, bu câhilce inatlarından dönmediler.[90] كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ İşte bu sağlam ve kuvvetli mühürleme gibi, kâfirlerin kalplerini öyle mühürleriz ki, artık onlara uyarılar ve mucizeler tesir etmez. Bu âyet dinleyenleri, Allah'ın emrine karşı gelmekten sakındırmaktadır.

102. وَمَا وَجَدْنَا لأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ İnsanların çoğunda ahde vefa görmedik. Bilakis onların, Allah'ın emrine sarılma ve ona itaatten çıktıklarını gördük. İbn Kesîr şöyle der: Allah'ın insanlardan aldığı ahd, onları yaratırken ve onlar babalarının sulblerinde iken, kendisinin onların rabbi ve meliki olduğuna dair aldığı sözdür. Onlar ise bu söze muhafet etmiş, akli ve şer'î bir delil ve hüccet olmaksızın Allah ile birlikte başka şeylere de ibâdet etmişlerdir.[91]

88 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/38.
89 el-Bahr, 4/350.
90 Keşşaf, 2/135.
91 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/39.

103. ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ Yukarda adı geçen peygamberlerden sonra İmrân oğlu Musa'yı da parlak mucizeler ve güçlü delillerle Firavun ve kavmine gönderdik. Firavun, Musa zamanındaki Mısır kralıdır. فَظَلَمُوا بِهَا Zulüm ve inatta mucizeleri inkâr ettiler. فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ Ey dinleyici bak! Zalim bozguncuların durumu ne oldu?! Onları, Musa'nın ve kavminin gözleri önünde son neferine kadar nasıl boğduk. Bu olay, Allah'ın düşmanlarını cezalandırma hususunda daha etkili, dostlarının yüreklerine daha çok su serpicidir.

104. وَقَالَ مُوسَى يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ Musa dedi ki: Ey Firavun! Ben herşeyin Rabbi, yaratıcısı ve sahibi olan Yüce Allah tarafından sana gönderilmiş bir peygamberim.

105. حَقِيقٌ عَلَى أَنْ لا أَقُولَ عَلَى اللهِ إِلاَّ الْحَقَّ Bana layık olan ve üzerime borç olan şey, Allah hakkında size gerçeği ve doğruyu haber vermemdir. Çünkü O'nun azametini ve şanının yüceliğini bilirim. قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ Size, Allah'tan benim doğruluğuma şahitlik eden kesin bir delil getirdim. İsrailoğullarını serbest bırak da, benimle birlikte, babalarının vatanı olan mukaddes topraklara gitsinler.[92] Ebû Hayyân şöyle der: Firavun ilahlık iddiasında bulunduğu için Hz. Musa, onu iddia ettiği bu vasfa karşı uyarmak ve bu hsusta onun haklı değil, haksız olduğunu vurgulamak için, إني رسول من رب العالمين sözüyle konuya girdi. حقيق على ان لا اقول على الله الاّ الحق dediği için, bunun doğruluğunu gösteren diğer sözleri peşinden söyledi. O sözler de قد جئتُكم بآية من ربكم dür. Peygamber olduğunu söyleyince, bunun ardından teferruât olan hükmü tebliğ vazifesini yaptı. O da فأرسل معي بني إسرائيل sözüdür.[93]

106. قَالَ إِنْ كُنتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا إِنْ كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ Firavun Musa'ya: "İddia ettiğin gibi, Rabbinden bir mucize getirdiysen, davanda doğru olduğunu isbatlamak için onu bana getir" dedi. O bunu Hz. Musa'yı âciz bırakmak için söyledi.

107. فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ Bunun üzerine Musa asasını yere attı. O, birdenbire büyük ve uzun bir yılan oldu. İbn Abbas şöyle der: Asâ, ağzı açık ve Firavun'a doğru hızla koşan büyük bir yılan haline geldi kaydı yılanın hayali değil gerçek olduğunu gösterir.

108. وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ Musa elini cebinden çıkardı. O da birdenbire enteresan, bembeyaz nurânî bir el haline geldi. Onun nuru güneşin nurundan daha parlaktı. İbn Abbas şöyle der: Onun eli, göklerle yerler arasındaki şeyleri aydınlatacak kadar nurluydu.

---

92 Tefsirciler şöyle der: Ataları mukaddes topraklarda olmasına rağmen İsrailo ullarının Mısır'da yerleşmiş olmalarının sebebi şudur: Hz. Yakub'un oğulları Mısır'a kardeşleri Yusuf'un yanına gelip orada kaldılar ve orada bunların nesilleri çoğaldı. Firavun ortaya çıkınca onları köle yaptı ve zor işlerde çalıştırdı. Hz. Musa, İsrailoğullarını bu esaretten kurtarmak ve onları babalarının vatanı olan mukaddes topraklara götürmek istedi.

93 el-Bahr, 4/355.

109. قَالَ الْمَلأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ Firavun kavminin ileri gelenleri ki, bunlar Firavunun danışmanları idi, "Bu adam sihri biliyor. O bu hususta mütahassıstır" dediler. Onlar, sözleri ile, Hz. Musa'nın sihir ilminde ve onun hile ve sanatlarında son derece bilgili olduğunu iâde etmek istemişlerdir.

110. يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ Sizi, sihri ile Mısır topraklarından çıkartmak istiyor. فَمَاذَا تَأْمُرُونَ Bununla ilgili ne yapmamızı emredersiniz. Onun hakkında ne yapmamızı tavsiye edersiniz? Kurtubî şöyle der: فماذا تأمرون Sözünü Firavun söylemiştir. Bir görüşe göre o, ileri gelenlerin sözüdür. Onlar, Firavun tek kişi olduğu halde ona: "Ne emredersiniz?" demişlerdir. Nitekim diktatörlere ve reislere hitap edilirken, "bu hususta ne dersiniz?" denilir.[94]

111. قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ Dediler ki: "Onların ikisini de haklarında görüşün ortaya çıkıncaya kadar beklet ve sihirbazları toplayıp sana getirecek görevlileri ülkenin her tarafına gönder.

112. يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ Onun gibi sihirde mâhir olan her sihirbazı sana getirsinler. Baş sihirbazlar Yukarı Mısır'ın en uzak bölgelerinde bulunuyorlardı.

113. وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ Sihirbazlar Firavun'a geldi ve: "Eğer üstün gelen biz olursak, bize kesin bir mükâfat var mı?" dediler. Bu âyette hazfedilmiş kısımlar vardır. Âyetin akışı bunu göstermektedir. Şöyle ki: Firavun sihirbazlara adam gönderdi ve yanında toplanmalarını istedi. Sihirbazlar Firavun'un yanında toplanınca dediler ki: "Eğer biz Musa'ya üstün gelir, onu mağlup eder ve sihirini boşa çıkarırsak, gerçekten bize büyük bir mükâfat var mı?"

114. قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ Firavun: "Evet sizin için mükâfat var. Ben sizi müsteşarlarım ve en yüksek yakınlarımdan kılmak suretiyle, size bundan daha fazlasını da vereceğim." dedi. Kurtubî: "Firavun onlara, istediklerinden daha fazlasını verdi" der.

115. قَالُوا يَا مُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ Sihirbazlar Musa'ya dediler ki: Önce sen mi asanı atacaksın, yoksa biz mi atalım. Tercihini yap. Zemahşerî şöyle der: Onların Hz. Musa'ya tercih hakkı tanımaları güzel bir davranıştır. Nitekim, münâzaracıların mücadeleye dalmadan önce yaptıkları gibi, sanat ehli kişiler de, birbirleriyle karşılaştıklarında böyle yaparlar.[95] Zemahşerî'nin söylediği budur. Bize göre açık olan şudur ki, onlar bunu kendilerini üstün görme, galip gelme hayaline kapılma ve Hz. Musa'ya önem vermeme duygularıyle söylemişlerdir. Nitekim, kendine güvenen kişi: "Ben mi başlıyayım, yoksa sen mi başlıyacaksın?" der.

116. قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ Hz. Musa onlara: "Siz atacağınızı atın" dedi. Onlar asâlarını iplerini atınca, insanların gözlerini büyülediler; gerçekte olmayan şeyleri onlara gösterdiler. Nitekim Yüce Allah bir âyet-i kerîmede şöyle buyurur:

94 Kurtubî, 7/257.
95 el-Keşşâf, 2/140.

يخيل إليه من سحرهم انها تسعى Onların ipleri ve sopaları Musa'ya gerçekten koşuyor gibi görünüyor"[96] وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ Onları aşırı derecede korkuttular. Zira ip ve sopalarını koşan yılanlar halinde gösterdiler. Görenlerin korkacağı büyük bir sihir ortaya koydular. İbn İshâk şöyle der: Onbeşbin sihirbaz saf halinde dizildi. Her bir sihirbazın ipleri ve sopaları vardı. Firavun, ülkenin ileri gelenleriyle birlikte şeref trübününde bulunuyordu. İlk defa Hz. Musa ve Firavunun gözlerini, sonra da halkın gözlerini büyülediler. Sonra onlardan birisi, elinde bulunan sopaları ve ipleri attı. Bir de baktılar ki onlar, dağ gibi yılanlar oldu. Üst üste binerek vadiyi doldurdular.[97]

117. وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ Musaya, "Asânı at" diye vahyettik. O da attı. Bir de baktılar ki, asa, onların uydurdukları yalan şeyleri yutmaya başladı. İbn Abbas şöyle der: تلقف ما يأفكون Musa'nın asâsı, onların attığı ip ve sopalardan önüne geleni yuttu.

118. فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Orada bulunan ve onu görenler için hak ortaya çıktı. Sihrin yalanı ve verdiği hayaller boşa gitti.

119. فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانقَلَبُوا صَاغِرِينَ Bu büyük toplantıda Firavun ve kavmi mağlup ve zelil oldular.

120. وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ

121. قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ

122. رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ Sihirbazlar, âlemlerin Rabbine iman ettiklerini ilân ederek secdeye kapandılar. Çünkü hak onlara galip geldi. Katâde şöyle der: Onlar, gündüzün evvelinde sihirbaz kâfirler idiler. Sonunda Allah'ın hâlis kulları şehitler oldular.[98]

123. قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ Diktatör Firavun sihirbazlara: "Benden izin almadan Musa'ya iman mı ettiniz?" dedi. Firavun bu sözlerinle onları kınamak istemiştir. إِنَّ هَذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا "Sizin bu yaptığınız, müsâbakaya çıkmadan önce, Musa ile birlikte Mısır'da kurduğunuz bir tuzaktır. Bunu siz, Kıptîleri Mısır'dan çıkarıp oraya İsrailoğullarını yerleştirmek için yaptınız. Bunu halkın sihirbazlara uyarak iman etmelerini önlemek maksadıyla onlara gözdağı vermek için söyledi. فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ Başınıza gelecek olanı göreceksiniz. Bu, korkutmak maksadıyla kısaca söylenmiş bir tehdittir. Firavun bundan sonra konuyu daha da açıklayarak şöyle dedi:

124. لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ Mutlaka herbirinizin elini ve ayağını çaprazlama keseceğim. Taberî şöyle der: Âyette geçen من خلاف kelimesinin manası, onlardan

96 Tâhâ Sûresi, 20/66.
97 Taberî, 13/28.
98 el-Bahru'l-muhît, 4/364.

herbirinin sağ el ve sol ayağını veya sol el ve sağ ayağını kesmesidir. Yani her iki azayı çaprazlama kesmesidir.[99] ثُمَّ لأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ Sonra siz ve benzerlerinize ibret olsun diye hepinizi asacağım. Salb, ölünceye kadar ağaca asmaktır.

125. قَالُوا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ Sihirbazlar dediler ki: Şüphesiz biz ölümle Allah'a döneceğiz. Bizi tehdit ettiğin şeyden korkmayız. Ölüme aldırış etmeyiz. Allah yolunda ölmek ne güzel şeydir.

126. وَمَا تَنقِمُ مِنَّا إِلاَّ أَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا Bizden hoşlanmaman ve bizi ayıplaman, sadece bizim, Allah'a ve ayetlerine inanmamızdan dolayıdır! Başka bir âyet-i kerîmede de şöyle buyrulmuştur: وما نقموا منهم الا ان يؤمنوا بالله العزيز الحميد Onları ancak Aziz ve Hamîd olan Allah'a inandıkları için ayıpladılar"[100] Zemahşerî şöyle der: Sihirbazlar bu sözleri ile: "Bizi, ancak övgü ve iftihar edilecek şeylerin aslı olan imandan dolayı kınıyorsun" demek istediler.[101] رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ Ey Rabbimiz! Firavun bize işkence ederken sen bize bolca sabır ver. Bizi fitneye düşürmeden müslüman olarak öldür.

127. وَقَالَ الْمَلأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ İleri gelenler Firavun'a dedi ki: Musa'yı ve kavmini, senin dininden çıkmak ve ilahlarına ibadeti bırakmak suretiyle yeryüzünde fesat çıkarmaları için mi bırakıyorsun?! Bu sözler Firavun'u Hz. Musa ve kavmine işkence etmeye ve onları öldürmeye teşvik etmektedir. قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ Firavun adamlarına cevap vererek dedi ki: Onlara daha önce yaptığımız gibi, erkeklerini öldürüp kızlarını bize hizmet etmeleri için sağ bırakacağız. Kuvvet ve saltanatımızla onları ezecek güce sahibiz.

128. قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللهِ وَاصْبِرُوا Hz. Musa'nın kavmi, duydukları bu sözlerden endişeye düşünce, Musa onları teselli için dedi ki: Size yapacakları eziyetler hususunda Firavun ve kavmine karşı Allah'tan yardım isteyin ve Allah'ın hükmüne sabredin. إِنَّ الأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ Şüphesiz bütün yeryüzü Allah'ındır. Onu kullarından dilediğine verir. Hz. Musa bu sözleri ile, İsrailoğullarında Allah'ın onları Mısır yurduna vâris kılacağına dair isteklerini uyandırdı. وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ Güzel sonuç, Allah'tan korkanlar içindir.

129. قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا Dediler ki: Sen bize peygamber olarak gelmeden önce de, geldikten sonra da bize işkence edildi. Yani musibet onlardan ayrılmadı. Onlar Hz. Musa'nın peygamberliğinden önce de, sonra da azap ve işkence içerisinde olduklarını söylemek istediler. قَالَ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ Musa şöyle dedi: Umulur ki, Rabbiniz Firavun'u ve kavmini

99 Taberî, 13/34.
100 Burûc sûresi, 85/8.
101 el-Keşşâf, 2/142.

helâk eder. Onların helâk olmasından sonra yurtlarında yerlerine sizi geçirir. Sizi onların yerlerine geçirdikten sonra, nasıl davranacağınıza bakar. Bundan maksat, onları Allah'a itaate teşvik etmektir. Yüce Allah Hz. Musa'nın bu ümidini gerçekleştirerek Firavun'u boğdu ve İsrailoğullarını Mısır yurduna sahip kıldı. Ebû Hayyân şöyle der: Musa, Allah'a karşı edepli davranarak sözü "ümit" şeklinde söyledi.[102]

EDEBÎ SANATLAR

1. بدلنا مكان السيئة الحسنة Kötülüğün yerine iyiliği getirdik, cümlesinde hasene ile seyyie kelimeleri arasında tıbâk vardır. Aynı zamanda ضرّاء darlık, ve سرّاء genişlik kelimeleri arasında da tıbâk sanatı vardır.

2. "لفتحنا عليهم بركات من السماء Onlara semâdan bereket kapılarını açardık". Rahatça elde edilmeleri hususunda, bereketlerin onlara kolaylaştırılması, kapıların açılmasına benzetildi. Bu, bir istiâredir. Yani, her taraftan onlara bolca hayır verirdik.

3. "أفأمن اهل القرى Ülkelerin halkı emin mi oldular?" Bu cümle uyarı maksadıyla tekrar edilmiştir. Belâgat ilminde buna itnâb denir. Bunun bir benzeri de, "أفأمنوا مكر الله فلا يأمن مكر الله Allah'ın azabından emin mi oldular. Fakat ziyâna uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın mühlet vermesinden emin olamaz" âyetidir. Ebussuûd şöyle der: İnkârcıya, daha fazla açıklamak için tekrar edilmiştir. Allah'ın mekri (yani tuzağı), onun, kulunu derece derece helâke götürmesinden ve hiç hesap etmediği bir taraftan onu yakalamasından istiâredir.[103]

4. "وانكم لمن المقربين Şüphesiz, siz benim has adamlarımdansınız." Burada, sihirbazların kalplerindeki şüpheyi gidermek için cümle "إنّ" ve "ل" edatları ile pekiştirilmiştir. Bu haber türüne, haber-i inkârî denir.

5. "فوقع الحق Hak ortaya çıktı". Burada istiâre vardır. وقع fiili, ثبت ve yerinde müsteâr olarak kullanılmıştır. Allah daha iyi bilir.

BİR UYARI

Firavun hüccet ve delil getirmekten âciz kalınca, yakalayıp süngü ile öldürme yoluna başvurdu. Bütün sapık ve bid'atçıların durumu budur. Delil getirmeyince tehdide başvurur.

102 el-Bahr, 4/369.
103 Ebussuûd, 2/184.

وَلَقَدْ أَخَذْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ
وَنَقْصٍ مِّنَ الثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾
فَإِذَا جَآءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَٰذِهِۦ ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓ ۗ أَلَآ إِنَّمَا طَٰٓئِرُهُمْ عِندَ ٱللَّهِ وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِۦ مِنْ ءَايَةٍ لِّتَسْحَرَنَا
بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلطُّوفَانَ
وَٱلْجَرَادَ وَٱلْقُمَّلَ وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٍ مُّفَصَّلَٰتٍ
فَٱسْتَكْبَرُوا۟ وَكَانُوا۟ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ
ٱلرِّجْزُ قَالُوا۟ يَٰمُوسَى ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ ۖ لَئِن كَشَفْتَ
عَنَّا ٱلرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا
كَشَفْنَا عَنْهُمُ ٱلرِّجْزَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ هُم بَٰلِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿١٣٥﴾
فَٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ فِى ٱلْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا۟
بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُوا۟ عَنْهَا غَٰفِلِينَ ﴿١٣٦﴾ وَأَوْرَثْنَا
ٱلْقَوْمَ ٱلَّذِينَ كَانُوا۟ يُسْتَضْعَفُونَ مَشَٰرِقَ ٱلْأَرْضِ
وَمَغَٰرِبَهَا ٱلَّتِى بَٰرَكْنَا فِيهَا ۖ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ ٱلْحُسْنَىٰ
عَلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ بِمَا صَبَرُوا۟ ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ
فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُۥ وَمَا كَانُوا۟ يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾
وَجَٰوَزْنَا بِبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ فَأَتَوْا۟ عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَىٰٓ
أَصْنَامٍ لَّهُمْ ۚ قَالُوا۟ يَٰمُوسَى ٱجْعَل لَّنَآ إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ ءَالِهَةٌ ۚ
قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ مَّا هُمْ فِيهِ
وَبَٰطِلٌ مَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيْرَ ٱللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا
وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذْ أَنجَيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ

يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ يُقَتِّلُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ
نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾
وَوَٰعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَٰثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَٰهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ
مِيقَٰتُ رَبِّهِۦٓ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَٰرُونَ
ٱخْلُفْنِى فِى قَوْمِى وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ ٱلْمُفْسِدِينَ
﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَآءَ مُوسَىٰ لِمِيقَٰتِنَا وَكَلَّمَهُۥ رَبُّهُۥ ۚ قَالَ رَبِّ
أَرِنِىٓ أَنظُرْ إِلَيْكَ ۚ قَالَ لَن تَرَىٰنِى وَلَٰكِنِ ٱنظُرْ إِلَى
ٱلْجَبَلِ فَإِنِ ٱسْتَقَرَّ مَكَانَهُۥ فَسَوْفَ تَرَىٰنِى ۚ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ
رَبُّهُۥ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُۥ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ أَفَاقَ
قَالَ سُبْحَٰنَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾
قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّى ٱصْطَفَيْتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ بِرِسَٰلَٰتِى وَبِكَلَٰمِى
فَخُذْ مَآ ءَاتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبْنَا لَهُۥ
فِى ٱلْأَلْوَاحِ مِن كُلِّ شَىْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَىْءٍ ۖ فَخُذْهَا
بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا۟ بِأَحْسَنِهَا ۚ سَأُرِيكُمْ دَارَ
ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿١٤٥﴾ سَأَصْرِفُ عَنْ ءَايَٰتِىَ ٱلَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِى
ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۖ وَإِن يَرَوْا۟ كُلَّ ءَايَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا۟ بِهَا
وَإِن يَرَوْا۟ سَبِيلَ ٱلرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۖ وَإِن يَرَوْا۟
سَبِيلَ ٱلْغَىِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا
وَكَانُوا۟ عَنْهَا غَٰفِلِينَ ﴿١٤٦﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَلِقَآءِ
ٱلْءَاخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا۟
يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾ وَٱتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنۢ بَعْدِهِۦ مِنْ حُلِيِّهِمْ
عِجْلًا جَسَدًا لَّهُۥ خُوَارٌ ۚ أَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّهُۥ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا

يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا
سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ
يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

130. Andolsun ki, biz de Firavun'a uyanları ders alsınlar diye, yıllarca kuraklık ve mahsül kıtlığı ile cezalandırdık.

131. Onlara bir iyilik gelince, "Bu bizim hakkımızdır" derler, eğer kendilerine bir fenalık gelirse, Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı. Bilesiniz ki, onlara gelen uğursuzluk Allah katındandır, fakat onların çoğu bunu bilmezler.

132. Ve dediler ki: "Bizi büyülemek için ne mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz."

133. Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, bit, kurbağalar ve kan gönderdik, yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular.

134. Azap üzerlerine çökünce, "Ey Musa! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et, eğer bizden azabı kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrailoğullarını seninle göndereceğiz" dediler.

135. Biz, ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırınca, hemen sözlerinden dönüverdiler.

136. Biz de, âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk.

137. Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de, içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabırlarına karşılık Rabbinin İsrailoğullarına verdiği güzel söz yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta olduklarını ve yetiştirdikleri bahçeleri helâk ettik.

138. İsrailoğullarını denizden geçirdik, orada kendilerine mahsus birtakım putlara tapan bir kavme rastladılar. Bunun üzerine, "Ey Musa! Onların ilahları olduğu gibi, sen de bizim için bir ilah yap!" dediler. Musa, "Gerçekten siz câhil bir toplumsunuz" dedi.

139. Şüphesiz bunların içinde bulundukları din yıkılmıştır ve yapmakta oldukları da batıldır.

140. Musa dedi ki: "Allah sizi alemlere üstün kılmışken, ben size Allah'tan başka bir ilah mı arayayım?"

141. Hatırlayın ki, size azabın en kötüsünü tattıran Firavun'un adamlarından sizi kurtardık. Onlar oğullarınızı öldürüyorlar, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. İşte bunda, size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardır.

142. Musa ile otuz gece sözleştik ve ona on gece daha ilâve ettik, böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Musa, kardeşi Harun'a dedi ki: "Kavminin içinde benim yerime geç, onları ıslâh et, bozguncuların yoluna uyma."

143. Musa tayin ettiğimiz vakitte gelip de Rabbi onunla konuşunca: "Rabbim! Bana göster de seni göreyim!" dedi. Rabbi, "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecellî edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi.

144. Allah "Ey Musa" dedi, "Ben risaletlerimle ve sözlerimle seni insanların başına seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol."

145. Nasihata ve her şeyin açıklanmasına dair ne varsa hepsini Musa için levhalarda yazdık. Ve dedik ki: "Bunları kuvvetle tut, kavmine de onun en güzelini almalarını emret. Yakında size, yoldan çıkmışların yurdunu göstereceğim."

146. Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri, âyetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar bütün mucizeleri görseler yine de iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Azgınlık yolunu görürlerse, hemen ona saparlar. Bu durum, onların âyetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir.

147. Âyetlerimizi ve ahirete kavuşturmayı yalanlayanların amelleri boşa çıkmıştır. Onlar, yalnız yapmakta oldukları amellerle cezalandırılırlar.

148. Musa'nın arkasından, kavmi, zînet takımlarından böğürtüsü olan bir buzağı heykelini ilah edindiler. Görmediler mi ki o, onlarla ne konuşuyor, ne de onlara yol gösteriyor? Onu benimsediler ve zalimlerden oldular.

149. Kendilerinin gerçekten sapmış olduklarını görüp pişman

olduklarında dediler ki: "Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa mutlaka ziyâna uğrayanlardan olacağız."

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Hz. Musa'nın azgın Firavun ile olan kıssası ibret ve nasihatlarla dolu olduğu için, âyetler ardarda onlardan söz etmeye devam etmektedir. Burada Firavun'un kavminin başına gelen belâ ve musibetlerden Allah'ın kendilerini imtihan ettiği kıtlık ve kuraklıktan ve kâfirliklerinde ve Allah'ın âyetlerini yalanlamadaki ısrarları neticesinde başlarına gelen tufan, çekirge ve diğer musibetlerden söz etti. Bundan sonra âyetler, Allah'ın İsrailoğullarına lütfettiği çeşitli nimetleri açıkladı ki bu nimetlerin en büyüğü, düşmanlarının helâk edilmesi ve kendilerinin selâmet ve emniyet içerisinde denizi geçmeleridir.

KELİMELERİN İZAHI

السنين : Sinîn, kıtlık ve kuraklık manasına gelen سنة nin çoğuludur.

يطيروا : Uğursuz sayarlar. Fiilin aslı يتطيروا dur. Fal için kuş salıvermek manasına gelen الطيرة den alınmış olup daha sonra uğursuzlukta kullanılmıştır.

الطوفان : Tufan, telef eden, yok eden sel demektir.

القُمّل : Kummel, buğday biti demektir. Bunlar buğday ve diğer hububatta bulunup onları bozan küçük haşerelerdir.

الرجز : Ricz, azâb demektir. Sin ile okunan رِجْس ise pislik manasınadır. Bazan azap manasına kullanılır.

اليم : Yemm deniz manasınadır.

يعكفون : Devam ediyorlar. عكف على الشئ devamlı olarak orada durdu manasınadır.

متبّر : Mütebber, helâk olmuş demektir. تَبَر helâk manasınadır.

صَعِقا : Saikan, baygın bir halde. Bir kimse bayıldığında صعق الرجل denir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

130. وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ Cümlenin başında bulunan lam, mahzuf bir yemini pekiştirmektedir. Yani: Allah'a andolsun ki, şüphesiz biz Firavun'u ve tâbilerini kıtlık ve kuraklıkla imtihan ettik. وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ Birçok âfetle meyvelerini yok etmek sûretiyle onları imtihan ettik. Tefsirciler der ki: Bir hurma ağacında sadece bir meyve bulunuyordu.[104] لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ Belki öğüt alırlar da kalpleri yumuşar. Çünkü şiddet onların Allah'a dönmelerini, O'ndan korkmalarını ve kalplerinin yumuşamasını sağlar. Bundan sonra Yüce Allah onların, bu sıkıntı ve şiddetlere

104 Taberî, 13/46.

rağmen inat ve küfürlerinden başka bir şeylerinin artmadığını açıkladı ve şöyle buyurdu:

131. فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ Onlara bolluk ve refah geldiğinde: Bu bizim ve mutluluğumuz içindir. Biz buna lâyığız derler. وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ Onlara kuraklık ve şiddet geldiğinde, bunu Musa ve beraberindeki mü'minlerin uğursuzluğuna bağlarlar. Yani: Bu, onların uğursuzluğu yüzündendir derlerdi. Yüce Allah onların bu iddialarını reddederek buyurdu ki: أَلا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللهِ bilesiniz ki onlara isabet eden hayır veya şer, Allah'ın takdiri iledir. Musa'nın uğursuzluğundan değildir. İbn Abbas şöyle der: Emir Allah tarafındandır. Onların uğursuzluğu Allah tarafından ve onun hükmüyledir.[105] وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمُونَ Fakat onların çoğu bilmezler ki, başlarına gelen kıtlık ve şiddetler, Musa tarafından değil, kendi masiyetlerinden dolayı Allah katından gelmiştir.

132. وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ Firavun'un kavmi Musa'ya dedi ki: Ey Musa! Bizi, içinde bulunduğumuz dinden çevirmek için hangi mucizeyi getirirsen getir, sana asla inanmayacağız. Zemahşerî şöyle der: Eğer dersen ki, onlar Musa'nın getirdiklerine nasıl önce âyet (mucize) diye isim verdiler, sonra da onunla bizi büyülemen için... dediler. Ben derim ki: Onlar, o mucizelerin âyet olduklarına inandıkları için onlara âyet demediler. Bunu, ancak alay ve eğlence maksadıyla söylediler.[106]

133. فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ Onların üzerlerine şiddetli yağmur gönderdik. Hatta o yağmurun suyunda yüzdüler. Neredeyse helâk olacaklardı. İbn Abbas şöyle der: Tufan, boğucu, ekin ve meyveleri yok edici çok yağmur demektir.[107] وَالْجَرَادَ Aynı şekilde onların üzerine çekirge gönderdik. Ekinlerini, meyvelerini, hatta elbiselerini dahi yedi. وَالْقُمَّلَ Hububatlarını çürütecek ekin biti gönderdik. Bunlar, çekirgelerden geri kalanları yok ediyorlardı. Bir görüşe göre Kummel, meşhur bittir. Bu bit onların elbiseleri ile bedenleri arasına girer ve kanlarını emerdi. وَالضَّفَادِعَ Kurbağalar gönderdik. Hatta evleri ve yemekleri kurbağa doldu. Onlardan birisi konuşmak üzere ağzını açtığında, kurbağa hemen ağzına atlardı. ضفاضع kelimesi ضفضع kelimesinin çoğuludur. وَالدَّمَ Onlara kan gönderdik. Yani suları kan haline geldi. Hangi kuyudan ve nehirden su içmek isteseler, onu kan olarak bulurlardı. آيَاتٍ مُفَصَّلاتٍ Bunları apaçık alâmetler olarak gönderdik. Bunlarda ibret ve nasihatlar vardır. Bununla birlikte iman etmeyi kibirlerine yediremediler. فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ Günahlara daldıkları için, yine de büyüklük taslayıp mucizelere inanmadılar.

105 Rûhu'l-meânî, 9/32.
106 el-Keşşâf, 2/146.
107 Muh. İbn Kesîr, 2/45.

134. وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ Anlatılan azap onların üzerine çökünce, dediler ki: Ey Musa! Bizim için Rabbine dua et de, sana verdiği peygamberlik hürmetine bu belayı bizden kaldırsın. Zemahşerî şöyle der: Allah'ın sana lütfettiği peygamberlik hürmetine, senden istediğimiz duayı bizim için yap.[108] لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ Cümle başındaki lâm, yemin lâmıdır. Yani: Ey Musa! Vallahi, içinde bulunduğumuz azabı bizden kaldırırsan, senin getirdiğin kitaba mutlaka inanacağız ve gerçekten İsrailoğullarını serbest bırakacağız. Firavunun kavmi İsrailoğullarını çok âdî işlerde çalıştırıyorlardı.

135. فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ Musa'nın duası ile mutlaka ulaşacakları bir zamana kadar onlardan azabı kaldırınca, hemen sözlerinden dönüyor ve inkârlarında ısrar ediyorlar. İbn Abbas: Ulaşacakları vakit, boğulacakları vakittir, der.

136. فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ Biz denizde boğmak sûretiyle onlardan intikam aldık. بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ Allah'ın âyetlerini yalanlamaları, onlardan yüz çevirmeleri ve onlara aldırış etmemelerinden dolayı Firavunu ve kavmini boğduk.

137. وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا Onların hizmetinde ezilen İsrailoğullarını da Şam bölgesine vâris kıldık. Onları bölgenin doğusuna ve batısına, köşe bucak her tarafına sahip kıldık. الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا Burası birçok mal ve meyve ile bereketlendirdiğimiz bir yerdir. وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ Allah'ın İsrailoğullarına, onları yeryüzünde yerleştireceğine ve düşmanlarına karşı onlara yardım edeceğine dair verdiği doğru söz gerçekleşti. Taberî şöyle der: Onun güzel sözünden maksat şu âyettir: ونريد ان نمن على الذين استضعفوا في الارض ونجعلهم أئمة ونجعلهم الوارثين Biz ise o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları (mukaddes topraklara) vâris kılmak istiyorduk.[109] بِمَا صَبَرُوا Eziyetlere sabırlarından dolayı onlara bu mükâfatı verdik. وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ Firavun ve kavminin yaptığı sarayları, binaları, yetiştirdikleri tarla ve bahçeleri yıkıp harap ettik.

Burada Firavun ve kavminin kıssası sona erer. Bundan sonra, İsrailoğullarından, Allah'ın onlara bolca lütfettiği büyük nimetlerden ve onlara gösterdiği büyük mucizelerden bahseden yeni bir konu başlar. Yüce Allah bu konuyu, Rasulü'nün onlardan gördüğü kötülüklere karşı onu teselli etmek için açıklar.

138. وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ İsrailoğullarını denizden geçirdik. Bu deniz, şimdiki Süveyş Kanalı'nın bitişiğinde bulunan Kızıl Deniz'dir. فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ

108 el-Keşşâf, 2/148.
109 Kasas sûresi, 28/5.

لَهُمْ Onlar, kendilerine ait putlara ibadet eden bir kavme uğradılar. قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَل لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ Dediler ki: Ey Musa! Bunların ibadet ettikleri putları gibi, bize de, ibadet edeceğimiz bir put yap. İbn Atıyye şöyle der: Görünen odur ki, İsrailoğulları gördüklerini beğenmişler, bunun Musa'nın dininde ve kendisiyle Allah'a yaklaşılan her şeyde olmasını istemişlerdir. Yoksa onları Musa'ya: Bize bir ilah yap da sadece ona ibadet edelim demiş olmaları uzak ihtimaldir.[110] قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ Musa: Gerçekten siz, Allah'ın büyüklüğünü ve onun ortaktan ve benzerden uzak tutulması gerektiğini bilmeyen bir toplumsunuz. Zemahşerî şöyle der: Hz. Musa onların gördükleri bu büyük âyet ve mucizeden sonra bu şeklide konuşmalarına hayret etti ve onları mutlak cehaletle vasıflandırdı ve bunu vurgulu bir şekilde ifade etti. Çünkü onlardan gördüğü bu şeyden daha büyük ve daha âdî cehâlet olmaz.[111]

139. إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ Şüphesiz bunların mensup oldukları batıl din yani putperestlik yıkılıp yok olacaktır. وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Bunların amelleri tamamen batıldır ve yok olup gitmiştir. Çünkü bunlar ibadete layık olmayan şeylere tapıyorlar.

140. قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ Musa dedi ki: Ben size ibadete layık olan Allah'tan başka bir mabud mu arayayım? Halbuki Allah, güzel nimetler vermek sûretiyle sizi diğerlerine üstün kıldı. Taberî: "Allah sizi, zamanınız ve asrınızda diğer âlemlere üstün kıldı" şeklinde tefsir eder. [112]

141. وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ Ey İsrailoğulları! Daha önce size verdiğim nimetleri hatırlayın. Hani sizi Firavun'un kavminden kurtardım. Onlar size işkencelerin en kötüsü ve en korkuncunu tattırıyorlardı. Yüce Allah bu işkenceyi açıklayarak şöyle buyurdu: يُقَتِّلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ Erkeklerinizi kesiyor, kızlarınızı hizmette kullanmak için sağ bırakıyorlardı. وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ Bu işkencede Allah sizi büyük bir imtihan ve denemeye tâbi tuttu ve sizi ondan kurtardı. Hâlâ O'na şükretmiyor musunuz?

142. وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً Bize otuz gece ibadet etmesi için Musa ile sözleştik ve otuz gece geçtikten sonra ona on gece daha ilâve ettik. Böylece ibadet kırk gecede tamamlandı. Zemahşerî şöyle der: Rivâyet edildiğine göre Hz. Musa Mısır'da iken İsrailoğullarına eğer Allah düşmanlarını helâk ederse, onlara Allah katından neyi yapacaklarını ve neyi yapmayacaklarını açıklayacak bir kitap getireceğine dair söz verdi. Firavun helâk olunca Hz. Musa, Allah'tan bu kitabı istedi. Allah ona zilkâde ayında otuz gün oruç tutmasını emretti. Bu otuz günü tamamlayınca ağzının değişen kokusundan hoşlanmayarak misvâk kullandı. Bunun üzerine Allah ona şöyle vahy etti. Bilmiyor musun ki benim katımda oruçlunun ağzının kokusu misk kokusundan daha güzeldir? Bundan sonra Yüce

110 Ebû Hayyân, el-Bahr, 4/378.
111 el-Keşşâf, 2.
112 Taberî, 13/84.

Allah, Hz. Musa'ya orucuna zilhicce ayından on gün daha ilâve etmesini emretti.[113] وَقَالَ مُوسَى لأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي Hz. Musa kardeşi Harun'a, "Ben dönünceye kadar bunların başında benim yerime sen dur, benim halifem ol" dedi. وَأَصْلِحْ وَلاَ تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ Onların durumunu ıslâh et, Allah'a isyan ederek yeryüzünde fesat çıkaranların yolundan gitme.

143. وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ Musa kendisine söz verdiğimiz vakitte gelerek Rabbine münâcatta bulunup Rabbi de vasıtasız olarak onunla konuşunca قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ Musa (a.s.): "Rabbim Mukaddes zâtını bana göster de sana bakayım" dedi. Kurtubî şöyle der: Yüce Allah kelâmını Musa'ya işittirince Musa Rabbini görmeyi arzuladı ve O'na bakmak için istekte bulundu.[114] قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنِ انظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي Rabbi ona cevap vererek buyurdu ki: Dünyada beni göremezsin. Çünkü insan bünyesinin buna gücü yetmez. Fakat senden daha kuvvetli olan dağa tecelli edeceğim, eğer dağ sarsılmaz da yerinde kalırsa o zaman sen de beni görebilirsin. Aksi takdirde sen buna tahammül edemezsin. فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا Rabbinin nurundan, serçe parmağın ucunun yarısı kadar görününce, dağ parçalanıp dağıldı, Musa (a.s.) da gördüğü olayın şiddetinden bayılıp düştü. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah'tan dağa ancak serçe parmağı kadar bir nur tecelli etti de dağ toprak oldu. Musa da bayılıp düştü.[115] Hadiste dağ yere battı"[116] buyurulmuştur. فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ Musa ayılınca, "Rabbim! Seni noksan sıfatlardan ve herhangi bir kimsenin seni dünyada iken görmesinden tenzih ederim. Seni dünyada iken görmek istediğim için tevbe ettim. Ben senin azamet ve büyüklüğüne inananların ilkiyim."

144. قَالَ يَا مُوسَى إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالاتِي وَبِكَلامِي Allah buyurdu ki: Ey Musa! Ben sana ilahî risaleti vermek ve vasıtasız olarak konuşmakla seni zamanındaki insanlara tercih ettim. فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ Sana verdiğim peygamberlik ve üstün bilgi şerefi وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ve verdiği güzel nimetlerden dolayı Rabbine şükret. Ebussuûd şöyle der: Âyet, Hz. Musa'nın Allah'ı görme isteğinin kabul edilmemesinden dolayı onu teselli mahiyetinde söylenmiştir. Sanki şöyle denilmiş: Sana kendimi göstermedimse bilesin ki âlemlerde kimseye vermediğim büyük nimetleri sana vermişimdir. Onu ganimet bil ve ona şükretmeye devam et.[117]

145. وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ Ona İsrailoğullarının dinleri hususunda muhtaç oldukları her türlü öğüt ve nasihatı yazdık. Helâl ve haramı açıklayan hükümleri

113 el-Keşşaf, 2/151.
114 Kurtubî, 7/278.
115 Taberî, 13/97.
116 Tirmizî, Tefsir 7.
117 Ebussuûd, 2/195.

genişçe anlattık. Bunların hepsi Tevrat'ın levhalarında mevcuttur. مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ Öğüt alsınlar ve günahlardan sakınsınlar diye, bir de bütün şer'î yükümlülükleri açıklamak için bunları yazdık. فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ Onu azim sahiplerine yakışır bir şekilde gayret ve ciddiyetle وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا İsrailoğullarını da teşvik ederek en faziletlisini, yani ruhsatları değil azimetleri almalarını emret. Meselâ affetmek kısas yapmaktan daha faziletli, sabretmek de intikam almaktan daha üstündür. Nitekim Yüce Allah bir âyette şöyle buyurmuştur. ولمن صبر وغفر إن ذلك لمن عزم الامور Kim sabreder ve affederse şüphesiz bu hareketi, yapılmaya değer işlerdendir.[118] İbn Abbas şöyle der: Hz. Musa'ya Tevrat'ı kavminden daha kuvvetli ve sağlam alması emredildi.[119] سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ Yakında fâsıkların yani Firavun ve kavminin yurdunun ne olduğunu göreceksiniz. İbret alasınız da onlar gibi olmayasınız diye yurtlarının nasıl ıssız kaldığını, fasıklıklarından dolayı nasıl helâk edildiklerini göreceksiniz. Çünkü o yurdu halkından ıssız bir şekilde görmek, ibret alma ve günahlardan sakınmayı gerektirir.

146. سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ Yeryüzünde haksız yere böbürlenenlere âyetlerimi anlama imkânı vermeyeceğim. Onlar artık âyetlerde olanları düşünüp anlayamazlar. Böbürlenmelerine karşılık ceza olarak kalplerini mühürleyeceğim. Zemahşerî şöyle der: Bu âyet, kibirleri ve Allah'ın âyetlerini inkârları sebebiyle Allah'ın âyetlerinden uzaklaştırılanların sonunda uğrayacakları azaba karşı muhatapları uyarmaktadır ki onlar gibi olmasınlar ve onların gittikleri yoldan gitmesinler.[120] وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا Onlar, kendilerine indirilen bütün Kur'ân âyetlerini veya her türlü Rabbânî mucizeleri görseler de yine onları tasdik etmezler. وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا Hidâyet ve kurtuluş yolunu görseler de ona girmezler. وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا Sapıklık ve fesat yolunu görürlerse hemen oraya girerler. Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyurulmuştur: فهديناهم فاستحبوا العمى على الهدى Biz onlara doğru yolu gösterdik, fakat onlar körlüğü hidâyete tercih ettiler.[121] ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ Onların Allah'ın hidayeti ve şeriatinden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini yalanlamalarından ve mutluluklarının sebebi olan âyetlerden gafil olmalarından ileri gelmektedir. Zira onlar, Allah'ın âyetlerini düşünüp de ibret almazlar.

147. وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ Allah'ın âyetlerini ve ahirette Allah'a kavuşacağını inkâr edip öldükten sonra dirilmeye inanmayanları var ya, işte onların dünyada işledikleri hayırlı amelleri, yani yaptıkları iyilikler, akrabayı ziyaret, ona

118 Şûra sûresi, 42/43.
119 Taberî, 13/110.
120 el-Keşşâf, 2/159.
121 Fussilet sûresi,

yardım, sadaka ve benzeri amelleri boşa çıkmıştır. İman etmedikleri için sevapları yok olup gitmiştir. هَلْ يُجْزَوْنَ إِلاَّ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Onlara dünyada yaptıklarından başka şeye göre mi sevap veya ceza verilecek?

148. وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ Musa'nın arkasından kavmi, zînet takımlarından, böğürebilen bir buzağı heykelini ilah edindiler. Hafız İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah, Sâmirî'nin zînet takımlarından İsrailoğulları için yapmış olduğu buzağıya ibadet edenlerin düştükleri sapıklığa haber vermektedir. Sâmirî, onlar için süs eşyalarından ruhsuz bir buzağı heykeli yaptı. Heykeli o şekilde yaptı ki içine rüzgar giriyor ve ondan böğürtü yani sığır sesi gibi bir ses işitiliyordu.[122] Âyette geçen من بعده kaydından maksat olayın Hz. Musa'nın, Rabbi ile konuşmak için Tûr Dağına gitmesinden sonra meydana geldiğini bildirmektir. أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لا يُكَلِّمُهُمْ وَلا يَهْدِيهِمْ سَبِيلا Bu soru kınama ve azarlama ifade eder. Yani buzağıda yaratıcı ve rızık vericinin sıfatlarından hiçbiri bulunmadığı halde onu nasıl ilah edinip ona taptılar!? O ne konuşma gücüne, ne de onları mutluluk yoluna iletecek güce sahiptir. Şu halde onu nasıl ilah ediniyorlar? اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ Buzağıyı ilah edinip ona ibadet ettiler ve böylece kendilerine zulmedenler oldular. Çünkü onlar, eşyayı konulması gereken yerden başka yere koydular. "اتخذوا edindiler" lafzının tekrar edilmesi onların âdiliğini daha fazla vurgulamak içindir.

149. وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ İşledikleri günahlara pişman olup buzağıya ibadet etmelerinden dolayı duydukları pişmanlık ve üzüntü şiddetlenince وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا kendilerinin dalâlete düştükleri, gözleriyle görüyorlarmış gibi apaçık ortaya çıkınca قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ dediler ki Rabbimiz bizi rahmet ve mağfiretiyle ıslâh etmezse biz mutlaka helâk olanlardan oluruz. İbn Kesîr şöyle der: Bu durum, onların günahlarını itiraf ettiklerini ve Yüce Allah'a sığındıklarını göstermektedir.[123]

EDEBÎ SANATLAR

1. فإذا جاءتهم الحسنة ile başlayan âyette حسنة iyilik, kelimesi ile سيئة kötülük kelimesi arasında tıbâk sanatı vardır. طائرهم uğursuzlukları, lafzı ile يطيروا uğursuz sayarlar, lafzı arasında da cinâs-ı iştikâk vardır. Bunların her ikisi de edebî sanatlardandır.

2. "ودمرنا ما كان يصنع فرعون Firavun'un yapmakta olduğu şeyi yok ettik." Bu cümlede manayı muhatabın zihninde tasvir etmek için geçmiş zaman yerine şimdiki zaman kipi kullanılmıştır. "وما كانوا يعرشون Yetiştirmekte oldukları bahçeleri" ifadesi

122 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/51.
123 Muhtasaru İbn Kesîr 2/51.

de onun gibidir. Bunların aslı "ما عرشوا yaptıklarını" ve "ما صنعوا yetiştirdiklerini" şeklindedir.

3. "أنكم قوم تجهلون Gerçekten siz câhil bir toplumsunuz." Burada cehâletin onlarda bir huy ve geçmişte de gelecekte de onların ayrılmaz bir tabiatı olduğunu bildirmek için "جهلتم câhillik ettiniz" yerine "تجهلون câhillik ediyorsunuz" şeklinde ifade edilmiştir.[124]

4. "سأريكم دار الفاسقين Yakında size yoldan çıkmışların yurdunu göstereceğim" Burada iyi kulların yoluna teşvik hususunda mübâlağa etmek için üçüncü şahıs kipinden ikinci şahıs kipine dönüş vardır. Aslı "سأريهم Onlara göstereceğim" dir.

5. "ولما سقط في أيديهم Pişman olduklarında." Bu da kinaye babındandır. Aşırı derecedeki pişmanlıktan kinayedir. Çünkü pişman olan kimse üzüntüsünden elini ısırır.

6. "مشارق doğular" ve "مغارب batılar" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

BİR UYARI

Ehl-i sünnet mezhebi mensuplarının tümüne göre, mü'minler ahirette Rablerini göreceklerdir. Mutezile ise "لن تراني Beni asla görmeyeceksin" âyetini delil getirerek bunu reddetmişlerdir. Halbuki bu âyette Mutezile'nin tutunacağı bir şey yoktur. Bilakis bu âyet Ehl-i sünnet ve'l-cemaat'in, Allah'ın görülebileceğine dair delilidir. Çünkü Allah'ın görülmesi imkansız olsaydı Hz. Musa onu istemezdi. Zira peygamberler, Allah hakkında câiz olan ile muhâl olanı bilirler. Eğer Allah'ın görülmesi imkânsız olsaydı cevapta yasaklama ve sertlik olurdu. Nitekim Hz. Nuh, oğlunu isteyince Yüce Allah ona O فلا تسئلن ما ليس لك به علم إني أعظك ان تكون من الجاهلين halde hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme! Ben sana câhillerden olmamanı tavsiye ederim[125] buyurdu. Allah'ın görülmesi isteğini yasaklamak sadece dünyadadır. Çünkü beşer bünyesi zayıftır buna tahammül edemez. Mücâhid der ki: Yüce Allah Hz. Musa'ya şöyle buyurdu "لن تراني Sen beni asla görmeyeceksin." Çünkü sen buna tahammül edemezsin. Fakat senden daha kuvvetli ve dayanıklı olan dağa tecelli edeceğim. Eğer benim heybetime dağ dayanabilir, sabreder ve yerinde kalırsa senin de beni görmen mümkün olur. Eğer dağ dayanamazsa sen hiç dayanamazsın. İşte bu sûretle Yüce Allah, Hz. Musa'ya dağı örnek verdi, yoksa mutlak olarak görmeyi imkânsız kılmadı. Ahirette görme olayının meydana geleceğini Allah'ın kitabı açıklamış ve şöyle buyurmuştur: "وجوه يومئذ ناضرة إلى ربها O gün bir takım yüzler parlayacak, Rablerine bakacaklardır"[126] İşte bunu bid'atçıdan başkası reddetmez.

124 Bunu Ebû Hayyân söylemiştir. Bkz. el-Bahr, 4/378.
125 Hud sûresi, 11/46.
126 Müddessir sûresi, 75/22, 23.

FAYDALI BİLGİLER

Hz. Musa, Allah'ın kelamını işitince O'nu görmeyi arzu etti. Çünkü sevgilinin sözünü işitme zevkine eren kimse ona karşı daha fazla arzu ve iştiyâk duyar. Aşağıdaki beyti söyleyen ne güzel söylemiş:

وأفـــرح مـــا يكون الشـــوق يومـــاً اذا دنـــت الـــديـــار مـــن الـــديـــار

Şevkin en tatlı olduğu an, yurtların yurtlara yaklaştığı gündür.

BİR LATÎFE

Mutluluk da bedbahtlık da Allah'ın elindedir. İmrân oğlu Musa'yı Firavun büyüttü. Musa mü'min idi. Sâmirî Musa'yı ise Cebrâil terbiye etti. Halbuki o kâfir oldu. Sâmirî Musa'ya Cibrîl-i Emîn'in terbiyesi fayda vermedi. Lanetli Firavun'un terbiyesi de Musa Kelimullah'a zarar vermedi. Bu manayı vurgulamak için bir şâir şu beyitleri inşâd etmiştir:

إذا المرأ لم يخلق ســعـيــداً من الأذل فـــقـــد خـــاب من ربي وخـــاب المؤمل

فـمـوسى الذي رباه جـبـريل كـافـر ومـــوسى الذي رباه فـــرعـــون مـــرسل

Kişi ezelde bahtiyar olarak yaratılmamışsa onu terbiye eden de ziyandadır. Bunu ümid eden de. Çünkü Cebrâil'in terbiye ettiği Musa kâfir idi. Firavun'un terbiye ettiği Musa ise peygamberdi.

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوْمِهِۦ غَضْبَٰنَ أَسِفًا ۖ قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِى
مِنۢ بَعْدِىٓ ۖ أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ ۖ وَأَلْقَى ٱلْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ
إِلَيْهِ ۚ قَالَ ٱبْنَ أُمَّ إِنَّ ٱلْقَوْمَ ٱسْتَضْعَفُونِى وَكَادُوا۟ يَقْتُلُونَنِى ۖ فَلَا
تُشْمِتْ بِىَ ٱلْأَعْدَآءَ وَلَا تَجْعَلْنِى مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ
رَبِّ ٱغْفِرْ لِى وَلِأَخِى وَأَدْخِلْنَا فِى رَحْمَتِكَ ۖ وَأَنتَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿١٥١﴾
إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ
وَذِلَّةٌ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَٱلَّذِينَ
عَمِلُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِهَا وَءَامَنُوٓا۟ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعْدِهَا
لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٥٣﴾ وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى ٱلْغَضَبُ
أَخَذَ ٱلْأَلْوَاحَ ۖ وَفِى نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ
يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ وَٱخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُۥ سَبْعِينَ رَجُلًا
لِّمِيقَٰتِنَا ۖ فَلَمَّآ أَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم
مِّن قَبْلُ وَإِيَّاىَ ۖ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَّا ۚ إِنْ هِىَ
إِلَّا فِتْنَتُكَ ۖ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَآءُ وَتَهْدِى مَن تَشَآءُ ۖ أَنتَ
وَلِيُّنَا فَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْغَٰفِرِينَ ﴿١٥٥﴾
وَٱكْتُبْ لَنَا فِى هَٰذِهِ ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ إِنَّا هُدْنَآ
إِلَيْكَ ۚ قَالَ عَذَابِىٓ أُصِيبُ بِهِۦ مَنْ أَشَآءُ ۖ وَرَحْمَتِى وَسِعَتْ
كُلَّ شَىْءٍ ۚ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ
وَٱلَّذِينَ هُم بِـَٔايَٰتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلرَّسُولَ
ٱلنَّبِىَّ ٱلْأُمِّىَّ ٱلَّذِى يَجِدُونَهُۥ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِى
ٱلتَّوْرَىٰةِ وَٱلْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُم بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَىٰهُمْ

عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبٰٓئِثَ
وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلٰلَ الَّتِيْ كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ
فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِهٖ وَعَزَّرُوْهُ وَنَصَرُوْهُ وَاتَّبَعُوا النُّوْرَ
الَّذِيْٓ اُنْزِلَ مَعَهٗٓ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿١٥٧﴾ قُلْ يٰٓاَيُّهَا
النَّاسُ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعًا ۨ الَّذِيْ لَهٗ مُلْكُ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۠ فَاٰمِنُوْا
بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذِيْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ
وَكَلِمٰتِهٖ وَاتَّبِعُوْهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿١٥٨﴾ وَمِنْ
قَوْمِ مُوْسٰٓى اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ يَعْدِلُوْنَ ﴿١٥٩﴾
وَقَطَّعْنٰهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اُمَمًا ۭ وَاَوْحَيْنَآ
اِلٰى مُوْسٰٓى اِذِ اسْتَسْقٰىهُ قَوْمُهٗٓ اَنِ اضْرِبْ بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ ۭ
فَانْۢبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۭ قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ
مَّشْرَبَهُمْ ۭ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ
وَالسَّلْوٰى ۭ كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ ۭ وَمَا ظَلَمُوْنَا
وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿١٦٠﴾ وَاِذْ قِيْلَ
لَهُمُ اسْكُنُوْا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوْا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُوْلُوْا حِطَّةٌ وَّادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا
نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيْۗـَٔتِكُمْ ۭ سَنَزِيْدُ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٦١﴾
فَبَدَّلَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِيْ قِيْلَ لَهُمْ
فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاۗءِ بِمَا كَانُوْا
يَظْلِمُوْنَ ﴿١٦٢﴾ وَسْـَٔـلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ كَانَتْ
حَاضِرَةَ الْبَحْرِ ۘ اِذْ يَعْدُوْنَ فِي السَّبْتِ اِذْ تَاْتِيْهِمْ

حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ ۙ
لَا تَأْتِيهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾
وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ۙ اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ
عَذَابًا شَدِيدًا ۖ قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾
فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ
وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾
فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾
وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ
سُوءَ الْعَذَابِ ۗ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٧﴾
وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا ۖ مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ
دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ
عَرَضَ هَٰذَا الْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا ۚ وَإِنْ يَأْتِهِمْ
عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ ۚ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ
لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ ۗ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ
خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ
بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۚ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾

150. Musa, kızgın ve üzgün bir halde kavmine dönünce, "benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrini beklemeyip acelecilik ettiniz?" dedi. Tevrat levhalarını yere attı ve kardeşinin başını tutup kendine doğru çekmeye başladı. Kardeşi: "Anam oğlu! Bu kavim beni cidden zayıf gördüler ve nerede ise beni öldüreceklerdi. Sen de düşmanları bana güldürme ve beni bu zalim kavimle bir tutma!" dedi.

151. Musa'da, "Ey Rabbim, beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine kabul et. Zira sen merhametlilerin en merhametlisisin!" dedi.

152. Buzağıyı ilah edinenler var ya, işte onlara mutlaka Rablerinden bir gazap ve dünya hayatında bir alçaklık erişecektir. Biz iftiracıları böyle cezalandırırız.

153. Kötülükler yaptıktan sonra ardından tevbe edip de iman edenlere gelince, şüphesiz ki o tevbe ve imandan sonra, Rabbin elbette bağışlayan ve merhamet edendir.

154. Musa'nın öfkesi dinine, levhaları aldı. Levhalardaki yazıda Rablerinden korkanlar için hidâyet ve rahmet vardı.

155. Musa tayin ettiğimiz vakitte kavminden yetmiş adam seçti. Onları o müthiş deprem yakalayınca, Musa dedi ki: "Ey Rabbim, dileseydin onları da beni de daha önce helâk ederdin. İçimizden birtakım beyinsizlerin işlediği yüzünden hepimizi helâk edecek misin? Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir. Onunla dilediğini saptırırsın, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim sahibimizsin, bizi bağışla ve bize acı, sen bağışlayanların en iyisisin!

156. Bize, bu dünyada da iyilik yaz ahirette de. Şüphesiz biz sana döndük." Allah buyurdu ki: "Kimi dilersem onu azabıma uğratırım, rahmetim ise her şeyi kaplamıştır. Onu; sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım."

157. Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar var ya, işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla beraber gönderilen nura uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır.

158. De ki: "Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. Ondan başka ilah yoktur, O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah'a ve onun sözlerine inanan ümmî Peygamber olan Rasulüne iman edin ve O'na uyun ki, doğru yolu bulasınız".

159. Musa'nın kavminden hak ile doğru yolu gösteren ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk vardır.

160. Biz İsrailoğullarını, oymaklar halinde oniki kabileye

ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince, Musa'ya, "asânı taşa vur!" diye vahyettik. Derhal ondan oniki pınar fışkırdı, her kabile içeceği yeri belledi. Sonra üzerlerine bulutla gölge yaptık, onlara kudret helvası ve bıldırcın eti indirdik. "Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yeyin" dedik. Onlar bize zulmetmediler, fakat kendilerine zulmediyorlardı.

161. Onlara, "Şu şehirde yerleşin, ondan dilediğiniz gibi yeyin, "bağışlanmak istiyoruz" deyin ve kapıdan eğilerek girin ki, hatalarınızı bağışlayalım. İyilik yapanlara ileride ihsanımızı daha da arttıracağız.

162. Fakat onlardan zalim olanlar, sözü, kendilerine söylenenden başkasıyla değiştirdiler. Biz de zulmetmelerinden ötürü üzerlerine gökten bir azap indirdik.

163. Onlara, deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor. Hani onlar Cumartesi günü hakkında haddi aşıyorlardı. Çünkü Cumartesi günlerinde balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi. Cumartesi dışındaki günlerinde ise gelmezlerdi. İşte böylece biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk.

164. İçlerinden bir topluluk, "Allah'ın helâk edeceği, yahut şiddetli bir şekilde azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" dedi. Dediler ki: "Rabbinize mazeret beyan edelim diye, bir de sakınırlar ümidiyle...

165. Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca, biz de kötülükten men edenleri kurtardık, zulmedenleri de yapmakta oldukları kötülüklerden ötürü şiddetli bir azap ile yakaladık.

166. Kibirlerinden dolayı kendilerine yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince onlara "Aşağılık maymunlar olun!" dedik.

167. Rabbin, elbette kıyamet gününe kadar onlara en kötü eziyeti edecek kimseler göndereceğini ilan etti. Şüphesiz Rabbin cezayı çabuk verendir. Ve O, çok bağışlayan, merhamet edendir.

168. Onları grup grup yeryüzüne dağıttık. Onlardan iyi kimseler vardır, yine onlardan bundan aşağıda olanları da vardır. Belki döner diye, onları iyilik ve kötülüklerle imtihan ettik.

169. Onların ardından da şu değersiz dünya malını alıp, "Nasıl olsa bağışlanacağız" diyerek Kitâb'a vâris olan bir takım kötü kimseler geldi. Onlara, ona benzer bir menfaat daha gelse onu da alırlar. Peki, kitapta Allah hakkında gerçekten

başka bir şey söylemeyeceklerine dair söz almamışlar mıydı? Ahiret yurdu, sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınız ermiyor mu?

170. Kitâb'a sımsıkı sarılıp namazı dosdoğru kılanlar var ya, işte biz böyle sâlih kişilerin ecrini zâyi etmeyiz.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Bu âyet-i kerîmeler Hz. Musa'nın İsrailoğulları ile olan kıssasını, Allah'ın onlara verdiği bol nimetleri ve onların bu nimetlere karşılık gösterdikleri inkâr ve isyanları anlatmaya devam ediyor. Bu âyetler Karye halkının kıssasını, Cumartesi günü av avlamak suretiyle o günün kudsiyetini ihlâl etmelerini ve Allah'ın onları nasıl maymunlara çevirdiğini anlatır. İşte bunda ibret alanlar için büyük bir ders vardır.

KELİMELERİN İZAHI

اسفا : Esif, derin üzüntü veya gazap. Üzüntülü kimseye **اسف** Esif ve **أسيف** Esîf denir:

ابن أم : İbn Ümmi, anamın oğlu demektir. Aslı **ابن أمي** şeklinde olup sonundan **ي** harfi düşürülmüştür. Şefkat ve yumuşaklık ifade eder.

تشمت : Sevindiriyorsun. **شماتة** İnsanın başına gelen kötü şeylere sevinmek. Hadiste, "Düşmanın sevinmesinden sana sığınırım"[127] şeklinde dua edilmiştir.

الرجفة : Recfe: Şiddetli deprem.

هدنا : Hüdnâ, tevbe ettik, demektir. Bir kimse işlediği günahdan tevbe edip döndüğünde "**هاد** hâde" denir. Bunun geniş zaman kipi "**يهود** yehûdu" şeklindedir. İsm-i fâili "**هائد** hâid" gelir. Şâir şöye der:

إني امرؤ مما جنيت هائد

Ben işlediğim günahtan tevbe eden bir kişiyim.

إصرهم : Ağırlıkları. Isr, zor mükellefiyet demektir. Isr, asıl itibariyle sahibini hareketten alıkoyan ağırlık demektir.

الأغلال : Eğlâl, boyuna veya ele vurulan zincir manasına gelir. "**غل** ğull" kelimesinin çoğuludur.

عزروه : Ona saygı gösterdiler ve ona yardım ettiler, demektir.

اسبات : Esbat, oğlun veya kızın çocuğu, manasına gelen "**سبت** sıbt" kelimesinin çoğuludur, daha sonra İsrailoğullarının herbir kabilesine "sıbt" denilmiştir.

تأذن : Bildirdi. "**ايذان** Îzân" masdarından türemiş olan "**آذن** âzene"fiili ile eş anlamlı olup îlâm manasınadır.

127 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, II/173 Varyantları için bkz. Buhârî, yy Kader, 13; Müslim, Zikr, 53, Nesâî, İstiaze, 24.

يسومهم: Onlara tattırıyorlardı, demektir.

خلف : Half şer ve kötülükte başkasının yerine geçen demektir. خلف halef ise hayırda başkasının yerine geçen manasınadır. Araplar'ın جعلك الله خيرا خلف Allah seni hayırlı selefe hayırlı halef kılsın! şeklindeki sözleri, bu kelimedendir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

150. وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا Musa, kavminin buzağıya tapmalarından dolayı, kızgın ve üzgün bir halde onlara dönünce قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي Ben yokken buzağıya ibadet etmekle ne kötü iş yaptınız! أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ Rabbinizin emrini beklemeyip acele mi ettiniz? dedi. Bu emir Hz. Musa'nın Tûr'dan dönmesini beklemekti. Bu soru inkâr içindir. وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ Musa kavminin buzağıya tapmasına Allah için aşırı derecede kızarak ve üzülerek levhaları attı ve kardeşi Harun'un saçından tuttu, onu kendisine doğru çekmeye başladı. Çünkü o, Harun'un, kavmini buzağıya tapmaktan engelleme hususunda kusur ettiğini sanıyordu. Musa (a.s.) kötülüklere karşı Allah rızası için aşırı derecede kızardı. İbn Abbas şöyle der: Musa kavmini buzağıya taparken görünce Allah rızası için kızarak levhaları atıp kırdı ve kardeşinin başından tutup kendisine doğru çekmeye başladı.[128] قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي Bu, şefkat ve merhamet isteyen bir seslenme şeklidir.[129] Yani Harun dedi ki: "Ey anamın oğlu! Bu kavim beni zayıf gördü ve bana galip geldiler. Onlara buzağıya tapmayı yasaklayınca nerede ise beni öldüreceklerdi. Ben onlara nasihatta kusur etmedim. فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ Düşmanları sevindirecek şekilde bana kötülük etme. Beni küçümseyip de düşmanları güldürme. Beni cezalandırarak veya kusur ettiğimi kabul ederek beni zalimlerden sayma. Mücâhid burayı: "Beni buzağıya tapan zalimlerden sayma" şeklinde tefsîr eder.

151. قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ Musa, "Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine kabul et. Sen merhametlilerin en merhametlisisin.." dedi. Hz. Musa, Harun (a.s.)'ın görevde kusur etmediğini ve suçsuz olduğunu anlayınca hem kendisi, hem de kardeşi için mağfiret dileyerek "Rabbim beni ve kardeşimi bağışla..." dedi. Zemahşerî şöyle der: Hz. Musa kardeşini incitecek sözler söylediğinden kendisi için, yerine halifesi olarak görev yapan kardeşinin görev esnasında meydana gelen muhtemel kusurlarından dolayı da kardeşi için bağış istedi. Her ikisinin de Allah'ın rahmetinden uzak kalmamasını, dünya ve ahirette devamlı olarak rahmet edilmesini diledi.[130]

---

128 Taberî 13/123.

129 İbn Kesîr der ki: Harun Musa ile ana-baba bir kardeş olduğu halde "ey anamın oğlu" demesi onun kendine karşı daha şefkatli ve merhametli olması içindir.

130 el-Keşşâf, 2/162.

152. إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Erkek sığır olan buzağıyı kendilerine ilah edinip ona ibadet edenler var ya, işte onlar Allah'ın şiddetli gazabına uğrayacaklar. Dünyada da onlara zillet ve horluk gelecektir. İbn Kesîr şöyle der: İsrailoğullarının uğradığı gazap şudur: Onlar birbirlerini öldürmedikçe Yüce Allah onların tevbesini kabul etmemiştir. Zillete gelince, Yüce Allah bunun ardından dünya hayatında zillet ve horluk vermiştir.[131] وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ İşte bunları gazap ve zilletle cezalandırdığımız gibi Allah'a iftira eden herkesi böyle cezalandırırız. Süfyân b. Uyeyne şöyle der: "Bütün bid'at sahipleri zelildir."[132]

153. وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا Kötülük ve masiyetleri işleyip de sonra tevbe ederek Allah'a dönen, imanı üzere devam eden ve imanında ihlas sahibi olanlara gelince إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ Ey Muhammed! İşte bu tevbeden sonra Rabbin elbette onların günahlarını bağışlar ve onlara merhamet eder. Âlûsî şöyle der: Bu âyet-i kerîme bildiriyor ki: Günahları ne kadar çok ve ne kadar büyük olursa olsun Yüce Allah afvı ve keremi daha çok ve daha büyüktür. Ebû Nuvâs ne kadar güzel söylemiş! Allah onu bağışlasın:

يا رب ان عظمت ذنوبي كثرة فلقد علمت بأن عفوك أعظم

إن كان لا يرجوك إلا محسن فبمن يلوذ ويستجير المجرم

Ey Rabbim! Eğer günahlarım büyüyüp çoğaldıysa, şüphesiz biliyorum ki senin afvın daha büyüktür. Eğer senin affını iyilerden başkası ümit etmiyorsa günahkârlar kime sığınıp eman dileyecekler?[133]

154. وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ Musa'nın, kardeşine ve kavmine karşı olan kızgınlığı sükûnet bulunca أَخَذَ الْأَلْوَاحَ atmış olduğu Tevrat levhalarını aldı. وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ İnsanları dünya ve ahiret mutluluğuna vesile olan şeylere ilettiği için, onda yazılı olan âyetlerin hakka hidâyet ve mahlukata rahmet vardır. لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ Bu rahmet, günahları sebebiyle Allah'tan korkan ve onun azabından çekinenler içindir.

155. وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا Musa, kavminin buzağıya tapmamış olanlarından yetmiş kişi seçti. Buzağıya tapınış olanlardan dolayı özür dilemek üzere, Rabbinin, gelmesine izin verdiği zaman (Tûr Dağı'na) geldi. فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ Dağ onları sarsıp helâk olacakları zaman, Hz. Musa, Allah'ın emrine teslim olmuş bir şekilde yalvarıp yakararak dedi ki: "Ey Rabbim! Bundan önce helâk etmek isteseydin elbette ederdin. Şüphesiz biz senin kullarınız. Senin emir ve hakimiyetinin altındayız. Sen dilediğini yaparsın. قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا

131 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/52.
132 Taberî 13/136.
133 Rûhu'l-meânî 9/70.

بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا Bizi ve diğer İsrailoğullarını, "Allah'ı bize açıkça göster."[134] diyen bu yetmiş beyinsizin yaptıklarından dolayı helâk mı edeceksin?

Bu soru, merhamet isteme ve boyun eğmeyi ifade eden bir sorudur. Sanki Hz. Musa şöyle diyor: "Ey Allahım! Başkalarının günahlarından dolayı bizi cezalandırma."

Taberî, Süddî'den yaptığı nakilde şöyle der: Yüce Allah, Musa (a.s.)'ya, İsrailoğullarından bir toplulukla kendisine gelip, buzağıya tapmalarından dolayı özür dilemelerini emretti. Onlara gelecekleri zamanı da bildirdi. Musa bizzat kendisi, kavminden 70 kişi seçti. Sonra, özür dilemek için onları götürdü. Belirlenen o yere geldiklerinde dediler ki: "Ey Musa! Allah'ı açıkça görmedikçe sana asla inanmayız. Çünkü sen onunla konuştun. Onu bize de göster." Bunun üzerine onlara yıldırım çarptı ve öldüler. Musa (a.s.) ağlamaya ve Allah'a dua etmeye başladı. Şöyle diyordu: "Ey Rabbim! İsrailoğullarına gittiğim zaman onlara ne diyeyim? Sen onların ileri gelenlerini helâk ettin. Dileseydin onları ve beni daha önce helâk ederdin."[135] Ben derim ki: "İsrailoğullarının seçkinleri böyle konuşursa, onların kötülerinin hali nice olur?! Yahudilerin pisliklerinden Allah'a sığınırız." إِنْ هِيَ إِلاَّ فِتْنَتُكَ Onların başına gelen bu fitne, senin kendisiyle kullarını imtihan ettiğin bela ve musibetinden başka birşey değildir. تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ Bu musibetle, saptırmak istediğini saptırır, hidâyetini istediğini de hidâyete erdirirsin. أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا Ey Rabbim! Sen işlerimizin sahibi, yardımcımız ve koruyucumuzsun. İşlediğimiz günahlarımızı bağışla. Geniş ve engin rahmetinle bize merhamet et. وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ Sen afveden ve ayıpları örtenlerin en iyisisin. Günahları bağışlar ve onları sevaba çevirirsin.

156. وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ Bu âyet, Hz. Musa'nın duasının devamıdır. Yani: "Bize bu dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver." إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ Biz bütün günahlarımızdan tevbe edip sana döndük. قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ Allah buyurdu ki: Azabıma gelince, kullarımdan kimi dilersem ona azap ederim. Rahmeti ise, bütün mahlukatımı kapsamıştır. Ebussuûd şöyle der: "Âyette أصيب به azaba uğratınm" şeklinde muzâri sigası kullanılarak isâbet fiilinin azaba nisbet edilmesi, رحمتي وسعت rahmetimi kapsamıştır" şeklinde mâzi sîgası kullanılan سعة fiilinin rahmete nisbet edilmesi gösteriyor ki rahmet, Allah'ın zâtının gereğidir. Azab ise, kulların günahlarının gereğidir.[136] فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ Bu rahmeti ahirette, inkâr ve masiyetlerden sakınan, mallarının zekatlarını veren ve bütün kitapları ve peygamberleri tasdik edenlere tahsis edeceğim.

134 Nisâ Sûresi, 4/153.
135 Taberî, 13/140.
136 Ebussuûd, 2/201.

157. الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الأُمِّيَّ Rahmetin kapsadığı bu kimseler, okuma-yazma bilmeyen, ümmî, Arap ve peygamber olan Muhammed (s.a.v.)'e tâbi olanlardır. Beyzâvî şöyle der: "Allah'a izafetle ona Rasul, kullara izafetle de Nebî ismini verdi."[137] الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنجِيلِ O, öyle bir peygamberdir ki, onun vasıflarını ve sıfatlarını yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de bulurlar. İbn Kesîr şöyle der: İşte bu, Muhammed (s.a.v.)'in, peygamberlerin kitaplarında bulunan sıfatıdır. Peygamber'ler onun gönderileceğini ümmetlerine müjdelediler ve ona tâbi olmalarını emrettiler. Onun sıfatları, peygamberlerin kitaplarında hâlâ bulunmaktadır. Onların âlimleri ve bilginleri bu sıfatları bilirler.[138] يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ Muhammed (s.a.v.) onlara sadece her türlü iyiyi emreder ve sadece her türlü kötü şeyi yasaklar. وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ Onlara uğursuz zulümleri yüzünden, kendilerine haram edilmiş olan temiz ve güzel şeyleri helal kılar. Kan, leş ve domuz eti gibi pis olan şeyleri de haram kılar. وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالأَغْلاَلَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ Tevbe hususunda kendini öldürme, elbiseden necâset yerini kesme, kasten olsun hataen olsun öldürme olayında katilden kısas alma ve benzeri, boyna vurulan zincirlere benzeyen, yükümlü bulundukları güç mükellefiyetleri hafifletir. فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ Muhammed'i tasdik eden, ona hürmet ve saygı gösteten ve onun dinine yardım edenler, وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ ona indirilen nurlu Kur'ân'a ve yüce şeriatına tâbi olanlar var ya أُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ işte ebedî mutluluğu kazananlar onlardır.

158. قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا Ey Muhammed! İnsanlara de ki: Ben bütün dünya halkına Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Bu âyet Rasulullah (s.a.v.)'in Peygamberliğinin bütün halk için umumî olduğunu açıklar. الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ O, bütün kâinatın sahibi olan Allah'tır. لا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ Ondan başka ne bir Rab vardır, ne de Mabud. O, diriltmeye ve yok etmeye kâdir olan ilahtır. فَآمِنُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ Şu halde, Allah'ın âyetlerine iman edin. Bütün mahlukat için gönderilmiş olan Peygamber'i tasdik edin. النَّبِيِّ الأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللهِ وَكَلِمَاتِهِ Okuma ve yazma bilmeyen, kendisine ve diğer peygamberlere indirilen kitapları tasdik eden, mucizeler sahibi ümmî Peygamber'e iman edin. وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ İstenilen şeye ulaşmanız ümidiyle O'nun yoluna girin ve onun izini takip edin.

159. وَمِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ İsrailoğullarından, Allah'ın şeriatında dosdoğru giden bir cemaat vardır. Onlar, hak söz ile insanlara doğru yolu gösterirler.

137 Beyzâvî, s. 2.
138 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/55.

Onun sayesinde âdil davranıp zulmetmezler. Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah, İsrailoğullarından din hususunda sarsıntı geçiren ve şüpheye düşen, hatta buzağıya ibadet etmek ve Allah'ı açıkça görmek istemek gibi iki büyük günaha cür'et edenleri anlattıktan sonra, onlardan kesin iman eden, imanında sebât eden, hak söz ile insanlan hidâyete erdiren, onlara doğru yolu gösteren ve doğru yola irşat edenlerin de bulunduğunu anlattı.[139]

160. وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا İsrailoğullarını parçalayıp çeşitli kabilelere ayırdık. Yakub'un oniki çocuğundan oniki kabile meydana getirdik. Ebû Hayyân şöyle der: Onları kabilelere ayırdık ki, her kabilenin reisi o kabilenin işini görsün de Musa'nın işi hafiflesin. Birbirlerini kıskanmasınlar da aralarında kargaşa çıkmasın. Kavga edip su için birbirlerini öldürmesinler diye, Yüce Allah onlar için oniki göze fışkırttı. Her kabileye bir yönetici verdik ki, işlerinde ona başvursunlar.[140] وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى إِذْ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِب بِعَصَاكَ الْحَجَرَ İsrailoğulları Tîh Çölü'nde susuz kalıp da Hz. Musa'dan su isteyince, Musa'ya asâsını taşa vurmasını vahyettik. O da vurdu. فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا Taştan, kabilelerin sayısı kadar, 12 gözeden su fışkırdı. قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ Onlardan her kabile ve topluluk kendilerine ait olan gözeyi belledi. Taberî şöyle der: Hiçbir kabile su içmek için diğer kabileye gitmezdi.[141] وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ Onları güneşin sıcağından ve onun eziyetinden koruyacak bulutları üzerlerine gölge yaptık. Âlûsî şöyle der: Gölge onlarla birlikte yürür, onlar durduğunda o da dururdu. وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى Onlara lezzetli bir yemek ikram ettik. O, "Menn" ve "Selvâ"dır. "Menn" ağaç üzerine inen tatlı bir şeydir. Onu toplar ve yerler. "Selvâ" ise, Sümmânî (bıldırcın) denilen eti lezzetli bir kuştur. Bütün bunlar, onların en ufak bir gayreti olmadan, kendilerine Allah'ın lütuf ve ihsanıdır. كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ Onlara, "Size rızık olarak verdiğimiz bu temiz lezzetli şeylerden yeyiniz" dedik. وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ Ama onlar, bize değil kendilerine zulmediyorlardı. Bu sözde hazif vardır. Takdiri şöyledir: Onlar, bu güzel nimetlere nankörlük ettiler: Böyle yapmakla bize zulmetmediler, fakat kendilerine zulmettiler. Çünkü, nankörlükle kendilerini Allah'ın azabına sürüklediler.

161. وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ Atalarına: "Beyt-i Makdis'e yerleşin. Oranın yiyecek ve meyvelerinden hangi taraftan ve nereden dilerseniz yeyin." وَقُولُوا حِطَّةٌ girdiğiniz zaman da "حطة" "Ey Allah günahlarımızı bağışla" deyin, وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ Böyle yaparsanız sizin geçmiş günahlarınızın hepsini sileriz. سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ Allah'ın emrine sarılıp ona itaat etmek suretiyle güzel

139 el-Keşşâf, 2/167.
140 el-Bahr, 4/406.
141 Taberî, 13/177.

amel edenlere, bağıştan da öte, Cennete girme hakkını vereceğiz" dediğimiz zamanı hatırlat.

162. فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ Onlardan zalim olanlar, Allah'ın emrini, ona yakışmayan bir sözle değiştirdiler. Zira onlar حطة bağışla yerine "حنطة في شعيرة Arpa içinde buğday" dediler. Beyt-i Makdis'e Allah'a boyun eğerek secde halinde girecekleri yerde, Allah'ın emirlerini alay ve eğlenceye alarak, kıçları üzerine sürünür halde girdiler. فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ Hem geçmişte ve hem de şimdi, zulüm ve taşkınlıklan yüzünden üzerlerine gökten azap gönderdik. Ebussuûd şöyle der: Azap'tan maksat taûn hastalığıdır. Rivâyete göre, bir saatta onlardan yirmi dört bin kişi ölmüştür.[142]

163. وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ Ey Muhammed! Yahudilere atalarının haberlerini, denizin yakınında, kıyısında bulunan beldenin durumunu, ora halkının Allah'ın emrine isyan edip Cumartesi günü avlanınca başlarına geleni sor. Allah onları maymunlara ve domuzlara çevirmedi mi? İbn Kesîr şöyle der: Bu belde Kızıldeniz kenarında bulunan Eyle'dir.[143] إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ Hani onlar, cumartesi günü avlanmak suretiyle Allah'ın o gün için koyduğu yasağı çiğniyorlardı. إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا Hani, Cumartesi günü balıklar su yüzünde çokça geliyorlardı. O gün ise, avlanmak onlara haram kılınmıştı. وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ Cumartesi gününün dışında gelmiyorlar, kaybolup gizleniyorlardı. كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ İşte bu hayret verici imtihan gibi, yani avlanmaları haram kılınmış bir günde balıkları su yüzüne çıkarmak, helal kılınan günde ise onları gizlemek suretiyle onları imtihan ettiğimiz gibi imtihan ederiz Bu imtihanı, onların yoldan çıkmaları ve Allah'ın haram kıldığı şeyleri çiğnemeleri sebebiyle yaparız. Kurtubî şöyle der: Rivâyete göre bu olay Davut (a.s.) zamanında oldu. Şeytan onlara vesvese vererek dedi ki: Size sadece Cumartesi günü balık tutmak yasaklandı. Havuzlar yapıp balıkları oraya doldurun. Havuzlar yaptılar. Cuma günü[144] balıkları havuzlara sevkediyorlardı. Havuzda su az olduğu için, balıklar orada kalıyor, ordan çıkmaları mümkün olmuyordu. Dolayısıyla pazar günü onları yakalayıp alıyorlardı. Böylece balıkları avlamada hile yapıyorlardı.[145]

164. وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا İçlerinden bir topluluk, "Allah'ın helâk edeceği, yahut şiddetli bir şekilde azabedeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" dedi. İbn Kesîr şöyle der: Yüce Allah bu belde halkının üç gruba ayrıldığını bildirmektedir. Bir grup yasakları çiğnemiş ve cumartesi günü balık avlamak için hile yapmıştır. Bir başka grup bunlara bu işi yapmamalarını öğütlemiş ve onlardan ayrılmıştır. Üçüncü bir grup da sessiz kalmış, hiçbir şey

142 Ebussuûd, 2/205.

143 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/58.

144 Hata ile yazılmış olsa gerek. Doğrusu "Cumartesi günü, olmalıdır. Nitekim diğer tefsirlerde böyledir (Mütercimler).

145 Kurtubî, 7/306.

yapmamış, nasihatte bulunmamış, fakat nasihat edenlere: "Allah'ın helâk edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" Yani, "Onlara ne diye nasihat ediyorsunuz? Halbuki biliyorsunuz ki onlar helâke ve Allah'ın azabına müstehak olmuşlardır. Onlara, bu işi yapmamalarını öğütlemenizin hiçbir faydası yoktur[146] demiştir. قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَى رَبِّكُمْ Öğüt verenler dediler ki: Biz sadece, nasihat ve hatırlatma görevini yerine getirdiğimize dair, Allah katında mazeret beyan etmek için onlara öğüt veriyoruz. وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ Belki de onlar, işledikleri bu günahtan vazgeçerler. Taberî şöyle der: Belki de Allah'tan korkarlar da ona itaate dönerler ve ona karşı işledikleri günahtan, cumartesi gününün hürmetini ihlâl etmekten tevbe ederler.[147]

165. فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ Sâlihlerinin hatırlattığını, bir şeyi unutanın bırakması gibi bırakıp nasihâtı kabulden tamamen yüz çevirdiklerinde أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ yeryüzünde fesat çıkarmaktan menedenleri kurtardık. وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ İsyankar zalimleri ise -ki bunlar haram işleyenlerdir- yoldan çıkmaları ve Allah'ın emrine isyan etmeleri sebebiyle şiddetli bir azap ile cezalandırdık.

166. فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ İsyan edip kibirlerinden dolayı kendilerine yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ onları maymun ve domuzlara çevirdik. Yani, onlara önce şiddetli bir şekilde azap edildi. Vazgeçmeyip de taşkınlıklarına devam edince maymunlara ve domuzlara çevrildiler. Kısacası, belde halkı üç gruba ayrıldı: Bir grup isyan etti ve azaba uğradı. Bir grup onlara öğüt ve nasihatta bulundu. Allah da onları azaptan kurtardı. Üçüncü bir grup da, onlardan ayrıldı, onlara öğüt vermedi, masiyet de işlemedi. Kur'ân onlar hakkında birşey söylememiş, susmuştur. İbn Abbas şöyle der: Bilmiyorum, bu sükut eden gruba ne oldu? Kurtuldular mı? Yoksa helâk mı oldular? İkrime şöyle der: Ben, onların kurtuluşa erdiğine dair İbn Abbas'ı ikna edinceye kadar onun yanından ayrılmadım. Çünkü onlar diğerlerinin yaptığını hoş karşılamıyorlardı. Bunun üzerine İbn Abbas bana bir elbise giydirdi.[148]

167. وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ Ey Muhammed! Allah'a isyanları, emrine muhâlefetleri ve yasakları çiğnemede hile yapmaları sebebiyle, Rabbinin kıyamete kadar en kötü işkenceyi tattıracak kimseleri başlarına musallat kılacağını Yahudilere bildirdiği zamanı hatırla. Allah Yahudilere Buhtunassır'ı musallat kıldı. Buhtunassır onları öldürdü ve esir aldı. Sonra Hıristiyanları musallat kıldı. Hıristiyanlar onları ezdiler ve onlardan cizye aldılar. Daha sonra Muhammed (s.a.v.)'i musallat etti. Rasulullah (s.a.v.) Medine'yi onlardan temizledi ve onları Arap yarımadasının dışına sürdü. Son olarak da Hitler'i onlara musallat etti. Hitler onların, korunması gereken mal, can ve ırz emniyetlerini çiğnedi,

146 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/59.
147 Taberî, 13/185.
148 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/59.

öldürmek ve yeryüzünde sürgün etmek suretiyle nerdeyse tamamını helâk ediyordu. Allah'ın İsrailoğullarına azap musallat etme vaadi, inşaallah, işi kökünden halledecek bir savaşta müslümanların onları öldürmesine kadar devam edecektir. İşte o gün, Allah'ın yardımıyla mü'minler sevinecekler. إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ Şüphesiz Rabbin, kendisine isyan edenleri çabuk cezalandırır. İtaat edenler için bağışlayıcı ve merhametlidir.

168. وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الأَرْضِ أُمَمًا Onları yeryüzünde çeşitli fırkalara ayırdık. Her ülkede onlardan bir grup vardır. Onların sahip olacakları, kendilerine ait bir bölge yoktur. Onun için onların kudretleri olmaz.

Bugünlerde mukaddes arzda toplanmaları, inşaallah mü'minlerin elleriyle kesilmeleri içindir. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) Bunu vaat ederek şöyle buyurmuştur: "Müslümanlar Yahudilerle savaşmadıkça kıyamet kopmaz...[149] Yüce Allah bundan sonra onların hepsinin kâfir olmadığını, içlerinde iyilerin de kötülerin de bulunduğunu açıklayarak şöyle buyurdu: مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ Onlardan bir kısmı mü'min ve sâlih kimselerdi. Bunlar çok azdır. Onların bir kısmı da, inkârları ve yoldan çıkmaları sebebiyle, sâlih olma derecesinden düşmüşlerdir. Bunlar büyük çoğunluktur. وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ İnkâr ve masiyetlerden dönsünler diye onları nimetlerle, belalarla, sıkıntı ve bolluklarla imtihan ettik.

169. فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ Onların ardından da, Kitab'a vâris olan bir takım kötü kimseler geldi. İbn Kesîr şöyle der: İçlerinde iyilerin de, kötülerin de bulunduğu nesilden sonra, hayırsız başka bir nesil geldi. Bunlar atalarından Kitab'a yani Tevrat'a vâris oldular.[150] يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الأَدْنَى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا Onlar, bu değersiz dünya malını helâl-haram demeden alıyor ve öğünerek: "Allah yaptıklarımızı bağışlayacak" diyorlardı. Bu onların aldanmaları ve Allah'a karşı iftiralarıdır. وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ Onlar ısrarla günah işledikleri halde bağış bekliyorlar. Dünya malından herhangi bir şey gördüklerinde helâl veya haram oluşuna bakmadan onu alırlar. أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لا يَقُولُوا عَلَى اللهِ إِلاَّ الْحَقَّ Bu soru kınama ve azarlama ifade eder. Tevrat'ta, doğru söyleyeceklerine ve Allah'a iftira etmeyeceklerine dair onlardan sağlam yemin alınmamış mıydı? Masiyetlerde ve haram yemede ısrar etmelerine rağmen bağışlanacaklarını nasıl iddia ediyorlar? وَدَرَسُوا مَا فِيهِ Bu cümle, onları en şiddetli bir şekilde kınar. Yani, halbuki onlar Kitap'ta olanı okumuşlar ve batıl sözlerle Allah'a iftiraya verilecek cezayı tam olarak öğrenmişlerdi. وَالدَّارُ الآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ Ahiret, haramı terkederek Allah'tan sakınanlar için daha hayırlıdır. أَفَلا تَعْقِلُونَ Bu soru inkâr ifade eder. Yani onlar hâlâ akıl erdirip sakınmıyorlar mı? Bundan maksat şudur: Onlar akıllı olsalardı, fânî olanı bâkî olana tercih etmezlerdi.

149 Buhârî, Cihad, 94; Müslim, Fitan, 18.
150 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/61.

170. وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ Din işlerinde Allah'ın indirdiğine sarılanlar ve namazları vakitlerinde eda etmeye devam edenler var ya, إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ Şüphesiz biz onların mükâfatlarını zâyi etmeyeceğiz, bilakis Allah'ın emrine sarılmaları ve sâlih olmalarına karşılık onlara en üstün ve en değerli mükâfatı vereceğiz.

EDEBÎ SANATLAR

1. "ولما سكت عن موسى الغضب Musa'nın öfkesi sakinleşince.." Burada öfke, kükreyen, köpüren, intikam emreden sesiyle haykıran bir adama benzetildi ki bu ses daha sonra sakinleşir ve kesilir. Bu sözde istiâre-i mekniyye vardır. Bu ne güzel bir tasvirdir ki, güzelliğini temiz bir fıtrat ve zevk-i selîm sahibi olan herkes anlar.

2. "تضل saptırırsın" ile "تهدي hidâyete erdirirsin" lafızları arasında tıbâk vardır. Aynı sanat "يحيي diriltir" ve "يميت öldürür" kelimeleri arasında da vardır.

3. "يأمرهم بالمعروف وينهاهم عن المنكر Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder" bölümü ile "ويحل لهم الطيبات ويحرم عليهم الخبائث Onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar" bölümü arasına edebî sanatlardan mukâbele sanatı vardır. Mukâbele: Önce iki veya daha fazla mananın getirilmesi, sonra tertib ile bunlara tekâbül edecek başka manaların zikredilmesidir.

4. "ويضع عنهم اصرهم والاغلال Onların yüklerini ve üzerlerindeki zincirleri indirir." Burada yük ve zincirler zor mükellefiyetler ve hükümler için müsteâr olarak kullanılmıştır.

5. "افلا تعقلون Düşünmüyor musunuz?" Burada daha fazla kınama ve azarlama ifade etmesi için, üçüncü şahıstan ikinci şahsa dönülmüştür.

FAYDALI BİLGİLER

خَلَف Halef, ل fetha okuyarak başkasının yerine geçen hayırlı kişi demektir. ل in sükûnla okunmasıyla خَلْف başkasının yerine geçen kötü kişidir. Şu âyetlerde bu manada kullanılmıştır: "فخلف من بعدهم خلف اضاعوا الصلاة واتبعوا الشهوات فسوف يلقون غيا Nihayet onların peşinden öyle bir yaramaz nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar. Nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden azgınlıklarının cezasını görecekler."[151] "فخلف من بعدهم خلف ورثوا الكتاب Onlardan sonra, kitaba vâris olan bir takım kötü kimseler geldi."[152] Allah daha iyi bilir.

151 Meryem sûresi 19/59.
152 A'raf Sûresi, 7/169.

وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ
خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾
وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ
عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ
الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ
آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا
فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ
مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا
لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ
فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ
يَلْهَثْ ذَّٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصِ
الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾ سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَأَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾ مَنْ يَهْدِ اللَّهُ
فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَمَنْ يُضْلِلْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾
وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ
كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلَّهِ
الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ
سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾ وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ
وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ
مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾ أَوَلَمْ

يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِم مِّن جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ
يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ
وَأَنْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ ۖ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ
يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

171. Bir zamanlar dağı İsrailoğullarının üzerine gölge gibi kaldırdık da üstlerine düşecek sandılar. Size verdiğimi kuvvetle tutun ve içinde olanı hatırlayın ki korunasınız.

172. Kıyamet gününde, "Biz bundan habersizdik" demeyesiniz diye Rabbin Ademoğulları'ndan, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" Onlar da, "Evet şahit olduk" dediler.

173. Yahut, "Daha önce babalarımız Allah'a ortak koştu, biz de onlardan sonra gelen bir nesildik (onların izinden gittik). Batıl işleyenlerin yüzünden bizi helâk edecek misin?" dememeniz için böyle yaptık.

174. Belki inkârdan dönerler diye işte âyetleri böyle açıklıyoruz.

175. Onlara, kendisine âyetlerimizi verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku.

176. Dileseydik elbette onu âyetlerle yükseltirdik. Fakat o, dünyaya meyletti ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da, dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte âyetlerimizi yalanlayan kavmin durumu böyledir: Kıssayı anlat, belki düşünürler.

177. Âyetlerimizi yalanlayan ve kendilerine zulmetmiş olan kavmin durumu ne kötüdür!

178. Allah kimi hidâyete erdirirse, doğru yolu bulan odur. Kimi de şaşırtırsa, işte asıl ziyâna uğrayanlar onlardır.

179. Andolsun, biz cin ve insandan birçoğunu Cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar,

gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkındırlar, işte asıl gafiller onlardır.

180. En güzel isimler Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle duâ edin. O'nun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın. Onlar yapmakta olduklarının cezasına çarptırılacaklardır.

181. Yarattıklarımızdan, daima hakka ileten ve adaleti hak ile yerine getiren bir millet vardır.

182. Âyetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden helâke götüreceğiz.

183. Onlara mühlet veririm kuşkusuz benim cezam çetindir.

184. Düşünmediler mi ki, arkadaşlarında hiç bir delilik yoktur? O, ancak apaçık bir uyarıcıdır.

185. Göklerin ve yerin hükümranlığına Allah'ın yarattığı her şeye ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine bakmadılar mı? O halde Kur'ân'dan sonra artık hangi söze inanacaklar?

186. Allah kimi şaşırtırsa, artık onun için yol gösteren yoktur. Ve onları azgınlıkları içinde şaşkın olarak bırakır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde İsrailoğullarının Allah'ın emirlerine isyanlarını ve inatlarını anlattıktan sonra, burada da, Tevrat'ın hükümleri ile amel etmedikleri takdirde Tûr Dağını üzerlerine kaldırıp onları onunla helâk ederek cezalandıracağını anlattı. Bundan sonra kötü âlimlere de bir kıssayı örnek getirdi. Bu kıssa, dünya malına tamah ederek Allah'ın âyetlerinden uzaklaşan kimsenin kıssasıdır. Onun için, yorgunluk ve rahat hallerinde soluyan bir köpeği darb-ı mesel getirdi. Yahudilerin dünya malına karşı köpekleşmeleri ve mala tapmaları hususunda bu olay, onların ruhlarını tasvir etmek için yeter.

KELİMELERİN İZAHI

نتقنا : Kaldırdık, نتق kuvvetle çekmek demektir. Ebû Ubeyde şöyle der: نتق in aslı, bir şeyi yerinden söküp atmaktır.[153]

ظلّة : Zulle, tavan, veya bulut, veya bir duvar kanadı gibi kişiyi gölgeleyen her şey. Çoğulu ظلل ve ظلال şeklinde gelir.

وظنوا : Bildiler veya kesin inandılar.

153 er-Râzî, 4/457.

انسلخ : Çıktı. İnsilah, çıkmak manasınadır. Bir şeyden tamamen ayrılan kimse için انسلخ منه denilir. Yılan derisinden çıktığında انسلخت الحية denir.

اخلد : Bir şeye doğru meyledip eğildi. Aslında bu kelime, bir şeyden ayrılmamak manasınadır. Bir kimse bir yerden ayrılmayıp orada ikametini sürdürdüğünde أخلد فلان بالمكان denilir. Cennette ebedî kalmayı ifade eden الخلود da bu köktendir.

يلهث : Solur. Cevherî şöyle der: Köpek, yorgunluk veya susuzluktan dilini çıkardığında لهث الكلب denilir. Muzârîsi يلهث dir.[154]

ذرأنا : Yarattık.

يلحدون : Haktan ayrılıyorlar. İlhâd, doğru ve orta yoldan sapmak demektir. Dinin emirlerinden sapan kimse için ألحد في الدين ve لحد في الدين denilir. İsm-i fâili ملحد dir.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

171. وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ Tûr Dağı'nı söküp, İsrailoğullarının başı üzerine kaldırdığımız zamanı hatırla. كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ O dağ sanki bir tavan veya bulut gölgesi idi. وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ Emre uymadıkları takdirde, onun başlarına düşeceğini kesin olarak anladılar. Tefsirciler şöyle der: Rivâyete göre, İsrailoğulları, katılığı ve ağırlığı dolayısıyle Tevrat'ın hükümlerini kabul etmekten kaçındılar. Allah (c.c.) da Tûr Dağı'nı başlarına kaldırdı. Onlara denildi ki: Tevrat'ı içindekilerle beraber tamamen kabul ederseniz edersiniz. Kabul etmezseniz, dağ üzerinize mutlaka düşecektir. Onlar dağı görünce, üzerlerine düşmesinden korktukları için hepsi secdeye kapandılar. خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ Onlara, "Tevrat'ı ciddiyet ve azimetle alın" dedik. وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ Onda olanları, amel etmek suretiyle hatırlayın. Onunla amel edin ki, müttakîler zümresinden olasınız.

172. وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ Ey Muhammed! Hatırla ki, Rabbin Ademoğulları'nı babalarının sulbünden çıkarttı. Kendisinin bir olduğunu onlara ikrar ettirdi. Bu hususta onları birbirlerine şahit tuttu.[155] İbn Abbas şöyle der: Allah

154 Cevherî, es-Sıhâh, لهث maddesi.

155 Bu âyetin tefsirinde müfessirlerin iki görüşü vardır. 1. Allah Adem'i yaratınca onun zürriyetini sulbünden çıkardı. Onlar zerreler gibiydi. Onlardan, kendisinin Rableri olduğuna dair söz aldı. Onlar da bunu ikrar ederek şahitlikte bulundular. Bu mana, Peygamber (s.a.v.)'den bir çok yol ile rivâyet edilmiştir. Sahâbeden bir cemaatin görüşü de budur. 2. Bu bir temsil ve hayal ettirme kabilindendir. Yani, Yüce Allah, ilahlığını ve birliğini gösteren delilleri onların gözü önüne serdi. Allah'ın, onlara lütfettiği ve sapıklıkla hidâyeti birbirinden ayırıcı güç kıldığı akılları ve basiretleri buna şahitlik etti. Allah sanki onları kendi aleyhlerine şahit tutmuş oldu ve onlara: "Ben sizin

Adem'in sırtını meshetti de oradan kıyamete kadar yaratacağı her nefsi çıkarttı. وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا Allah ilahlığını ve birliğini onlara ikrar ettirdi. Onlar da bunu ikrar ve kabul ettiler. أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ Hesap gününde, "biz bu mîsâktan ve senin ilahlığını ikrardan gafildik. Bu hususta uyarılmadık" demeyeseniz diye sizi birbirinize şahid tuttuk. د

173. أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ Veya kıyamet gününde, "biz ortak koşmadık, biz sadece babalarımızı taklit ettik ve onların yolundan gittik. Bu hususta mazeretimiz var" demeyesiniz diye sizi birbirinize şahit tuttuk. أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ Hakkı bilmeden kendilerini takip ettiğimiz müşrik babalarımızın şirkleri yüzünden bizi de mi helâk edeceksin? dememeniz için böyle yaptık.

174. وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ İşte bu misâkı açıkladığımız gibi, âyetleri de açıklıyoruz ki, insanlar onları düşünsün, batılda ve babalarını taklitte ısrardan vazgeçsinler.

175. وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانسَلَخَ مِنْهَا Ey Muhammed! O Yahudilere, kendisine Allah'ın kitaplarından bazısının ilmini öğrettiğimiz şu âlimin haberini ve kıssasını anlat. Bu âlim âyetleri inkâr etmek ve onlardan yüz çevirmek suretiyle, yılanın, derisinden sıyrıldığı gibi âyetlerimizden sıyrılıp çıktı. فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ Şeytan onu takip etti ve onu emri altına aldı. Nihayet, daha önce hidâyete ermiş kişilerden iken, iyice dalâlete düşen sapıklar zümresinden oldu. İbn Abbas şöyle der: "Bu âlim, Bel'am b. Bâurâ dır. Allah'ın ism-i a'zamını bilirdi." İbn Mesud şöyle der: Bu, İsrailoğullarından bir adamdır. Hz. Musa (a.s.) onu, Medyen kralını Allah'a davet etmek üzere Medyen'e gönderdi. Kral, Musa'nın dinini terkedip kendi dinine uyması için Bel'am'a rüşvet olarak bir mülk verdi. O da bunu kabul etti ve bu hareketiyle insanları saptırdı.[156]

176. وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ İsteseydik onu iyi âlimler derecesine yükseltirdik. Fakat o dünyaya meyletti ve ona bağlandı, onun lezzet ve zevklerini ahirete tercih etti ve nefsinin isteklerine boyun eğdi. Böylece aşağıların aşağı derecesine indi. فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ Onun alçaklık ve âdilikteki sıfatı şu köpeğin sıfatı gibidir. Onu kovsan da koşar ve solur, kendi haline bıraksan da solur. Bu çok parlak ve edebî sanat meyanında bir temsildir. ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا Bu kötü sıfat, Allah'ın âyetlerini yalanlayan herkesin sıfatıdır. Burada Yahudilere tarîz vardır. Zira onlara Tevrat verildi. Rasulullah (s.a.v.)'ın sıfatını tanıdılar. Tanıdıkları peygamber kendilerine gelince onu inkâr ettiler ve Tevrat'ın hükmünden çıktılar. فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ Sana vahyettiklerimizi ümmetine anlat. Belki düşünür ve ibret alırlar.

Rabbiniz değil miyim?" dedi. Onlar da: "Evet, Rabbimiz'sin" diye cevap verdiler. Bu görüşü Zemahşerî, Ebû Hayyân ve Ebussuûd tercih etmiştir. Birincisi daha sahihtir.

156 et-Teshîl, 2/54.

177. سَاءَ مَثَلا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا Allah'ın âyetlerini yalanlayan kavmin durumu ne kötüdür. وَأَنفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ Âyetlerimizi yalanlamakla kendilerinden başkasına zulmetmediler. Çünkü yalanlamanın vebâli kendilerini aşmaz.

178. مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَمَنْ يُضْلِلْ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ Şüphesiz Allah kimi doğru yola iletirse o mutlu ve kazançlıdır. Kimi de saptırırsa o da şüphesiz bedbaht ve ziyâna uğramıştır. Âyetten maksat, hidâyete iletmenin de, dalâlete düşürmenin de Allah'ın elinde olduğunu açıklamaktır.

179. وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالإِنسِ Cehenneme odun olsunlar diye, cinlerden ve insanlardan birçok halkı Cehennem için yarattık. Bu kimselerden maksat, ezelde bedbaht olmaları takdir edilenlerdir. لَهُمْ قُلُوبٌ لا يَفْقَهُونَ بِهَا Onların kalpleri vardır. Fakat onlarla hakkı anlamazlar. وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لا يُبْصِرُونَ بِهَا Onların gözleri vardır. Fakat onlarla, Allah'ın kudretini gösteren delilleri ibret gözüyle görmezler. وَلَهُمْ آذَانٌ لا يَسْمَعُونَ بِهَا Kulakları vardır. Fakat onlarla, âyetleri ve nasihatları düşünüp de ibret alacak şekilde dinlemezler. Burada maksat, onların görme ve işitme duyularının tamamen yok olduğunu ifade etmek değildir. Maksat, din hususunda kendilerine fayda sağlıyacak şekilde işitip görmediklerini ifade etmektir أُولَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ Onlar anlamama, görmeme ve işitmeme hususunda hayvanlar gibidir. Hatta hayvanlardan daha kötü durumdadırlar. Çünkü hayvanlar yararlarını ve zararlarını idrâk ederler. Bunlar ise yarar ile zararı birbirinden ayıramazlar. Dolayısıyla kendilerini Cehenneme atarlar. أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ İşte onlar gaflet içerisinde boğulanlardır.

180. وَلِلَّهِ الأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا En güzel ve en şerefli isimler Allah'ındır. Çünkü onlar en güzel ve en şerefli manaları bildirirler. O halde O'nu bu isimlerle anınız. وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ Onun isimleri hususunda müşriklerin yaptığı gibi haktan ayrılanları bırakın. Çünkü müşrikler Allah'ın isimlerinden isim türeterek ilahlarına vermişlerdir. Meselâ: Allah'tan Lât, Aziz'den Uzzâ ve Mennân'dan Menât isimlerini türeterek ilahlarına vermişlerdir. سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Yaptıklarının cezasını ahirette çekeceklerdir.

181. وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ Yarattığımız milletlerden, Allah'ın şeriatine söz ve amel ile sarılan bir millet vardır. Onlar insanları hakka çağırır ve hak ile amel ve hükmederler. İbn Kesîr şöyle der: Âyetteki ümmetten maksat, bu Muhammed (s.a.v.) ümmetidir. Çünkü hadiste şöyle buyrulmuştur: "Ümmetimden bir grup daima hak üzerinde olacaktır. Onları yardımsız bırakan ve muhâlefet eden onlara zarar veremez. Nihayet onlar bu durumda iken Allah'ın emri gelir."[157] Bu grup herhangi bir zamana mahsus değildir. Bilakis her zaman ve her yerde bulunur.

157 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/80. Buhârî, Menâkib, 28; Müslim, İmâret, 17.

İslâm dâima üstündür. Hiçbir şey ondan üstün olamaz. Her ne kadar fâsıklar ve şer ehli çoğalsa da, onların bir değeri yoktur, güçleri de yoktur. Hadiste, kıyamete kadar İslâm'ın ve müslümanların yüce bir şeref içinde bulunacaklarına dair bu Ümmet-i Muhammed'e büyük bir müjde vardır.

182. وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لا يَعْلَمُونَ Mekke halkı ve diğer insanlardan Kur'ân'ı yalanlayanlar var ya, onları yavaş yavaş yakalayıp bilmedikleri bir yerden helâke yaklaştıracağız. Beyzâvî şöyle der: Bu istidrâc şöyle olur: Onlara bolca nimet verilir. Onlar bunu, Allah'ın kendilerine bir lütfu zannederler. Böylece iyice şımarır ve taşkınlığa dalarlar. Nihayet azaba müstehak olurlar.[158]

183. وَأُمْلِي لَهُمْ Onlara mühlet verir. Sonra çok kuvvetli ve kudretli bir şekilde yakalarım. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur."Şüphesiz Allah zalime mühlet verir. Sonunda onu ansızın yakalar."[159] إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ Benim yakalamam ve ceza vermem kuvvetli ve şiddetlidir. Allah'ın bu şekilde mühlet vermesi zâhiren bir lütuf, bâtınen bir ceza olduğu için Allah ona "كيدي tuzağım" ismini verdi.

184. أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ O Allah'ın âyetlerini inkâr edenler düşünüp de kavrayamıyorlar mı ki, Muhammed'de herhangi bir delilik yoktur. Bilakis o, Allah'ın hak peygamberidir. Allah onu insanların hidâyeti için göndermiştir. Bu âyet, müşriklerin Peygamber'e (s.a.v.) nisbet ettikleri deliliği reddeder. Onlar şöyle diyordu: "يا أيها الذي نزل عليه الذكر إنك لمجنون Ey! kendisine Kur'ân indirilen! Sen mutlaka bir delisin"[160] إِنْ هُوَ إِلاَّ نَذِيرٌ مُبِينٌ Hz. Muhammed, uyarıcı bir peygamberden başka bir şey değildir. Anlayan ve belleyen bir kalbi veya aklı olan kimse için onun durumu açık ve seçiktir.

185. أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Allah'ın geniş mülküne, delil getirme gözüyle bakmıyorlar mı? Onda sahibinin büyüklüğünü ve gücünün üstünlüğünü gösteren deliller vardır. Bu soru, inkâr, hayret ve kınama ifade eder. وَمَا خَلَقَ اللهُ مِنْ شَيْءٍ Allah'ın büyük küçük bütün mahlukatına bakıp da bunlardan yaratıcısının kudretinin üstünlüğüne, sahibinin şanının yüceliğine, yaratanın ve icât edenin birliğine delil getirmiyorlar mı? وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدْ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ Yakında ölebileceklerini düşünmüyorlar mı? Onların, ecelleri gelmeden önce kendilerini Allah katında kurtaracak şeyleri düşünmeye ve tefekkür etmeye koşmaları gerekir. فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ Son derece açık ve seçik olan Kur'ân'a inanmadıktan sonra, artık hangi söze inanacaklar?!

186. مَنْ يُضْلِلْ اللهُ فَلا هَادِيَ لَهُ Gerçek şu ki, Allah kimin hakkında dalâlet takdir

158 Beyzâvî, s. 205.
159 Buhârî, Tefsir, XI/5; Müslim, Birr, 62.
160 Hicr Sûresi, 15/6.

etmişse, onu kimse doğru yola iletemez. وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ Allah onları inkâr ve inatları içinde bırakır da, şaşkın şaşkın dolaşırlar.

EDEBÎ SANATLAR

1. "واذ اخـــذ ربك Hatırla ki, Rabbin aldı." Burada birinci şahıstan ikinci şahsa dönüş vardır. Aslı, "أخـذنا biz aldık"dır. Bundaki nükte, hitâbı Rasulullah (s.a.v.)'a yöneltmek suretiyle onun şanını yüceltmektir. Aynı zamanda ربك terkibinde رب kelimesinin peygambere ait zamire izâfetinde, peygambere değer verme ve onu şereflendirme olduğu açıktır. Âyet-i kerîmede kapalılıktan sonra bir açıklama, özetten sonra bir tafsilat vardır.

2. "فانسلخ منها Âyetlerden tamamen sıyrıldı." Derinin koyundan soyulduğu gibi, o da âyetlerden tamamen çıktı. Ebussuûd şöyle der: Âyetlerden çıkışının "soyulma" kelimesi ile ifade edilmesi, daha önce âyetlerle kendi arasında tam bir birlik varken, daha sonra tamamen birbirlerinden ayrıldıklarını gösterir.[161]

3. "فمثله كمثل الكلب ان تحمل عليه يلهث او تتركه يلهث Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer. Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur." Burada teşbih-i temsili vardır. Yani kötülük örneği olan o adamın durumu, en âdî ve alçak bir hayvanın durumuna benzer. Bu, yorgunluk halinde de, istirahat halinde de devamlı soluyan köpeğin durumudur. Tasvirde, birbirine benzetilen birkaç unsur vardır. Bunun için teşbih-i temsilî denilir.

4. "اولئك كالانعام Onlar hayvanlar gibidir." Burada mürsel mücmel teşbih vardır.

FAYDALI BİLGİLER

"ألست بربكم قالوا بلي Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Evet, Rabbimizsin" dediler." âyetinin tefsirinde İbn Abbas'ın şöyle dediği rivâyet olunur. Eğer cevap olarak, بلي yerine, نعم deselerdi, kâfir olurlardı. Bunun izâhı şudur: نعم kelimesi, müsbet veya menfi söyleyeni tasdik etmektir. Eğer نعم deselerdi, Allah'ın, kendilerinin Rabbi olmadığını ikrar etmiş gibi olurlardı. Halbuki بلي böyle değildir. O, sadece menfi sorulara cevap olarak kullanılan bir harftir. Olumsuz sorunun cevabının olumlu olduğunu gösterir. Buna göre mana şudur: "Evet sen Rabbimizsin." Eğer نعم deselerdi, o zaman mana: "Evet, sen Rabbimiz değilsin" olurdu. İbn Abbas'ın sözünün izâhı budur. Buna dikkat edilmelidir. Çünkü bu çok ince bir konudur.

161 Ebussuûd, 2/210.

BİR UYARI

Hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: "Allah'ın 99 ismi vardır. Kim onları sayarsa Cennete girer"[162] Âlimler şöyle der: Bunun manası: "Kim o isimleri ezberler ve onların manasını düşünürse Cennete girer." Bu hadis, Allah'ın (c.c.) isimlerinin sadece 99 olduğunu ifade etmez. Çünkü başka bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "Allahım! Senin kendine verdiğin veya katındaki gayb ilminde kendine seçtiğin bütün isimlerinin hürmetine senden isterim"[163] İbn Arabî, bazı kişilerden, Allah'ın bin ismi olduğunu rivâyet etmiştir.

162 Buhârî, Tevhid, 12; Müslim, Zikr, 6.
163 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I/391, 456.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسٰىهَا ۖ قُلْ إِنَّمَا
عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي ۖ لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ۚ ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوٰتِ
وَالْأَرْضِ ۚ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً ۗ يَسْـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ۖ
قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾
قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۚ وَلَوْ
كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ ۚ
إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ
مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ۖ فَلَمَّا
تَغَشّٰىهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ ۖ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا
لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّا آتٰىهُمَا
صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتٰىهُمَا ۚ فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾ أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾
وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٢﴾
وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدٰى لَا يَتَّبِعُوكُمْ ۚ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ
أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ
اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ ۖ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا ۖ أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا ۖ
أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا ۖ أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۗ
قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ ﴿١٩٥﴾
إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ ۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾
وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا

أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا
وَتَرَاهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾ خُذِ الْعَفْوَ
وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ
مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾ إِنَّ
الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم
مُّبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾
وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِم بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ
إِلَيَّ مِن رَّبِّي ۚ هَٰذَا بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ
تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالْآصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ
لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

187. Sana Kıyameti, ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O göklere de yere de ağır gelmiştir. O size ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır, ama insanların çoğu bilmezler.

188. De ki: "Ben, Allah'ın dilediğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiçbir fenâlık dokunmazdı ben sadece inanan bir kavim için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim."

189. Sizi bir tek candan yaratan, O'ndan da gönlü ısınsın diye eşini yaratan O'dur. Eşini sarıp örtünce, eşi hafif bir yük yüklendi. Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız, diye duâ ettiler.

190. Fakat Allah onlara kusursuz bir çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk hakkında Allah'a ortak koştular. Allah ise onların ortak koştuğu şeyden yücedir.

191. Kendileri yaratıldığı halde hiç bir şeyi yaratamayan varlıkları Allah'a ortak mı koşuyorlar?

192. Halbuki putlar ne onlara bir yardım edebilirler, ne de kendilerine bir yardımları olur.

193. Onları doğru yola çağırırsanız size uymazlar, onları çağırsanız da, sükût etseniz de sizin için birdir.

194. Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizler gibi kullardır. Doğru iseniz, onları çağırın da size cevap versinler.

195. Onların yürüyecekleri ayakları mı var, yoksa tutacakları elleri mi var, veya görecekleri gözleri mi var, yahut işitecekleri kulakları mı var? De ki: "Ortaklarınızı çağırın, sonra bana tuzağı kurun ve bana göz bile açtırmayın!"

196. Şüphesiz ki benim velîm Kitab'ı indiren Allah'tır. Ve O, bütün sâlihlere de velîlik eder.

197. Allah'ın dışında taptıklarınızın ne size yardıma güçleri yeter ne de kendilerine yardım edebilirler.

198. Onları doğru yola çağırmış olsanız işitmezler. Ve onları sana bakar görürsün, oysa onlar görmezler.

199. Sen afv yolunu tut, iyiliği emret ve câhillerden yüz çevir.

200. Eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, işitendir, bilendir.

201. Takvâya erenler var ya, onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda hatırlayıp, hemen gerçeği görürler.

202. Şeytanların dostlarına gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra da yakalarını bırakmazlar.

203. Onlara bir mucize getirmediğin zaman, "onu da düzüp koşsaydın ya!" derler. De ki: Ben ancak Rabbim'den bana vahyolunana uyarım. Bunlar, Rabbiniz'den gelen basîretlerdir inanan bir kavim için hidâyet ve rahmettir.

204. Kur'ân, okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.

205. Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabbini an. Gâfillerden olma.

206. Şüphesiz Rabbin katındakiler O'na kulluk etmekten kibirlenmezler, O'nu tesbih eder ve yalnız O'na secde ederler.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Peygamberin daveti ile alay edenlerin durumunu anlattıktan sonra, burada da onların inatlarından ve Peygamber (s.a.v.)'e kıyametin kopma zamanını sorarak alay etmelerinden bir miktar söz etti. Daha sonra, müşriklerin putlara iman etme hususundaki inançlarının batıl olduğuna dair delil ve hüccetler getirdi. Bundan sonra da, bu mübarek sûreyi, Kur'ân'ın şanının büyüklüğünü okunduğunda susup dinlemenin farz olduğunu açıklayarak sona erdirdi.

KELİMELERİN İZAHI

مرساها : Mürsâhâ, onun meydana gelmesi, karar kılması. Bir kimse bir şeyi bir yerde sabitleştirdiği ve yerleştirdiği zaman, "ارساه" denilir. مرسى Kelimesi bu fiildendir. Gemi demir atıp durduğunda, رست السفينة denilir.

يجليها : Onu açığa çıkarır. Açmak, meydana çıkarmak demektir.

حفي : Hafî, bir şeyi iyice inceleyen, onunla ilgilenen demektir. Şâir A'şâ şöyle der:

فان تسألي عني فيا رب سائل حفي عن الأعشى به حيث أصعدا

Ey kadın, beni soruyorsan, bil ki, yüceliğinden dolayı A'şâ'yı sorup araştıran nice kişiler vardır.[164] **İhfâ,** bir şeyi iyice araştırmak demektir. Bıyıkları sonuna kadar kesmek manasına kullanılan ihfâ kelimesi de bundandır. Bir kimse bir şeyin halini öğrenmek için araştırdığı zaman حفي عن الشئ denilir.

العرف : Urf, iyilik demektir. Akılların hoşuna giden, gönüllerin ısındığı her güzel haslete urf denir.

الآصال : Âsâl, أصيل kelimesinin çoğuludur. Cevherî şöyle der: Asîl, ikindi ile akşam arasındaki zaman demektir.[165]

164 Kurtubî, 7/336.

165 es-Sıhâh, أصل maddesi.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivâyete göre, müşrikler Rasulullah (s.a.v.)'a şöyle dediler: "Eğer sen peygambersen bize, kıyametin ne zaman kopacağını haber ver" Bunun üzerine Yüce Allah, "يسألونك عن الساعة أيان مرساها" âyetini indirdi.[166]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

187. يَسْأَلُونَكَ عَنْ السَّاعَةِ Ey Muhammed! Sana kıyameti soruyorlar أَيَّانَ مُرْسَاهَا O ne zaman kopacak? diye. Kıyamet gününde hesap, çok süratli olacağı için, kıyamete "ساعة" ismi verildi. Nitekim bir âyet-i kerîmede şöyle buyrulmuştur: وما امر الساعة الا كلمح البصر او هو اقرب Kıyametin durumu, göz açıp kapama gibi veya daha kısa zamandan başkası değildir."[167] قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي Ey Muhammed! Onlara de ki, "Kıyametin kopacağı zamanı Allah'tan başkası bilmez" Yüce Allah bu manayı pekiştirmek üzere şöyle buyurdu: لا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلاَّ هُوَ Kıyametin durumunu bizzat Allah'tan başka kimse insanlara açıklayamaz. O'nun vaktini bilen sadece O'dur. ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ لا تَأْتِيكُمْ إِلاَّ بَغْتَةً Yer ve gök ehli kıyametten ve onun şiddet ve musibetlerinden korktukları için kıyamet onlara ağır geldi.[168] O size ansızın gelecektir. يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا Ey, Muhammed! Sanki sen kıyamet zamanını öğrenmek için onu çokça soruyor ve hırsla araştırıyormuşsun gibi onu sana soruyorlar. قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللهِ De ki, onun vaktini Allah'tan başkası bilmez. Çünkü O, gaybları bilen Allah'ın, kendi bilgisine tahsis ettiği gayb işlerdendir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ Fakat insanların çoğu, bunun niçin gizli tutulduğunu bilemez. Fahr-ı Râzî şöyle der: Kıyametin kullardan gizli tutulmasının hikmeti şudur: Kullar, onun ne zaman kopacağını bilmeyince, ondan sakınırlar. Bu durum, itaate daha çok sevkedici, masiyetten daha çok caydırıcı olur.[169]

188. قُلْ لا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلا ضَرًّا إِلاَّ مَا شَاءَ اللهُ De ki: Allah'ın dilemesi hariç, ben iyiyi kendime çekmek, kötüyü de kendimden savmak gücüne sahip değilim. O halde, kıyametin ne zaman kopacağını nasıl bilirim? وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لاسْتَكْثَرْتُ مِنْ الْخَيْرِ Eğer gayp işlerini bilseydim, elbette dünya menfaatleri ve mallarından birçok şeyi elde ederdim. Dünyanın âfetlerini ve zararlarını kendimden savardım. وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ Eğer gaybı bilseydim kötü şeylerden de korunurdum. Fakat onu bilmiyorum.

166 Kurtubî, 7/335.

167 Nahl Sûresi, 16/77.

168 Bu mana, Katâde'nin görüşüdür. Bir başka görüşe göre mana şudur: Kıyametin ne zaman kopacağını bilmek, yer ve gök ehline gizli kaldı.

169 et-Tefsîru'l-kebîr, 4/484.

Dolayısıyle benim için takdir edilen hayır da şer de beni bulur. إِنْ أَنَا إِلاَّ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ Ben uyarmak ve müjdelemek için gönderilmiş bir kuldan başka bir şey değilim. لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ Ben, Allah katından kendilerine getirdiğim şeye iman eden bir kavim için gönderildim.

189. هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ O, yardımcısız, tek başına hepinizi bir kişiden yani Adem'den yaratan şanı Yüce Allah'tır. وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا Ondan da eşi Havvâ'yı yarattı ki, لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا onunla yatışsın ve ona arkadaş olsun. فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلاً خَفِيفًا Eşi ile cinsî münasebette bulununca, eşi, hiç zahmetsiz hafif bir şekilde cenine hamile kaldı. Çünkü cenin, işin başlangıcında sadece bir nutfe idi. Ebussuûd şöyle der: Cenin, nutfe ve alaka hallerinde, daha sonraki hallerine göre annesine daha hafiftir. Ceninin hafif olduğunu bildirmekten maksat, Allah'ın insanları yaratması esnasında onlara lütfettiği nimetlere işarettir. Allah onları yaratılış safhalarında yokluktan varlık âlemine zayıflıktan kuvvetliliğe derece derece geçirmiştir.[170] فَمَرَّتْ بِهِ Doğuncaya kadar onu taşıdı. فَلَمَّا أَثْقَلَتْ Çocuk karnında büyüyüp yükünün artması sebebiyle Havvâ ağırlaşınca دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا her ikisi de Mürebbileri ve işlerinin sahibi olan Allah'a dua ettiler. لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ Dediler ki: Eğer bize, yaratılışı düzgün sâlih bir çocuk verirsen, senin nimetine mutlaka şükredeceğiz.

190. فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا Allah onlara, yaratılışı düzgün sâlih çocuk verince, جَعَلا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا çocukları ve zürriyetleri Allah'a ortaklar koşup putlara ve heykellere taptılar.[171] فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ Müşriklerin Allah'a nisbet ettikleri şeyden O yüce ve münezzehtir.

191. أَيُشْرِكُونَ مَا لا يَخْلُقُ شَيْئًا Herhangi bir şeyi asla yaratmaya gücü yetmeyen bir şeyi Allah'a ortak mı koşuyorlar?! Bu soru, kınama ifade eder وَهُمْ يُخْلَقُونَ Halbuki o

170 Ebussuûd, 2/211.

171 Bu görüş açık ve net olduğu için bunu tercih ettik. Araştırıcı ilim adamlarının tercih ettikleri görüş budur. Bazı tefsirciler, bu âyetin Adem ile Havvâ hakkında indiği ve "جعلا له شركاء ikisi ona ortaklar koştular" cümlesindeki zamirin Adem ile Havvâ'ya ait olduğu görüşündedirler. Bu hususta bazı hadisler ve eserler rivâyet ettiler. Onlardan birisi de, Semure'den merfû olarak rivâyet edilen şu hadistir: "Havvâ doğum yapınca İblis onun etrafında döndü. Havvâ'nın çocukları yaşamıyordu. Şeytan dedi ki: Buna: "Abdulhâris ismini ver, o zaman yaşar." Havvâ da ona Abdülhâris ismini verdi ve çocuk yaşadı. İşte bu, şeytanın vahyindendir (Ahmed b, Hanbel, Tirmizî...). Hafız İbn Kesîr bu hadisin üç yönden illetli olduğunu söylemiştir. Merhum bunları açıklamış ve hadisin mevkûf olduğunu tercih etmiştir. Bu hususta gelen rivâyetlerin zayıf olduğunu söylemiştir. Sonra senediyle rivâyet ederek Hasan el-Basrî'nin şöyle dediğini söyledi: "Bu şirk koşma olayı bazı din mensuplarında olmuştur. Adem'de olmamıştır." İbn Kesîr daha sonra şöyle der: Bu hususta biz Hasan el-Basri'nin görüşünü kabul ederiz. Bize göre âyetin akışından maksat Adem ile Havvâ değildir. Maksat, onun soyundan olan müşriklerdir. Nitekim bunu takiben gelen فتعالى الله عما يشركون Allah, onların, ortak koştuğu şeyden uzaktır" bölümü bunu gösterir. Bana göre: Kesinlikle doğru olan budur.

putlar ve ilahlar yaratılmışlardır. O halde, Allah'la beraber onlara nasıl ibadet, ediyorlar? Kurtubî şöyle der: Müşrikler putların zarar ve menfaat vereceklerine inandıkları için, âyette putlar insan yerine konulmuş ve onlarla ilgili olan fiil insanlara ait bir fiil gibi, و ve ن ile çoğul yapılmıştır.[172]

192. وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا Bu putlar, kendilerine ibadet edenlere yardım edemezler. وَلَا أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ Kendilerine kötülük yapmak isteyenlere karşı da, kendilerini koruyamazlar. Onlar son derece acz ve zillet içindedirler. Nasıl ilah olurlar?

193. وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ O putlar hayra ve doğruluğa çağrılsalar gelemezler. Çünkü onlar cansız varlıklardır. سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنتُمْ صَامِتُونَ Sizin onları çağırmanız da çağırmamanız da aynıdır. İkisi de bir şey ifade etmez. İbn Kesîr şöyle der: Yani bu putlar, kendilerine dua edenlerin duasını işitmez. Onların katında, kendilerine dua eden ile onlarla oyun oynayan birdir. Nitekim bir âyette, İbrahim (a.s.)'in şöyle dediği buyurulmuştur: "يا ابت لم تعبد ما لا يسمع ولا يبصر ولا يغني عنك شيئا Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın?".[173]

194. إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ Allah'ı bırakıp da kendilerine ibadet ettiğiniz ve ilah diye isimlendirdiğiniz putlar da sizin gibi yaratılmışlardır. Hatta insanlar onlardan daha mükemmel yaratılmıştır. Çünkü insanlar işitir, görür ve tutar. Onlar ise, bunlardan hiçbirini yapamaz. İşte bunun içindir ki, Yüce Allah: فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ Onların ilah oldukları hususundaki iddianızda doğru iseniz, menfaat sağlama veya zararı defetmek için onlara dua ediniz.[174] Bu emir, âciz bırakmak ve susturmak manasında kullanılmıştır.

195. أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا Bu putların yürüyebilecekleri ayakları mı var? Bu, kınama üstüne kınamadır. Bundan şonraki sorular da aynı şekilde kınama ve azarlama ifade eder. أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا Yoksa onların, kötülük yapmak istedikleri kimseleri yakalayıp öldürebilecek elleri mi var? أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا veya, eşyayı görebilecek gözleri mi var? أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ya da sesleri işitebilecek kulakları mı var? Bu

172 Kurtubî, 7/341.

173 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/75 Meryem Sûresi, 19/42.

174 Hafız İbn Kesîr şöyle der: Muâz b. Cebel ile Muâz b. Amr b. Cemuh müslüman oldular. İkisi de genç idiler. Geceleri müşriklerin putlarına saldırır, onları kırar ve odun edinirlerdi. Kavminin reisi olan Amr b. Cemuh'un kendisine ibadet, ettiği ve temizleyip güzel kokular sürdüğü bir putu vardı. Bu iki Muâz geceleyin gelir, bu putun baş aşağı çevirir ve pislik sürerlerdi. Amr b. Cemuh gelir, puta yapılanları görür, onu yıkar, temizler, koku sürer ve yanına bir kılıç kor: "Bununla onu yen" derdi. Bundan sonra Muâz'lar aynı şeyi yapar, Amr da aynı şeyi yapardı. Nihayet bir gece onu tutup ölmüş bir köpekle bir ipe bağladılar. Oradaki bir kuyuya astılar. Amr gelip bu durumu görünce, mensup olduğu dinin batıl olduğunu anladı ve şu şiiri okumaya başladı:

تالله لو كنت الها مستدن لم تك والكلب جميعا في قرن

Allah'a andolsun ki, eğer sen ibadete layık bir ilah olsaydın, köpekle beraber bir ipte bağlı olmazdın." Amr daha sonra çok iyi bir müslüman oldu. Uhud savaşında şehit düştü.

âyetten maksat, işitmeyen, görmeyen ve kendisine ibadet edenlere hiçbir fayda sağlamayan cansız varlıklara ibadet edenlerin cehâletlerini ve beyinsizliklerini açıklamaktır: Zira putların duyuları yoktur. Bir şeyden mahrum olan onu kimseye veremez. İnsanoğlu birçok sebepten dolayı bu putlardan daha üstündür. Çünkü insanın akıl ve duyuları vardır: Daha şerefli ve daha mükemmel olan bir varlığın daha âdî ve basit bir varlığa ibadetle meşgul olması nasıl uygun olur? İnsan o âdî varlıktan, ne menfaat sağlamakta, ne de zarar defetmekte bir fayda görebilir. قُلْ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ Ey Muhammed! Onlara de ki: "Putlarınızı çağırın ve bana karşı onlardan yardım ve zafer dileyin." ثُمَّ كِيدُونِي فَلا تُنظِرُونِ Bana tuzak kurma ve eziyet edip zarar verme hususunda siz ve putlarınız bütün gücünüzü harcayın. Bana, göz açıp kapayacak kadar mühlet vermeyin. Ben Allah'a güvendiğim için size aldırış etmem. Hasan el-Basrî der ki: Rasulullah (s.a.v.)'i ilahları ile korkuttular. Bunun üzerine Allah Teâlâ, onlara bu şekilde cevap verilmesini emretti.

196. إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ Bana yardımı ve beni korumayı üzerine alan, Kur'ân'ı bana indiren Allah'tır: وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ O, sâlih kullarını koruma ve desteklemeyi üstlenmiştir. O, sâlih kulların dünya ve ahirette velisidir.

197. وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلا أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, ne size yardım edebilirler, ne de kendilerine. Yüce Allah, Onların taptıkları putların ne menfaat, ne de zarar verebileceklerini açıklamak için âyeti tekrarladı:

198. وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لا يَسْمَعُوا O putları hidâyete ve doğru yola çağırsanız çağrınızı işitmezler: Nerde kaldı yardım ve imdâda koşmaları. وَتَرَاهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لا يُبْصِرُونَ Onları, yapma gözlerle seni karşılar görürsün. Onlar, görmeyen cansızlar oldukları halde bakar gibi görünürler. Çünkü onların yapay gözleri vardır. Onlarla birşey göremezler.

199. خُذِ الْعَفْوَ Sen, afv yolunu tut. Bu, Rasulullah (s.a.v.)'a güzel ahlâkı emreden bir âyettir. Yani, insanlarla muamelelerinde kolaylık yolunu tut. İbn Kesîr şöyle der: Bu mana, bu konuda söylenen sözlerin en meşhûrudur. Cebrâil (a.s.)'in Rasulallah (s.a:v.)'a söylediği şu söz bunu destekler: "Allah, sana zulmedeni affetmeni, sana vermeyene vermeni ve sana gelmeyene gitmeni emreder."[175] وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ sözlerde ve fiillerde iyiyi, güzeli ve beğenileni emret. وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ Câhillerden yüz çevir. Beyinsizlere beyinsizce karşılık verme. Bilakis onlara yumuşak davran. Kurtubî şöyle der: Bu, her ne kadar Peygamber (s.a.v.)'e hitap ise de, Allah'ın bütün mahlukata edep öğretmesidir.[176]

175 İbn Kesîr, 3/535, Taberî, 9/105, 1987 Baskısı.
176 Kurtubî, 7/347.

200. وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ Ey Muhammed! Eğer sana Şeytandan bir vesvese gelir de seni hak hususunda şüpheye düşürürse, فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ Onu defetme hususunda hemen Allah'a sığın ve O'ndan aman dile. إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Şüphesiz O senin söylediğini işitir, yaptığını bilir.

201. إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ Allah'tan korkma vasfını taşıyanlar var ya, onlara şeytan vesvese verip etraflarında dolaşarak kötü şeyleri hatırlattığında تَذَكَّرُوا Allah'ın azabını ve sevabını düşünürler. فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ Hemen basiret nuru ile hakkı görür ve şeytanın vesveselerinden kurtulurlar.

202. وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ Şeytanların Allah'tan korkmayan kâfir kardeşlerine gelince, şeytanlar onları aldatır ve dalâlet yolcularını onlara güzel gösterir. ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ Sonra onları aldatmaktan geri durmazlar.

203. وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْ لَا اجْتَبَيْتَهَا Onlara istedikleri mucizeyi getirmediğin zaman Derler ki: "Ey Muhammed! Kendinden mucize uydursaydın ya?!" Bu, onların alayıdır. Allah onlara lanet etsin. قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَى إِلَيَّ مِنْ رَبِّي Ey Muhammed! Onlara de ki: İş benim elimde değil ki, kendimden bir şey getireyim. Ben sadece bir kulum. Allah'ın bana vahyettiklerine uyarım. هَذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ Bu Yüce Kur'ân, parlak deliller ve açık hüccetlerdir. Bu varken diğer mucizelere ihtiyaç yoktur. Kur'ân, kalplerin basiretleri menzilesindedir. Hak, onunla görülür ve idrâk edilir. "وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ Kur'ân, mü'minler için bir hidâyet ve rahmettir. Çünkü onun nurları ile aydınlanan ve hükümlerinden yararlananlar onlardır.

204. وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا Kur'ân'ın âyetleri okunduğunda, onları düşünerek dinleyin. Ona hürmet ve saygı için, o okunurken susun. لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ki, rahmeti kazanasınız.

205. وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ Rabbini, O'nun azamet ve celâlini görüyormuşsun gibi gizlice an. تَضَرُّعًا وَخِيفَةً Yalvarıp yakararak ve O'ndan korkarak وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ Gizli ile açık arasında orta bir sesle onu, بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ sabah akşam an. وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ Allah'ı anmaktan gafil olma.

206. إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ Kuşkusuz Rabbinin katında bulunan tertemiz melekler, لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ Rabbleri'ne ibadet etmekten kibirlenmezler. وَيُسَبِّحُونَهُ Allah'ı O'na layık olmayan şeylerden tenzih ederler. وَلَهُ يَسْجُدُونَ ve sadece Allah'a secde ederler.

EDEBÎ SANATLAR

1. "كانك حفى عنها Sanki sen onu iyice araştırıp soruyormuşsun gibi." Bu, mürsel mücmel bir teşbihtir. Zira teşbih edatı zikredilmiş, vech-i şebeh hazfedilmiştir.

2. "فلما تغشاها Onu sarıp örtünce..." Burada teğaşşî, cinsî münâsebetten kinayedir. Bu, güzel kinayelerdendir.

3. "ألهم ارجل يمشون بها Onların yürüyecek ayakları mı var ..." Edebiyatta bu üsluba itnâb denir. Bu, daha fazla kınama ve azarlama ifade eder.

4. "ينزغنك من الشيطان نزغ Şeytandan sana bir fitleme gelirse..." Burada şeytanın vesvesesi ve insanları masiyetlere teşvik etmesi, cilde iğne ve benzeri şeyleri sokmak manasına gelen "نزغ benzetildi. Bunda güzel bir istiâre vardır.

5. "هذا بصائر من ربكم Bu Kur'ân, Rabbinizden basiretlerdir". Burada teşbih-i belîğ vardır. "هذا كالبصائر Bu Kur'ân basiretler gibidir" şeklindedir. Teşbih edatı ve vech-i şebeh hazfedildi. Dolayısıyle teşbih-i beliğ olmuştur. Bazı âlimler, bunu mecâz-ı mürsel kabilinden olduğu görüşündedirler. Zira, sebebe müsebbebin ismi verilmiştir. Çünkü Kur'ân akılların aydınlanmasına sebep olduğundan, ona "basiret" ismi verilmiştir.

BİR NÜKTE

Seleften birinin öğrencisine şöyle dediği rivâyet olunur.

- Şeytan sana hataları güzel gösterirse ona ne yaparsın?

- Ona karşı cihad ederim.

- Tekrar vesvese verirse?

- Yine cihad ederim.

- Bir daha vesvese verirse?

- Yine onunla cihad ederim.

- Bu uzayıp gider, sonu gelmez. Bir koyun sürüsüne uğrasan, o sürünün köpeği sana saldırsa, geçmene mâni olsa ne yaparsın?

- Ona karşı direnir ve gücümle onu kovarım.

- Bu da uzayıp gider. Fakat sürünün sahibinden yardım istersen köpeği senden uzaklaştırır. İşte istiâzenin, Allah'a sığınmanın faydası budur.

Yüce Allah'ın yardımıyle A'râf Sûresi'nin Tefsiri bitti.

ENFÂL SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 75 âyettir.

Sûreyi Takdim

Enfâl sûresi, ahkam yönü ağır basan Medenî sûrelerdendir. Özellikle, savaşlar ve Allah yolunda cihatla ilgili konulara yer verir. Bazı gazvelerden sonra ortaya çıkan savaş meselelerini çözer. Müslümanların, Allah düşmanları ile savaşırken uymaları gereken ilahî irşatları ve bir çok savaş kanunlarını kapsar. Savaş ve barış meselelerini, esirlik ve ganimet hükümlerini ele alır.

Bu mübarek sûre, şerefli İslâm tarihinde ilk savaş ve Allah ordusunun ilk zaferi olan Bedir savaşından sonra inmiştir. Hatta sahabeden bazıları bu sûreye Bedir sûresi adını vermiştir. Çünkü sûre bu savaştaki olaylara çok geniş yer verir, savaşın geniş bir planını çizer. Müslümanda bulunması gereken kahramanlık, şeref ve batıl karşısında şecâat, cesaret, azim ve sabırla durma hususiyetlerini açıklar.

Müslümanların yapmış olduğu savaşların tarihi incelendiğinde, Bedir savaşının, Hicri 2. yılın Ramazan ayında meydana geldiği anlaşılır. Bedir Savaşı, hakkın batıl ile çarpıştığı savaşların ilkidir. Bu savaşta taşkınlık ve zulüm püskürtülmüş, zayıflığından dolayı Mekke'de kalmış ve halkı zalim olan bu beldeden kendilerini çıkarması için Allah'a yalvarmaya başlamış olan zayıf erkek, kadın ve çocuklar kurtarılmıştır. Allah, onların dualarını kabul etmiş ve onlar için bu savaşın şartlarını hazırlamıştır. Mü'minlerin sayılarının azlığına, savaş malzemelerinin yetersizliğine ve savaşa hazırlıksız olmalarına rağmen, bu savaşta zafer mü'minlere nasip olmuştur. Bu savaşta batılın taraftarları görmüştür ki, batıl ne kadar uzun süre yaşasa, kuvvetlense ve gücü artsa da, bir gün, hakkın azameti ve iman kuvveti önünde mutlaka yıkılıp yok olacaktır. İşte böylece Bedir savaşı mü'minler için bir zafer, müşrikler için bir hezimet olmuştur. Bedir olaylarını anlatırken mü'minlere, **يا أيها الذين آمنوا** Ey iman edenler! diye iman vasfını belirten altı ilahî nidâ gelmiştir. Bu âyetler Allah düşmanları ile cihatları esnasında müslümanları, sabır ve sebâta teşvik edici, kendilerine emredilen bu yükümlülüklerin sahip oldukları imanın gereklerinden olduğunu, elde ettikleri zaferin, silah ve asker çokluğu ile değil iman sayesinde elde edildiğini hatırlatıcı mahiyettedir.

Birinci nidâ: Bu nidâ savaştan kaçmaktan sakındırıcı mahiyettedir. **"يا أيها الذين آمنوا اذا لقيتم الذين كفروا زحفا تولوهم الادبار** Ey mü'minler! Toplu halde kâfirlerle

karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönüp kaçmayın."[1] Âyetler, düşman önünden kaçarak hezimete uğrayanları en şiddetli azap ile tehdit etmektedir.

İkinci nidâ: Bu nidâda, Allah ve Rasulü'nün emrini dinleme ve ona itaat etme emredilmiştir. "يا أيها الذين آمنوا أطيعوا الله ورسوله ولا تولوا عنه وانتم تسمعون Ey iman edenler! Allah'a ve Rasulüne itaat edin.. İşittiğiniz halde ondan yüz çevirmeyin."[2]

Aynı zamanda bu âyetler kâfirleri salıverilmiş hayvanlara benzetir. Bu hayvanlar ne işitir, ne anlar ne de hak davete icâbet eder.

Üçüncü nidâ: Bu nidâda Yüce Allah, Peygamber (s.a.v.)'in onları davet ettiği şeyde kendileri için hayat, izzet ve dünya ve ahiret saadeti olduğunu açıklar. "يا أيها الذين آمنوا استجيبوا لله وللرسول اذا دعاكم لما يحييكم Ey iman edenler! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman Allah ve Rasulüne uyun"[3]

Dördüncü nidâ: Yüce Allah bu nidâda, ümmetin sırrını düşmana açmanın, Allah'a Rasulüne ve ümmete hıyanet olduğuna dikkat çekmiştir. "يا أيها الذين آمنوا لا تخونوا الله والرسول وتخونوا اماناتكم وانتم تعلمون Ey iman edenler! Allah'a ve peygambere hainlik etmeyin. Sonra bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz".[4]

Beşinci nidâ : Bu nidâda Yüce Allah, müslümanların dikkatini takvânın sonuçlarına çekmiş, onun bütün hayırların esası olduğunu ve takvânın en büyük meyvesinin de rabbanî nur olduğunu onlara açıklamıştır. Ki bu nuru Allah mü'minlerin kalplerine yerleştirmiştir. Mü'min bununla doğru ile eğriyi, hidâyet ile sapıklığı birbirden ayırır: "يا أيها الذين آمنوا ان تتقوا الله يجعل لكم فرقانا ويكفر عنكم سيئاتكم ويغفر لكم والله ذو الفضل العظيم Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız, o size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir, suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir."[5]

Altıncı nidâ: Bu son nidâdır. Yüce Allah bunda mü'minlere izzet yolunu ve zafer esaslarını açıklamıştır. Bunlar düşman önünde sebât etmek, düşmanla karşılaştığında sabretmek ve Allah'ın sınırsız büyüklüğünü ve mağlup edilemiyecek üstün gücünü yanında hazır bulmak ve onlara sebât hususunda yardımcı olacak manevî yardıma sarılmaktır. Bu da, Allah'ı çokca zikretmektir. "يا أيها الذين آمنوا اذا لقيتم فئة فاثبتوا واذكروا الله كثيرا لعلكم تفلحون Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki, başarıya ulaşasınız".[6]

Bu mübarek sûre, mü'minler arasında tam bir dostluk bulunduğunu, ülkeleri her ne kadar birbirinden uzak ve ırkları farklı olsa da bir tek ümmet olduklarını,

1 Enfâl sûresi, 8/15.
2 Enfâl sûresi, 8/20.
3 Enfâl sûresi, 8/24.
4 Enfâl sûresi, 8/27.
5 Enfâl sûresi, 8/29.
6 Enfâl sûresi, 8/45.

din hususunda kendilerinden yardım isteyenlere yardım etmeleri gerektiğini açıklayarak son bulur. Bu sûre aynı zamanda, kâfirlerin tek bir millet olduklarını, aralarında taşkınlık ve sapıklık esaslarına dayanan bir dostluk bulunduğunu ve mü'minlerle kâfirler arasında hiçbir dostluğun bulunmadığını açıklar. "والذين كفروا بعضهم اولياء بعض الا تفعلوه تكن فتنة في الارض وفساد كبير İnkâr edenler de birbirlerinin dostlarıdır. Eğer siz, Allah'ın emrini yerine getirmezseniz, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat meydana gelir".[7]

İşte bunlar bu mübarek sûrenin işaret ettiği hedefler ve gösterdiği dersler ve ibretlerin özetidir. Bizi, gören ve anlayanlardan kılmasını Yüce Allah'tan niyâz ederiz.

7 Enfâl sûresi, 8/73.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاَصْلِحُوْا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗٓ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ
① اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ
عَلَيْهِمْ اٰيٰتُهٗ زَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَّعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۚ ② اَلَّذِيْنَ
يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ③ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ
حَقًّا ۭ لَهُمْ دَرَجٰتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ۚ ④ كَمَآ
اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْۢ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ ۠ وَاِنَّ فَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ
لَكٰرِهُوْنَ ۙ ⑤ يُجَادِلُوْنَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَاَنَّمَا يُسَاقُوْنَ
اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُوْنَ ⑥ وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّاۗىِٕفَتَيْنِ
اَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّوْنَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُوْنُ لَكُمْ ۚ
وَيُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكٰفِرِيْنَ ۙ
⑦ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُوْنَ ۚ ⑧
اِذْ تَسْتَغِيْثُوْنَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنِّىْ مُمِدُّكُمْ بِاَلْفٍ
مِّنَ الْمَلٰۗىِٕكَةِ مُرْدِفِيْنَ ⑨ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى
وَلِتَطْمَىِٕنَّ بِهٖ قُلُوْبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۭ
اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ۙ ⑩ اِذْ يُغَشِّيْكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ
عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَاۗءِ مَاۗءً لِّيُطَهِّرَكُمْ بِهٖ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ
الشَّيْطٰنِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰي قُلُوْبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ ⑪

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَٰئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا ۚ
سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ
الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا
اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَن يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ
عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ
كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ
دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ
بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾
فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ
وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ
إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ
الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ إِن تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ ۖ وَإِن تَنتَهُوا
فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَعُودُوا نَعُدْ ۚ وَلَن تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ
شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ ۙ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنتُمْ
تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا
وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الصُّمُّ
الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا
لَّأَسْمَعَهُمْ ۖ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla:

1. Sana savaş ganimetlerini soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah ve Peygamber'e aittir. O halde siz mü'minler iseniz Allah'tan korkun, aranızı düzeltin, Allah ve Rasulüne itaat edin.

2. Mü'minler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını arttıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.

3. Onlar, namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden harcayan kimselerdir.

4. İşte onlar gerçek mü'minlerdir. Onlar için Rableri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.

5. Onların bu hali, mü'minlerden bir grup kesinlikle istemediği halde, Rabbi'nin seni evinden hak uğruna çıkardığı zamanki halleri gibidir.

6. Hak ortaya çıktıktan sonra sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi seninle tartışıyorlardı.

7. Hatırlayın ki, Allah size, iki gruptan birinin sizin olacağını vaadediyordu, siz de kuvvetsiz olanın sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve kâfirlerin kökünü kesmek istiyordu.

8. Bunlar, günahkârlar istemese de hakkı gerçekleştirmek ve batılı ortadan kaldırmak içindi.

9. Hatırlayın ki, siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O, da "Ben size meleklerden peşpeşe gelen bin tanesi ile yardım edeceğim" diyerek duanızı kabul buyurdu.

10. Allah bunu sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Yoksa yardımı, yalnız Allah tarafındandır. Çünkü Allah, mutlak galiptir, yegâne hikmet sahibidir.

11. O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu, sizi temizlemek, şeytanın pisliğini sizden gidermek, kalplerinizi kuvvetlendirmek ve ayaklarınızın kumda batmaması için üzerinize gökten bir su indiriyordu.

12. Hani Rabbin meleklere, "Muhakkak ben sizinle beraberim, haydi iman edenlere destek olun", diye vahyediyor, "Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım, vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına!" diyordu.

13. Bu söylenenler, onların Allah'a ve Rasulüne karşı

gelmelerinden ötürüdür. Kim Allah ve Rasulüne karşı gelirse, bilsin ki Allah'ın azabı şiddetlidir.

14. İşte size Allah'ın azabı, bu mağlubiyettir. Şimdilik onu tadın. Kâfirlere bir de Cehennem azabı vardır.

15. Ey mü'minler! Toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin.

16. Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilmeye veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun yeri de Cehennemdir. Orası, varılacak ne kötü yerdir!

17. Onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü, attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Ve bunu, mü'minleri güzel bir imtihanla denemek için yaptı. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

18. Bu böyledir. Şüphesiz Allah, kâfirlerin tuzağını bozar.

19. Eğer siz fetih istiyorsanız, işte size fetih geldi! Ve eğer küfürden vazgeçerseniz bu sizin için daha iyidir. Yine Peygamber'e düşmanlığa dönerseniz, biz de yardıma döneriz. Topluluğunuz çok bile olsa, sizden hiçbir şeyi savamaz, Allah mü'minlerle beraberdir.

20. Ey iman edenler! Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin, işittiğiniz halde Ondan yüz çevirmeyin.

21. İşitmedikleri halde işittik diyenler gibi olmayın.

22. Çünkü Allah katında yaratıkların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir.

23. Allah onlarda bir hayır görseydi elbette onlara işittirirdi. Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi.

KELİMELERİN İZAHI

الانفال : Enfâl, fazlalık manasına gelen نَفَل kelimesinin çoğulu olup ganimetler demektir. Savaşın asıl maksadı olan din ve vatanı korumaktan fazla olarak elde edildiği için ganimetlere bu isim verilmiştir. Farz ve vacip olmayan namazlara da nefl denilir. Bu manada toruna da nâfile denilir. Lebîd şöyle der:

ان تقـــوى ربنا خـــيـــر نـفـل وبـاذن الله ريـثـي والـعـــــــجـل

Rabbimize karşi takvâ ile hareket etmek, ganimetin en hayırlısıdır. Yavaş ve acele hareketim Allah'ın izni iledir.

وجلت : Korktu. وجل korku manasınadır.

ذات الشوكة : Zatü'ş-şevke, kuvvetli. شـوكـة silah manasınadır. Bunun aslı, "diken" manasına gelen Şevk kelimesindendir. Ebû Ubeyde şöyle der: Şevket kelimesinin manası, "ceza vermek"tir. Şöyle kullanılır: "ما اشدّ شوكة بني فلان Falanoğulları ne şiddetli ceza verir!"[8]

تستغيثون : Yardım istiyorsunuz. استغاثة yardım istemek demektir.

مردفين : Mürdifîn, peşpeşe gelenler, birbirlerini izleyenler. ردف ve ارداف kelimeleri aynı manaya gelip, her ikisi de "ardından gitti" demektir. Taberî şöyle der: Araplar, "ona tâbi oldum, peşinden gittim" manasında ردفته ve ارداف der. Şâir de şöyle der: اذا الجوزاء اردفت الثريا Cevzâ yıldızı, Süreyya'nın peşinden gidince..:"[9]

بنان : Benân, el ve ayak parmaklarının uçları manasına gelen بنانة kelimesinin çoğuludur. Antere şöyle der:

وكان فتي الهيجاء يحمي ذمارها ويضرب عند الكرب كل بنان

Savaşçı, savaşta korunması gerekenleri korur ve şiddetli anlarda bütün parmaklara vurur.[10]

زحفاً : Zahf, yavaş yavaş yaklaşmak demektir. Çocuk, kıçı üzerinde yavaş yavaş yürüdüğünde kullanılan زحف الصبي sözünden alınmıştır. Sonra, çok kalabalık orduya bu isim verilmiştir. Çünkü ordu çok ve kalabalık olduğu için, yürürken sürünüyormuş gibi görünür.

متحيّزاً : Mütehayyizen, "katılarak" demektir. Bir kimse başkalarına katıldığında تحيّز denilir.

باء : Döndü manasınadır..

موهن : Mûhin; zayıflatıcı, zayıf düşürücü.

تستفتحوا : Feth istiyorsunuz: استفتح Düşmana karşı fetih ve zafer istedi demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

a. İbn Abbas'ın şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bedir günü gelince Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Kim bir düşmanı öldürürse, ona şöyle şöyle mükâfaat vardır. İhtiyarlar, sancakların altında durdular. Gençler ise düşmanı öldürmeye ve ganimetleri almaya koştular. İhtiyarlar gençlere dedi ki: Bizi de ganimetlere ortak

8 Zadu'l-mesîr, 3/324.
9 Taberî, 13/415.
10 Kurtubî, 7/39 .

edin. Biz size yardım ettik ve sizi bekledik. Size bir şey olsaydı, bize sığınırdınız. Fakat gençler bunu kabul etmediler. Meseleyi Nebi (s.a.v.)'ye götürdüler. Bunun üzerine يسالونك عن الانفال âyeti indi. Rasulullah (s.a.v.); ganimetleri aralarında eşit olarak taksim etti.[11]

b. Rivâyete göre Rasulullah (s.a.v.) Bedir gününde bir avuç toprak alarak onu düşmana doğru serpmiş ve şöyle buyurmuştur: Suratları çirkin olasılar. Gözlerine ve burunlarına bu bir avuç topraktan isabet etmeyen hiçbir müşrik kalmadı. Hepsi arkalarına dönüp kaçtılar.[12] Bunun üzerine "وما رميت اذ رميت ولكن الله رمي Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı.."[13] âyeti indi.[14]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. يَسْأَلُونَكَ عَنِ الأَنْفَالِ Ey Muhammed! Ashâbın sana, Bedir'de aldığın ganimetlerin kime ait olduğunu ve onları nasıl taksim edeceğini soruyorlar. قُلِ الأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ Onlara de ki: Bu hususta hüküm, sizin değil, Allah ve Rasulünündür. فَاتَّقُوا اللَّهَ Allah'a itaat etmek ve ona karşı günahlardan sakınmak sûretiyle ondan korkunuz. وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ Aranızdaki durumu ihtilafsız ve anlaşarak düzeltiniz. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ Ganimetler hakkındaki hüküm hususunda Allah'ın ve Rasulü'nün emrine itaat edin. Ubâde b. Sâmit şöyle der: Bu âyet, biz Bedir Ashâbı ihtilafa düşüp de huysuzluk yaptığımız zaman bizim hakkımızda indi. Böylece Allah, ganimetleri bizim elimizden alıp Rasulullah (s.a.v.)'a verdi. O da ganimetleri eşit olarak taksim etti: İşte böylece Allah'tan korkma, Rasulü'ne itaat etme ve arayı düzeltme emirlerine uyulmuş oldu.[15] إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ Eğer siz, gerçekten kâmil mü'minler iseniz, Allah'a ve Rasülüne itaat edin. Bu cümle şart cümlesi, cevabı hazfedilmiştir.

2. إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ Kâmil ve ihlâslı mü'minler, ancak, Allah'ın adı anıldığında, sadece anmadan dolayı kalpleri titrer. وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا Onlara Allah'ın âyetleri okunduğunda, Allah'ı tasdikleri ve Ona kesin imanları artar. وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ Onlar sadece Rablerine güvenirler.[16] Allah'tan başkasından korkmadıkları gibi bir şey de ummazlar. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah ism-i

11 Rûhu'l-meâni, 9/162; Varyantları için bkz. Taberî, 9/116, 1987 B.

12 Müslim, Cihad, 81.

13 Enfâl sûresi, 8/17.

14 Taberî, 13/445.

15 et-Teshîl, 2/60.

16 İbn Hatîb şöyle der: Her mü'min bu âyeti okuyup düşünsün ve onu kendi nefsine arzetsin. Eğer nefsinin bu sıfatlara uygun olduğunu görürse, Allah'ın kendisine verdiği lutuf ve iyiliklerden dolayı sevinsin. Kendisini başka vadide bu sıfatları başka vadide bulursa, o zaman merhameti ve şefkati bol olan Allah'a sığınsın. Lütfu bol ve övgüye layık olan Allah'a, kalbini temizlemesi, iman ve tevekkülünü arttırması ve onu namaz kılmaya ve zekat vermeye muvaffak kılması için yalvarsın. O, insanın ne güzel yakını ve isteklerine ne güzel cevap verendir. Ancak bu dua samimiyetle ve içten olmalıdır.

mevsulü kullanarak, mü'minlerin üç büyük makam ile vasıflandıklarını bildirdi. Bunlar korku makamı, imanda artış makamı ve Allah'a tevekkül makamıdır.[17]

3. الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ Onlar namazı farzları ve âdâbı ile huşû içerisinde mükemmel bir şekilde eda ederler. وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ Allah'ın kendilerine verdiklerinden, O'na itaat uğrunda harcarlar. İnfâk, zekât ve nâfile sadakaları kapsayan umumî bir lafızdır.

4. أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا Bu anlatılan güzel sıfatları taşıyanlar, gerçek mü'minlerin kendileridir. Çünkü onlar imanı salih amellerle birleştirmişlerdir. لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ Cennette onlar için yüksek makamlar, günahları için bir bağışlanma, ikram ve hürmetle sunulan ebedî rızık vardır.

5. كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِن بَيْتِكَ بِالْحَقِّ Âyetin başlangıcındaki ك harfi, bu ifadenin müşebbeh (bir şeye benzetilen) olmasını gerektirir. İbn Atıyye şöyle der: Allah'ın Rasulullah (s.a.v.)'ı evinden çıkarmasını anlatan bu kıssa, ashâbın ganimetlerden sorması ve ganimetlerle ilgili olaylardan hoşlanmadıklarını açıklayan önceki kıssaya benzetilmiştir.[18] Yani, onların ganimetlerin taksimindeki hoşnutsuzlukları, senin harp için evinden çıkma esnasındaki durvmları gibidir. Taberî şöyle der: Mânâ şudur: Mü'minler'den bir grubun hoşnutsuzluğuna rağmen, Rabbinin seni hak ile (sefere) çıkardığı zaman mücadele ettikleri gibi hak ortaya çıktıktan sonra, o konuda seninle mücadele ediyorlar. Mâhiyetini anladıktan sonra Nebî (s.a.v.) ile mücadele ettikeri hak ise, savaştır.[19] وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ Halbuki, mü'minlerden bir grup öldürülmekten korktuklari veya hazırlıksız oldukları için düşmanla savaşa çıkmayı istemiyorlardı.

6. يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ Ey Muhammed! Hak, kendilerine apaçık göründükten sonra, savaşa çıkma hususunda seninle mücadele ediyorlar. Onlar şöyle diyerek mücadele ediyorlardı: Bizim çıkışımız sadece kervanın önünü kesmek içindi. Eğer savaşacağımızı bilseydik, elbette savaşa hazırlanırdık. كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ Onlar sanki baka baka ölüme sürükleniyorlarmış gibiydiler. Beyzâvî şöyle der: Onlar, ölüm sebeplerini göre göre ölüme sürüklenen kimsenin hoşnutsuzluğu gibi, savaşa gitmekten hoşlanmıyorlardı. Bu, sayılarının azlığından ve hazırlıksız olmalarından ileri geliyordu. Burada, onların mücadelelerinin sadece aşırı derecede korkmalarından ileri geldiği îmâ edilmektedir.[20]

7. وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ Ey Muhammed ashâbı! Allah'ın size, iki fırkadan yani kervan veya ordudan birinin sizin için ganimet olduğunu vaadettiği zamanı hatırlayın. وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ Siz, silahsız grupla yani kervanla karşılaşmayı istiyordunuz. Çünkü kervan Kureyş'in ticaret mallarını taşıyordu.

17 el-Bahr, 4/457.
18 el-Bahr, 4/461.
19 Taberî, 13/293.
20 Beyzâvî, s. 209.

Tefsirciler şöyle der: Rivâyete göre Ebû Süfyân başkanlığındaki Kureyş kervanı Şam'dan yola çıktı. Kervanda büyük bir ticaret malı vardı. Cebrâil (a.s.) gelerek şöyle dedi: Ey Muhammed! Allah, şu iki gruptan birini yani ya kervanı veya Kureyş ordusunu size vaadetti. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.), ashâbı ile istişâre etti. Ashâb, (a.s.) az bir savaşla çok ganimet elde edecekleri için kervanı tercih ettiler. Müslümanlar Medine'den çıkınca, bu haber Mekke halkına ulaştı: Ebû Cehil: Ey Mekke halkı! Kurtuluşa gelin, kurtuluşa, kervanınız sizin malınızdır. Eğer Muhammed onu ele geçirirse, bundan sonra asla kurtuluş bulamazsınız, dedi. Bunun üzerine müşrikler Ebû Cehil ile beraber bütün kuvvetleri ile yola çıktılar. Nihâyet Bedir'e geldiler. Kâfile kurtuldu. Rasulullah (s.a.v.) ashâbına haber vererek şöyle buyurdu: Kervan, deniz kıyısından devam edip gitti. Ebû Cehil ise bize doğru geldi. Ashâb: "Ya Rasulallah! Düşmanı bırakıp kervanı takip etmelisiniz" dediler. Rasulullah (s.a.v.) buna kızdı. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde kalkarak şöyle dedi: Bizi istediğin yere götür. Biz arkandayız. Sa'd b. Muâz da şöyle devam etti. Seni hak ile gönderen Allah'a and olsun ki, sen bizi denize daldırsan biz seninle beraber ona dalarız. Allah'ın bereketi ile bizi götür. Rasulullah (s.a.v.) buna sevinerek ashâbına şöyle dedi: Allah'ın bereketi ile yürüyün ve sevinin: Çünkü Allah bana iki gruptan birini vaadetti. Vallahi, Kureyşin yıkıldığı yerleri görür gibi oluyorum.[21] وَيُرِيدُ اللهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ Allah, Bedir gününde kâfirleri öldürmek ve yok etmek sûretiyle hak din olan İslâm'ı üstün kılmak وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ve kâfirlerin hepsini yok ederek köklerini kazımak istiyor. Ebû Hayyân şöyle der: Yani siz dünya malını, sıkıntılardan kurtulmayı, kolay ve âdî şeyleri istiyorsunuz. Halbuki Allah yüce işleri, hakkı yüceltmeyi ve dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmanızı istiyor. Bu iki istek birbirinden ne kadar farklı: Bundan dolayı Allah sizin için kuvvetli olanı tercih etti. Onların yardımsız kaldıklarını size açık açık gösterdi. Size yardım etti, onları yenilgiye uğrattı. Sizi izzetli, onları zelil kıldı.[22]

8. لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ Bu cümlede Lam harf-i ceri, mahzûf bir fiile taalluk etmektedir. Takdiri şöyledir: Allah hakkı gerçekleştirmek ve batılı ortadan kaldırmak için bu yaptıklarını yaptı. Yaptıklarından maksat, İslâm'ı üstün kılması, küfrü yok etmesidir. وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ Müşrikler, İslâm'ın üstün kılınması ve şirkin yok edilmesini istemeseler de Allah böyle yapmıştır.

9. إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ Rabbinizden, müşriklere karşı zafer kazanmak için yardım istediğiniz zamanı hatırlayın. Rivâyete göre Rasulullah (s.a.v.) müşriklere bakarak onların bin kişi olduğunu, kendi Ashâbına bakıp onların da üçyüz on küsür olduğunu gördü. Bunun üzerine kıbleye yöneldi ve ellerini uzatıp şöyle dua etti: Ey Allahım, bana verdiğin sözü yerine getir. Ey Allahım! Şu müslüman cemaat helâk olursa, yeryüzünde sana ibadet eden bulunmaz. Bu şekilde o kadar dua etti ki, cübbesi omuzlarından düştü. Ebû Bekir (r.a.) cübbeyi alıp onun omuzlarına koydu. Sonra arkasından hiç ayrılmadı. Şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasulü! Rabbine yaptığın dua

21 Beyzâvî, s. 209 (bazı tasarruflarla).
22 el-Bahr, 4/464.

sana yeter. Şüphesiz o sana verdiği sözü yerine getirecektir Bunun üzerine şu âyet indi: فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ Allah, "Peşpeşe gelen bin melekle size yardım edeceğim" diyerek duasını kabul ettiğini bildirdi. Tefsirciler şöyle der: Hadiste bildirildiğine göre Cebrâil (a.s.) beşyüz melek indirdi ve onlarla ordunun sağ kanadında savaştı. Mikâil (a.s.) de beşyüz melek indirdi. Onlar da ordunun sol kanadında savaştı. Meleklerin, Bedir dışında herhangi savaşta savaştığı tesbit olunmamıştır. Diğer savaşlarda melekler, müslümanların sayısını çok göstermek için inerlerdi, savaşmazlardı.[23]

10. وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَى Allah'ın meleklerle size yardım etmesi, sadece size zaferi müjdelemek içindir. وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ Bir de bu zaferle ruhlarınız sükûnet bulsun diye yardım etti. وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ Gerçekte zafer ancak, Yüce Allah'ın katındandır. O'nun yardımına güvenin. Kendi kuvvetinize ve silahınıza güvenmeyin. إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ Şüphesiz Allah galiptir, mağlup edilemez, hikmeti neyi gerektiriyorsa onu yapar. حَكِيمٌ

11. إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ Hatırlayın ki, Allah kendi katından bir güven olarak sizin uykunuzu getiriyordu. Bu, Rasulullah (s.a.v.)'in bir mucizesidir. Çünkü korku anında herkesi bir uyku basmıştı. Hz. Ali (r.a.) şöyle der: Bedir günü bizde Mikdat'tan başka atlı yoktu. Rasulullah (s.a.v.)'tan, başka hepimizi uyur gördüm. Onu, sabaha kadar bir ağacın altında namaz kılıp ağlarken gördüm.[24] İbn Kesîr şöyle der: Mü'minlerin kalplerinin Allah'ın yardımı ile yatışıp emniyet içinde olmaları için, savaşın en şiddetli anında uyur gibi olmuşlardı.[25] وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً Üzerinize gökten yağmur yağdırıyordu. Bu da, Allah'ın saydığı başka bir nimetttir. Olay şudur: Bedir savaşında müslümanlar susuz kaldılar. Bunun üzerine Allah onların üzerine öyle bir yağmur yağdırdı ki vadilerden su aktı. Onlardan cünüp olanlar vardı. Yağmur suyu ile gusledip temizlendiler. لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ Allah bu yağmuru, sizi abdestsizlik ve cünüplükten temizlemek, şeytanın vesvesesini ve susuzlukla korkutmasını sizden gidermek için yağdırdı. Beyzâvî şöyle der: Rivâyete göre onlar, kızıl bir kum tepesine indiler. Ayakları kumlara batıyordu. Suları yoktu. Uykuya daldılar. Çoğu ihtilam oldu. Şeytan onlara vesvese vererek şöyle dedi: Siz susuz kaldığınız halde, size nasıl yardım olunacak? Zira siz abdestsiz cünüp olarak namaz kılıyor ve Allah'ın dostları olduğunuzu, O'nun Rasulünün içinizde bulunduğunu iddia ediyorsunuz. Bunun üzerine Allah yağmur indirdi. Bu sayede ayaklar sâbit kaldı, vesveseler gitti.[26] وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ Allah'ın yardımına güvenmek sûretiyle kalplerinizi kuvvetlendirmek ve وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ kumda batmaması

23 Sâvî Hâşiyesi, 2/118.
24 Ebû Ya'lâ rivâyet etti. Bkz. İbn Kesîr Tefsiri, 3/562.
25 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/90.
26 Beyzâvî, s. 210.

için yağmur yağdırmak sayesinde ayaklarınızı sâbit kılmak için yağmur yağdırıyordu. Taberî şöyle der: Allah yağmur sayesinde onların ayaklarını sâbit kıldı. Çünkü onlar düşmanları ile yumuşak bir kum üzerinde karşılaşmışlardı. Yağmur o kumları sertleştirdi de, ayaklar kuma batmayıp sabit kaldı.[27]

12. إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ Bu âyet, bir başka nimeti hatırlatmaktadır. Yani, Rabbinin meleklere, "Ben yardımım ve zaferimle birlikte sizinle beraberim" diye vahyettiği zamanı hatırla. فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا Haydi iman edenlere destek olun ve onları düşmanlarına karşı takviye edin. سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ Kâfirlerin kalplerine korku ve dehşet salacağım da hezimete uğrayacaklar. فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ Onların boyunlarını vurun. فوق الاعناق dan maksat, boyunların kendileridir. Nitekim bir âyet-i kerîmede: "فضرب الرقاب boyunlarını vurun"[28] buyrulmuştur. Bir görüşe göre فوق الاعناق den murat başlardır. Çünkü başlar, boyunların üzerindedir. وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ Onların bütün parmak uçlarına vurun. et-Teshîl yazarı şöyle der: Bunun faydası şudur: Savaşçının parmaklarına vurulursa savaşamaz. Bu durumda onu esir etmek ve öldürmek mümkün olur.[29]

13. ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ Bu korkunç azap, onların Allah ve Rasulünün emirlerine muhâlefet ve isyan etmeleri sebebiyle başlarına gelmektedir. وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ Kim inkâr ve inatla, Allah ve Rasulü'nün emrine muhâlefet ederse, bilsin ki, onun için Allah'in azabı şiddetlidir.

14. ذَلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ Ey kâfirler topluluğu! Bu azabı tadın. Bu, sizin dünyadaki azabınızdır. Bununla beraber sizin için ahirette Cehennem azabı da vardır.

15. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا Ey iman edenler! Kâfir düşmanlarınızla toplu halde karşılaştığınızda, çokluklarından dolayı ağır ağır üzerinize geldiklerinde فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ Onların önünde arkanızı dönmeyin. Bilakis sabır ve sebât edin.

16. وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ Başka bir grupla savaşmak üzere o tarafa yönelme veya düşmana mağlup olduğunu zannettirerek onu aldatıp tuzağa düşürmek için kaçıp geri dönme ki bu "harp hiledir" esasına dayanmaktadır. Ya da müslümanlardan bir gruba katılıp onlardan yardım alma durumları hariç, savaş günü kim mağlup olarak sırtını düşmana çevirirse muhakkak ki o, Allah'tan, büyük bir gazabı hak etmiş olarak döner. وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ Onun kalacağı yer Cehennem ateşidir. وَبِئْسَ الْمَصِيرُ Orası ne kötü varılacak yerdir.

---

27 Taberî, 13/421.
28 Muhammed sûresi, 47/4.
29 et-Teshîl, 2/62.

17. فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ Ey müslümanlar! Siz onları Bedir'de güç ve kuvvetinizle öldürmediniz, Fakat onlara karşı size yardım etmek ve kalplerine korku atmak sûretiyle onları Allah öldürdü. وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى Ey Muhammed! Gerçekte Kureyşliler'in gözlerine bir avuç toprağı sen atmadın. Fakat onu, onlara ulaştırmak sûretiyle Allah attı. Hakikatte bu iş Allah'tan olmuştur. Çünkü bir avuç toprak, büyük bir ordunun gözlerini dolduramaz. İbn Abbas şöyle der: "Rasulullah (s.a.v.) bir avuç toprak alarak onu müşriklerin yüzlerine serpti ve "yüzleri çirkin olasılar" dedi. Bu topraktan, onların gözlerine ve burunlarına girmedik kimse kalmadı. Bunun üzerine dönüp kaçtılar.[30] وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا Allah, kâfirleri kahretmek, mü'minlere ise mükâfaat, zafer ve ganimet vermek için bunu yaptı. إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Şüphesiz Allah, onların sözlerini işitici, niyetlerini ve hallerini bilicidir.

18. ذَلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ İşte bu müşriklerin öldürülmesi ve mü'minlerin zaferi haktır.[31] Şüphesiz Allah, kâfirlerin tuzağını bozar. Bundan maksat, kâfirlerin tuzağını zayıflatmaktır. Tâ ki, tuzaklarından hiçbir şey ayakta kalmayıp yıkılsın.

19. إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ Bu hitâp Kureyş kâfirlerinedir. Yani, Ey kâfirler topluluğu! Eğer mü'minlere karşı fetih ve zafer istiyorsanız, işte siz fetih geldi. O da mağlubiyet ve hezimettir. Bu, kâfirlere karşı alay yoluyla söylenmiş bir sözdür. Taberî, Zührî'nin rivâyetinde şöyle der: Bedir gününde Ebû Cehil dedi ki: Allahım! Hangimiz daha günahkâr ve sıla-ı rahimi daha çok terkeden isek, bugün onu helâk et." Bunun üzerine Allah إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ Eğer fetih istiyorsanız işte size fetih geldi, âyetini indirdi. Fethi isteyen Ebû Cehil'di. Ve bu ifadede onlarla bir istihza vardı. وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ Ey Kureyş topluluğu! Peygamber'e karşı savaşmaya, ona düşmanlık yapmaya, Allah'ı ve Rasulünü inkâr etmeye son verirseniz, bu sizin için dünyada ve ahirette daha hayırlıdır. وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ Eğer siz ona karşı savaşa ve mücadeleye dönerseniz biz de size karşı ona tekrar zafer nasip ederiz. وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ Kendilerinden yardım beklediğiniz toplumunuz ve yardımcınız çok da olsa, dünya azabından herhangi bir şey sizden asla savamazlar. وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ Çünkü Allah, yardım ve desteği ile mü'minlerle beraberdir.

20. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ Ey iman edenler! Allah ve Rasulüne itaate devam ediniz ki Bedir'de meydana gelen izzet de sizin için devam etsin. وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ

30 Taberî, 13/443.

31 Âyette geçen ذلكم kelimesi müpteda yerindedir. Haberi mahzuftur. Takdiri: "ذلكم الذي حدث حق Meydana gelen bu olay haktır" şeklindedir.

وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ Kur'ân'ı ve nasihatları dinlediğiniz halde onun emrine muhalefet ederek ondan yüz çevirmeyin. تولوا fiilinin aslı تتولوا dir. Tâ'lardan biri hazfedilmiştir.

21. وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ Kulakları ile işitip de, kalpleri ile işitmeyen kâfirler gibi olmayın. Onların bu işitmeleri, işitmeme gibidir. Çünkü işitmekten maksat düşünmek ve öğüt almaktır.

22. إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ Yaratıkların ve yeryüzünde yürüyen hayvanların kötüsü, hakkı işitmeyen sağırlar ve hakkı söylemeyen dilsizlerdir. Bunlar, kişinin hayırla şerri birbirinden ayırma güçü olan aklı kaybedenleridir. Bu âyet, Abdüddâr oğullarından bir grup hakkında inmiştir. Onlar: "Biz, Muhammed'in getirdiklerine karşı sağır ve dilsiziz" diyor ve Ebû Cehil ile birlikte Rasulullah'a karşı savaşmaya yöneliyorlardı. Âyet, kâfirlerin köpekten, domuzdan ve eşekten daha kötü olduklarını bildirmek sûretiyle onları son derece şiddetle yermektedir. Çünkü onlar duyu organlarından istifade etmediler. Böylece her âdîden daha âdî oldular.

23. وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ Eğer Allah onlarda hayırdan bir şey görseydi, elbette onlara, düşünecek ve anlayacak şekilde dinleme kabiliyeti verirdi. وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَهُمْ مُعْرِضُونَ Farz edelim ki Allah, onlarda hayır olmadığını bildiği halde, onlara bu şekilde işitme kabiliyeti verdi, elbette inat ve inkârlarından dolayı Kur'ân'dan yine yüz çevirip dönerlerdi. Bu âyet, kâfirlerin iman etmemelerine karşılık Peygamber (s.a.v.)'i tesellî etmektedir. .

EDEBÎ SANATLAR

1. "اولئك هم المؤمنون İşte onlar gerçek mü'minlerdir." Burada, mü'minlerin mertebelerinin yüksekliği ve şerefli makamlarının yüceliğinden dolayı, yakında olanlar için, uzaklık ifade eden ism-i işâret kullanılmıştır.

2. "لهم درجات عند ربهم Onların, Rableri katında dereceleri vardır." Dereceleri Cennetteki yüce makamlar ve rütbeler için müsteâr olarak kullanılmıştır.

3. "كأنما يساقون إلى الموت Sanki onlar ölüme sürükleniyorlar." Buradaki teşbih, teşbih-i temsilîdir.

4. "ان يحق الحق Hakkı gerçekleştirmek." Burada iki lafız arasında iştikâk cinâsı vardır.

5. "ذات الشوكة Kuvvetli." Burada şevket lafzı, silah için müsteâr olarak kullanılmıştır: Aralarında şiddet ve hiddet alakaları vardır.

6. "ويقطع دابر الكافرين Kâfirlerin sonunu kesmek..." Bu ifade, helâk yoluyla onların kökünü kesmekten kinayedir.

7. "اذ تستغيثون Yardım istediğiniz zaman." Meleklerin enteresan gelişlerini zihinde canlandırmak için muzâri sîgası kullanılmıştır.

8. "وينزل عليكم من السماء ماء Size semadan su indiriyor." Burada harf-i cer ile mecrûrunun mef'ulün bihten önce getirilmesi, öne alınan şeyin önemli olduğunu gösterir, sonraya alınanı da teşvik eder.

9. "ان تستفتحوا فقد جاءكم الفتح Eğer fetih isterseniz, size fetih gelmiştir." Bu hitap, alay yoluyla, müşriklere yapılan bir hitâptır. Nitekim bir âyet-i kerîmede, "ذق إنك انت العزيز الكريم Tad bakalım, sen kendince üstündün"[32] buyurularak inkârcıyla alay edilmiştir.

10. "ان شر الدواب عند الله Allah katında hayvanların en kötüsü." Burada kâfirler hayvanlara benzetilmiş, hatta onlardan daha kötü sayılmıştır. Burada son derece bir belâgat ve icaz vardır. Çünkü kâfir hakkı işitmez, hayvan da işitmez. Kâfir hakkı konuşmaz, hayvan da konuşmaz. O yer, hayvan da yer. Geriye şu kaldı: Kâfir zarar verir, hayvan zarar vermez. Artık nasıl ondan daha kötü olmasın?!

BİR UYARI

Yüce Allah bu sûrede kendisinin bin melekle mü'minlere yardım ettiğini açıkladı. Âl-i İmrân sûresinde ise üç bin melekle yardım ettiğini açıklamıştı. Bu âyetler arasında herhangi bir çelişki yoktur. Çünkü Yüce Allah burada, "birbiri ardından gelen" manasındaki مردفين lafzını kullandı. Bu durumda, önce onlara bin melekle, sonra da üçbin melekle yardım etmiş olur. Tevfîk Allah'tandır.

32 Duhân sûresi, 44/49.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ
لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْكُمْ خَاصَّةً ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾
وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ
أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَأَوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿٢٧﴾ وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۙ وَأَنَّ اللَّهَ
عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ۚ ﴿٢٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ
يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ
وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا
لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ ۖ
وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا
قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا ۙ إِنْ هَٰذَا إِلَّا
أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا هُوَ
الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ
أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ
فِيهِمْ ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ ۚ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ
عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً ۚ فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ
أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ
تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ
وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا
فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ۖ وَإِنْ يَعُودُوا
فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ
لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ ۚ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

24. Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Rasulüne uyun. Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka O'nun huzurunda toplanacaksınız.

25. Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz. Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir.

26. Hatırlayın ki, bir zaman siz yeryüzünde âciz tanınan az bir toplum idiniz, insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz da, şükredesiniz diye Allah size yer yurt verdi, yardımıyla sizi destekledi ve size temizlerinden rızıklar verdi.

27. Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin, sonra bile bile emânetlerinize hainlik etmiş olursunuz.

28. Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir. Allah'a gelince, onun katında büyük bir mükâfat vardır.

29. Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız O size iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış verir, suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.

30. Hatırla ki, kâfirler seni tutup bağlamaları, veya öldürmeleri yahut seni yurdundan çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar sana tuzak kurarlarken Allah da onlara tuzak kuruyordu. Çünkü Allah tuzak kuranların en iyisidir.

31. Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman dediler ki: "İşittik, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleyebiliriz. Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir."

32. Hani o kâfirler bir zaman da, "Ey Allahım! Eğer bu Kitap senin katından gelmiş bir gerçekse, üzerimize gökten taş yağdır, yahut, bize acıklı bir azap getir!" demişlerdi.

33. Halbuki, sen onların içinde olduğun halde Allah, onlara azap edecek değildi. Ve onlar mağfiret dilerken de Allah onlara azap edici değildir.

34. Onlar Mescid-i Haram'ın mütevellileri olmadıkları halde mü'minleri oradan geri çeviririlerken Allah onlara ne diye azap etmeyecek? Oranın mütevellileri takvâ sahiplerinden başkaları değildir. Fakat çokları bunu bilmez.

35. Onların Beytullah yanındaki duâları da ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. İnkâr etmekte olduğunuz şeylerden ötürü şimdi azabı tadın.

36. Şüphesiz ki inkâr edenler mallarını, Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Onları daha da harcayacaklar! Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve en sonunda mağlup olacaklardır. Kâfirlikte ısrar edenler ise Cehenneme toplanacaklardır.

37. Bu toplama Allah'ın murdarı temizden ayıklaması ve bütün murdarların birbiri üstüne koyup hepsini yığarak

Cehenneme atması içindir. İşte onlar ziyâna uğrayanların kendileridir.

38. İnkâr edenlere, vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle. Yok, eğer tekrar seni yalanlarlarsa kendilerinden öncekilerin hali gözlerinin önündedir!

39. Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! Küfre son verirlerse şüphesiz ki Allah onların yaptıktarını çok iyi görür.

40. Eğer imandan yüz çevirirlerse bilin ki Allah sizin sahibinizdir. O ne güzet sahip ve ne güzel yardımcıdır!

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde kâfirleri anlattı ve onları salıverilmiş hayvanlara benzetti. Çünkü onlar, Allah'ın davetini kabul etmekten yüz çevirdiler: Burada da mü'minlere Allah'a ve Rasulüne uymalarını, kalplere hayat veren, dünya ve ahirette tam bir mutluluk vesilesi olan davetini kabul etmelerini emretti.

KELİMELERİN İZAHI

مُكاء : Mükâ, ıslık demektir. Ebû Ubeyde şöyle der: Çoğunlukla ses ifade eden kelime فُعال vezninden gelir: صراخ bağırma, خوار böğürme, دعاء çağırma ve نباح ulumak gibi.[33]

تصدية : Tasdiye, el çırpmak. Kişi, elleriyle ses çıkardığı zaman صدى denilir. Aslı, "dağda yansıyan ses" manasına gelen الصدى kelimesindendir.

فيركمه : Onu toplar. ركم toplamak demektir. Leys şöyle der: Rekm, bir şeyi diğer şeyin üzerine koyup, kum veya bulut yığını gibi üst üste yığılmış bir yığın haline getirmektir.[34]

سلف : Geçti.

سنة الأوّلين : Sünnetü'l-evvelîn, geçmiş milletlerden peygamberleri yalanlayanların helâk edilmesi hususunda Allah'ın âdeti ve sünneti.

مولاكم : Mevlâküm, yardımcınız ve destekçiniz.

NÜZÛL SEBEBİ

İbn Cerîr Zührî'den şöyle rivâyet etti: Rasulullah Benî Kureyza Yahudilerini kuşatınca, onlar barış istediler. Rasulullah (s.a.v.) Sa'd b. Ubâde'nin hükmünü kabul etmelerini emretti. Yahudiler: "Bize Ebû Lübâbe'yi gönder" dediler. Rasulullah

33 el-Bahr, 4/474.
34 Aynı kaynak, gösterilen yer.

(s.a.v.) da, Ebû Lübâbe'yi onlara gönderdi. Yahudiler: "Ey Ebû Lübâbe! Ne dersin? Sa'd'ın hükmünü kabul edelim mi? O, da, onların kesileceğini kastederek gırtlağını gösterdi. Ebû Lübâbe der ki: Daha ayaklarımı yerinden oynatmadan, Allah'a ve Rasulüne hainlik ettiğimi anladım: Ebû Lübâbe devamla şöyle der: Hayır, vallahi Allah tevbemi kabul etmedikçe, ölünceye kadar ne yiyeceğim, ne de içeceğim. Bunun üzerine, يا أيها الذين آمنوا لا تخونوا الله والرسول Ey mü'minler! Allah'a ve Rasulüne hainlik etmeyin" âyeti indi. Sonra tevbesi kabul olundu.[35]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

24. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ Ey iman edenler! Peygamber sizi kalplere hayat verecek imana çağırdığı zaman onun davetini kabul ediniz. Ebedî hayatı onunla yaşarsınız. Katâde şöyle der: Size hayat veren şeyden maksat Kur'ân'dır. Onda hayat, güven, kurtuluş, dünya ve ahiret kötülüklerinden korunma vardır.[36] وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ Bilesiniz ki, Allah herşeyde tasarruf sahibidir. Kalpleri, sahibinin gücü yetmeyeceği bir şekilde, istediği gibi değiştirir. Onun azmettiği şeyleri bozar, gayelerini değiştirir, doğru yola gitmesi için ona ilham verir, veya onun kalbini doğru yoldan çevirir. Rasulullah (s.a.v.) şöyle dua etmiştir: Ey kalpleri çeviren! Kalbimi dinin üzerine sâbit kıl"[37] İbn Abbas şöyle der: Allah, mü'min ile kâfir, küfür ile iman arasına girer.[38] Ebû Hayyân şöyle der: Âyette, Allah'ın emirlerini gözetmeye, ondan korkmaya ve onun çağrısına uymaya teşvik vardır.[39] وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ Yine bilesiniz ki, dönüşünüz sadece Allah'adır. O size, amellerinizin karşılığını verecektir.

25. وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً Allah'ın emrine isyan ettiğiniz takdirde, onun ansızın yakalayıp cezalandırmasından sakının. Fitneden de sakının. Çünkü size fitne gelirse, sadece zalimleri değil, herkesi kapsar, iyiye de, kötüye de ulaşır. Çünkü zalim, zulmü ve isyanı sebebiyle helâk olur. Zalim olmayan ise, zulmü engellemediği ve onun karşısında sustuğu için helâk olur. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "İnsanlar zalimi görür de onu engellemezlerse, Allah katından onlara umumî bir azabın gelmesi yakındır."[40] İbn Abbas şöyle der: Allah mü'minlere, aralarında kötü şeyi yaşatmamalarını emretti. Aksi halde, kendilerini umumî bir azap ile cezalandıracağını, bu azabın zalime de, zalim olmayana da isabet edeceğini bildirdi.[41] وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ Bilesiniz ki, kendisine isyan edenler için Allah'ın azabı şiddetlidir. Bu büyük bir tehdittir.

35 Âlûsî, Rûhu'l-meânî, 9/195.
36 Taberî, 13/468.
37 Tirmizî, Kader, 7; İbn Mâce, Dua, 2.
38 Rûhu'l-meânî, 9/191.
39 el-Bahr, 4/481.
40 Tirmizî, Fiten, 8; Ebû Dâvûd, Melâhim, 17.
41 Sâvî Hâşiyesi, 2/122.

26. وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ Siz, zayıf bir azınlık olduğunuz zaman Allah'ın size vermiş olduğu nimeti hatırlayın. Hani o zaman kâfirler Mekke'de sizi zayıf buluyor, sizi dininizden döndürmeye çalışıyorlar ve size çeşitli eziyet ve işkencede bulunuyorlardı. تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ Müşriklerin sizi yakalayıp öldürmelerinden ve soymalarından korkuyordunuz. خطف Süratle yakalamak demektir. فَآوَاكُمْ Size, düşmanlarınızdan korunacağınız bir barınak verdi. Burası Medine-i Münevvere'dir. وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ Bedir savaşında, büyük yardımıyle sizi destekledi ve size yardım etti de müşrikleri mağlup ettiniz. وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ Size tertemiz helâl rızık olarak onların ganimetlerini nasip etti. Bu nimetler, daha önce hiçkimseye helal değildi. لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ Bu yüce nimetlere karşı Allah'a şükredesiniz diye bunları yaptı. Bundan maksat, nimeti hatırlatmaktır. Çünkü Araplar, Rasulullah (s.a.v.) gelmeden önce çok zayıf ve zelil idiler. Rasulullah (s.a.v.) geldikten sonra ise, son derece izzet ve şeref sahibi oldular. Bu sebepten Allah'a itaat etmeleri ve bu nimetlere şükretmeleri gerekir.

27. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ Ey iman edenler! Mü'minlerin sırlarını müşriklere bildirmek sûretiyle, dininize ve peygamberinize hainlik etmeyin. وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ Sonra size emanet ettiği şer'î mükellefiyetlere bile bile hainlik etmiş olursunuz. Emânetlerden maksadın şer'î mükellefiyetler olduğunu gösteren bir başka âyet de şudur: انا عرضنا الامانة على السموات والارض والجبال Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik..."[42] İbn Abbas şöyle der: "Allah'a (c.c.) hainlik etmek, farzlarını terketmekle, Rasul'e (s.a.v.) hainlik de sünnetini terketmek ve onun günah saydığı şeyleri yapmakla olur. Emânetler, Allah'ın, kullarından yapmalarını istediği amellerdir."[43] Âyette geçen "bile bile" sözünden maksat, "onun hainlik olduğunu ve vebalinin ne olduğunu bildiğiniz halde" demektir.

28. وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız, Allah'tan bir imtihandır. Onlara rağmen Allah'ın kanunlarını nasıl koruyacağınıza dair sizi imtihan etmek için verilmiştir. İmam Fahreddin Râzî şöyle der: Mal ve çocuklar, kalbi dünya ile meşgul ettikleri ve Allah'a hizmete engel oldukları için, onlara fitne denmiştir.[44] وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ Allah'ın katında bulunan sevap ve mükâfaat ise, mallardan ve çocuklardan daha hayırlıdır. Şu halde hırs ve arzu ile Allah'a itaat edin.

29. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا Ey iman edenler! Allah'a itaat eder ve günahlardan sakınırsanız, sizin için bir hidâyet ve kalplerinizde bir nur yaratır. O

42 Ahzâb sûresi, 33/72.
43 Rûhu'l-meânî, 9/195.
44 et-Tefsîru'l-kebîr, 15/152.

nur sayesinde hakkı batıldan ayırırsınız. Nitekim bir âyet-i kerîmede, وَيَجْعَل لَكُمْ نُوراً تَمْشُونَ بِهِ Sizin için, aydınlığında yürüyeceğiniz bir nur yaratır, buyurulmaktadır.[45] Bu âyet, takvânın kalbi aydınlattığına ve gönülleri açtığına ve ilim ve marifeti arttırdığına delildir. وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ Geçmiş günahlarınızı siler, onları bağışlar ve sizi onlardan sorumlu tutmaz. وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ Allah'ın lütfu bol, bağışı büyüktür.

30. وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا Mü'minlere umumî olan nimeti hatırlattıktan sonra, burada da Rasulullah (s.a.v.)'a mahsus olan nimet hatırlatılmaktadır. Yani: Ey Muhammed! Müşriklerin Dâru'n-Nedve'de sana komplo hazırladıkları zamanı hatırla. لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ Onlar bu komployu seni hapsetmek, veya kanından bütün kabilelerin sorumlu olması için bir tek kişi seni öldürüyormuş gibi hep birden öldürmek veya seni Mekke'den çıkarmak için plan yapıyorlardı. وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ Ey Muhammed! Onlar hile yapıp sana tuzak kuruyorlar, Rabbin de senin için, onların tuzağını boşa çıkaracak ve onları rezil edecek bir tedbir alıyor. وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ Allah'ın tuzağı onlarınkinden daha etkili ve tesirlidir. Taberî, İbn Abbas'tan gelen rivâyetinde şöyle der: Kureyş'in ileri gelenlerinden bir grup Dâru'n-Nedve'de toplandı. Şeytan, yaşlı bir ihtiyar şeklinde onlara göründü. Onlar şeytanı görünce: "Sen kimsin?" diye sordular. Şeytan "Araplar'dan bir ihtiyarım. Sizin toplandığınızı işittim. Ben de yanınıza gelip bir görüş bildirmek ve nasihatta bulunmak istedim. Kureyşliler: "Buyur, gir" dediler. Şeytan içeri girdi ve Rasulullah (s.a.v.)'ı kastederek, "Bu adamın durumunu düşünün" dedi. Bunun üzerine, meclistekilerden birisi: Onu zincirlere vurarak hapsedin. Sonra bu şekilde ölmesini bekleyin" dedi. Allah düşmanı şeytan bağırarak şöyle dedi: "Vallahi, bu sizin için iyi bir görüş değildir. Arkadaşları hemen gelir ve onu sizin elinizden alarak sizin ona kötülük yapmanıza engel olurlar." Bir diğeri: "Onu aranızdan çıkarınız. Böyle yaparsanız ondan kurtulursunuz. Çünkü o, aranızdan çıkarsa, nerede ne yaparsa yapsın, size zarar veremez" dedi. Melûn ihtiyar: "Vallahi, bu da sizin için iyi bir görüş değildir. Onun ne tatlı sözü olduğunu, ne güzel konuştuğunu ve sözleri ile kalpleri fethettiğini görmüyor musunuz? Vallahi, eğer dediğiniz gibi yaparsanız, Araplar size karşı birleşir, sizi ülkenizden çıkarır ve ileri gelenlerinizi öldürürler" dedi. Kureyşliler: "Doğru söylüyor. Başka bir görüş belirtin" dediler. Ebû Cehil şöyle dedi: "Vallahi, ben size öyle bir yol göstereceğim ki, onun dışında bir yol göremiyorum." "O nedir?" diye sordular. Ebû Cehil şöyle cevap verdi: "Her kabileden güçlü, bir, genç' alalım. Herbirine keskin bir kılıç verelim. Bunlar, bir adamın vuruşu gibi ona hep birden vursunlar. Böylece bütün kabileler onun kanından sorumlu olsun. Haşimoğalları'nın bütün Kureyş'e karşı savaşabileceklerini sanmıyorum. Böylece diyeti kabul ederler, biz de ondan kurtulur ve eziyetini kendimizden def ederiz." Bunu işiten Allah düşmanı şeytan şöyle bağırdı: "Vallahi, görüş bu görüştür. Başka

45 Hadîd sûresi, 57/28.

yol göremiyorum." Bu görüşü kabul edip dağıldılar. Cebrâil (a.s.) Peygamber (s.a.v.)'e gelerek durumu ona haber verdi, gece yatağında yatmamasını emretti ve kendisine hicret izni verildiğini bildirdi. Rasulullah (s.a.v.)'ın Medine'ye gelişinden sonra, Yüce Allah, nimetini ona hatırlatmak üzere: Hatırla ki, kâfirler seni tutup bağlamaları veya öldürmeleri, yahut seni yurdundan çıkarmaları için, sana tuzak kuruyorlardı, meâlindeki âyeti indirdi.[46]

31. وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا Bu apaçık Kur'ân âyetleri onlara okunduğunda, قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا kibir ve inatlarından derler ki: Biz bu sözü işitmiştik. İstesek, bunun benzerini elbette söyleriz. إِنْ هَذَا إِلاَّ أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ Bize okuduğun bu Kur'ân sadece geçmiş milletlerin uydurduğu hikâye, hurâfe ve yalanlardan ibâret olup Allah kelâmı değildir. Ebussuûd şöyle der: Onların bu sözleri şon derece kibirli ve inatçı olduklarını gösterir. Nasıl böyle olmasın, benzerini söylemek ellerinden gelseydi, kesinlikle geri durmazlardı. Kur'ân onlara on sene meydan okuduğu halde, onları bundan alıkoyan neydi? Âciz oldukları, defalarca başlarına kakıldı. Sonra kılıçla mücadele etmek zorunda kıldılar, ve özellikle edebiyat konusunda mağlup olmayı hiç istemedikleri ve gururlarına yediremedikleri halde, ona karşı koyamadılar.[47]

32. وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ Hani onlar: "Ey Allahım! Eğer bu Kur'ân, senin katından indirilmiş bir gerçek ise, فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ Lut kavmi üzerine yağdırdığın gibi, üzerimize gökten taş ve dolu yağdır. أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ Veya elem verici bir azap getir de, bizi onunla helâk et" demişlerdir. Bu, onların bir alay ve eğlenceleridir. İbn Kesîr şöyle der: Onlar çok câhil, aşırı derecede inatçı ve yalanlayıcı oldukları için böyle söylediler. Şöyle söylemeleri, onlar için daha iyi olurdu: "Ey Allahım! Eğer bu Kur'ân, senin katından gelmiş bir gerçek ise, bizi ona ilet ve ona uymayı bize nasib et." Fakat onlar, beyinsizlikleri yüzünden azap ve ceza istemede acele ettiler.[48]

33. وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ Bu âyet, onların âdî sözlerine bir cevap ve kendilerine mühlet verilmesini gerektiren sebebi açıklayıcıdır. Yani, "Onlar azabı hak ettiler. Ancak, Ey Muhammed! Sen onların içinde iken, sana hürmeten Allah onlara azap etmeyecek" Allah'ın kanunu ve hikmeti böyle cereyan etmiştir. O, peygamberleri aralarında iken hiçbir ümmete azap etmemiştir. İbn Abbas şöyle der: "Peygamberleri aralarında iken hiçbir ümmete azap edilmedi."[49] Azaptan maksat, onların kökünü kesecek azaptır. وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ İçlerinde Allah'a istiğfâr eden mü'minler bulundukça, Allah o kâfirlere azap edecek değildir. Bu âyet, müşriklerin aralarında kalan zayıf mü'minlerin istiğfâr ettiklerine de işaret eder. İbn Abbas şöyle der:

46 Taberî, 13/495.
47 Ebussuûd, 2/237.
48 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/101.
49 el-Bahr, 4/489.

Onları koruyacak iki emân vardı. Biri Allah'ın Rasulü, diğeri ise istiğfârları. Allah'ın Rasulü, ahirete irtihal etmiştir. İstiğfâr ise, kıyamete kadar devam eder.[50]

34. وَمَا لَهُمْ أَلاَّ يُعَذِّبَهُمُ اللهُ Onlara azap edilmemesini gerektiren neler var? Onlar kibir ve sapıklık içerisinde bulundukları halde onlara nasıl azap edilmez?! وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ Halbuki onlar insanların Mescid-i Haram'a girmesine engel oluyorlar. Nitekim Hudeybiye yılında, Rasulullah'ı Mescid-i Haram'a sokmadılar, onu ve mü'minleri Mekke'den hicrete zorladılar. وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ Müşrik oldukları için, Mescid-i Haram'a mütevellî olmaya ehil de değillerdi. إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلاَّ الْمُتَّقُونَ Oraya ancak iyi ve takvâ sahibi kişiler mütevellî olabilir. وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمُونَ Fakat onların çoğu, beyinsiz câhillerdir. Çünkü şöyle diyorlardı: "Biz Beytullah'ın ve Harem'in mütevellisiyiz. İstediğimizi oraya sokar, istediğimizi engelleriz." Âyetten maksat, onların ağır suçları yüzünden, kökleri kesilecek şekilde azaba müstehak olduklarını açıklamaktır. Fakat Yüce Allah, Rasulüne hürmeten ve zayıf müslümanların istiğfârından dolayı onlardan bu azabı kaldırdı.

35. وَمَا كَانَ صَلاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلاَّ مُكَاءً وَتَصْدِيَةً Müşriklerin, Beyt-i Haram'ın yanında ibadet ve dualarını, ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. Müslümanlar namaz kılarken, onların namazlarını bozmak için böyle yapıyorlardı. Yani onlar, namaz ve ibadet yerine ıslık çalıyor ve el çırpıyorlardı. İbn Abbas şöyle der: Kureyş, Beytullah'ı çıplak, vaziyette ıslık çalarak ve el çırparak tavaf ederdi.[51] فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ İnkârınızdan ve çirkin fiillerinizden dolayı, öldürülme ve esir olma azabını tadınız. Bu, Bedir savaşında onların başlarına gelenlere işarettir.

36. إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللهِ Kâfirler şüphesiz mallarını, insanların İslâm dinine girmesini engellemek ve Muhammed (s.a.v.)'e karşı harp etmek için harcıyor ve sarfediyorlar. Taberî şöyle der: Bedir savaşında Kureyş kâfirleri felâkete uğrayıp mağlupları Mekke'ye dönünce dediler ki: Ey Kureyş topluluğu! Muhammed size zulmetti ve ileri gelenlerinizi öldürdü. Ona karşı savaşmak üzere bize şu kadar mal yardımında bulunun. Umulur ki, öldürülenlerimizin intikamını ondan alırız. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.[52] فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً Onlar bu malı harcayacaklar. Sonra pişman olacaklar. Çünkü malları gidecek, fakat umdukları zaferi elde edemeyecekler. Yani Allah'ın nurunu söndürüp küfür kelimesini yüceltemeyecekler. ثُمَّ يُغْلَبُونَ Bu, bir gaybtan haber vermedir. Yani onların sonu hezimet ve mağlubiyettir. Nitekim bir âyette şöyle buyrulmuştur: كتب الله لاغلبن انا ورسلي Allah, elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz diye yazmıştır."[53] وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى

50 er-Râzî, 15/158.
51 Taberî, 13/524.
52 Taberî, 13/532.
53 Mücâdele sûresi, 58/21.

جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ Onlardan kâfir olarak ölenler, Cehenneme sevkedileceklerdir. Onlardan yaşayanlar için de helâk olanlar için de, bu ne büyük pişmanlık ve üzüntüdür.

37. لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ Allah'ın, Hak ordusu ile Şeytan ordusunu, iyi mü'minlerle kötü kâfirleri birbirinden ayırması için onlar Cehenneme sevkolunurlar. Âyette geçen habîs ve tayyîbten maksat kâfir ve mü'mindir. وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ Kâfirleri birbiri üstüne koyup فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا aşırı izdihamdan dolayı üst üste yığılmış bir yığın haline getirerek فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ onları Cehenneme atması için toplanacaklar. أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ İşte onlar tam manasıyle hüsrâna uğrayanlardır: Çünkü onlar hem canlarını, hem de mallarını kaybetmişlerdir.

Bundan sonra Yüce Allah onları tevbeye ve kendisine dönmeye çağırır ve onları inkâr ve sapıklıkta ısrar etmekten sakındırarak şöyle buyurur:

38. قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ Ey Muhammed! Kavminden o müşrikler, inkâra son verir, Allah'a iman eder, sana ve mü'minlere karşı savaşmayı bırakırlarsa, geçmiş günah ve hatalarının affedileceğini söyle. وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ Sana karşı savaşa ve seni yalanlamaya tekrar dönerlerse, bilsinler ki, ben daha önce peygamberlerimi yalanlayanları yok ve helâk etmişimdir. Bu, benim âdetimdir. Onlara da aynı şeyi yaparız. Bu; inat ve kibirden vaz geçmedikleri takdirde, onların helâk edileceğine dair şiddetli bir tehdittir.

39. وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ Ey mü'minler topluluğu! Müşrik düşmanlarınıza karşı savaşınız ki, hiçbir şirk olmasın ve tek olan Allah'tan başka hiçbir şeye ibadet edilmesin. İbn Abbas şöyle der: Fitne, şirk demektir. Yani, yeryüzünde bir müşrik kalmayıncaya kadar savaşın. İbn Cüreyc şöyle der: Tâ ki, hiçbir mü'min dininden dönmesin."[54] وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ Ve dinin tamamı Allah için olsun. Yani batıl dinler çöküp yok olsun, İslâm'dan başka bir din kalmasın. Âlûsî şöyle der: Dinlerin çözülüp yok olması, ya müntesiplerinin hepsinin helâk edilmesiyle olur veya öldürülme korkusuyla dinlerinden dönmeleriyle olur.[55] Zîra, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bana, lâilahe illallâh deyinceye kadar, insanlarla savaşmam emredildi."[56] فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ Eğer inkârdan vazgeçip de müslüman olurlarsa, bilsinler ki Allah, onların kalplerini bilir. Tevbe etmeleri ve müslüman olmalarına karşılık Allah onlara sevap verecektir.

40. وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ Eğer inkârlarına son vermez de imandan yüz çevirirlerse, biliniz ki, ey mü'minler topluluğu!, Allah onlara karşı sizin yardımcınız ve destekçinizdir. Onun yardımına ve dostluğuna güvenin. Kâfirlerin size olan düşmanlıklarına aldırış etmeyin. نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ Allah'ın size dost olması ne

54 Taberî, 13/538.
55 Rûhu'l-meânî, 9/207.
56 Buhârî, İman, 25; Müslim, İman, 36.

güzel şeydir. Çünkü o, dost edindiği kimseyi yardımsız bırakmaz. O, sizin için ne güzel yardımcıdır. Şüphesiz, Allah'ın yardım ettiği kimse mağlup olmaz.

EDEBÎ SANATLAR

1. "يحول بين المرء وقلبه Kişi ile kalbi arasına girer." Bu kelâm, istiâre-i temsîliyye bâbındandır. Allah'ın, kulların kalplerine hakim olması ve onları dilediği şekilde çevirmesi, iki şey arasına giren kimseye benzetilmiştir. Bu, güzel bir istiâredir:

2. "واذ يمكر بك Hani sana komplo hazırlıyorlardı." Burada, enteresan durumu yani müşriklerin Hz. Peygamber (s.a.v.)'e hazırladıkları komployu, bu anda oluyormuş gibi dinleyenlerin zihninde tasvir etmesi için muzâri sîgası kullanılmıştır.

3. "ويمكر الله Allah da komplo hazırlar." Burada, komplo manasına gelen مكر kelimesinin Allah'a izafefi, "müşâkelet"[57] içindir. Onların kurdukları komplo ve tuzağı boşa çıkardı manasınadır. Müşâkelet, daha önce de geçtiği gibi, lafzın aynı, mananın farklı olmasıdır.

4. "وما كان صلاتهم عند البيت الا مكاء وتصدية Onların Beytullah'taki dua ve ibadetleri ancak ıslık ve el çırpmadan ibarettir." Kur'ân'ın üslûbundaki bu parlak ifadeyi bir düşün. Zira, müşrikler ıslık ve el çırpmayı, Beytullah'ta eda edilmesi gereken namaz yerine koydular. Böylece, ibadetin manasını anlamayan ve Allah'ın evlerinin hürmetini tanımayan hayvanlar gibi oldular. Bu, aşağıdaki şu söze tam uygun düşmüştür: Aralarındaki selâmlaşma, elem verici bir vuruştur.

5. "الخبيث من الطيب Temizden, pis olanı ayırmak." Bunlar, mü'min ve kâfirden kinayedir. Habîs ve tayyib kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır. Bu da güzel sanatlardandır.

BİR UYARI

Hafız İbn Kesîr, Ebû Saîd b. Muallâ'nın şöyle dediğini rivâyet eder: Ben namaz kılıyordum. Rasulullah (s.a.v.) yanımdan geçti. Beni çağırdı. Namazı kılıncaya kadar ona gitmedim. Namaz kıldıktan sonra gittim. Buyurdu ki: Bana gelmene mâni olan nedir? Yüce Allah buyurmadı mı: "Ey mü'minler! Sizi hayat verecek şeye çağırdığında Allah'ın ve Rasulü'nün davetine uyun." Rasulullah devamla şöyle dedi: "Buradan çıkmadan önce, sana Kur'ân'daki en büyük sûreyi mutlaka öğreteceğim." Rasulullah (s.a.v.) kalkıp çıkmak istedi. O esnada ona, söylediği sözü hatırlattım. O: "الحمد لله رب العالمين dir" buyurdu. O, Seb'u'l-mesânî ve bana verilen yüce Kur'ân'dır.[58]

---

57 Müşâkelet hakkında ğeniş bilgi için, Bakara sûresi, 15. âyetin tefsirine bakınız.

58 Buhârî, Tefsir, 1; Muhtasaru İbn Kesîr 2/95.

BİR NÜKTE

Rivâyete göre Hz. Muâviye, Sebe halkından bir adama şöyle dedi: Senin kavmin ne kadar câhil! Başlarına bir kadını kraliçe yaptılar. Adam dedi ki: Senin kavmin benimkinden daha câhil. Çünkü Rasulullah (s.a.v.) onları hakka çağırdığında: "Ey Allahım! Eğer bu Kur'ân senin katından inmiş bir gerçek ise, üzerimize gökten taş yağdır. Yahut bize elem verici bir azap getir" dediler de, "Eğer, bu Kur'ân senin katından inmiş bir gerçekse bizi ona ilet" demediler. Bunun üzerine Muâviye (r.a.) sustu.

وَاعْلَمُوٓا أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَىْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُۥ وَلِلرَّسُولِ
وَلِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ
إِن كُنتُمْ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ وَمَآ أَنزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ ٱلْفُرْقَانِ
يَوْمَ ٱلْتَقَى ٱلْجَمْعَانِ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾ إِذْ أَنتُم
بِٱلْعُدْوَةِ ٱلدُّنْيَا وَهُم بِٱلْعُدْوَةِ ٱلْقُصْوَىٰ وَٱلرَّكْبُ
أَسْفَلَ مِنكُمْ ۚ وَلَوْ تَوَاعَدتُّمْ لَٱخْتَلَفْتُمْ فِى ٱلْمِيعَٰدِ ۙ وَلَٰكِن
لِّيَقْضِىَ ٱللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا ۙ لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ
عَنۢ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَىَّ عَنۢ بَيِّنَةٍ ۗ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَسَمِيعٌ
عَلِيمٌ ۙ ﴿٤٢﴾ إِذْ يُرِيكَهُمُ ٱللَّهُ فِى مَنَامِكَ قَلِيلًا ۖ وَلَوْ
أَرَىٰكَهُمْ كَثِيرًا لَّفَشِلْتُمْ وَلَتَنَٰزَعْتُمْ فِى ٱلْأَمْرِ
وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ سَلَّمَ ۗ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٤٣﴾
وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ ٱلْتَقَيْتُمْ فِىٓ أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ
فِىٓ أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِىَ ٱللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا ۗ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ
ٱلْأُمُورُ ﴿٤٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَٱثْبُتُوا
وَٱذْكُرُوا ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۚ ﴿٤٥﴾
وَأَطِيعُوا ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَنَٰزَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
رِيحُكُمْ ۖ وَٱصْبِرُوٓا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ۚ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُوا
كَٱلَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَٰرِهِم بَطَرًا وَرِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَيَصُدُّونَ
عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾ وَإِذْ زَيَّنَ
لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ ٱلْيَوْمَ

مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ ۖ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ
عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ
إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ ۚ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾ إِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّ هَٰؤُلَاءِ دِينُهُمْ ۗ
وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَلَوْ تَرَىٰ
إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَأَدْبَارَهُمْ ۚ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾ كَدَأْبِ آلِ
فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ
اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾
ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ
يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ ۙ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾ كَدَأْبِ آلِ
فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُم
بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٤﴾
إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿٥٥﴾ الَّذِينَ عَاهَدتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ
مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ
بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ
خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ
بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ
اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ
إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾

41. Eğer Allah'a ve hak ile batılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Rasulüne, O'nun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Allah her şeye hakkıyla Kâdir'dir.

42. Hatırlayın ki, siz vadinin yakın kenarında idiniz, onlar da uzak kenarında idiler. Kervan da sizden daha aşağıda idi. Eğer sözleşmiş olsaydınız, sözleştiğiniz vakit hususunda anlaşamazdınız. Fakat Allah, gerekli olan emri yerine getirmesi, 'helâk olanın açık bir delille helâk olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için böyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyle işitendir, bilendir.

43. Hatırla ki, Allah, uykunda sana onları az gösterdi. Eğer onları sana çok gösterseydi, elbette çekinecek ve bu iş hakkında münâkaşaya girişecektiniz. Fakat Allah kurtardı. Şüphesiz O, kalplerin özünü bilir.

44. Allah, yapılması gereken emri yerine getirmek için karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün işler Allah'a döner.

45. Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılıştığınız zaman sebât edin ve Allah'ı çok anın ki başarıya erişesiniz.

46. Allah ve Rasulü'ne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin, sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.

47. Çalım satmak, insanlara gösteriş yapmak ve Allah yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkanlar gibi olmayın. Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

48. Hani şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi de, "Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben de sizin yardımcınızım dedi. Fakat iki ordu birbirini görünce

ardını döndü ve "Ben sizden uzağım, ben sizin göremeyeceğinizi görüyorum, ben Allah'tan korkuyorum, Allah'ın azabı şiddetlidir" dedi.

49. O zaman münafıklarla kalplerinde hastalık bulunanlar, "Bunları, dinleri aldatmış" diyorlardı. Halbuki kim Allah'a dayanırsa, bilsin ki Allah mutlak galiptir, hikmet sahibidir.

50. Melekler yüzlerine ve arkalarına vurarak ve "tadın Cehennem azabını" diyerek o kâfirlerin canlarını alırken onları bir görseydin!

51. İşte bu, ellerinizle yaptığınız yüzündendir, yoksa Allah kullara zulmedici değildir.

52. Bunların gidişi tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin gidişi gibidir. Onlar da Allah'ın âyetlerini inkâr etmişlerdi de Allah onları günahları sebebiyle yakalamıştı. Allah güçlüdür. O'nun cezası şiddetlidir.

53. Bu da, bir millet kendilerinde bulunanı değiştirinceye kadar Allah'ın onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden dolayıdır. Gerçekten Allah işitendir, bilendir.

54. Evet bunların durumu Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin durumuna benzer. Onlar Rablerinin âyetlerini yalanlamışlardı, biz de onları günahlarından ötürü helâk etmiş ve Firavun ailesini boğmuştuk. Hepsi de zalimler diler.

55. Allah katında yaratıkların en kötüsü kâfir olanlardır. Çünkü onlar iman etmezler.

56. Onlar kendileriyle andlaşma yaptığında hiç çekinmeden her defasında ahidlerini bozan kimselerdir.

57. Eğer savaşta onları yenersen ibret almaları için onlar ile arkalarında bulanan kimseleri de dağıt.

58. Bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de hak ve adaletle, onlarla yaptığın ahdi, onların üzerine at. Şüphesiz Allah, hainleri sevmez.

59. İnkâr edenler yakayı kurtardıklarını sanmasınlar. Çünkü onlar âciz bırakamazlar.

60. Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve bağlanıp belenen atlar hazırlayın, onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği düşman kimseleri korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, asla haksızlığa uğratılmazsınız.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde müşriklerle savaşı emretti ve Bedir savaşının bir bölümünü açıkladı. Savaştan sonra mücâhitlerin, ganimet almaları geliyordu. Ganimetler, savaş ve zafer yoluyla müşriklerden alınan mallardır. Yüce Allah bu âyetlerde de ganimetlerin hükmünü ve nasıl taksim edileceğini açıkladı. Daha sonra bu büyük savaşta, yani Bedir savaşında meydana gelen diğer önemli olayları anlattı.

KELİMELERİN İZAHI

العدوة الدنيا : el-Udvetu'd-dünya, yakın kenar demektir. **عدوة الوادي** vadinin kenarı ve kıyısı manasınadır. **دُنْيـــا** yakın manasına gelen **أدْنَى** kelimesinin müennesidir. Burada maksat, Medine tarafına düşen kenardır. **العـــدوة القصوى** el-Udve'l-kusvâ, uzak kenar demektir. **قصوى** uzak manasına gelen **أقصى** kelimesinin müennesidir. Bir şeyden ayrılan başka bir şey, ondan uzaklaşmış demektir. Burada maksat, Mekke tarafına düşen kenardır.

نكص : Döndü demektir. **نكوص** birşeyden yüz çevirmek, dönmek manasınadır.

كدأب : Âdeti gibi. De'b, âdet manasınadır. Lugatte bunun asıl manası, işi devam ettirmek demektir. Bir kimse, bir işi devamlı yaptığında, **فلان يدأب في كذا** denilir. Bilahere âdete **دأب** denildi. Çünkü insan, âdetini devam ettirir.

تَثْقَفَنَّهم : Onları mutlaka yakalarsın. Leys şöyle der: Bir kimseyi filan yerde yakaladık ve mağlup ettik manasına, **ثَقَفْنا فلاناً في موضع كذا** denir.

فشرِّد : Dağıt **تشريد** ayırmak ve dağıtmak demektir: Bir kimse bir topluma karşı savaşır ve onları yurtlarından uzaklaştırırsa, **شرَّدْتُ القوم** der.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

41. **وَاعْلَمُـوا أَنَّمَـا غَنِمْـتُـمْ مِنْ شَيْءٍ** Ey müminler! Biliniz ki, ister az olsun, ister çok olsun, savaşta müşriklerden aldığınız malların **فَـأَنَّ لِلَّهِ خُـمُـسَـهُ** beşte biri Allah'ındır: Hasan el-Basrî şöyle der: Bu, kelâma başlanmak için söylenmiş bir sözdür. Yoksa, dünya ve ahiretin hepsi Allah'ındır.[59] Yani, burada Allah'ın adı bereket ve tazîm için anılmıştır. Nitekim bir âyet-i kerîmede: "Allah ve Rasulünü razı etmeleri daha doğrudur"[60] buyrularak Allah'ın adı teberrüken zikredilmiştir. Tefsirciler şöyle der: Ganimet beşe ayrılır. Beşte biri, Yüce Allah'ın bu âyette anlattığı kimselere verilir.

59 Kurtubî, 8/10.
60 Tevbe Sûresi, 9/62.

Geriye kalan da ganimeti elde denlere dağıtılır. وَلِلرَّسُولِ Beşte birden bir pay Rasulullah (s.a.v.)'ındır. وَلِذِي الْقُرْبَى Bir pay da Rasulullah (s.a.v.)'ın akrabalarınındır. Bunlar Haşimoğulları ile Muttaliboğulları'dır. وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ Birer pay da diğer sınıflarındır. Yani, babaları ölmüş olan yetimlerin, ihtiyaç içinde olan fakirlerin ve yolda kalmış olan müslümanlarındır. إِنْ كُنتُمْ آمَنتُمْ بِاللهِ Eğer Allah'a inanmışsanız... Bu şartın cevabı hazfedilmiştir. Takdiri şöyledir: Eğer Allah'a inanmışsanız, biliniz ki, Allah'ın ganimetler hakkındaki hükmü budur. O halde O'na itaat ederek emrine sarılın. وَمَا أَنزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ Allah'ın hakkı batıldan ayırdığı gün, yani müminlerle kâfirlerin karşılaştığı Hak ordusu ile Şeytan ordusunun karşılaştığı Bedir günü, kulumuz Muhammed'e indirdiğimize inanıyorsanız hüküm budur. Bedir savaşı ile Allah hakkı batıldan ayırdığı için o güne" يوم الفرقان yevmu'l-furkân denilmiştir. وَاللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Allah herşeye Kâdir'dir, hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz. Sizin azlığınıza ve düşmanlarınızın çokluğuna rağmen size zafer nasip etmesi, Kâdir olduğu şeylerden biridir.

42. إِذْ أَنتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا Ey müminler topluluğu! Sizin, vadinin Medine'ye yakın tarafında bulunduğunuz zamanı hatırlayın. Bu, savaşı tasvirdir. وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى Düşmanlarınız müşrikler ise, vadinin Medine'den uzak tarafında idiler. وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنكُمْ Kureyş'in ticaret kervanı ise, sizden daha aşağı bir yerde, deniz kıyısına yakın idiler. وَلَوْ تَوَاعَدتُّمْ لاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ Eğer siz ve müşrikler savaş için sözleşmiş olsaydınız, mutlaka o hususta ihtilafa düşerdiniz. Fakat Allah hikmeti ile bu işi kolaylaştırdı ve tamamladı. Ka'b b. Mâlik şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) ve müslümanlar sadece Kureyş kervanını ele geçirmek üzere yola çıktılar. Neticede, savaş için aralarında herhangi bir zaman tesbiti olmadan, Allah, müslümanlarla düşmanlarını bir araya getirdi.[61] Râzî şöyle der: Yani, siz savaşmak üzere Mekke halkı ile sözleşmiş olsaydınız, sizin azlığınız onların da çokluğu yüzünden birbirinize muhâlefet eder. anlaşamazdınız.[62] وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولا Fakat Allah kudreti ile, murâdını yerine getirmek için zaman anlaşması olmaksızın sizi bir araya getirdi. Allah, İslâm'ı ve müslümanları aziz, şirki ve müşrikleri zelil kılmak istiyordu. Böylece, Allah'ın murâdı kesin olarak gerçekleşmiş oldu. Ebussuûd şöyle der: Âyetten maksat, onlara nasip olan fethin sadece Allah'tan ve harikulade bir şey olduğunu anlamalarıdır. Böylece imanları ve şükürleri artar ve kalpleri, alınan beşte bire razı olur.[63] لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ Allah böyle yaptı ki kâfir olan açıkça delili gördükten sonra kâfir olsun

61 Taberî, 13/566.
62 Tefsîru Râzî, 15/167.
63 Ebussuûd, 2/240.

وَيَحْيَا مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ İman eden de açık bir delili gördükten sonra iman etsin.[64] Çünkü Bedir savaşı, Allah'ın dostlarına yardım edeceğini, düşmanlarını da yardımsız bırakacağını gösteren engin mucizelerdendir. وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ Şüphesiz Allah, kulların sözlerini işiten, niyetlerini bilendir.

43. إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا Ey Muhammed! Uykuda Allah'ın sana düşmanlarını az gösterdiği zamanı hatırla. O zaman sen bunu arkadaşlarına haber verdin de, kalpleri kuvvetlendi ve onlara karşı savaşma cesareti buldular. Mücâhid şöyle der: Allah, Rasulüne onları uykusunda az gösterdi. Rusulullah (s.a.v.) bunu Ashâbına haber verdi. Bu onlar için bir sebât vesilesi oldu. وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ Eğer Rabbin sana düşmanını çok gösterseydi, Ashâbın mutlaka korkar ve onlarla savaşamazdı. Kur'ân'ın güzelliklerine bak! Çünkü o, korkaklığı Rasulullah'a isnad etmedi. Zira Rasulullah (s.a.v.) masumdur. Bilakis, Ashâbına işaret ederek لَفَشِلْتُمْ korkaklaşırdınız" dedi. وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ Ey Ashâb topluluğu! Eğer düşman çok gösterilseydi, onlarla savaş hususunda mutlaka ihtilafa düşerdiniz. وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ Fakat Allah size korkaklık ve ihtilafa düşmekten kurtulmayı lütfetti. إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ Şüphesiz Allah, kalplerde olanı bilendir. Kalplerin hallerini değiştirecek şeyi, yani cesareti, korkaklığı, sabrı ve sabırsızlığı bilir.

44. وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ Ey müminler topluluğu! Savaşta karşılaştığınız zamanı hatırlayın. O zaman, onlara karşı cesaretiniz artsın diye Allah, düşmanınızı gözünüze az gösterdi. Sizi de onların gözüne az gösterdi ki, savaşa sizin için bir hazırlık yapmasınlar. Bu görme, uykuda değil uyanıklık halinde idi. İbn Mesud şöyle der: Bedir savaşında düşman bizim gözümüze o kadar az gösterildi ki, ben bir adama: "Ne dersin, sayıları yüz kadar mı?" diye sordum.[65] Bu, savaş başlamadan önceydi. Savaş başlayınca, Allah müminleri, kâfirlerin gözüne çok gösterdi. Kâfirler şaşıp kaldılar ve korkuya kapıldılar. Azimleri kırıldı ve hesap etmedikleri şeyleri gördüler. Bu, Allah'ın bu savaştaki büyük mucizelerindendir. لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا Allah bunu böyle yaptı. Kâfirlere karşı müminlere cesaret verdi. Mü'minlere karşı da kâfirlere cesaret verdi ki, savaş yapılsın ve Allah kendi ordusuna yardım etsin, batılı ve ordusunu hezimete uğratsın, üstün olan, Allah'ın kelimesi, alçak olan da kâfirlerin kelimesi olsun. وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ Bütün işler Allah'a döner. Allah, dilediği gibi o işlerde tasarrufta bulunur. Onun verdiği hükmü bozacak kimse yoktur. O hikmet sahibi ve yücedir.

---

64 Taberî'ye göre âyetin manası şudur: Allah'ın mahlukatından ölen, Allah tarafından isbatlanan ve özrünü ortadan kaldıran bir delili görerek ölsün. Yine Allah'ın mahlukatından yaşayan da, Allah tarafından isbatlanan ve gözüyle gördüğü ve bildiği bir delil üzere yaşasın. Biz Celâleyn'in görüşünü tercih ettik. Zira o daha açıktır. ليـنذر من كـان حـيـا ويحق القـول على الكافـرين Bununla onun, diri olanları uyarmasını ve kâfirlere cezanın hak olduğunu söylemesini istedik (Yâsîn Sûresi 36/70) âyeti de bunu destekler.

65 Taberî, 13/573.

45. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا Bu âyet düşmanla karşı karşıya gelindiğinde zafer yolunu göstermektedir. Yani, ey müminler, kâfirlerden bir toplulukla savaştığınızda onlarla savaşta sebât gösterin, bozulmayın. وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ Allah'ı dilinizle çokça anın ki, onun yardım ve desteğine nâil olasınız ve düşmanlara karşı zafer kazanasınız.

46. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ Bütün söz ve hareketlerinizde Allah'a ve Rasulüne itaat edin, hiçbir şeyde onların emrine muhalefet etmeyin. وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا Aranızda ayrılığa düşmeyin, sonra zayıflar ve düşmanla savaşmaktan korkarsınız. وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ Güç ve kuvvetiniz gider, zaafa uğrarsınız. وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ Savaşın şiddet ve zorluklarına sabredin. Çünkü Allah, yardım ve zaferiyle sabredenlerin yanındadır.

47. وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ Çalım satmak ve insanlara gösteriş yapmak için yurtlarından çıkanlar gibi olmayın. Yani, çalım satmak, kibirlenmek ve halkın övgü ve senâsını kazanmak için Bedir savaşına çıkan Kureyş kâfirleri gibi olmayın. Âyet, Ebû Cehl'in şu sözlerine işaret etmektedir: Vallahi Bedir'e varmadan geri dönmeyeceğiz. Orada içki içecek, deve keseceğiz, şarkıcı kızlar bize şarkı söyleyecek, Araplar bizim şanımızı duyacak ve sürekli olarak bizden korkup saygı gösterecekler.[66] Taberî şöyle der: Şarap yerine kâselerden ölüm şerbeti içtiler. Kızlar şarkı söyleme yerine onlara ağıt yaktılar.[67] وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ O kâfirler insanları İslâm'a girmekten alıkoyuyorlardı. وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ Yüce Allah onların bütün yaptıklarını bilir ve onlara karşılığını verecektir.

48. وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ Şeytanın onlara şirk, putlara ibadet ve Rasulullah (s.a.v.)'a karşı savaşmak gibi çirkin amellerini güzel gösterdiği zamanı hatırla. وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ Şeytan şöyle dedi: Bugün Muhammed ve arkadaşları asla sizi yenemeyecek. وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ Ben de şüphesiz sizin yardımcınızım. فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ İki grup karşılaşınca, şeytan geri dönüp kaçtı. وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ Size verdiğim yardım sözünü yerine getiremiyeceğim إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ Çünkü ben sizin görmediklerinizi görüyorum. Ben, müminlere yardıma inen melekleri görüyorum. Siz ise onları görmüyorsunuz dedi. Şeytanın bu tutumu, onlara asla yardım etmeyeceğini gösterir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Şeytan hiçbir gün, arefe gününde görüldüğü kadar zelil, hakir, huysuz ve öfkeli görülmedi. Ancak Bedir günü gördükleri hâriç, o gün daha kötü duruma düşmüştür. Çünkü o gün, Cebrâil (a.s.)'in,

66 Taberî, İbn Abbas'tan yaptığı rivâyette şöyle der: Ebû Süfyân, kervanı kurtarınca Kureyş'e şöyle bir haber gönderdi: Geri dönünüz. Kervanınız selâmete çıktı, ticaret mallarınız kurtuldu. Bunun üzerine melûn Ebû Cehil bu sözleri söyledi.

67 Taberî, 13/578.

harp için melekleri dizdiğini gördü.[68] إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ Ben Allah'ın bana azap etmesinden korkarım. Çünkü onun azabı şiddetlidir. İbn Abbas şöyle der: Bedir günü İblis, bir şeytan ordusu ile beraber geldi. Onu Sürâka b. Mâlik suretinde gördüm. Şeytan müşriklere dedi ki: Bugün hiçbir insan sizi yenemiyecektir. Şüphesiz ben de size yardımcıyım. İnsanlar harp nizamına girince Rasulullah (s.a.v.) bir avuç toprak alarak onu müşriklerin yüzüne serpti. Bunun üzerine onlar arkalarına dönüp kaçtılar. Cebrâil (a.s.) İblis'ten tarafa döndü. İblis'in eli, müşriklerden bir adamın elinde idi. İblis Cebrâil (a.s.)'i görünce, elini çekti, sonra taraftarları ile birlikte arkasını dönüp kaçtı. Adam: Ey Sürâka! Bize yardımcı olacağını söylememiş miydin? dedi. İblis: Ben sizin göremediklerinizi görüyorum. Şüphesiz ben Allah'tan korkuyorum diye cevap verdi. Allah düşmanı yalan söylüyordu. Çünkü o, kendisinin güç ve kuvvetinin olmadığını anlamıştı. Bu da melekleri gördüğü zaman oldu.[69]

49. إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ Allah'a olan inançlarının zayıflığından dolayı, imanlarını açıklayıp inkârlarını gizleyen münafıklar şöyle diyorlardı: غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ Müslümanlar dinlerine aldandı da, güçlerinin yetmeyeceği şeyi yapmaya kalkıştılar. Yüce Allah, onlara cevaben şöyle buyurdu: وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ Kim Allah'a güvenir ve O'na dayanırsa, bilsin ki, Allah onun yardımcısıdır. Çünkü Allah güçlüdür, kendisini sığınanı zelil etmez. O, iş ve fiillerinde hikmet sahibidir.

50. وَلَوْ تَرَى إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ Ey muhatap veya ey dinleyici! Azap meleklerinin, Bedir'de suçlu kâfirlerin canlarını aldığı zaman, hallerini bir görseydin. Burada لو edatının cevabı, işin önemini göstermek için hazfedilmiştir. Yani, sen korkunç ve dehşetli bir olay görmüş olurdun. Ebû Hayyân şöyle der: Bu gibi yerlerde لو in cevabının hazfedilmesi câiz ve belîğdir. Çünkü cevabın hazfi olayın büyüklüğünü ve korkunçluğunu ifade eder.[70] Yani neredeyse, anlatılamıyacak kadar büyük bir olay görürdün. يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ O zaman melekler, onların önlerinden ve arkalarından gelerek demir kamçılarla yüzlerine ve sırtlarına vuruyorlar, وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ve onlara: Ey kâfirler topluluğu! Yakıcı azabın ateşini tadınız" diyorlardı. Bu sözler, onları ahiret azabıyla müjdelemektedir. Bazıları şöyle demiştir: Meleklerin ateşten kamçıları vardı. Onlarla kâfirlere vuruyorlar ve kâfirlerin yaraları ateş alıyordu.[71]

51. ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ Bu azap, sizin kazandığınız küfür ve günahlardan dolayıdır.

---

68 Mâlik, Muvatta, Kitabu'l-hacc, 245.
69 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/111.
70 el-Bahr, 4/506.
71 Beyzâvî, s. 215.

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ Yüce Allah âdildir. Kullarından hiç kimseye zulmetmez ki, onu günahsız cezalandırsın. Burada ظلام Sıygası mübâlağa ifade etmez. Sadece nisbet ifade der. Yani Allah'a zulüm nisbet edilemez. Onda zulüm diye bir şey yoktur. Bunu iyice düşün.

52. كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ Suç işlemede bu kâfirlerin âdeti yani âdet haline getirdikleri işleri ve tuttukları yol, Firavun hanedanının ve onlardan önce gelen Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin iş ve yolları gibidir ki bunlar inat, yalanlama, inkâr ve suç işlemede birbirlerine benzerler. كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ Onlar, peygamberlerin Allah katından getirdiklerini inkâr ettiler de; فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ Allah, inkârları ve yalanlamaları yüzünden onları helâk etti. إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ Şüphesiz Allah kuvvetle yakalar ve şiddetle azap eder. Hiçbir kimse O'nu mağlup edemez. Hiçkimse O'ndan kaçıp kurtulamaz.

53. ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ Onların başına gelen bu azap, Allah'ın, hükmünde âdil oluşu sebebiyledir. O, herhangi bir kimseye verdiği nimeti, ancak işlediği günah sebebiyle değiştirir. حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ İnsanlar, Allah'ın verdiği nimeti inkâr ve isyanla değiştirmedikçe, Allah nimeti azapla değiştirmez. Meselâ Kureyş kâfirlerinin Allah'ın verdiği zenginlik, bolluk, emniyet ve afiyet nimetini, inkâr, Allah yolunda alıkoyma ve müminlere karşı savaşma gibi şeylerle değiştirmeleri gibi. Süddî şöyle der: Allah'ın Kureyş'e verdiği nimet Muhammed (s.a.v.)'dir. Onlar onu yalanladılar ve inkâr ettiler. Allah da onu Medine'ye nakletti ve müşriklere azap indi.[72] وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Yüce Allah, onların söylediklerini işitici, yaptıklarını da bilicidir.

54. كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ Onları, işledikleri suçtan dolayı şiddetle kınama ve azarlama için, bu âyet tekrar edilmiştir. Yani, onların durum ve halleri, daha önce geçen yalanlayıcıların durumu gibidir. Çünkü onlar hallerini değiştirdiler. Allah da onlara verdiği nimeti azapla değiştirdi. فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ Onları, günahları yüzünden helâk ettik. Bazılarını depremle, bazılarını yere batırmakla, bazılarını taşla ve bazılarını da boğmak suretiyle helâk ettik. Bunun içindir ki Yüce Allah: وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ Firavun'u ve onunla beraber kavmini boğduk, buyurdu. وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ Yalanlayan grupların hepsi, inkâr ve masiyetlerle kendilerine zulmettiler. Çünkü kendilerini azaba sevkediyorlardı.

55. إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ Allah'ın ilim ve hükmünde, yeryüzünde yürüyenlerin en kötüsü, الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ İnkârda ısrar eden ve onda derinleşenlerdir. Bundan dolayı onlardan artık iman beklenmez. İbn Abbas şöyle der: Bu âyet, Benî Kureyza Yahudileri hakkında inmiştir. Onlardan Ka'b b. Eşref ve arkadaşları, Rasulullah

72 Kurtubî, 8/29.

(a.s.)'a karşı savaşmamak üzere onunla sözleşmişlerdi. Fakat sözlerinde durmadılar.[73]

56. الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ Ey Muhammed! Onlar, müşriklere yardım etmemek üzere kendileriyle sözleştiğin, ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ sonra da herdefasında ahitlerini bozmaya devam eden kimselerdir. وَهُمْ لا يَتَّقُونَ Onlar, ahdi bozma hususunda Allah'tan korkmazlar. Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.), Benî Kureyza Yahudileriyle, kendisine karşı savaşmamak ve aleyhine müşriklere yardım etmemek üzere anlaşma yapmıştı. Yahudiler anlaşmayı bozdular ve Bedir savaşında Rasulullah (s.a.v.)'a karşı Mekke kâfirlerine silah yardımında bulundular. Sonra da: Unuttuk ve hata ettik dediler. Rasulullah (s.a.v.) onlarla bir daha anlaşma yaptı. Fakat onlar bu anlaşmayı da bozdular ve Hendek savaşında kâfirlerin tarafını tuttular.[74]

57. فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ Savaşta onlara karşı zafer kazanırsan, فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ vereceğin ceza ile, arkalarında bulunan kimseleri de dağıt. Yani onları öldür ve o şekilde şiddetli bir cezaya çarptır ki, o ceza diğer suçlu kâfirleri de dağıtsın. لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ Belki, gördüklerinden ibret alırlar da suç işlemeyi bırakırlar. Yani, onları başkalarına ibret kıl ki, onlar da sana karşı savaşacak bir güç kalmasın.

58. وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً Ey Muhammed! Seninle anlaşma yapan bir kavimden, açık bir şekilde anlaşmaya bir ihânet ve bozma emâreleri görürsen فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ Sen de aynı şekilde açıkça onlarla yaptığın ahdi üzerlerine at. Nehhâs şöyle der: Bu ifade, Kur'ân'ın icazındandır. Lafzının kısalığı ve manasının çokluğu yönünden benzeri başka bir kelamda bulunmaz. Yani: Aranızda sözleşme bulunan bir kavmin hıyânetinden korkarsan, ahdi onlara at. Yani onlara: "Sizinle yaptığım anlaşmayı bozdum. Size karşı savaşacağım" de ki, onlar da bunu bilsinler ve bilgide seninle eşit olsunlar. Onlarla aranızda bir sözleşme varken ve buna güvenirlerken onlara karşı savaşma. Böyle yaparsan, bu hıyânet ve zulüm olur.[75] إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ Allah hainleri sevmez. Bu, ahdi atma emrinin gerekçesidir. Yani Allah, sözünde durmayan, vefâsız kimseleri sevmez.

59. وَلا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا Bedir savaşında ölümden kurtulan o kâfirler, elimizden kaçıp kurtulduklarını, kendilerine bir şey yapamıyacağımızı zannetmesinler. Bilakis onlar bizim elimizde, kuvvet ve irademizin altındadırlar. إِنَّهُمْ لا يُعْجِزُونَ Burası yeni bir cümle olup gramer bakımından önceki cümle ile alâkası yoktur. Yani onlar Rablerini âciz bırakamazlar. Bilakis O, her an onlardan intikam alabilir. Ne yerde ne gökte hiçbir kimse O'nu âciz bırakamaz.

60. وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ Düşmanlarınızla savaşmak için her türlü maddî ve

73 Zâdu'l-mesîr, 3/371.
74 Fahr-i Râzî, 15/126.
75 Kurtubî, 8/32.

manevî kuvveti hazırlayın, eş-Şihab şöyle der: Müslümanlar Bedir savaşına tam hazırlıklı gelmedikleri için burada kuvvet hazırlamaları emredildi ve hazırlıksız olarak her zaman zafer kazanılamayacağına dair uyarıldılar.[76] وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ Allah yolunda bağlanıp beslenen atlar hazırlayın. تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللهِ وَعَدُوَّكُمْ Bu kuvvetle Allah'ın ve sizin düşmanlarınız olan kâfirleri korkutursunuz. وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ Yine bu kuvvetle onlardan başka diğerlerini de kokutursunuz. İbn Zeyd, "Onlar münafıklardır" der. Mücâhid ise "onlar Kureyza oğullarıdır" der. Birinci görüş daha doğrudur. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: لا تَعْلَمُونَهُمُ اللهُ يَعْلَمُهُمْ siz onların münafıklığını bilmezsiniz fakat Allah onları bilir. وَمَا تُنفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللهِ Cihad ve diğer hayır yollarında ne harcarsanız يُوَفَّ إِلَيْكُمْ onun karşılığı kıyamet gününde size eksiksiz ödenecektir. وَأَنْتُمْ لا تُظْلَمُونَ Bu mükâfatınızdan hiçbir şey eksik verilmez.

EDEBÎ SANATLAR

1. "من شئ Bir şeyden" buradaki tenvîn azlık ifade eder.

2. "على عبدنا Kulumuza" Rasulullah (s.a.v.)'in kulluk lafzı ile anılması ve Allah'a aid bir zamire izâfe edilmesi onu şereflendirmek ve itibarını yüceltmek içindir.

3. "بالعدوة الدنيا yakın tarafta" burada الدنيا ile القُصْوَى lafızları arasında tıbâk sanatı vardır.

4. "ليهلك ... ويحيا Helâk olsun... ve yaşasın" Burada helâk ve hayat kelimeleri inkâr ve iman için müsteâr alarak kullanmışlardır. يهلك ile يحيا kelimeleri arasında da tıbâk sanatı vardır.

5. "وتذهب ريحكم Gücünüz ve kuvvetiniz gider" Bu da istiâre babındandır.

BİR UYARI

Yüce Allah düşmanla savaşmak için bize kuvvet hazırlamamızı emrediyor. Âyette ifade, "من قوة Kuvvet" şeklinde umumî olarak geldi ki maddî ve manevî kuvvetleri ve bütün kuvvet sebeplerini kapsasın. Düşman, İslâm ülkelerine iştahlanmasınl Halbuki o bizim silah fabrikalarımızın olmadığını, harp araç ve gereçlerimizin bulunmadığını, bütün bunları müslümanların düşman ülkelerinden satın aldığını görüyor! İzzetli ve şerefli bir hayat istiyorsak mutlaka İslâm öğretilerine dönmemiz lazımdır.

76 Kâsimî, Mehâsinü't-te'vîl, 8/3024.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا
وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾
وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ ۚ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ
بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي
الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۚ
إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ
إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ۚ وَإِنْ
يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا
فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ۚ وَإِنْ يَكُنْ
مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ
﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ۚ
تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا ۖ وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا
أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا
طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَىٰ إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ
خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٧٠﴾ وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ

فَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾ وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ ۚ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ ۚ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ۚ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

61. Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et, çünkü O işitendir, bilendir.

62. Eğer sana hile yapmak isterlerse, şunu bil ki, Allah sana kâfîdir. Seni yardımıyla ve mü'minlerle destekleyen O'dur.

63. Onların kalplerinin arasını birleştiren de O'dur. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak galiptir, hikmet sahibidir.

64. Ey Peygamber! Sana ve sana uyan mü'minlere Allah yeter.

65. Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, onlar ikiyüz kâfire galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa, kâfir olanlardan bin kişiye galip gelirler. Çünkü o kâfirler, anlamayan bir topluluktur.

66. Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti, sizde zayıflık olduğunu bildi. O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa, onlardan ikiyüz kişiye galip gelir. Ve eğer sizden bin kişi olursa, Alah'ın izniyle ikibin kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir.

67. Yeryüzünde ağır basıncaya kadar, hiçbir peygambere esirleri bulunması yaraşmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, halbuki Allah ahireti istiyor. Allah Azîz'dir, Halîm'dir.

68. Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyeden ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

69. Artık elde ettiğiniz ganimetten helal ve temiz olarak yeyin. Ve Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah bağışlayan, merhamet edendir.

70. Ey Peygamber! Elindeki esirlere de ki: "Eğer Allah kalplerinizde hayır olduğunu bilirse, sizden alınandan daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar." Çünkü Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

71. Eğer sana hainlik etmek isterlerse üzülme, "çünkü daha önce Allah'a da hainlik etmişlerdi de Allah onlara karşı sana imkân ve kudret vermişti. Allah Âlimdir, hikmet sahibidir.

72. İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve muhâcirleri barındırıp yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin velîleridir. İman edip ile hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından hiçbir pay yoktur. Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, yardım etmek üzerinize borçtur. Ancak aranızda sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olursa, o, bu hükmün dışındadır. Allah yapacaklarınızı hakkıyla görmektedir.

73. Kâfir olanlar da birbirlerinin yardımcılarıdır. Eğer siz, Allah'ın emirlerini yerine getirmezseniz yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesâd olur.

74. İman edip de Allah yolunda hicret ve cihad edenler, ve muhâcirleri barındıran ve yardım edenler var ya, işte gerçek mü'minler onlardır. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır.

75. Sonradan iman eden ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenler de sizdendir. Allah'ın kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine vâris olmaya daha uygundurlar. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir.

BU ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde, düşmanı korkutmak için, savaş araç ve gereçlerini hazırlamayı emretti. Bu âyetlerde de barış imkanı bulunduğu takdirde izzet ve şerefi korumak şartıyla barış yapmayı emretti. Çünkü savaş düşmanı kovmak, din hürriyetini sağlamak ve yeryüzünü zulüm ve haksızlıktan temizlemek gibi hayat şartlarının gerektirdiği bir zarûrettir. Daha sonra bu mübarek âyetler esirlerin hükmünü açıkladı ve mü'minler arasında tam bir velâyet ve iman kardeşliği bulunduğu için bu sûre, mü'minlerin birbirleriyle yardımlaşmalarının farz olduğunu bildirerek son buldu.

KELİMELER'İN İZAHI

جنح : Meyletti. Bir kimse birine meyledip de ona boyun eğdiğinde جنح الرجل إلى فلان denilir. Develer yürürken boyunlarını eğdiklerinde de جنحت الابل denilir. Bu kökten kaburga kemiklerine de جوانح denilir.

السلم: Silm, barış ve sulh demektir. Zemahşerî şöyle der: Bu kelime, zıddı olan "الحرب" kelimesi gibi müennestir. Şâir şöyle der:

السلم تأخذ منها ما رضيت به والحرب تكفيك من انفسها جرع

Barış öyle bir şeydir ki onda istediğini elde edersin. Savaş ise onun nefeslerinden birkaç yudum sana yeter.[77]

حرض : Teşvik et: تحريض tahdid gibi bir şeye teşvik etmek ve himmeti o tarafa doğru harekete geçirmek demektir.

يثخن : Kuvvetlenir, Vâhidî şöyle der: Her şeyin إثخان 'ı onun kuvveti ve şiddeti demektir. Bir kimsenin hastalığı şiddetlenip de bünyesine galip geldiğinde قد اثخنه المرض denir. Yarası azdığında da اثخنته الجرح denilir. ثخانة Katılık ve kabalık demektir. Burada ishândan maksat, çokça öldürmek ve yaralamaktır.[78]

NÜZÛL SEBEBİ

1. Hz. Ömer'in şöyle dediği rivâyet olunur: Yüce Allah müşrikleri mağlup etmesi ve onlardan yetmiş kişinin öldürülüp yetmişinin de esir edilmesi üzerine Rasulullah (s.a.v.) Ebû Bekir, Ömer ve Ali (radıyalâhu anhüm) ile istişâre etti. Ebû Bekir şöyle dedi: "Ya Rasulallah! bunlar amca oğulları ve akrabalardır. Bana göre bunlardan fidye alıp serbest bırakman uygundur. Onlardan alacağımız fidye kâfirlere karşı bizim için bir kuvvet olur. Umulur ki Allah bunlara hidâyet nasip eder de bize yardımcı olurlar. Rasulullah (s.a.v.), "Senin görüşün nedir? Ey Hattapoğlu!" diye buyurdu. Ben dedim ki: "Vallahi ben Ebû Bekir'in görüşünde değilim: Benim

77 Keşşaf 2/233.
78 Fahr-iRâzî, 15/201.

görüşüm şudur: Bana müsaade et, falancanın - Hz. Ömer'in bir akrabası - boynunu vurayım, Ali'ye müsaade et Akîl'in boynunu vursun, Hamza'ya müsaade et. O da kardeşinin boynunu vursun ta ki Allah bizim kalbimizde o müşriklere, o küfrün önderleri ve liderlerine karşı herhangi bir sevgi kalmadığını görsün." Rasulullah (s.a.v.) benim söylediğime değil, Ebû Bekir'in söylediğine meyletti ve esirlerden fidye aldı. Ertesi gün olunca sabahleyin Rasulullah (s.a.v.)'ın yanına gittim. Bir de ne göreyim Rasulullah (s.a.v.) Ebû Bekir ile birlikte oturmuş ikisi de ağlıyorlar. Dedim ki: "Ey Allah'ın Rasulü! seni ve arkadaşını ağlatan sebep ne?" Bunu bana söyle! Eğer ağlayabilirsem ben de ağlarım, ağlayamazsam ağlar gibi görünürüm." Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Arkadaşlarının bana teklif ettiği fidyeden dolayı ağlıyorum (ve yakındaki bir ağacı göstererek) Onların azabı bana şu ağaçtan daha yakına kadar geldi" dedi. Bu olay üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi. **ما كان لنبي ان يكون له اسرى حتى يثخن في الارض** Yeryüzünde ağır basıncaya kadar hiçbir peygambere esirleri bulunması yaraşmaz...".[79]

2. Rasulullah (s.a.v.)'in amcası Abbas Bedir savaşında esir düştüğünde yanında 20 ukiyye altın vardı. Bu para onun için fidye karşılığı sayılmadı. Kendi fidyesinden başka kardeşinin iki oğlunun fidyesi de ona yüklendi ve ikisi için 80 ukiyye altın ödedi. Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: Abbas'ın fidyesini iki kat alın". Dolayısıyla ondan 80 ukiyye aldılar. Abbas Rasulullah (s.a.v.)'e, "Beni, yaşadığım müddetçe Kureyş'ten dilenecek durumda bıraktın" dedi. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ümmü'l-Fadl'ın yanında bıraktığın altınlar nerede? Abbas: "Hangi altınlar?" dedi. Rasulullah (s.a.v.) ona: "Sen Ümmü'l-Fadl'e "Başıma ne geleceğini bilmiyorum! Benim başıma bir hadise gelirse bu para senin ve çocuğunundur, dedin" diye cevap verdi. Abbas: "Ey kardeşimin oğlu bunu sana kim haber verdi?" dedi. Rasulullah (s.a.v.), "Bana Allah haber verdi" diye cevap verdi. Abbas dedi ki: Senin doğru söylediğine şahitlik ederim. Bugüne kadar senin Allah'ın Rasulü olduğuna inanmıyordum." Abbas, kardeşinin oğullarına emretti, onlar da müslüman oldular. Onların hakkında şu âyet nâzil oldu. **يا أيها النبي قل لمن في ايديكم من الاسرى** Ey peygamber! Elindeki esirlere de ki...[80]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

61. **وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا** Eğer onlar sulh ve barışa yanaşırlarsa sen de yanaş, istedikleri şeyde fayda varsa onların tekliflerini kabul et. **وَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ** İşi Allah'a bırak ki sana barış hususunda yardımcı olsun. **إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ** Şüphesiz yüce Allah onların sözlerini işiten, niyetlerini bilendir.

62. **وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ** Eğer barış ile, sana karşı hazırlık yapmak için seni aldatmak istiyorlarsa **فَإِنَّ حَسْبَكَ اللهُ** şüphesiz Allah sana yeter, o kâfidir. Bundan sonra Yüce

79 Enfâl 8/67; Müslim, Cihad, 58. Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 1/30-31.
80 Kurtubî 8/42. Bazı lafız farklarıyla bkz. Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 1/353.

Allah Peygamber (s.a.v.)'e verdiği nimetini hatırlatarak şöyle buyurdu: هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ O Allah, seni kuvvetlendirdi, yardımıyle sana zafer nasip etti ve müminlerle seni güçlendirdi. İbn Abbas "yani, Ensâr ile seni destekledi," der.

63. وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ Aralarında kin ve düşmanlık bulunmasına rağmen Allah onların kalplerinin arasını birleştirdi ve onlara düşmanlık yerine sevgi ve birbirlerinden uzaklaşma yerine yakınlık nasip etti. Kurtubî şöyle, der: Araplardaki aşırı asabiyyete rağmen onların kalplerinin birleştirilmesi, Peygamber (s.a.v.)'in mucizelerindendir: Zira onlardan birine bir tokat vurulursa onun için savaş ilan ederdi. Onlar Allah'ın mahlukatının en gazaplıları idiler. Allah, iman sayesinde onların aralarını birleştirdi. Hatta kişi din sebebiyle babası ve kardeşiyle savaştı.[81] لَوْ أَنفَقْتَ مَا فِي الأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ Onların aralarını bulmak için yeryüzünde bulunan malların tümünü harcasaydın onların kalplerini birleştirmeye ve birbirlerini sevdirmeye gücün yetmezdi. وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ Fakat yüce Allah üstün kudretiyle onları birleştirdi ve onları birleşmeye muvaffak kıldı. Zira O kalplerin sahibidir. Onları dilediği gibi çevirir. إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ Şüphesiz Allah, işine gücü yetendir, hikmetsiz hiçbir şey yapmaz.

64. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Ey peygamber sadece Allah sana yeter, sana uyanlara da yeter. Onun yanında hiç kimseye muhtaç olmazsınız. Hasan el-Basrî şöyle der: "yani, Allah ve mü'minler sana yeter."[82]

65. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ Ey peygamber! Bütün gücünle mü'minleri müşriklere karşı savaşa teşvik et. "Bu, mü'minlerden her bir topluluğun, kendilerinden on misli fazla olan topluluğa galip geleeeğine dair Yüce Allah'ın güzel bir vaadidir.[83] إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ Yani, ey mü'minler! Eğer sizden savaşın sıkıntılarına sabreden yirmi kişi bulunursa Allah'ın yardım ve desteği ile düşmanlarından iki yüz kişiye galip gelir. وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لا يَفْقَهُونَ Sizden yüz kişi bulunursa -karşılaşmada sabretmek şartıyla- Allah'ın izniyle kâfirlerden bin kişiye galip gelir. Bu "Bâ" harfi sebebiyet ifade eder. Yani bunun sebebi şudur: Kâfirler câhil bir topluluk oldukları için Allah'ın hikmetini anlamazlar, zafere götürecek yolu ve sebebini bilmezler. Onlar inanmaksızın ve sevabını beklemeksizin savaşırlar. Onun için de mağlup olurlar. İbn Abbas şöyle der: Müminlerden bir kişinin düşmandan on kişi karşısında direnmesi farz idi. Sonra bu onlara ağır gelince bu hüküm nesh edildi. Bundan sonra bir kişinin iki kişi karşısında direnmesi farz oldu.

---

81 Kurtubî 8/53.

82 Birinci görüşün manası şudur: Bir olan Allah sana da, sana tabi olanlara da yeter. Zemahşerî bu görüşü tercih etmiştir. İbnu'l-Kayyim de Zâdu'l-meâd'ın mukaddimesinde ikna edici delillerle bu görüşü destekler. İkinci görüş ise Mücâhid ve Hasan el-Basri'den rivâyet edilmiştir. Suyûtî ve Mahallî Celâleyn Tefsirinde bunu tercih etmişlerdir. Birinci görüş daha tercihe şâyandır.

83 Ebussuûd 2/247.

66. الآنَ خَفَّفَ اللهُ عَنكُمْ Şimdi Allah, size meşakkat veren şeyleri sizden kaldırdı. وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا Sizin zayıf olduğunuzu bildi de, savaş işinde size acıdı. فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ Sizin içinizden savaş alanında sabırlı olan yüz kişi bulunursa, bunlar iki yüz düşmana galip gelirler. وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللهِ Sizden, savaş alanında sabırlı bin kişi bulunursa, Allah'ın izni ve kolaylaştırması ile düşmandan iki bin kişiye galip gelir. وَاللهُ مَعَ الصَّابِرِينَ Bu ifade, savaşta sebât göstermeye teşvik etmekte ve zafer müjdesi vermektedir. Yani, Allah koruması, gözetmesi ve yardımıyle sabredenlerin yanındadır. Allah kiminle beraber olursa, galip gelecek olan O'dur.

67. مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الأَرْضِ Hiç bir peygambere, yeryüzünde küfrün belini kıracak kadar çok savaşmadıkça esirleri olması ve esirlerden fidye alması yakışmaz. Bu âyet, fidye aldıkları için Nebi (a.s.) ve ashâbını kınamaktadır.[84] تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا Ey müminler! Siz fidye almakla, geçici dünya malını istiyorsunuz. وَاللهُ يُرِيدُ الآخِرَةَ Halbuki Allah, dinini kuvvetli kılmanız ve düşmanlarını öldürmenize karşılık sizin için ebedî olan ahiret saadetini istiyor. وَاللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ Allah mülkünde Azîz'dir, O mağlup edilmez ve O'na üstün gelinmez. Kulların yararına olan şeyleri düzenlemede hikmet sahibidir.

68. لَوْلا كِتَابٌ مِنَ اللهِ سَبَقَ İctihadında hata edenin azap edilmeyeceğine dair, Allah tarafından ezelde verilmiş bir hüküm olmasaydı[85] لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ esirlerden fidye aldığınız için size büyük bir azap isabet ederdi. Rivâyet olunduğuna göre, bu âyet inince Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Eğer azap inmiş olsaydı, bu azaptan Ömer'den başkası kurtulamazdı.[86]

69. فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلالا طَيِّبًا Ey mücahidler topluluğu! Artık, savaşta düşmanlarınızdan elde ettiğiniz ganimetlerden helal ve temiz olarak yiyin. طيبا demek, en temiz kazançlarınızdan demektir. Çünkü ganimet, sizin cihadınızın bir semeresidir. Sahih hadiste şöyle buyurulmuştur: "Allah benim rızkımı, mızrağımın gölgesi altında kıldı.[87] وَاتَّقُوا اللهَ Emir ve yasaklarına muhâlefet etme hususunda Allah'tan korkun. إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Allah, tevbe edenleri çok bağışlayıcı, kullarına ganimetleri mübah kılması suretiyle onlara merhamet edicidir.

70. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الأَسْرَى Ey peygamber! Düşmanlardan elinize

84 Nüzûl sebebine bakınız.

85 Bu; Fahrettin er-Râzî'nin tercih ettiği görüştür. Râzî, diğer görüşlerin zayıf olduğunu söylemiştir. Bu, Ibn Abbas'tan rivâyet edilen görüşlerden biridir. Geniş bilgi için, bkn, et-Tefsîru'l-kebîr, 15/202.

86 Bu rivâyet ve fidye konusunda geniş bilgi için-bakınız et-Tefsîru'l-kebîr XV/199.

87 Buhârî, Cihâd, 88; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, II/5.

düşen Bedir esirlerine de ki: إِنْ يَعْلَمِ اللهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا Eğer Allah sizin kalplerinizde iman ve ihlas görür, iman iddianızda doğru olduğunuzu bilirse, يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ Sizden alınan fidyeden daha iyisini size verir. وَيَغْفِرْ لَكُمْ Sizin geçmiş günahlarınızı bağışlar. وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ Allah'ın mağfireti bol ve tevbe edenler için rahmeti engindir. Beyzâvî şöyle der: Bu âyet Abbas hakkında nâzil olmuştur. Rasulullah (s.a.v.), Bedir günü ondan, kendisinin ve iki kardeşinin oğulları Akîl ve Nevfel'in fidyelerini vermesini isteyince dedi ki: Ya Muhammed! Beni, yaşadığım sürece Kureyş'ten dilenecek bir halde bıraktın. Rasulullah (s.a.v.) şöyle dedi: Hani, Mekke'den çıkarken Ümmü'l-Fadl'a verdiğin ve ona, "Ben, gittiğim yerde başıma ne geleceğini bilmiyorum. Eğer bana birşey olursa, bu, senin ve ailenindir" dediğin altınlar nerede Abbas: Nerden biliyorsun? diye sordu. Rasulullah (s.a.v.) Bunu bana Rabbim haber verdi" dedi. Bunun üzerine Abbas şöyle dedi: Şehâdet ederim ki sen doğru söylüyorsun. Allah'tan başka ilah yoktur ve sen O'nun Rasulüsün. Vallahi, benim böyle yaptığımı kimse bilmiyordu. Altınları ona gece karanlığında teslim etmiştim. Abbas daha sonra şöyle dedi: Allah bana o altınların yerine daha hayırlısını verdi. Bana zemzemi verdi ki, karşılığında Mekke'nin bütün mallarını verseler istemem. Ben, Rabbimin beni bağışlamasını, yani ويغفر لكم âyetiyle vaadettiği şeyi bekliyorum.[88]

71. وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللهَ مِنْ قَبْلُ Ey Muhammed! Eğer bu esirler, kalplerinde olmayanı söylemek ve mü'min olduklarını iddia etmek suretiyle sana hainlik yapmak isterlerse, bil ki, onlar bu Bedir savaşından, önce Allah'a da hainlik etmişlerdi. فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ Allah da onlara karşı sana kuvvet vermiş ve yardım etmiş, onlara karşı sana üstünlük nasip etmişti. Eğer tekrar hainlik ederlerse, aynı imkanı sana yine verir. وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Allah, bütün olanları bilir, engin hikmeti neyi gerektiriyorsa onu yapar.

72. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا Allah'a ve Rasulüne iman edenler, Allah ve Rasulüne olan sevgilerinden dolayı yurtlarını ve vatanlarını terkedenler, وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللهِ Allah'ın dinini yüceltmek için, malları ve canları ile düşmanlara karşı savaşanlar, ki bunlar Muhâcirlerdir, وَالَّذِينَ آوَوا وَنَصَرُوا ve yurtlarında muhâcirleri barındırıp Allah Rasulüne yardım edenler, ki bunlar da Ensârdır, أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ İşte bu üstün sıfatları taşıyanlar, yardım ve vâris olma konusunda birbirlerinin velîleridirler. Bundan dolayı Rasulullah (s.a.v.), Muhâcirler ve Ensâr arasında kardeşlik kurdu. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا İman edip de Mekke'de kalan ve Medine'ye hicret etmeyenlere gelince, مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُوا Onlar küfür diyarından

88 Beyzavî, 1/217.

hicret edinceye kadar, sizlerle onlar arasında bir verâset ve velâyet yoktur. وَإِنْ اسْتَنصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ Dini yüceltmek için sizden yardım isterlerse, düşmanlarına karşı onlara yardım etmelisiniz. Çünkü onlar sizin kardeşlerinizdir. إِلاَّ عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ Ancak, sizinle aralarında bir anlaşma ve sulh bulunan bir kavme karşı yardımınızı isterlerse, o kavme karşı onlara yardım etmeyin. وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ Allah, sizin yaptıklarınızı gözeticidir, onun emrine muhâlefet etmeyin.

Yüce Allah, mü'minlerden bahsederek onları üç kısma ayırdı: Muhâcirler, Ensâr ve hicret etmeyenler. Önce muhâcirleri zikretti. Çünkü onlar İslâm'ın temelidir. Allah rızası için yurtlarını ve vatanlarını bırakıp gittiler. Yüce Allah ikinci olarak Ensârı zikretti. Çünkü Ensâr, Allah ve Rasulüne yardım ettiler, canları ve malları ile cihât ettiler. Muhâcirler ve Ensâr arasında velâyet ve yardımlaşma tesis edildi. Yüce Allah son olarak, hicret etmeyen müminlerin hükmünü anlattı. Onların, Allah yolunda hicret etmedikçe velâyetten mahrum bırakıldıklarını açıkladı. Allah, bu üç sınıf mümini anlattıktan sonra kâfirlerden bahsederek şöyle buyurdu:

73. وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ Kâfir olanlar da birbirlerinin dostlarıdır. Yani onlar, küfür ve sapıklık konusunda tek bir millettir. Birbirlerinden başkası onlara dost olmaz. إِلاَّ تَفْعَلُوهُ Eğer size verilen, mü'minleri dost edinme ve kâfirlerle alâkayı kesme emrini yerine getirmezseniz تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ yeryüzünde büyük bir fitne ve bozgunculuk meydana gelir. Çünkü bu durumda kâfirler kuvvetli, mü'minler zayıf olur. Daha sonra Yüce Allah buyurdu:

74. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ İman edip de Allah yolunda hicret ve cihât edenler ki bunlar ilk müslüman olan muhâcirlerdir, وَالَّذِينَ آوَوا وَنَصَرُوا ve onları barındırıp yardım ederek kendi nefislerine tercih eden Ensâr, أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا işte kâmil imana sahip olan ve ihsan mertebelerine hak kazananlar bunlardır. لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ Onların günahları bağışlanmış ve kendilerine naîm Cennetlerinde bol rızıklar hazırlanmıştır. Müfessirler şöyle der: Bu âyetlerde tekrar yoktur. Önceki âyetler, mü'minler arasında velâyeti ve yardımı kapsamakta, bu âyetler ise o müminlere yapılan övgü ve şereflendirmeden bahsetmekte ve onlara lütfedilen bağışlanmayı ve Cennettte onlar için hazırlanan bol rızkı anlatmaktadır.

75. وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَئِكَ مِنْكُمْ Daha sonra iman eden ve ilk hicretten sonra hicret ederek sizinle beraber Allah yolunda cihad edenler var ya, işte onlar da sizdendir. Sevâp ve ecir konusunda onlar hakkında verilen hüküm, önceki mü'minler hakkında verilen hüküm gibidir. Bunlar dördüncü kısmı teşkil eden müminlerdir. وَأُولُوا الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ Allah'ın kitabına ve şeriatına göre, akrabalık bağları olanlar birbirlerine vâris olmaya yabancı olanlardan daha

uygundur. Âlimler şöyle der: Bu âyet, din kardeşliği ve yemin etmek suretiyle vâris olmaları hükmünü kaldırmıştır. إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Şüphesiz, Allah, ilmi ile herşeyi kuşatmıştır. Allah'ın meşru kıldığı herşeyde, aklı olan veya hazır bulunup da kulak veren kimseler için bir hikmet, doğruluk ve salâh vardır. Yüce Allah, son derece parlak ifadelerle bu sûreyi bitirdi.

EDEBÎ SANATLAR

1. "والف بين قلوبهم لو انفقت ما في الارض جميعا ما الفت بين قلوبهم ولكن الله الف بينهم" Onların kalplerinin arasını birleştirdi. Sen yeryüzünde bulunan herşeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin. Fakat Allah, onların aralarını bulup kaynaştırdı" Bu üsluba "İtnâb" denir. Bu, Rasulullah (s.a.v.)'a ve mü'minlere verilen büyük nimet ve ihsanı hatırlatmayı ifade eder.

2. "ان يكن منكم عشرون صابرون يغلبوا مائتين Sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, bunlar ikiyüz kişiye galip gelirler.." Ebû Hayyân şöyle der: Bu sözdeki fesâhata bir bakın. Birinci şartta, "Sabırlı olma" kaydını koydu da, ... وان يكن منكم مائة diye başlayan benzeri şart cümlesinde bunu hazfetti. İkinci şart cümlesinde, düşmanların kâfirlerden olduğu kaydını koydu, fakat bunu birincisinden hazfetti. Sabır, şiddetle istenen bir şey olduğu için, Yüce Allah, müslümanların yükünün hafiflediğini gösteren cümlelerde sabırlı olma kaydını koydu. Bundan sonra sabrın şiddetle talep edildiğini göstermek için, âyetler, والله مع الصابرين Allah, sabredenlerle beraberdir." sözüyle sona erdi. Bu nevi edebî sanata intibâk denir.[89] Şu Kur'ân ifadesine bir bakın! Ne tatlı fesâhatı, ne parlak belâgatı var!

Allah'a hamdolsun, Enfâl sûresinin tefsiri bitti.

89 el-Bahru'l-muhît, 4/516.

TEVBE SÛRESİ

Medine'de inmiştir. 129 âyettir.

Takdim

Bu mübarek sûre, ahkâm yönü ağır basan Medenî sûrelerden olup Rasulullah (s.a.v.)'a inen son sûrelerdendir. Buhârî, Berâ b. Âzib'ten son inen sûrenin Berâe sûresi olduğunu rivâyet etmiştir.[1] Hafız İbn Kesîr şöyle rivâyet eder: Bu sûrenin ilk âyetleri, Rasulullah (s.a.v.)'a, Tebûk seferinden dönüşü esnasında indi. Rasulullah (s.a.v.) o sene, insanlara hac ibadetini yaptırmak için Hz. Ebû Bekir (r.a.)'i hac emiri tayin etmişti. Rasulullah (s.a.v.) Tebük'ten dönünce, bu âyetlerdeki ahkâmı kendi adına tebliğ etmek üzere Hz. Ali'yi Hz. Ebû Bekir'in ardından gönderdi.[2] Bu sûre, hicretin 9. yılında inmiştir. O sene, Rasulullah (s.a.v.)'ın Bizans üzerine sefere çıktığı senedir. Rasulullah (s.a.v.)'ın bu seferi, onun yaptığı gazalar arasında Tebük gazâsı olarak bilinir. Bu sefer, şiddetli bir sıcakta vuku bulmuş ve uzun bir yolculuk yapılmıştır. Meyvelerin olgunlaştığı ve insanların hayat nimetlerine kendilerini kaptırdıkları bir sırada olmuştur. Bu sefer, mü'minlerin imanlarını imtihan etmiş. Allah'ın dinindeki sadâkat ve ihlaslarını denemiş ve mü'minlerle münafıkları birbirinden ayırmıştır.

Bu mübarek sûrenin, diğer hükümler yanında iki esas hedefi vardır. Bunlar:

1. Müşrikler ve Ehl-i Kitapla olan münâsebetleri düzenleyen İslâmî kanunu açıklamak,

2. Peygamber (s.a.v.) Müslümanları Bizans'a karşı sefere çağırdığında, Müslümanların içinde bulundukları rûh halini açıklamaktır.

Birinci hedef gereğince, sûre, müşriklerle olan anlaşmaları ele aldı ve bu anlaşmanın sınırlarını çizdi. Müşriklerin, Kâbeyi tavaf etmelerini yasakladı. Müşriklerle Müslümanlar arasındaki dostluğu kaldırdı. Arap yarımadasında bulunan Ehl-i Kitabın orada kalmasının kabul edilmesi ve onlarla muamelenin mübâh kılınması hususunda esaslar koydu. Rasulullah (s.a.v.) ile Ehl-i Kitap arasında anlaşmaları olduğu gibi, onunla müşrikler arasında da anlaşma ve sözleşmeler vardı. Fakat müşrikler bu anlaşmaları bozdular ve Müslümanlara karşı savaşmak üzere defalarca Yahudilerle birlikte gizlice tuzaklar kurdular. Benî Nadîr, Benî Kureyza ve Benî Kaynuka gibi Yahudi kabileleri, Rasulullah (s.a.v.) ile yapmış oldukları anlaşmalara ihanet ederek defalarca anlaşmalarını bozdular. Düşmanları ahitlerini bozdukları halde, müslümanların o ahitlere bağlı kalmaları akıl kârı değildir. Bu mübarek sûre, o anlaşmaları ortadan kaldırmak ve onları açık bir

1 Buhârî, Tefsir, IX/1.

2 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/123; Bazı kelime farklarıyla bkz. Buhârî, Tefsir IX/2.

şekilde ve herkesin bilgisi dâhilinde düşmanlara atmak üzere indi. Çünkü ahdi bozan taraflar, fırsat buldukça hıyânet etmekten geri durmazlar. Bu sûrenin inişi ile Yüce Allah, müslümanlarla müşrikler arasındaki bağları ortadan kaldırdı. Ne bir anlaşma, ne bir sözleşme, ne bir barış ve ne de bir emân kaldı. Halbuki daha önce Allah onlara yeteri kadar fırsat vermişti. Bu fırsat, kendi durumları hakkında düşünüp tefekkür edebilmeleri ve kendilerine yararlı gördükleri şeyleri tercih edebilmeleri için, yeryüzünde emniyet içinde dolaşabilecekleri 4 aylık bir seyahatti. Bu mübarek sûrenin baş tarafları bu konuda inmiştir: "براءة من الله ورسوله إلى الذين عاهدتم من المشركين Allah ve Rasulünden, kendileriyle anlaşma yaptığınız müşriklere bir ihtar.."

Bunun ardından, Ehl-i Kitaptan anlaşmalarını bozanlarla savaşmayı emreden âyetler indi: "قاتلوا الذين لا يؤمنون بالله ولا باليوم الاخر Allah'a ve ahiret gününe inanmayanlarla savaşın.."[3] Onlardan bahseden âyetler yirmiye yakındır. Yüce Allah bu âyetlerde, Ehl-i Kitabın gizledikleri kötülüklerin üzerindeki perdeyi açtı. Onların ruhlarında taşıdıkları kötülük, hilekârlık ve İslâm'a ve Müslümanlara karşı besledikleri kini ortaya çıkardı.

Sûrenin ele aldığı hedef: Rasulullah (s.a.v.)'ın, Müslümanları Bizans'a karşı savaşa çağırdığı zamanki ruh hallerini açıklayıp ortaya çıkarmaktır. Âyetler, sefere çıkma hususunda ağır davranan ve seferden geri kalan Müslümanlardan ve seferi kösteklemek isteyenlerden bahseder. Münafıkların İslâm'a ve Müslümanlara karşı karanlık emellerini anlatarak onların fitneleri üzerinden örtüyü kaldırır. Onların nifâk yollarını, fitne şekillerini ve mü'minleri nasıl yardımsız bıraktıklarını açıklar. O şekilde açıklar ki yırtmadık hiçbir perde ve ortaya çıkarmadık hiçbir 'sır bırakmaz. Bu açıklama ve ifşaattan sonra onları, nerdeyse mü'minlerin elleriye tutacakları bir hale getirir. Onlardan bahseden âyetler, sûrenin büyük bir kısmını ihtivâ eder. Bunlar, لو كان عرضا قريبا وسفرا قاصدا لا تبعوك Eğer yakın bir dünya malı ve kısa bir yolculuk olsaydı, mutlaka senin peşinden gelirlerdi.."[4] âyetiyle başlar, لا يزال بنيانهم الذي بنوا ريبة في قلوبهم الا ان تقطع قلوبهم والله عليم حكيم Yaptıkları bina, kalpleri parçalanıncaya kadar yüreklerinde devamlı olarak bir şüphe sebebi olacaktır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir"[5] âyetiyle sona erer. İşte bunun içindir ki; Sahâbeden bazıları bu sûreye "الفاضحة Fâdıha (ayıpları ortaya çıkaran)" ismini vermişlerdir. Çünkü bu sûre münafıkların ayıplarını ve gizli planlarını ortaya çıkarmıştır.

Saîd b. Cübeyr şöyle der: Berâe sûresini İbn Abbas'a sordum. Şöyle dedi: O, Fâdıh yani ayıpları ortaya çıkaran sûredir. O, durmadan "ومنهم onlardan bazıları.." ve "ومنهم onlardan bir kısmı" şeklinde iniyordu. Nihayet biz onlardan hiçbirini

3 Tevbe sûresi, 9/29.
4 Tevbe sûresi, 9/42.
5 Tevbe sûresi, 9/110. sûrenin genel durumu hemen hemen nifâk ve münafıklar hakkındadır.

bırakmayacağından korktuk.[6] Huzeyfe b. el-Yemân'ın şöyle dediği rivâyet olunmuştur: "Siz bu sûreye, Tevbe sûresi ismini veriyorsunuz. Halbuki o sadece azap sûresidir. Allah'a andolsun ki o, münafıklardan rezil etmedik hiçbirini bırakmadı.[7] Bu sûrede Besmele'nin bulunmayışının sırrı da budur. İbn Abbas der ki: Hz. Ali'ye, niçin Berâe sûresinde بسم الله الرحمن الرحيم yazılmadı diye sordum. Şöyle cevap verdi: Çünkü, بسم الله الرحمن الرحيم güven verme ifadesidir. Halbuki Berâe sûresi, savaş emriyle inmiştir. Onda güven verme yoktur. Süfyân b. Uyeyne şöyle der: Bu sûrenin başında, şunun için besmele yazılmamıştır: Besmele rahmettir. Rahmet ise emân yani güven vermedir. Halbuki bu sûre münafıklar ve savaşla ilgili olarak inmiştir. Münafıklara ise emân yoktur.[8]

Özet olarak bu mübarek sûre, müslümanların safları arasına gizlenmiş olan"Beşinci kol" dan bahseder. Bunlar, müşriklerden daha çok tehlikeli olan münafıklardır. İşte bu sûre bunların sırlarını ve rezilliklerini ortaya koymuş ve açığı çıkarmıştır. Onlardan, bir tek kişi bırakmayıncaya kadar onlara ateş etmiştir. İslâm'a karşı tuzak kurmada işi o derece ileri götürdüler ki, İslâm'ı tahrip etmek, yıkmak ve Müslümanların safları arasına fitne sokmak için Allah'ın evlerini nifâk yuvası haline getirdiler. Bu tuzakları, Mescid-i Dırâr adıyle bilinen mescitlerinde kuruyorlardı. Bu mescit hakkında bu sûrede 4 âyet inmiştir. "والذين اتخذوا مسجدا ضرارا وكفرا وتفريقا بين المؤمنين وارصادا لمن حارب الله ورسوله من قبل Bir de zarar vermek, inkâr etmek, mü'minlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Rasulüne karşı savaşmış olan adamı beklemek için bir zarar mescidi kuranlar.."[9] Rasulullah (s.a.v.) bu vahyi alır almaz ashâbına: "Bu, sahipleri zalim olan mescide gidip yıkın ve yakın"[10] buyurdu. Bunun üzerine ashâb o mescidi hemen yıktılar. Onların kötülüklerine, tuzaklarına ve pisliklerine karşı, İslâm ve Müslümanlara Allah yeter. Allah münafıkları kıyamet gününe kadar rezil edecektir.

SÛRENİN İSİMLENDİRİLMESİ

Bu sûreye birçok isim verilir. Bazı tefsirciler bu isimleri ondörde kadar çıkarırlar. Büyük âlim Zemahşerî şöyle der: Bu sûrenin birkaç ismi vardır. Bunlar Berâe, Tevbe, Mukaşkışe, Müba'sire, Müşerride, Muhziye, Fâdıha, Müsîra, Hâfira, Münekkile, Müdemdime ve Azâb isimleridir. Zemahşerî der ki: Çünkü bu sûrede mü'minlerin tevbelerinin kabul edildiğinden söz edilir. Bu sûre nifâktan uzaklaştırır. Münafıkların sırlarını ortaya çıkarır, onları inceleyip araştırır, münafıkları rezil eder, başkalarına ibret olacak şekilde onları rüsvay eder, onları dağıtır ve helâk olacaklarını bildirir.[11]

---

6 Kurtubî, 8/61.
7 el-Keşşâf, 2/241.
8 Kurtubî, 8/63.
9 Tevbe sûresi, 9/107.
10 Taberî XI/18, 1987 Baskısı; İbnu'l-Cevzi, Zâdu'l-mesîr, III/498-499. Fahreddin Râzî, Tefsiri Kebir, XVI/190 (Burada "yıkın ve harab edin" şeklindedir).
11 el-Keşşâf, 2/241.

بَرَآءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۝١
فَسِيْحُوْا فِي الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَّاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ
مُخْزِي الْكٰفِرِيْنَ ۝٢ وَاَذَانٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ
الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَرِيْٓءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۙ وَرَسُوْلُهٗ ۭ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ
خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ ۭ وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ
كَفَرُوْا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ۝٣ اِلَّا الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ثُمَّ
لَمْ يَنْقُصُوْكُمْ شَيْـــًٔا وَّلَمْ يُظَاهِرُوْا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّوْٓا اِلَيْهِمْ
عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ ۝٤ فَاِذَا انْسَلَخَ الْاَشْهُرُ
الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِيْنَ حَيْثُ وَجَدْتُّمُوْهُمْ وَخُذُوْهُمْ وَاحْصُرُوْهُمْ
وَاقْعُدُوْا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَاِنْ تَابُوْا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ
وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوْا سَبِيْلَهُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝٥
وَاِنْ اَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلٰمَ
اللّٰهِ ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهٗ ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُوْنَ ۝٦
كَيْفَ يَكُوْنُ لِلْمُشْرِكِيْنَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُوْلِهٖٓ
اِلَّا الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ فَمَا اسْتَقَامُوْا
لَكُمْ فَاسْتَقِيْمُوْا لَهُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ ۝٧ كَيْفَ
وَاِنْ يَّظْهَرُوْا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوْا فِيْكُمْ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً ۭ
يُرْضُوْنَكُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ وَتَاْبٰى قُلُوْبُهُمْ ۚ وَاَكْثَرُهُمْ
فٰسِقُوْنَ ۝٨ اِشْتَرَوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًا فَصَدُّوْا
عَنْ سَبِيْلِهٖ ۭ اِنَّهُمْ سَاۗءَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝٩ لَا يَرْقُبُوْنَ
فِيْ مُؤْمِنٍ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً ۭ وَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْمُعْتَدُوْنَ ۝١٠

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَآتَوُا الزَّكٰوةَ فَإِخْوَانُكُمْ
فِي الدِّينِ ۗ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ وَإِنْ
نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا
أَئِمَّةَ الْكُفْرِ ۙ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ
﴿١٢﴾ أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا
بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ أَتَخْشَوْنَهُمْ
فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾
قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ
وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ
وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾
أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ
وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۗ
وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا
مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ ۚ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ
أَعْمَالُهُمْ ۖ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ
اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلٰوةَ وَآتَى
الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ ۖ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ
﴿١٨﴾ أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ لَا يَسْتَوُونَ
عِنْدَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ آمَنُوا
وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ

دَرَجَةً عِندَ اللَّهِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾
يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ
مُّقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ
﴿٢٢﴾

1. Allah ve Rasulünden kendileriyle anlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar!
2. Ey müşrikler! Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. İyi bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz, Allah ise kâfirleri rezil edecektir.
3. Hacc-ı Ekber gününde Alh ve Rasulünden insanlara bir bildiridir: Allah ve Rasulü müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirirseniz bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiziniz. O kâfirlere acıklı bir azabı müjdele!
4. Ancak kendileriyle andlaşma yaptığınız müşriklerden hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve sizin aleyhinize herhangi bir kimseye arka çıkmayanlar bu hükmün dışındadır. Onların andlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayınız. Şüphesiz Allah sakınanları sever.
5. Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekatı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Çünkü Allah Gafûr ve Rahîm'dir.
6. Ve eğer müşriklerden biri senden emân dilerse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona emân ver, sonra onu güven içinde bulanacağı yerine ulaştır. Bu, onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır.
7. Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle andlaşma yaptıklarınız hariç, diğer müşriklerin Allah ve Rasulü yanında nasıl sözleşmesi olabilir? Anlaşma sahipleri size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın. Allah sakınanları sever.
8. Onların nasıl anlaşmaları olabilir, onlar size galip gelselerdi, sizin hakkınızda ne ahit, ne de andlaşma gözetirlerdi. Onlar

ağızlarıyla sizi memnun ediyorlar, halbuki kalpleri buna karşı çıkıyor. Onların çoğu fâsıklardır.

9. Allah'ın âyetlerine karşılık az bir değeri satın aldılar da O'nun yolundan alıkoydular. Gerçekten onların yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür!

10. Bir mü'min hakkında ne ahid tanırlar, ne de andlaşma. Çünkü onlar saldırganların kendileridir.

11. Fakat eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekat verirlerse, artık onlar dinde kardeşlerinizdir. Biz, bilen bir kavme âyetlerimizi böyle açıklıyoruz.

12. Eğer andlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar, ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. Umulur ki küfre son verirler.

13. Yeminlerini bozan, Peygamber'i yurdundan çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size karşı savaşa başlamış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız, onlardan korkuyor musunuz? Eğer gerçek mü'minler iseniz, Allah, kendisinden korkmanıza daha layıktır.

14. Onlarla savaşın ki Allah, sizin ellerinizle onları cezalandırsın, onları rezil etsin, sizi onlara galip kılsın ve mü'min toplumun kalplerini ferahlatsın.

15. Ve onların kalplerinden öfkeyi gidersin. Allah dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

16. Yoksa, Allah, sizden, cihad edenlerle Allah, peygamber ve mü'minlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan bırakılacağınızı mı sandınız? Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

17. Allah'a ortak koşanlar, kâfirliklerine bizzat kendileri şahidlik ederlerken, Allah'ın mescitlerini imar etme selahiyetleri yoktur. Onların bütün işleri boşa gitmiştir. Ve onlar ateşte ebedî kalacaklardır.

18. Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır.

19. Siz hacılara su veren ve Mescid-i Haram'ı onaran kimseyi, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerle bir mi tutuyorsunuz? Halbuki onlar Allah katında eşit değillerdir. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.

20. İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de işte onlardır,

21. Rableri onlara, tarafından bir rahmet ve hoşnutluk ile kendileri için, içinde tükenmez nimetler bulunan Cennetler müjdeler.

22. Onlar orada ebedî kalacaklardır. Şüphesiz ki, Allah katında büyük mükâfat vardır.

KELİMELERİN İZAHI

براءة : Berâet, uzaklaşmak demektir. Sen, bir şeyle arandaki bağı kesip onu kendinden giderdiğinde, برئت من الشئ dersin. Zeccâc şöyle der: Birisinden ve borçtan kurtulup uzaklaşan kimse برئت من الرجل والدَّيْن براءة der. Hastalıktan kurtulduğunda ise برئت من المرض بروءا der.[12]

فسيحوا : Seyahat ediniz. سياحة Ticaret veya ibadet veya diğer maksatlarla yeryüzünde gezip dolaşmaktır.

أذان : Ezân, bildiri demektir. Namaz ezânı da bu kabildendir.

مرصد : Mersad, düşmanın gözetlediği zaman kullandıkları رصدت فلانا sözünden alınmıştır. Şâir şöyle der: إن المنية للفتي بالمرصد Ölüm, pusuda genci gözetlemektedir."[13]

استجارك : Senden emân istedi.

الاً : İll, söz vermek ve yakınlık manalarına gelir. Ebû Ubeyde şu beyti söylemiştir: أفسد الناس خلوف قطعوا الإلّ واعراف الرحم Daha sonra gelen hayırsız nesil insanları bozdu. Onlar akrabalığı ve akrabalık bağlarını kopardılar.[14]

نكثوا : Bozdular. Neks, bozmak demektir. Aslında bu kelime önce bükülüp sonra çözülen her şey için kullanılır.

وليجة : Velîce, sırdaş demektir. Ebû Ubeyde şöyle der: Bir şeyin kendinden olmayıp da onun içine soktuğun herşeye velîce denir. Aslı وُلُوج (girmek) kelimesindendir. Bir toplumdan olmadığı halde, dışardan o topluma giren kimseye velîce denir.[15] Ferrâ şöyle der: Velîce, mü'minin, sırrını kendilerine açtığı ve durumunu kendilerine bildirdiği müşriklerden edindiği sırdaş, demektir.

12 İbnu'l-Cevzi, Zâdu'l-mesîr, 3/392.
13 Kurtubî, 8/73.
14 el-Bahrul-muhît, 5/3.
15 Râzî, 16/5.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivâyete göre, Bedir savaşında, Kureyş'in ileri gelenlerinden, içlerinde Abbas b. Abdulmuttalib'in de bulunduğu bazı kişiler esir edildi. Rasulullah (s.a.v.)'in Ashâbından bazıları onlara gelerek, şirklerinden dolayı onları ayıpladı. Hz. Ali (r.a.), Rasulullah (s.a.v.)'a karşı savaştı ve akrabalık bağlarını kopardı diye Abbas'ı kınamaya başladı. Abbas dedi ki: "Niçin, kötülüklerimizi anıyor da, iyiliklerimizi gizliyorsunuz?" Hz. Ali (r.a.): Sizin iyilikleriniz de mi var? dedi. Abbas: "Evet, biz Mescid-i Haram'ı tamir eder, Kâbe'yi bekler, hacılara su verir ve esirleri serbest bırakırız" dedi. Bunun üzerine: مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ Allah'a ortak koşanlar, kâfirliklerine bizzat kendileri şahitlik ederlerken Allah'ın mescitlerini imar etme selâhiyetleri yoktur.[16]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ Bu, Allah ve Rasulünden, müşriklere ve ahdi bozmalarına karşı bir ültimatomdur. Tefsirciler şöyle der: Araplar, Rasulullah (s.a.v.) ile yaptıkları antlaşmaları bozmaya başladılar. Dolayısı ile Yüce Allah, Rasulüne onların ahitlerini üzerlerine atmayı emretti. Rasulullah (s.a.v.), insanlara hac ibadetlerini yaptırmak üzere Hz. Ebû Bekir (r.a.)'i hac emîri olarak göndermişti. Sonra, bu ültimatomu halka duyurması için arkasından Hz. Ali (r.a.)'yi gönderdi. Hz. Ali gidip insanlara şu dört şeyi duyurdu: 1. Bu seneden sonra Kâbe'ye hiçbir müşrik yaklaşmayacak. 2. Çıplak hiç kimse Kâbe'yi tavaf etmeyecek. 3. Cennete müslümanlardan başkası giremeyecek. 4. Rasulullah'la kimin arasında bir antlaşma varsa, süresi bitene kadar devam edecek. Allah ve Rasulü müşriklerden uzaktır.

2. فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ Ey müşrikler! Dört ay müddetle, emniyet içinde gezip dolaşın. Bizden size herhangi bir kötülük gelmez. Bu mübahlık ifade eden bir emirdir. Zımnen tehdit manası taşır. وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ Bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakamazsınız. Yani o size bu müddet için mühlet verse de O'nun elinden kurtulamazsınız. وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ Ve yine bilin ki: Allah, dünyada esâret ve katl olunmakla ahirette de şiddetli azap ile kâfirleri zelil kılıcıdır.

3. وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ Bu, Allah ve Rasulü'nün müşriklerden uzak olduklarını bütün insanlara duyuran bir bildiridir. يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ Hacc-ı Ekber gününde, yani hac ibadetinin en efdal günü olan Kurban kesme gününde duyurulmuştur. Zemahşerî şöyle der: Umre'ye hacc-ı asğar (küçük hacc) denildiği için, bu da hacc-ı ekber (büyük hacc) diye nitelenmiştir.[17] أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ Bu ilan onlara, Allah'ın müşriklerden ve onların ahitlerinden uzak olduğunu, Rasulullah (s.a.v.)'ın da aynı

16 Tevbe sûresi, 9/17. Zâdul-mesîr, 3/407.
17 el-Keşşâf, 2/245.

şekilde onlardan uzak olduğunu bildirir. فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ İnkârdan tevbe eder ve Allah'ı birlemeye dönerseniz, bu sizin için dalâlette devam etmenizden daha iyidir. وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللهِ Eğer İslâm'dan yüz çevirir de dalâlet ve sapıklıkta devam etmekten başka birşey kabul etmezseniz biliniz ki siz Allah'ın elinden kurtulamaz ve kaçarak O'nu âciz bırakamazsınız. وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ Kâfirlere, başlarına gelecek olan elem ve ağrı verici azabı müjdele. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah burada onları uyarmayı alay yoluyla müjde saydı. Bunda onlar için büyük bir tehdit vardır.[18]

4. إِلاَّ الَّذِينَ عَاهَدتُّمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ Ancak, kendileriyle antlaşma yaptığınız ve antlaşmayı bozmayan müşrikler hariç. Onların ahitlerini, müddeti doluncaya kadar yerine getirin. Zemahşerî şöyle der: Bu, istidrâk yani yanlış anlamayı önlemek manasında bir istisnadır. Ahde vefa gösterip onu bozmayanların ahitlerini, süresi bitinceye kadar tamamlayın. Onları diğerleriyle aynı muameleye tâbi tutmayın. Sözünde duranla durmayanı bir tutmayın demektir.[19] ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْئًا Sonra size antlaşma şartlarından hiçbirini eksiltmeyen, وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا aleyhinize, düşmanlarınızdan herhangi birine arka çıkıp yardım etmeyenler müstesna. فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ Onların ahitlerini, müddeti doluncaya kadar tam olarak yerine getirin. إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ Şüphesiz Allah, Rabbinden korkanları ve ahitlerini yerine getirenleri sever. Beyzâvî şöyle der: Bu cümle, ahdi tamamlamanın gerekçesini gösteren ve bunun takvâ bâbından olduğuna dikkat çeken bir cümledir.[20] İbn Abbas şöyle der: Kinâne kabilelerinden birinin, antlaşmasının bitmesine 9 ay vardı. Rasulullah (s.a.v.) onlarla yaptığı anlaşmayı süresi bitinceye kadar devam ettirdi.

5. فَإِذَا انسَلَخَ الأَشْهُرُ الْحُرُمُ Haram aylar çıktığında, yani içerisinde müşriklerle savaş etmenin haram kılındığı dört ay çıktığında, فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ müşrikleri ister Hill ve ister Harem'de olsun, nerede veya ne zaman yakalarsanız öldürün. İbn Abbas şöyle der: Hill veya Harem'de ve Haram aylarda onları öldürün".[21] وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ Onları yakalayıp esir edin. Onları hapsedip ülkelerde dolaşmalarını engelleyin. İbn Abbas şöyle der: Kalelere sığınırlarsa, öldürülünceye veya müslüman olmaya mecbur oluncaya kadar onları kuşatın. وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ Onların girebilecekleri bütün yolları tutun. Yolculuklarında geçebilecekleri her türlü geçitleri gözetleyin. Ebû Hayyân şöyle der: Bu, gerek savaş veya gerekse yok etme yoluyla, her türlü yoldan onlara eziyet etmenin kastedildiğine dikkat çekmektedir.[22] فَإِنْ تَابُوا

18 el-Bahr, 5/8.
19 el-Keşşâf, 2/246.
20 Beyzâvî, 218.
21 İbnu'l-Cevzi, Zâdu'l-mesîr, 3/397.
22 el-Bahr, 5/10.

وَأَقَامُوا الصَّلاةَ وآتَوُا الزَّكَاةَ Eğer şirkten dönerler ve üzerlerine farz kılınan namaz ve zekatı edâ ederlerse, فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ Onları serbest bırakın, engel olmayın. إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Tevbe edip kendisine dönenler için Allah'ın mağfireti geniş, rahmeti boldur.

6. وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ Herhangi bir müşrik senden emân diler ve himâyeni isterse, فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلامَ اللهِ Kur'ân'ı dinleyip onun üzerinde düşününceye kadar ona emân ver. Zemahşerî şöyle der: Yani Haram aylar çıktıktan sonra, aranızda bir anlaşma bulunmayan müşriklerden herhangi birisi sana gelir de kendisine çağırdığın Kur'ân ve Tevhidi dinlemek için senden emân dilerse, Allah kelamını dinleyip üzerinde düşününceye ve işin hakikatını anlayıncaya kadar ona emân ver.[23] Ben derim ki: Bu son derece güzel bir muamele ve ahlâktır. Çünkü maksat kâfirlere ceza vermek değil, aksine hakkı anlayıp ona uyuncaya ve içinde bulundukları sapıklığı terkedinceye kadar onları iknâ ederek hidâyete iletmektir. ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ Sonra, eğer İslâm'ı kabul etmezse, onu, zulme ve hıyanete uğramadan malından ve canından emin olacağı kendi kavminin topraklarına ulaştır. ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لا يَعْلَمُونَ Müşriklere emân verme emri, onların, İslâm dininin hakikatını bilmemelerinden dolayıdır. Bunun içindir ki, dinleyip tefekkür edene kadar onlara emân vermek lazımdır.

Bundan sonra Yüce Allah, müşriklerle yapılan antlaşmanın bozulmasının hikmetini açıklayarak şöyle buyurur:

7. كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ Bu, inkâr ve uzak görme manasında bir sorudur. Yani onların, Allah ve Rasulü katında değeri olan bir ahitleri nasıl olur? Daha sonra Yüce Allah, yanlış anlaşılmayı önlemek için şöyle buyurdu: إِلاَّ الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ Ancak, müşriklerden Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle yaptığınız anlaşmayı bozmamış olanlar müstesna. İbn Abbas şöyle der: Bunlar Mekkeliler'dir. İbn İshâk: "Bunlar, Bekiroğulları kabileleridir. Rasulullah (s.a.v.) ile Kureyş arasında Hudeybiye'de tesbit edilmiş olan süreye bunlar da dâhil idiler. Allah, onlardan anlaşmayı bozmamış olanlara karşı, süreyi tamamlamasını Rasulullah (s.a.v.)'a emretti.[24] فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ Onlar anlaşmayı bozmadıkları müddetçe, siz de onlarla yaptığınız anlaşmayı bozmayın Taberî şöyle der: Onlar sizinle yaptıkları ahdi bozmadıkları müddetçe, siz de onlara verdiğiniz ahde vefâ gösterin.[25] إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ Şüphesiz Allah, Rabbinin azabından sakınan, sözünde duran, zulüm ve hıyaneti terkedenleri sever.

8. كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ Onların ahitlerinde durmaları uzak görüldüğü için tekrar edilmiştir. Yani, onların hali bu iken, onların nasıl anlaşmaları olabilir? Onlar size

23 el-Keşşâf, 2/248.
24 el-Bahr, 5/12.
25 Taberî, 1/81.

karşı zafer kazanırlarsa, لا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلاً وَلا ذِمَّةً sizin hakkınızda ne bir ahit, ne de bir sözleşme gözetirler. Çünkü onların hiçbir ahdi ve emânı yoktur. Ebû Hayyân şöyle der: Bütün bunlar onların kalplerinde ahit duygusunun bulunmasının uzak olduğunu ifade eder.[26] يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ Siz onlara karşı zafer elde ederseniz, sizi güzel sözlerle hoşnut ederler. وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ Halbuki kalpleri, açığa vurdukları şeyleri anlamaz ve onlara vefa göstermeye yanaşmaz. Taberî şöyle der: Yani, onlar size içlerinde gizledikleri kin ve düşmanlığın aksini söylerler. Kalpleri, dilleriyle size açıkladıkları şeyleri tasdik ederek anlamak istemez.[27] وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ Onların çoğu ahdi bozan ve Allah'a itaatten kaçanlardır.

9. اشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللهِ ثَمَنًا قَلِيلا Onlar Kur'ân'ı âdî dünya metâından az bir malla değiştirdiler. فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ İnsanların İslâm dinine girmelerine engel oldular. إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Onların yaptıkları bu çirkin iş ne kötüdür.

10. لا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلاً وَلا ذِمَّةً Güçleri yeterse, onlar bir mü'mini öldürmede ne ahid tanırlar, ne de anlaşma. وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ İşte bu kötü vasıfları taşıyan o kimseler zulüm ve taşkınlıkta haddi aşanlardır.

11. فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ Eğer inkârdan dönerler, namazı kılarlar ve zekatı verirlerse فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ artık sizin din kardeşlerinizdir. Sizin lehinize ne varsa onların lehine de o var, aleyhinize ne varsa onların aleyhine de o vardır. وَنُفَصِّلُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ İlim ve anlayış sahiplerine hüccet ve delilleri açıklıyoruz. Bu cümle, düşünme ve tefekküre teşvik için söylenen bir ara cümlesidir.

12. وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ Eğer onlar, yeminlerle desteklenmiş ahitlerini bozarlar وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ kınamak ve kötülemek sûretiyle İslâm'ı ayıplarsa فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ küfrün önderleri ve ileri gelenleri ile savaşın. إِنَّهُمْ لا أَيْمَانَ لَهُمْ Çünkü onların vefâ gösterecekleri ne yeminleri, ne de ahitleri vardır. لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ Onlarla savaşın ki, suç işlemekten ve İslâm'ı kötülemekten vazgeçsinler. Beyzâvî şöyle der: قاتلوا، لعل fiili ile ilgilidir. Yani, savaştan maksadınız, eziyet verenlerin yaptığı gibi onlara eziyet etmek değil, onları, içinde bulundukları şeyden vazgeçirmek olsun.[28]

13. أَلا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ Bu âyet, mü'minleri kâfirlerle savaşmaya teşvik eder. Yani, Ey mü'minler topluluğu! Ahitleri bozup dininizi kötüleyen bir kavme karşı savaşmayacak mısınız? وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ Onlar, peygamberi aranızdan

26 el-Bahr, 5/13.
27 Taberî, 10/85.
28 Beyzâvî, s. 219.

çıkarmak üzere Dâru'n-Nedve'de (دار الندوة) meşveret ettikleri zaman, onu Mekke'den sürgün etmeye kesin karar vermişlerdi. وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ Savaşı başlatan onlardır. Zira sizin müttefikleriniz Huzâalılara karşı savaşmışlardır. Savaş başlatan daha zalimdir. O halde onlarla savaşmaktan sizi alıkoyan ne? أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ Yoksa onlardan korkuyor da, onlardan size bir zarar gelmesinden çekindiğiniz için, onlarla savaşmayı terk mi ediyorsunuz? Emrini terkettiğiniz takdirde, Allah'ın azabından korkmanız daha uygundur. إِنْ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ Eğer onun azabına ve sevabına inanıyorsanız. Zemahşerî şöyle der: Sahih imanın hükmü, mü'minin Rabbinden başkasından korkmaması ve O'ndan başkasına aldırış etmemesidir.[29]

Yüce Allah mü'minleri savaşa teşvik ettikten sonra, onlara açıkça savaş emrini vererek şöyle buyurur:

14. قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ Ey mü'minler topluluğu! Onlarla savaşın. Sizin onlarla savaşmanız, onlar için, Allah'ın dostlarının eliyle yapılmış bir azap ve onlarla savaşanlar için bir cihattır. وَيُخْزِهِمْ Allah onları, esir düşürmek ve mağlup etmekle zelil kılar. وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ Onlara karşı size zafer ve üstünlük nasip eder. وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ Allah'ın dinini yüceltmek, kâfirleri cezalandırmak ve onları rezil etmek sûretiyle mü'minlerin kalplerine şifa verir. İbn Abbas şöyle der: Onlar Yemenli bir kavim idi. Mekke'ye gelip müslüman oldular. Mekkeliler'den birçok eziyet gördüler. Durumu Rasulullah (s.a.v.)'a şikâyet ettiler. Rasulullah (s.a.v.): Size müjde, bu sıkıntıdan kurtuluş yakındır" dedi.[30]

15. وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ Onların kalplerindeki kin, keder ve sıkıntıyı giderir. Bu cümle, "mü'minlerin kalplerine şifa verir" cümlesinin tekididir. Allah'ın, mü'minlere düşmanlarını cezalandırmayı lütfetmesi sebebiyle onları aşırı derecede sevindirdiğini ifade eder. Râzî şöyle der: Yüce Allah mü'minlere, düşmanlarla savaşmayı emretti ve savaşta 5 türlü fayda olduğunu bildirdi. Bunlardan herbiri tek başına büyük önem taşır. Öyleyse hepsi bir araya geldiğinde nasıl olur?![31] وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ Bu, yukarısı ile ilgili olmayan ayrı bir cümledir. Yani, Allah onlardan dilediğine, Ebû Süfyân gibi, tevbe etmeyi ve İslâm'a girmeyi nasip eder. وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Allah sırları bilendir, hiçbir şey ona gizli kalmaz. Hikmet sahibidir, yaptığı her işte bir hikmet ve yarar vardır. Ebussuûd şöyle der: Allah, vaadettiklerinin hepsini en güzel bir şekilde yerine getirdi. Rasulullah (s.a.v.)'ın bunları vukuundan önce haber vermesi ise büyük bir mucizedir.[32]

29 el-Keşşâf, s. 219.
30 Ebussuûd, 2/258.
31 F. Râzî, 16/2.
32 Ebussuûd, 2/258.

16. أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا Buradaki ام edatı, munkatıadır. Yani بل ve أ manası ifade eder. Buna göre mana şöyle olur: Ey mü'minler! Yoksa siz, dininde sâdık olan ile yalancı olanın tanınacağı bir imtihan ve denemeye tâbi tutulmadan bırakılacağınızı mı sandınız? وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ Sizden cihat edenler diğerlerinden ayrılmadan bırakılacağınızı mı sandınız? Âyetteki bilgiden maksat, Allah'ın gizli bir şeyi bilmesi değil, bildiğinin ortaya çıkmasıdır. Çünkü Yüce Allah onu, gayb halinde iken de bilir. Yapılan işin karşılığını vermek için, bildiğini ortaya çıkarmayı murat etmiştir. وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً Yani Allah yolunda cihat eden ve mü'minleri bırakarak müşriklerden dost ve sırdaş edinip onlara sırlarını açıklamayan ve onlara dostluk göstermeyenler ortaya çıkmadıkça bırakılacağınızı mı sandınız?! Âyetin maksadı şudur: Yüce Allah, iyiyi kötüden ayıracağı bir deneme yapmadan insanları bırakmaz. وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ Allah bütün yaptıklarınızı bilir. Onlardan hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

17. مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ Müşriklerin, kâfirliklerini ikrar edenin de Allah'ın mescitlerinden herhangi birini imar etmeleri doğru ve uygun değildir. شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ Onlar söz ve davranışlarıyla, kâfir olduklarını gösteriyorlar. Çünkü telbiye ederken şöyle diyorlar: "Emrine hazırım. Senin ortağın yoktur. Ancak bir ortağın, var ki o da sana aittir. Sen ona da, onun sahip olduklarına da mâliksin". Bu sözleriyle putları kastediyorlardı. Onlar putlarını Beytullah'ın dışına dikmişlerdi ve onları çıplak olarak tavaf ediyorlardı. Her tavafta putlara secde ederlerdi.[33] Buna göre mana şöyledir: Onların iki zıt işi birlikte yapmaları doğru değildir. Yani, bir taraftan Allah'ı ve ona ibadeti inkâr etmeleri, diğer taraftan da Allah'ın mescidlerini imâr etmeleri doğru değildir. أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ Onların, şirkle beraber yapmış oldukları amelleri boşa gitti. وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ Onlar Cehennem ateşinde ebedî kalacaklardır.

18. إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ Mescitleri imâr etmek, ancak Allah'ın birliğine ve ahiret gününe inanan, وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ farz olan namazı tadîl-i erkân ile kılan, farz olan zekatı şartlarına göre edâ eden وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ ve Allah'tan başka hiçkimseden korkmayan mü'minlere yaraşır ve bunu onların yapması doğru olur. فَعَسَى أُولَئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ İşte bunlar, kıyamet gününde, hidâyete ermiş kişilerin zümresi içindedir. İbn Abbas şöyle der: Kur'ân'da geçen عسى ların hepsi kesinlik ifade eder. Yüce Allah, peygamberlerine şöyle buyurmuştur: عسى ان يبعثك ربك مقاما محمودا Şüphesiz Rabbin seni övgüye layık bir makama gönderecektir".[34] Bu

33 Sâvî, 2/141.

34 İsra sûresi, 17/79. Taberî, 10/94.

makam, şefaat makamıdır. Ebû Hayyân şöyle der: عسى fiili, Kur'ân'ın neresinde gelirse gelsin, Allah için kullanılmışsa kesinlik ifade eder. Burada عسى fiilinin kullanılmış olması, müşriklerin hidâyete erenlerden olma ümidini tamamen ortadan kaldırır. Çünkü, kim de bu dört haslet bulunursa onun durumu, hidâyete ermesi ümit edilen kimsenin durumuna getirilmiştir. Bu hasletlerden yoksun olanın durumu nasıl olur?! Bu âyet, korkunun ümide tercih edilmesini ve salih amellere aldanılmamasını ifade eder.[35]

19. أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللهِ Bu hitap müşrikleredir.[36] Buradaki soru inkâr ve kınama ifade eder. Yani, Ey müşrikler topluluğu! Hacılara su vermeyi ve Beytullah'a hizmet etmeyi, Allah'a iman eden ve onun uğrunda cihat eden kimsenin imanı gibi mi sayıyorsunuz? Bu, Abbas'a verilmiş bir cevaptır. O şöyle demiştir: Eğer siz, bizden önce müslüman oldunuz ve hicret ettiyseniz, şüphesiz biz de Mescid-i Haram'ı imâr ediyor ve hacılara su veriyorduk. Bunun üzerine bu âyet indi. Taberî şöyle der: Bu, Allah'ın hacılara su vermek ve Beyt-i Haram'a hizmet etmekle iftihar eden bir topluluğu kınamasıdır. Yüce Allah onlara ancak Allah'a ve ahiret gününe iman etmek ve Allah yolunda cihat etmekle iftihar edilebileceğini bildirmiştir.[37] لا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللهِ Allah katında müşriklerle mü'minler ve onların amelleri ile bunların amelleri ve makamları eşit olmaz. وَاللهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ Allah, zalim topluluğu hidâyete erdirmez. Bu kısım, bir önceki kısmın sebebi mahiyetindedir. Yani Allah, zalimleri hakkı bilmeye muvaffak kılmaz. Ebû Hayyân şöyle der: Âyet müşriklerin mü'minlere ve onların boş amellerinin de mü'minlerin kabul edilen amellerine benzemediğini ifade eder. Yüce Allah, müşriklerle mü'minler arasında eşitlik olmadığını bildirdikten sonra, Allah'ı inkâr edenlerin zalimler olduğunu açıkladı. Zira onlar iman etmemekle kendilerine zulmettikleri gibi, Mescid-i Haram'ı putlara tapmak kılmakla da ona zulmettiler. Ayrıca Yüce Allah önceki âyette mü'minlerin hidâyete ermediklerini bildirerek "Allah zalim kavmi hidâyete erdirmez" buyurdu.[38]

20. الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللهِ Bu âyet, cihat ve iman ehlinin durumunu biraz daha açıklığa kavuşturur. Yani iman etmek sûretiyle kendilerini ve vatanlarından hicret ederek bedenlerini şirk kirinden arındıranlar ve Allah yolunda cihat için mallarını ve canlarını harcayanlar var ya, işte bu yüce sıfatları taşıyanların sevapları, hacıları sulayanların ve Allah'a şirk koştukları halde Mescid-i Haram'ı imar edenlerin sevaplarından daha büyük, zikirleri daha yücedir. وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ İşte Naîm Cennetlerinde büyük kazançlar elde edenler sadece onlardır.

21. يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ Rableri onlara büyük bir rahmeti ve kendisinin

35 el-Bahr, 5/20.
36 Âyetin nüzûl sebebine bakınız.
37 Taberî, 10/94.
38 el-Bahru'l-muhît, 5/20.

büyük rızasını müjdeler. وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ Meyveleri sarkmış yüksek Cennetleri bildirir. Onların bu Cennetlerde yok olmayan daimî nimetleri vardır.

22. خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا Onlar burada sonsuza kadar kalırlar. إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ Onların sevâbı Allah katında o derece büyüktür ki, akıllar onu anlatmaktan âciz kalır. Ebû Hayyân, şöyle der: Yüce Allah mü'minleri üç sıfatla yani iman etmek, hicret etmek ve mal ve canla cihat etmek sıfatlarıyla tanıttıktan sonra, bunlara mukâbil onlara şu üç müjdeyi verdi: Rahmet, rıza ve Cennetler. İmanın karşılığındaki nimetlerin en kapsamlı olduğu için önce rahmeti zikretti, sonra ikinci olarak, cihadın karşılığında ihsanın son derecesi olan rızayı anlattı, üçüncü olarak da, hicretin ve vatandan ayrılmanın karşılığı olan Cennetleri anlattı.[39] Âlûsî şöyle der: Cennetlerin, içinde mü'minler için ebedî nimetler olan yerler diye vasıflanması, son derece güzel ifade edilmiş olduğu açıktır. Çünkü hicrette, azabın bir parçası olan sefer vardır.[40]

EDEBÎ SANATLAR

1. "براءة من الله ورسوله Allah ve Rasulünden bir ihtar" Burada براءة kelimesinin tenvini, olayın büyüklüğünü ifade eder. "Allah ve Rasulün'den" kaydı ise, bu büyüklüğü daha da arttırmak içindir.

2. "وبشر الذين كفروا بعذاب أليم Kâfirlere elem verici azabı müjdele". Edebiyatta buna "alaylı üslup" denir. Çünkü bir kimseyi azap ile müjdelemek onunla alay etmek demektir.

3. "فاذا انسلخ الاشهر الحرام Haram aylar çıkınca" Burada ayların sona erip çıkması, derinin soyulup hayvandan ayrılmasına benzetilmiştir. Bu da istiâre bâbındandır.

4. "والله عليم حكيم Allah herşeyi bilir, hikmet sahibidir." Burada zamir yerine Allah lafzının gelmesi konunun heybetini arttırmak ve kalplere korku salmak içindir.

5. "واولئك هم الفائزون" Bu cümle hasr ifade eder. Yani kazananlar başkaları değil sadece onlardır.

6. "واقام الصلاة وآتى الزكاة Namazı kıldı ve zekatı verdi" Burada sadece namaz ile zekatın anılması onların şanının yüceliğini gösterir ve bunlara dikkat etmeye teşvik eder.

7. "برحمة منه ورضوان Kendisinden bir rahmet ve bir rıza" Burada rahmet ve rıdvân kelimelerinin nekre gelmesi, bunların büyüklük ve yüceliğini ifade eder. Yani hiçkimsenin anlatamıyacağı büyük bir rahmet ve rıza demektir.

39 el-Bahru'l-muhît, 5/21.
40 Rûhu'l-meânî, 10/70.

FAYDALI BİLGİLER

Mescitleri imâr etmek, maddî ve manevî olmak üzere iki kısımdır. Maddî imâr onları bina etmek ve yapmakla, manevî imâr ise namaz ve Allah'ı zikirle olur. Yüce Allah burada imar ile imanı birbirine bağlamıştır. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Kişinin sürekli olarak mescide gittiğini görürseniz, onun mü'min olduğuna şahitlik edin. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe iman edenler imâr eder".[41] Gerçek imâr, namaz kılmak ve Allah'ı zikretmekle olur.

BİR NÜKTE

Kurtubî'nin rivâyetine göre, bir bedevî Medine-i Münevvere'ye gelerek şöyle dedi: Bana, Muhammed'e indirilenden bir miktar kim okutacak? Bir adam ona Berâe sûresini okuttu. "ان الله برئ من المشركين ورسوله Allah ve Rasulü müşriklerden uzaktır" âyetine geldiğinde, adam ورسولُه kelimesini, ورسولِه şeklinde kesre ile okudu. Bu durumda, "Allah, müşriklerden ve Rasulünden uzaktır, şeklinde bir mana ortaya çıktı. Bunun üzerine bedevî: "Öyleyse, ben de Allah'ın Rasulünden uzağım" dedi. Halk bu durumu yadırgadı. Mesele Hz. Ömer'e ulaştı. Hz. Ömer bedevîyi çağırtarak ona şöyle dedi: "Ey bedevî! Sen Rasulullah'tan uzak mısın?" Bedevî: "Ey mü'minlerin emîri! Medine'ye geldim. Bir adam bana Berâe sûresini okuttu. Ben de: "Eğer Allah Rasulünden uzak ise ben de uzağım" dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Ey Bedevî! Âyet bu şekilde değildir" dedi. Bedevî: "Ey mü'minler emiri! peki nasıldır? diye sordu. Hz. Ömer de âyeti adama ورسولُه şeklinde damme (ötre) ile okudu. Bunun üzerine bedevî: Vallahi ben, Allah ve Rasulü'nün uzak olduğu şeyden uzağım" dedi. Bundan sonra Hz. Ömer, Arap dilini bilmeyenlerin halka Kur'ân okutmamasını emretti.[42]

41 Tirmizî, İman, 8.
42 Kurtubî, 1/24.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوٓا۟ ءَابَآءَكُمْ وَإِخْوَٰنَكُمْ
أَوْلِيَآءَ إِنِ ٱسْتَحَبُّوا۟ ٱلْكُفْرَ عَلَى ٱلْإِيمَٰنِ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ
فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ إِن كَانَ ءَابَآؤُكُمْ
وَأَبْنَآؤُكُمْ وَإِخْوَٰنُكُمْ وَأَزْوَٰجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَٰلٌ
ٱقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَٰرَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَٰكِنُ
تَرْضَوْنَهَآ أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَجِهَادٍ فِى
سَبِيلِهِۦ فَتَرَبَّصُوا۟ حَتَّىٰ يَأْتِىَ ٱللَّهُ بِأَمْرِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى
ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٤﴾ لَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِى مَوَاطِنَ
كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ
تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا
رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ
عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا
وَعَذَّبَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٦﴾
ثُمَّ يَتُوبُ ٱللَّهُ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّمَا ٱلْمُشْرِكُونَ
نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا۟ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا
وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦٓ
إِن شَآءَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾ قَٰتِلُوا۟ ٱلَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ
مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلْحَقِّ مِنَ ٱلَّذِينَ

أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ
صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ
النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ۖ ذَٰلِكَ قَوْلُهُم بِأَفْوَاهِهِمْ ۖ
يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَبْلُ ۚ قَاتَلَهُمُ
اللَّهُ ۚ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ
وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ
مَرْيَمَ ۖ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَٰهًا وَاحِدًا ۖ
لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾
يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ
إِلَّا أَن يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾
هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

23. Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi dostlar edinmeyin. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin kendileridir.

24. De ki: "Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesâda uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, Rasulünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fasıklar topluluğunu hidâyete erdirmez."

25. Andolsun ki Allah, birçok yerde ve Huneyn savaşında size yardım etmişti, hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat size bir fayda sağlamamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda gerisin geri dönmüştünüz.

26. Sonra Allah, Rasulü ile mü'minlere gönül rahatlığı verdi. Sizin görmediğiniz ordular indirdi de kâfirlere azap etti. İşte bu, o kâfirlerin cezasıdır.

27. Sonra Allah, bunun ardından yine dilediğinin tevbesini kabul eder. Zira Allah bağışlayan, merhamet edendir.

28. Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, biliniz ki, Allah dilerse sizi kendi lütfundan zengin edecektir. Çünkü Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir.

29. Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Rasulünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, onlar cizyeyi boyun eğmiş ve mağlup olmuş bir halde verinceye kadar onlarla savaşın.

30. Yahudiler, "Üzeyir Allah'ın oğludur" dediler! Hıristiyanlar da, "Mesih Allah'ın oğludur" dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir. Sözlerini daha önceki kâfirlerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da döndürüyorlar!

31. (Yahudiler ve Hıristiyanlar) Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i Rabler edindiler. Halbuki hepsine de tek ilaha kulluk etmekten başka bir şey emrolunmadı. O'ndan başka hiçbir tanrı yoktur. O, bunların ortak koştukları şeylerden uzaktır.

32. Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler hoşlanmasalar da Allah nurunu tamamlamaktan başka bir şeyi istemez.

33. O, müşrikler hoşlanmasalar da, dinini bütün dinlere üstün kılmak için Rasulünü hidâyet ve Hak Din ile gönderendir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde müşriklerin çirkin davranışlarını anlattı, Allah ve Rasulü uğrunda ve vatanlarından hicret eden mü'min muhâcirleri övdü. Bu âyetlerde de kâfirlerle dost olmaktan sakındırdı ve kâfirlikleri sebebiyle babalardan ve akrabalardan ayrılmanın farz olduğunu anlattı. Bundan sonra, dinleri sayesinde izzet bulmaları için, birçok yerde mü'minlere yardım ettiğini kendilerine hatırlattı. Daha sonra, Ehl-i Kitabı dost edinmekten sakındırmak için onların çirkin davranışlarından tekrar bahsetti ve onların da müşrikler gibi, Allah'ın nurunu söndürmeye çalıştıkları bildirdi.

KELİMELERİN İZAHI

اولياء : Evliyâ, وَلِيٌّ kelimesinin çoğuludur. Velî, başkasının işlerini üstlenen, ona yardımcı ve destek olan demektir.

وعشيرتكم: Aşîret, öyle bir topluluktur ki insan onunla şeref duyar ve korunur. Vâhidî şöyle der: Kişinin aşîreti, onun en yakın akrabalarıdır. Bu kelime, sohbet manasına gelen عِشْرة kökündendir. Çünkü sohbet akrabalığın şanındandır.

كسادها : Durgunluğu. Bir malın atışı durgun olup sürümsüz olduğunda كَسَدَ الشيءُ كسادا وكسودا denir.

عَيْلة : Ayle, fakirlik demektir. Bir kimse fakir düştüğünde عَالَ الرجلُ denir. Muzârii, يعيل gelir. Şâir şöyle der:

وما يدري الفقير متى غناه وما يدري الغني متى يعيل

Fakir ne zaman zengin olacağını bilemez. Zengin de, ne zaman fakir düşüceğini bilemez.[43]

الجزية : Cizye, zimmîlerden alınan vergidir. Onlara sağlanan emniyete karşılık olarak verdikleri için cizye adı verilmiştir.

يضاهئون : Benziyorlar. مضاهاة benzemek demektir.

يؤفكون : Haktan çevriliyorlar. إفك çevirmek, döndürmek demektir. Bir kimse birşeyden çevrilip döndürüldüğünde أفك الرجل denilir

NÜZÛL SEBEBİ

Kelbî şöyle der: Rasulullah (s.a.v.)'a Medine'ye hicret etmesi emredilince Ashâb, babalarına, kardeşlerine ve karılarına: "Bize hicret etmemiz emredildi" demeye başladılar. Bu iş, onlardan bir kısmının hoşuna gidiyor ve hemen hicrete başlıyordu. Bir kısmına da karısı ve çocukları ayak bağı olarak şöyle diyorlardı: "Allah aşkına gitme. Bizi burda yalnız bırakırsan helâk oluruz.."Bunun üzerine o sahabî acıyarak hicreti terkediyor ve onlarla beraber kalıyordu. Bu sebeple onları kınayan şu âyet indi: ... يا أيها الذين آمنوا لا تتخذوا اباءكم واخوانكم اولياء Ey iman edenler! Babalarınızı ve kardeşlerinizi dostlar edinmeyin.[44]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

23. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ Burada, "Ey iman edenler" diye nidâ edilmesi, mü'minlere değer verildiğini ve onların, Allah'ın emirlerine sarılma

43 el-Bahru'l-muhît, 5/24.
44 Esbâbu'n-nüzûl, s. 140.

hususunda birbirleriyle yarışmaları için teşvik edildiklerini gösterir. İbn Mesud şöyle der: "Yüce Allah'ın, "Ey iman edenler" diye hitap ettiğini işittiğinde iyice dinle. Çünkü bu hitapta sana ya bir hayır emredilir veya bir kötülük yasaklanır. Âyetin manası şöyledir: Ey mü'minler! Kâfir olan babalarınızı ve kardeşlerinizi, kendilerini sevdiğiniz ve saydığınız dost ve yardımcılar edinmeyin. إِنْ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ Onlar kâfirliği imandan üstün tutup ona tercih ederler ve kâfirlikte ısrar عَلَى الإِيمَانِ ederlerse onları dost edinmeyin. وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ Sizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir. İbn Abbas şöyle der: O da onlar gibi müşriktir. Çünkü şirke razı olanın kendisi de müşriktir.[45]

24. قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ De ki: Eğer şu akrabalarınız, yani babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz ve diğerleri وَعَشِيرَتُكُمْ kendilerinden yardım aldığınız aşîretiniz, وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا kazandığınız mallarınız, وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا kesâda uğramasında korktuğunuz bir ticaret, وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا ve içinde oturmaktan hoşlandığınız evler أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ işte bu anlatılan şeyler size, Allah ve Rasulüne hicret etmekten ve Allah'ın dinine yardım için cihâd etmekten daha sevgili ise... Bu cümle, ان كان nin cevabıdır. فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللهُ بِأَمْرِهِ Artık, Allah dünyada veya ahirette sizi cezalandırıncaya kadar bekleyin. Bu şiddetli bir uyarı ve tehdittir. وَاللهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ Allah, itaatinden çıkanları, mutluluk yoluna iletmez. Bu da çoluk çocuğunu veya malını veya vatanını hicrete ve cihâda tercih edenler için bir tehdittir.

Bundan sonra Yüce. Allah, savaş meydanlarında düşmanlarına karşı mü'minlere yardım ettiğini onlara hatırlatarak şöyle buyurur:

25. لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ Şüphesiz Allah size birçok savaşta yardım etti. وَيَوْمَ حُنَيْنٍ Çokluğunuzla gururlandığınız için, Huneyn gününde imtihan edildiğiniz mağlubiyetten sonra da size yardım etmişti. إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا Hani o zaman sayınızın çokluğu sizi gururlandırmıştı da: "Bugün artık az olduğumuzdan dolayı mağlup olmayacağız" demiştiniz. Siz oniki bin kişi idiniz, düşmanlarınız ise dört bin idi. Çokluk size fayda vermedi ve sizden hiçbir şeyi savmadı. وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ Yeryüzü, geniş olmasına rağmen, şiddetli kokudan dolayı size dar geldi. ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ Sonra mağlup olarak gerisin geri döndünüz.

Taberî şöyle der: Yüce Allah mü'minlere, zaferin, kendi elinde ve kendi katından olduğunu, sayının çokluğuna bağlı olmadığını, dilediği zaman azı çoğa galip getireceğini, aza yardım edip çoğu mağlup edeceğini haber veriyor. Berâ b. Âzib'e: "Huneyn gününde Rasulullah (s.a.v.)'ı bırakıp kaçtınız mı" diye soruldu. Berâ şöyle

45 Kurtubî, 8/94.

cevap verdi. Rasulullah (s.a.v.)'ın kaçmadığına şahitlik ederim. Onu beyaz katırı üzerinde gördüm. Ebû Süfyân onun yularından tutmuş çekiyordu. Müşrikler etrafını sarınca, indi ve şöyle demeye başladı:

انا النبي لا كذب انا ابن عبدالمطلب

Yalan yok, ben peygamberim. Ben Abdulmuttalib'in oğluyum.

Sonra Rasulullah (s.a.v.) bir avuç toprak olarak müşriklerin yüzlerine serpti. Ve: "Yüzleri çirkin olasılar" dedi. Bunun üzerine hepsi kaçtı. Atılan topraktan, gözlerine isabet etmeyen hiç kimse kalmadı.[46] Berâ şöyle der: Vallâhî savaş şiddetlendiğinde, biz Rasulullah (a.s.)'ın arkasına sığınırdık. Bizim cesurumuz onunla omuz omuza savaşan idi.

26. ثُمَّ أَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ Bu hezimetten sonra Allah mü'minlere ve Rasulü'ne emniyet ve sükûnet indirdi de rahatladılar. Ebussuûd şöyle der: Kendisiyle kalplerin yatışıp rahatlayacağı rahmetini indirdi.[47] وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا Görmediğiniz ordular indirdi. İbn Abbas: Melekleri indirdi der. وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا Allah kâfirleri esâret ve öldürmekle, kadın ve çocukları da esir etmekle cezalandırdı. وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ İşte bu, Allah'ı inkâr edenlerin cezasıdır.

27. ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ Bundan sonra Allah, dilediğinin tevbesini kabul eder onu müslüman olmaya muvaffak kılar: Bu âyet, Hevâzin kabilesinin İslâm'ı kabul edeceğine bir işarettir. وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ Allah'ın mağfireti büyük, rahmeti geniştir.

28. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ Ey inananlar! Müşrikler, içleri bozuk olduğu için ancak bir pisliktir. İbn Abbas şöyle der: onların, köpekler ve domuzlar gibi bizzat kendileri pisliktir. Hasan el-Basrî: "Kim, bir müşrikle tokalaşırsa abdest alsın" der.[48] Cumhur, bunun bir teşbih mahiyetinde söylendiği kanaatindedir. Yani onlar, itikatları bozuk olduğu ve Allah'ı inkâr ettikleri için pislik yerindedirler veya pislik gibidirler. Bu vasıflarını iyice vurgulamak için sanki onlar pisliğin kendisi gibi sayılmışlardır. Bu Arapların: "Ali aslandır" yani "aslan gibidir" sözleri kabilindendir. فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا Bu senelerinden sonra Mescid-i Haram'a girmesinler. Burada Meşhed-i Haram denilmiş, bununla bütün Harem bölgesi kastedilmiştir. Ebussuûd şöyle der: "Bir görüşe göre bundan maksat, müşriklere hac ve umreyi yasaklamaktır. Yani bu seneki hactan sonra hac ve umre yapmasınlar. Bu sene hicretin dokuzuncu senesidir. Şu hadis de bu manayı te'kid etmektedir: "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik haccetmeyecektir".[49] Bu sene, Berâe sûresinin indiği senedir. Hz. Ali bu sûreyi, hac mevsiminde hacılara ilân etti. وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِن

46 Taberî, 10/103; Buhârî, Cihâd, 52, 61, 97, 167; Müslim, Cihâd, 78-80.

47 Ebussuûd 2/263.

48 Kurtubî, 8/103. İbn Abbas ve Hasan el-Basrî'den nakledilen budur. Fahr-i Râzî ve Âlûsî de bunu tercih etmişlerdir. Âyetin zâhirî manası da budur. Cumhûr, bunu bir benzetme, kabul etmiştir.

49 Ebussuûd, 2/264. Hadis için bkz. Buhârî, Salat, 10; Hacc 67; Ebû Dâvûd, Menâsik, 66.

فَضْلِهِ Ey mü'minler! Eğer onların Harem bölgesine girmelerinin veya haccetmelerinin yasaklanması sebebiyle fakir düşeceğinizden korkuyorsanız, bilin ki Yüce Allah başka bir yoldan lütuf ve keremiyle, sizi onlara muhtaç olmaktan kurtaracaktır. Tefsirciler şöyle der: Müşrikler hac mevsiminde müslümanlara yiyecekler ticaret malları getiriyorlardı. Müslümanların, müşriklerin Harem bölgesine girmelerien izin vermeleri yasaklanınca şeytan onların kalplerine hüzün verdi ve şöyle dedi: "Nereden yiyeceksiniz? Nasıl yaşayacaksınız. Rızıklarınıza ve kazançlarınıza mâni olundu." Bunun üzerine Yüce Allah onlara fakirlik ve yoksulluğa karşı güvence verdi, ganimet ve cizyelerle onları rızıklandırdı.[50] إِنْ شَاءَ Eğer dilerse Allah, sizi kendi irade ve dilemesiyle zengin kılar. إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Allah her şeyi bilir, hikmet sahibidir. İbn Abbas şöyle der: Allah, sizin yararınıza olanı bilir, müşrikler hakkında verdiği hükümlerde de hikmet sahibidir. Yüce Allah müşrikler hakkındaki hükmü bildirdikten sonra, Ehl-i Kitap hakkındaki hükmü bildirerek şöyle buyurdu:

29. قَاتِلُوا الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَلا بِالْيَوْمِ الآخِرِ Her ne kadar, iman ettiklerini iddia etseler de, Allah'a ve ahiret gününe gerçek bir iman ile iman etmeyenlerle savaşınız. Çünkü Yahudiler, "Üzeyir, Allah'ın oğludur" diyorlar , Hıristiyanlar da Hz. İsa'nın ilah olduğuna inanıyor ve teslîs iddiasında bulunuyorlardı. وَلا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللهُ وَرَسُولُهُ Onlar, Allah'ın, kitabında haram kıldığını, Rasulü'nün, sünnetinde haram saydığını haram kabul etmiyorlar. Aksine onlar hahamların ve rahiplerin onlar için koymuş olduğu kanunları kabul ediyorlar. Dolayısıyla şarabı, domuzu ve benzeri şeyleri helâl sayıyorlar. وَلا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ Onlar, hak din olan İslâm dinine inanmıyorlar. مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ Bu bölüm, yukarıda zikredilenlerin kimler olduğunu açıklamaktadır. Yani, bunlar kendilerine Tevrat ve İncîl inmiş olan Yahudi ve Hıristiyanlardan sapmış olanlardır. حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ Onlar teslim olmuş, boyun eğmiş bir şekilde size cizye verinceye kadar onlarla savaşın. وَهُمْ صَاغِرُونَ Onlar bu cizyeyi, İslâm'ın kudretine mağlup olmuş, hakir ve zelil bir halde vereceklerdir.

Bundan sonra Yüce Allah onların çirkin fiillerinden bir kısmını anlatarak şöyle buyurur:

30. وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللهِ Yahudiler "Üzeyir Allah'ın oğludur" dediler. Me'lûnlar, Allah'ın çocuğu olduğunu söylediler. Halbuki Allah birdir, tektir, emsâlsizdir, hiçbir şeye muhtaç değildir, herşey ona muhtaçtır. Beyzâvî şöyle der: Buhtunnasr esaretinden sonra onların arasında Tevrat'ı koruyacak kimse kalmadığı için böyle dediler. Allah yüz sene sonra Üzeyir (a.s.)'i diriltince, Üzeyir (a.s.) Tevrat'ı onlara ezberden yazdırdı. Buna şaşarak: "Bunu, ancak Allah'ın oğlu olduğu için yapabildi" dediler.[51] وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللهِ Allah'ın düşmanı olan Hıristiyanlar da, Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu iddia ettiler. Onlar şöyle dediler: "Çünkü İsa babasız doğdu.

50 Taberî, 10/107.
51 Beyzâvî, s. 222.

Babasız bir çocuğun olması mümkün değildir. O halde, Allah'ın oğlu olması gerekir" Yüce Allah onlara cevap olarak şöyle buyurdu: ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ Bu çirkin söz, delilsiz ve huccetsiz, dil ile söylenmiş mücerret bir iddiadır. İbn Cüzeyy şöyle der: Bu cümle iki mana taşır. Birincisi, bu sözü sadece onların söylediğini ısrarla vurgulamak. İkincisi ise, bu hususta onların bir delili bulunmadığını, bunun sadece kuru bir iddia olduğunu ortaya koymaktır. Nitekim, sen yalanladığın birine: "Bu, senin dilinle söylediğin bir sözdür" dersin.[52] يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ Onlar bu çirkin sözleriyle, daha önce, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" diyen müşriklere benziyorlar. "Onların kalpleri birbirine benzedi."[53] قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ Bu cümle onların helâk olmaları için bir bedduadır. Yani, Allah onları helâk etsin. Bu açık delilden sonra, nasıl haktan batıla döndürülüyorlar da Allah'ın çocuğu olduğunu söylüyorlar. Râzî şöyle der: Bu cümle hayret ifade eder. Hayret, Allah'a değil, Arapların birbirlerine hitaplarındaki âdetleri üzere insanlara aittir. Yüce Allah, onların hakkı bırakıp batılda ısrar ettiklerini bildirerek peygamberini hayrete düşürmüştür.[54]

31. اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ Helâl ve haram kılma hususunda, Yahudiler hahamlarına, Hıristiyanlar da rahiplerine itaat ettiler ve Allah'ın emrini bıraktılar. Sanki onlar Allah'ı bırakarak onlara ibadet ettiler. Yani: Her ne kadar onlara ibadet etmediyseler de, Allah'a itaat eder gibi onlara itaat ettiler. Bu, Rasulullah (s.a.v.)'dan gelen tefsirdir. Adîy b. Hâtim şöyle der: Boynumda altın bir haç takılı olduğu halde Rasulullah'a geldim. Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: Ey Adîy! Bu putu üzerinden at. Adîy şöyle devam eder: O, Berâe sûresinin "Allah'ı bırakıp haham ve rahiplerini Rab edindiler" âyetini okudu. Onu dinledim. Dedim ki: Ya Rasulallah! Onlar hahamlara ve rahiplere ibadet etmiyorlardı." Rasulullah (a.s.) şöyle buyurdu: Haham ve rahipler Allah'ın helal kıldığını haram kılıyorlar, onlar da bunu haram kabul etmiyorlar mıydı? Allah'ın haram kıldığını da helal sayıyorlar ve onlar da bunu helal saymıyorlar mıydı? Ben: "Evet" dedim. Rasulullah (s.a.v.): İşte bu onlara ibadet etmektir" buyurdu.[55] وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ Hıristiyanlar Hz. İsa'yı, kendisine ibadet edilen bir Rab kabul ettiler. وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا Halbuki, o kâfirlere peygamberlerin diliyle, sadece bir tek ilaha ibadet etmeleri emredildi. Ki O da âlemlerin Rabbi olan Allah'tır. لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ Ondan başka gerçek mabud yoktur. سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ Allah, müşriklerin söylediklerinden uzaktır ve son derece yücedir.

32. يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ Müşriklerden ve Ehl-i Kitaptan olan o kâfirler, İslâm nurunu ve Muhammed'in (a.s.) şeriatını pis ağızlarıyla, sırf cedel ve iftiraları ile söndürmeye çalışıyorlar. Halbuki o, Allah'ın, mahlukatına ışık kaynağı olarak verdiği bir nurdur. Onların bu hususta durumu, güneşin ışığını veya ayın nurunu,

52 et-Teshîl, 2/74.
53 Bakara sûresi, 2/118.
54 Râzî, 16/36.
55 Tirmizî, Tefsir, IX/10; Âlûsî, 4/84.

ağzıyla üfürerek söndürmek isteyen kimsenin durumuna benzer. Bu, mümkün değildir. وَيَأْبَى اللهُ إِلاَّ أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ Kâfirler bundan hoşlanmasalar da, Allah, nurunu tamamlamak, onu yüceltmek ve şanını yükseltmekten başka bir şey istemez.

33. هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ O, Muhammed'i (s.a.v.) tam bir hidâyetle ve kâmil bir din olan İslâm ile gönderdi. لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ Müşrikler onun üstünlüğünü istemeseler de onu diğer dinlere üstün kılsın. "لو" in cevabı mahzûftur.

EDEBÎ SANATLAR

1. "فتربصوا حتى يأتي الله بأمره Allah, emrini getirinceye kadar bekleyin." Fiilin sîgası, emir olmakla birlikte tehdit ifade eder. Bu, "اعملوا ما شئتم istediğinizi yapın"[56] âyeti gibidir.

2. "يوم حنين Huneyn gününde" Bu, hususî olanın umumî olan üzerine atfı kabilindendir. Yardımın büyüklüğünü ifade eder. Çünkü yardım, ümitsizliğe düşmelerinden sonra gelmiş ve sıkıntıda iken ferahlamışlardır.

3. "وضاقت عليكم الارض بما رحبت Genişliğine rağmen yeryüzü size dar geldi" Onların başına gelen darlık, yenilgi ve rûhî sıkıntı, istiâre yoluyla, genişliğine rağmen arzın darlığına benzetildi.

4. "انما المشركون نجس Müşrikler ancak pisliktir" Bu cümle hasr ifade eder. Lafızda teşbih-i belîğ vardır. Yani, onlar içlerinin ve itikatlarının bozukluğu hususunda pislik gibidirler.

Burada teşbih edatı ile vech-i şebeh hazfedilmiş böylece teşbih-i beliğ olmuştur. "اتخذوا احبارهم ورهبانهم اربابا hahamlarını ve rahiplerini Rabler edindiler" de bunun gibidir., Yani, helal ve haram kılma hususunda kendilerine itaat ve emirlerine sarılma konularında Rabler kabul ettiler.

5. "فلا يقربوا المسجد Mescid'e yaklaşmasınlar" Mübâlağa ifade etmek için "girmeyin" yerine, "yaklaşmayın" tabirini kullandı.

6. "يطفئوا نور الله Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar" Allah, bu nur ile İslâm nurunu kastetti. Çünkü İslâm, ışık saçan nuru ve kesin delilleriyle, nuru ve ziyâsı ile her tarafı aydınlatan güneşe benzer. Bu, istiâre babındandır. Bu istiâre, güzel istiârelerdendir.

56 Fussilet, 41/40.

BİR NÜKTE

Allâme Kurtubî şöyle der: "....Babalarınızı ve kardeşlerinizi dost edinmeyin" meâlindeki âyet, gerçek akrabalığın, bedenî akrabalık değil, din akrabalığı olduğunu gösterir. Bu hususta şu beyitleri okumuşlardır.

يقـــولون لي دار الاحـــبـــة قـــد دنت وانت كـــئـــيب ان ذا العـــجـــيب

فـــقلت ومـــا تغني ديار قـــريبـــة اذا لـم يكـن بين الـقـلوب قـــــريب

Bana diyorlar ki: Dostların yurdu yaklaştı. Sen ise hâlâ üzgünsün. Bu şüphesiz şaşılacak bir şeydir. Ben de: "Kalpler arasında bir yakınlık olmadıkça, yakın yurt fayda vermez" dedim.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْأَحْبَارِ وَٱلرُّهْبَانِ
لَيَأْكُلُونَ أَمْوَٰلَ ٱلنَّاسِ بِٱلْبَٰطِلِ وَيَصُدُّونَ
عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۗ وَٱلَّذِينَ يَكْنِزُونَ ٱلذَّهَبَ وَٱلْفِضَّةَ
وَلَا يُنفِقُونَهَا فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾
يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِى نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ
وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ ۖ هَٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ
فَذُوقُوا۟ مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ عِدَّةَ ٱلشُّهُورِ عِندَ
ٱللَّهِ ٱثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِى كِتَٰبِ ٱللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضَ مِنْهَآ أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ ۚ فَلَا تَظْلِمُوا۟
فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ ۚ وَقَٰتِلُوا۟ ٱلْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا
يُقَٰتِلُونَكُمْ كَآفَّةً ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾
إِنَّمَا ٱلنَّسِىٓءُ زِيَادَةٌ فِى ٱلْكُفْرِ ۖ يُضَلُّ بِهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟
يُحِلُّونَهُۥ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُۥ عَامًا لِّيُوَاطِـُٔوا۟ عِدَّةَ مَا حَرَّمَ
ٱللَّهُ فَيُحِلُّوا۟ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ ۚ زُيِّنَ لَهُمْ سُوٓءُ أَعْمَٰلِهِمْ ۚ
وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ
ءَامَنُوا۟ مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ ٱنفِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ
ٱثَّاقَلْتُمْ إِلَى ٱلْأَرْضِ ۚ أَرَضِيتُم بِٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا مِنَ
ٱلْءَاخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا فِى ٱلْءَاخِرَةِ إِلَّا
قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا تَنفِرُوا۟ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْـًٔا

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ
نَصَرَهُ اللّٰهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ
إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ
إِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ
بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ
وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾
انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ
وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿٤١﴾ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلَٰكِنْ
بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا
لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾ عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّىٰ
يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾ لَا
يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا
بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَا
يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾

34. Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden bir çoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı haber ver.

35. Bu paralar Cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün onlara denilir ki: "İşte kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin azabını tadın."

36. Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah'ın yazısına göre Allah katında ayların sayısı oniki olup, bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu dosdoğru dindir. O aylar içinde kendinize zulmetmeyin ve müşrikler nasıl sizinle topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla karşı topyekûn savaşın ve bilin ki Allah sakınanlarla beraberdir.

37. Haram ayları ertelemek, sadece kâfirlikte ileri gitmektir. Çünkü onunla, kâfir olanlar saptırılır. Allah'ın haram kıldığının sayısına uygun düşmeleri ve O'nun haram kılıdığını helâl kılmaları için haram ayını bir yıl helâl sayarlar, bir yıl da haram sayarlar. Onların kötü işleri kendilerine güzel gösterilmiştir. Allah kâfirler topluluğunu hidâyete erdirmez.

38. Ey iman edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda savaşa çıkın" denildiği zaman yere çakılıp kaldınız? Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası ahiretin yanında pek azdır.

39. Eğer çıkmazsanız, Allah sizi pek acıklı bir azap ile cezalandırır ve yerinize sizden başka bir kavim getirir, siz O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye Kâdir'dir.

40. Eğer siz Rasulullah'a yardım etmezseniz bilesiniz ki Allah ona yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak çıkarmışlardı, onlar mağaradaydı, o, arkadaşına "üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir" diyordu. Bunun üzerine Allah ona gönül rahatlığı verdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçattı. Allah'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.

41. Gerek hafif, gerek ağır olarak hep birlikte savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer anlıyorsanız, bu sizin için daha hayırlıdır.

42. Eğer yakın bir dünya malı ve orta bir yolculuk olsaydı onlar mutlaka sana uyup peşinden gelirlerdi. Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi. Gerçi onlar, "Gücümüz yetseydi mutlaka sizinle beraber çıkardık" diye yemin edecekler. Onlar kendilerini helâk ediyorlar. Halbuki Allah onların mutlaka yalancı olduklarını biliyor.

43. Allah seni affetti. Fakat doğru söyleyenler sana belli olup, sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?

44. Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, mallarıyla canlarıyla savaşmaktan geri kalmak için senden izin istemezler. Allah takvâ sahiplerini pek iyi bilir.

45. Ancak Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri şüpheye düşüp, kuşkular içinde bocalayanlar senden izin isterler.

AYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde Yahudi ve Hıristiyanların ileri gelenlerinin kibir ve zorbalıklarını ve ilahlık iddialarını anlattı. Burada da, onların durumlarını küçük düşürmek ve beyinsizce hayaller kurduklarını ifade etmek için, onların, insanların mallarını yemeye düşkün, aç gözlü ve tamahkâr olduklarını anlattı. Çünkü onlar, dünya malını elde etmek için dini bir vasıta edindiler. Bu da, zillet ve alçaklığın son derecesidir. Bundan sonra da Yüce Allah, Yahudi, Hıristiyan ve müşriklerin çirkin fiillerinden bahseder. Daha sonra da genel seferberliğe davet eder ve cihaddan geri bırakılan münafıkların durumunu açıklar.

KELİMELERİN İZAHI

احبار : Ahbâr, Yahudi âlimleri.

رهبان : Ruhban, Hıristiyan âlimleri. İbn Mübârek şöyle der:

وهل افسد الدين الا الملوك واحبار سوء ورهبانها

Dini, krallar, kötü hahamlar ve ruhbanlardan başkası mı bozdu.[57]

يكنزون : Biriktiriyorlar. Kenz, lügatte toplamak ve elde etmek demektir. Şu hadiste de bu manada kullanılmıştır: "Kişinin elde ettiği şeylerin en hayırlısını size haber vereyim mi? Sâliha kadındır." Buna göre kelimesinin manası: "Onu elde eder. Kendine çeker ve biriktirir." demektir. Daha sonra bu kelimenin, saklanmış altın ve gümüş için kullanılması ağır bastı. Taberî şöyle der: İster yer altında olsun, ister yer üstünde olsun, bir biri üzerine toplanmış herşeye kenz denir.[58]

تكوى : Dağlanır. كيٌ Kızdırılmış demir ve benzeri bir şeyi, cilt parçalanacak şekilde uzva yapıştırmaktır. Darb-ı mesellerde: "آخر الدواء الكي Son ilaç dağlamaktır" denilmiştir.

النسيئ : Nesî', ertelemek demektir. Bir kimse bir şeyi erteledğinde نسأه veya أنسأه

57 Kurtubî, 8/120.
58 Taberî, 10/121.

denir. Şu hadiste de bu manada kullanılmıştır. "وينسأله في أثره Onun için müddetini erteler"[59] Zemahşerî şöyle der: Nesî bir ayın haram ayı olma özelliğini, başka bir aya ertelemektir.

ليواطئوا : Denk düşürmek için. مواطأة denk düşürmek demektir. Bir topluluk, gizli bir işte ittifâk ettiklerinde تواطأ القوم denilir.

انفروا : Savaşa çıkınız. Nefr, hızla çıkmaktır. ولوا على ادبارهم نفورا hızla geri döndüler"[60] âyetinde de bu manadadır.

اثاقلتم : Ağır aldınız. Bu kelimenin aslı تثاقلتم dür. Ağır aldınız, çabuk çıkmadınız demektir.

عرضاً : Araz, dünya menfaatlerinden insanın eline sonradan geçen şeydir. Devamlı olmadığı için buna araz denmiştir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Dünya, sunulmuş hazır bir şeydir. Ondan iyi de yer, kötü de yer."[61]

الشقة : Şukka, zorlukla katedilen uzak mesafe demektir. Cevherî şöyle der: "Şukka, uzak sefer" manasınadır.[62] Sanki bu, meşakkat kelimesinden alınmıştır. Araplar, meşakkatle yapılan sefere, شقة شاقة derler.

NÜZÛL SEBEBİ

Rasulullah (s.a.v.) Tâif ve Huneyn savaşından döndükten sonra, Bizanslılarla savaşmak için müslümanlara cihadı emretti. Bu, sıkıntıların şiddetli, toprağın kurak ve havanın çok sıcak olduğu bir zamana rastladı. Bu zaman, hurmaların meyve, verdiği, meyvelerin olgunlaştığı bir zamandı. Müslümanlar, Bizansla savaşmayı gözlerinde büyütüyorlar. Gölgelerde oturmak, evlerinde kalmak ve malların başında bulunmak istiyorlardı. Savaşa gitmek onlara zor geliyordu. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi. يا أيها الذين آمنوا ما لكم اذا قيل لكم انفروا في سبيل الله اثاقلتم إلى الارض Ey iman edenler! Size ne oldu ki,"Allah yolunda savaşa çıkın" denildiği zaman yere çakılıp kaldınız"[63]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

34. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيراً مِنَ الأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ Ey Allah ve Rasulünü tasdik edenler! Yahudi âlimlerinden ve Hıristiyan rahiplerinden bir çoğu, لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ mutlaka insanların mallarını haram yollarla ele geçirirler, onların وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ

59 Buhârî, Buyû, 12, 13; Müslim, Birr, 20, 21.
60 İsra sûresi, 17/46.
61 el-Hatib et-Tebrizî, Mişkatu'l-mesâbîh, Hadis no: 5216.
62 Kurtubî, 8/154.
63 Vâhidî, Esbâb-ı nüzûl, 141.

İslâm dinine girmelerine mâni olurlar. İbn Kesîr şöyle der: Bundan maksat, kötü âlimlerden ve sapık âbitlerden sakındırmaktır. İbn Uyeyne şöyle der: Bizim âlimlerimizden kim fesat çıkarırsa, onda Yahudilere bir benzerlik vardır. Âbidlerimizden kim fesat çıkarırsa, onda da Hıristiyanlara bir benzerlik vardır.[64] وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ Malları toplayıp servetleri biriktirenler, وَلَا يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ sonra da onların zekatını vermeyenler ve onlardan hayır yollarında harcamayanlar var ya, فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ Onları elem verici bir azab ile müjdele. Yani, onlara Cehennemdeki elem verici azabı haber ver. Bu, bir alay üslubudur. İbn Ömer der ki: Kenz, zekatı verilmeyen maldır. Zekatı verilen mal kenz değildir. Zemahşerî şöyle der: Yüce Allah, Yahudi ve Hıristiyanlara sert davranmak ve onlardan haram yiyenlerle müslümanlardan malının iyisinden Allah yolunda harcamayanların, elem verici azap ile müjdelenmeye müstehak olma hususunda eşit olduklarını göstermek için mal biriktirenlerle Yahudi ve Hıristiyanları beraber zikretti.[65]

35. يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ O gün bu mallar, alevli ateşte dağlayacak dereceye gelinceye kadar kızdırılır. فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ Alınlar, yanlar ve sırtlar onlarla dağlanarak yakılır. İbn Mesud şöyle der: Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a andolsun ki, herhangi bir kul, biriktirdiği malla dağlanırken ne dinarlar, ne de dirhemler birbirlerine dokunmaz. Fakat adamın derisi genişletilir: Her bir dinar ve dirhem ayrı ayrı yerlere konur. Bu âzâların dağlanacağının özellikle zikredilmesinin sebebi şudur: Cimri kimse fakirin karşıdan geldiğini görünce yüzünü ekşitir, yanına gelince öbür tarafa döner, ondan bir yardım istediğinde de ona sırtını çevirir. Kurtubî şöye der: Yüzü dağlamak ise daha çok elem ve sızı verir. Bundan dolayı Yüce Allah, diğer azâlar arasından özellikle bunları zikretti.[66] هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ Susturmak ve azarlamak için onlara şöyle denilir: İşte, kendiniz için biriktirdiğiniz mallar! Biriktirmiş olduğunuz malların vebâlini tadın." Sahih-i Müslim'de şöyle rivâyet edilmiştir: Malının zekatını vermeyen hiçbir kimse yoktur ki, kıyamet gününde onun için ateşten levhalar hazırlanmasın. Hazırlanan bu levhalarla, miktarı ellibin sene olan bir günde, o kişinin alnı, sırtı ve yanı dağlanır. Bu dağlama, kullar arasında hüküm verilinceye kadar devam eder. Sonra o şahsa Cennete veya Cehenneme giden yol gösterilir.

36. إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا Allah katında, O'nun şeriatında ve hükmünde muteber olan ayların sayısı, ayın menzillerine göre onikidir. Bu hususta muteber olan kamerî aylardır. Çünkü şer'i hükümler kamerî aylara göre ayarlanır. فِي كِتَابِ اللهِ Levh-i Mahfûz'da bu böyledir. يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ Gökleri ve yeri yarattığı gün. İbn Abbas der ki: Allah, gökleri ve yeri yarattığı gün, onu, katındaki ana

64 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/138.
65 el-Keşşâf, 2/266.
66 Kurtubî, 8/129.

kitapta yazdı. مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ Onlardan dört ayı, haram aylardır. Bunlar Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Receb aylarıdır. Bu aylara hürmet ve saygı gösterildiği için "Haram" denilmiştir. Bu aylarda itaatlar kat kat yapılır. Bu aylarda savaş haramdır. ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ Bu, dosdoğru bir şeriattır. فَلا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ Bu haram aylarda, onların hürmetini ihlal etmek ve Allah'ın haram kıldığı masiyet ve günahları işlemekle kendinize zulmetmeyiniz. وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً Müşrikler nasıl size karşı toptan savaşıyorlarsa, siz de gruplara ayrılmadan toptan onlara karşı savaşınız. وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ Bilin ki, Allah müttakîlerle beraberdir. Yani, Allah yardım ve desteği ile onlarla beraberdir. Bu, takvâ sahiplerine bir müjde ve garantidir.

37. إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ Bir ayın hürmetini bir başka aya ertelemek inkârda aşırılıktır. Çünkü böyle davranış, Allah'ın helal kıldığını haram kılmak, haram kıldığını da helal kılmaktır. Bu da, onların inkârlarına ilave edilmiş başka bir inkârdır. Tefsirciler şöyle der: Araplar savaşçı ve yağmacı idiler. Haram aylarda savaşmak onlara haram kılınmıştı. Savaşırken haram ayı gelince, savaşı bırakmak onlara zor geliyordu. O ayda savaşmayı helal kabul ediyorlar, onun yerine bir başka ayı haram ay sayıyorlardı. Sanki onlar, bir ayın hürmetini başka bir ay için borç alıyorlardı. Bazen de Muharrem ayını helâl sayıyorlar, fakat bir yılda dört haram ayın tamamlanması için Safer ayını haram sayıyorlardı. يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا Bu yüzden Allah, kâfirleri sapıklık üstüne sapıklığa düşürür. يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا Bir sene haram ayı helal, helal ayı haram sayıyorlar. Birisini diğerinin yerine koyuyorlardı. Ertesi sene bunun tersini yapıyorlardı. لِيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ Bunu, haram ayların sayısını dörde denk düşürmek için yapıyorlardı. فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ Bununla, Allah'ın haram kıldığını helâl sayıyorlardı. Mücâhid şöyle der: Her sene hac mevsiminde Kinâne oğullarından bir adam eşeği üzerinde gelir, şöyle derdi: Ey insanlar! Beni kimse ayıplayamaz ve bana cevap veremez. Sözüm geri çevrilmez. Biz Muharrem ayını haram ay saydık, Safer ayını erteledik." Sonra ertesi yıl tekrar gelir ve şöyle derdi: Biz bu yıl Safer'i haram kıldık, Muharrem'i erteledik." İşte "Allah'ın haram kıldığı ayların sayısını denkleştirmek için..." meâlindeki âyet bunu ifade eder.[67] زُيِّنَ لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ Şeytan, çirkin amellerini onlara süsledi de, amellerini güzel sandılar. وَاللَّهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ Allah, kâfirleri saâdet yoluna iletmez.

38. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الأَرْضِ Buradaki soru kınama ve azarlama ifade eden bir sorudur. Bu cihat terkedildiği için bir kınama ve Tebük Gazası'ndan geri kalanlar için bir azarlamadır. Yani: Ey mü minler! Size ne oldu ki, "Allah'ın düşmanlarına kaşı cihat için çıkın denildiğinde ağır aldınız ve çakılıp kaldınız. Dünya ve onun şehvetlerine meylettiniz de seferin zorluğunu ve

67 Taberî, 10/134.

yorgunluğunu istemediniz?أَرَضِيتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الآخِرَةِ Ahiretin nimetleri ve ebedî sevapları yerine, dünya nimetleri ve onun fânî metâına mı razı oldunuz? فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إِلاَّ قَلِيلٌ Dünya nimetlerinden faydalanmak, ahiretin yanında çok değersiz ve kıymetsiz az bir şeydir. Sonra Yüce Allah cihadın terkedilmesi sebebiyle onları tehdit ederek şöyle buyurdu:

39. إِلاَّ تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا Eğer Rasulullah (s.a.v.) ile birlikte cihâda çıkmazsanız, Allah sizi elem ve acı verici bir azap ile cezalandırır. Dünyada sizi düşman istilâsına uğratır, ahirette de yakıcı ateş ile yakar. İbn Abbas: "Bu ceza, Allah'ın onlara yağmur yağdırmamasıdır"[68] der. وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ Allah sizi yok eder ve yerinize sizden daha hayırlı başka bir kavim getirir. Onlar, Allah'ın Rasulünün davetine daha süratle icâbet eder ve ona daha çok itaat ederler. وَلاَ تَضُرُّوهُ شَيْئًا Ve siz, cihattan geri kalmakla, Allah'a hiçbir zarar veremezsiniz. Çünkü O'nun, âlemlere ihtiyacı yoktur. وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Allah, dilediği her şeye Kâdir'dir. Siz olmadan düşmana galip gelmek de onun kâdir olduğu şeylerdendir. Râzî şöyle der: "Bu, azarlamanın şiddetine dikkat çekmektedir. Çünkü Yüce Allah herşeye Kâdir'dir. O'nun için âcizlik câiz değildir. Azapla tehdit ettiğinde, mutlaka yapar.[69]

40. إِلاَّ تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ Eğer siz Allah'ın Rasulüne yardım etmezseniz, bilin ki Allah onun yardımcısı ve koruyucusudur. Bu şartın cevabı mahzûftur. Takdiri: "Allah ona yardım edecek" şeklindedir. Nitekim bundan sonra gelen فقد نصره الله cümlesi bunu göstermektedir. Yani: Eğer siz ona yardım etmezseniz, bilin ki Rasulullah (s.a.v.) iki kişiden biri iken ona yardım eden Allah yine ona yardım edecektir. Çünkü o zaman onun yanında ne yardımcıları ne de destekçileri vardı. إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا Onu kâfirler çıkardığı zaman. Yani Muhâcir olarak Mekke'den çıkıp Medine'ye gittiği zaman. "Kâfirler onu çıkardığı zaman" denilmesinin sebebi şudur: Onlar peygamberi çıkmaya zorladılar, onu öldürmek için tuzaklar kurdular, nihayet o da hicret etmeye mecbur kaldı. ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ Onların ikisi mağarada bulundukları zaman peygamber iki kişiden biri idi. Diğeri de Ebû Bekir es-Sıddık (r.a.) idi. Üçüncü bir kişi yoktu. Yani Hz. Peygamber (s.a.v.), Ebû Bekir Sıddîk (r.a.) ile birlikte, Sevr dağındaki mağarada gizlendikleri zaman Allah ona yardım etti. إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لاَ تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا O zaman o, arkadaşı Ebû Bekir Sıddîk (r.a.)'i yatıştırmak ve gönlünü hoş etmek için "Korkma, Allah'ın yardım ve zaferi bizimle beraberdir" diyordu. Taberî, Enes (r.a.)'ten Ebû Bekir es-Sıddîk'in şöyle dediğini rivâyet eder: Ben Rasulullah (s.a.v.) ile birlikte mağarada, müşriklerin ayakları da başımızın üstünde iken: "Ya Rasulallah!" dedim. "Onlardan biri ayağını kaldırırsa mutlaka bizi görecek" Rasulullah (s.a.v.): "Ya Ebû Bekir! Üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen

68 Taberî, 10/131.
69 Râzî, 16/61.

ne zannediyorsun? dedi.[70] Hz. Ebû Bekir'in üzüntüsünün sebebi, Rasulullah (s.a.v.)'ın başına bir şey gelmesinden korkması idi. Kalbini teskin etmek için Rasulullah (s.a.v.) ona: "Sen üzülme..." dedi. فَأَنزَلَ اللهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ Allah, Rasulü üzerine huzur ve sükûn indirdi. وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا Onu, katından melekler ordusu ile destekledi. Melekler onu mağarada koruyorlardı. Siz onları görmediniz. وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى Allah, şirk kelimesini alçak, âdî ve hakir kıldı. O melek ordusu ile şirki ve müşrikleri zelil etti. وَكَلِمَةُ اللهِ هِيَ الْعُلْيَا Kelime-i tevhid, yani "lâ ilahe illallah" ise, işte galip ve üstün gelen odur. Allah, onunla müslümanları aziz kıldı, şirki ve müşrikleri ise zelil etti. وَاللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ Allah kudret sahibi ve galiptir, mağlup olmaz. Yaptığı her şeyde hikmet ve menfaat vardır.

41. انفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا Ey mü'minler topluluğu! Genç, ihtiyar, binekli, yaya, her türlü ahvâl ve şerâitte, kolaylık ve zorluk anlarında, isteyerek veya istemeyerek savaşa çıkınız. وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ Kelime-i tevhidi yüceltmek için, mallarınızla ve canlarınızla cihat ediniz. ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ Eğer bilirseniz, bu sefer ve cihat, yere çakılıp orada kalmaktan ve dünya metaından az bir şeye râzı olmaktan daha hayırlıdır. Ebû Hayyân şöyle der Dünyada hayırlık düşmana galip gelmek ve yeryüzüne vâris olmakla olur. Ahirette ise, büyük sevaba ve Allah'ın rızasına nâil olmakla olur.[71] Bundan sonra yüce Allah, Tebük gazâsından geri kalanların hallerini ve bu gazâdan geri bırakılanın münafıkların durumlarını anlatarak şöyle buyurdu:

42. لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا Eğer, çağrıldıkları şey hemen kolayca elde edilir bir ganimet وَسَفَرًا قَاصِدًا gidecekleri sefer de uzak olmayan orta mesafeli bir sefer olsaydı. لَّاتَّبَعُوكَ Allah rızası için değil de ganimet arzusuyla mutlaka seninle beraber çıkarlardı. وَلَكِن بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ Fakat yol onlara uzak ve meşakkatli geldi. Kalplerinde nifâk bulunmasından dolayı, sefere çıkmamak için mazeret ileri sürdüler. وَسَيَحْلِفُونَ بِاللهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ Yalan mazaretler ileri sürerek, sizinle sefere çıkabilseydik, kesinlikle geri kalmazdık, diye size yemin edecekler.[72] Eğer maddî imkanınız veya bedenî kuvvetimiz olsaydı mutlaka sizinle birlikte cihada çıkardık diyecekler. Yüce Allah onları yalanlayarak ve sözlerini reddederek şöyle buyurdu: يُهْلِكُونَ أَنفُسَهُمْ Yalan yere yemin ederek kendilerini helâka atıyorlar. وَاللهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ Allah biliyor ki, onlar iddialarında elbette yalancıdırlar. Çünkü onların çıkmaya tâkatleri vardı, fakat çıkmadılar.

---

70 Taberî, 10/136.

71 el-Bahr, 5/44.

72 Bu, bir gaybden haber vermedir. Sen Tebük seferinden döndüğünde onlar, özür beyan ederek yalan yere yemin edeceklerdir. Bu olay Kur'ân'ın haber verdiği gibi çıkmıştır. Bu, en parlak Kur'ân'î mucizelerdendir.

43. عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمْ Ey Muhammed! Allah sana müsâmaha gösterdi. O münafıkların kuru bir mazeret ileri sürmekle, seninle birlikte sefere çıkmayıp geri kalmalarına niçin izin verdin?! Yüce Allah Rasulullah (s.a.v.)'a sitem ederken ona lütufla muamele etti. Zira ona bir lütuf olarak, kendisine sitem etmeden önce affedildiğini bildirmiştir.[73] حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ Onları kendi hallerine bıraksaydın da, onlardan gerçek özür sahibi olanlarla, münafık yalancılar ortaya çıksaydı. Mücâhid şöyle der: Bu âyet münafıklar hakkında inmiştir. Onlardan bir grup: "Rasulullah'tan izin isteyin, eğer size izin verirse oturun. İzin vermezse gene oturun" dediler.[74] Peygamber (s.a.v.) onlara izin vermese de, onlar savaşa gitmemekte ısrarlı idiler. İşte bunun içindir ki Yüce Allah, mü'minlerin izin istemeyeceklerini bildirerek şöyle buyurdu:

44. لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ Ey Muhammed! Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, gaza ve cihattan geri kalmak için izin istemezler. أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ Mallarıyla canlarıyla cihat etmekten kaçınmazlar. Çünkü onlar Allah'ın, iyi mücâhitler için hazırlamış olduğu bol sevabı biliyorlar. Ondan nasıl geri dururlar? وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ Allah onları bilir. Onlar imanlarında ihlaslı ve Allah'tan korkan kimselerdir.

45. إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ Ey Muhammed! Senden ancak, kalplerinde iman yerleşmemiş olan münafıklar izin ister. وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ Onların kalpleri Allah ve Allah'ın vereceği sevap hakkında şüpheye düştü. Onlar şaşkın şaşkın bocalıyorlar, ne yapacaklarını bilmiyorlar.

EDEBÎ SANATLAR

1. "يحلونه عاما ويحرمونه عاما Onu bir sene helâl, bir sene haram kılıyorlar." Burada يحلون ile يحرمون fiilleri arasında tıbâk sanatı vardır. Bu, edebî sanatlardandır.

2. "ما لكم اذا قيل لكم Size... denildiğinde, size ne oluyor?.. Bu, kendisiyle inkâr ve kınama kastedilen bir sorudur.

3. "ارضيتم بالحياة الدنيا من الاخرة Ahiret yerine dünya hayatına razı mı oldunuz?" Burada hazif yoluyla icaz vardır. Yani, ahiret nimetleri yerine, dünya nimetlerine ve lezzetlerine razı mı oldunuz? demektir.

---

73 Tefsirciler şöyle der: Bu âyetlerden insan, Rasulullah'ın Allah katındaki yerini, kadrinin yüceliğini ve makamının yüksekliğini anlar. Çünkü, günah işlediğini haber vermeden önce, affedildiğini müjdeledi. Eğer onu kınayarak: "Niçin onlara izin verdin?" deseydi. Peygamber'in, üzüntü ve kederden kalbinin kırılmasından korkulurdu. Avn şöyle der: Bundan daha güzel bir sitem işittiniz mi? Sitem etmeden önce, affedildiğini bildiriyor. Ben derim ki: Zemahşerî'nin söylediği, Rasulullah'ın makamına karşı nezaketsizliktir.

74 Taberî, 11/142.

4. "فما متاع الحياة الدنيا Dünya hayatının nimeti.... değildir. "Burada, ahirete nisbetle dünyanın değersizlik ve âdiliğini daha iyi açıklamak için zamir yerine, açık isim getirildi.

5. "يعذبكم عذاباً أليماً Size, elem verici bir azap ile ceza verir." Bu iki kelime arasında iştikâk vardır.

6. "وجعل كلمة الذين كفروا السفلى İnkâr edenlerin sözünü, "en alçak" kıldı. Burada, "inkâr edenlerin sözü" şirkten istiâredir. Nitekim, "Allah'ın kelimesi" de, iman ve tevhidden istiâredir.

7. "خفافاً وثقالاً gerek hafif, gerek ağır olarak..." Bu iki kelime arasında tıbâk sanatı vardır.

8. "بعدت عليهم الشقة yol onlara uzak geldi. " Burada "الشقة meşakkat" kelimesi, nefse meşakkat veren uzun ve uzak yol için istiâre edildi"

9. "عفا الله عنك Allah seni affetti." Bu, sevinç vesilesini üzüntü vesilesinden önce getirmek maksadıyla verilen bir haberdir. "Allah'ın, siteminden önce affı bildirmesi, onun peygamberine İütuflarındandır" diyen ne güzel söylemiştir!

FAYDALI BİLGİLER

Rivâyete göre, bir bedevî Abdullah b. Ömer'e: Bana, yüce Allah'ın والذين يكنزون الذهب والفضة altın ve gümüşü biriktirenler..." sözünü anlat dedi. İbn Ömer şöyle cevap verdi: Onları kim biriktirir de zekatını vermezse, ona yazıklar olsun. Bu, zekat âyeti inmeden önce idi. Zekat âyeti indirilince Allah zekatı malları temizleme vesilesi kıldı. Zekatını verdikten ve o nimetin içinde Allah'a itaat ettikten sonra, benim Uhud dağı kadar altınım olsa aldırış etmem.[75]

BİR UYARI

اذ يقول لصاحبه لا تحزن Hani, arkadaşına "üzülme" diyordu. Bu âyet-i kerîme Hz. Ebû Bekir es-Sıddık (r.a.)'ın faziletinin büyüklüğünü ve kadrinin yüceliğini gösterir. Çünkü, Yüce Allah onu mağarada Rasulullah'a arkadaş, hicret esnasında da ona yoldaş kıldı. Bunun içindir ki, âlimler şöyle der: Kim, Hz. Ebû Bekir'in Rasulullah'ın sahabisi olduğunu inkâr ederse kâfir olur. Çünkü bu inkâr, yüce Allah'm kitabını reddetmek demektir.

BİR NÜKTE

Hayyân b. Zeyd'in şöyle dediği rivâyet olunur: Biz, Safvan b. Amr ile sefere çıktık. Savaşçılar arasında, Şam halkından, bineği üzerinde çok yaşlı, kaşları gözleri

75 İbn Mâce, Zekât, 3.

üzerine dökülmüş bir adamı gördüm. Ona dönerek şöyle dedim: Ey amca! Allah seni mazur görmüştür. Hayyân diyor ki: İhtiyar, kaşlarını kaldırdı ve şöyle dedi: Ey kardeşimin oğlu! Biz, genç ve ihtiyar Allah yolunda sefere çıktık. Dikkat edin, bilin ki, Allah kimi severse onu imtihan eder. Sonra onu tekrar eski haline çevirir ve onu o halde bırakır. Allah, kullarından ancak şükredeni, sabredeni, zikredeni ve Allah'tan başkasına ibadet etmeyeni imtihan eder"[76]

Ben derim ki: Allah, o temiz nefislere rahmet etsin. Onlar, Allah rızası uğrunda canlarını verdiler.

76 Taberî, 10/138.

وَلَوْ
أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَٰكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ
فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فِيكُم
مَّا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ
الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾
لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِن قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّىٰ
جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾
وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ ائْذَن لِّي وَلَا تَفْتِنِّي ۚ أَلَا فِي الْفِتْنَةِ
سَقَطُوا ۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾ إِن تُصِبْكَ
حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۖ وَإِن تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا
أَمْرَنَا مِن قَبْلُ وَيَتَوَلَّوا وَّهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾ قُل لَّن
يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا ۚ وَعَلَى اللَّهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا
إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ ۖ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَن يُصِيبَكُمُ اللَّهُ
بِعَذَابٍ مِّنْ عِندِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا ۖ فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُم
مُّتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ أَنفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَّن يُتَقَبَّلَ
مِنكُمْ ۖ إِنَّكُمْ كُنتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا
مَنَعَهُمْ أَن تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا
بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ
كُسَالَىٰ وَلَا يُنفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾
وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ
يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مُدَّخَلًا لَوَلَّوْا
إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ
فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ
يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ
وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ
إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾ إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ
وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ
وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۖ فَرِيضَةً مِنَ
اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

46. Eğer onlar çıkmak isteselerdi elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların çıkmalarını uygun bulmadı ve onları geri koydu, onlara "oturanlarla beraber oturun!" denildi.

47. Eğer içinizde onlar da savaşa çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranızda koşarlardı. İçinizde, onlara iyice kulak verecekler de vardır. Allah zalimleri gayet iyi bilir.

48. Andolsun onlar önceden de fitne çıkarmak istemişler ve sana nice işler çevirmişlerdi. Nihâyet hak geldi ve onlar istemedikleri halde Allah'ın emri galip geldi.

49. Onlardan öylesi de var ki, "Bana izin ver, beni fitneye düşürme" der. Bilesiniz ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdir. Cehennem, kâfirleri mutlaka kuşatacaktır.

50. Eğer sen bir iyilik elde edersen, bu durum onları üzer. Ve eğer sana bir musibet erişirse, "Biz önceden işimizi sağlama almıştık" derler ve böbürlenerek dönüp giderler.

51. De ki: "Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez. O bizim mevlamızdır. Onun için mü'minler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler."

52. De ki: "İki güzellikten başka bir şeyin başımıza gelmesini mi bekliyorsunuz? Biz de, Allah'ın, ya kendi katından veya bizim elimizle size bir azap vermesini bekliyoruz. Haydi bekleyin, şüphesiz biz de sizinle beraber bekleyenleriz".

53. De ki: "İster gönüllü verin ister gönülsüz, sizden asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz yoldan çıkan bir topluluk oldunuz".

54. Onların sadakalarının kabul edilmesini engelleyen, onların Allah ve Rasulünü inkâr etmeleri, namaza ancak üşenerek gelmeleri ve istemeyerek sadaka vermelerinden başka bir şey değildir.

55. Onların malları ya da çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah bunlarla, ancak dünya hayatında onların azaplarını çoğaltmayı ve onların canlarının kâfir olarak güçlükle çıkmasını istiyor.

56. Onlar, mutlaka sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler. Halbuki onlar sizden değillerdir, fakat onlar korkan bir toplumdur.

57. Eğer sığınacak bir yer, yahut mağaralar veya bir delik bulsalardı, koşarak oraya yönelip giderlerdi.

58. Onlardan sadakalar hususunda seni ayıplayanlar da vardır. Sadakalardan onlara da verilirse râzı olurlar, şayet onlara sadakalardan verilmezse hemen kızarlar.

59. Eğer onlar Allah ve Rasulü'nün kendilerine verdiğine râzı olup, "Allah bize yeter, yakında bize Allah da lütfundan verecek, Rasulü de. Biz yalnız Allah'a rağbet edenleriz" deselerdi. ..

60. Zekâtlar Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, memurlara, gönülleri ısındırılacak olanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihad edenlere, yolculara mahsustur. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde münafıkları ve onların cihada çıkmaktan geri kalışlarını anlattı. Burada da onların hile, tuzak, müslümanlar arasında fitne çıkarma ve onların eziyete uğramalarına sevinme gibi çirkin amellerini açıkladı. Ayrıca, onlar müslümanlarla birlikte çıkmış olsalardı, cemaatı bölmeleri ve beraberliklerini bozmaları sebebiyle orduya zaaf ve çöküntü vermekten başka bir şey yapmayacaklarını bildirdi. Onların birçok âdî cürümlerini de açıkladı.

KELİMELERİN İZAHI

إنبعاثهم : Onların gidişatı. İnbiâs, bir şey hakkındaki davranış, gidişat demektir.

فثبطهم : Onları geri bıraktı. Tesbît, insanı, yapmaya niyet ettiği işten geri çevirmektir.

خبالاً : Habâl, her şeydeki bozukluk ve kötülük, demektir. Aklı bozulmuş bunaklar için kullanılan الخبول kelimesi bu köktendir.

ولأوضعوا : Mutlaka koşarlardı. إيضاع süratli yürümek demektir. Şâir şöyle der:

يا ليتني فيها جذع اخب فيها واضع

"Keşke orada benim bır genç devem olsa da, orada hızlı ve süratli yürüsem." Deve hızlı yurudüğünde وضع البعير denilir. Kişi kendi kendine hızlı yürüdüğü zaman اوضع الرجل denilir.[77]

يجمحون : Kaçıyorlar. جمح Süratle kaçtı demektir. Bu kelime, Arapların, gem ile zaptedilemeyen ata verdikleri "جموح serkeş" tabirinden alınmıştır.

يلمزك : Seni ayıplarlar. Lemz, ayıp demektir. Bir kimse birini ayıpladığında لَمَزَه denilir. Cehverî şöyle der: Bunun aslı, göz ve benzeri şeylerle işaret etmektir. Çok ayıplayan kimseye لُماز denilir.[78]

الغارمين : Ğârimîn borçlular. Ğârim, borç demektir. Zeccâc şöyle der: Ğurm'un asıl manası, devamlı meşakkat içinde olmak, meşakkat veren şeyin kişiden ayrılmaması demektir. Garâm, meşakkatli ve devamlı azabtır. Aşk da, meşakkatli ve kişiden ayrılmayan bir şey olduğu için ona garâm ismi verilir. Borç insana zor geldiği için ona da "garâm" denmiştir.[79]

77 Râzî, 16/81.

78 es-Sıhâh, لز maddesi.

79 el-Bahr, 5/35.

NÜZÛL SEBERİ

Rasulullah (s.a.v.) Tebük seferine çıkmak istediğinde Cidd b. Kays'a -münafık idi- şöyle dedi: Ey Vehb'in babası! Benî Asfar'la yani Rumlarla savaşarak köle ve cariyeler edinmek ister misin? Cidd şöyle dedi: Ya Rasulallah! Kavmim, benim kadınlara düşkün olduğumu bilir. Korkarım ki, Benî Asfar'ı gördüğüm de onların kızlarına sabredemem. Beni fitneye düşürme. Bana savaşa gitmememe izni ver, malımla sana yardım edeyim. Rasulullah (s.a.v.) ondan yüz çevirip, "sana izin verdim" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah, ومنهم من يقول ائذن لي ولا تفتني Onlardan öylesi de vardır ki, "Bana izin ver, beni fitneye düşürme" der.[80]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

46. وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً Eğer o münafıklar seninle birlikte cihada çıkmak isteselerdi veya sefere niyetleri olsaydı elbette silah ve erzak hazırlığı yaparlardı. Onların hazırlık yapmaları, seferden geri kalmak istediklerine bir delildir. وَلَكِنْ كَرِهَ اللهُ انْبِعَاثَهُمْ Fakat Allah, onların seninle beraber çıkmalarını hoş görmedi فَثَبَّطَهُمْ de onların azimlerini kırdı ve kalplerine tembellik verdi. وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ Onlara, "savaştan geri kalan kadın, çocuk ve özürlülerle beraber oturun" denildi. Bu ifade, evlerinde oturmayı cihada çıkmaya tercih etmelerinden dolayı onlar için bir kınamadır. Bu âyet, münafıkların kendisiyle birlikte cihada çıkmamaları dolayısıyla Rasulullah (s.a.v.)'ı teselli etmektedir. Çünkü onların çıkmasında ne bir fayda, ne de bir menfaat vardır. Aksine bunda eziyet ve zarar vardır. Bunun içindir ki, Yüce Allah şöyle buyurdu:

47. لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا Eğer onlar sizinle beraber çıksalardı, sizin için kötülük ve bozgunculuktan başka bir şey arttırmazlardı. وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ Aranızda süratle dedikodu yayarlardı. يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ Onlar aranıza düşmanlık sokmak sûretiyle sizin fitneye uğramanızı isterler. وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ İçinizde de, kalpleri zayıf olup onların sözlerine kulak verecek ve onlara itaat edecekler vardır.[81] وَاللهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ Allah, münafıkların durumunu, onların içlerini ve dışlarını kuşatan bir ilim ile bilir.

48. لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ Onlar, Tebük seferinden önce de arkadaşlarını dağıtmak ve durumunu bozmak sûretiyle sana kötülük yapmak istemişlerdi. Nitekim, Abdullah b. Übeyy b. Selûl Uhud gününde arkadaşları ile birlikte ayrılıp gitmişti. وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ Senin için hileler düşünmüş, tuzaklar kurmuşlar ve dinini yok etmek

80 Esbâbu'n-nüzûl, s. 142.

81 Mücâhid şöye der: Yani içinizde casuslar vardır. Onlar için haber toplarlar ve onlara taşırlar. Birinci mana daha açık ve daha yaygındır. Katâde de bu görüştedir. İbn Kesîr de birinci görüşü tercih etmiştir.

için görüş teâtîsinde bulunmuşlardı. حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللهِ Nihayet Allah'ın yardımı geldi ve onun dini diğer dinlere üstün ve galip geldi. وَهُمْ كَـارِهُونَ Halbuki onlar nifaklarından dolayı bunu istemiyorlardı.

49. وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُـولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْـتِنِّي O münafıklardan öylesi vardır ki sana: "Ey Muhammed! Bana savaşa gitmeme izni ver. Sefere çıkmayı bana emretmekle beni fitneye düşürme" der. İbn Abbas şöyle der: Bu âyet Cidd b. Kays hakkında inmiştir. Rasulullah onu Benî Asfar'la savaşa çağırdığında o şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Bana, cihada gitmemek için izin ver. Beni kadınlarla fitneye düşürme."[82] أَلَا فِي الْفِـتْنَةِ سَـقَطُوا Biliniz ki, onlar seferden kaçmak istemekle fitnenin ta içine düşmüşlerdir. Hatta daha da büyüğüne düşmüşlerdir. Bu da cihaddan geri kalma, kâfirliklerinin ve nifaklarının ortaya çıkış fitnesidir. Ebussuûd şöyle der: Burada fitne tabirinin kullanılması, fitnenin, öldürücü ve onların aşağıların en aşağısı olan alçaklık derekelerinde ne kadar alçaldıklarını gösteren çukur mevkiinde kabul edildiğini gösterir.[83] وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِـيطَةٌ بِالْكَافِـرِينَ onlar için Cehennemden kaçış yoktur. Çünkü o, onları her taraftan, bileziğin bileği kuşattığı gibi kuşatmıştır. Burada şiddetli bir tehdit vardır.

50. إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ Bazı savaşlarda, ister zafer ister ganimet olsun, sana bir iyilik gelirse, bu onları üzer. وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ Yok eğer sana bir musibet veya sıkıntı veya bir yenilgi ve hoşa gitmeyen bir şey gelirse ona sevinir ve şöyle derler: Şüphesiz biz başımıza bela gelmeden önce ihtiyatlı davrandık, tedbir aldık ve gözümüzü açtık da savaşa çıkmadık. وَيَتَوَلَّوا وَهُمْ فَرِحُونَ Sevinçle, böbürlenerek toplantılarından dağılıp giderler.[84]

51. قُلْ لَنْ يُصِـيبَنَا إِلَّا مَـا كَتَبَ اللهُ لَنَا De ki: Allah katında yazılan ve bizim için takdir edilmiş olandan başka bize ne hayır, ne şer, ne korku, ne ümit, ne sıkıntı, ne de bolluk gelmez. هُوَ مَـوْلَانَا O bizim yardımcımız ve koruyucumuzdur. وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَـوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ Mü'minler işlerini Allah'a bıraksınlar, ondan başka hiçbir kimseye itimat etmesinler.

52. قُلْ هَلْ تَتَرَبَّصُـونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ Onlara de ki: Ey münafıklar topluluğu! Siz sadece başımıza iki güzel sonuçtan birinin ya zafer veya şehitliğin gelmesini bekliyorsunuz. Bunların her ikisi de güzeldir. وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِـيبَكُمُ اللهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْـدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَـا Biz ise sizin için iki korkunç sonucun en kötüsünü bekliyoruz. Ya katından kökünüzü kesecek bir azap ile sizi helâk etmesini veya bizim elimizle sizi öldürmesini bekliyoruz. فَتَرَبَّصُـوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُـونَ Siz, bizim başımıza gelecek olanı

82 Bu konu **Nüzûl Sebebi**'nde anlatıldı.
83 Ebussuûd, 2/275.
84 Kurtubî şöyle der: Yani onlar, bu yaptıklarıyla böbürlenerek imandan yüz çevirirler.

bekleyin. Biz de sizin başınıza gelecek olanı bekliyoruz. Bu, tehdit ve azap manası içeren bir sorudur.

53. قُلْ أَنفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ Onlara de ki, "Ey münafıklar topluluğu! İster gönüllü, ister gönülsüz infak edin, Allah sizden onu kabul etmez. Taberî şöyle der: Bu, haber manası ifade eden emir sîgasıdır. Nitekim, "استغفر لهم او لا تستغفر لهم onlar için ister mağfiret dile, ister dileme"[85] âyetindeki emir sîgası da bu manada kullanılmıştır. Yani, ister gönüllü harcamış olun, ister gönülsüz farketmez. Sizin bu harcamanız asla kabul edilmez.[86] إِنَّكُمْ كُنتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ Bu cümle, onların yaptıkları harcamanın reddediliş sebebini açıklar. Yani, çünkü siz Allah'a itaati terketmiş inatçı ve kibirli kimselersiniz. Yüce Allah daha sonra şöyle buyurarak bu manayı pekiştirir:

54. وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلاَّ أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللهِ وَبِرَسُولِهِ Onların yaptıkları harcamaların kabul edilmesini engelleyen, sadece onların Allah ve Rasulü'nü inkârlarıdır. وَلا يَأْتُونَ الصَّلاةَ إِلاَّ وَهُمْ كُسَالَى Onlar namaza tembel tembel gelirler. وَلا يُنفِقُونَ إِلاَّ وَهُمْ كَارِهُونَ Mallarını da istemiyerek harcarlar. Yüce Allah, onların yaptıkları harcamanın kabulünü engelleyen sebebin inkârları olduğunu açıkladı ve ardından bu inkârın gerektirdiği şeyi bildirdi ki, o da namaza tembel tembel gelmeleri ve Allah yolunda istemeyerek harcama yapmalarıdır Çünkü onlar bunlarla ne sevap bekliyorlar, ne de azaptan korkuyorlar. Namaz, bedenî amellerin en şereflisi, Allah yolunda infak da malî işlerin en iyisi olduğu için, Allah (c.c.) burada iki yüce ameli zikretmiştir.[87]

55. فَلا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلا أَوْلادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Yani, ey muhatab! Onlara verilen dünya süslerini ve onlara ihsan ettiğimiz mal ve çocukları güzel görüp de o yüzden fitneye düşme. Onlar, görünüşte bir nimet, hakikatte ise azaptır. Ancak Allah onları dünyada cezalandırmak için, onlar farkına varmadan azaplarını arttırmak istemektedir. Beyzâvî şöye der: Onların dünyadaki azapları, mallar için gördükleri belâ ve musibetlerdir.[88] وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ Onlar ahireti düşünmeyi bırakıp dünya zineti ile faydalanmakla meşgul iken kâfir olarak ölürler. Böylece ahiretteki azapları da şiddetlenir.

56. وَيَحْلِفُونَ بِاللهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ Onlar, sizin gibi mü'min olduklarına dair size Allah adına yemin ederler. Halbuki kalpleri inkâr ettiği için onlar mü'min değildir. وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ Fakat onlar, müşrikleri öldürdüğünüz gibi, kendilerini öldürmenizden korkuyorlar. Dolayısıyla gerçek durumlarını gizleyerek müslüman olduklarını açıklarlar ve bunu yalan yeminlerle desteklerler.

57. لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ Eğer onlar sığınabilecekleri bir kale veya gizlenebilecekleri

85 Tevbe sûresi, 9/80.
86 Taberî, 10/152.
87 el-Bahru'l-muhît, 5/53.
88 Beyzâvî, 226.

mağaralar, أَوْ مُدَّخَلًا veya dar da olsa girebilecekleri bir yer bulsalar, لَوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ mutlaka o tarafa döner, huysuz at gibi hızla koşarlar. Âyetten maksat mü'minlerin dikkatini şuna çekmektir: Münafıklar en kötü ve en âdî yerde de olsa sizden kaçabilirlerse, size karşı aşırı derecede kin besledikleri için mutlaka bunu yaparlar. Şu halde onların, sizinle birlikte ve sizden olduklarına dair yalan yere ettikleri yeminlere aldanmayın.

58. وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ Ey Muhammed! Onlardan bazılan sadakaların taksimi hususunda seni ayıplar. فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا O sadakalardan onlara da verirsen, senin yaptığını beğenirler. وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ Onlara, o maldan razı edecek kadar vermezsin sana kızar ve seni ayıplarlar. Tefsirciler şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Huneyn ganimetlerini taksim ediyordu. Münafıklardan Zülhuveysıra denilen bir adam ona gelerek şöyle dedi: "Ey Muhammed! Adaletli ol. Çünkü ganimeti âdilane dağıtmadın. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Yazıklar olsun sana! Ben adaletli değilsem kim adaletlidir.[89]

59. وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ Ey Muhammed! Seni ayıplayan o kimseler, kendilerine verdiğin sadakalara razı olsalar ve az da olsa bu taksime kanaat etselerdi" onlar için daha iyi olurdu. Ebussuûd şöyle der: Âyette, "Allah'ın ve Rasulü'nün verdiği" denilerek Allah lafzının zikredilmesi tazîm ifade eder ve peygamberin yaptıklarının, Allah'ın emriyle olduğuna dikkat çeker.[90] وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ "Allah'ın lütuf ve ihsanı bize yeter. سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ "Allah bize rızık olarak, başka bir sadaka veya ganimet verecektir. "إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ Allah'a itaat etmeye, O'nun lütuf ve ihsanına elbette istekliyiz" deselerdi daha iyi olurdu. لو Edatının cevabı mahzûftur. Takdiri; onlar için daha iyi olurdu manasına gelen لكان خيراً لهم dür. Râzî şöyle der: Bu makamda cevabın terkedilmesi, tazim ve korkutmaya daha çok delâlet eder. Bu, senin bir adama, "eğer bize gelseydin" deyip de cevabını söylemediğin bir söze benzer. Yani, "eğer bunu yapsaydın mühim bir durumla karşılaşacaktın" demektir.[91]

Bundan sonra Yüce Allah, zekatların harcanacakları yeri bildirerek şöyle buyurur:

60. إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ Taberî şöyle der: Zekâtlar sadece fakirlere ve düşkünlere verilir. Bir de Yüce Allah'ın, aşağıda zikrettiği kimselere verilir.[92] Bu âyet zekâtların sadece bu sekiz sınıfa verilmesini gerektirir. Zekâtın, onlardan başkasına verilmesi câiz değildir. Fakir, yaşayabilecek hir miktarda malı olan kimse demektir. Miskîn, hiçbir şeyi olmayan kimsedir. Yunus şöyle der: Bir Bedevîye, "sen fakir misin?" diye sordum. Hayır vallahi, bilakis miskînim" dedi. Bir görüşe

89 Rûhu'l-meânî 10/ 119; Buhârî, Edeb, 95.
90 Ebussuûd, 2/277.
91 Râzî, 16/99.
92 Taberî, 10/157.

göre, miskînin durumu fakirden daha iyidir. Bu, ihtilaflı bir meseledir. وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا Zekâtı toplayan memurlara, وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ müellefe-i kulûba verilir. Bunlar, Arapların ileri gelenlerinden bır topluluktur. Rasulullah (s.a.v.), kalplerini İslâm'a ısındırmak için onlara zekât vermiştir. Taberî, Safvan b. Ümeyye'nin şöyle dediğini rivâyet eder: Rasulullah (s.a.v.) bana zekât verdi. Halbuki o en çok kızdığım kimseydi: Bana vermeye devam etti. Neticede benim için insanların en sevimlisi oldu.[93] وَفِي الرِّقَابِ Kölelikten kurtulmaları için kölelere, وَالْغَارِمِينَ borç altında ezilen borçlulara وَفِي سَبِيلِ اللهِ Mücâhitlere ve sınır boylarında nöbet bekleyenlere verilir. Muhârebenin levâzımatından olan silah ve mühimmata harcanır. وَابْنِ السَّبِيلِ Yolda kalmış yolcuya verilir. فَرِيضَةً مِنَ اللهِ Bunları Allah farz kıldı ve sınırlarını O belirtti. وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Allah, kullarının menfaatlerini pek iyi bilir. Hikmet sahibidir, hikmetinin gerektirdiğinden başkasını yapmaz. İbn Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah, münafıkların zekâta olan tamahkarlıklarını kesmek için, zekâtın sadece bu sınıflara verileceğini bildirdi. Mânâ bakımından bu âyet, münafıkların sadakalar hususunda Hz. Peygamberi (s.a.v.) ayıpladıklarını ifade eden âyet ile irtibatlıdır.[94]

EDEBÎ SANATLAR

1. "أعدّوا له عدة Onun için hazırlık yaparlardı." Burada, اعدّوا ile عدّة kelimeleri arasında iştikak cinâsı vardır. "اقعدوا مع القاعدين oturanlarla beraber oturun" cümlesinde de aynı sanat vardır.

2. "ولأوضعوا خلالكم aranızda koşarlardı:" Tıybî şöyle der: Bunda istiâre-i teberiyye vardır. Onların koğuculuk yapmak suretiyle ara bozmalarının sür'ati, binicinin yürüyüş sür'atine benzetildi. Sonra bu sür'ati ifade etmek için, deve için kullanılan إيضاع kelimesi istiâre edildi. Bunun aslı şöyledir. "Onlar, koğuculuk bineklerini aranızda koştururar".[95]

3. "وان جهنم لمحيطة بالكافرين Cehennem kâfirleri, mutlaka kuşatacaktır." Burada da istiâre vardır. Zira onların Cehenneme düşüşü, düşmanın orduyu kuşatmasına veya bileziğin bileği kuşatmasına benzetilmiştir. İsim cümlesinin tercih edilmesi, kuşatma olayının sabit ve devamlı olduğunu göstermek içindir.

4. "... ان تصبك حسنة تسوهم وان تصبك مصيبة Sana bir iyilik gelirse onları üzer, eğer sana bir kötülük gelirse..." Burada, edebî sanatlardan mukâbele denilen sanat vardır.

5. "وعلى الله فليتوكل Mü'minler işlerini sadece Allah'a bıraksın." Burada kasr ifade etmek için, harf-i cerle mecruru fiilden önce getirilmiştir. Zamir yerine Allah lafzının getirilmesi ise korku ve heybeti arttırmak içindir.

93 Taberî, 10/162.
94 et-Teshîl, 2/79.
95 Rûhu'l-meânî, 10/112.

6. "طوعاً او كرهاً İsteyerek veya istemeyerek" bu iki kelime, arasında tıbâk sanatı vardır. Aynı şekilde, "رضوا وان لم يعطوا منها إذا هم يسخطون razı olurlardı. Sadakadan onlara verilmeyince, hemen kızarlar" cümlesinde de, رضوا ve يسخطون kelimeleri arasında da tıbâk sanatı vardır.

7. "عليم حكيم" Burada, فعيل vezni mübâlağa ifade eder. Yani Allah'ın ilmi ve hikmeti büyüktür.

BİR NÜKTE

Zemahşerî, "Oturanlarla beraber oturun" meâlindeki âyetin tefsirinde şöyle der: Bu, onları kınama, âcizliklerini bildirme ve evlerde oturma ve yatma durumunda kalan kadın, çocuk ve kötürümlerle bir tutmaktır.[96] Nitekim şâir şöyle der:

دع المكارم لا ترحل لبغيتها واقعد فانك انت الطاعم الكاسي

İyi meziyetleri bırak. Onları aramak için dolaşma. Otur, çünkü sen yiyici ve giyicisin.

BİR UYARI

İbn Kesîr şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Medine'ye gelince bütün Araplar ona karşı savaşta ittifak ettiler. Medine'nin Yahudi ve münafıkları da ona cephe aldılar. Allah onu Bedir günü muzaffer kılıp dinini yüceltince Abdullah b. Übeyy b. Selûl ve arkadaşları şöyle dedi: Bu, gelişmekte olan olaydır. "Bunun üzerine görünüşte İslâm'a girdiler. Sonra da Allah İslâm'ı ve müslümanları güçlendirdikçe bu durum onları kızdırdı ve üzdü. İşte bunun içindir ki, Yüce Allah; "وظهر امر الله وهم كارهون Onlar istemedikleri halde, Allah'ın emri galip geldi" buyurdu.[97]

96 el-Keşşâf, 2/376.
97 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/147.

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ
النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ
بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ
وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾
يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ
أَن يُرْضُوهُ إِن كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ
مَن يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا
ذَٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَن تُنَزَّلَ
عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُم بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلِ اسْتَهْزِئُوا
إِنَّ اللَّهَ مُخْرِجٌ مَّا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ
لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ
وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا
قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِن نَّعْفُ عَن طَائِفَةٍ مِّنكُمْ
نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾ الْمُنَافِقُونَ
وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُم مِّن بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنكَرِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ
إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ
وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ
حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٦٨﴾
كَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَالًا
وَأَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُم بِخَلَاقِكُمْ كَمَا

اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي
خَاضُوا أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ
وَالْمُؤْتَفِكَاتِ ۚ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۖ فَمَا كَانَ
اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾
وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰئِكَ
سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ اللَّهُ
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ۚ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ
وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا
وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا
بِمَا لَمْ يَنَالُوا ۚ وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ
مِنْ فَضْلِهِ ۚ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ ۚ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ
اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾

61. Münafıklardan, "O peygamber, bir kulaktır" diyerek peygamberi incitenler de vardır. De ki: "O, sizin için bir hayır kulağıdır. Çünkü o Allah'a inanır, mü'minlere güvenir ve o sizden iman edenler için de bir rahmettir. Allah'ın Rasulüne eziyet edenler için acıklı bir azap vardır."

62. Sizin rızanızı almak için size gelip Allah'a and içerler. Eğer mü'min iseler Allah ve Rasulünü razı etmeleri daha doğrudur.

63. Bilmediler mi ki: Kim Allah ve Rasulü'ne karşı koyarsa elbette onun için, içinde ebedî kalacağı Cehennem ateşi vardır. İşte bu büyük rüsvaylıktır.

64. Münafıklar, kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir sûrenin mü'minlere indirilmesinden çekinirler. De ki: "Siz alay edin! Allah o çekindiğimiz şeyi ortaya çıkaracaktır."

65. Eğer onlara sorarsan, elbette: "Biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk" derler. De ki: "Allah ile, O'nun âyetleriyle ve O'nun Peygamberi ile mi alay ediyordunuz?"

66. Özür dilemeyin, çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz. Sizden bir grubu bağışlasak bile bir gruba da suçlu olduklarından dolayı azap edeceğiz.

67. Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindendir. Çünkü onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkorlar. Ve onlar ellerini sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu! Münafıklar fasıkların kendileridir.

68. Allah erkek münafıklara, kadın münafıklara ve kâfirlere içinde ebedî kalacakları Cehennem ateşini vaadetti. O, onlara yeter. Allah onlara lanet etmiştir! Onlar için devamlı bir azap vardır.

69. Siz de, sizden öncekiler gibisiniz. Onlar sizden kuvvetçe daha üstün, mal ve evlatça daha çok idiler. Onlar paylarına düşenden faydalandılar. İşte sizden öncekiler nasıl paylarına düşenden faydalandıysalar. Siz de payınıza düşenden faydalandınız ve batıla dalanlar gibi siz de daldınız. İşte bunların amelleri dünyada da ahirette de boşa gitmiştir. Ve onlar ziyana uğrayanların kendileridir.

70. Onlara kendilerinden evvelkilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve altüst olan şehirlerin haberi ulaşmadı mı? Peygamberleri onlara apaçık mucizeler getirmişti. Allah onlara zulmedecek değildi, fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekte idiler.

71. Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkorlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve Rasulüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Allah hikmet sahibidir.

72. Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan Cennetler ve Adn Cennetlerinde güzel meskenler vaadetti. Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kazanç da budur.

73. Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer Cehennemdir. O ne kötü bir varîş yeridir!

74. Söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Halbuki o küfür sözünü elbette söylediler ve müslüman olduktan sonra kâfir oldular. Başaramadıkları bir şeye de yeltendiler. Ve sırf Allah ve Rasulü kendi lütuflarından onları zenginleştirdiği için ayıplamaya kalkıştılar. Eğer tevbe ederlerse onlar için daha hayırlı olur. Eğer yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da, ahirette de acıklı bir azaba çarptıracaktır. Yeryüzünde onların ne dostu, ne de yardımcısı vardır.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Bu âyet-i kerîmeler münafıkların tehlikelerini açıklamak ve mü'minleri onların tuzaklarından sakındırmak için onlardan bahsetmeye devam ediyor. Yüce Allah bu âyetlerde onların çirkin davranışlarından başka bir türü sergilemektedir. O da, münafıkların Rasulullah (s.a.v.)'a eziyet etmeleri, yalan yere yemine cüret etmeleri, Allah'ın âyetleri ve temiz şeriatiyle alay etmeleri ve yerinde zikredilen benzeri kötü ameller ve çirkin fiillerdir.

KELİMELERİN İZAHI

أُذُن : Üzün, kulak demektir. Cevherî şöyle der: Bir kimse herkesin sözüne kulak verir, dinlerse ona, "رجل أُذُن kulak adam" denilir. Bu manada müfredi ve çoğulu birdir.[98] Zemahşerî şöyle der: Üzün, işittiği her şeyi tasdik eden ve herkesin sözünü kabul eden adam demektir. Kendisine, işitme âleti olan azanın ismi verilmiştir.[99] Şâir şöyle der:

98 Sıhâh, اذن maddesi.

99 el-Keşşâf, 2/284.

قـد صـرت اذناً للوشـاة سـمـيـعـة ينـالون من عـرضي ولو شـئت مـا نالوا

Ben jurnalcıların işiten kulağı oldum. Herkes bana sövüyor. İstesem sövemezler.

يُحادد : Karşı koyarsa محادّة karşı koymak ve düşmanlık etmek demektir. مُشاقة gibi. Müşâkka, iki hasımdan herbirinin, karşısındakinin bulunmadığı taraf ve şıkta olmasıdır.

بخلاقهم : Nasipleri خلاق nasip demektir. Daha önce geçen ومـالـه في الاخـرة من خـلاق Onun ahirette bir nasibi yoktur"[100] âyetinde de bu manada kullanılmıştır.

وخضتم : Daldınız, خوض eğlence ve boş işe girmek demektir. Suya dalmak yerine istiâre edilmiştir.

حبطت : Boşa gitti, sevabı yok oldu.

والمؤتفكات : Mü'tefikât, alt üst olan şehirler. ائتفاك Alt üst olmak demektir. Bunlardan maksat Lut kavmidir. Çünkü onların yurdu alt üst olmuştur. Bir görüşe göre, onların hallerinin hayırdan şerre dönmesinden mecâzdır. İbn Rûmî'nin şu şiirinde de bu manada kullanılmıştır.

ومـا الخـسـف ان تلقى اسـافل بلدة اعـاليـهـا بل ان تسـود الارازل

Batmak, bir ülkedeki alçakların yüksek kabul edilmesi değildir. Bilakis batmak rezillerin yönetici olmasıdır.

NÜZÛL SEBEBİ

a. Münafıklardan bir grup Rasulullah (s.a.v.)'a eziyet ediyor ve onun hakkında yakışıksız sözler söylüyorlardı. Bazıları: "Bunu yapmayın. Söylediklerinizin ona ulaşmasından ve bizi cezalandırmasından korkuyoruz:" dediler. Cülâs b. Süveyd şöyle dedi: "Biz istediğimizi söyleriz. Sonra ona geliriz, o bizim söylediklerimize inanır. O, sadece dinleyen bir kulaktır." Bunun üzerine Yüce Allah "ومنهم الذين يؤذون النبي ويقـولون هو أذن ... Münafıklardan, "O bir kulaktır" diyerek Peygamberi üzenler vardır" âyetini indirdi.[101]

b. Mücâhid şöyle der: "Münafıklar kendi aralarında Rasulullah (s.a.v.)'ı ayıplıyor, sonra da: "Umulur ki Allah sırrımızı açığa vurmaz" diyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah: "يحذر المنافقون ان تنزل عليهم سورة تنبئهم بما في قلوبهم"[102] Münafıklar, kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir sûrenin mü'minlere inmesinden çekinirler" âyetini indirdi.[103]

100 Bakara sûresi, 2/200.
101 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, 143.
102 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 3/463.
103 Tevbe: 9/64.

ÂYETLERİN TEFSİRİ

61. وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ Münafıklardan bazıları, söz ve davranışları ile Rasulullah (s.a.v.)'ı üzüyorlar. وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ "O işittiği her haberi doğrulayan bir kulaktır." diyorlar. قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ De ki: O sizin, için bir hayır kulağıdır. Şer kulağı değildir. Hayrı dinler ve onunla amel eder. Şerri dinlediğinde onunla amel etmez. يُؤْمِنُ بِاللهِ Buyurduğu hususlarda Allah'ı taksdik eder, samimiyetlerini bildiği için haber verdiği hususlarda mü'minleri tasdik eder. وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ O, mü'minler için bir rahmettir. Çünkü iman etmelerine sebep odur. وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ Allah'ın Rasulünü ayıplayan ve onun yüce zatına yakışmayan sözleri söyleyenler var ya, işte onlar için ahirette elem verici azap vardır. وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

62. يَحْلِفُونَ بِاللهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ Yeminleriyle sizi hoşnut etmek için, Peygamberde bir kusur bulunduğunu ifade eden bir söz söylemediklerine dair size yemin ederler: وَاللهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضُوهُ Halbuki Yüce Allah ve onun Rasulü, hoşnut edilmeye daha layıktır. Bu da ancak itaatla, ona uymakla ve onun emrine saygı göstermekle olur. إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ Eğer gerçekten inanıyorlarsa, Allah'ı ve Rasulü'nü razı etsinler.

63. أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللهَ وَرَسُولَهُ O münafıklar bilmiyorlar mı ki, kim Allah ve Rasulüne düşmanlık ve muhalefet ederse فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا onun Cehenneme girmesi ve orada ebedî kalması muhakkaktır. Bu soru kınama ifade eder. ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ İşte bu büyük zillet, rüsvaylıkla birlikte büyük bir bedbahtlıktır. Çünkü onlar, milletin gözü önünde rezil edileceklerdir.

64. يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ Münafıklar haklarında, kalplerindeki nifakı açığa çıkaracak bir sûrenin inmesinden korkuyorlar. قُلِ اسْتَهْزِئُوا De ki, Allah'ın dini ile istediğiniz gibi alay ediniz. Bu, tehdit ifade eden bir emirdir. اعملوا ما شئتم İstediğinizi yapın[104] âyetindeki emre benzer. إِنَّ اللهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ Şüphesiz Allah, gizlediğiniz ve meydana çıkmasından korktuğunuz nifâkı açıklayacaktır. Zemahşerî şöyle der: "İslâm ile alay ediyorlar ve Allah'ın vahy ile kendilerini rezil etmesinden de sakınıyorlardı. Hatta bazıları şöyle diyordu: "Vallahi ben, bizi Allah'ın en kötü mahluğu görüyorum. Hakkımızda birşey inip de bizi rezil etmektense, yüz sopa yemeyi tercih ederim".[105]

65. وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ Ey Muhammed! O münafıklara, İslâm'ın ve senin hakkında söyledikleri boş ve yalan sözleri sorsan, mutlaka sana: "Biz ciddi

104 Fussilet sûresi, 41/40.
105 el-Keşşâf, 2/286.

değildik, sadece eğlenmek için şakalaşıp oynuyorduk" derler. Taberî şöyle der: Rasulullah (s.a.v.) Tebük seferine giderken, yanında münafıklardan bir grup vardı. Onlar şöyle dediler: "Şu adama bakın. Şam saraylarını ve kalelerini fethetmek istiyor. Bu, olacak iş mi? Ne kadar uzak!" Allah, onların bu durumunu Rasulüne bildirdi: Rasulullah (s.a.v.) onlara giderek: "Siz şöyle şöyle söylediniz." dedi. Münafıklar: "Ya Rasulallah! Biz sadece oyun ve eğlenceye dalmıştık" dediler. Bunun üzerine şu âyet indi.[106] قُلْ أَبِاللهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ Ya Muhammed! O münafıklara de ki: Allah'ın dini, şeriatı, kitabı ve Rasulü ile mi alay ediyorsunuz? Bu soru kınama ifade eder. Bundan sonra Yüce Allah onların durumlarını ortaya çıkarıp rezil ederek şöyle buyurdu.

66. لا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ Bu yalan yeminlerle özür dilemeyin. Çünkü, durumunuz ortaya çıktıktan sonra, o yeminler size fayda vermez. Siz imanınızı açıkladıktan sonra, Rasulullah'a (s.a.v.) eziyet etmek sûretiyle kâfirliğinizi ortaya koydunuz. إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ Tevbe ve ihlasları sebebiyle sizden bir grubu bağışlasak da نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ başka bir gruba ceza vereceğiz. Çünkü onlar münafıklıkta ve cürüm işlemede ısrar ettiler.

67. الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ Münafık erkeklerle münafık kadınlar bir tek sınıftır. Onlar bir şeyin cüzlerinin birbirine benzediği gibi, nifâkta ve imandan uzak olma hususunda birbirlerine benzerler. Zemahşerî şöyle der: "Âyette geçen, بعضهم من بعض onlar birbirlerindendir" sözü ile, münafıkların mü'minlerden olmadığı ve ويحلفون بالله إنهم لمنكم mutlaka sizden olduklarına dair yemin ederler"[107] âyetinde bildirilen yeminlerinde yalancı oldukları gösterilmek istenmiştir."[108] Yüce Allah bundan sonra, onların durumlarının mü'minlerin durumlarına muhâlif olduğunu gösteren şeyleri anlatmak üzere şöyle buyurdu. يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ Onlar, inkâr etmeyi ve masiyet işlemeyi emrederler, iman ve itaati yasaklarlar. وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ Allah yolunda harcamaktan ellerini tutarlar. نَسُوا اللهَ فَنَسِيَهُمْ Allah'a itaatı bıraktılar, Allah da onları rahmetinden ve lütfundan uzaklaştırdı. Ve onları unutulmuş kimseler haline getirdi. إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ Çünkü münafıklar tam manasıyla inat ve isyan içindedirler ve Allah'a itaatten çıkmışlardır. Münafıklara engel olmak için Allah yeter.

68. وَعَدَ اللهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ Allah münafıklara ve açıktan inkâr edenlere, kendilerini Cehenneme sevkedeceğini onlara vaadetti. خَالِدِينَ فِيهَا Orada ebedî kalacaklardır. هِيَ حَسْبُهُمْ Azap hususunda ateş onlara yeter. Çünkü orada

106 Bu, Katâde'nin rivâyetidir. Taberî'de de böyledir.
107 Tevbe, 9/56.
108 el-Keşşâf, 2/87.

ona denk gelecek hiçbir azap yoktur. وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ Allah onları rahmetinden uzaklaştırdı ve onları hor düşürdü. وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ Onlar için kesilmeyen ebedî ateş vardır.

69. كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ Ey münafıklar topluluğu! Sizin durumunuz sizden önceki münafıkların durumu gibidir. Burada üçüncü şahıs kipinden ikinci şahıs kipine dönüş vardır. كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً Onlar vücutça sizden daha güçlü, kuvvet bakımından sizden daha fazla idiler. وَأَكْثَرَ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا Onların malları daha bol, evlatları daha çoktu. Buna rağmen Allah, onları helâk etti. Onların başına gelenin, sizin başınıza da gelmesiden sakının. فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ Onlar, dünyanın lezzetli nimetlerinden nasiplerini aldılar. فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ Sizden öncekiler dünyanın lezzetli nimetlerinden nasiplerini aldıkları gibi, siz de dünya lezzetlerinden ve şehvetlerinden payınızı aldınız. وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا Onların batıla ve sapıklığa daldıkları gibi, siz de batıla ve sapıklığa daldınız. Taberî şöyle der: "Yani, ey münafıklar! Siz de dünyadan faydalanma hususunda önceki milletlerin girdiği yola girdiniz. Önceki milletlerin daldığı gibi, siz de Allah'a karşı yalan ve boş şeylere daldınız. Şu halde Allah'ın azabından ve onların başına gelenlerin bir benzerinin sizin de başınıza gelmesinden sakının.[109] أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ Bu anlatılan çirkin vasıfları taşıyan o kimselerin amelleri boşa gitmiştir. O amellerin karşılığı sadece ateştir. وَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ Onlar, tam manasıyla ziyana uğrayanlardır.

70. أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ O münafıklara geçmiş ümmetlerin haberi gelmedi mi? Onlar peygamberlere isyan ettiklerinde, Allah'ın azabından onların başına neler geldi?

قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ Onlar Tufanla helâk edilen Nuh kavmi, rüzgar ile helâk edilen Âd (yani Hud) kavmi, şiddetli gürültü ile helâk edilen Semûd (Sâlih'in) kavmi, وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ nimetin ellerinden alınmasıyla helâk edilen İbrahim (a.s.)'in kavmi, وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ gölge gününün azabıyla helâk edilen Şuayb kavmi, وَالْمُؤْتَفِكَاتِ ve günahları yüzünden şehirleri altüst olan ve başlarına pişirilmiş taş yağdırılan Lut kavminin şehirlerinde yaşayan insanlardır. أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ Peygamberleri onlara mucizeler getirdi, fakat onları yalanladılar. فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ Allah onları zulmen helâk etmedi, onları sadece suçları yüzünden helâk etti. وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ Fakat onlar inkâr etmek ve masiyet işlemekle kendilerine zulmettiler. O münafıklar, kendilerinden

109 Taberî, 10/175.

intikam alınması hususunda, önceki suçlu yalancılara uygulanan cezanın kendilerine uygulanmayacağından emin mi oldular?

Yüce Allah münafıkların kötü sıfatlarını anlattıktan sonra mü'minlerin iyi sıfatlarını anlatır ve şöyle buyurur:

71. وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin dostu yani din kardeşidirler. Birbirlerine yardım eder ve birbirlerini desteklerler. يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ İnsanlara, Allah'ın razı olacağı her türlü hayır ve güzelliği emrederler, Allah'ın kızacağı her türlü çirkin şeyden onları nehyederler. Onlar, kötülüğü emreden ve iyilikten nehyeden münafıkların aksidir. وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ Namazı mükemmel bir şekilde kılarlar. وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ Allah'ın rızasını kazanmak için, zekâtı da hak sahiplerine verirler. وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ Her emir ve yasak hususunda Allah'a ve Rasulüne itaat ederler. أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ İşte onları Allah rahmetine sokacak ve onlara yüce nimetlerini bolca verecektir. إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ Allah Azîz'dir. O'na itaat eden mağlup edilmez, O'na isyan eden ise zelil olur. Hikmet sahibidir. Nimet verme ve cezalandırma hususunda, hikmetine göre her şeyi yerli yerine koyar.

72. وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ Allah mü'minlerin imanlarına karşılık onlara gölgeleri bol Cennetler vaadetti. Onların ağaçları altından ırmaklar akmaktadır. خَالِدِينَ فِيهَا Onlar orada ebedî kalacaklardır. Onlar için oranın nimetleri ne yok olacak ne de zevâl bulacak. وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ Allah onlara ebediyen kalacakları Cennetlerde mutlu bir hayat sürecekleri evler vaadetti. Hasan el-Basrî der ki: Bu evler inciden, kırmızı yakuttan ve zebercedden yapılmış köşklerdir.[110] وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ Allah'ın az bir rızası, bunların hepsinden daha büyüktür. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "Yüce Allah, Cennet ehline, ey Cennet ehli!" der. Onlar da, Ey Rabbimiz, icabet sana, taatine tekrar müsaade" derler. Allah: "Razı oldunuz mu? der. Onlar: "Mahlukatından hiç kimseye vermediğin şeyi bize verdiğin halde, niye razı olmayalım" derler. Allah şöyle buyurur: ."Ben size bundan daha üstününü vereceğim." Cennet ehli: "Hangi şey bundan daha üstündür?" derler. Allah: "Size rızamı helal kılıyorum. Bundan sonra asla size kızmayacağım" der.[111] ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ İşte en büyük kurtuluş da budur. Bundan daha büyük bir mutluluk yoktur.

73. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et. İbn Abbas şöyle der: "Yani, kâfirlere karşı kılıçla, münafıklara karşı da dil ile cihad et. وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ Cihad, savaş ve korkutmak sûretiyle onlara karşı sert davran.

110 el-Keşşâf, 2/289.
111 Taberî, 10/182, Tirmizî, Cennet, 18.

وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ Onların meskenleri ve barınakları Cehennemdir. وَبِئْسَ الْمَصِيرُ Cehennem, kendisine varılacak ne kötü bir yerdir.

74. يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا Münafıklar kendilerinden sana ulaşan küfürlü sözleri söylemediklerine dair yemin ediyorlar. Katâde şöyle der: "Bu âyet Abdullah b. Übeyy b. Selûl hakkında indi. Vâkıa şöyle oldu: Cühenî kabilesinden bir adam ile Ensâr'dan biri birbirleriyle vuruştular. Cühenî, Ensâr'dan olana galip geldi. Abdullah b. Übeyy b. Selûl Ensâra şöyle dedi: Kardeşinize yardım etmeyecek misiniz? Vallahi, bizimle Muhammed'in durumu, "Besle kargayı, oysun gözünü" diyenin sözüne uymaktadır. Müslümanlardan biri, bunu Rasulullah (s.a.v.)'a haber verdi. Rasulullah (s.a.v.) durumu ona sormak üzere bir adam gönderdi. Bunun üzerine Abdullah b. Übeyy b. Selûl, öyle bir şey söylemediğine dair yemin etmeye başladı. İşte bu olay üzerine Yüce Allah onun hakkında bu âyet-i kerîmeyi indirdi.[112] وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ Halbuki o küfür sözünü elbette söylemişlerdi. O da, Abdullah b. Übeyy b. Selûl'ün şu sözüdür: لئن رجعنا إلى المدينة ليخرجن الأعز منها الاذل Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, en üstün olan en alçak olanı mutlaka oradan çıkaracaktır.[113] وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ Daha önce müslüman olduklarını açıkladıkları halde, daha sonra kâfir olduklarını ortaya koydular. وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا Başaramadıkları bir şeye de yeltendiler. İbn Kesîr şöyle der: Bunlar, münafıklardan bir grup olup Tebük seferinden döndüğünde Rasulullah (s.a.v.)'ı öldürmek istemişlerdi. On küsur kişi idiler.[114] وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ Peygamber (s.a.v.)'in onların nezdinde herhangi bir günahı olmadığı halde, sırf onun feyz ve bereketiyle Allah'ın müslümanları zenginleştirmesinden dolayı, Rasulullah'ı ayıplamaya kalkıştılar. Bu ifade, suçsuz yere ayıplama yapılan yerlerde kullanılır. Bundan sonra Yüce Allah onları tevbeye davet ederek şöyle buyurdu: فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ Eğer onlar nifâktan vazgeçerlerse, onların bu vazgeçişleri ve tevbeleri, kendileri için daha hayırlı ve daha iyi olur. وَإِنْ يَتَوَلَّوْا Yok eğer yüz çevirirler de nifâkta ısrar ederlerse, يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا Allah onları elem verici, şiddetli bir azap ile cezalandırır. فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ Bu ceza, dünyada öldürülmeleri ve esir edilmeleri, ahirette ise, ateşe atılmaları ve Allah'ın gazabına uğramaları ile olur. وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ Onları azaptan kurtaracak veya hesap gününde onlara şefaat edecek herhangi bir kimse yoktur

112 Kâsımî, Mehâsinü't-te'vîl, 8/3204.
113 Münafıkûn sûresi, 63/8.
114 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/156.

EDEBÎ SANATLAR

1. "هو اذن O bir kulaktır." Bunun aslı "O, her söyleneni dinleyen kulak gibidir" şeklindedir. Bu ifadeden teşbî edatı ile vech-i şebeh hazfedilmiş ve teşbih-i belîğ olmuştur. "Zeyd aslandır" ifadesine benzer.

2. "يؤذون رسول الله Allah'ın Rasulüne eziyet ediyorlar." Burada Rasulullah (s.a.v.)'in şanını yüceltmek ve nübüvvet ve risalet gibi iki büyük mertebeyi onda toplamak maksadıyla "يؤذونه ona eziyet ederler" şeklindeki zamir yerine رسول kelimesi getirildi. رسول Kelimesinin الله lafzına izafeti ise, onun şeref ve itibarının yüksekliğini gösterir.[115]

3. "ذلك الخزي العظيم İşte büyük rezillik budur." Bu rezillik ve rüsvaylığın korkunçluk ve şiddetinin büyüklüğünü bildirmek için yakında olan bir şey, uzaklık ifade eden ism-i işâretle (ذلك) gösterilmiştir.

4. "ويقبضون ايديهم Ellerini sıkı tutarlar." Eli sıkı tutmak, cimrilikten kinayedir. Nitkekim, "eli açmak" da cömertlik ve iyilikten kinayedir.

5. "نسوا الله فنسيهم Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu." Bu ifade müşâkele babındandır. Çünkü Allah unutmaz. Yani Onlar Allah'a itaati bıraktılar. Allah da onları rahmetinden ayırdı.

6. "كالذين من قبلكم Sizden öncekiler gibi" burada daha fazla kınamak ve azarlamak için, üçüncü şahıs kipinden, ikinci şahıs kipine dönüş vardır.

7. "فاستمتعوا بخلاقهم Kendi paylarından istifade ettiler." Burada itnâb vardır. Bundan maksat, nefis şeyler yerine âdî şeylerle meşgul olmalarını yerme ve kınamadır.

8. "وما نقموا إلاّ ان اغناهم الله Münafıklar, sırf Allah müslümanları zengin kıldı diye onları ayıplarlar." Bu âyette, zemme benzeyen bir şeyle, medhin te'kit edilmesi vardır. Bu, şöyle diyenin sözüne benzer: "Onların bir kusuru yoktur. Ancak, çok vuruşmaktan kılıçları eğrilmiştir."

FAYDALI BİLGİLER

İbn Kesîr, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivâyet eder: "Rasulullah (s.a.v.) dört kılıçla gönderildi. Birincisi, müşrikler için فاذا انسلخ الاشهر الحرم فاقتلوا المشركين Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün.[116] İkincisi, Ehl-i Kitab için: قاتلوا الذين لا يؤمنون بالله واليوم الاخر Kendilerine kitap verilenlerden, Allah'a ve ahiret gününe inanmayanlara karşı savaşın.[117] Üçüncüsü münafıklar için: جاهد الكفار والمنافقين Kâfirler

115 Ebû Hayyân el-Bahr, 5/63.
116 Tevbe sûresi, 9/5.
117 Tevbe sûresi, 9/29.

ve münafıklarla cihat et.[118] Dördüncüsü âsiler için: فقاتلوا التي تبغي حتى تفيئ إلى امر الله Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar, âsilerle savaşın.[119]

BİR NÜKTE

İmam Fahreddin Râzî şöyle der, "Yüce Allah mü'minlerin birbirlerinin dostu olduğunu açıkladıktan sonra mü'mini münafıktan ayıran beş hususu zikretti: Münafık kötülüğü emreder, iyilikten nehyeder. Namaza tembel tembel kalkar, zekâtı ve diğer vazifelerinin ifâsı hususunda cimrilik yapar, cihada koşmaz, emredildiğinde geri kalır ve başkalarını da geri bırakır. Mü'min bunun aksini yapar. O iyiliği emreder, kötülüğü yasaklar, namazı en mükemmel bir şekilde edâ eder, zekâtı verir, Allah ve Rasulüne itaata koşar. İşte bundan dolayı Yüce Allah, mü'minlerin sıfatlarıyla münafıkların sıfatlarını şu sözü ile mukayese etti: "Mü'min erkekler ile mü'min kadınlar birbirlerini dostudur. Onlar iyiliği emreder, kötülüğü yasaklarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Rasulüne itaat ederler".[120] Aynı şekilde Yüce Allah, ceza ve mükâfat hususunda da Cehennem ateşi ile Cennet arasında mukâyese yaptı. Bu, çok güzel bir karşılaştırmadır.[121]

118 Tevbe sûresi, 9/73.
119 Hucurât sûresi, 49/9, Muhtasaru İbn Kesîr, 2/156.
120 Tevbe sûresi, 9/71.
121 et-Tefsîru'l-kebîr, 16/130 (Tasarruf yapılarak alınmıştır).

وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ اٰتٰىنَا
مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا
اٰتٰىهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ بَخِلُوْا بِهٖ وَتَوَلَّوْا وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٧٦﴾
فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِيْ قُلُوْبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهٗ بِمَآ اَخْلَفُوا
اللّٰهَ مَا وَعَدُوْهُ وَبِمَا كَانُوْا يَكْذِبُوْنَ ﴿٧٧﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوْٓا
اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰىهُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ
الْغُيُوْبِ ﴿٧٨﴾ اَلَّذِيْنَ يَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِيْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ
فِي الصَّدَقٰتِ وَالَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ اِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُوْنَ
مِنْهُمْ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٧٩﴾
اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ
مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٨٠﴾ فَرِحَ الْمُخَلَّفُوْنَ بِمَقْعَدِهِمْ
خِلٰفَ رَسُوْلِ اللّٰهِ وَكَرِهُوْٓا اَنْ يُّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ
فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَقَالُوْا لَا تَنْفِرُوْا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ
حَرًّا لَوْ كَانُوْا يَفْقَهُوْنَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوْا قَلِيْلًا وَّلْيَبْكُوْا كَثِيْرًا
جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿٨٢﴾ فَاِنْ رَّجَعَكَ اللّٰهُ اِلٰى طَآئِفَةٍ مِّنْهُمْ
فَاسْتَاْذَنُوْكَ لِلْخُرُوْجِ فَقُلْ لَّنْ تَخْرُجُوْا مَعِيَ اَبَدًا وَّلَنْ تُقَاتِلُوْا مَعِيَ
عَدُوًّا اِنَّكُمْ رَضِيْتُمْ بِالْقُعُوْدِ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوْا مَعَ الْخٰلِفِيْنَ
﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّاتَ اَبَدًا وَّلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهٖ
اِنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَمَاتُوْا وَهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿٨٤﴾ وَلَا
تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّعَذِّبَهُمْ بِهَا

فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا أُنزِلَتْ
سُورَةٌ أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ
أُولُو الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُن مَّعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾
رَضُوا بِأَن يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾ لَٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ ۖ
وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾
وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ
الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا
مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٠﴾ لَّيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ
وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ
وَرَسُولِهِ ۚ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ
﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ
مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ
حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ ﴿٩٢﴾ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى
الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ ۚ رَضُوا بِأَن يَكُونُوا مَعَ
الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

75. Onlardan kimi de, "Eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz ve elbette biz salihlerden olacağız!" diye Allah'a and içti.

76. Fakat Allah lütfundan onlara verince, onda cimrilik edip yüz çevirerek sözlerinden döndüler.

77. Nihayet, Allah'a verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar onların kalbine nifâk soktu.

78. (Münafıklar), Allah'ın, onların sırrını da, fısıltılarını da bildiğini ve Allah'ın, ğayblan biliciolduğunu anlamadılar mı?

79. Sadakalar husûsunda, mü'minlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir. Ve onlar için acıklı azap vardır.

80. Onlar için ister af dile, ister dileme. Onlar için yetmiş defa af dilesen de Allah onları asla affetmeyecek. Bu, onların Allah ve Rasulünü inkâr etmelerinden ötürüdür. Allah fasıklar topluluğunu hidâyete erdirmez.

81. Allah'ın Rasulüne muhalefet etmek için geri kalanlar oturmaları ile sevindiler, mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad etmekten hoşlanmadılar ve, "Bu sıcakta sefere çıkmayın" dediler. De ki: "Cehennem ateşi daha sıcaktır!" Keşke anlasalardı!

82. Artık kazanmakta olduklarının cezası olarak, az gülsünler, çok ağlasınlar!

83. Eğer Allah seni onlardan bir grubun yanına döndürür de çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: "Benimle beraber asla çıkmayacaksınız ve düşmana karşı benimle beraber asla savaşmayacaksınız! Çünkü siz ilk seferde yerinizde kalmaya râzı oldunuz. Şimdi de geri kalanlarla beraber oturun!

84. Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma, onun kabri başında da durma! Çünkü onlar, Allah ve Rasulünü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler.

85. Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah, bunlarla ancak dünyada onlara azap etmeyi ve onların canlarının kâfir olarak zorlukla çıkmasını istiyor.

86. "Allah'a inanın, Rasulü ile beraber cihad edin" diye bir sûre indirildiği zaman, onlardan servet sahibi olanlar, senden izin istediler ve "Bizi bırak oturanlarla beraber olalım" dediler.

87. Geride kalan kadınlarla beraber olmağa râzı oldular, onların kalplerine mühür vuruldu. Bu yüzden onlar anlamazlar.

88. Fakat Peygamber ve onunla beraber inananlar, mallarıyla, canlarıyla cihad ettiler. İşte bütün hayırlar onlarındır ve onlar kurtuluşa erenlerin kendileridir.

89. Allah, onlar için, içinde ebedî kalacakları ve zemininden ırmaklar akan Cennetler hazırlamıştır. İşte bu, büyük bir zaferdir.

90. Bedevîlerden, özür bahane edenler, kendilerine izin verilsin diye geldiler. Allah ve Rasulüne yalan söyleyenler de oturup kaldılar. Onlardan kâfir olanlara acıklı bir azap erişecektir.

91. Allah ve Rasulü için öğüt verdikleri takdirde, zayıflara, hastalara ve harcayacak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir yol yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

92. Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde, "Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum" deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimseler aleyhine de bir şey yoktur.

93. Sorumluluk ancak, zengin oldukları halde senden izin isteyenleredir. Çünkü onlar geri kalan kadınlarla beraber olmaya râzı oldular. Allah da onların kalplerini mühürledi, artık onlar bilmezler.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Bu mübarek âyetler İslâm'a ve müslümanlara karşı olan korkunç tehlikelerini dikkate alarak münafıklardan bahsetmeye, sırlarını ortaya çıkarıp onları rezil etmeye ve hallerini açıklamaya devam eder.

KELİMELERİN İZAHI

أعقابهم : Sonunda Allah onların kalplerine nifâk verdi. Leys şöyle der: Bir kimsenin işinin sonu pişmanlık olursa, أعقبت فلاناً ندامة denilir. Bir kimseye, yediği bir şey sebebiyle bir hastalık gelirse, أعقبته سقماً اكل اكلة denilir. Hûzelî şöyle der:

اودى بني واعقبوني حسرة بعد الرقاد وعبرة لا تقلع

Oğullarım öldü. Mutluluktan sonra bana dinmeyen gözyaşı ve hasret bıraktılar.[122]

سرهم : Sırrahüm, sırları. Sır, kalpte saklanan şeydir.

122 et-Tefsîru'l-kebîr, 16/142.

نجواهم : Necvâ, iki veya daha çok kişi arasında geçen konuşma. Gizli söz manasına gelen necve'den alınmıştır. Gizli konuşan iki kişi, sanki kendilerinden başkasını aralarına sokmayı engellerler.

يلمزون : Ayıplıyorlar. Lemz, ayıp demektir.

المخلّفون : Muhallefûn, geri bırakılanlar demektir. مخلف Cihattan geri kalması sebebiyle "terkedilen kişi" manasınadır.

الطَّول : Tavl, zenginlik.

المعذّرون : Muazzirûn, özür beyan edenler. Bu, veznindeki مـقـصـر kelimesinin مـعـذر çoğuludur. Muazzir, özrü olmadığı halde özür beyan eden demektir. Cevherî şöyle der: "O, yalan mazeret ileri süren kimsedir."[123] Bunun aslı عُـذْر kökündendir. Darb-ı meselde اعـذر من انذر denilmiştir. Yani, sana gelip de seni uyaran, başına gelecekler hususunda son derece mazûrdur.

NÜZÛL SEBEBİ

a) Rivâyet olunduğuna göre Sa'lebe adında bir adam Rasulullah (s.a.v.) gelerek: "Ya Rasulallah! dedi. Bana mal verilmesi için Allah'a dua et." Rasulullah (s.a.v.): "Ey Selebe! Vah sana! Şükrünü edâ ettiğin az mal, şükredemeyeceğin çok maldan daha hayırlıdır" buyurdu. Sa'lebe şöyle dedi: Seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, eğer bana mal vermesi için Allah'a dua edersen, bütün hak sahiplerinin hakkını mutlaka vereceğim." Sa'lebe sürekli olarak Rasulullah'a baş vurdu. Sonunda Rasulullah (s.a.v.) onun için dua etti. Sa'lebe koyunculuğa başladı. Koyun, organik maddelerdeki kurt gibi üredi. Medine ona dar geldi. Oradan dışarı çıkıp, Medine vadilerinden bir vadiye indi. Nihayet öğle ve ikindi namazlarını cemaatle kılmaya, diğerlerini terketmeye başladı. Daha sonra koyun o kadar arttı ve çoğaldı ki, Sa'lebe cuma namazını ve cemaatı terketti. Rasulullah (s.a.v.) onun durumunu sordu. Ashâb onun hakkında Rasulullah (s.a.v.)'a bilgi verdi. Rasulullah (s.a.v.), üç defa: "Vah Sa'lebe!" dedi. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "ومنهم من عـاهـد الله لئن اتانا من فـضـلـه لنصـدقن Onlardan kimi de, "Eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz" diye Allah'a and içti.[124] Sa'lebe Hz. Osman'ın halifeliği zamanında öldü.

b. Abdullah b. Ömer'in radıyallahu anhuma şöyle dediği rivâyet edilir: "Münafıkların reisi Abdullah b. Übeyy b. Selûl ölünce, oğlu Rasulullah'a gelerek, babasını kefenlemek için, gömleğini ona vermesini istedi. Rasulullah (s.a.v.) da gömleğini ona verdi. Sonra Rasulullah (s.a.v.)'tan, babasının cenaze namazını kılmasını istedi. Rasulullah (s.a.v.) da, onun namazını kılmak için kalktı. Hz. Ömer

123 Kurtubî, 8/225.

124 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, 145. Müfessirlerin anlattığı bu Sa'lebe, Meşhur sahabî Sa'lebe b. Ebî Hâtim değildir. Bu, sadece münafıklardan Sa'lebe, denilen biridir. Allah daha iyi bilir.

(r.a.) kalkıp dedi ki: "Ya Rasulallah! Allah'ın düşmanının cenaze namazını mı kılıyorsun?" Rasulullah (s.a.v.): "Beni serbest bırak, yâ Ömer! Çünkü ben serbest bırakıldım da bunu seçtim. Zira bana: "استغفر لهم او لاتستغفر لهم Onlar için ister istiğfâr et, ister istiğfâr etme"[125] denildi. Eğer yetmişden fazla af dilediğim takdirde affedileceğini bilsem, elbette daha fazla af dilerim." Sonra Rasulullah (s.a.v.) onun namazını kıldı, cenazesi ile beraber yürüdü ve kabri başında durdu: Az geçmeden Yüce Allah şu âyeti indirdi.[126] ولا تصل على احد منهم مات ابدا Onlardan ölmüş olan hiçbir kimsenin asla namazını kılma".[127]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

75. لَئِنْ آتَانَا مِنْ Münafıklardan Allah'a şu şekilde söz verenler var: وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ Eğer Allah bize lütfundan verir, rızkımızı genişletirse فَضْلِهِ mutlaka fakir ve yoksullara sadaka vereceğiz, o nimet içinde yaşarken, hayır ve hasenât ehli kişilerin yaptığı ameli biz de yapacağız.

76. فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ Fakat Allah lütfundan rızık verip onları zengin kılınca, بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوا وَهُمْ مُعْرِضُونَ Allah yolunda harcamada cimrilik gösterdiler, verdikleri sözde durmadılar, Allah ve Rasulüne itaatten yüz çevirdiler.

77. فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ Neticede Allah, kendisiyle karşılacakları güne kadar onların kalbine nifâkı iyice yerleştirdi. بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ Çünkü onlar, sadaka vereceklerine, hayır ve hasenatta bulunacaklarına dair Allah'a verdikleri sözden döndüler. وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ Bir de iman ve ihsan hususundaki iddialarında yalan söylediler.

78. أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ Bu soru kınama ve azarlama ifade eder. Yani o münafıklar bilmiyorlar mı ki, Allah onların sırlarını ve hallerini kalplerinde gizlediklerini ve aralarında konuştuklarını biliyor? وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ Bilmiyorlar mı ki, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, duyu organlarının hissetmediği şeyler bile Allah'a gizli kalmaz?

79. الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ Mü'minlerden gönüllü olarak sadaka verip teberruda bulunanları ayıplayanlar; وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ Aynı şekilde güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları da ayıplayıp alay edenler var ya, Allah onların cezasını verecektir. Taberî İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivâyet eder: Abdurrahman b. Avf (r.a.) Rasulullah (s.a.v.)'a kırk ukıyye[128] altın getirdi. Ensârdan birisi de bir sa' (bir ölçek) hurma getirdi. Bunu gören bazı münafıklar:

125 Tevbe, 9/80.
126 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/161.
127 Tevbe Sûresi, 9/84.
128 Ukıyye, 12 dirhem. Beldelere göre değişik ağırlık ölçüsüdür.

Abdurrahman, getirdiklerini gösteriş için getirdi. Bu sa' bir hurmaya ise, Allah ve Rasulü'nün ihtiyacı yoktur" dediler. Bunun üzerine bu âyet indi.[129] سَخِرَ اللهُ مِنْهُمْ Allah, onların alaylarının karşılığını verdi. Bu, müşâkele bâbındandır.[130] وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ Onlar için elem verici bir azap vardır. Bu da ahiretteki ebedî azaptır.

80. اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ Bu iki kelime emir kipi olup haber manası ifade ederler. Yani ey Muhammed! Sen o münafıklar için af dilemiş olsan da, olmasan da, Allah onları asla affetmeyecektir. إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللهُ لَهُمْ Zemahşerî şöyle der: 70 sayısı, Arap dilinde, bir şeyin çokluğunu ifade etmek için misal olarak kullanılan bir kelimedir.[131] Yani onlar için ne kadar çok af dilersen dile ve bu hususta ne kadar ileri gidersen git, Allah onları asla affetmeyecek. ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ Onların affedilmemeleri, Allah ve Rasulünü çirkin bir şekilde yalanlamaları yüzündendir. Zira onlar iman ettiklerini açıkladılar ve inkârlarını gizlediler. وَاللهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ Allah, kendisine itaat etmeyenleri, iman etmeye muvaffak kılmaz ve onları mutluluk yoluna iletmez.

81. فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلافَ رَسُولِ اللهِ Rasulullah (s.a.v.) Tebûk seferine çıktığında geride kalan münafıklar, geri kalmalarına sevindiler. Bunu, sefere çıkarken Rasulullah (s.a.v.)'e muhalefet için yaptılar ve evlerinde oturdular. وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللهِ Kalplerinde bulunan kâfirlik ve münafıklıktan dolayı rahatı tercih ettikleri, canlarının ve mallarının telef olmasından korktukları için cihada çıkmaktan hoşlanmadılar. Onlar birbirlerine, "وَقَالُوا لا تَنفِرُوا فِي الْحَرِّ bu sıcak zamanda cihada çıkmayın" dediler. Bunu, Rasulullah (s.a.v.) onları şiddetli sıcak bir zamanda sefere çıkmaya çağırdığında demişlerdi. Ebussuûd şöyle der:' Yüce Allah'ın "Gazâya çıkmayı hoş görmediler" yerine, "Allah yolunda canlarıyla mallarıyle cihat etmeyi hoş görmediler" demesinin sebebi: Allah yolunda cihat etmek en yüce isteklerden ve insanların, uğrunda birbirleriyle yarışması gereken en şerefli gayelerden olmasına rağmen ondan hoşlanmadıklarını bildirmektir. Nitekim onlar Rasulullah (s.a.v.)'a muhalefet için, gazâdan geri kalmak gibi en çirkin davranışlarıyle sevinmişlerdi. Onlar, kendi aralarında şer ve fesadı tavsiye ederek kardeşlerine: "bu sıcakta gazâya çıkmayın" dediler. Böylece kendilerinde inkâr ve sapıklıktan üç hasleti bir araya getirdiler. Bunlar gazâdan geri kalmaya sevinmek, cihattan hoşlanmamak ve başkalarını da bundan alıkoymaktır.[132] Yüce Allah onların sözlerini reddederek şöyle buyurdu: "قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا Ey Muhammed! Onlara de ki: Cihattan geri kalmanızdan dolayı gideceğiniz Cehennem ateşi,

129 Taberî, 10/194.
130 Müşâkele, iki kelimenin lafız bakımından aynı, mana bakımından farklı, olması demektir.
131 el-Keşşâf, 2/295.
132 Ebussuûd, 2/286.

sakındığınız bu bilinen sıcaktan daha sıcaktır. Çünkü dünyanın sıcağı geçicidir, ebedî değildir. Cehennemin sıcağı ise daimîdir, hiç kesilmez. Niçin Cehennem ateşinden sakınmıyorsunuz? Zemahşerî şöyle der: Bu cümle onların câhil olduğunu ifade eder. Çünkü bir kimse bir saatlik bir meşakkatten korunur da, bu yüzden ebedî meşakkate düşerse, o kimse bütün câhillerden daha câhildir.[133] لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ Onlar bunu anlasalardı, kat kat fazlası olan Cehennem azabından korunmak için bu sıcakta Rasulullah (s.a.v.) ile birlikte sefere çıkarlardı. Fakat onlar, yağmurdan kaçarken doluya yakalanan kimse gibidir.[134]

82. فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا Bunlar, haber manası kastedilen emir cümleleridir. Yani, onlar az gülecek ve çok ağlayacaklardır. İbn Abbas şöyle der: Dünya azdır. Orada diledikleri kadar gülsünler. Dünya sona erip de Allah'ın huzuruna vardıklarında, sonsuza kadar kesilmeyecek olan bir ağlamaya başlayacaklardır.[135] جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ Bu, onların işledikleri çeşitli masiyetlerine karşılık bir ceza olacaktı.

83. فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ Allah seni Tebük gazâsından döndürüp mazeretsiz olarak gazâdan geri kalan münafıklardan bir grubun yanına götürdüğünde, فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ seninle birlikte başka bir gazâya çıkmak isterler. فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا Onlara de ki: Benimle birlikte asla cihada çıkmayacaksınız. وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا Benimle birlikte Allah düşmanlarına karşı savaşma şerefi size asla nasip olmayacak. Bu, nehy manasına gelen haber cümlesidir. Mübâlağa ifade eder. Nifâklarını ortaya çıkarmak için, onları kınama mahiyetinde söylenmiştir. إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ Çünkü siz daha önce, benimle birlikte Tebük seferine çıkmayıp oturmaya razı oldunuz. فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ Öyleyse siz, gazâya gidemeyen kadın ve çocuklarla birlikte oturun.

84. وَلا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا Ey Muhammed! O münafıklardan herhangi biri öldüğünde onun namazını kılma. Çünkü senin namazın rahmettir. Onlar ise, rahmete layık değillerdir. وَلا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ Göndermek, veya ziyaret ve dua için onun kabri başında durma. إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ Çünkü onlar hayatlarında münafık idiler. İman ettiklerini söylüyor, kâfirliklerini gizliyorlardı. وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ Onlar İslâm'dan çıkmış isyanda inatçılık eden münafık olarak öldüler. Bu âyet Abdullah b. Übeyy b. Selûl hakkında inmiştir.[136]

85. وَلا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلادُهُمْ Onlara lütfettiğimiz mallarına ve çocuklarına imrenme. إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا Zira Allah onlar için hayır murat etmiyor. O ancak

133 el-Keşşâf, 2/296.

134 Müfessir. "çölün sıcağından ateşin sıcağına sığınan gibidir." Bunu yukarıdaki gibi ifade etmek mümkündür (Mütercimler).

135 Muhtasaru İbn Kesîr, 2/160.

136 Nüzûl sebebi bölümüne bakınız.

onlar sebebiyle dünyada musibet ve sıkıntılarla onlara azap etmek istiyor. وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ Onların âkibetlerini düşünme ve tefekkür etme yerine, mal ve evlatlardan yararlanma ile meşgul iken, canlarının çıkıp kâfir olarak ölmelerini istiyor.

86. وَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ Şanı yüce bir sûre indiğinde... Bu kelimenin nekra getirilmesi tazîm ifade eder. أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ Bu sûrede, "Allah'a kesin bir inançla iman edin ve hakkın zaferi ve dinin üstün olması için, peygamberle birlikte cihat edin denildiğinde, اسْتَأْذَنَكَ أُولُو الطَّوْلِ مِنْهُمْ zengin ve çok malı olanlar, geri kalmak için senden izin istediler. وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ "Bizi bırak, gazaya çıkmayan ve mazeretleri sebebiyle geri kalanlarla beraber olalım" dediler. Yüce Allah onları kınamak ve yermek için şöyle buyurdu.

87. رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ Onlar, evlerde kalan kadınlar, hastalar ve âcizlerle beraber olmaya râzı oldular. وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ Onların kalpleri mühürlendi. فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ Artık onlar cihatta ve Rasule itaatta bulunan mutluluğu ve ondan geri kalmadaki bedbahtlığı anlayamazlar.

88. لَكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ Bu âyetin tefsirinde Râzî şöyle der: Yüce Allah, münafıkların durumlarını açıkladıktan sonra, onların davranışlarının aksine bir davranış sergilemiş olan Peygamber (s.a.v.) ve mü'minlerin durumunu açıkladı. Onlar Allah'ın rızasını elde etme ve ona yaklaşma uğrunda mallarını ve canlarını harcadılar.[137] Yani: Bu münafıklar geri kalıp cihat etmedilerse, bilinsin ki, onlardan daha hayırlı, niyeti ve inancı daha hâlis olanlar cihat etmiştir. وَأُولَئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ Onlar için, hem dünyada hem de ahirette faydalanacakları şeyler vardır. Dünyada zafer ve ganimet, ahirette ise Cennet ve şeref vardır. وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ İşte aradıklarını elde edenler onlardır.

89. أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ Allah, imanlarına ve cihatlarına karşılık, onlar için köşklerinin altından ırmaklar akan Cennetler hazırladı. خَالِدِينَ فِيهَا O Cennetlerde ebedî kalacaklardır. ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ İşte büyük kazanç budur. Bundan daha üstün kazanç yoktur.

90. وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ Özür uydurup cihattan geri kalan bedevîlerden mazeret ileri sürenler gelip لِيُؤْذَنَ لَهُمْ cihadı terketme hususunda kendilerine izin verilmesini istediler. Medineli münafıkların durumlan açıklandıktan sonra, bu âyette de bedevî münafıkların durumları açıklanmaktadır. Beyzavî şöyle der: Bunlar Esed ve Gatafân kabileleridir. Fakirliklerini ve aile fertlerinin çokluğunu mazeret göstererek gazâdan

137 et-Tefsîru'l-kebîr, 16/157.

geri kalmak için izin istediler.[138] وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ İman iddialarında Allah ve Rasulüne yalan söyleyenler de cihattan geri kaldılar. Bunlar cihat etmedikleri gibi, geri kalmalarından dolayı mazeret de ileri sürmeyen bir kavimdir. سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ Bu, onlar için şiddetli bir tehdittir. Yani, gazâdan geri kalan ve iman iddiasında yalancı olan bu münafıklar dünyada, öldürülmek ve esir edilmek, ahirette de ateşe atılmak sûretiyle elem verici bir cezaya çarptırılacaklardır.

91. لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى Âcizliklerinden veya hastalıklarından dolayı cihada çıkamayacak yaşlı ihtiyarlar ve âciz hastalar için bir günah yoktur. وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ Cihad için harcayacak nafaka bulamayan fakirlere de cihattan geri kalmada herhangi bir günah yoktur. إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ Samimiyetle inandıkları, salih amel işledikleri, yalan haberler çıkararak müslümanları kösteklemedikleri ve fitne yaymadıkları takdirde, sefere çıkmazlarsa bunlar için bir günah yoktur. Çünkü bunlar özürlüdürler. مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ Güzel amel işleyenler için ne bir vebal ne de onların kınanması için bir yol vardır. Onlar Allah ve Rasulü için nasihat ettiklerinden dolayı, Yüce Allah onları "güzel amel işleyenler" diye vasıflandırdı. Onlardan azabı, azarlamayı ve kınamayı kaldırdı.[139] Bu, belîğ sözlerdendir. Çünkü "onları kınayacak kimse için hiçbir yol yoktur." manasınadır. ما على المحسنين من سبيل" Sözü darb-ı mesel olarak kullanıldı. وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ Allah'ın mağfireti büyük, rahmeti geniştir. Dolayısı ile özürlüleri de içine alır.

92. وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ Kendilerine binek sağlamak için sana gelenlere de vebal yoktur. Bu âyet, Rasulullah (s.a.v.) ile beraber gazâya çıkmak isteyip de Rasulullah'ın onları bindirecek binek bulamaması sebebiyle gazâdan geri kalan ve bunun için ağlayan kimseler hakkında inmiştir. Beyzâvî şöyle der: Bu ağlayanlar, Ensârdan yedi kişidir. Rasulullah (s.a.v.)'a gelerek şöyle dediler: Biz gazâya çıkacağız diye adakta bulunduk. Bize binek temin et de seninle birlikte savaşalım. Rasulullah şöyle buyurdu: Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum. Bunun üzerine onlar ağlıyarak döndüler.[140] قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ" Sizi bindirecek hayvanım yok" dedin. تَوَلَّوا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا Onlar, şiddetli üzüntüden gözlerinden yaşlar akıtarak döndüler. أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ Çünkü onlar, sefere çıkmak için harcayacak bir şey bulamadılar, Peygamberin de onları bindirecek bir hayvanı yoktu.

93. إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ Günah ve vebal ancak, muktedir oldukları halde cihada çıkmamak ve harcamaya güçleri yettiği halde, cihattan geri kalmak için senden izin isteyenleredir. رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ Onlar kadınlar, hastalar ve

138 Beyzâvî, 230.
139 et-Teshîl, 2/83.
140 Beyzâvî, 230.

âcizlerle beraber olmaya râzı oldular. وَطَبَعَ اللهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لا يَعْلَمُونَ Allah onların kalplerini mühürledi. Bundan dolayı onlar doğru yolu bulamazlar.

EDEBÎ SANATLAR

1. "يعلم ... وعلام الغيوب Bilir, gayıpları iyi bilen". Burada يعلم ile علام kelimeleri arasında iştikâk cinâsı vardır.

2. "ولهم عذاب أليم Onlar için elem verici bir azap vardır." عذاب kelimesindeki tenvin, azabın şiddetli ve korkunç olduğunu ifade eder.

3. "استغفر لهم او لا تستغفر لهم İster onlar için af dile, ister dileme." Bu iki cümle arasında "tıbâk-ı selb" sanatı vardır. Burada emir kipi hakiki manasından çıkıp "eşitleme" manasında kullanılmıştır.

4. "فليضحكوا قليلا وليبكوا كثيرا Az gülüp çok ağlasınlar." Burada da edebî sanatlardan "mukâbele" denilen sanat vardır.

5. "رضوا بان يكونوا مع الخوالف Geriye kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular. "الخوالف Erkekler gittikten sonra evinde kalan kadınlar demektir. Burada istiâre vardır. Kadınları, "evlerinin sonlarında bulunan sütunlar" manasına gelen havâlife benzetmek için, kadınlara havâlif denildi. Kadınlar evde çok kaldıkları için, Allah onları evlerde bulunan havâlife yani direklere benzetti.[141]

6. "ولا على الذين اذا ما اتوك لتحملهم Kendilerine binek bulman için sana geldiklerinde, onlar üzerine de vebal yokturr. Bu, husûsî olanın umumî olan üzerine atfı bâbındandır. Husûsî olanlara daha çok önem verildiğini gösterir.[142]

FAYDALI BİLGİLER

Zemahşerî, "ان تستغفر لهم سبعين مرة Onlar için yetmiş defa af dilesen..." Âyetinin tefsirinde şöyle der: "سبعين yetmiş" lafzı, Arap dilinde bir şeyin çokluğunu ifade etmek için mesel olarak kullanılır. Ali b. Ebû Talib şöyle der:

لا صبحن العاص وابن العاصى سبعين الفاً عاقدي النواصي

Âs ve Âsî'nin oğlu yetmiş bin defa suratlarını astılar.

O bunu, sayıyı tayin için söylemedi. O bunu ancak, Arapların üslubuna uyarak mübâlağa için söyledi.[143]

141 Şerif Râdî, Telhîsu'l-Beyân 148.
142 Âlûsî, Rûhu'l-meânî, 10/159.
143 el-Keşşâf, 2/295.

BİR UYARI

Rasulullah (s.a.v.)'ın, münafıklar üzerine namaz kılmaktan men edilmesinin sebebi şudur: Ölünün üzerine namaz, onun içín bir dua, af ve şefaat dilemedir. Kâfir ise, buna layık değildir.

BİR NÜKTE

Huzeyfe b. el-Yemân, Rasulullah (s.a.v.)'ın sırdaşı olarak şöhret bulmuştur. Rasulullah (s.a.v.) ona şöyle demişti: Ben sana bir sır söyleyeceğim, onu kimseye söyleme. Falan ve falanın cenaze namazını kılmak bana yasaklandı. O bu sözü, sayıları epeyce olan bir grup için söyledi. Bundan dolayı Hz. Ömer (r.a.) Huzeyfe'nin yanına gelir ve şöyle derdi: Allah adına sana soruyorum. Rasulullah (s.a.v.) beni münafıklardan saydı mı?

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ ۚ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا
لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ ۚ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ
وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾ سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ
إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ إِنَّهُمْ رِجْسٌ
وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ
لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ۖ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ
عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾ الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا
وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ ۗ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ
مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ ۚ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ
السَّوْءِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ
وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ ۚ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ ۚ سَيُدْخِلُهُمُ
اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾
وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ
اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ ۙ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾ وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ ۖ وَمِنْ أَهْلِ
الْمَدِينَةِ ۖ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ ۖ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۚ سَنُعَذِّبُهُمْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾ وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا

بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا ۖ عَسَى اللَّهُ
أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٢﴾ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ
صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّ صَلَاتَكَ
سَكَنٌ لَهُمْ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ
التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ
الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ
وَالْمُؤْمِنُونَ ۖ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ وَآخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا
يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾
وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ ۚ وَلَيَحْلِفُنَّ
إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ ۖ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾
لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا ۚ لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ
أَنْ تَقُومَ فِيهِ ۚ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا ۚ وَاللَّهُ يُحِبُّ
الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ
وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ
هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ
إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

94. Onlara döndüğünüz zaman size özür beyan edecekler. De ki: Özür dilemeyin! Size asla inanmayız, çünkü Allah, sizin gerçek tutumlarınızı bize bildirmiştir. Amelinizi Allah da

görecektir, Rasulü de. Sonra görüleni ve görülmeyeni Bilen'e döndürüleceksiniz de yapmakta olduklarınızı size haber verecektir.

95. Onların yanına döndüğünüz zaman size, kendilerinden vazgeçmeniz için Allah adına and diçecekler. Artık onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardır. Kazanmakta olduklarına karşılık ceza olarak varacakları yer Cehennemdir.

96. Onlardan râzı olasınız diye size yemin edecekler: Fakat siz onlardan râzı olsanız bile Allah fâsıklar topluluğundan asla râzı olmaz.

97. Bedevîler, kâfirlik ve münafıklık bakımından hem daha beter, hem de Allah'ın Rasulü'ne indirdiği kanunları tanımamaya daha yatkındırlar. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

98. Bedevîlerden öylesi vardır ki, harcayacağını angarya sayar ve sizin başınıza belalar gelmesini bekler. O kötü bela kendi başlarına gelmiştir. Allah pek iyi işiten, çok iyi bilendir.

99. Bedevîlerden öylesi de vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe inanır, harcayacağını Allah katında yakınlığa ve Peygamber'in duâlarını almaya vesîle edinir. Bilesiniz ki o onlar için bir yakınlıktır. Allah onları rahmetine koyacaktır. Çünkü Allah bağışlayan, merhamet edendir.

100. Öne geçen ilk Muhâcirler ve Ensâr ile onlara güzellikle tâbi olanlar var ya, işte Allah onlardan râzı olmuştur, onlar da Allah'tan râzı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan Cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kazançtır.

101. Çevrenizdeki bedevî Araplardan ve Medine halkından birtakım münafıklar vardır ki, münafıklıkta mahâret kazanmışlardır! Sen onları bilmezsin, biz onları iyi biliriz. Onlara iki kez azap edeceğiz, sonra da onlar daha büyük bir azaba itileceklerdir.

102. Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler, iyi bir ameli diğer kötü bir amelle karıştırdılar. Bunlar tevbe ederlerse umulur ki Allah onların tevbesini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayan, pek merhamet edendir.

103. Onların mallarından sadaka al ki, bununla onları temizleyesin, onları arttırıp yüceltesin. Ve onlar için duâ et. Çünkü senin duân onlar için bir rahmettir. Allah işitendir, bilendir.

104. Allah'ın, kullarının tevbesini kabul edeceğini, sadakaları geri çevirmeyeceğini ve Allah'ın tevbeyi çok kabul eden ve pek merhametli olduğunu hâlâ bilmezler mi?

105. De ki: "Yapacağınızı yapın! Amelinizi Allah da, Rasulü de, mü'minler de görecektir. Sonra görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz de O size yapmakta olduklarınızı haber verecektir."

106. Diğer bir grup da Allah'ın emrine bırakılmışlardır. O, bunlara ya azap eder veya tevbelerini kabul eder. Allah çok bilendir, hikmet sahibidir.

107. Bir de zarar vermek, inkâr etmek, mü'minlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Rasulüne karşı savaşmış olan adamı beklemek için bir Dırâr mescidi kuranlar ve, "Bununla iyilikten başka bir şey niyet etmedik" diye mutlaka yemin edecek olanlar da vardır. Halbuki Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder.

108. Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takvâ üzerine kurulan mescid içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven erkekler vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.

109. Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa yapısını, yıkılacak bir yarın kenarına kurup onunla beraber kendisi de çöküp Cehennem ateşine giden kimse mi? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

110. Yaptıkları bina, kalpleri parçalanıncaya kadar yüreklerinde devamlı olarak bir şüphe olacaktır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Bu âyetler, cihattan geri kalan ve yalan yere ettikleri yeminlerle özürlerini pekiştiren münafıklardan bahsetmeye devam ediyor. Yüce Allah bu âyetlerde münafıkların tuzaklarından olan Mescid-i Dırâr'ı anlattı. Münafıklar onu İslâm'a ve müslümanlara tuzak hazırlamak için bir yuva olarak bina ettiler. Yüce Allah, Peygamberini burada namaz kılmaktan sakındırdı. Çünkü burası takvâ temeli üzerine kurulmadı. Bölücü ve münafıklara bir merkez olmak ve müslümanların birliğini parçalamak için yapıldı. Burası, Mescid-i Dırâr adıyle tanınır.

KELİMELERİN İZAHI

إنقلبتم : Döndünüz.

رجس : Rics, pis şey demektir. Bazan pisliğin kendisine de "rics" denir.

ومأواهم : Me'vâhûm, onların barınakları. Cevherî şöyle der: Me'vâ, gece veya gündüz kendisine sığınılan her yerdir.

الاعراب : A'râb, bedevîler demektir. Bu kelime أعرابي kelimesinin çoğuludur. Dilciler şöyle der: Bir kimse, Arap soyundan ise ona رجل عربي denilir. Bunun çoğulu "العـــرب dır. Bir kimse bedevî olup yağmurlu ve otlu yerleri dolaşıyorsa buna da "رجل اعـــرابي denilir. Bu adam ister Arap olsun, ister mevâlî olsun. Arap şehir ve köylerine yerleşenler Arab, vadilerde dolaşanlar ise A'râb'dır.[144]

اجدر : Ecder, daha layık, daha müstehak.

مغرَماً : Mağrem, zarar ve ziyan demektir. Bunun aslı, bir şeyin başka bir şeyden ayrılmaması manasına gelen غرام kökündendir.[145]

مَرَدوا : Sebât ve devam ettiler. Kelime aslında yumuşak olmak, yapışmak ve ayrılmak manalarına gelir. Onlar sanki münafıklık için ayrılmışlardır. Bu kelimeden türetilerek üzerinde bitki olmayan kuma رملة مـــرداء yapraksız dala غصن امرد ve sakalı olmayan çocuğa da غلام امرد denilir.

مُرْجَوْن : Bırakılmışlardır. İrcâ ertelemek demektir. Bir kimse bir şeyi erteledığinde أرجأته der. Bu kökten, ameli erteledikleri için Mürcie'ye bu isim verilmiştir.

ضراراً : Dırâr karşılıklı olarak birbirine zarar vermek demektir. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "لا ضـــرر ولا ضـــرار Zarar vermek ve zararın karşılığında zarar vermek yoktur".[146]

ارصاداً : İrsâd gözetlemek ve beklemek demektir. Bir kimseyi gözetlemek için bir yer hazırladığın zaman, "أرصدتُ له كذا" dersin.

شَفا : Şefâ, kenar demektir. Bir kimse bir kenara yaklaştığı zaman أشـــفى على كـــذا denir.

جُرُف : Cüruf sellerin getirdiği ve kenarlarda biriktirdiği yıkılmak uzere olan çamur. Bu, bir şeyi aslından sökmek manasına gelen cerf kökündendir.

144 Râzî 16/165.
145 Kurtubî, 8/234.
146 İbn Mâce, Ahkam, 17; Mâlik b. Enes, el-Muvatta, Akdiye, 31.

هار : Hâr, düşen, devrilen. Bu kelimenin aslı "هائر dir. Bina çöktüğünde تهور البناء denir.

NÜZÛL SEBEBİ

Rivâyet olunduğuna göre Ebû Âmir,[147] Câhiliyye döneminde Hıristiyan dinine girdi ve râhib oldu. Rasulullah (s.a.v.) peygamber olunca, ona düşmanca davrandı. Çünkü reisliği elden gitmişti. Şöyle diyordu: Sana karşı savaşan hangi topluluğu bulursam, mutlaka onlarla beraber sana karşı savaşırım. Rasulullah (s.a.v.) ona fâsık Ebû Âmir adını vermişti. Hevâzin kabilesi, Huneyn savaşında yenilince Şam'a kaçtı. Münafıklara şöyle haber gönderdi: Gücünüz yettiği kadar kuvvet ve silah hazırlayın. Benim için de bir mescit yapın. Ben Kayser'in yanına gidiyorum. Bizans ordusunu getirip Muhammed ve arkadaşlarını oradan çıkaracağım. Bunun üzerine münafıklar Kuba Mescidi'nin yanında bir mescit yaptılar. Rasulullah (s.a.v.)'a gelerek şöyle dediler: Biz hastalar, ihtiyaç sahipleri ve yağmurlu geceler için bir mescit yaptık. Senin gelip de orada bize namaz kıldırmanı istiyoruz. Rasulullah (s.a.v.) giyinip onların yanına gitmek için elbisesini istedi. Bunun üzerine âyet indi. Yüce Allah Rasulüne Mescid-i Dırâr'ı ve onların niyetlerini haber verdi. Rasulullah (s.a.v.), Ashâbtan bazılarını çağırdı ve onlara şöyle dedi: Halkı zalim olan o mescide gidin ve onu yakın. Ashâb oraya gitti, mescidi yıkıp yaktı. Böylece oranın halkı da dağıldı. Bu konuda inen âyet والذين اتخذوا مسجداً ضراراً Bir de zarar vermek için bir mescit edinenler..." âyet-i kerîmesi idi.[148]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

94. يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ O, Tebük gazâsından geri kalanlar, cihat ve seferinizden onları yanına döndüğünüzde size mazeret beyan edecekler. قُلْ لا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ Onlara de ki: Özür beyan etmeyin. Söylediğiniz şeylerde, size asla inanmayız. قَدْ نَبَّأَنَا اللهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ Şüphesiz Allah sizin davranışlarınızı ve kalplerinizde bulunan pislik ve münafıklığı bize bildirdi. وَسَيَرَى اللهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ Allah ve Rasulü, bundan sonraki amellerinizi de görecektir. Münafıklığınızdan tevbe mi edeceksiniz, yoksa öyle mi kalacaksınız? ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ Öldükten sonra, gizliyi ve açığı bilen ve hiçbir şey kendisine gizli kalmayan Allah'a döndürüleceksiniz. فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ Huzurunda durduğunuz zaman, bütün yaptıklarınızı size haber verecek ve onların karşılığında sizi âdil bir ceza ile cezalandıracaktır.

95. سَيَحْلِفُونَ بِاللهِ لَكُمْ إِذَا انقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ Tebük'ten onların yanına döndüğünüzde o

147 Bu şahıs, meleklerin yıkamış olduğu Hanzale'nin babasıdır.
148 Vâhidî, Esbâbu'n-nüzûl, 149.

münafıklar yalan mazeretler ileri sürerek Allah adına size yemin edecekler. لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ Bunu kendilerini affetmeniz ve kınamaktan vazgeçmeniz için yapacaklar فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ Onlardan nefret ederek ve sakınarak yüz çevirin. Onları kendileri için tercih ettikleri inkâr ve nifâkla başbaşa bırakın. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah onlarla konuşmamayı ve selâmlaşmamayı kastediyor.[149] Bundan sonra Yüce Allah, yüz çevirmenin sebebini açıklayarak şöyle buyurdu: إِنَّهُمْ رِجْسٌ Zira onlar, içleri pis olduğu için pislik gibidirler. وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ Onların varacağı yer Cehennemdir. Cehennem onların meskeni ve barınacakları yerdir. جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ Bu, dünyadaki münafıklıklarına ve kazandıkları günahlara karşılık onlara bir ceza olarak verilmiştir.

96. يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ Onların yalancı olduklarını açıklamak ve yalan mazeretlerine aldanmaktan sakındırmak için âyeti tekrarladı. Yani onlar rızanızı kazanmak için en kuvvetli yeminlerle size yemin ederler. فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ Onlardan razı olsanız da, bilesiniz ki sizin rızanız onlara fayda sağlamaz. Çünkü Allah onlara kızıyor. Ebussuûd şöyle der: Burada zamir yerine القوم الفاسقين şeklinde gelmesi, onların fâsıklıklarını ve itaattan çıkmış olduklarını tescil içindir.[150]

97. الأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْراً وَنِفَاقًا Bedevîler, şehirlilerden daha inkârcı ve daha münafıktırlar. Çünkü onlar kaba ve kalpleri katı hayır ve salâh ehli ile az görüşen insanlardır. وَأَجْدَرُ أَلاَّ يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ Onlar, Allah'ın Rasulüne indirdiği hükümleri ve kanunlar tanımamaya daha yatkındır. Ebû Hayyân şöyle der: Bedevîler kendilerini beğendikleri, pervasız oldukları, yöneticisiz ve öğreticisiz büyüdükleri için daha inkârcı ve daha münafıktırlar: Onlar diledikleri gibi yetişmişlerdir. Aynı zamanda âlimlerle görüşmekten, Allah'ın kitabını ve Rasulullah (s.a.v.)'ın sünnetini öğrenmekten uzaktırlar. Dolayısıyle onlar, Medine münafıklarından daha serbest inkârda bulunurlar.[151] وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Allah mahlukatını pek iyi bilir, yaptıklarında hikmet sahibidir.

98. وَمِنَ الأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغْرَمًا O câhil bedevîlerden öylesi de vardır ki, Allah yolunda harcadığını ve sadaka olarak verdiğini angarya ve ziyan sayar. Çünkü o sonunu düşünerek harcama yapmaz, bundan kendisi için sevap da beklemez. وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ Allah yolunda harcama yükünden kurtulmak için, başınıza dünya musibetlerinin gelmesini beklerler. عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ Bu bir muteriza cümlesidir. Onlara beddua mahiyetindedir. Yani, azap ve helâk onların başına gelsin. وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Allah onların sözlerini çok iyi işitir ve yaptıklarını çok iyi bilir.

149 Râzî, 16/164.
150 Ebussuûd, 2/290.
151 el-Bahru'l-muhît, 5/91.

99. وَمِنْ الأَعْـرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَـوْمِ الآخِـرِ Bedevîlerden öylesi de vardır ki, bu münafıkların aksine Allah'ın birliğine ve öldükten sonra dirilmeye inanır. وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُـرُبَاتٍ عِنْدَ اللهِ Allah yolunda harcadığını, kendisini Allah'ın sevgi ve rızasına yaklaştıracak bir vesile sayar. وَصَلَوَاتِ الرَّسُـولِ Ve onu, peygamberin, kendisine dua ve istiğfârda bulunmasına vesile edinir. أَلا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ Buradaki أَلا başlangıç edatıdır. Bir işe özen gösterildiğine dikkat çeker. Yani, dikkat edin, bu harcama, onları Rablerinin rızasına yaklaştıracak büyük bir sebeptir. Çünkü onlar samimiyetle harcadılar. سَيُدْخِلُهُمْ اللهُ فِي رَحْمَتِهِ Allah onları, takvâ sahibi kişiler için hazırlamış olduğu Cennetine koyacaktır. إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Allah, kendisine itaat edenleri çokça bağışlayan, onlara merhamet edendir. Zira onları itaat etmeye muvaffak kılmıştır.

100. وَالسَّابِقُونَ الأَوَّلُونَ مِنْ الْمُهَاجِرِينَ وَالأَنصَارِ Muhâcirler ve Ensâr, yani ilk iman etmiş olan Sahâbiler.[152] وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ Ve güzel yaşayışlarında onlara uyup, onların yolunda gidenler, ki bunlar tâbiîler ve kıyamete kadar onların yolundan gidenlerdir, işte bunlar var ya, رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ Allah onlardan râzı olmuş ve onları râzı etmiştir. Bu bir bağışlama ve râzı olma vaadidir. Bu, mü'minlerin ulaşmaya çalıştıkları ve Allah'ın kendilerinden râzı olması ve kendilerini râzı etmesi için uğrunda birbirleriyle yarıştıkları mertebelerin en yükseğidir. Taberî şöyle der: Onlar Allah'a itaat ettikleri ve Peygamberinin çağrısına uydukları için Allah onlardan râzı oldu. İman etmelerine ve itaatlarına karşılık onlara bolca sevap verdiği için onlar da Allah'tan râzı oldular. وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الأَنْهَارُ Onlar için ahirette, ağaçlarının ve köşklerinin altından ırmaklar akan Cennetler hazırladı. خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا Onlar orada, ebedî olarak kalacaklardır. ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ İşte bu öyle bir kazançtır ki, bundan öte herhangi bir kazanç yoktur. Ebû Hayyân şöyle der: Yüce Allah mü'min bedevîlerin faziletlerini anlatınca, ilk müslümanların durumlarını açıklamaya başladı. Fakat bu iki övgü arasında fark vardır. Orada, "Dikkat edin o infak onlar için bir yakınlıktır" buyurdu, burada ise, "onlar için altlarından ırmaklar akan Cennetler vardır" buyurdu. Orada, âyetin sonunu "Şüphesiz Allah bağışlayan ve merhamet edendir" şeklinde getirdi. Burada ise, "İşte büyük kazanç budur" buyurdu.[153]

101. وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنْ الأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ Ey Medine halkı! Çevrenizde, evleri sizin evlerinize yakın olan bedevî münafıklar vardır. وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ Medine halkından da münafıklar vardır. مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ Onlar münafıklığa dalıp onda devam ettiler. İbn Abbas şöyle der: Ona alıştılar ve o yolda sebat ettiler. Abdullah b. Übeyy b. Selûl,

152 Şâ'bî'den şöyle rivâyet olundu: Bunlar, Bey'at-ı Rıdvân'da bulunanlardır. Bir görüşe göre de bunlar iki kıbleye yönelerek namaz kılmış olan müslümanlardır. Bizim, bunlar sahabenin hepsidir. Hicrette ve yardımda öne geçen onlardır" şeklindeki açıklamamız Taberî ve Fahr-i Râzî'nin tercihidir.

153 el-Bahru'l-muhît, 5/92.

Cülâs ve Rahip Ebû Âmir bunlardandır.[154] لا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ Ey Muhammed! Sen onların münafıklıktaki becerilerini bilemezsin. Zira çokları, onların münafıklığının farkına varamaz. Fakat biz onları bilir ve sana onların durumlarını bildiririz. سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ Onlara dünyada öldürmek ve esir etmek, öldükten sonra da kabir azabı çektirmek suretiyle iki defa ceza vereceğiz. ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَى عَذَابٍ عَظِيمٍ Sonra onlar ahirette, Allah'ın kâfirler ve fâcirler için hazırlamış olduğu Cehennem azabına sevkedileceklerdir.

102. وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ Bir başka topluluk da günahlarını itiraf etmiş ve geri kalmalarına sebep olarak yalan yere mazeretler ileri sürmemişlerdir. Râzî şöyle der: Bunlar, münafık oldukları için değil de, tembelliklerinden dolayı Tebük gazâsından geri kalmış, sonra da yaptıklarına pişman olarak tevbe etmiş olan bir grup müslümandır.[155] خَلَطُوا عَمَلا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا Bunlar geçmişteki cihatlarına ve Rasulullah (s.a.v.) ile birlikte çıktıkları diğer gazâlara kötü amel karıştırdılar. Kötü amel, onların bu defa Tebük gazâsına katılmamalarıdır. عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ Umulur ki, Allah onların tevbesini kabul eder. Taberî şöyle der: عسى Allah tarafından kendisi hakkında kullanılırsa kesinlik ifade eder. Yani, Allah onların tevbesini kabul edecektir. Fakat bu kelime Arap dilinde daha önce anlattığım gibi, "ummak" manasınadır.[156] إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ Şüphesiz Allah, tevbe edenleri affedici, kendisine dönenlere de çokça merhamet edicidir.

103. خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا Ey Muhammed! O günahlarını itiraf edenlerden sadaka al. O sadaka ile onları günahlardan ve kirlerden temizlersin. Bu sadaka sayesinde onların iyiliklerini çoğaltırsın. Nihayet onlar bu sayede, iyi ve samimî mü'minler mertebelerine yükselirler. وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ Onların bağışlanması için dua et. Çünkü senin duan ve istiğfarın onlar için bir huzur sebebidir. İbn Abbas: "سكن لهم Bu, onlar için bir rahmettir, manasına gelir" der. وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Allah onların sözlerini işitir, niyetlerini bilir.

104. أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ Bu soru takrîr ifade eder. Yani, o tevbe edenler bilmiyorlar mı ki, Allah, tevbe eden kullarının tevbesini kabul eder, وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ samimi niyetle verenlerin sadakasını kabul eder. وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ Bilmiyorlar mı ki, Allah, tevbeyi kabul etme ve merhamet etmeyi sadece kendisine tahsis etmiştir. "غافر الذنب وقابل التوب Günahı bağışlayan, tevbeyi kabul edendir"[157] âyeti buna delildir.

---

154 İbnu'l-Cevzî Tefsiri, 3/491.
155 Râzî, 16/174.
156 Taberî, 11/12.
157 Mü'min sûresi, 40/3.

105. وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ Bu, tehdit ifade eden bir emir sîgasıdır yani, istediğiniz ameli işleyin. Sizin amelleriniz Allah'a gizli kalmaz. Onlar hesap gününde peygambere ve mü'minlere arz olunacaklardır. وَسَتُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ Siz kendisine hiçbir şey gizli kalmayan Allah'a döndürüleceksiniz. فَيُنَبِّئُكُمْ وَالشَّهَادَةِ O size, iyilikse iyilik kötülükse kötülük olmak üzere amellerinizin karşılığını verecektir. بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

106. وَآخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللَّهِ Geri kalanlardan bir grubun durumu da, haklarında Allah'ın emri gelinceye kadar ertelenmiştir. İbn Abbas şöyle der: Bunlar Ka'b b. Mâlik, Mirâre b. Rabi ve Hilâl b. Ümeyye'dir. Onlar hemen tevbe etmediler ve özür beyan etmediler. Bedir Ashâbından idiler Rasulullah (s.a.v.) onlarla konuşmayı ve onlara selâm vermeyi yasakladı. Böylece onlar, Allah günahlarını bağışlayıncaya kadar Allah'ın emrini bekler oldular.[158] Kulların tevbesini kabul eden başkası değil, sadece Yüce Allah'tır. إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ Tevbe etmezlerse Allah onlara ya azap eder veya onları tevbeye muvaffak kılar da kendilerini bağışlar. وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Allah onların hallerini bilir, onlara yaptığı şeylerde hikmet sahibidir. Anlatılan bu üç şahıs, "وعلى الثلاثة الذين خلفوا Geri bırakılan üç kişinin de tevbelerini kabul etti"[159] âyetinde zikredilmişlerdir. Allah'ın onlar hakkındaki emri elli gece ertelendi. Müslümanlar onlardan uzak durdular. Sonunda, tevbelerinin kabul edildiğini bildiren âyet indi.

107. وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا Münafıklardan bir grup da suç işlemede ileri gittiler. Hatta mü'minlere zarar vermek için, şer planları yapacakları bir toplantı yeri yaptılar ve ona "mescit" ismini verdiler.[160] Bu mescit "Mescid-i Dırâr" ismiyle tanınmıştır. وَكُفْرًا Gizledikleri kâfirliğe yardım için, وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ ve onun vasıtasıyla mü'min cemaatını bölmek ve onları Kuba Mescidi'nden uzaklaştırmak için, وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ ve daha önce Rasulullah (s.a.v.)'a: "Seninle savaşan hangi toplumu bulursam, onlarla birlikte sana karşı savaşacağım" diyen fâsık Ebû Âmir'in gelmesini beklemek için bunu yaptılar. Ebû Âmir, kendisine bir sığınak olsun, diye onlara bu mescidin yapılmasını emreden şahıstır. Taberî, Dahhâk'tan gelen bir rivâyette şöyle der: Bunlar, münafıklardan bir gruptur. Rasulullah (s.a.v.)'a ve müslümanlara zarar vermek üzer Kuba'da bir mescit yaptılar. Şöyle diyorlardı: Ebû Âmir döndüğünde orada namaz kılacak ve geldiğinde Muhammed'i yenecek ve ona üstün gelecek.[161] وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَى Onlar, mutlaka "mescidi iyilik ve ihsandan başka bir maksatla yapmadık" diye yemin edecekler ve düşkünlere acıdığımız için ve namaz kılanların

158 Ebussuûd, 2/295.
159 Tevbe sûresi, 9/118.
160 Nüzûl sebebi bölümüne bakınız.
161 Taberî, 11/25.

yerini genişletmek için yaptık diyecekler. وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ Allah, bu yeminde onların yalancı olduklarını bilir. Yüce Allah, cümlenin manasını daha fazla pekiştirmek için, onu te'kîd edatları olan "إِنَّ" ve "ل" ile getirdi. Bundan sonra Yüce Allah, Mescid-i Dırâr'da namaz kılmayı yasaklayarak şöyle buyurdu:

108. لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا Ey Muhammed! O mescitte asla namaz kılma. Çünkü orası münafıklar için sığınak olmaktan başka bir gaye ile yapılmadı لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ Yapılmaya başlandığı ilk günden itibaren takvâ ve itaat üzerine bina edilmiş olan Kubâ Mescidi, andolsun ki, أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ içinde namaz kılınana, Mescid-i Dırâr'dan daha layık ve daha iyidir. Buradaki lâm yemin lâmıdır. فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا Kubâ Mescidi'nde takvâ sahibi kişiler vardır. Bunlar Ensârdır. Günahlardan ve masiyetlerden temizlenmeyi severler. وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ Allah, içini ve dışını çok temizleyenleri sever. Yüce Allah, bundan sonra Takvâ Mescidi'nin Dırâr Mescidi'nden üstün olduğuna işaret ederek şöyle buyurdu:

109. أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَى مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٍ Bu soru inkâr içindir. Yani, binasını takvâ, Allah korkusu ve itâat ederek Allah rızasını gözetmek üzerine binâ eden mi, خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ yoksa binasını bir vadinin çatlak ve çökmeye yüz tutmuş kenarına bina eden mi daha hayırlıdır? فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ O bina, yapıcısını Cehennem ateşine düşürdü. وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ Allah zalimleri doğruluğa muvaffak kılmaz ve onları doğru yola iletmez. Bu âyet-i kerîme teşbih ve temsîl yoluyla, ihlaslı ve imanlı kimselerin ameli ile münafık ve sapık kimselerin amelini açıklamaktadır. Yani, dininin binasını takvâ ve ihlas üzerine kuran kimse, dinini vâdi veya dağın yıkılmak üzere olan kenarına yani nifâk ve batıl üzerine bina eden kimse gibi olur mu?

110. لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ Mescid-i Dırâr'ı yapanların kalplerinde, onun yıkılması sebebiyle sürekli olarak şek, nifâk, kin ve şüphe vardır. Onu yapmakla iyi bir iş yaptıklarını zannederler. Rivâyet olunduğuna göre Rasulullah (s.a.v.) bu mescidi yıkacak ve yakacak kişiler gönderdi ve bu mescidi yapanlara hakaret için içine leş, pislik ve çöp atmalarını emretti. Dolayısıyle münafıkların kin ve nefretleri daha da arttı. إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ Bunlar kalpleri çatlayıp ölünceye kadar kin ve şüphe içinde devam ederler. وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ Allah münafıkların hallerini bilendir: Onları idarede ve kötü niyetlerine karşılık cezalandırmada hikmet sahibidir.

EDEBÎ SANATLAR

1. "الغيب والشهادة görülen ve görülmeyen...". Bu iki kelime arasında tıbâk sanatı vardır.

2. "لا يرضى عن القوم الفاسقين Allah fâsık kavimden razı olmaz." Burada zamir yerine açık isim getirmesi, onları daha çok kınamak ve yermek içindir. Bunun aslı "لا يرضى عنهم Allah onlardan râzı olmaz" şeklindedir.

3. "سيدخلهم في رحمته Allah onları rahmetine sokacak". Burada mecâz-ı mürsel vardır. yani onları, rahmet mahalli olan Cennetine sokacaktır. Bu zikr-i hâll, irade-i mahall babındandır.

4. "عملاً صالحا وآخر سيئا Sâlih amel ile kötü ameli birbirine karıştırdılar". Burada صالحاً ile سيئاً arasında tıbâk sanatı vardır.

5. "إن صلاتك سكن لهم Senin duan, onlar için bir huzurdur." Burada teşbih-i belîğ vardır. Çünkü, mübâlağa ifade etmek için Yüce Allah duayı, huzur ve sükûnun kendisi kılmıştır. Bunun aslı, "كالسَّكَن huzur ve sükûn gibidir. Teşbîh edatı ile vech-i şebeh hazfedildi ve teşbih-i beliğ oldu.

6. "هار فانهار Düşen ve düşürdü." Bu iki kelime arasında cinâs-ı nâkıs vardır. Bu da bedîî sanatlardandır.

7. "افمن اسس بنيانه على تقوى Binasını takvâ üzerine kuran." Bu sözde istiâre-i mekniyye vardır. Zira takvâ ve rıza, üzerine bina yapılan sağlam ve sert bir yere benzetilmiştir. Müşebbehün bih hazfedilmiş, onun levâzımından olan "tesis" kelimesi ile onu işaret edilmiştir.[162]

BİR UYARI

عسى Kelimesi Allah tarafından kendisi için kullanıldığında kesinlik ifade eder. İmam Râzî şöyle der: Bu konuda söylenenlerden çıkan sonuç şudur: Kur'ân, insanların dildeki âdetlerine göre indi. Yüce Sultan'dan herhangi bir ihtiyaç sahibi bir şey istediğinde o ancak, عسى veya لعل kelimelerini kullanarak ümit verme yoluyla onun isteğine icâbet eder. Bunu, hiçkimsenin kendisini herhangi bir şeye zorlayamıyacağına, bilakis, yapacağı her şeyin sadece lütuf ve ihsanıyla olacağına dikkat çekmek için yapar. Bunda başka bir fayda daha vardır. O da mükellefin korku ve ümit üzere olmasıdır. Çünkü bu hal, işi tamamen Allah'a bırakmaktan ve ihmal etmekten uzaktır.[163]

BİR NÜKTE

A'meş'in rivâyetine göre bir bedevî Zeyd b. Sühan'ın meclisine oturdu. Zeyd arkadaşlarıyla sohbet ediyordu. Nihavend savaşında eli kesilmişti. Bedevî şöyle dedi: Senin sözün benim hoşuma gidiyor, elin ise beni şüpheye düşürüyor. Zeyd

162 Bak, Şerif Râdî, Telhîsu'l-Beyân, s. 149. Burada güzel açıklamalar vardır.
163 Râzî, 16/176.

şöyle dedi: Elim seni niçin şüpheye düşürüyor, o sol eldir. Bedevî: Vallahi, sağ elimi keserler yoksa sol eli mi? Ben bilmem. Bunun üzerine Zeyd şöyle dedi: Yüce Allah doğru söylemiş: "Bedevîler, kâfirlik ve münafıklık bakımından hem daha beter, hem de Allah'ın, Rasulüne indirdiği kanunları tanımamaya daha yatkındır." Bedevînin, "elin beni şüpheye düşürüyor" sözü, "hırsızlıktan dolayı mı kesildi diye kalbime şüphe sokuyor" manasınadır. Hırsızlıkta önce sağ elin kesileceğini bilmemesi, onun cehâletindendir.[164]

164 Kâsımî. Mehâsinü't-te'vîl 8/3239.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ
لَهُمُ الْجَنَّةَ ۚ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ ۖ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ ۚ
وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ ۚ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ
الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾
التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ
السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنكَرِ
وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ مَا كَانَ
لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا
أُولِي قُرْبَىٰ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾
وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ
وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ ۚ
إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ
قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ ۚ إِنَّ اللَّهَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ ۖ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۗ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ
وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾ لَّقَد تَّابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ
وَالْأَنصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ
مِن بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ
ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾

وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا ۚ حَتّٰٓى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ
بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوٓا أَن لَّا مَلْجَأَ
مِنَ اللَّهِ إِلَّآ إِلَيْهِ ۚ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوٓا ۚ إِنَّ اللَّهَ هُوَ
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾ يٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا
مَعَ الصّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾ مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ
حَوْلَهُم مِّنَ الْأَعْرَابِ أَن يَتَخَلَّفُوا عَن رَّسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا
بِأَنفُسِهِمْ عَن نَّفْسِهِ ۚ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا
نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِى سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَـُٔونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ
الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِۦ عَمَلٌ
صَالِحٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنفِقُونَ
نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا
كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾
وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَآفَّةً ۚ فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ
فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِى الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا
قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوٓا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾
يٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا
فِيكُمْ غِلْظَةً ۚ وَاعْلَمُوٓا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾ وَإِذَا مَآ أُنزِلَتْ
سُورَةٌ فَمِنْهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهِۦٓ إِيمَٰنًا ۚ فَأَمَّا
الَّذِينَ ءَامَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا
الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ

وَمَاتُوا۟ وَهُمْ كَٰفِرُونَ ﴿١٢٥﴾ أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ
فِى كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾
وَإِذَا مَآ أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَىٰكُم
مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ ٱنصَرَفُوا۟ صَرَفَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾ لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ
عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ
رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُلْ حَسْبِىَ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا
هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

111. Allah mü'minlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine verilecek Cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve öldürülürler. Bu, Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da Allah üzerine hak bir vaaddir. Allah'tan daha iyi sözünü yerine getiren kim vardır? O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alış verişinizden dolayı sevinin. İşte büyük kazanç budur.

112. Bunlar, tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, savaş veya ilim için dolaşanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O mü'minleri müjdele!

113. Cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar Allah'a ortak koşanlar için af dilemek, ne Peygamber'e yaraşır, ne de inananlara.

114. İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Yoksa onun Allah'ın düşmanı olduğunu anlayınca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi.

115. Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayıncaya kadar onları saptıracak değildir. Şüphesiz, Allah her şeyi çok iyi bilendir.

116. Göklerin ve yerin mülkü yalnız Allah'ındır. O, diriltir ve

öldürür. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır.

117. Andolsun ki Allah, müslümanlardan bir grubun kalpleri eğrilmeye yüz tutuktan sonra, Peygamber'i ve güçlük zamanında ona uyan Muhâcirlerle Ensârı affetti. Sonra da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir.

118. Ve geri bırakılan üç kişinin de tevbelerini kabul etti. Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar geldi, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihayet Allah'tan yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra dönmeleri için Allah onların tevbesini kabul etti. Çünkü Allah tevbeyi çok kabul eden, pek merhametlidir.

119. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.

120. Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplara, Allah'ın Rasulünden geri kalmaları ve onun canından önce kendi onlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa dûçar olmaları, kâfirleri öfkelendirecek bir yere basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zâyi etmez.

121. Allah onları, yapmakta olduklarının en güzeli ile mükâfatlandırmak için küçük büyük yaptıkları her masraf, geçtikleri her vaadi mutlaka onların lehine yazılır.

122. Mü'minlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminden bir grup dinde geniş bilgi elde etmek ve kavimleri döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki, dikkatli olsunlar.

123. Ey iman edenler! Kâfirlerden size yakın olanlara karşı savaşın ve onlar sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir.

124. Herhangi bir sûre indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: "Bu sizin hanginizin imanını arttırdı?" İman edenlere gelince, bu sûre onların imanlarını arttırır ve onlar sevinirler.

125. Kalplerinde hastalık olanlara gelince, bu sûre onların da münafıklıklarına münafıklık katar. Onlar artık kâfir olarak ölürler.

126. Onlar, her yıl bir veya iki kere imtihan edildiklerini görmüyorlar mı? Sonra da ne tevbe ediyorlar, ne de ibret alıyorlar.

127. Bir sûre indirildiği zaman, birbirlerine bakar ve "sizi birisi görüyor mu?" diye sorarlar, sonra da giderler. Anlamayan bir kavim oldukları için Allah onların kalplerini çevirmiştir.

128. Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. Çünkü o, size çok düşkün, mü'minlere karşı "çok şefkatlidir, merhametlidir.

129. Yüz çevirirlerse de ki: "Allah bana yeter. O'ndan başka ilah yoktur. Ben sadece O'na güvenip dayanırım. Çünkü O yüce Arş'ın sahibidir."

ÂYETLERİN ÖNCEKİLERLE MÜNÂSEBETİ

Yüce Allah önceki âyetlerde cihattan geri kalan ve başkalarının gitmesini de engelleyen münafıkların durumunu anlattıktan sonra bu âyetlerde de, canlarını Allah'a satan mücâhit mü'minlerin sıfatlarını anlattı. Sonra da Tebük gazâsından geri kalan üç kişinin kıssasını ve Allah'ın, onların tevbelerini kabul ettiğini bildirdi. Sonra şu büyük nimeti mü'minlere hatırlatarak sûreyi sona erdirdi. Bu büyük nimet, nur saçan bir kandil gibi olan Arabî Peygamber'in gönderilmesidir. Allah onu, âlemlere rahmet olarak göndermiştir.

KELİMELERİN İZAHI

أوّاه : Evvâh, çok yalvarıp yakaran manasınadır. Bir kimse, acı ve ağrıdan şikayet ettiğinde تأوّه الرجل denilir. Masdarı تأوّها dir. Şâir şöyle der:

اذا مـــا قـــمت أرحلـهـــا بـلـيـل تـــأوه آهـة الـرجـل الحـــــــزيـن

Sevgilimi gece uğurladığım zaman, kederli adamın inlemesi gibi inler.[165]

حليم : Halîm, hilmi çok. Bu öyle bir kimsedir ki, kusuru affeder, eziyete sabreder.

العسرة : Usre, bir işin zor ve güç olması demektir. Tebük gazâsına "غـــزوة العـــــرة gazvetu'l-usre" denilir. Çünkü bu gazâ çok meşakkatli ve zor geçmiştir.

يزيغ : Eğiliyor. Zeyğ, meyletmek demektir. Bir kimse, hidâyet ve imanı bırakıp başka tarafa meyledince زاغ قلبه denilir.

ظَمَأ : Zame', aşırı susuzluk manasınadır.

نصب : Nasab, bitkinlik ve yorgunluk demektir.

مخمصة : Mahmasa, karnın zayıflığı anlaşılacak derecede şiddetli açlık.

165 Ebû Hayyân, el-Bahr, 5/88.

ينالون : Elde ediyorlar. Bir kimse bir şeye kavuşup ona nâil olduğunda نال الشئ denilir.

غلظة : Ğılza; şiddet, kuvvet ve kızgınlık.

عزيز : Azîz, zor ve meşakkatli.

عنتم : Sıkıntıya düştünüz. عنت Şiddet ve meşakkat demektir.

NÜZÛL SEBEBİ

a. Ensâr, Akabe gecesinde Rasulullah (s.a.v.)'a bey'at edince ki bunlar yetmiş kişi idiler. Abdullah b. Ravâha şöyle dedi: Ya Rasulallah! Rabbin için ve kendin için dilediğini şart koş. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Rabbim için, ona ibadet etmenizi ve hiçbir şeyi ona ortak koşmamanızı şart koşuyorum. Kendim için de kendinizi koruduğunuz şeyden beni de korumanızı şart koşuyorum. Ensâr: Bunu yaptığımız takdirde bizim için ne var? dediler. Rasulullah (s.a.v.): "Cennet" diye cevap verdi. Ensâr: "Bu alış veriş kârlı oldu. Ne bu alış-verişi bozar, ne de vazifeden affımızı isteriz" dediler. Bunun üzerine, "إن الله اشترى من المؤمنين انفسهم Allah, müminlerden canlarını satın aldı" âyeti indi.[166]

b. Ebû Talib'in ölümü yaklaştığında Rasulullah (s.a.v.) onun yanına girdi. Ebû Talib'in yanında Ebû Cehil ve Abdullah b. Ebî Ümeyye vardı. Rasulullah (s.a.v.): Ey amca! dedi. Lâ ilahe illallah de, onun sayesinde sana Allah katında şahitlik edeceğim bu kelimeyi söyle. Ebû Cehil ile İbn Ebî Ümeyye de şöyle dediler: Ey Ebû Talib! Abdulmuttalib'in dininden dönüyor musun? Rasulullah (s.a.v.) ona sürekli olarak bu kelime-i tevhidi arzediyor ve tekrarlıyordu. Nihayet Ebû Talib son sözünde onlara Abdulmuttalib'in dini üzerine olduğunu söyledi, "lâ ilahe illallah" demekten kaçındı. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Vallahi senin için istiğfâr etmek bana yasaklanmadığı sürece, senin affedilmeni dileyeceğim." Bundan dolayı Yüce Allah şu âyetleri indirdi.[167] "ما كان للنبي والذين آمنوا ان يستغفروا للمشركين Müşriklere af dilemek, ne Peygambere yaraşır, ne de inananlara"[168] "إنك لا تهدي من احببت Sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin..."[169]

ÂYETLERİN TEFSİRİ

111. إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ Allah, mü'minlerin mallarını ve canlarını Cennet karşılığında satın aldı. Bu, mücâhidlere verilecek ecri, en belîğ ve açık bir şekilde ifade eden bir temsildir. Yüce Allah onların, kendi uğrunda mallarını ve canlarını harcamalarına karşılık onlara Cenneti vermesini, alış-veriş akdine benzetti. Hasan el-Basrî şöyle der: Allah onlarla alış veriş yaptı ve onların

166 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 3/504; Taberî, XI/27, 1987 Baskısı, Âyet: 9/111.
167 Müslim, İmân, 39.
168 Tevbe sûresi, 9/113.
169 Kasas sûresi, 28/56.

lehine fazla fiyat verdi.[170] Allah'ın cömertliğine bakın ki, canları o yarattı, malları rızık olarak o verdi, sonra onları mü'minlere hibe etti. Sonra da mü'minlerden bu yüksek fiatla onları satın aldı. Şüphesiz bu kârlı bir alış-veriştir. Bazıları şöyle der: Şu alış-veriş sana yeter: Satıcı mü'min, satın alan izzet sahibi Allah, satılan şeyin karşılığı Cennet, vesikası semâvî kitaplar, aracı ise, Muhammed (s.a.v.)'dir. يُقَاتِلُونَ Onlar Allah'ın dinini kuvvetlendirmek ve kelimesini yüceltmek için cihat ederler. فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ Onlar her iki halde, yani düşmanları öldürmek suretiyle zafer elde etmek veya savaş meydanında ölerek şehit olmak üzere cihat ederler. وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا Allah bunu onlara kesin olarak vaadetmiştir. فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ Bu vaad Tevrat, İncil ve Kur'ân gibi mukaddes kitaplarda yazılı bir vaaddir. وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır? Bu soru inkâr ifade eder. "Yoktur" demektir. Yani, Allah'tan daha iyi sözünü yerine getiren hiç kimse yoktur. Zemahşerî şöyle der: Çünkü, sözünden dönmek çirkin bir şeydir. Şerefli insanlar bunu yapmaz. O halde kendisinden çirkin bir şeyin sâdır olması caiz olmayan Allah, nasıl sözünden döner? Cihada bundan daha güzel ve daha müessir bir teşvik göremezsin.[171] فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ Bu kârlı alış-verişten dolayı sevinin ve bununla son derece mutlu olun. وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ İşte büyük kazanç budur. Bundan daha büyük kazanç yoktur.

112. التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ Bu, müstakil bir cümledir, yukarı ile ilgisi yoktur. Zeccâc şöyle der: Bu, haberi mahzûf bir mübtedadır. Yani, tevbe eden âbidler, cihat etmeseler bile Cennetliktir. Nitekim âyet-i kerîmede, "وكلا وعد الله الحسنى Allah hepsine de en güzel olanı vaadetmiştir[172] buyurulmuştur. Yani, masiyetlerden tevbe edenler, ihlasla ibadet edenler, bolluk ve darlık hallerinde Allah'a hamd edenler, السَّائِحُونَ yeryüzünde cihat veya ilim öğrenmek için dolaşanlar -bu kelime ibret ve öğüt almak için şehir ve ıssız yerlerde gezmek manasına gelen seyahat kökündendir.[173] الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ namaz kılanlar, الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنكَرِ Allah'a çağıranlar, yani insanları hidâyete ve doğru yola çağıran, onları fesattan ve kötülükten nehyedenler, وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ Allah'ın emirlerini yapmaya devam edenler, O'nun helal ve haram kıldığı şeyleri yerine getirenler, Taberî şöyle der: Yani Allah'ın farz kıldığı şeyleri eda edenler, onun emrini ve nehyini yerine getirenler.[174] İşte bütün

170 Taberî, 11/35; Râzî, 16/199.

171 el-Keşşâf, 2/314.

172 Hadîd sûresi, 57/10.

173 Bazıları سائحون Kelimesini oruç tutanlar diye tefsir etmiştir. Atâ şöyle der, onlar gazilerdir. İbn Zeyd de onlar Muhâcirlerdir, der. Bizim tefsirimiz Fahr-i Râzî'nin tercih ettiği görüştür. Âyet-i kerîmenin tefsirine uygun olan da budur. فسيحوا في الارض Yeryüzünde dolaşın, Tevbe, 9/2 âyeti buna delildir. Allah daha iyi bilir.

174 Taberî, 11/39.

bunlar Cennetliktir. وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ Mü'minlere naîm Cennetlerini müjdele, burada müjdelenen nimetin hazfedilmiş olması, onun sınırlandırılamayacağına, bilakis mü'minler için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve hiçbir beşerin aklına gelmeyen nimetleri olduğuna bir işarettir.

113. مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ Müşrikler için Allah'tan af dilemek ne Peygamber'e yaraşır, ne de mü'minler için doğru olur. وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى İsterse müşrikler onların akrabaları olsun مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ Onlar kâfir olarak öldükleri için Cehennemlik oldukları mü'minlere bildirildikten sonra bu onlara yaraşmaz. Âyet Ebû Talib hakkında inmiştir.[175]

114. وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ Bu âyet, İbrahim (a.s.)'in babası Âzer için af dilemeye sevkeden sebebi açıklar. Yani, İbrahim af dilemeye إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ sadece, daha önce, سأستغفر لك ربي senin için Rabbinden af dileyeceğim" şeklinde verdiği sözünden dolayı teşebbüs etti. Bu vaad, babasının şirk üzerinde ısrarı tahakkuk etmeden önceydi. فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ İbrahim babasının inkârda ısrarlı olduğunu ve buna devam ettiğini görünce, onun için af dilemek bir tarafa, babasından tamamen uzaklaştı. Bundan sonra Yüce Allah, Hz. İbrahim'i babası için af dilemeye sevkeden sebebin, onun babasına karşı merhameti ve sabrı olduğunu açıklıyarak şöyle buyurdu. إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ İbrahim, aşırı merhamet ve yumuşak kalpliliğinden dolayı çok yalvarıp yakarandır. حَلِيمٌ Kendisine yapılan eziyetlere karşı çok sabırlıdır. Bunun içindir ki, babası onu "لئن لم تنته لأرجمنك Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım"[176] sözüyle tehdit etmesine rağmen ona karış sabırlı davrandı. Bu hususta başkalarının İbrahim'i örnek alması doğru değildir. Ebû Hayyân şöyle der: İbrahim'in babası için af dilemiş olması, bu hususta başkalarının da onun gibi yapmasının uygun olduğu vehmini vermemesi için Yüce Allah, İbrahim'in babası için af dilemesinin sebebini açıkladı. Bu sebep de, onun daha önce babasına verdiği sözdür. Zira babasının iman edeceğini ümit ediyordu. Vahiy yoluyla, babasının Allah'ın düşmanı olduğunu ve onun kâfir olarak öleceğini anlayıp da ümidi kesilince ondan uzaklaştı ve af dilemeye son verdi.[177]

115. وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ Bu âyet müşrikler için af dilemiş olan ve bundan dolayı başlarına birşey geleceğinden korkan, müslümanlardan bir topluluk hakkında indi. Âyet, korkmuş olan bu müslümanların gönlünü yatıştırmak için nâzil olmuştur.[178] Yani, Allah bir topluluğa iman nasip ettikten sonra, dalâlete düşürerek helâk etmez. حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ Onlara, sakınmaları gereken şeyi

175 Nüzûl sebebi bölümüne bakınız.
176 Meryem sûresi, 19/46.
177 el-Bahr, 5/105.
178 İbnü'l-Cüzeyy, et-Teshîl, 2/86.

açıklamadıkça bunu yapmaz. Yasakladıktan sonra da muhalefet ederlerse o zaman cezaya hak kazanırlar. إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Allah, herşeyi bilendir. Kimin hidâyete kimin de saptırılmaya müstehak olduğu O'nun bildiği şeylerdendir.

116. إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ Göklerin ve yerin mülkü ve idaresi yalnız Allah'a aittir. Oralarda bulunan her şey O'nun kulları ve mülkleridir. يُحْيِي وَيُمِيتُ Onların hayatı ve ölümü sadece onun elindedir. وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلا نَصِيرٍ Ey insanlar! Allah'tan başka sizin sığınacağınız veya dayanacağınız hiç kimseniz yoktur. Âlûsî şöyle der: Yüce Allah akraba da olsa müşrikler için istiğfar etmeyi yasaklayıp bu yasaklama emri de onlardan uzaklaşmayı gerektirince, kendisinin, bütün varlıkların sahibi, işlerinin mütevellisi ve herşeye galip olduğunu onlara açıkladı. Onlara Allah'tan başka hiç kimseden bir dostluk ve yardım gelmeyeceğini bildirdi ki, kendisinden başka herşeyden uzaklaşmış olarak ve sadece kendisine yönelerek tamamen ona dönsünler.[179]

117. لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالأَنصَارِ Allah peygamberin, münafıklara gazâdan geri kalmalarına izin vermesinden dolayı ettiği tevbesini kabul etti. Tebük gazâsında Muhâcirler ve Ensârdan sâdır olan bazı hatalardan dolayı, onların da ettiği tevbeyi kabul etti. Zira onların bazıları gazâya çıkmada ağır davrandı, diğer bazıları da katılmadılar. Bundan maksat, Tebük gazâsına katılmayan, sonra da tevbe edip Allah'a sığınan mü'minlerin tevbesini kabul ettiğini bildirmektir. Allah onların tevbelerinde samimi olduklarını bildi ve tevbelerini kabul etti. Peygamber ve arkadaşlarının yaralı gönüllerini sarmak, onların şanını yüceltmek ve tevbeye teşvik etmek için, önce Rasulullah (s.a.v.) ve ileri gelen arkadaşlarının tevbelerini kabul ettiğini haber verdi. Aynı zamanda, tevbe ve istiğfâra muhtaç olmayan hiçbir mü'minin bulunmadığını, hatta Peygamber (s.a.v.), Muhâcirler ve Ensâr'ın dahi tevbeye muhtaç olduklarını gösterdi.[180] الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ O mü'minler Tebük gazâsında zor bir zamanda sıcağın şiddetli, azığın az ve sıkıntının çok olduğu bir vakitte Peygamber'e (s.a.v.) uydular. Taberî, Hz. Ömer (r.a.)'in şöyle dediğini rivâyet eder: Rasulullah (s.a.v.) ile birlikte çok şiddetli bir sıcakta Tebük'e çıktık. Bir yerde konakladık. Orada çok susadık. O derece susadık ki, boyunlarımızın kopacağını zannettik. Hatta kişi deveyi kesiyor, sidiğini süzüp içiyordu. Ebû Bekir (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz Allah seni hayır dua etmeye alıştırdı. Bizim için dua et" Rasulullah (s.a.v.): "Bunu istiyor musun?" dedi. Ebû Bekir: "Evet" dedi. Bunun üzerine Rasulullah ellerini kaldırdı. Yağmur yağıp da Ashâb su kaplarını dolduruncaya kadar bir daha indirmedi. Biz seyretmeye başladık, yağmurun askerden öteye geçtiğini görmedik.[181] مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ Çektikleri meşakkat ve sıkıntıdan dolayı nerdeyse bazılarının kalbi haktan uzaklaşıp şüpheye düştükten sonra Peygamber'e (s.a.v.) tâbi oldular. ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ Sonra Allah onları hak üzerinde sebat

179 Rûhu'l-meânî, 11/39.
180 el-Keşşâf, 2/316.
181 Taberî, 11/55.

etmeye muvaffak kıldı ve pişman oldukları için tevbelerini kabul etti. إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ Şüphesiz Allah mü'minlere çok lütufkâr ve merhametlidir.

118. وَعَلَى الثَّلاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا Aynı şekilde, gazâdan geri kalan üç kişinin tevbesini de kabul etti. Bunlar Ka'b, Hilâl ve Mürare'dir.[182] حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ Yeryüzü genişliğine rağmen onlara dar gelmişti. وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ Çektikleri üzüntü ve kederden dolayı canları sıkıldıkça sıkıldı. Öyle sıkıldılar ki, ruhları ne bir sevinç ne de bir ünsiyet duydular. Bunun sebebi şu idi: Rasulullah (s.a.v.) Ashâbın onlarla ilişkilerini kesmelerini emretti. Öyle ki, onlardan birisi en yakın akrabasına selâm verdiğinde, akrabası onun selâmını almıyordu. Kadınları ve aile fertleri onlardan uzaklaştı ve Allah tevbelerini kabul edinceye kadar onlarla ilgilenmediler. وَظَنُّوا أَنْ لا مَلْجَأَ مِنَ اللهِ إِلاَّ إِلَيْهِ Allah'a dönmek ve ona sığınmaktan başka, kendileri için Allah'tan ve azabından sığınacakları bir sığınak olmadığını kesin olarak anladılar. ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا Sonra Allah onların tevbesini kabul edip onlara acıdı ki, tevbeleri üzerinde dosdoğru devam etsinler إِنَّ اللهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ Suçlar ne kadar çok ve büyük olsa da Allah tevbeyi çok kabul eden ve kullarına, engin rahmetiyle lütfedendir.

119. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ Ey iman edenler Bütün söz ve davranışlarınızda Allah'tan korkunuz! Dinde niyet, söz ve amel bakımından samimi ve ihlaslı olan kimselerle beraber olunuz.

120. مَا كَانَ لأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللهِ Bu âyet Tebük gazâsından geri kalanlar için bir azarlamadır: Yani; Medine halkına ve çevresindeki çöl sakinlerinin Peygamber'le (s.a.v.) birlikte savaşa çıkmaktan geri kalmaları doğru olmaz. وَلا يَرْغَبُوا بِأَنفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ Kötü şeyleri kendileri için hoş görmeyip Peygamber (s.a.v.) için hoş görmek suretiyle, kendi nefislerini ondan üstün tutmaları doğru olmaz. Bilakis onun uğrunda canlarını feda etmeleri ve onunla birlikte, katlandığı sıkıntı ve belâlara katlanmaları gerekir. Zemahşerî şöyle der: Ashâb-ı Kirâm'a zorlukta ve darlıkta Peygamber'le (s.a.v.) birlikte olmaları ve Peygamber'in katlanmış olduğun sıkıntılara onların da katlanmaları emredildi. Bunu da Peygamber'in (s.a.v.) canını cömertçe fedâ ettiği bir yerde kendilerini korumakla değil, onun Allah katında en şerefli ve en değerli kimse olduğunu bilerek yapmaları emrolundu. Bu belîğ bir yasaklama ve Peygamber'e (s.a.v.) tâbi olmaya teşviktir.[183] ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلا نَصَبٌ وَلا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللهِ Bu savaştan geri kalmayı yasaklamanın sebebi şudur: Cihat yolunda onların başına gelen her susuzluk, yorgunluk ve açlık için Allah katında sevapları vardır. وَلا يَطَئُونَ مَوْطِئًا Onların kendi ayakları veya atlarının

182 Taberî, 11/58; Buhârî
183 el-Keşşâf, 2/321.

tırnaklarıyla düşman yurtlarından herhangi bir yeri çiğnemeleri, يَغِيظُ الْكُفَّارَ ki bu kâfirleri kızdırır, وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا ve az olsun, çok olsun öldürmek, esir etmek veya hezimete uğratmak suretiyle düşmanlarına herhangi bir zarar vermeleri إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ Allah katında onlar için bir sevap ye yaklaşma vesilesi olur. إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ Allah güzel amel işleyen kimsenin ecrini zâyi etmez.

121. وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً Onların küçük-büyük yaptıkları her harcama, ki İbn Abbas, "bir hurma veya daha fazlası olabilir" demiştir. وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا Gidiş olsun dönüş olsun, cihad için yürürken geçtikleri her yer karşılığında إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ onlar için sevap yazılır. لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Allah onların her ameline karşılık, yaptıkları amellerin en güzelinin karşılığı kadar sevap vermek için cihadı emretti. Âlûsî der ki: Bu, şu demektir: Onların amellerinin güzel sevabı olduğu gibi en güzel sevabı da vardır. Yüce Allah onlar için en güzel olanını tercih etti.[184]

122. وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً Şehirleri boş bırakacak şekilde bütün mü'minlerin savaşa çıkmaları[185] doğru değildir. İbn Abbas'tan rivâyet olunduğuna göre Yüce Allah, Tebük gazâsından geri kalanlar hakkında şiddetli âyetler indirince müslümanlar: "Artık bizden hiçbir kimse herhangi bir ordudan veya seriyyeden asla geri kalmaz" dediler. Rasulullah (s.a.v.) Medine'ye gelip de kâfirler üzerine seriyyeler gönderince bütün müslümanlar gazâya çıktı ve Rasulullah (s.a.v.)'ı Medine'de yalnız bıraktılar. Bunun üzerine bu âyet indi.[186] فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ Herkesin savaşa çıkması mümkün olmadığına ve bunda bir yarar da bulunmadığına göre, her büyük topluluktan az bir grup çıkarak لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ ilim yolunda meşakkate katlanıp ilim adamı olmalılar. وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ Kavimleri savaştan yanlarına döndüklerinde onları irşâd etsinler ve kötülüklerden sakındırsınlar. Umulur ki, onlar da emirlerine sarılmak ve yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah'ın azabından korkmuş olurlar. Âlûsî şöyle der: Âyetin zâhirine bakarsak "لينذروا sakındırırlar" yerine "ليعلّموا öğretirler" ve يحذرون sakınırlar yerine يفقهون öğrenirler denilmesi gerekirdi. Fakat nazm-ı celîlde bu şekilde tercih edilmesi, öğretmenin gayesinin irşâd ve uyarı, öğrencinin gayesinin de şişme ve kibirlenme değil, Allah korkusu melekesi kazanmak olduğuna işaret içindir.[187]

184 Rûhu'l-meânî, 11/47.
185 Bir görüşe göre maksat, ilim öğrenmeye çıkmalarıdır.
186 Râzî, 16/225.
187 Rûhu'l-meânî, 11/48.

123. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ Ey iman edenler! Kâfirlerden size yakın olanlar ile savaşın ve çevrenizi müşriklerden temizleyin de ondan sonra başkalarına gidin. Bundan maksat, mü'minlere en doğru ve en faydalı yolu göstermektir. Bu da en yakından başlayıp derece derece en uzağa gitmektir. وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً O kâfirler sizde, kendilerine karşı bir şiddet bulmalılar. وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ Bilin ki, kim Allah'tan korkarsa, Allah yardım ve zaferi ile onunla beraberdir.

124. وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ Kur'ân sûrelerinden herhangi bir sûre indirildiğinde فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا O münafıklardan bazılan alay ederek şöyle der: "Bu âyet hanginizin imanını arttırdı?" Bunu, Kur'ân'ı hafife alarak söylerler. Sanki onlar şöyle diyorlar: "Bunda beğenilecek ne var? Bu hususta hangi delil var?" Bunlara cevaben Yüce Allah şöyle buyurur: فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا Mü'minlere gelince, o sûre onların imanlarını arttırır. Çünkü her indikçe onların delilleri ve burhanları da yenilenir. وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ Onlar bu sûrenin inmesine sevinirler. Çünkü Kur'ân'dan her ne zaman bir şey inerse onların imanları artar.

125. وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ Allah'ın dini hususunda kalplerinde şüphe ve nifâk bulunan münafıklara gelince فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ bu inen sûre onların nifâk üstüne nifâklarını, inkâr üstüne inkârlarını arttırır. Böylece daha önce içinde bulundukları pislik ve sapıklıktan daha fazla pislik ve sapıklıkları artar. وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ Onlar kâfir olarak ölürler.

126. أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ Soru edatı olan baştaki hemze inkâr ve kınama ifade eder. Yani o münafıkların haklarında vahy inerek bir veya iki defa sırları ortaya çıkarılıp rezil edildiklerini görmüyorlar mı? ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ Sonra da, ne içinde bulundukları nifâktan dönüyorlar, ne de ibret alıyorlar.

127. وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ انصَرَفُوا Münafıklar Peygamber'in meclisinde iken Kur'ân'dan, içinde kendilerinin ayıplandığı bir sûre indirildiğinde, "müslümanlardan biri sizi görüyor mu, bakın da gidelim" diye birbirlerine bakarlar. "Biz, o bizim sırlarımızı açığa vurup dururken, onu dinlemeye tahammül edemeyiz" derler sonra kalkıp giderler. صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ Bu, bir dua cümlesidir. Yani, Allah onlara hidâyet ve iman nasip etmesin. بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ Çünkü onlar hakkı anlamıyor ve düşünmüyorlar. Onlar gafil ahmaklardır.

128. لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنفُسِكُمْ Ey kavim! Size kendi ırkınızdan Arap, Kureyşli, kadri yüce bir peygamber geldi. Allah'ın risaletini size tebliğ ediyor. عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ Sizin meşakkat çekmeniz ve zorluklara katlanmanız ona ağır gelir. حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ

Sizin hidâyete ermenizi çok ister. بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ Mü'minlere şefkatli ve günahkârlara merhametlidir. Onlara karşı şefkat ve merhameti fazladır. İbn Abbas şöyle der: Yüce Allah, Peygamberi (s.a.v.) kendi sıfatlarından iki sıfatla niteledi.[188]

129. فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللهُ Ey Muhammed! Eğer onlar sana imandan yüz çevirirlerse, de ki: "Rabbim bana yeter. لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ Ondan başka mabud yoktur. عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ Sadece ona güvenirim. Ondan başka hiç kimseden ne korkarım, ne de bir şey beklerim. وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ O, eşyanın en büyüğü olan ve her şeyi kuşatan Arş'ın Rabbidir. Arş'ın ne kadar büyük olduğunu Allah'tan başka kimse bilmez."

EDEBÎ SANATLAR

1. "إن الله اشترى Allah satın aldı." Bu bir istiâre-i tebaiyyedir. Mü'minlerin, canlarını ve mallarını fedâ etmeleri ve buna karşılık onlara Cennetin verilmesi alış-verişe benzetildi.

2. "فيقتلون ويقتلون Öldürürler ve öldürülürler" Bu iki kelime, şekil bakımından birbirinden farklı olduğu için burada cinâs-ı nâkıs vardır. Bu da edebî sanatlardandır.

3. "الراكعون الساجدون Rükû ve secde edenler", yani namaz kılanlar. Burada mecâz-ı mürsel vardır. Zikr-i cüz, irade-i küll kabilindendir. Şereflerinden dolayı burada rükû ve secde özellikle zikredilmişlerdir (Kulun, Rabbine en yakın olduğu ân secdedeki andır".[189]

4. "وبشر المؤمنين Mü'minleri müjdele." Mü'minlerin, önemlerine ve şereflerine binâen, burada zamir yerine zâhir isim getirilmiştir.

5. "موعدة وعدها Verdiği söz." Bu iki kelime arasında cinâs-ı iştikâk vardır.

6. "ليضل ... اذ هداهم" Burada "sapıklık ve hidâyet" kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır. Aynı şekilde "يحيي diriltir" ile "يميت öldürür" ve "ضاقت dar geldi", "رحبت bol geldi" kelimeleri arasında da tıbâk sanatı vardır.

7. "التواب الرحيم Tevbeleri çok kabul eden, çok merhamet eden." Bu iki kelime mübâlağa sîgasındandır.

8. "يطأون موطئا Bir yeri çiğnerler." Bu iki kelime arasında iştikâk cinâsı vardır. Aynı şekilde, "ينالون نيلا Bir şey elde ederler" kelimeleri arasında da bu sanat vardır.

9. "صغيرة ولا كبيرة Küçük ve büyük." Burada da tıbâk vardır.

10. "فزادتهم رجسا إلى رجسهم Onların pisliklerine pislik kattı." Şerif Râdî Telhîsu'l-

188 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-mesîr, 3/521.
189 Şerif Râdî, Telhîsu'l-Beyân, 152.

Beyân'da şöyle der: Sûre, pisliklere pislik katmaz, kalplere hastalık getirmez. Bilakis o kalplere şifâ verir ve onları parlatır. Fakat bir sûre inince münafıkların körlüğü arttığı için, bu fiilin istiâre yoluyla sûreye izafesi güzel olmuştur.

BİR UYARI

Rivâyete göre Ebû Hayseme el-Ensârî (r.a.) bahçesine gitti. Çok güzel bir hanımı vardı. Gölgede ona yatak serip hasır yaydı. Ona taze meyve ve soğuk su getirdi. Ebû Hayseme bunlara bakarak şöyle dedi: Devamlı gölge, olgun meyve, soğuk su ve güzel bir kadın. Rasulullah (s.a.v.) ise sıcakta ve rüzgarda cihat ediyor. Bu hayır değildir. Hemen kalktı ve devesine bindi kılıcını ve mızrağını aldı. Rüzgar gibi yola devam etti. Bir ara Rasulullah (s.a.v.) arkasına dönüp baktı. Bir de ne görsün, serapların ötesinde uzaktan bir atlı geliyor. Rasulullah (s.a.v.): "Haydi Ebû Hayseme ol" dedi. Gelen o idi. Rasulullah (s.a.v.) buna sevindi ve onun için mağfiret diledi.

Allah'a hamd olsun Tevbe sûresinin tefsiri tamamlandı.

ISBN 975-355-481-8 (tk)

9 789753 554817

İZ YAYINCILIK 415

İSLAM KLASİKLERİ (ÇAĞDAŞ)

internetten sipariş için
www.kitapyurdu.com